BOLAGS-STÄMMA

SVANTE JOHANSSON

JURISTFÖRLAGET

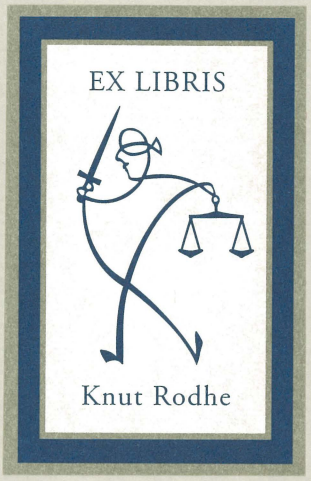
EX LIBRIS
Knut Rodhe

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f4426

Svante Johansson

Bolagsstämma

BOLAGSSTÄMMA

The Shareholders Meeting

Akademisk avhandling
som för avläggande av juris doktorsexamen vid
Stockholms Universitet
offentligen försvaras i Hörsal 4, Hus B, Frescati
fredagen den 12 oktober 1990
kl 10.00

av

Svante Johansson
Jur kand

Juridiska fakulteten
106 91 Stockholm

Stockholm 1990
592 s ISBN 91-7598-395-8

ABSTRACT

According to Chapter 9, section 1, of the Swedish Companies Act (1975:1385), the shareholder's right to make decisions in the company's affairs is exercised at general meetings of shareholders. The main purpose of the present thesis is to describe and analyze the rules that regulate the general meeting of shareholders in Swedish companies. The dissertation has been made in a comparative framework, and deals mainly with two subjects: The power of the general meeting in general and the formal conditions regulating the relationship between shareholders in a company, as far as they are connected with the shareholders meeting. In principle, the study does not deal with the sanctions that are available when the rules are broken.

The method used, is the method which is usually called the traditional legal method. The problems that are dealt with are discussed in the context of statutes, *travaux préparatoires*, precedents and legal writing.

The main conclusion of the study is that the Swedish regulation of general meetings of shareholders is well thought out and creates a system that alllows both efficient business transactions and a possibility of shareholder control. The rules governing the limitation of the power of the general meeting, are not generally shown to be less efficient than those of any other legal system examined here. However, the protection of the minority shareholders could be improved by the enactment of more rules demanding supermajority. It seems possible, to enact a number of new supermajority rules without unduly diminishing the efficiency of the business. In connection with the rules giving shareholders a right to demand information from the company's management, the principle of equal treatment could easily be more strongly outlined, and the rules about the right to participate in general meetings could be improved by banishing disputes about the substantive title of a shareholder to the area outside the company.

Svante Johansson

Bolagsstämma

HANDELSHÖGSKOLAN I STOCKHOLM
BIBLIOTEKET
10 0079231 2

Juristförlaget

Akademisk avhandling
för juris doktorsexamen
vid Stockholms universitet 1990
Juridiska institutionen
106 91 Stockholm

© Svante Johansson och Juristförlaget JF AB
Stockholm 1990
ISBN 91-7598-395-8

gotab 91911, Stockholm 1990

Förord

Till min handledare, docent Lars Pehrson, önskar jag rikta ett varmt tack. Tack vare sin konstruktiva fantasi, och förhållandet att han nästan alltid funnits tillgänglig för att diskutera mina mer eller mindre befängda idéer, har Lars Pehrson i hög grad bidragit till att avhandlingsarbetet kunnat bedrivas effektivt och slutföras på endast fyra och ett halvt år. Under hela den tid arbetet tagit i anspråk har också professor emeritus Jan Hellner utgjort ett ovärderligt stöd. Jan Hellner har även med kritisk blick läst manuskriptet i dess helhet, och givit mig många värdefulla synpunkter. Professor emeritus Knut Rodhe och direktör Bertil Bylund har läst delar av avhandlingen i manuskriptform, och därvid kommit med värdefulla synpunkter.

Under arbetets gång har jag upprätthållit en av Marianne och Marcus Wallenbergs Stiftelse finansierad tjänst som forskningsassistent vid Juridiska fakulteten i Stockholm. Utan garantier för en rimlig utkomst hade mitt projekt inte blivit genomfört, och jag vill framföra ett varmt tack för de möjligheter som givits mig. Ekonomiskt stöd har också erhållits från Stiftelsen Företagsjuridik. 1989/90 fick jag ett stipendium från Institutet för Rättsvetenskaplig Forskning. Två resor, en till Hamburg och en till New York, har bekostats av Stiftelsen av den 28 oktober 1982. Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet har bidragit till kostnaderna för en resa till Max Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Privatrecht i Hamburg.

Generösa bidrag till tryckningskostnaderna har utgått från Emil Heijnes Stiftelse för Rättsvetenskaplig Forskning och Stiftelsen Företagsjuridik.

Till alla som bidragit till avhandlingens slutförande - såväl här nämnda som icke nämnda - vill jag rikta ett varmt tack.

Rosersberg i juli 1990
Svante Johansson

Innehållsförteckning

Förord 5
Innehållsförteckning 7
Förkortningar 13

Kapitel 1. Inledning
1.1. Allmänt om ämnet och arbetets avgränsning 19
1.2. Sanktionssystemet 25
1.2.1. Allmänt 25
1.2.2. Samtycke och kausalitet 30
1.3. Utländsk rätt 42
1.3.1. Danmark 43
1.3.2. Finland 43
1.3.3. Förbundsrepubliken Tyskland 44
1.3.4. Norge 45
1.3.5. Storbritannien 46
1.3.6. USA 47
1.4. Utvecklingen 49
1.4.1. Kongl Förordn om aktiebolag d 6 Okt 1848 49
1.4.2. Lag, om aktiebolag; gifven Stockholms slott d 28 juni 1895 51
1.4.3. Lag d 12 aug 1910 (nr 88 s 1) om aktiebolag 54
1.4.4. Lag om aktiebolag given Stockholms slott d 14 sept 1944 56
1.4.5. Sammanfattning 57

Kapitel 2. 1975 års aktiebolagslag
2.1. Inledning 59
2.2. Vad är en bolagsstämma? (9 kap 1 och 3 §§) 61
2.3. Var skall bolagsstämma hållas? (9 kap 4 §) 74
2.4. När skall bolagsstämma hållas? (9 kap 5 och 6 §§) 76
2.5. Vem har rätt att vara närvarande vid bolagsstämma? (9 kap 2 §) 79
2.6. Jäv (9 kap 3 §) 80
2.7. Ärenden på bolagsstämma (9 kap 5 och 7 §§) 81
2.8. Extra bolagsstämma (9 kap 6 §) 85
2.9. Kallelse till bolagsstämma (9 kap 8, 9 och 10 §§) 85
2.10. Bolagsstämmoordförande och protokoll (9 kap 11 §) 86
2.11. Aktieägares frågerätt på bolagsstämma (9 kap 12 §) 86
2.12. Bolagsstämmas beslutsfattande (9 kap 13, 14 och 15 §§) .. 87
2.13. Generalklausulen (9 kap 16 §) 88
2.14. Klander av bolagsstämmobeslut (9 kap 17 §) 89
2.15. Styrelsens talan mot bolaget (9 kap 18 §) 92

Kapitel 3. Bolagsstämmobeslutens ramar
3.1. Inledning ... 95
3.2. Regler till skydd för utomstående ... 95
3.3. Bolagsstämman och tredje man ... 98
3.4. Regler till skydd för bolagets aktieägare ... 101
3.4.1. Allmänna förutsättningar för giltiga bolagsstämmobeslut ... 104
3.4.2. Kvalificerad majoritet som villkor för stämmobeslut 104
3.4.3. Bolagsordningen som begränsning av kompetensen 107
3.4.3.1. Verksamhetsföremålet ... 110
3.4.3.2. Verksamhetens syfte ... 114
3.4.4. Likhetsprincipen ... 118
3.4.5. Generalklausulen ... 124
3.4.5.1. Allmänt om generalklausulen avseende bolagsstämman ... 125
3.4.5.2. Särskilt om riktade emissioner ... 138
3.5. Kompetensfördelningen mellan bolagsstämman och styrelsen ... 148
3.6. Speciellt om extra bolagsstämmas kompetens ... 162
3.6.1. Extra bolagsstämma - begreppet ... 162
3.6.2. Ansvarsfrihet ... 164
3.6.3. Fondemission ... 168
3.6.4. Vinstdispositioner ... 170
3.6.4.1. Utdelningsbeslut ... 170
3.6.4.2. Synpunkter de lege ferenda ... 174
3.6.5. Övriga frågor ... 175
3.7. Sammanfattning ... 176

Kapitel 4. Kallelse till bolagsstämma
4.1. Allmänt ... 179
4.2. Styrelsens skyldighet att kalla till stämma ... 183
4.3. Tid och sätt för kallelse ... 184
4.4. Kallelsens innehåll ... 187
4.5. Kallelse till fortsatt och till ny stämma ... 193
4.6. Möjligheten att fatta beslut trots brister i kallelsens innehåll eller i kallelseförfarandet ... 198
4.7. Supplerande kallelse ... 204
4.8. Sammanfattning ... 206

Kapitel 5. Deltagare i bolagsstämma
5.1. Inledning ... 209
5.2. Vem är aktieägare? ... 211
5.3. Inverkan av hembud ... 214
5.4. Bulvaner ... 217
5.4.1. Rösträtt på stämma i bulvanfall ... 221

5.4.2. Betydelsen av röstande genom bulvan 229
5.5. Speciellt om avstämningsbolag 231
5.6. Rösträtt de lege ferenda 233
5.6.1. Kraven för rösträtt 234
5.6.2. Associationers röstning 236
5.7. Ombud och biträden 237
5.7.1. Ombud 238
5.7.2. Biträden 248
5.8. Icke aktieägares rätt att närvara vid bolagsstämma 250
5.8.1. Styrelse och VD 251
5.8.2. Revisorer 253
5.8.3. Funktionärer 254
5.8.4. Övriga 256
5.9. Föranmälan till bolagsstämma 257
5.9.1. Inledning 258
5.9.2. Föranmälan från aktieägare 261
5.9.3. Föranmälan från ombud 263
5.9.4. Föranmälan från övriga 264
5.10. Sammanfattning 267

Kapitel 6. Bolagsstämmans inledande
6.1. Inledning 269
6.2. Ordförande vid bolagsstämma 269
6.3. Röstlängd 273
6.4. Sammanfattning 279

Kapitel 7. Ärenden på bolagsstämma
7.1. Inledning 281
7.2. Framläggande av årsredovisningen och revisionsberättelsen samt fastställelse av resultaträkningen och balansräkningen 281
7.3. Dispositioner beträffande vinst eller förlust 286
7.3.1. Behörigt organ 287
7.3.2. Vinstutdelningsbeslutets plats på dagordningen 288
7.3.3. Förtäckt vinstutdelning 290
7.3.4. Styrelsens inflytande 293
7.3.4.1. England 295
7.3.4.2. Norden 295
7.3.4.3. USA 296
7.3.4.4. Västtyskland 296
7.3.4.5. Sverige 297
7.3.5. Minoritetsskydd 301
7.3.5.1. Danmark 301
7.3.5.2. England 302

7.3.5.3. Norge ... 303
7.3.5.4. USA ... 304
7.3.5.5. Västtyskland ... 306
7.3.5.6. Finland och Sverige ... 307
7.3.6. Sammanfattning ... 312
7.4. Decharge ... 313
7.4.1. Danmark och Norge ... 314
7.4.2. England och USA ... 314
7.4.3. Västtyskland ... 317
7.4.4. Finland och Sverige ... 319
7.4.4.1. Beslutet om ansvarsfrihet ... 322
7.4.4.2. Minoritetsskydd ... 324
7.4.4.3. Ansvarsfrihetsbeslutets verkningar ... 326
7.4.4.4. Avtal om ansvarsfrihet ... 331
7.4.4.5. Förutsättningarna för talan mot stiftare m fl ... 332
7.4.5. Sammanfattning ... 335
7.5. Arvoden åt styrelsens ledamöter och revisorerna ... 335
7.5.1. Vilket forum har kompetens att besluta om arvoden? ... 336
7.5.2. Arvodesbeslutets utformning ... 340
7.5.3. Ansvarsförsäkring ... 342
7.5.4. Sammanfattning ... 344
7.6. Styrelseval ... 344
7.6.1. Inledning ... 345
7.6.2. England ... 345
7.6.3. USA ... 349
7.6.4. Val av ledamöter i Aufsichtsrat och Geschäftsführer i GmbH ... 353
7.6.5. Danmark, Finland, Norge och Sverige ... 355
7.6.5.1. Styrelsevalet ... 359
7.6.5.2. Omröstningen ... 361
7.6.5.3. Dispositiva regler ... 363
7.6.5.4. Avsättning av styrelseledamöter ... 365
7.6.6. Sammanfattning ... 367
7.7. Revisorsval ... 367
7.7.1. Revisor ... 368
7.7.2. Minoritetsskyddsregler ... 371
7.7.2.1. Minoritetsrevisor ... 372
7.7.2.2. Särskild granskningsman ... 374
7.7.2.3. Auktoriserad revisor ... 383
7.7.3. Avsättning av revisor ... 385
7.7.4. Sammanfattning ... 389

Kapitel 8. Aktieägares frågerätt på bolagsstämma

8.1. Styrelsens upplysningsskyldighet 391
8.1.1. Enskild aktieägares frågerätt på bolagsstämma ... 391
8.1.1.1. Upplysningar angående uppgifter som inte finns tillgängliga på stämman 395
8.1.1.2. För bolaget skadliga upplysningar 397
8.1.1.3. För bolaget skadliga upplysningar angående uppgifter som inte finns tillgängliga på stämman 402
8.1.1.4. Insynsrätt i små bolag 404
8.1.2. Frågor från bolagsstämmomajoriteten 408
8.1.3. Information utanför bolagsstämman 410
8.1.3.1. Västtyskland 410
8.1.3.2. Norden 412
8.1.3.3. De lege ferenda 414
8.2. Revisorers upplysningsskyldighet 415
8.2.1. Allmänt 418
8.2.2. Upplysningar utanför stämman 419
8.2.3. Bolagsstämmans rätt att begära information 420
8.2.4. Undantag från informationsskyldigheten 421
8.3. Sammanfattning 425

Kapitel 9. Beslut på bolagsstämma

9.1. Inledning 429
9.2. Rättspolitiska aspekter på formen för stämmans beslutsfattande 429
9.3. Procedurfrågor 430
9.3.1. Begäran om votering 432
9.3.2. Sluten omröstning 434
9.4. Protokoll 435
9.4.1. Protokollets betydelse 436
9.4.2. Protokollets förande 440
9.4.3. Per capsulam beslut 440
9.4.4. Protokollering av skiljaktiga meningar 445
9.4.5. Tillhandahållande av protokoll 448
9.4.6. Övrigt 450
9.5. Beslutsfattandet 451
9.5.1. Majoritetsbeslut 453
9.5.2. Kvalificerad majoritet 460
9.5.2.1. Huvudregeln för ändring av bolagsordningen 464
9.5.2.2. Särskilt ingripande ändringar av bolagsordningen 469
9.5.2.3. Speciella situationer 472
9.5.2.4. Registrering 473

9.5.2.5. Lex Leo 475
9.5.3. Jäv 480
9.5.3.1. 1944 års aktiebolagslag 482
9.5.3.2. 1975 års aktiebolagslag 483
9.5.3.3. Beslut om kompensation för ålagda förpliktelser 491
9.5.4. Rösträttsöverlåtelse och aktieägaravtal 492
9.5.4.1. Rösträttsöverlåtelse 492
9.5.4.2. Andra aktieägaravtal 495
9.5.5. Ändring av bolagsstämmobeslut 503
9.6. Sammanfattning 509

Kapitel 10. Sammanfattning och slutsatser
10.1. Allmänt 513
10.2. Begränsningar av bolagsstämmobeslutens materiella innehåll 515
10.3. Formalieregler avseende bolagsstämman och bolagsstämmobeslut 521

Kapitel 11. Summary in English
11.1. Introduction 531
11.2. Chapter one. Introduction 531
11.3. Chapter two. The Companies Act 1975 532
11.4. Chapter three. Limitations of the power of the general meeting to pass resolutions 533
11.5. Chapter four. Notice of meetings 535
11.6. Chapter five. The right to participate in a general meeting of shareholders 536
11.7. Chapter six. Preliminaries at a general meeting 537
11.8. Chapter seven. Issues at general meetings 537
11.9. Chapter eight. Information to shareholders at general meetings 539
11.10. Chapter nine. Resolutions at general meetings 540
11.11. Chapter ten. Conclusions 542

Källor och litteratur
I. Kommittébetänkanden, propositioner m m 543
II. Övrig citerad litteratur 546

Rättsfallsregister 562
Sakregister 575

Förkortningar

A.[2d]	Atlantic Reporter [Second Series]
ABF	Aktiebolagsförordningen (1975:1387)
ABL	Aktiebolagslagen (om inte annat uttryckligen anges avses aktiebolagslagen (1975:1385), senast omtryckt i SFS 1982:739)
ABLP	Lagen (1975:1386) om införande av aktiebolagslagen (1975:1385)
AC	Appeal Cases (House of Lords Law Reports)
AD	Arbetsdomstolens domar
A.D.[2d]	Appellate Division Reports, N.Y. Supreme Court [Second Series]
ADB	Automatisk databehandling
ADHGB	Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch (Västtyskland)
affd	affirmed
affg	affirming
AG	Die Aktiengesellschaft. Zeitschrift für das gesamte Aktienwesen
AktG	Aktiengesetz vom 6 September 1965 (BGBl I S 1089) (Västtyskland)
All ER [Rep]	All England Law Reports [Reprint]
A.L.R.[2d][3d] [4th]	American Law Reports Annotated [Second Series] [Third Series] [Fourth Series]
Am Jur [2d]	American Jurisprudence [Second Edition]
Anh	Anhang zu
Anm	Anmerkung
AP	Allmänna pensions
Ariz.	Arizona Reports
A.S.E.	American Stock Exchange
AvtL	Lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
BAL	Bankaktiebolagslagen (1987:618)
BB	Betriebs-Berater
Bekendtgørelse 1986 nr 813	Bekendtgørelse 1986-11-13 nr 813 om betingelserne for optagelse til officiel notering af værdipapier på Københavns fondsbørs (Danmark)
BetrVG	Betriebsverfassungsgesetz vom 11 Oktober 1952 (BGBl I S 681) (Västtyskland)

BGB	Bürgerliches Gesetzbuch vom 18 August 1896 (RGBl S 195) (Västtyskland)
BGBl I	Bundesgesetzblatt, del I
BGH	Bundesgerichtshof
BGHZ	Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Zivilsachen, amtliche Sammlung
BrB	Brottsbalken
BRL	Bankrörelselagen (1987:617)
BulvanL	Lagen (1985:277) om vissa bulvanförhållanden
Bus Law	The Business Lawyer
CA	Companies Act (England) (om inte annat uttryckligen anges avses Companies Act 1985)
Cal.[2d]	California Reports [Second Series]
Cal.L.Rev.	California Law Review
C.F.R.	Code of Federal Regulations (USA)
CGCL	California General Corporation Law
Ch	Chancery Reports
CL	The Company Lawyer
Cornell L Rev	Cornell Law Review
DApL	Lov nr 371 af 13 juni 1973 om anpartsselskaber (Danmark)
DASL	Lov nr 370 af 13 juni 1973 om aktieselskaber (Danmark)
DB	Der Betrieb
Del.Ch.	Delaware Chancery Reports
den.	denied
DGCL	Delaware General Corporation Law
DI	Dagens Industri
Dir	Kommittédirektiv
Ds A	Departementsserie, arbetsmarknadsdepartementet
Ds Fi	Departementsserie, finansdepartementet
Ds I	Departementsserie, industridepartementet
Duke L J	Duke Law Journal
EEC	European Economic Community
EF	De europæiske Fællesskaber
EFI	Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm
EG	Europeiska gemenskaperna
Einl	Einleitung
ER	Ekonomisk revy
F.[2d]	Federal Reporter [Second Series]
FiU	Finansutskottets betänkande
FL	Lagen om ekonomiska föreningar (om inte annat uttryckligen anges avses lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar)

FRL	Försäkringsrörelselagen (1982:713)
F.Supp.	Federal Supplement
FT	Förvaltningsrättslig tidskrift
FöretförvL	Lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m m (omtryckt i SFS 1987:420)
FöretförvF	Förordningen (1982:878) om utländska förvärv av svenska företag m m (omtryckt i SFS 1987:421)
Ga.	Georgia Reports
GmbH	Gesellschaft mit beschränkter Haftung
GmbHG	Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung vom 20 April 1892 (RGBl S 477) (Västtyskland)
GmbHR	Rundschau für GmbH
Harv L Rev	Harvard Law Review
HBL	Lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag
H B R	Harvard Business Review
HD	Högsta domstolen
HGB	Handelsgesetzbuch vom 10 Mai 1897 (RGBl S 219) (Västtyskland)
HR	Häradsrätt
HovR	Hovrätt
Hrsg	Herausgeber
HV	Hauptversammlung
HøR	Højesteret
IBCA	Illinois Business Corporation Act
IClCoA	Illinois Close Corporation Act
Ill.	Illinois Reports
Inc.	Incorporated
Ind.App.	Indiana Court of Appeals Reports (före 1972: Indiana Appellate Court Reports)
IUI	Industrins utredningsinstitut
JFT	Tidskrift, utgiven av Juridiska föreningen i Finland
JT	Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet
JustR	Justitieråd
KamR	Kammarrätt
KB	King's Bench (Law Report)
KG	Kommanditgesellschaft
KGaA	Kommanditgesellschaft auf Aktien
KL	Kommunallagen (1977:179)
KM:t	Kunglig Majestät
KommL	Lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande
Lex Leo	Lagen (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag m m
LO	Landsorganisationen i Sverige

LSt	Länsstyrelse
LU	Lagutskottets betänkande
MBL	Lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet
MGM	Metro-Goldwyn-Mayer, Inc.
Mich.	Michigan Reports
Mich.App.	Michigan Appeals Reports
Minn.	Minnesota Reports
Misc.[2d]	New York Miscellaneous Reports [Second Series)
MitbestErgG	Gesetz zur Ergänzung des Gesetzes über die Mitbestimmung der Arbeitnehmer in den Aufsichtsräten und Vorständen der Unternehmen des Bergbaus und der Eisen und Stahl erzeugenden Industrie vom 7 August 1956 (BGBl I S 707) (Västtyskland)
MitbestG	Gesetz über die Mitbestimmung der Arbeitnehmer vom 4 Mai 1976 (BGBl I S 1153) (Västtyskland)
ML	Miljöskyddslagen (1969:387, omtryckt i SFS 1981:420)
MontanMitbestG	Gesetz über die Mitbestimmung der Arbeitnehmer in den Aufsichtsräten und Vorständen der Unternehmen des Bergbaus und der Eisen und Stahl erzeugenden Industrie vom 21 Mai 1951 (BGBl I S 347) (Västtyskland)
Mo.App.	Missouri Appeal Reports
Mot	Motion
NASL	Lov 4 juni 1976 nr 59 om aksjeselskaper (Norge)
NBK	Näringslivets börskommitté
N.C.	North Carolina Reports
N.E.[2d]	North Eastern Reporter [Second Series]
NFT	Nordisk försäkringstidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, avdelning II
NJM	Nordiska juristmötet
NJW	Neue juristische Wochenschrift
NU	Näringsutskottets betänkande
N.W.[2d]	North Western Reporter [Second Series]
Nw U L Rev	Northwestern University Law Review
N.Y.[2d]	New York Reports [Second Series]
NYBCL	New York Business Corporation Law
N.Y.S.[2d]	West's New York Supplement [Second Series]
N.Y.S.E.	New York Stock Exchange
OHG	Offene Handelsgesellshaft
OJ	Official Journal of the European Communities
Ot prp	Odelstinget, proposisjon
P.[2d]	Pacific Reporter [Second Series]
Pa.	Pennsylvania State Reports

Prop	Proposition
PRV	Patent- och registreringsverket
QB	Queen's Bench (Law Reports)
R	Rex eller Regina
RB	Rättegångsbalken
rearg.	reargument
RegR	Regeringsrätten
RF	Regeringsformen
RG	Rettens Gang
RGBl	Reichsgesetzblatt
RGZ	Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen, amtliche Sammlung
RH	Rättsfall från hovrätterna
RMBCA	Revised Model Business Corporation Act (1984) (USA)
Rn	Randnote eller Randnummer
RO	Riksdagsordningen
RR	Rådhusrätt
rskr	riksdagsskrivelse
Rt	Norsk Retstidende
Rz	Randziffer
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SCB	Statistiska centralbyrån
S.E.[2d]	South Eastern Reporter [Second Series]
S.E.A.	The Securities Exchange Act of 1934 (17 C.F.R. 240) (USA)
S.E.C.	The Securities and Exchange Commission
SFL	Lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter (omtryckt i SFS 1987:128)
SFS	Svensk författningssamling
SHT	Sø- og Handelsretstidende
SI	Lagen (1947:576) om statlig inkomstskatt
SIND	Statens industriverk
SkbrL	Lagen (1937:81) om skuldebrev
SKP	Sveriges kommunistiska parti, sektion av Kommunistiska Internationalen (nuvarande Vänsterpartiet)
SOU	Statens offentliga utredningar
SRL	Lagen (1987:1245) om styrelserepresentation för de privatanställda
SvJT	Svensk juristtidning
SvJT rf	Svensk juristtidning, rättsfallsavdelningen
Table A	Companies (Table A) Regulations 1985 (England)
Tex.	Texas Reports
TfR	Tidsskrift for rettsvidenskap
TR	Tingsrätt

TSA	Tidskrift för Sveriges advokatsamfund
U Chi L Rev	University of Chicago Law Review
U Pa L Rev	University of Pennsylvania Law Review
U Pi L Rev	University of Pittsburgh Law Review
UfR	Ugeskrift for retsvæsen, afdeling A (Dansk domssamling)
UfR B	Ugeskrift for retsvæsen, afdeling B (Juridiske afhandlinger m m)
v	versus
Va.	Virginia Reports
Va L Rev	Virginia Law Review
Wash.	Washington Reports
VD	Verkställande direktör
Wis L Rev	Wisconsin Law Review
VLR	Vestre Landsret
WLR	Weekly Law Reports
WM	Wertpapier-Mitteilungen. Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht
Vorb	Vorbemerkungen vor
VPC	Värdepapperscentralen VPC Aktiebolag
ZGR	Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht
ZHR	Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht
ZPO	Zivilprozeßordnung (Västtyskland)
ØLR	Østre Landsret

1. Inledning.

1.1. Allmänt om ämnet och arbetets avgränsning.

1934 utkom Håkan Nials "Om ogiltiga och klanderbara bolagsstämmobeslut". Under det därpå följande halvseklet publicerades i Sverige ingen monografi som behandlar bolagsstämman i aktiebolag. 1987 följdes Nials verk av Bo Dahlgrens och Krister Mobergs "Rösten på stämman. Aktieägare på bolagsstämma". Dahlgrens och Mobergs verk är en kortfattad handledning, främst avsedd för aktieägare i börsnoterade företag.[1] Det finns sålunda idag för svensk rätts del ett behov av en mer djupgående analys av de rättsliga frågor som uppkommer i samband med aktieägarnas maktutövning över företagen.

Litteratur angående delägarorganet i bolag visar sig vid en internationell utblick vara vanlig. Bolagsstämman, eller åtminstone vissa därmed sammanhängande frågor, har under 1980-talet blivit föremål för monografiska framställningar i såväl Danmark[2] som Förbundsrepubliken Tyskland.[3] Tidigare har ämnet behandlats i Danmark,[4] Norge,[5] USA[6] och Förbundsrepubliken Tyskland.[7]

Avsikten med det här föreliggande verket är att presentera den aktiebolagsrättsliga regleringen av bolagsorganet bolagsstämma. Framställningen inleds med vissa allmänna aspekter, varefter de enskilda frågorna behandlas i den ordning som de uppkommer eller kan uppkomma i samband med en bolagsstämma. Meningen är att analysera hur en korrekt stämma skall genomföras. Sanktionssystemet presenteras översiktligt nedan i avsnitt 1.2. I övrigt faller sanktionsfrågorna utanför ramarna för framställningen. Även om gränsen dras på det sätt som här angivits är det inte möjligt att behandla bolagsorganet bolagsstämma utan att beröra aktieägarnas möjligheter att

[1] Dahlgren & Moberg 1987 s 13.

[2] E. Werlauff, Generalforsamling og beslutning (Viborg 1983) och d s Håndbog for dirigenter (A/S og ApS) (Viborg 1987).

[3] G. Henn, Die Rechte des Aktionärs (Köln 1984) och W-G. Freiherr von Rechenberg, Die Hauptversammlung als oberstes Organ der Aktiengesellschaft (Heidelberg 1986).

[4] J. Kobbernagel, Dirigenten (København 1976).

[5] J. B. Hjort, Generalforsamling i aksjeselskaper (Oslo 1939).

[6] G. S. Hills, Managing corporate meetings (New York 1977).

[7] W. Obermüller, W. Werner & K. Winden, Die Hauptversammlung der Aktiengesellschaft (3 Aufl Düsseldorf 1967).

reagera mot felaktiga beslut. Vad som inte tas upp till behandling är de frågor som är specifika för en klanderprocess. Förutsättningarna för att ett beslut skall vara möjligt att med framgång angripa genom en klandertalan gås däremot igenom.

Den metod som begagnas är den som brukar betecknas som den traditionella juridiska metoden. Undersökningens art är alltså rättsdogmatisk och framställningen är företrädesvis problemorienterad.

Åtminstone om ämnet avgränsas till att enbart avse större bolag torde området även lämpa sig väl för en rättssociologisk undersökning. Med tanke på att aktiebolagslagens regler stundom framstår som mindre väl anpassade för vissa typer av bolag[8] vore det värdefullt med en undersökning av hur regelsystemet faktiskt tillämpas vid olika bolagsstämmor. Värdet av en rättssociologisk undersökning torde dock bli större om resultatet kan knytas till relativt klara regler. Denna avhandling utgör en byggsten i det fundament som en eventuell framtida rättssociologisk studie av ämnesområdet kan vila på.

Primärt är forskningsuppgiften således att med hjälp av lagtext, rättspraxis, lagförarbeten och doktrin analysera hur olika frågor löses inom aktiebolagslagens ram. Ofta aktualiseras givetvis rättspolitiska överväganden och de lege ferenda-aspekter. I huvudsak har texten disponerats så att de avsnitt som inte kan stödjas på vedertagna källor uttryckligen avskiljts från den centrala framställningen. Enligt Hasselbalch är rena "skildringer af gældende ret /.../ normalt ikke videnskabeligt meriterende som mange tror."[9] Denna framställning skiljer sig dock från den rena skildringen av gällande rätt genom att många av de problemkomplex som berörs inte direkt regleras i aktiebolagslagen. Den associationsrättsligt intresserade juristen ställs ofta inför obesvarade frågor om vad som utgör gällande rätt. Framställningen koncentreras således på svensk rätt de lege lata. Syftet är inte att komma med några mer eller mindre revolutionerande reformförslag. Diskussionerna de lege ferenda inskränker sig till att föreslå ändringar av närmast detaljkaraktär.

I avhandlingen behandlas visst utländskt material. Den primära avsikten är dock inte att öka kunskapen om utländsk rätt. Alla sådana resultat får anses vara positiva bieffekter. Den utländska rätten begagnas dels för att belysa dess svenska motsvarighet, dels för att fördjupa förståelsen av hur komplexa många av de behandlade frågeställningarna är.[10] Avsikten är inte heller att prestera en rättshistorisk forskningsinsats. Ämnesområdet nödvändiggör emellertid ett studium av rättskällor av relativt hög ålder. Aktiebolagsrätten har utan några abrupta avbrott utvecklats kontinuerligt sedan lång

[8] Se strax nedan vid not 25-27.

[9] Hasselbalch i Juridisk forskning (Århus 1988) s 44.

[10] Se vidare om utländsk rätt nedan i avsnitt 1.3.

tid tillbaka. Det går att finna nu gällande lagstadganden som införts 1895 och som därefter flyttats mellan de olika aktiebolagslagarna utan närmare kommentarer i lagförarbetena.[11] All användning av källor vilka kan betraktas som historiska syftar till att belysa nu gällande rätt.[12]

Inom den svenska doktrinen uppdelas stundom aktiebolagen i tre grupper.[13] Den första gruppen brukar kallas för öppna eller publika bolag, varmed förstås bolag vars aktier är föremål för regelbunden omsättning på den allmänna marknaden. Den andra gruppen består av de s k slutna bolagen, d v s bolag vars aktier inte är föremål för någon mer omfattande omsättning och där antalet delägare är så få att varje investerare typiskt sett har ett krav på att få vara med och utöva direkt kontroll över bolaget. Förhållandet mellan aktieägarna i slutna bolag regleras ofta genom aktieägaravtal. Grupp nummer tre brukar kallas för prototypbolag och utmärks av att de har så många aktieägare att det inte är praktiskt möjligt att ge samtliga del i kontrollen över verksamheten, samtidigt som det inte förekommer någon nämnvärd omsättning av aktierna i bolaget.

Det finns endast ett fåtal öppna bolag i Sverige. På A:I och A:II listorna vid Stockholms fondbörs, OTC-listan och den s k O-listan finns knappt 250 svenska bolag noterade. Hösten 1988 fanns det enligt värdepappersmarknadskommittén därutöver 87 aktiebolag med mer än 100 aktieägare.[14] Vid utgången av 1988 fanns det 470 VPC-registrerade bolag.[15] Det kan vidare finnas bolag vars aktier har en regelbunden omsättning trots att bolaget varken har mer än 100 aktieägare eller är registrerat hos VPC. Det synes dock troligt att antalet öppna bolag i Sverige åtminstone inte överstiger 500.

De slutna bolagen är desto fler till antalet. En undersökning 1975 indikerade att omkring 86 % av alla bolag var s k fåmansbolag, d v s bolag där minst 75 % av aktierna direkt eller indirekt ägdes av högst 10 personer.[16]

För USA:s del hävdas att knappt 94 % av alla bolag har tio eller färre aktieägare.[17]

Siffrorna i SOU 1975:54 står i god överensstämmelse med SCB:s statistik. Vid

[11] Se t ex 64 § 2 st 1895 års ABL och 9 kap 18 § 2 st 1975 års ABL.

[12] Se närmare om historiska rättskällor nedan i avsnitt 1.4.

[13] Se t ex C. M. Roos, Avtal och rösträtt (1969) s 35 ff och J. Sandström, Hembud och lösningsrätt vid övergång av aktie (1976) s 32 ff.

[14] SOU 1989:72 del 1 s 461.

[15] Statistisk årsbok 1990 s 286 tabell 312.

[16] SOU 1975:54 s 49. Se också prop 1975:103 s 73.

[17] Uppgiften hämtad ur W. L. Cary & M. A. Eisenberg, Cases and Materials on Corporations (6th ed Westbury N.Y. 1988) s 194.

utgången av 1972 hade 220 192 av 231 244 - d v s ca 95 % - av företagen inom den affärsdrivande sektorn mindre än 20 anställda.[18] 1986 hade 90,9 % av de icke finansiella företagen högst 19 arbetstagare.[19] Även om givetvis felkällorna är många[20] talar det statistiska materialet för att en mycket stor del av de svenska aktiebolagen är slutna bolag. Vid utgången av 1988 fanns det 208 272 aktiebolag i Sverige.[21] Förutsatt att andelen slutna bolag är ca 90 % finns det alltså omkring 187 500 slutna bolag i landet.

Prototypbolagen brukade tidigare ses närmast som en papperskonstruktion.[22] Självfallet finns det slutna bolag som har mer än tio aktieägare eller mer än 19 arbetstagare. Om de slutsatser som dragits i anslutning till det ovan redovisade statistiska materialet är riktiga skulle det dock idag kunna finnas upp mot 20 000 mer eller mindre utpräglade prototypbolag.

Som en jämförelse kan nämnas att det vid utgången av 1984 fanns 2 128 Aktiengesellschaften i Förbundsrepubliken Tyskland.[23] Vid samma tidpunkt fanns det 324 773 Gesellschaften mit beschränkter Haftung.[24]

De öppna bolagen är viktiga på grund av deras storlek medan de slutna bolagens betydelse främst ligger i deras stora antal. Prototypbolagen ådrar sig ett särskilt intresse av två skäl. För det första är det i denna bolagstyp relativt vanligt att det uppkommer motsättningar mellan aktieägarna.[25] Att just prototypbolagen i särskilt hög grad utgör potentiella konflikthärdar kan förklaras av flera olika faktorer. Särskilt kan kanske nämnas att prototypbolagen typiskt sett saknar såväl den massmediala kontrollen som det konfliktlösningsinstrument som kan ligga i ett aktieägaravtal. För det andra är prototypbolagen intressanta därför att det är denna typ av bolag som aktiebolagslagen primärt är anpassad för.[26] Även om frågan tidigare diskuterats[27] har det i Sverige inte - till skillnad från i t ex Danmark och Förbundsrepubliken Tyskland - införts någon lagstiftning om en speciell

[18] Sveriges officiella statistik, SCB 1975, Företagsräkningen 1972, Del 1 s 113 tabell 6.

[19] SCB, Företagen 1986, Ekonomisk redovisning s 86 tabell 4.

[20] I SCB:s statistik redovisas t ex företag och inte specifikt aktiebolag.

[21] Statistisk årsbok 1990 s 271 tabell 282.

[22] Roos 1969 s 52 och Sandström 1976 s 35.

[23] Uppgiften hämtad ur K. Schmidt, Gesellschaftsrecht (Köln, Berlin, Bonn och München 1986) s 582.

[24] A a s 744.

[25] L. Lidén, Makten över företaget (2 uppl 1974) s 76.

[26] Roos 1969 s 51 f och Sandström 1976 s 35.

[27] Se t ex SOU 1978:66 och Rodhe i SvJT 1974 s 1 ff.

bolagstyp för mindre bolag utan personligt ansvar för delägarna. Huvuddelen av aktiebolagslagens regler är alltså avsedda att kunna begagnas av alla aktiebolag, från enmansbolaget med 50 000 kronor i aktiekapital till de största börsföretagen, varför bestämmelserna givits en stereotyp utformning som primärt passar för bolag som varken kan kallas för stora eller för små.

Förhållandet att aktiebolagslagens regler primärt behandlar en viss bolagstyp innebär självfallet inte att det är omöjligt att tillämpa lagen då det gäller andra bolagstyper. I slutna bolag med flera aktieägare kan aktiebolagslagen få en högst påtaglig betydelse vid konflikter mellan aktieägarna, särskilt kanske då ett eventuellt konsortialavtal är otydligt eller tyst angående den tvistiga frågan. För de stora bolagen kan antas att betydelsen av aktiebolagslagens regler ökat på senare tid. Flera stora institutionella placerare - t ex försäkringsbolag och löntagarfonderna - är förhindrade från att fritt förvärva hur många aktier som helst i ett aktiebolag.[28] Dessa placerare har ett intresse av aktiebolagslagens regler och de har ofta även de ekonomiska resurser som fordras för att utnyttja systemet.

Även vad gäller de delar av aktiebolagslagen som har anknytning till bolagsstämman varierar reglernas betydelse beroende på bolagstyp. Bestämmelserna är utformade främst med tanke på prototypbolagen. I öppna bolag äger i och för sig lagens regler tillämpning fullt ut. Ofta framstår dock stämman som en välregisserad föreställning, där styrelsens förslag - som i förväg förankrats hos eventuella stora aktieägare - i princip klubbas igenom utan debatt.[29] Minoritetsaktieägarna i öppna bolag är ofta så splittrade eller innehar så få aktier att de saknar reell möjlighet att påverka stämmans beslut. Ett i pressen uppmärksammat undantag var när minoritetsaktieägare i Volvo genom att agera samfällt genom Sveriges Aktiesparares Riksförbund förmådde bolagsledningen att ta tillbaka ett förslag om att bolaget skulle engagera sig i den norska oljeproduktionen. I slutna bolag - och framför allt i enmansbolag - är många av lagens bestämmelser om bolagsstämma oftast av mindre betydelse. Stämman är i de flesta fall en ren formalitet som klaras av helt enkelt genom att ett bolagsstämmoprotokoll undertecknas.[30]

Denna avhandling följer i princip lagens uppläggning. Framställningen behandlar alltså primärt vad som gäller i prototypbolagen. De särskilda aspekter som aktualiseras i stora bolag behandlas genom utvikningar i texten där det befunnits motiverat. För de mycket små bolagen gäller speciella

[28] Se 7 kap 17 § 1 st FRL, som stadgar att försäkringsbolag inte direkt eller indirekt får äga aktier med mer än fem procent av röstetalet i ett aktiebolag, och 37 § 2 st lagen (1983:1092) med reglemente för allmänna pensionsfonden (ändrad genom SFS 1988:747), enligt vilket en löntagarfond inte får äga börsnoterade aktier med mer än sex procent av röstetalet i ett bolag.

[29] SIND 1980:5 s 42 och Dahlgren & Moberg 1987 s 14 f.

[30] SIND 1980:5 s 43 och K. Rodhe, Aktiebolagsrätt (14 uppl 1989) s 187 f. Se vidare om per capsulam-beslut nedan i avsnitt 9.4.3.

förutsättningar eftersom vissa av aktiebolagslagens regler kan åsidosättas om alla aktieägare är överens. Vissa särskilda aspekter på regelsystemets tillämpning i slutna bolag ges nedan i avsnitt 1.2.2. I övrigt behandlas enmansaktiebolag och andra bolag där ett fåtal aktieägare utgör en relativt homogen grupp endast undantagsvis.

Avsikten är inte att i avhandlingen analysera alla tänkbara former av missbruk och felaktigheter. Framställningen koncentreras istället på de frågor som kan anses som typiska, antingen därför att de aktualiseras i praktiken eller därför att problemen övervägts vid lagstiftningen. Det faktum att avhandlingen, förutom vissa i praktiken aktualiserade problem, rör de frågor som är avsedda att täckas av lagens regler medför att framställningen stundom behandlar problemställningar som kan antas ha ringa betydelse i de flesta fall. Risken med regler som sällan utnyttjas i praktiken är dock att de i en process kan komma att åberopas med stöd av en argumentering som brister i eller t o m saknar förankring i den realitet som bestämmelserna i fråga avser att reglera. Det har därför bedömts som värdefullt att även bestämmelser som kan anses ha mindre praktisk betydelse behandlas relativt noggrant.

Som utgångspunkt för framställningen bör ytterligare en aspekt bektas. Vid tolkningen av aktiebolagslagen synes hänsyn böra tas till den miljö som lagen är avsedd att fungera i. Aktiebolagslagen utgör en förutsättning för det svenska näringslivets verksamhet och tillämpas av olika personkategorier, varav åtminstone vissa inte kan förutsättas ha några juridiska insikter. Som nämnts gäller lagen vidare för alla aktiebolag oavsett storlek. Det synes ofta finnas skäl att tolka aktiebolagslagen efter dess bokstav. En utgångspunkt för analysen bör därför vara att allt som inte är förbjudet är tillåtet.[31]

Den fortsatta framställningen inleds med en översikt över de aktiebolagsrättsliga sanktioner som kan aktualiseras då regelsystemet angående bolagsstämman eftersatts, varefter följer ett avsnitt som ur principiell synvinkel undersöker i vilka situationer förelupna felaktigheter inte påverkar giltigheten av fattade bolagsstämmobeslut (avsnitt 1.2.). Därefter presenteras några i sammanhanget utmärkande särdrag i de i undersökningen ingående utländska rättssystemen (avsnitt 1.3.). Avsnitt 1.4. ger en deskriptiv bild av hur reglerna om bolagsstämman vuxit fram i Sverige. I kapitel 2 görs ett försök att precisera föremålet för undersökningen. Kapitel 2 innehåller också en introducerande, relativt summarisk, översikt över dagens regelsystem på området. Vissa generella begränsningar i bolagsstämmans möjligheter att fatta beslut behandlas i kapitel 3. Kapitel 4 behandlar kallelse till bolagsstämma och kapitel 5 vem som har rätt att delta i en bolagsstämma. Några frågor som uppkommer i anslutning till att en bolagsstämma inleds tas upp till behandling i kapitel 6. I

[31] Jfr Beyer i Advokaten 1989 s 24 f och Geßler i Festschrift für Luther 1976 s 71.

kapitel 7 undersöks de ärenden i vilka den årliga ordinarie bolagsstämman i princip inte kan undandra sig från att fatta beslut. Aktieägarnas rätt att ställa frågor, såväl till styrelsen och VD som till revisorerna, behandlas i kapitel 8. Kapitel 9 behandlar bolagsstämmans beslutsfattande. Förutom de direkta beslutsreglerna behandlar kapitel 9 bolagsstämmoprotokollet och jävsreglerna vid bolagsstämma. Även vissa anteckningar om aktieägaravtal återfinns i kapitel 9. En sammanfattning av undersökningen finns i kapitel 10, där också några generella slutsatser dras. Kapitel 11 innehåller en sammanfattning på engelska.

1.2. Sanktionssystemet.

Denna avhandling behandlar i princip enbart korrekta bolagsstämmobeslut och hur sådana fattas. Frågan om tillgängliga remedier mot felaktiga beslut eller beslutsförfaranden faller alltså utanför ramarna för framställningen. Här skall dock mer allmänt anföras något om vilka sanktioner som finns, om sanktionernas betydelse och om när sanktionerna kan aktualiseras.

1.2.1. Allmänt.

Det är viktigt att näringslivets verksamhet kan bedrivas framgångsrikt. Förutom aktieägarnas och arbetstagarnas intresse av ett väl fungerande näringsliv, kan pekas på samhällets intresse av en effektiv industri, som t ex skapar arbetstillfällen, finansierar för samhällsmedborgarna gemensam verksamhet och genom export möjliggör import utan besvärande handelsunderskott. Om näringsverksamhet skall kunna bedrivas i aktiebolagsform måste lagens regler skapa ett system som möjliggör effektiv företagsdrift. Tolkningen av aktiebolagslagen bör därför utgå från förutsättningen att avsikten är att aktiebolagsrätten "skal virke som olie og ikke som sand i maskineriet."[32]

Gentemot önskemålet om effektivitet kan uppställas vissa gruppers intresse av att regelsystemet förhindrar missbruk. Som exempel kan nämnas bolagets fordringsägares intresse av att bolagets medel inte försvinner utan att borgenärernas rätt säkras, och minoritetsaktieägarnas intresse av att verksamhetens resultat inte används till att förnöja enbart majoritetsaktieägarna.

När det gäller borgenärernas intressen bygger aktiebolagslagen på ett tvingande regelsystem,[33] vilket kan sägas syfta till att ett aktiebolag alltid skall kunna infria sina förpliktelser med viss marginal. Om ett bolag förlorar allt för

[32] Gomard i Juristen 1969 s 353. Jfr också Företagens styrsystem 1982 s 50 och Kübler i Verrechtlichung von Wirtschaft, Arbeit und sozialer Solidarität 1984 s 210.

[33] H. Nial, Svensk associationsrätt (4 uppl 1988) s 134 och 135 f.

mycket pengar inträder i sista hand skyldighet att likvidera bolaget, 13 kap 2 § ABL.

Avvägningen mellan effektivitet och minoritetsskydd är svårare att göra.[34] Minoritetsskyddsreglerna kan motiveras dels med aktieägarnas skyddsbehov, dels med önskemålet om att allmänhetens förtroende för aktier som placeringsobjekt skall upprätthållas, d v s ytterst att bolagens kapitalförsörjning skall tryggas.[35] Det finns alltså tunga argument som talar för ett starkt minoritetsskydd. Eftersom varje aktieägare har ett krav på att genom deltagande på bolagsstämma få utöva inflytande över bolagen, 9 kap 1 § 1 st ABL, är det å andra sidan just på minoritetsskyddsområdet som riskerna för missbruk av skyddsreglerna är särskilt stort.

Aktiebolagslagen innehåller ett relativt detaljerat system för hur en bolagsstämma skall sammankallas och fatta beslut. Om felaktigheter förekommit tillhandahåller lagen tre olika sanktioner: skadestånd (15 kap 1-3 §§ ABL), likvidation av bolaget (13 kap 3 § ABL) och klander av stämmobeslut (9 kap 17 § ABL). Alla tre sanktionsformerna lider av åtminstone en betydelsefull begränsning, nämligen de med förfarandet förenade kostnaderna.

Aktiebolagslagens skadeståndsregler behandlar ansvar för stiftare, styrelseledamöter,[36] VD,[37] 15 kap 1 § ABL, revisorer, 15 kap 2 § ABL, och aktieägare, 15 kap 3 § ABL. För att stiftare, styrelseledamot, VD, eller revisor skall bli ansvarig gentemot bolaget krävs att bolaget tillfogats skada genom ett dolöst eller culpöst handlande, 15 kap 1 § 1 meningen och 2 § 1 st 1 meningen ABL. För att någon av de uppräknade personerna skall bli ansvarig gentemot aktieägare skall skadan ha orsakats genom uppsåtlig eller oaktsam överträdelse av aktiebolagslagen eller bolagsordningen, 15 kap 1 § 2 meningen och 2 § 1 st 1 meningen ABL. Aktieägare som genom att medverka till överträdelse av aktiebolagslagen eller bolagsordningen uppsåtligen eller genom grov oaktsamhet skadar bolaget, aktieägare eller tredje man skall ersätta skadan, 15 kap 3 § 1 meningen ABL. En dylik medverkan kan yttra sig t ex genom röstning på bolagsstämma[38] eller genom påtryckningar på styrelsen utanför stämman.[39] En

[34] A a s 136.

[35] Rodhe 1989 s 20.

[36] Behovet av särskilda regler avseende skadeståndsansvaret för aktiebolags styrelseledamöter torde det råda enighet om. Det diskuteras emellertid hur mycket dessa regler skall avvika från det allmänna skadeståndsrättsliga systemet. Se Gomard i Scandinavian Studies in Law 1984 s 50 ff; J. Kleineman, Ren förmögenhetsskada (1987) s 308 ff och Roos i SvJT 1988 s 50 f.

[37] Styrelseledamöternas och VD:s skadeståndsansvar har nyligen behandlats i en avhandling av Rolf Dotevall, Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör (1989).

[38] Se t ex Nial 1988 s 316 och Rodhe 1989 s 227.

[39] Se t ex G. Kedner & C. M. Roos, Aktiebolagslagen. Del II (3 uppl 1988) s 371 (15:3.02).

skadeståndsskyldig aktieägare kan också åläggas att lösa in en skadelidande aktieägares aktier, 15 kap 3 § 2 meningen ABL. En förutsättning för att ansvar gentemot bolaget skall kunna utkrävas är att frågan därom behandlats på bolagsstämman, 15 kap 5 § 1 st ABL, samt att stämman härvid beslutat att väcka talan eller, såvitt gäller styrelseledamöter och VD, att ej bevilja ansvarsfrihet. Frågan om ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter och VD är ett obligatoriskt ärende på ordinarie bolagsstämma, 9 kap 5 § 2 st 3 p ABL.[40]

Problemet med rättegångskostnaderna vid en skadeståndsprocess blir särskilt signifikant i samband med att styrelseledamöternas ansvar gentemot bolaget utkrävs på talan av en minoritet av aktieägarna. Om ansvarsfrihet inte beviljats kan skadeståndstalan på bolagets vägnar väckas av en minoritet bestående av ägare till minst tio procent av samtliga aktier i bolaget, 15 kap 5 § 2 st 1 meningen ABL. Det är de minoritetsaktieägare som anställt talan som får svara för eventuella rättegångskostnader. Vad som sålunda erlagts ersätts av bolaget i den mån summan ryms inom det som kommit bolaget tillgodo genom processen, 15 kap 5 § 2 st 3 meningen ABL. Då en skadeståndstalan enligt aktiebolagslagen ofta kan röra invecklade frågor av bl a ekonomisk natur, vilka kan kräva omfattande utredningsarbete, kan en förlorad process innebära en kostsam affär för minoritetsaktieägarna.[41]

I England har problemet med minoritetsaktieägarnas kostnader i samband med en process på bolagets vägnar behandlats i Wallersteiner v Moir (No 2).[42] Domstolen fann att då en minoritetsaktieägare på bolagets vägnar väckt skadeståndstalan mot en styrelseledamot skall aktieägarens kostnader betalas av bolaget, om "it was reasonable and prudent in the company's interests for the plaintiff to bring the action and it was brought by him in good faith".[43] Lord Denning utvecklar sin mening på följande sätt:

"Mr Moir sues in his own name but in reality an behalf of the companies: just as an agent may contract in his own name but in reality on behalf of his principal.

/.../ [T]he minority shareholder, being an agent acting on behalf of the company, is entitled to be indemnified by the company against all costs and expenses reasonably incurred by him in the course of the agency. This indemnity does not arise out of a contract /.../, but it arises on the plainest principles of equity. /.../ Seeing that, if the action succeeds, the whole benefit will go to the company, it is only just that the minority shareholder should be indemnified against the costs he incurs on its behalf. /.../

But if the action fails? Assuming that the minority shareholder had reasonable ground for bringing the action - that it was a reasonable and prudent course to take in the interests of the company - he should not himself be liable to pay the costs of the other side, but the company itself should be liable, because he was acting for it and not

[40] Se vidare nedan i avsnitt 7.4.

[41] Jfr Kübler i Verrechtlichung von Wirtschaft, Arbeit und sozialer Solidarität 1984 s 196 f.

[42] [1975] QB 373, [1975] 1 All ER 849.

[43] Ref i All ER s 850. Citerat ur den sammanfattande inledningen.

for himself. In addition, he should himself be indemnified by the company in respect of his own costs even if the action fails. It is a well-known maxim of the law that he who would take the benefit of a venture if it succeeds ought also to bear the burden if it fails."[44]

Lösningen i Wallersteiner v Moir framstår i och för sig som tilltalande. Vid första anblicken kan det kanske tyckas underligt att bolaget skall behöva betala en minoritetsaktieägares kostnader vid en förlorad process även om aktieägarmajoriteten inte önskat föra någon talan. I realiteten torde det dock ofta finnas ett nära samarbete - om det inte t o m är fråga om samma personer - mellan styrelsens ledamöter och majoritetsaktieägarna. Det är därför sannolikt att majoriteten många gånger saknar intresse av att föra en skadeståndstalan på bolagets vägnar, även då en sådan talan kan beräknas vinna framgång, och det synes rimligt att tillerkänna minoriteten ersättning för sina kostnader även i de situationer då en i och för sig välmotiverad talan ogillas.

Risken med den lösning som valts i Wallersteiner v Moir är att reglerna skulle kunna utnyttjas i syfte att skada bolaget eller styrelseledamöterna. Stora krav skulle komma att ställas på domstolens bedömning av om en talan är välmotiverad eller ej. Eftersom lagen uttryckligen anger att minoritetens kostnader skall betalas i den mån de ryms inom det som bolaget tjänat på processen, 15 kap 5 § 2 st 3 meningen ABL, men inte säger något om ersättning vid en förlorad process, synes det de lege lata inte heller finnas någon möjlighet att tillerkänna ersättning från bolaget åt en minoritet som förlorat en process på bolagets vägnar. Om en minoritet idag väcker en skadeståndstalan på bolagets vägnar riskerar den alltså att själv få stå för såväl sina egna som motpartens processkostnader.

Gentemot en majoritet som ägnar sig åt att systematiskt förtrycka minoriteten kan skadeståndsinstituten vara mindre effektiva.[45] Redan de kostnads- och tidsaspekter som ligger i ett mycket stort antal processer kan leda till att minoriteten inte förmår att hävda sin rätt. Som en yttersta utväg i situationer då majoritetsaktieägarna grovt förtrycker minoriteten[46] medger därför lagen att domstol, på talan av en minoritet av aktieägarna, försätter bolaget i likvidation, 13 kap 3 § 1 st 1 meningen ABL.[47] Processer om att ett bolag skall likvideras p g a majoritetsmissbruk är sällsynta. Endast en talan är allmänt känd.[48] Rätten att begära likvidation kan givetvis begagnas i chikanöst

[44] Ref i All ER s 858 f.

[45] Se t ex SOU 1971:15 s 329.

[46] SOU 1971:15 s 329 f och prop 1975:103 s 253 f.

[47] Jfr sec 517 (1) (g) CA, sec 1800 CGCL och sec 1104-a NYBCL.

[48] Mats R m fl v Cool Carriers Svenska AB, Södra Roslags tingsrätts dom nr DT 54 den 21 januari 1988 i mål nr T 2026/86. Efter förlikning eftergavs käromålet, varför talan ogillades.

syfte.[49] Talan om likvidation kan därför endast väckas av ägare till minst en tiondel av samtliga aktier i bolaget, 13 kap 3 § 1 st 1 meningen ABL. För ett bifall till talan fordras att det föreligger särskilda skäl för likvidation, varvid lagen särskilt anger missbrukets långvarighet.[50] Som ett alternativ till likvidation kan rätten, på bolagets yrkande, ålägga bolaget att lösa in minoritetens aktier, 13 kap 3 § 1 st 2 meningen ABL. En talan om likvidation kan, liksom en skadeståndstalan, nödvändiggöra omfattande och kostsamma utredningar, vilket leder till att minoritetens kostnader vid en förlorad process riskerar att bli betydande. Härtill kommer den osäkerhet som i avsaknad av vägledande praxis råder angående de närmare förutsättningarna för bifall till en talan om likvidation.

De processekonomiska aspekterna spelar särskilt stor roll vid klander av bolagsstämmobeslut. Varje aktieägare kan klandra vilket stämmobeslut som helst. En klandertalan grundas på att beslutet ej tillkommit i behörig ordning eller annars strider mot aktiebolagslagen eller bolagsordningen. Talan riktas mot bolaget och syftar till att beslutet skall upphävas eller ändras, 9 kap 17 § 1 st 1 meningen ABL.[51] Klanderpreskription inträder tre månader efter beslutet, 9 kap 17 § 2 st ABL. Vid särskilt grova fel gäller inte regeln om klanderpreskription, utan besluten blir s k nulliteter, 9 kap 17 § 3 st ABL. Nullitetsverkan drabbar för det första beslut som inte kan fattas ens med samtliga aktieägares samtycke, d v s framför allt beslut som står i strid med aktiebolagslagens borgenärsskyddsregler eller regler till skydd för framtida aktieägare.[52] Vidare inträder nullitetsverkan för beslut som enligt bestämmelse i bolagsordningen kräver samtycke av samtliga eller vissa aktieägare, om sådant samtycke inte givits.[53] Slutligen blir beslut nulliteter om kallelse till stämman inte utfärdats eller reglerna om kallelse väsentligen eftersatts.

Processkostnadernas fördelning i en klanderprocess följer de vanliga principerna i 18 kap RB. Med tanke på att en klandertalan ofta torde bli omfattande och dyr kan redan risken att behöva betala egna och motpartens rättegångskostnader antagas ofta leda till att minoritetsaktieägare inte väcker talan i annat än helt uppenbara fall.

Utöver risken att behöva betala rättegångskostnader motverkas den

[49] SOU 1971:15 s 330 och prop 1975:103 s 253 och 503.

[50] I stämningsansökan i Mats R m fl v Cool Carriers Svenska AB (se not 48) uppräknas inte mindre än 24 påstådda - mer eller mindre grova - överträdelser av aktiebolagslagen och bolagsordningen.

[51] Vissa tekniska aspekter på klander av bolagsstämmobeslut behandlas nedan i avsnitt 2.14.

[52] Rodhe 1989 s 254.

[53] Aktiebolagslagen innehåller inga regler som kräver att samtliga aktieägare samtycker till ett beslut. Se Nial 1988 s 177 och Rodhe a st.

praktiska nyttan av aktieägarnas rätt att föra klandertalan av behovet att ställa säkerhet vid interimistiska åtgärder. Om det skall vara någon mening med att klandra ett bolagsstämmobeslut torde det ofta vara nödvändigt att begära att domstolen förbjuder att beslutet verkställs innan processen är avgjord. Ett verkställighetsförbud förutsätter så gott som alltid att sökanden hos rätten ställer säkerhet för den skada som förbudet kan åsamka motparten, 15 kap 6 § 1 st RB. Den aktieägare som vill uppnå ett praktiskt resultat med en klandertalan finner sig därför ofta nödgad att redan i processens inledningsskede prestera en säkerhet, vilken i större bolag kan uppgå till betydande belopp. Åtminstone för privatpersoner som äger aktier i börsnoterade bolag innebär de med förfarandet förenade kostnaderna att en klandertalan sällan är någon praktiskt framkomlig väg för att åstadkomma rättelse av felaktiga bolagsstämmobeslut.

1.2.2. Samtycke och kausalitet.

Av det som anförts i föregående avsnitt torde ha framgått att åtminstone privatpersoner av ekonomiska skäl har begränsade möjligheter att med framgång tillgripa sanktioner med anledning av felaktiga bolagsstämmobeslut. Samtidigt är reglerna - särskilt de om klander av stämmobeslut - så som de framträder i lagen mycket strikta. Ur lagen kan utläsas att alla beslut måste vara helt felfria för att vara oangripbara. Den som, utan att ha något egentligt intresse av att åstadkomma rättelse, önskar åstadkomma problem och kostnader för ett bolag skulle därigenom ha betydande möjligheter till sitt förfogande, särskilt om aktieägaren i fråga saknar de ekonomiska möjligheterna att betala några rättegångskostnader. Ett dylikt rättsläge skulle innebära att reglerna i den senast beskrivna situationen enbart fungerar som käppar i hjulet för verksamheten. Eftersom varje aktieägare alltid kan klandra alla bolagsstämmobeslut medför aktiebolagslagens bestämmelser i realiteten också en viss sabotagerisk. Enighet råder dock om att reglerna inte skall tillämpas så strikt som en första blick på lagen ger vid handen. I detta avsnitt behandlas ett par modifikationer av sanktionsreglerna, vilka har generell tillämplighet.

För det första anses det möjligt att bryta mot regler som enbart avser att skydda de nuvarande aktieägarna, om det medges av alla berörda aktieägare.

På det principiella planet synes inga hinder böra uppställas mot att eftersätta de flesta regler, såvida samtycke därtill erhålles från samtliga intressenter bestämmelsen i fråga avser att skydda. Sett ur ett praktiskt perspektiv aktualiseras ett samtycke till ett regelbrott endast avseende regler som har till enda syfte att skydda de nuvarande aktieägarna i ett bolag.[54] När det gäller regler som har till syfte att skydda borgenärer eller framtida aktieägare torde det vara omöjligt att personifiera skyddskretsen, varför

[54] Jfr prop 1975:103 s 401.

ett samtycke till ett regelbrott knappast kommer i fråga.[55]

För det andra är det inte heller möjligt att med framgång angripa ett bolagsstämmobeslut om den förelupna felaktigheten saknat betydelse för beslutets utformning. Både möjligheten till samtycke från aktieägarna och väsentlighetskravet är i princip tillämpliga vid varje formell brist i beslutsfattandet. Möjligheterna att "läka" en felaktighet löper såsom en mer eller mindre dold förutsättning genom hela den fortsatta framställningen och här ges därför en samlad redogörelse för de två undantagsprinciperna.

Inledningsvis bör kanske understrykas att här enbart behandlas brister i det formella beslutsförfarandet. Om ett besluts materiella innehåll lider av någon brist blir situationen annorlunda. Problemets lösning kan då inte anges i någon enkel formel, utan får istället sökas inom ramen för det rättsinstitut som det aktuella beslutet kränker.

Vid ett brott mot en bestämmelse som enbart avser att skapa ett skydd för de nuvarande aktieägarna i bolaget kan regelbrottet botas genom att *alla aktieägare samtycker* till det inträffade.[56] Det klassiska exemplet på giltigt samtycke till regelöverträdelser gäller utfärdande av kallelse till bolagsstämma, 9 kap 10 § 1 meningen ABL.[57] Enligt aktiebolagslagen måste kallelse utfärdas till alla stämmor, och beslut som fattats vid en stämma som avhålls utan föregående kallelse är nulliteter, 9 kap 17 § 3 st 3 p ABL. I det enskilda fallet avser emellertid aktiebolagslagens regler om kallelse enbart att garantera att samtliga aktieägare i bolaget ges tillfälle att förbereda sig inför och delta i bolagsstämman. Om sålunda alla aktieägare[58] samtycker till att stämma avhålls utan föregående kallelse, eller att en stämma fattar beslut trots brister i

[55] Jfr Nial 1988 s 134. Jfr också R. R. Pennington, Company Law (5th ed London 1985) s 721: "a unanimous decision to do an act which will defraud the Revenue authorities is not treated as equivalent to a resolution duly passed."

[56] NJA 1935 s 357; SOU 1971:15 s 248; prop 1975:103 s 401 och 417; prop 1986/87:12 Band 2 s 116; Nial 1934 s 53 ff; d s i SvJT 1955 s 256 och d s 1988 s 134, 139, 174 och 176. Jfr även Birke i SvJT 1956 s 654. Jfr J. H. Farrar, Company Law (London 1985) s 283 f; Pennington 1985 s 720 f och L. E. Taxell, Om aktierätt vid bolagsstämma (Åbo 1959) s 9.

I Camp v. Shannon, 162 Tex. 515, 348 S.W.2d 517 (1961) angav bolagsordningen en viss dag för avhållande av bolagsstämma. När alla aktieägare var närvarande har stämma ansetts kunna hållas vid en annan tidpunkt.

[57] Jfr sec 369 (3) CA.

[58] Såvida inte stämman är fulltalig är det alltså inte tillräckligt att stämman är enig. Se Nial 1988 s 139. Jfr Rt 1929 s 1038, där ett beslut i en fråga som inte upptagits i kallelsen underkändes; Hjort 1939 s 39 f och 69 och J. Skåre & G. Knudsen, Lov om aksjeselskaper (3 utg Kolbotn 1987, Tano) s 218 (9-10, 2). Jfr 36 § 2 st 2 meningen 1895 års ABL.

kallelsen, blir fattade beslut inte felaktiga.[59] För amerikansk rätts del har anförts att "a shareholder who attends a meeting despite his lack of proper notice may lose standing to challenge the meeting".[60]

En annan sak är att kallelsereglerna ur ett generellt perspektiv avser att skydda såväl nuvarande som framtida aktieägare. Det är därför inte möjligt att avskaffa kravet på kallelse till kommande stämmor.[61]

Försök att fastställa skyddsomfånget för olika stadganden stöter ofta på patrull. Det är i normalfallet inga problem att utpeka den centrala skyddsgruppen för en viss bestämmelse, men det kan inte alltid uteslutas att de skyddade intressena är fler än de som framträder vid en första anblick. Stundom har en regel olika skyddsomfång beroende på *hur* bestämmelsen eftersätts. Som exempel kan nämnas reglerna om vinstutdelning, vilka avser att skydda både borgenärer och aktieägare.[62] En utdelning som kränker borgenärernas intressen kan inte botas av ett samtycke från aktieägarna. Om å andra sidan en regelvidrig utdelning inte överstiger i bolaget utdelningsbara medel kan den företas med samtycke av alla aktieägare.

En annan regel, vars skyddsomfång kan vara svårt att fastställa, är bolagsorganens bundenhet av det i bolagsordningen angivna föremålet för bolagets verksamhet. Den övervägande meningen synes vara att beslut som strider mot verksamhetsföremålet kan fattas med samtycke av alla aktieägare.[63] I bilaga 1 till ägarutredningens betänkande hävdas dock att bolagets bundenhet av verksamhetsföremålet avser att skydda även borgenärerna.[64]

Det kan i och för sig framstå som tilltalande att ta hänsyn till bor-

[59] Prop 1975:103 s 401 och 417 och prop 1986/87:12 Band 2 s 116. Se också J. Hagströmer, Om aktiebolag enligt svensk rätt (1872) s 197, 224 och 230. Jfr P. K. Andersen, Aktie- og anpartsselskabsret (2 udg København 1986) s 202; P. Augdahl, Aksjeselskapet efter norsk rett (3 utg Oslo utan tryckår) s 325; B. Gomard, Aktieselskaber og anpartsselskaber (København 1986) s 171; O. Hasselbalch, Foreningsret (København 1983) s 121; H. F. Marthinussen & M. Aarbakke, Aksjeloven (Oslo 1986) s 306 (§ 9-17, 3); O. Mestad, Statoil og statleg styrning og kontroll (Oslo 1985) s 140; Skåre & Knudsen 1987 s 218 (§ 9-10, 2); L. E. Taxell, Aktiebolagets organisation (Åbo 1983) s 34 och Werlauff 1983 s 77 f och 254.

I In re P. B. Mathiason Mfg. Co., 122 Mo.App. 437, 99 S.W. 502 (1907) hade en stämma avhållits utan att kallelsen, såsom erfordrades i lag, publicerats i en tidning. Domstolen fann dock att "as all the stockholders where present at the meeting, /.../ they are in no position to take advantage of the irregularity in failing to publish the notice of the meeting." Ref i 99 S.W. s 504.

[60] 57 Va L Rev (1971) s 133 f.

[61] Nial 1988 s 174. Jfr även d s 1934 s 73 f.

[62] Se nedan i avsnitt 3.7.4.1 och 7.3.3.

[63] Se t ex Kedner & Roos II 1988 s 370 (15:3.01); Nial 1988 s 153 och Rodhe 1989 s 246.

[64] SOU 1988:38 Bilaga 1 s 64 med not 213. Något liknande antyds i propositionen till 1944 års aktiebolagslag. Se prop 1944 Nr 5 s 221.

genärsintressena i samband med betydelsen av bolagsordningens stadgande om verksamhetsföremålet. Den som lånar ut pengar till ett bolag skulle därigenom kunna kräva att hans pengar inte används till annan, kanske mer riskfylld, verksamhet än den som anges i bolagsordningen. När det gäller borgenärsskyddet innehåller dock aktiebolagslagen ett särskilt system, som i sista hand fordrar att bolaget likvideras[65] medan det fortfarande har tillräckligt med medel kvar för att förnöja borgenärerna, 13 kap 2 § ABL. Samtidigt har borgenärerna ingen möjlighet att reagera mot en överträdelse av bolagsordningens bestämmelse om verksamhetsföremålet,[66] och de kan inte heller förhindra en bolagsordningsändring. Borgenärernas intresse av att bestämmelsen om verksamhetsföremålet inte träds förnär framstår därför som så ringa att det förefaller motiverat att begränsa regelns skyddsomfång till enbart aktieägarna.

En annan problematisk fråga i sammanhanget är vad som fordras för att en aktieägare skall anses ha avgivit sitt samtycke till att en regel eftersätts.[67] I de fall samtycket varit uttryckligt torde inga större problem uppkomma. Eventuella invändningar om svek och dylikt löses lämpligen genom analogier från de avtalsrättsliga reglerna. Även i de fall en aktieägare visar passivitet kan situationen vara oproblematisk. Om ett beslut är klanderbart blir, efter inträdd klanderpreskription, frågan om ett eventuellt samtycke ointressant. Det synes vidare inte vara möjligt att skapa någon samtyckesfiktion genom att hänvisa till att det ifrågasatta beslutet är till förmån för aktieägare som inte givit sitt samtycke.

RÅ 1912 nr 91. Ett bolag hade beslutat att ändra sin bolagsordning. Ändringen innebar en rubbning av rättsförhållandet mellan bolagets aktier. Registrering av beslutet vägrades då det ej hade fattats med den enligt lagen erforderliga majoriteten. Domen påverkades ej av att bolagsordningsändringen var till förmån för samtliga aktieägare som ej biträtt beslutet.[68]

Förhållandena i ett aktiebolag, och mellan aktieägarna i ett bolag, uppvisar ofta en komplex och mångfacetterad bild. Frågan om ett visst beslut är till fördel eller nackdel för en viss aktieägare synes inte kunna överlåtas på någon bättre domare än aktieägaren själv. Effekterna av ett bolagsstämmobeslut bör därför inte tillåtas konstituera ett samtycke till ett bristfälligt beslutsförfarande.

Svårare att bedöma är vilken verkan som skall tilläggas aktieägares konkludenta handlingar. I och för sig torde ett verksamt samtycke kunna ges

[65] Alternativt att verksamheten fortdrivs under personligt betalningsansvar.

[66] SOU 1988:38 Bilaga 1 s 64 not 213 och Rodhe a st.

[67] I propositionen till aktiebolagslagen överlämnas frågan till rättstillämpningen. Se prop 1975:103 s 413.

[68] Jfr Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 179 Anm 60.

även genom konkludent handlande.[69] Problemet är att det i den här aktuella situationen inte alltid är säkert att ett agerande i enlighet med ett fattat *beslut* innebär ett samtycke till föreliggande *felaktigheter*. En aktieägare som inte gillar, men - kanske därför att han saknar kännedom om att beslutsförfarandet varit behäftat med formella felaktigheter - ändå agerar i enlighet med ett beslut, kan motiveras av t ex lojalitet med aktieägarmajoriteten eller ett accepterande av majoritetsprincipen. Det synes inte rimligt att den som upptäcker att ett beslut är behäftat med felaktigheter skall vara förhindrad att reagera enbart därför att han tidigare handlat i överensstämmelse med beslutet. För att ge ett samtycke verkan borde krävas medgivande inte bara till att det aktuella beslutet fattas, utan också till att beslutet fattas trots föreliggande felaktigheter.

I det engelska avgörandet Re Pearce Duff & Co Ltd[70] uttalas att aktieägares samtycke till att beslut fattas trots avvikelser från kallelsereglerna, för sin giltighet fordrar att aktieägarna uppmärksammats på föreliggande brister.[71]

Särskilt accentuerad blir problematiken om den aktieägare som önskar angripa ett beslut själv har röstat för beslutet vid bolagsstämma.

I Förbundsrepubliken Tyskland är det i princip en förutsättning för klandertalan att aktieägaren protesterat mot det ifrågasatta beslutet vid stämman,[72] 245 § 1 p AktG. Avsikten är att bolagsledningen så fort som möjligt skall erhålla kännedom om huruvida den behöver räkna med en klandertalan mot något av bolagsstämmans beslut.[73]

I USA är huvudregeln att den som utan protest deltar i en bolagsstämma också samtyckt till att stämman hålls trots brister i kallelsen.[74] I Darvin v. Belmont Industries,

[69] Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 326 (§ 9-17, 2) och Taxell 1983 s 34.

[70] [1960] 3 All ER 222, [1960] 1 WLR 1014.

[71] Ref i [1960] 3 All ER s 224.

[72] Se härom F. Kübler, Gesellschaftsrecht (2 Aufl Heidelberg 1986) s 208; Obermüller m fl 1969 s 339 ff och Schmidt 1986 s 656 f.

[73] G. Hueck, Gesellschaftsrecht (18 Aufl München 1983) s 237.

[74] Hills 1977 s 47 ff. Se t ex Andrews v. Precision Apparatus, Inc., 217 F.Supp. 679 (1963) (kallelse utfärdad av fel person, refererat strax nedan); Beutelspacher v. Spokane Sav. Bank, 164 Wash. 227, 2 P.2d 729 (1931), där det, avseende aktieägare som varit närvarande vid stämma, ej ansågs nödvändigt att avgöra om stämman sammankallats i överensstämmelse med lagens föreskrifter; Camp v. Shannon, 162 Tex. 515, 348 S.W.2d 517 (1961), där aktieägare som deltagit i stämma förklarats ej kunna åberopa att kallelse utfärdats för sent; Frankel v. 447 Central Park West Corp., 176 Misc. 701, 28 N.Y.S.2d 505 (1941), där aktieägare som deltagit i en stämma ej ansetts kunna åberopa att kallelse utfärdats för sent; In re P. B. Mathiason Mfg. Co., 122 Mo.App. 437, 99 S.W. 502 (1907), där det ansetts att, när en stämma varit fullsutten, aktieägarna inte kan dra fördel av att kallelse inte utfärdats i enlighet med lagens krav; Synnott v. Cumberland Bldg. Loan Ass'n., 117 F. 379 (1902), där aktieägare som deltagit i extra stämma ansetts ha samtyckt till att ärenden som ej fanns angivna i kallelsen upptogs till behandling, och Weise v. Land O'Lakes Creameries,

Inc.[75] har dock en aktieägare som, utan att rösta, varit närvarande vid en stämma, ansetts inte ha givit samtycke till att stämman hölls. Kallelsereglernas syfte är enligt domstolen att dels informera aktieägarna om att en bolagsstämma skall hållas, dels ge aktieägarna tid för erforderliga förberedelser.[76] I fallet hade aktieägaren i fråga visserligen upplysts om att stämman skulle hållas, men inte i tillräcklig omfattning fått veta vad som där skulle behandlas, varför han ej givits tillräckliga möjligheter till förberedelser.[77]

Situationen kan t ex vara att en aktieägare (X) vid en stämma röstat för ett visst beslut. Efter stämman får X veta att en annan aktieägare (Y) inte varit kallad till bolagsstämman. Y lämnar i och för sig uttryckligen sitt samtycke till det aktuella beslutet, men när X får höra Y:s argumentation inser X att han borde röstat annorlunda än han gjort. Den fråga som blir intressant här är huruvida X skall anses ha samtyckt till att beslutet i fråga fattades.

För att stadgarna i en ekonomisk förening skall kunna ändras genom beslut på endast en föreningsstämma, fordras att samtliga röstberättigade medlemmar förenat sig om beslutet, 7 kap 14 § 1 st 2 meningen FL. Enligt Nial torde härvidlag samtycke "kunna anses givet om [medlem] på stämman inte röstat mot beslutet."[78] Enligt 7 kap 15 § 3 st FL har en föreningsmedlem, som inte samtyckt till vissa ingripande stadgeändringar, rätt att utträda ur föreningen. I motiveringen till stadgandet anför föredragande departementschefen att en "medlem som är närvarande på stämman /.../ får anses ha samtyckt till beslutet om han inte röstat emot det."[79] Oavsett om de förordade, mycket extensiva, tolkningarna är riktiga eller inte, handlar det här om samtycke till besluts materiella innehåll och inte till att beslut fattas trots förekomsten av formella felaktigheter. Förutsättningarna för ett giltigt samtycke i den senare situationen torde därför inte kunna fastställas med hjälp av det här anförda.

I NJA 1906 s 251 upphävdes ett felaktigt bolagsstämmobeslut. Felaktigheten i fråga hade påtalats vid bolagsstämman, vilket också påpekades i RR:ns, av överinstanserna fastställda, dom. I NJA 1932 s 243 har en aktieägares underlåtenhet att protestera mot en honom veterligt felaktig röstlängd medfört att hans klandertalan mot samtliga vid stämman fattade beslut ogillats. Avseende dansk rätt anför Gomard att en aktieägare som röstat för ett beslut

Inc., 191 N.W.2d 619 (1971), där aktieägare som deltagit i stämma ej kunnat åberopa att kallelse utfärdats för sent.

[75] 40 Mich.App. 672, 199 N.W.2d 542, 64 A.L.R.3d 349 (1972).

[76] Ref i 64 A.L.R.3d s 355.

[77] Se också In re Melloh's Petition, 17 Misc.2d 902, 187 N.Y.S.2d 203 (1959), där ett val av styrelseledamöter upphävdes då en kallelse skickats till en adress där den aktuella aktieägaren varken bodde eller någonsin hade bott.

[78] 1988 s 177.

[79] Prop 1986/87:7 s 140.

i allmänhet bör anses ha samtyckt till beslutet.[80] I Norge anses att en klandertalan inte kan föras av en aktieägare som röstat för ett beslut.[81] Taxell synes inta en ännu strängare ståndpunkt:

"Ifall föreskrifterna om kallelse inte följts kan bolagsstämma likväl hållas och giltiga beslut fattas om alla aktieägare /.../ är *närvarande*. Detsamma gäller om de aktieägare som berörs av ett fel /.../ ger sitt samtycke".[82]

Det synes häpnadsväckande om finsk rätt skulle skilja sig så radikalt från vad som gäller i Danmark, Norge och Sverige, att redan en icke kallad aktieägares närvaro vid stämman skulle göra fattade beslut oangripbara.[83] Möjligen avser Taxell inte annat än att det är möjligt att hålla bolagsstämma utan kallelse om alla aktieägare samtycker härtill.[84]

I det engelska fallet Re Pearce Duff & Co Ltd[85] anförs att ett giltigt samtycke till att beslut fattas trots att kallelse utfärdats för sent "requires the persons who agree /.../ to appreciate that the resolution is being passed on short notice and to agree to its being passed with that consideration in their minds."[86] Pennington drar av fallet slutsatsen att "the mere fact that a resolution is passed at the meeting unanimously or by a majority holding ninety-five per cent of the shares carrying voting rights /.../ does not imply that those members who vote for the resolution consent to short notice of the meeting having been given".[87]

Om å andra sidan aktieägarna är medvetna om föreliggande brister anför Pennington, med stöd av Re Bailey, Hay & Co Ltd,[88] att ett giltigt samtycke föreligger "if a minority of members who could have prevented a resolution being passed at a meeting attend the meeting /.../ and do not vote against the resolution and all the other members vote in favour of it."[89] I domen betonas dock fler omständigheter. Tre aktieägare hade varit närvarande vid en bolagsstämma. Två veckor efter stämman upptäckte de att kallelsen utfärdats för sent, en information de inte försökte utnyttja förrän efter tre och ett halvt år. Under hela mellantiden uppträdde de som om

[80] 1986 s 172.

[81] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 326 (§ 9-17, 2) och Skåre & Knudsen 1987 s 232 f (§ 9-17, 1). Se också Rt 1928 s 342 och 1933 s 27, där dock domstolen hävdade att rysk rätt var tillämplig.

[82] 1983 s 34 (kurs här).

[83] Till och med enligt amerikansk rätt anses att enbart en aktieägares närvaro vid bolagsstämma inte konstituerar samtycke till bristande kallelse. Se strax ovan vid och i not 74-77.

[84] Tidigare uttalade sig Taxell inte lika kategoriskt, utan ansåg att en talan undantagsvis kunde vara möjlig att föra till och med av en aktieägare som röstat för ett materiellt felaktigt beslut. Se Aktieägarens rättsskydd (Åbo 1961) s 164 ff.

[85] [1960] 3 All ER 222, [1960] 1 WLR 1014. Se strax ovan vid not 70-71.

[86] Ref i [1960] 3 All ER s 224.

[87] 1985 s 699.

[88] [1971] 3 All ER 693, [1972] 1 WLR 1357.

[89] 1985 s 720.

bolagsstämman varit korrekt. En sammanvägning av alla omständigheter ledde till att aktieägarna ansågs ha samtyckt till att beslut fattades trots bristerna i kallelsen.

För svensk rätts del anförs i propositionen till aktiebolagslagen att förhållandet att en aktieägare röstat för ett stämmobeslut inte i och för sig betyder att han förlorat sin klanderrätt.[90] Även Nial har tidigare uttryckt en liknande mening.[91] Det synes också vara den mest ändamålsenliga lösningen att inte ställa upp någon generell regel för det här aktuella fallet, utan avgöra frågan in casu. Att en aktieägare röstat för ett beslut bör alltså inte per se innebära att han samtyckt till att beslutet fattas trots föreliggande felaktigheter. Först när en aktieägare känt till eller bort känna till förekomsten av felaktigheter bör hans röstning ses som ett uttryck för att han medger att beslutet i fråga fattas.

Även om samtycke inte givits kan det vara lönlöst att processa angående ett formellt felaktigt bolagsstämmobeslut. Som nämnts ovan[92] kan en klandertalan i och för sig föras mot alla bolagsstämmobeslut, 9 kap 17 § 1 st ABL, och enligt lagens ord riskerar varje felaktighet att leda till att stämmans beslut upphävs. Ett dylikt rättsläge skulle dock inbjuda till kverulans och kunna medföra allvarliga hinder för effektiviteten. En formell brist anses därför inte inverka på giltigheten av fattade beslut om det är tydligt att felaktigheten i fråga *saknat betydelse för beslutets utformning*.[93]

I NJA 1936 s 684 hade en bolagsstämma haft att ta ställning till en uppgörelse mellan bolaget och ett annat bolag. En jävig aktieägare tilläts delta i överläggningarna vid stämman och även framställa ett yrkande i ärendet. Däremot deltog han ej i omröstningen. HD anförde härom följande: "Vad åter [N] angår /.../ har han väl med hänsyn [till jävet] icke bort tillåtas att, såsom skedde, deltaga i överläggningen i ärendet å stämman och där framställa yrkande; men det saknas anledning antaga, att det härutinnan förelupna felet hade inverkan å utfallet av omröstningen, i vilken [N] ej deltog."[94]

[90] Prop 1975:103 s 413.

[91] 1934 s 110.

[92] Avsnitt 1.2.1.

[93] SOU 1971:15 s 248; prop 1975:103 s 401 och 417; Kedner & Roos I 1988 s 259 (9:17.02); Nial 1934 s 10 ff; d s 1988 s 176; Pehrson i SvJT 1988 s 275; Rodhe 1989 s 253 och E. Stenbeck, M. Wijnbladh & H. Nial, Aktiebolagslagen (6 uppl 1970) s 355.

[94] Ref s 687. Se också Svea hovrätts beslut den 24 augusti 1988 i mål nr Ö 1849/88 (refererat nedan i avsnitt 3.5.5.2.), där domstolens vägran att meddela inhibition motiverades bl a med att käranden inte gjort sannolikt att de påstådda formfelen påverkat det klandrade beslutets utformning.

Jfr UfR 1925 s 874, där förhållandet att jäviga personer deltagit i omröstning om decharge ej påverkat beslutet; Rt 1932 s 262, där jävig person deltagit i styrelsebeslut, men beslutet ej påverkats härav, och Rt 1957 s 257, där domstolen inte fann sig behöva gå in på frågan om vissa deltagare i en föreningsstämma varit jäviga, eftersom deras röster ändå inte varit utslagsgivande.

Kausalitetsregeln gäller, bortsett från i Storbritannien, även inom övriga här undersökta rättsområden.[95]

Engelsk rätt intar en striktare hållning. I princip medför t ex förhållandet att en aktieägare inte fått korrekt kallelse att det inte är möjligt att hålla bolagsstämma.[96] Art 39 Companies (Table A) Regulations 1985 modifierar dock principen enligt följande:

"The accidential omission to give notice of a meeting to, or the non-receipt of notice of a meeting by, any person entitled to recieve notice shall not invalidate the proceedings at that meeting."

Stadgandet täcker situationen då någon aktieägare av misstag inte erhållit kallelse. I Re West Canadian Collieries Ltd[97] hade tidigare nio personer inte löst ut sin utdelning. De nios adresser hade därför tagits bort från adresseringsmaskinens minne och förvarades separat. När kallelse till bolagsstämma sändes ut glömdes de nio aktieägarna bort. Med stöd av den mot art 39 Companies (Table A) Regulations 1985 svarande artikeln i då gällande Table A[98] godkändes bolagsstämman.

Artikeln omfattar däremot inte en medveten underlåtenhet att utfärda kallelse,

[95] Se för Danmarks del UfR 1920 s 10, där en stämma godkänts trots att några aktieägare ej släppts in i lokalen; UfR 1925 s 874; UfR 1937 s 1162, där ärende ansetts kunna behandlas av föreningsstämma trots att det ej upptagits i kallelsen; SHT 1947 s 220, där en föreningsstämmas beslut godtagits trots att inte alla medlemmar kallats till mötet, och UfR 1964 s 620, där en föreningsstämmas beslut godkänts trots att mötet varit så bråkigt och oroligt att flera medlemmar lämnat lokalen; Andersen 1986 s 223; Gomard 1986 s 154 not 4 och 171 f; Werlauff 1983 s 547 ff. Græsvænge & Thomsen synes dock vilja se kausalitetsspörsmålet såsom enbart en fråga om gränsdragning mellan klanderbara beslut och nulliteter. Se Aktieselskabsloven (3 udg København 1985) s 297 f (§ 81, 10).

Se för finsk rätts del Taxell 1959 s 41, 75 och 79.

Se avseende norsk rätt Augdahl Aksjeselskapet s 362; Instilling 1970 s 138; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 326 (§ 9-17, 2) och Skåre & Knudsen 1987 s 233 (§ 9-17, 2).

Angående förhållandena i USA kan t ex nämnas Goldfield Corp. v. General Host Corp., 29 N.Y.2d 264, 277 N.E.2d 387, 327 N.Y.S.2d 330, *affg.*, 36 A.D.2d 125, 318 N.Y.S.2d 378 (1971), där förhållandet att felaktig information från bolagets sida föranlett att vissa aktier ej blev företrädda vid stämma, ej ansetts ha påverkat utgången av företagen omröstning, och Hills 1977 s 57 ff och 174. Se även t ex Dal-Tran Service Co. v. Fifth Avenue Coach Lines, Inc., 14 A.D.2d 349, 220 N.Y.S.2d 549 (1961) (strax nedan vid not 110-111), där bråk och oro vid en stämma ej ansetts ha påverkat valet av styrelseledamöter. Jfr dock Brown v. Ward, 593 P.2d 247, 20 A.L.R.4th 1272 (1979) (strax nedan vid not 112-113).

Se för Förbundsrepubliken Tysklands del Kübler 1986 s 207; Lutter & Grunewald i AG 1989 s 114 f; Obermüller m fl 1969 s 325 f och Sieveking & Technau i AG 1989 s 20. I AG 1989 s 330 har ett brott mot AktG inte medfört bifall till en klandertalan, då felet "offensichtlich" inte haft någon betydelse för beslutets utformning. Se också BGHZ 36 s 121 (1961), där en felaktig vägran att lämna upplysningar till en bolagsstämma ansetts påverka det efterföljande beslutets giltighet endast om agerandet haft inflytande på beslutsinnehållet.

[96] Farrar 1985 s 272 och Pennington 1985 s 698 och 733 f.

[97] [1962] Ch 370, [1962] 1 All ER 26.

[98] Art 51.

inte ens om styrelsen misstar sig avseende en viss persons rätt att bli kallad.[99]

Om t ex vid en bolagsstämma ett beslut fattats med betydande röstövervikt kan beslutet inte upphävas enbart därför att en aktieägare - kanske på grund av felräkning - tillåtits avge en röst mer än han rätteligen borde fått göra.[100]

I det föreningsrättsliga fallet NJA 1939 A 136 hade en medlem felaktigt ej upptagits i röstlängden. Beslutet att godkänna röstlängden klandrades. HovR:n konstaterade, i sin av HD fastställda dom, att förfarandet varit felaktigt. Då käranden ej visat att felet i fråga kunnat inverka på utgången av något ärende, ogillades klandertalan.

För Förbundsrepubliken Tysklands del måste eventuellt göras en distinktion. I fallet AG 1988 s 304 ogiltigförklarades en bolagsstämma då en aktieägare, som ägde tre aktier men saknade rösträtt, vägrats tillträde till stämman. Motiveringen var att även om aktieägaren saknade rösträtt, "so müßte ihr wohl /.../ zumindest das Teilnahmerecht zugebilligt werden, damit sie sich über die Situation der Gesellschaft, den Wert der von ihr zu veräußernden Aktien beeinflussende Beschlüsse und eventuelle Nichtigheitsgründe unterrichten kann."[101] Även om det förelupna felet saknade betydelse för innehållet i bolagsstämmans beslut, hade närvaron alltså betydelse för aktieägaren själv. På grund av de speciella omständigheterna torde det inte gå att tillägga fallet allt för generell betydelse. Bolaget utgjorde ett s k "Spaltgesellschaft" (d v s ett bolag vars förmögenhet vid andra världskrigets slut delades mellan Tyska Demokratiska Republiken och Förbundsrepubliken Tyskland) och stämman hölls på order av domstol, i syfte att likvidera den västtyska delen av bolaget.

Inte heller förhållandet att någon enstaka aktieägare ej erhållit korrekt kallelse till en stämma anses möjliggöra att stämmans beslut upphävs, under förutsättning att aktieägaren i fråga ändå infinner sig vid stämman och har fått tillfredsställande förberedelsetid.[102]

[99] Musselwhite v CH Musselwhite & Son Ltd [1962] Ch 964, [1962] 1 All ER 201, där styrelsen misstagit sig angående aktiesäljares rätt att delta i bolagsstämma. Samma bedömning gjordes i Royal Mutual Benefit Building Society v Sherman [1963] 2 All ER 242, [1963] 1 WLR 581, där en felaktig tolkning av kallelsereglerna föranledde att vissa medlemmar ej kallades till stämma.

[100] Jfr Beutelspacher v. Spokane Sav. Bank, 164 Wash. 227, 2 P.2d 729 (1931), där domstolen ej fann sig behöva ta ställning till ett påstående om att det vid en stämma godtagits ogiltiga röster och avvisats giltiga röster, eftersom resultatet av omröstningen hade blivit detsamma även om käranden hade rätt; UfR 1925 s 874, där ett stämmobeslut godkänts trots att man vid stämman glömt bort motsvarigheten till 20 %-regeln, och en aktieägare därför tillåtits avge 256 röster för mycket, vilket dock saknade betydelse för utgången av omröstningen; Hills 1977 s 531 f och Taxell 1959 s 41 och 75.

[101] Ref s 306.

[102] Prop 1975:103 s 401 och Kedner & Roos I 1988 s 241 (9:10.02). Jfr även Hasselbalch 1983 s 124 not 31 och Hills 1977 s 57 f. Jfr det föreningsrättsliga fallet UfR 1937 s 1162, där ett ärende, trots att det inte upptagits i kallelsen, ansetts kunna avgöras av stämman då den som drabbades av beslutet informerats i förväg.

I Rt 1979 s 770 hade två arbetstagare vid A/S Oslo Sporveier i ett TV-program framträtt som nazister. Övriga anställda och de till arbetsgivaren knutna fackföreningarna reagerade genom att, under hot om strejk, begära att de två nazistsympatisörerna skulle avskedas, vilket också skedde. De avskedade arbetstagarna begärde skadestånd dels av arbetsgivaren, dels av de två agerande fackföreningarna. Skadeståndskravet grundades bl a på att fackföreningarnas beslut att agera, vilka fattats på föreningsmöten, tillkommit på ett ofullständigt och delvis felaktigt beslutsunderlag. Høiesteret gav delvis de två arbetstagarna rätt i deras påstående om beslutsunderlagets bristfällighet. Angående betydelsen av felaktigheterna anförde dock førstevoterende följande. "Att medlemmenes standpunkt ville blitt et annet om de hadde hatt bedre tid på sig for avstemmingsmøtene m.v., er det intet holdepunkt for å anta. Jeg kan således ikke se at den omtalte saksbehandlingsfeil har hatt noen betydning for saken."[103]

I det amerikanska avgörandet Andrews v. Precision Apparatus, Inc.[104] hade en kallelse utfärdats av fel person. Domstolen fann dock att den sålunda bristfälliga kallelsen uppfyllde syftet med en kallelse, i och med att aktieägarna i tid fick veta när, var och varför mötet skulle hållas. Vidare betonades att ingenting antydde att "the defect was calculated or was designed to secure some improper advantage".[105] Generellt sett har dock hävdats att domstolarna i USA hellre avgör ett fall med stöd av ett resonemang om underförstått samtycke, än genom att hänvisa till att det föreligger bristande kausalitet mellan begångna fel och fattade beslut.[106]

Ett visst mått av aktivitet bör kunna krävas av aktieägarna.[107] Den som medvetet hållit sig i okunnighet om en stundande bolagsstämma torde knappast kunna åberopa bristande kallelse som grund för klander av stämmans beslut. Likaledes synes inga tyngre skäl kunna åberopas till stöd för en regel av innebörd att verkan av bristfällig kallelse blir beroende av om den drabbade aktieägaren infinner sig vid stämman eller ej. En utebliven kallelse bör alltså kunna anses sakna samband med de vid stämman fattade besluten om samtliga aktieägare har eller bör ha erhållit vetskap om stämman och om vad som där skall behandlas även om någon av dem inte infinner sig.

En annan sak är att bevissvårigheterna i praktiken torde göra det svårt att hävda att en aktieägare som varken fått kallelse eller infunnit sig vid stämman ändå erhållit erforderlig information.

Om det å andra sidan kan visas att en felaktighet haft betydelse för fattade beslut bör en framgångsrik klandertalan kunna föras.

[103] Ref s 786. Se också Rt 1933 s 27, där domstolen, efter att ha förklarat rysk rätt tillämplig, gjorde motsvarande bedömning då bolagsordningens regler om bolagsstämma eftersatts.

[104] 217 F.Supp. 679 (1963).

[105] Ref s 685.

[106] 57 Va L Rev (1971) s 135 f, med vidare hänvisningar i not 43.

[107] Nial använde 1934 (s 61) termen "normal omsorg".

Åtminstone i äldre dansk rätt synes ha ställts höga krav på bevisningen om kausalitet mellan ett fel och fattade beslut. I UfR 1920 s 10 hade några aktieägare med orätt vägrats tillträde till en stämma. Då felet ej ansågs ha haft något inflytande över bolagsstämmans beslut ogillades klandertalan. I UfR 1946 s 538 hade ett beslut av ett andelsselskabs stämma fattats med bifall av 104 röster. Selskabet hade 208 medlemmar, varav sex ej kallats till stämman. Beslutet klandrades men godkändes, vilket ansetts bero på att beslutet fått samma innehåll som det skulle ha haft om samtliga medlemmar kallats.[108] Werlauff anser idag att det vid utebliven kallelse föreligger en presumtion om kausalitet mellan felet och stämmans beslut.[109]

Även i det amerikanska avgörandet Dal-Tran Service Co. v. Fifth Avenue Coach Lines, Inc.[110] synes kraven på minoritetsaktieägarna ha ställts högt. Domstolen anförde att "[t]here is no persuasive evidence that the result was affected or that the outcome would have been different if there had been an absence of confusion",[111] varför den förda klandertalan ogillades.

I Brown v. Ward[112] framstår beviskraven å andra sidan som mycket låga. Frågan var huruvida felaktiga upplysningar i samband med en fullmaktsinsamling medfört någon skada. Angående beviskraven anförde domstolen följande. "Subjective proof that one or more shareholders actually granted a proxy because of a falsehood is not required; only the objective standard encompassed in the definition of materiality need to be met:

Where there has been a finding of materiality, a shareholder has made a sufficient showing of causal relationship between the violation and the injury for which he seeks redress if /.../ he proves that the proxy solicitation itself, rather than the particular defect in the solicitation materials, was an essential link in the accomplishment of the transaction."[113]

Sett ur en strikt principiell synvinkel borde redan det förhållandet att en ägare till en aktie inte erhållit korrekt kallelse till en bolagsstämma - och inte heller av andra skäl bort känna till stämman - föranleda bifall till en klandertalan. Om aktieägaren i fråga hade erhållit korrekt kallelse hade han kunnat vara närvarande vid stämman och där argumentera för sin ståndpunkt. Hans argumentation hade därvidlag kunnat förmå ytterligare aktieägare att ändra inställning, vilket i sin tur kunnat leda till att fattade beslut fått en annan

[108] E. Hørlyck, Dansk andelret (København 1980) s 249.

[109] 1983 s 557, med kritik av UfR 1920 s 10.

[110] 14 A.D.2d 349, 220 N.Y.S.2d 549 (1961).

[111] Ref i 220 N.Y.S.2d s 556.

[112] 593 P.2d 247, 20 A.L.R.4th 1272 (1979).

[113] Ref i 20 A.L.R.4th s 1276 f.

utformning.[114] I praktiken torde det dock ofta vara möjligt att visa att majoriteten inte hade ändrat mening även om den frånvarande aktieägaren kunnat argumentera för sin ståndpunkt. Kausalitet föreligger också om någon obehörig genom att delta i diskussionen påverkat utgången av stämmans beslut.[115]

Sammanfattningsvis påverkar formella felaktigheter i beslutsförfarandet inte de fattade besluten om samtliga intressenter som omfattas av den eftersatta regelns skyddsområde ger sitt samtycke till att beslutet fattas trots felet, eller om det aktuella felet saknat betydelse för besluten.

1.3. Utländsk rätt.

Avhandlingen syftar inte direkt till att analysera främmande rätt eller att sprida kunskap om utländska rättsregler. De komparativa studierna har en tjänande uppgift, och fyller funktionen att belysa och motivera eller kritisera de svenska bestämmelserna.[116]

En bieffekt är att det till viss del är möjligt att inhämta kunskap om utländsk rätt genom att studera denna bok. Denna effekt är icke avsedd, men får anses vara positiv. När det gäller de nordiska länderna har en relativt noggrann genomgång av den aktuella regleringen eftersträvats,[117] medan det vad gäller övriga behandlade länder kan finnas anledning att utfärda en varning. Material från Förbundsrepubliken Tyskland, Storbritannien och USA används, med något undantag, endast för att belysa behandlade problem och underbygga slutsatser angående svensk rätt. Företrädesvis har lagtext, betydelsefulla rättsfall och ledande doktrin använts. Avhandlingen syftar inte till att ge någon fullständig redovisning av avvikande meningar, rättsvetenskapliga debatter eller tveksamma spörsmål.

När utländsk rätt begagnas i det här avgivna syftet blir det i princip inte meningsfullt att skriva s k Länderberichte.[118] De insikter som vunnits genom de komparativa studierna inarbetas och redovisas istället i den löpande texten. Undantag härifrån görs i avhandlingens senare del. När framställningen behandlar olika detaljfrågor om förfarandet på bolagsstämma har en inledande redogörelse för

[114] Hj. Karlgren, Studier över privaträttens juridiska personer och samfälligheter utan rättspersonlighet (1929) s 238 med not 1 och även NJA 1936 s 684 (refererat strax ovan vid not 94). Jfr Nial 1988 s 176. Jfr Darvin v. Belmont Industries, Inc., 40 Mich. App. 672, 199 N.W.2d 542, 64 A.L.R.3d 349 (1972); Taxell 1959 s 74 f och Werlauff 1983 s 557.

[115] Se HD:s motivering i NJA 1936 s 684 (refererat strax ovan vid not 94). Jfr Nial 1988 s 176.

[116] Se Strömholm i SvJT 1971 s 255 och 257 f.

[117] Med undantag för Finland, där rättskällor avfattade på finska språket inte har beaktats.

[118] Kleineman 1987 s 327. Se också resonemangen av Lando i Juridisk forskning (Århus 1988) s 68 f och Strömholm i SvJT 1971 s 256 och 263.

motsvarande reglering i utländsk rätt befunnits värdefull.

I förevarande avsnitt redogörs enbart för vissa grundläggande förhållanden, om vilka kännedom kan vara nödvändig för förståelsen av den fortsatta framställningen.

1.3.1. Danmark.

Den danska lagstiftningen bygger i princip på samma samnordiska utredningsarbete som ligger till grund för de svenska, finska och norska lagarna. Det danska aktiebolagsrättsliga regelsystemet har dock, på grund av Danmarks medlemskap i EG, anpassats till de EG-rättsliga kraven. I här aktuellt avseende kan noteras att dansk rätt innehåller två lagreglerade typer av bolag utan personligt ansvar för delägarna. Dels finns en bolagstyp avsedd för de större bolagen, *aktieselskaber*, dels en annan typ, vilken närmast är avsedd att stå till småföretagens förfogande, *anpartsselskaber*.

När det gäller reglerna om stämma i de båda bolagstyperna är likheterna med svensk rätt större än skillnaderna. Redan i början av 1960-talet ansågs det föreligga ett behov av en revidering av den då gällande aktieselskabsloven från 1930. Ett förslag till ny lag framlades 1964.[119] Innan förslaget ledde till lagstiftning påbörjades utredningsarbeten inom de övriga nordiska länderna. 1964 års betänkande lades därför på is och fick så småningom ge vika för det förslag som utarbetades på samnordisk basis.[120] Efter 1969 års betänkande har flera ändringar gjorts i bolagslagstiftningen. Viktigast är kanske anpassningen till EG:s krav. De grundläggande reglerna och principerna är dock fortfarande desamma i Danmark som i Sverige. Fortsättningsvis uppmärksammas i första hand aktieselskaben.

1.3.2. Finland.

Den finska aktiebolagsrätten har sedan länge uppvisat stora likheter med den svenska. Sett ur ett historiskt perspektiv har inflytandet mellan länderna varit stort i båda riktningarna. Den finska rätten lämpar sig således väl att använda som belysning av de svenska reglerna. Ett särskilt problem uppkommer på grund av språksvårigheterna. Vissa finska rättskällor finns att tillgå på svenska språket, andra åter endast på finska. Här har inte gjorts något försök att överbrygga språkbarriären, utan endast de finska rättskällor som finns tillgängliga på svenska språket har beaktats.

[119] Betænkning nr 362/1964 om revision af aktieselskabslovgivningen.

[120] Betænkning nr 540/1969 om en fællesnordisk aktieselskabslovgivning.

1.3.3. Förbundsrepubliken Tyskland.

I Förbundsrepubliken Tyskland har det traditionellt funnits två bolagstyper: *Aktiengesellschaft*, vilket främst är avsett för större bolag vars aktier omsätts, och *Gesellschaft mit beschränkter Haftung* (GmbH), vilket är avsett att begagnas av bolag vars andelar inte är utsatta för handel.

GmbH har stor praktisk betydelse. Vid utgången av 1984 fanns det 2 128 Aktiengesellschaften[121] och 324 773 GmbH.[122] GmbH:s stora vikt belyses också av förhållandet att GmbH erhöll en speciell lagstiftning redan 1892,[123] medan den första särskilda lagen om Aktiengesellschaften tillkom 1937.[124] Under perioden 1861 till 1937 reglerades aktiebolaget som en av flera bolagstyper i ADHGB resp HGB.[125] Dessförinnan reglerades aktiebolagen enbart genom bestämmelser på delstatlig nivå.[126]

Ett särdrag finns i bolagsorganens kompetens. På grund av skäl hänförliga till de allierade okupationsmakternas önskemål efter andra världskriget är bolagsstämmans kompetens i princip inskränkt till att gälla ärenden som uttryckligen finns angivna i lagen, 119 § 1 st AktG. Över frågor angående hur företaget skall ledas kan bolagsstämman endast besluta när bolagsledningen begär det, 119 § 2 st AktG.

Systemet i Förbundsrepubliken Tyskland uppvisar således grundläggande avvikelser från det svenska. Tysk aktiebolagsrätt har dock traditionellt spelat en mycket stor roll för svensk rätt.[127] Många gånger kan förklaringen till varför en viss svensk regel införts stå att finna i Tyskland. Det synes således vara motiverat att ta upp även tysk rätt till behandling. Ytterligare ett skäl som talar för att de tyska reglerna bör beaktas är att de speciella kompetensreglerna inte gäller i GmbH, där istället systemet mer påminner om det svenska.[128]

Avseende Tyskland utgör terminologien en speciell fråga. Under hösten 1989 och våren 1990 har de politiska vänsterideologierna i Östeuropa kollapsat. En följd av de politiska

[121] Uppgiften hämtad ur Schmidt 1986 s 582.

[122] A a s 744.

[123] Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung vom 20 April 1892 (RGBl s 477).

[124] Hueck 1983 s 167 f och Kübler i Verrechtlichung von Wirtschaft, Arbeit und sozialer Solidarität 1984 s 173.

[125] Hueck 1983 s 166 f och Kübler a st.

[126] Hueck 1983 s 166.

[127] Se Nial i Festskrift till Borum 1964 s 324 och J-O. Sundell, Tysk påverkan på svensk civilrättsdoktrin 1870-1914 (1987) s 101 ff.

[128] Se angående bolagsstämmans ställning i kompetenshänseende i GmbH t ex Kübler 1986 s 243 f.

förändringarna är att Sovjetunionens satellitstater inlett en frigörelseprocess. Som ett led i befrielsen diskuteras, till synes på fullt allvar, en återförening mellan de två tyska staterna. Om termen Förbundsrepubliken Tyskland, eller Västtyskland, används idag finns alltså risken att framställningen inom en nära framtid kommer att beskriva regler under en rubrik som saknar verklighetsförankring. Trots det här anförda kommer fortsättningsvis den vedertagna svenska beteckningen "Västtyskland" att begagnas. Valet av terminologi motiveras dels med att det förefaller sannolikt att ett förenat Tyskland kommer att ha en aktiebolagslag som ansluter nära till dagens västtyska Aktiengesetz, dels med att förevarande framställning i dagsläget bara har faktisk relevans avseende Västtyskland.

1.3.4. Norge.

Angående Norge kan i stort sett anföras detsamma som om Finland. En skillnad ligger i att den norska rättstraditionen hämtat sin inspiration mer från Danmark än från Sverige. Det går sålunda att finna åtskilligt fler detaljavvikelser mellan den norska och den svenska rätten än vad som är fallet vid en jämförelse mellan finska och svenska bestämmelser. I grunden är dock det norska och det svenska systemet så lika varandra att de skillnader som finns, med ett undantag, inte är värda att anmärkas här. Avvikelserna framgår istället i den löpande texten.

Den punkt på vilken den norska aktiebolagsrätten på ett radikalt sätt skiljer sig från såväl den danska som den svenska lagstiftningen är att det i Norge finns, eller kan finnas, ett bolagsorgan (bedriftsforsamling eller representantskap) infogat mellan bolagsstämman och styrelsen.[129]

Bolag med mer än 200 anställda skall, såvida inte annat följer av avtal med berörda fackföreningar eller flertalet av bolagets anställda, ha en bedriftsforsamling, 8 kap 18 § 1 st NASL. I övriga bolag kan ett krav på bedriftsforsamling införas genom en bestämmelse i bolagsordningen, 8 kap 22 § 1 st 1 meningen NASL. Högst två tredjedelar av ledamöterna i bedriftsforsamlingen väljs av bolagsstämman, 8 kap 18 § 2 st NASL, och minst en tredjedel av de anställda i bolaget, 8 kap 18 § 3 st NASL. I de bolag som saknar bedriftsforsamling kan genom bestämmelse i bolagsordningen ett representantskap inrättas, 8 kap 23 § 1 st 1 meningen NASL. Representantskapet väljs, om inte annat framgår av bolagsordningen, av bolagsstämman, 8 kap 23 § 2 st NASL.

Den norska bedriftsforsamlingen påminner i vissa delar om det tyska bolagsorganet Aufsichtsrat. En väsentlig skillnad är att bolagsstämman i Norge principiellt sett intar ställning av bolagets högsta organ, 9 kap 1 § 1 st 1 meningen NASL. Bedriftsforsamlingens betydelse för de frågor som behandlas i denna avhandling är därför begränsad. Nedan kommer bedriftsforsamlingen

[129] Se närmare om bedriftsforsamlingen T. Bråthen, Bedriftsforsamlingen i aksjeselskaper (Oslo 1982) och angående 1988 års lagändringar d s i TfR 1988 s 750 ff.

endast att beröras vid behandlingen av de frågor där organets existens får en direkt betydelse.

1.3.5. Storbritannien.

I Storbritannien, liksom i de övriga anglo-amerikanska länderna, utvecklades bolagsrätten ursprungligen inom ramen för common law.[130] Efter ett uppsving under 1600-talet föll aktiebolagsinstitutet i vanrykte på grund av den s k "South Sea Bubble".[131]

The South Sea Bubble är den term som brukar begagnas för att beteckna en spektakulär börskrasch år 1720.[132] År 1711 bildades ett bolag kallat "The Company of Merchants of Great Britain Trading to the South Seas". Verksamheten var mycket framgångsrik. 1719 erbjöd sig bolaget att överta landets nationalskuld. Genom bland annat vissa mindre rumsrena påtryckningsmetoder - t ex mutor - genomdrevs "the South Sea Act", vilken bemyndigade the South Sea Company att betala landets borgenärer genom att ge dem aktier i bolaget. Den stora publiciteten i samband med händelsen, och regeringens roll som underförstådd garant för bolaget, ledde till att aktiekursen elvadubblades på bara ett par dagar. De ursprungliga aktieägarna gjorde enorma förtjänster. Så småningom spred sig insikten om att bolagets värde inte på långa vägar motsvarade det pris som dess aktier betingade och 1720 sprack bubblan. Resultatet blev att aktiekurserna minimerades och att många investerare ruinerades. Som en reaktion på vad som upplevdes som ett missbruk av aktiebolagsinstitutet utfärdade parlamentet den s k "Bubble Act". Lagen riktade sig inte mot spekulation, utan förbjöd i princip att verksamhet bedrevs i bolagsform utan oktroj.

"[T]he Bubble Act held up the development of a capital market for a century,"[133] och när aktiebolaget som verksamhetsform ånyo togs till heder under första hälften av 1800-talet, följde utvecklingen företrädesvis lagstiftningsvägen.

Storbritanniens nuvarande aktiebolagslag är Companies Act 1985.[134]

Lagen gäller i princip lika inom hela riket, förutom på Nordirland, sec 745 CA. Vissa stadganden äger dock tillämpning endast i England och Wales,[135] medan andra delar

[130] Farrar 1985 s 13 ff och Pennington 1985 s 5 ff.

[131] Farrar 1985 s 16 och Pennington 1985 s 7 f. Jfr Smiciklas i SvJT 1989 s 44.

[132] Se till det följande Farrar 1985 s 15 f; Gower's Principles of Modern Company Law, L. C. B. Gower, J. B. Cronin, A. J. Easson & Lord Wedderburn of Charlton (4th ed London 1979) s 28 ff; Pennington 1985 s 7 f och Smiciklas i SvJT 1989 s 42 ff.

[133] Pennington 1985 s 8. Se också Gower 1979 s 30 ff.

[134] Senast ändrad 1989.

[135] Se t ex sec 533 och 540-543.

av lagen bara tillämpas i Skottland.[136] I förenklande syfte kommer fortsättningsvis endast den engelska rätten att uppmärksammas, och - oberoende av det behandlade stadgandets geografiska tillämpningsområde - termen "England" att begagnas som beteckning på det land där Companies Act gäller.

England är medlem av EG, och har följdriktigt två bolagsformer. Ett bolag är ett *public company* om delägarna har begränsat ansvar för bolagts förpliktelser, om bolaget har ett aktiekapital, och om stiftelseurkunden anger att det skall vara ett public company. Dessutom måste lagens registreringsregler ha iakttagits. Övriga bolag är *private companies*, sec 1 (3) CA. Vissa skillnader mellan de båda bolagsformerna anmärks löpande i den fortsatta framställningen. Här skall enbart anmärkas att den största skillnaden är att reglerna om revision och redovisning är mildare och enklare i private companies, se t ex sec 242 (2) och 247 (2) (a) CA. Vidare finns inget minimikrav på aktiekapitalets storlek i private companies,[137] medan ett public company måste ha minst £ 50 000 i aktiekapital, sec 11 jfrt m sec 118 (1) CA.

Sett till antalet är de små bolagen också de vanligaste. 1983 var drygt 99,3 % av de registrerade bolagen i England och Wales private companies.[138] Av de bolag som nyregistrerades 1983 hade drygt 62 % ett aktiekapital som understeg £ 100.[139]

Den engelska lagstiftningstekniken på bolagsrättens område uppvisar ytterligare ett betydelsefullt särdrag. The Companies Act 1985 innehåller de grundläggande tvingande bestämmelserna om aktiebolagsinstitutet. Därutöver har på regeringsnivå utfärdats the Companies (Table A) Regulations 1985 som innehåller regler som kompletterar lagen. Hela eller delar av Table A kan antas som ett bolags bolagsordning, sec 8 (1) CA. Table A fungerar även som utfyllnad i den mån ett bolag inte antagit och registrerat en bolagsordning som innehåller avvikande stadganden, sec 8 (2) CA. Det finns följdriktigt inget krav på att ett bolag skall anta en bolagsordning.[140] De flesta bolag har dock antagit bolagsordningar i mer eller mindre nära anslutning till Table A.[141]

1.3.6. USA.

Bolagsrätten i USA har utvecklats under starkt inflytande från England. I USA

[136] Se t ex sec 410-423 och 613.

[137] Farrar 1985 s 30.

[138] A a s 30 f.

[139] A a s 32 f.

[140] Pennington 1985 s 36 f.

[141] Farrar 1985 s 51.

är dock inte spåren efter the South Sea Bubble[142] lika tydliga som i England. Utvecklingen har istället främst skett inom common law. En skillnad mellan USA och Sverige är att man i USA - åtminstone i större bolag - i normalfallet tillägger styrelsen större befogenheter än vad som är fallet här. Aktieägarnas befogenheter anses som huvudregel vara inskränkta till att på bolagsstämman välja styrelseledamöter. Att aktieägarna som sådana skulle lägga sig i bolagets skötsel är oftast otänkbart. Den grundläggande kompetensfördelningen mellan bolagsorganen är dock ytterst beroende av bolagsordningens stadganden, varför avvikelser kan förekomma.

I USA finns viss federal aktiebolagsrättslig lagstiftning i the Securities Act (1933) och the Securities Exchange Act (1934). I övrigt har varje delstat sin egen "corporation-law", och även om grunddragen liknar varandra föreligger det åtskilliga skillnader mellan de olika staterna. I denna avhandling har tyngdpunkten lagts vid Delawares rätt, men även bolagsrätten i Californien, New York, och Illinois behandlas. Domar från andra stater har medtagits om de illustrerar en allmänt vedertagen princip eller har betydelse för förståelsen av ett avgörande från någon av de behandlade staterna.

I USA har de bolagsrättsliga reglerna traditionellt haft giltighet i alla bolag.[143] Under senare hälften av 1900-talet har utvecklingen gått mot en separation av bolagen i två olika typer: *The Public Issue Corporations* och *The Close Corporations*. I Delawares lag finns sedan 1967 ett speciellt kapitel som enbart innehåller regler tillämpliga på close corporations.[144] Ett close corporation klassificeras som ett bolag där stiftelseurkunden[145] förhindrar att antalet aktieägare överstiger 30 stycken, innehåller en överlåtelsebegränsning, samt förhindrar att bolaget gör ett offentligt erbjudande av aktier, sec 342 (a) DGCL. För Californiens del innehåller sec 158 CGCL en definition på close corporations. I övrigt finns spridda stadganden som avser close corporations.[146] I Illinois finns en speciell lag för close corporations: The Close Corporation Act.

En skillnad mellan de två bolagstyperna återfinns i reglerna om bolagsledningens uppbyggnad. I public issue corporations begagnas den traditionella metoden med en från aktieägarna skild styrelse som leder verksamheten.[147] I close corporations är det istället delägarna som leder verksamheten. Det är i och för sig möjligt att låta aktieägarna ta hand om bolagets skötsel i kraft av

[142] Se ovan i avsnitt 1.3.5.

[143] Cary & Eisenberg 1988 s 351.

[144] Subchapter XIV (sec 341-356) DGCL.

[145] The certificate of incorporation.

[146] Se t ex sec 186 och sec 202 (a) CGCL.

[147] Cary & Eisenberg 1988 s 331.

innehavet av poster i styrelsen. Det är emellertid stundom även möjligt att delägarna kan leda bolaget med stöd av enbart sina aktieinnehav.[148] Bolagsstrukturen kan med andra ord byggas upp så att bolaget saknar styrelse och leds direkt av aktieägarna.[149]

1.4. Utvecklingen.

Inledningsvis angavs att avhandlingen inte avser att utgöra någon rättshistorisk forskningsinsats. Då aktiebolagsrätten utan något abrupt avbrott följt en fortlöpande utveckling sedan 1848,[150] kräver dock stundom förståelsen av de idag gällande reglerna kännedom om de motiv som låg till grund för äldre stadganden. Vissa allmänna principer har vidare kvarstått i stort sett orubbade sedan 1848. När gällande rätt tas upp till behandling kommer därför i de fall det är motiverat även äldre rätt att omfattas av undersökningen. I syfte att underlätta förståelsen av de i avhandlingen ingående beskrivningarna av aktiebolagsrättens utveckling ges här en deskriptiv bild av hur aktiebolagslagstiftningen förändrats genom tiden. Framställningen redogör i kronologisk ordning för de olika lagstiftningsprodukterna på området.

1.4.1. Kongl Förordn om aktiebolag d 6 Okt 1848.

Den 6 oktober 1848 utfärdades en förordning som innehöll en lag om aktiebolag,[151] vilken medgav att verksamhet efter koncession bedrevs i aktiebolagsform, 1 § 1 meningen. Lagen innehåller 15 paragrafer, varav ingen behandlar bolagsstämman. Lagens tystnad innebar inte att aktieägarna var utestängda från möjligheten att påverka bolagens förvaltning. Hagströmer anför härom följande.

[148] A a s 394 f.

[149] Se t ex sec 351 DGCL och sec 1212 (a) ICICoA.

[150] Inte heller 1848 års aktiebolagslag innebar i egentlig mening några omvälvande skillnader jämfört med den tidigare utvecklingen. Se angående den svenska bolagsrättens utveckling före 1848 t ex Hagströmer 1872 s 82 ff och Hj. Hammarskjöld, Redogörelse för den utländska bolags- och föreningsrättens utveckling och nuvarande ståndpunkt, den svenska bolagsrättens utveckling samt de svenska föreningarna (för ekonomiskt ändamål) (Bilaga till förslag till lagar om enkla bolag och handelsbolag, om aktiebolag samt om föreningar för ekonomisk verksamhet m m, afgifna af den dertill i nåder utsedda komité, 1890) s 57 ff. Modernare översikter ges av Dahlman i Rättshistoriska studier IV 1974 s 343 ff och Smiciklas i SvJT 1989 s 50 f.

[151] Lagtexten är en del av en kunglig förordning. Förordningen innehåller också ett inledande och ett avslutande stycke. I Uppströms Sveriges Rikes Lag (10 uppl 1894) är lagen intagen under rubriken "Kongl Förordn om aktiebolag d 6 Okt 1848". Här används termen 1848 års aktiebolagslag (alternativt 1848 års ABL). Jfr Hagströmer 1872 s 105 med not 1.

"Aktiebolaget är en förening till verksamhet. Närmast låge, att denna verksamhet utöfvades af aktieegarne genom enhälligt beslut i bolagets angelägenheter, och utan tvifvel är detta en form för bolagets verksamhet, som står öppen här, liksom i andra bolag. Äfven om bolagsverksamheten i bolagsordningen är ordnad på helt annat sätt, är härigenom icke denna verksamhetsform utestängd. Skulle emellertid för hvarje åtgärd erfordras aktieegarnes enhälliga beslut eller till och med allenast desse samtliges vilja inhemtas, skulle bolaget arbeta så tungt, att dess verksamhet i vanliga fall icke hade stor utsigt till framgång. Därför uppdrager hvarje aktiebolags författning en beslutande rätt å allas vägnar åt de aktieegare, som efter kallelse vilja infinna sig för att om bolagsangelägenheter öfverlägga och besluta. Ett dylikt sammanträde benämnes *bolagsstämma*, och rätten att där föra talan är också en befogenhet, som aktierätten medför, ehuru det visserligen är möjligt, att vissa aktieegare äro utestängde från densamma. När bolagsstämman besluter i bolagsangelägenheter, handla de närvarande dels å egna, dels å de frånvarandes vägnar. Befogenheten härtill grundar sig därå, att bolagsmännen i aktiebolagsaftalet ömsesidigt inrymt hvarandra densamma. Man kan kalla detta ett ömsesidigt mandat, men fasthållas må, att detta mandat icke alstrar någon förpligtelse till verksamhet, utan att den enda garanti, en aktieegare har därför, att bolagsstämman skall visa sig verksam, ligger däri, att de öfrige aktieegarne hafva ett eget intresse uti bolagets angelägenheter."[152]

Hagströmers uttalande innehåller flera principer som än idag är grundläggande på aktiebolagsrättens område. Framställningen får anledning att vid ett flertal tillfällen återkomma till dessa punkter. Här kan som exempel nämnas uttalandet i propositionen till 1975 års aktiebolagslag att bolagsordningen utgör "det för verksamheten grundläggande bolagsavtalet".[153]

Hagströmer anför vidare:

"Samfält äro aktieegarne, när frågan blott är om rent inre förhållanden, allrådige inom bolagets rättssfär; icke ens bolagsordningen binder dem då vid enhälligt vidtagna åtgärder."[154]

En giltig ändring av bolagsordningen fordrade dock stadfästelse av Kungl Maj:t, 1 § 5 meningen 1848 års ABL.

Rätt att närvara vid bolagsstämma hade, om inte annat framgick av bolagsordningen, varje aktieägare.[155] In dubio hade aktieägarna också rätt att låta sig företrädas av ombud.[156] Till extra stämma, och till ordinarie stämma i de fall bolagsordningen inte angav tid och plats för stämman, skulle kallelse

[152] A a s 197 f (kurs i original).

[153] Prop 1975:103 s 247.

[154] Hagströmer 1872 s 224.

[155] A a s 225.

[156] A a s 295 f.

utfärdas av styrelsen. Ofta föreskrev bolagsordningen en årlig ordinarie bolagsstämma, samt att extra stämma skulle hållas på begäran av aktieägare.[157]

In dubio räckte det med en närvarande aktieägare för att konstituera en bolagsstämma. Bolagsstämmoordförande utsågs "väl i brist af uttryckligt stadgande" av närvarande aktieägare efter huvudtalet. Som huvudregel medförde en aktie en röst.[158] Det förekom regler i bolagsordningar som begränsade rösträtten enligt samma princip som den nuvarande 20 %-regeln,[159] och även stadganden om att rösträtten för aktier sjönk med stigande aktieinnehav.[160] Bolagsstämmobesluts överensstämmelse med bolagsordningen kunde underställas domstols prövning.[161]

Om en omröstning vid bolagsstämma slutade med lika röstetal för olika förslag fanns bolagsordningsbestämmelser om att frågan skulle avgöras av stämmodeltagarna efter huvudtalet, av ordföranden eller genom lottning.

"Ingen af dessa grundsatser kan emellertid betraktas såsom tillämplig, äfven där den icke uttryckligen är fastställd, utan om bestämmelser saknas i detta hänseende, får väl frågan vid lika röstetal å båda sidor anses såsom oafgjord, då ingendera meningen i detta fall fått pluralitet för sig."[162]

1.4.2. Lag, om aktiebolag; gifven Stockholms slott d 28 juni 1895.

Termen "bolagsstämma" återfinns för första gången i 1895 års aktiebolagslag. 32 § 1 st 1895 års ABL lydde som följer.

"Aktieegares rätt att deltaga i handhafvandet af bolagets angelägenheter utöfvas å bolagsstämma. Der ege hvarje aktieegare, som behörigen anmäler sig till deltagande i förhandlingarne, rösträtt."

Första meningen i 32 § skiljer sig inte mycket från 9 kap 1 § 1 st 1975 års ABL. Redan 1895 fastslogs att aktieägarnas rättigheter i bolagen utövades vid bolagsstämma, och inte vid något annat forum. En väsentlig skillnad kan noteras. I 1895 års aktiebolagslag stadgades rätt att "deltaga i handhafvandet af bolagets angelägenheter" medan lagtexten numera behandlar aktieägarnas rätt att "besluta i bolagets angelägenheter". Som kommer att framgå av den fortsatta framställningen är bolagsstämman enbart en beslutande församling.

[157] A a s 226 f.

[158] A a s 230 f. Cit på s 230.

[159] 9 kap 3 § 1 st ABL.

[160] Hagströmer 1872 s 232 f.

[161] NJA 1893 s 255 och Hagströmer 1872 s 239.

[162] A a s 233.

Möjligheten att vidta verkställighetsåtgärder och att rättsligen binda ett bolag tillkommer inte stämman, vilket markeras i dagens lagtext.

Under 1895 års aktiebolagslags giltighetstid var det inte möjligt att utge rösträttslösa aktier.[163] Enda möjligheten att frånta en aktieägare rösträtt var om han var jävig, 32 § 2 st.

I NJA 1906 s 151 ansågs en kvinna ej kunna deltaga i val av revisor då hennes make - vilken tillika var hennes målsman - var styrelseledamot.

Enligt 1890 års bolagskommitté borde föremålet för ett bolags verksamhet principiellt sett inte kunna ändras utan samtycke av alla aktieägare.

"Emellertid är, enligt hvad erfarenheten gifvit vid handen, enhällighet ofta svår, i många fall omöjlig att ernå, redan af det skäl att egarne till en del aktier hvarken äro kända eller gifva sig till känna."[164]

Lagen innehöll därför regler som möjliggjorde att bolagsordningen ändrades med stöd av en kvalificerad majoritet på bolagsstämman, 33 § 1 och 2 st. För ändring av bolagsordningen kunde i bolagsordningen stadgas ytterligare villkor, 33 § 3 st. De i lagen uppställda majoritetskraven kunde ej mildras.[165]

Extra bolagsstämma kunde sammankallas av styrelsen när denna fann det lämpligt, 37 § 1 st. Dessutom hade ägare till aktier, svarande mot minst en tiondel av aktiekapitalet, och revisor rätt att begära att styrelsen skulle sammankalla extra stämma, 37 § 2 st och 51 § 2 st 1 meningen. För att förhindra obstruens från styrelsens sida stadgades att om styrelsen ej, senast 14 dagar efter påfordran därom, utlyst extra stämma, skulle på begäran utlysning ske genom offentlig myndighets ("magistrat eller kronofogde") försorg, 38 §.

I lagen öppnades uttryckligen möjligheten att klandra bolagsstämmobeslut. Eftersom bolagsstämmoprotokollen skulle hållas tillgängliga för aktieägarna inom 14 dagar efter stämman, 32 § 3 st 2 meningen, ansågs två månaders preskriptionstid vara tillräckligt,[166] 39 § 1 st 1 meningen.

"Klandertalan må grundas allenast derpå, att beslutet förmenas vara formelt eller reelt olagligt, men ingalunda på t ex klagandens åsigt om beslutets olämplighet, äfven om hans åsigt härutinnan skulle befinnas vara än så välgrundad. /.../ Finner domstolen öfverklagade beslutet vara olagligt, må detsamma, om sådant yrkas eller ändock pröfvas

[163] Förslag till lagar om enkla bolag och handelsbolag, om aktiebolag samt om föreningar för ekonomisk verksamhet m m, afgifna af den dertill i nåder utsedda komité (1890) s 118.

[164] A st.

[165] A a s 119.

[166] A a s 120.

skäligt, efter omständigheterna kunna upphäfvas jemväl så vidt angår icke klagandes rätt."[167]

Ordinarie bolagsstämma skulle hållas minst en gång per år, 36 § 1 st 1 meningen. Där skulle styrelsen framlägga förvaltningsberättelse, balansräkning och revisionsberättelse, 36 § 1 st 2 meningen. Dagordningen för ordinarie bolagsstämma skulle offentliggöras minst åtta dagar före stämman, 36 § 2 st 1 meningen. Ärende som ej angivits i förväg fick inte avgöras, såvida inte alla *vid stämman närvarande* aktieägare samtyckte, eller ärendet omedelbart föranleddes av de framlagda handlingarna (såsom t ex frågan om ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter[168]), eller framgick av bolagsordningen, 36 § 2 st 2 meningen. Extra bolagsstämma fick inte avgöra ärende som inte upptagits i kallelsen till stämman, 37 § 3 st.

Motiven till de valda formuleringarna av lagens kallelseregler kan vara värda ett något noggrannare studium.

"Att frågan om ansvarsfrihet åt styrelsen äfvensom de andra frågor, som omedelbart föranledas af de sålunda för aktieegarne framlagda urkundernas innehåll, skola vid stämman förekomma till behandling är sjelfklart och derpå bör hvarje aktieegare vara beredd. Men för att förekomma öfverrumplingar i andra frågor har det synts nödigt föreskrifva, att alla frågor, öfver hvilka vid stämman skall beslutas men som ej enligt bolagsordningen regelmessigt böra dervid förekomma, skola vara upptagna å en för aktieegarne minst en vecka förut tillgänglig förteckning. Vid extra stämma skall till aktieegarnes efterrättelse den fråga, för hvars pröfning stämman utlyses, vara i kallelsen angifven. Hvad sålunda stadgats ifråga om såväl ordinarie som extra bolagsstämma afser, såsom ordalagen ock utmärka, endast att förekomma fattande af beslut i ärende, med hvilket aktieegarne ej haft tillfälle att före stämman göra sig förtrogne, men innebär tydligen intet hinder för aktieegarne att vid stämman framkalla öfverläggning rörande nytt ärende, ehuru beslut derom ej får vid samma stämma fattas."[169]

Bolagskommitténs uttalande ger anledning till två reflektioner. Liksom är fallet i t ex USA och som vi fortfarande ser spår av i dagens svenska lagstiftning ansågs aktieägarna ha att hålla sig förtrogna med innehållet i bolagsordningen, och dessutom vara beredda på att frågor som stod i anslutning till de i kallelsen angivna frågorna kunde tas upp till avgörande oberoende av om de angivits i kallelsen.[170] Precis som enligt gällande rätt ansågs vidare brister i kallelsen förhindra beslut men inte diskussion om en fråga.

Aktieägarna hade möjlighet att, genom anmälan till styrelsen senast 14 dagar före stämman, få upp ett ärende till behandling på ordinarie bolagsstäm-

[167] A st.

[168] A st.

[169] A a s 120 f.

[170] Se nu 9 kap 10 § 2 meningen ABL.

ma, 36 § 3 st. Någon motsvarande rätt förelåg ej avseende extra bolagsstämma.[171]

På grund av att förfarandet vid bolagsstämma före 1895 års aktiebolagslags införande enbart reglerades i bolagens bolagsordningar, vilka var av mycket skiftande karaktär, gjordes övriga regler angående bolagsstämman fakultativa.[172] Om inte annat framgick av bolagsordningen gällde följande, 34 §. Varje aktie berättigade till en röst på stämman. Aktieägarna hade rätt att utöva sin rösträtt genom ombud. Bolagsstämmobeslutens innehåll dikterades, förutom vid bolagsordningsändring, av stämmans majoritet. Vid lika röstetal avgjordes val genom lottning och övriga frågor efter huvudtalet av de närvarande aktieägarna eller, om även antalet röstande var lika, genom ordförandens utslagsröst.

1.4.3. Lag d 12 aug 1910 (nr 88 s 1) om aktiebolag.

Genom införandet av 1910 års aktiebolagslag kan regelsystemet avseende bolagsstämman i stort sett sägas ha stabiliserat sig på dagens nivå.

Den inledande bestämmelsen i 1910 års aktiebolagslag (76 § 1 st 1 meningen) överensstämmer med motsvarande stadgande i 1895 års lag.

Varje i aktieboken införd aktieägare ägde rösträtt på stämman, 76 § 1 st 2 meningen. Som en nyhet infördes rätt för ägare till aktier motsvarande en tiondel av det vid stämman företrädda kapitalet att begära äganderättsförsäkran,[173] 76 § 2 st. I bolagsordningen kunde uppställas krav på att aktieägare skulle föranmäla sig för att få delta i bolagsstämma, 76 § 2 st 4 och 5 meningen.

1910 års jävsregler angående aktieägare på bolagsstämma omfattade såväl frågan om ett avtal skulle ingås, som meddelande av ansvarsfrihet och beslut i andra frågor om aktieägares förpliktelser mot bolaget, 77 §. Jäv förelåg också vid "behandling av fråga om avtal mellan bolaget och tredje man, där [aktieägaren] i frågan äger ett väsentligt intresse, som kan vara stridande mot bolagets", 77 § 1 st 2 meningen. Vad gäller avtalsjävet och jävet vid behandling av fråga om talan skulle väckas mot styrelseledamot, var den jävige aktieägaren förhindrad såväl från att rösta som från att delta i debatten på stämman. I samband med ansvarsfrihetsbeslut omfattade jävet enbart själva omröstningen.

Bolagsstämmoordföranden kunde utpekas i bolagsordningen. Om så ej skett valdes han av stämman, 78 § 2 st. Till ordförandens uppgifter hörde att underteckna bolagsstämmoprotokollet, 78 § 4 st 2 meningen. Det var dock

[171] Förslag till lagar om enkla bolag och handelsbolag, om aktiebolag samt om föreningar för ekonomisk verksamhet m m, afgifna af den dertill i nåder utsedda komité (1890) s 121.

[172] A a s 118.

[173] Förslag till lag om aktiebolag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar, afgifna af därtill utsedde kommitterade, 1908, motiven s 59.

styrelsen som hade skyldighet att tillse att protokoll fördes, 78 § 4 st 1 meningen. I stämmans inledningsskede skulle en röstlängd upprättas och godkännas, 78 § 3 st.

På bolagsstämma fick rösträtt inte utövas för icke fullbetald aktie, 79 § 1 st 1 p. I övrigt hade varje aktieägare rösträtt.[174] Såvida inte annat framgick av bolagsordningen, berättigade varje aktie till en röst och aktieägarna hade rätt att begagna ombud, 79 § 1 st 2 och 3 p. Rätten att använda ombud fick endast begränsas genom att kretsen av personer som kunde utses till ombud begränsades till att bara omfatta aktieägare, 79 § 2 st 1 meningen. Majoritetsprincipen fanns som en fakultativ bestämmelse i 1910 års lag, 79 § 1 st 5 p. Som en nyhet infördes 20 %-regeln som ett uttryckligt stadgande,[175] 79 § 1 st 4 p. Vid lika röstetal skulle avgörandet vid val ske genom lottning. För andra ärenden än val behölls den till synes föreningsrättsligt inspirerade[176] regeln i 34 § 1895 års ABL, att en fråga vid lika röstetal skulle avgöras efter huvudtalet av de röstande. Om även antalet röstande var lika hade ordföranden utslagsröst, 79 § 1 st 6 p. För beslut om ändring av bolagsordningen, 91 §, om nedsättning av aktiekapitalet, 93 § 1 st, och om frivillig likvidation, 93 § 2 st, stadgades krav på kvalificerad majoritet.

Såvida inget annat framgick i bolagsordningen eller "blivit /.../ av bolagsstämma bestämt," skulle stämman hållas där bolagets styrelse hade sitt säte, 80 § 1 st. Lagtexten innehöll alltså inte någon geografisk begränsning avseende vilka orter som kunde anges i bolagsordningen. Vidare var det möjligt att genom vanligt majoritetsbeslut ändra den ort där stämman skulle hållas.

Kallelse skulle utfärdas till alla stämmor, 80 § 2 st. Dagordningen behövde dock ej intas i kallelse till ordinarie stämma, utan det var tillräckligt om agendan hölls tillgänglig hos bolaget och sändes till de aktieägare som begärde det, 81 § 1 st. Ett ärende som inte intagits i dagordningen fick avgöras av stämman endast om det följde av lag eller bolagsordning.[177] Även ärenden som hade ett omedelbart samband med ett ärende som skulle avgöras av stämman, fick tas upp till behandling trots att frågan inte intagits i dagordningen, 81 § 3 st. Kallelse till extra bolagsstämma skulle ange vilka frågor som skulle behandlas av stämman, och några andra ärenden fick ej avgöras, 83 § 4 st.

Ordinarie bolagsstämma skulle hållas inom åtta månader efter utgången av varje räkenskapsår, 82 §. Vid den ordinarie stämman skulle balansräkningen fastställas, och frågan om ansvarsfrihet åt styrelsens ledamöter behandlas, 85 § 1 st.

[174] S. Skarstedt, Allmänna aktiebolagslagen (7 uppl 1937) s 242 f.

[175] A a s 243.

[176] Hammarskjöld 1890 s 155 f.

[177] Förslag till lag om aktiebolag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar, afgifna af därtill utsedde kommitterade, 1908, motiven s 61 och Skarstedt 1937 s 248 f.

Styrelsen fick kalla till extra stämma när den fann lämpligt, 83 § 1 st. Extra bolagsstämma skulle också hållas när det begärdes av revisor, 83 § 2 st, eller av ägare till aktier motsvarande minst en tiondel av bolagets samlade aktiekapital, 83 § 3 st. Om styrelsen ej sammankallade bolagsstämma, när skyldighet därtill förelåg, kunde kallelse utfärdas av offentlig myndighet, 84 §.

Aktieägare hade rätt att få ärenden upptagna vid bolagsstämma, 81 § 4 st, och de hade också rätt att vid ordinarie stämma ställa frågor till bolagsledningen, 85 § 3 st.

1.4.4. Lag om aktiebolag given Stockholms slott d 14 sept 1944.

1944 års aktiebolagslag medförde inga större förändringar vad gäller regleringen av bolagsstämman. En nyhet var att lagen uttryckligen angav att styrelsens ledamöter och VD borde vara närvarande vid bolagsstämma, 116 § 1 meningen 1944 års ABL. Detsamma gällde åtminstone en av revisorerna. I 1944 års lag stadgades också att revisor alltid hade rätt att närvara vid stämma, 116 § 2 meningen.

Såvida inte annat framgick av bolagsordningen, skulle stämman öppnas av styrelsens ordförande eller den styrelsen utsett att öppna stämman, 118 § 3 st. Vidare angavs uttryckligen att om stämman inte enhälligt valde ordförande skulle den som öppnat stämman leda förhandlingarna till dess ordförande kunde väljas, 118 § 4 st.

Orten där bolagsstämma skulle hållas skulle anges i bolagsordningen och kunde endast ligga inom riket, 123 § 1 st. Aktieägarna fick genom 1944 års lag rätt att redan i kallelsen få veta vilka ärenden som skulle behandlas av stämman, 124 § 1 st. Styrelsens skyldighet att besvara av aktieägarna framställda frågor utvidgades till att omfatta även ärenden som behandlades på extra bolagsstämma, 127 § 2 st. Lagen innehöll även regler om förfaringssättet då en begärd upplysning inte kunde lämnas till stämman, 127 § 3 och 4 st.

Varje aktieägare hade rösträtt vid bolagsstämma, 114 § 1 st 2 meningen, och beslut om att ändra bolagsordningen fordrade kvalificerad majoritet, 133 §. En nyhet var att möjligheten att utge aktier med olika rösträtt begränsades så att ingen aktie fick ha ett röstvärde som översteg tio gånger röstvärdet för någon annan aktie,[178] 119 § 2 st 1 meningen. Vidare stadgades att ett aktiebolag inte fick utöva rösträtt för egna eller av dotterbolag ägda aktier, 119 § 3 st.

1944 års lags fakultativa regler om röstning på bolagsstämma, 119 § 1 st, uppvisar inga skillnader jämfört med 1910 års motsvarande bestämmelser. Även regeln att stämmans beslut vid lika röstetal primärt skulle avgöras efter de röstandes huvudtal återfinns således i 1944 års aktiebolagslag, 119 § 1 st 6 p.

[178] SOU 1941:9 s 500 ff.

1957 års norska aksjeselskapslov innehöll ingen motsvarande bestämmelse, utan vid lika röstetal avgjordes stämmans beslut av ordförandens utslagsröst.[179]

1.4.5. Sammanfattning.

1800-talets aktiebolagslagar befattade sig i mycket ringa grad med bolagsorganet bolagsstämma. Formerna för aktieägarnas maktutövning i bolagen tilläts istället utvecklas mera fritt, framför allt genom bestämmelser i bolagsordningar. När lagstiftaren sedermera inskred befanns det svårt att ändra på förutsättningarna för de redan verksamma bolagen. Resultatet blev att lagens regler antingen kom att bygga på en tidigare utformad sedvana, eller gjordes fakultativa. Senare lagstiftning bygger på tidigare lagar. Det är därför möjligt att spåra flera av dagens regler tillbaka till vad som var vanligt förekommande stadganden i bolagsordningar under början av 1800-talet.

De flesta av de i 1910 års aktiebolagslag införda reglerna angående bolagsstämman är, med smärre modifikationer, än idag gällande rätt. Sedan 1910 har förändringar framför allt skett skett på minoritetsskyddsområdet. Den tidiga lagstiftningen åsyftade framför allt att möjliggöra ett rationellt beslutsfattande, och eftersom majoritetsprincipen redan tidigt var dominerande öppnades vissa missbruksmöjligheter. En risk med en aktiebolagslagstiftning som kan missbrukas är att aktiebolagsinstitutet kan få dåligt rykte, vilket i sin tur riskerar medföra att bolagens tillgång på riskkapital minskar. Det finns därför ett allmänt intresse av att lagstiftningen i möjligaste mån finner en lämplig avvägning mellan en rationell företagsdrift och ett effektivt minoritetsskyddssystem. Utvecklingen under innevarande sekel kan sägas ha strävat efter att finna en balanspunkt.

[179] Augdahl Aksjeselskapet s 322.

2. 1975 års aktiebolagslag.

2.1. Inledning.

I den fortsatta framställningen kommer vissa av reglerna angående bolagsstämman i aktiebolag att tas upp till närmare granskning. Självfallet kan inga - eller åtminstone ytterst få - regler ses som helt isolerade fenomen. En verklig kunskap om de olika bestämmelsernas betydelse och funktion kan erhållas först då reglerna sätts in i sitt sammanhang. I kapitel två ges därför en grovhuggen, i princip icke analyserande, översikt över aktiebolagslagens nionde kapitel. Avsikten är att underlätta förståelsen av den senare analysen genom att ge läsaren en bild av systemet.

1975 års aktiebolagslag tillkom efter ett samnordiskt utredningsarbete. Ett grundläggande önskemål var att de nordiska aktiebolagslagarna i största möjliga utsträckning skulle vara enhetliga.[1] Även om kravet sedermera övergivits på ett flertal punkter,[2] var tanken en tid att åstadkomma en "enhetlig nordisk lagstiftning om aktiebolag".[3] Med några undantag resulterade utredningarnas arbete också i likalydande förslag.[4]

Aktiebolagslagen utgör inte någon medveten brytning med tidigare lagstiftning. Avsikten har varit att föra traditionen vidare, och att åstadkomma förenklingar i 1944 års aktiebolagslags stundom invecklade reglering.[5]

Lagens historia kan härledas till 1953 då Håkan Nial fick i uppdrag att utreda möjligheterna att åstadkomma förenklingar i den då gällande aktiebolagslagen. Utredningens betänkande avlämnades i december 1957,[6] men föranledde i stort sett ingen lagändring. Istället tillkallades en utredning, även denna med Håkan Nial som utredningsman, för att utreda möjligheterna att

[1] SOU 1971:15 s 75 ff och 106 ff; prop 1975:103 s 68 och 77; Nial i Festskrift till Borum 1964 s 323 och Taxell 1983 s 1.

[2] Se t ex Marthinussen & Aarbakke 1986 s 7.

[3] Statsrådsprotokollet den 2 november 1962, publicerat i riksdagsberättelsen 1963 I Ju:31 (cit s 43). Direktiven finns delvis återgivna i SOU 1971:15 s 77. Se också Nial i Festskrift till Borum 1964 s 323 och 328 och Olsson i Festskrift till Rodhe 1976 s 347.

[4] SOU 1971:15 s 107 f.

[5] A a s 110 f.

[6] SOU 1958:27.

öka den nordiska rättslikheten på aktiebolagsrättens område.[7] Som redan nämnts befanns snart förutsättningarna för en enhetlig nordisk aktiebolagslagstiftning vara så goda att utredningsuppdraget utvidgades med hänsyn härtill, och samordnades med övriga nordiska aktiebolagsutredningar.[8]

1969 ledde utredningsarbetet till att ett lagförslag framlades i Danmark[9] och i Finland.[10] I Norge avslutades utredningens arbete 1970.[11]

Det svenska lagförslaget avgavs 1971,[12] och den nya lagen antogs i två etapper. En helt ny aktiebolagslag ansågs inte kunna träda i kraft med önskvärd snabbhet,[13] varför vissa delar av 1971 års förslag bröts ut och gjordes till föremål för särskild lagstiftning.[14] Den nya aktiebolagslagen infördes sedan 1975,[15] och trädde i kraft den 1 januari 1977, 1 § ABLP. Lagen har ändrats vid ett flertal tillfällen.

Även i de övriga nordiska länderna ledde utredningarna till lagstiftning. I Danmark antogs Lov nr 370 af 13 juni 1973 om aktieselskaber,[16] vilken med ett fåtal ändringar överensstämde med utredningens förslag.[17] I Finland gäller lagen om aktiebolag den 29 september 1978 (734/78). Även den norska Lov om aksjeselskaper av 4 juni 1976 nr 59 bygger i huvudsak på utredningsförslaget. På några punkter föreslogs dock i propositionen[18] vissa ändringar, vilka främst var motiverade av förekomsten av det norska

[7] Statsrådsprotokollet den 12 februari 1960, publicerat i riksdagsberättelsen 1961 I Ju:39. Direktiven finns delvis återgivna i SOU 1971:15 s 75 f.

[8] Statsrådsprotokollet den 2 november 1962, publicerat i riksdagsberättelsen 1963 I Ju:31. Direktiven finns delvis återgivna i SOU 1971:15 s 77.

[9] Betænkning nr 540/1969 om en fællesnordisk aktieselskabslovgivning. Den danska kommissionen arbetade under ordförandeskap av O. A. Borum.

[10] 1969:A 20 Förslag till en ny lag om aktiebolag. Ordförande i Finlands Aktiebolagskommitté var Curt Olsson.

[11] Instilling om lov om aksjeselskaper. Utredningsman var H. F. Marthinussen.

[12] SOU 1971:15.

[13] Prop 1973:93 s 37.

[14] Prop 1973:93, LU 1973:19, rskr 1973:238 och SFS 1973:302.

[15] Prop 1975:103, LU 1975/76:4, rskr 1975/76:114 och SFS 1975:1385.

[16] För Danmarks del kan noteras att medlemskapet i EG krävt inrättandet av en särskild bolagsform för mindre bolag. Se Gomard 1986 s 22. Lagen härom antogs samtidigt som aktieselskabsloven, Lov nr 371 af 13 juni 1973 om anpartsselskaber.

[17] Gomard 1986 s 19.

[18] Ot prp nr 19 (1974-75). Om lov om aksjeselskaper.

bolagsorganet bedriftsforsamling.[19] Även de danska, finska och norska aktiebolagslagarna har genomgått förändringar.

2.2. Vad är en bolagsstämma? (9 kap 1 och 3 §§).

Aktieägarnas rätt att besluta i bolagets angelägenheter utövas vid bolagsstämma, 9 kap 1 § 1 st ABL. Här skall göras ett försök att översiktligt beskriva bolagsstämman och stämmans betydelse.[20] Problemställningen kan angripas utgående från antingen ett brett eller ett smalt betraktelsesätt. Med ett brett betraktelsesätt menas här att stämman kan definieras utgående från såväl samhälleliga och ekonomiska som juridiska synvinklar. Med det breda synsättet blir det nödvändigt att behandla frågor som t ex vilken samhällsgrupp som bör ha bestämmanderätten över produktionsmedlen, och om förutsättningarna och skälen för bolags och företags uppkomst. Med ett smalt betraktelsesätt å andra sidan avses här en mer strikt juridisk beskrivning som utgår från att de givna ramarna är såväl fasta som välkända. Eftersom denna avhandlings syfte är att behandla reglerna om bolagsstämman ur ett de lege lata perspektiv, kommer i förevarande avsnitt primärt det smalare betraktelsesättet att anläggas. I vissa avseenden ges dock framställningen även ett bredare anslag.

Inledningsvis kan konstateras att ett aktiebolag är en juridisk person, 2 kap 13 § 1 st 1 och 2 meningen ABL. En juridisk person kan inte själv fatta några beslut utan det måste göras av fysiska personer. Frågan om vem som skall ha makt att formulera ett bolags vilja kan man ha olika åsikter om. Även om det skulle innebära betydande förändringar av aktiebolagsinstitutet, vore det kanske tänkbart att utforma regleringen så att beslutanderätten tillkom bolagets anställda, dess styrelse, eller kanske dess borgenärer. Samtliga nu nämnda grupper kan även idag, direkt eller indirekt, ha ett betydande inflytande över ett aktiebolags skötsel.

Som exempel kan nämnas de anställdas rätt till styrelserepresentation enligt lagen (1987:1245) om styrelserepresentation för de privatanställda, samt till medbestämmande - eller åtminstone samråd[21] - enligt lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet.

Förhållandet mellan bolaget och dess borgenärer respektive dess anställda

[19] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 7.

[20] Ovan (avsnitt 1.1.) har anförts att betydelsen av aktiebolagslagens regler om bolagsstämma varierar beroende på det aktuella bolagets storlek. Nedan (avsnitt 3.6.) framgår att synen på bolagsstämmans uppgifter har förändrats med tiden, från att betrakta stämman som det beslutande bolagsorganet i riktning mot ett synsätt som mer betonar stämmans kontrollerande funktion.

[21] H. Göransson, Kollektivavtalet som fredspliktsinstrument (1988) s 316 f och 324 f.

betraktas ur bolagets synvinkel traditionellt som förhållanden utåt. Här fokuseras intresset i första hand på aktiebolagets interna beslutsfunktioner. De organ som härvid är av intresse är VD, styrelsen och bolagsstämman.[22] Styrelsen och VD har givetvis ett stort inflytande över bolaget. Överst i den interna bolagshierarkin har dock bolagsstämman placerats.[23]

Frågan om vilket organ som skall besitta den överordnade makten i bolagen kan vara nära sammankopplad med spörsmålet om vem som skall utöva det bestämmande inflytandet över bolagens verksamhet. I t ex Västtyskland har bolagsstämman principiellt sett inte någon rätt att fatta beslut i företagsledningsfrågor,[24] 119 § 2 st AktG. Företaget leds istället av Vorstand, 76 § 1 st AktG, som utses av Aufsichtsrat, 84 § 1 st AktG. Aufsichtsrats ledamöter utses i sin tur av såväl aktieägare som arbetstagare, 96 § 1 st och 101 § 1 st AktG.

"Ziel der Unternehmensmittbestimmung ist es, dem Zusammenwirken von Kapital und Arbeit bei der Verwirklichung des Unternehmenszwecks durch die Beteiligung der Arbeitnehmerseite am unternehmerischen Entscheidungsprozeß Rechnung zu tragen".[25]

I och med att svensk rätt placerar bolagsstämman som det översta bolagsorganet är det i princip bolagsstämman som, inom de för stämman uppdragna ramarna, innehar makten att slutgiltigt avgöra uppkommande frågor. Bolagsstämman är ett obligatoriskt bolagsorgan, jfr 9 kap 5 § 1 st 1 meningen ABL, en regel som principiellt sett har full giltighet även i de bolag där samtliga aktier ägs av en och samma person, s k *enmansbolag*. Möjligheten att skapa och/eller bibehålla aktiebolag med bara en aktieägare, öppnades i 1944 års aktiebolagslag.[26]

Enligt 4 § 1910 års ABL skulle antalet stiftare av ett aktiebolag vara minst fem. Om antalet aktieägare i ett bolag varaktigt understeg fem var bolaget tvunget att träda i likvidation, 97 § 2 p 1910 års ABL.

I 1944 års aktiebolagsutredning föreslogs att det skulle krävas att bolagsstäm-

[22] Revisorerna kan varken besluta eller handla å bolagets vägnar varför de här förbigås.

[23] Se vidare nedan i avsnitt 3.6.

[24] Lagtextens term är "der Geschäftsführung".

[25] Hueck 1983 s 208 f (kursiveringar uteslutna här).

[26] Anledningen till att enmansbolaget accepterades var dels önskemål från näringslivets sida, dels att 1910 års aktiebolagslags regler på området i praktiken ofta kringgicks genom att den som önskade äga ett enmansaktiebolag överlät en liten del av aktiestocken på fyra honom närstående personer. Se t ex B. Philipson, Aktiebolagsrätt i populär framställning (1947) s 10 f; K. Rodhe, Aktiebolagsrätt enligt 1944 års lag om aktiebolag (7 uppl 1973) s 20.
Se avseende motsvarande förhållande i Danmark von Eyben i Festskrift till Borum 1964 s 144.

mor hölls även i enmansbolag. Som skäl för sitt ställningstagande angav utredningen att det även i enmansbolag är

"lämpligt dels att styrelseledamöters, verkställande direktörs, vice verkställande direktörs och revisors rätt och plikt att närvara vid bolagsstämma finner sin motsvarighet och dels att de avgöranden, som i vanliga fall tillkomma bolagsstämman, ske på sådant sätt att avgörandet till sitt innehåll bestämmes och bevaras i likhet med vad fallet är i fråga om vanliga bolagsstämmobeslut."[27]

Det är en aktiebolagsrättslig princip att de regler som endast avser att skydda de enskilda aktieägarnas rätt kan åsidosättas om samtliga aktieägare är överens därom,[28] och helt följdriktigt även av den ende aktieägaren i enmansbolag.[29] I aktiebolag med få aktieägare är det sålunda möjligt att i vissa delar tillämpa ett förenklat förfarande, t ex när det gäller kallelse till stämma. Det är t o m möjligt att helt avstå från att hålla en formell bolagsstämma och istället fatta beslut genom att enbart upprätta ett bolagsstämmoprotokoll.[30]

Även om bolagsstämman idag är ett obligatoriskt bolagsorgan kan det vara värt att undersöka vilka skäl som talar emot tvånget att avhålla bolagsstämmor. Först och främst kan anföras att en bolagsstämma ofta är en opraktisk tillställning. Att hålla en stämma kan fordra omfattande organisation och långa förberedelser.

Avseende Västtyskland anger Beusch att så långa förberedelsetider som fyra år förekommer.[31] Riktigt så långa tider torde inte vara vanliga i Sverige.

För bolaget viktiga beslut kan därför komma att fördröjas en viss tid.[32] Särskilt i de bolag där det finns en stabil aktieägarmajoritet, som också utgör eller utsett styrelsen, kan det anses innebära en onödig tidsspillan och kostnadsökning att behöva sammankalla en bolagsstämma för att kunna fatta beslut.

Ett annat skäl som talar emot stämman i bolag med många aktieägare är de med förfarandet förenade kostnaderna. Det synes inte finnas någon som för svensk del har undersökt de kostnader som är förenade med bolagsstämmor.

För de stora västtyska bolagens del uppges kostnaderna för att hålla en bolagsstämma

[27] SOU 1941:9 s 487. Se även SOU 1971:15 s 221 och prop 1975:103 s 387.

[28] Se närmare ovan i avsnitt 1.2.2.

[29] SOU 1971:15 s 221; prop 1975:103 s 387 och Nial 1988 s 174. Jfr även Gomard 1986 s 153.

[30] Se närmare härom nedan i avsnitt 9.4.3.

[31] Festschrift für Werner 1984 s 19.

[32] Jfr Grunewald i AG 1990 s 134.

stundom uppgå till flera miljoner DEM.[33]

Det kan sålunda anföras vissa skäl för att bolagsstämman borde vara ett frivilligt bolagsorgan. Så länge aktieägarnas enda möjlighet att utöva inflytande över bolagen finns vid stämman, och så länge en stor del av det aktiebolagsrättsliga minoritetsskyddssystemet knyts till stämman, synes dock de skäl som talar för obligatoriska stämmor vara så tunga att någon seriös diskussion om den ordinarie bolagsstämmans existensberättigande inte är värd att ta upp. Annorlunda kan det möjligen förhålla sig med extra stämmor, där också lagstiftaren givit en mer flexibel reglering.[34]

Även om det - främst kanske i ideella föreningar - förekommit försök med att låta samtliga delägare i en association delta i det direkta beslutsfattandet, tenderar verkligheten att tvinga fram ett representativt organ som kan företräda sammanslutningen gentemot tredje man.[35] Det anförda äger åtminstone giltighet i associationer med ett flertal delägare.[36] I ett aktiebolag utgörs det representativa organet i första hand av styrelsen, 8 kap 1 § 1 st ABL.

En annan sak är att styrelsemötena i enmansaktiebolag i praktiken kan liknas vid kontinuerliga bolagsstämmor,[37] och att det är samma person som är aktieägare och som representerar bolaget utåt. De beslut som är förbehållna stämman måste dock även i enmansaktiebolag protokollföras som bolagsstämmobeslut.

Avseende close corporations medger sec 351 DGCL och sec 1212 (a) ICICoA att ingen styrelse utses, utan att bolaget istället sköts direkt av aktieägarna.[38]

I samband med representationen i förhållande till tredje man visar sig stämmans överordnade ställning i att styrelsens ledamöter, såvida inte annat framgår av bolagsordningen eller av lag,[39] utses av bolagsstämman. Så länge det är stämman som utser styrelsens ledamöter, har den också rätt att entlediga dem, 8 kap 2 § 1 st 1 meningen ABL.[40] Bolagsstämman besitter alltså

[33] Beusch a st.

[34] Se härom nedan i avsnitt 2.8., 3.7. och 4.5.

[35] C. Hemström, Organisationernas rättsliga ställning (4 uppl 1988) s 61 f; Nial 1988 s 104 och Rodhe 1989 s 168.

[36] Jfr Rodhe 1989 s 168 ff.

[37] Företagens styrsystem 1982 s 30 f. Se också Rodhe a st.

[38] Se närmare nedan i avsnitt 3.3.

[39] Till exempel av lagen (1987:1245) om styrelserepresentation för de privatanställda.

[40] Se närmare nedan i avsnitt 7.6.5.4.

den överordnade makten inom bolaget.[41]

En effekt av att bolagsstämman är det högsta bolagsorganet, är att reglerna om vad en bolagsstämma kan och får besluta om utgör en yttersta ram för bolagets verksamhet. Eftersom bolagsstämman är det enda bolagsorgan som - med några undantag, från vilka bortses här - kan fatta beslut i alla frågor som rör bolaget, innebär en begränsning av stämmans beslutanderätt att motsvarande inskränkning gäller också för övriga bolagsorgan, och därmed för bolaget som helhet.

Termen bolagsstämma begagnas som beteckning på ett aktiebolags högsta beslutande organ, men begreppet används också som benämning på ett sammanträde. Härvidlag blir frågan vem eller vilka som kan diktera bolagsstämmans beslut, och varför den gällande lösningen valts. Redan av 9 kap 1 § 1 st ABL framgår att bolagsstämmobeslut fattas av bolagets aktieägare. Grundtanken är att varje aktieägare har rätt att utöva inflytande över bolagets skötsel. Aktieägarnas rätt till inflytande, *förvaltningsrätten*, grundas på åsikten att den som förvärvat en aktie också skall ha möjlighet att besluta i bolagets angelägenheter.[42] Det har vidare anförts att det principiellt riktiga är att varje aktie har en röst, samt att röststyrkan bör återspegla graden av ekonomiskt risktagande i bolaget.[43]

I anslutning till det ovan anförda kan två distinktioner poängteras. Avgörandet av hur starkt inflytande en enskild aktieägare skall ha över stämmans beslut saknar i sig betydelse för den principiella frågan om vilken intressegrupp som skall bestämma över bolagens skötsel. Resonemanget har enbart relevans för bolagsstämmobeslutens tillkomst. Vidare bör den grundläggande principen om alla aktieägares rätt att utöva inflytande över bolagen i förhållande till aktieinnehav inte åläggas några demokratiska aspekter,[44] åtminstone inte i den mening som ordet demokrati normalt brukar begagnas.[45] "Det är en fråga om likhet för kapitalet, inte för de enskilda aktieägarna."[46]

Det finns vissa undantag från ovanstående principiella ställningstagande. 9 kap 3 § 1 st ABL innehåller den s k *20 %-regeln*, vilken innebär att ingen kan rösta för mer än en femtedel av de på stämman företrädda aktierna. Bestämmelsen

[41] Prop 1975:103 s 236 f och Kedner & Roos I 1988 s 223 och 224 (9:1.01).

[42] Prop 1975:103 s 386.

[43] Prop 1975:103 s 225; FiU 1983/84:20 s 73; Dir 1984:7 s 2 och SOU 1986:23 s 127 f. Jfr Lutter & Schneider i ZGR 1975 s 188 f.

[44] Jfr Ratner i 56 Cornell L Rev (1970-71) s 38.

[45] Vid såväl N.Y.S.E. som A.S.E. krävs dock, av hänsyn till bolagsdemokratin, att regeln om en röst per aktie uppehålls till fullo. Se Ratner a a s 23.

[46] SOU 1986:23 s 128.

infördes ursprungligen i 79 § 1 st 4 p 1910 års ABL och var avsedd som ett skydd för minoritetsaktieägarna.[47] De skäl som anförts för att behålla regeln i den moderna aktiebolagslagstiftningen är av mer konservativ natur.[48] 20 %-regeln är dispositiv, vilket innebär att bolagsordningen kan innehålla en avvikande bestämmelse. Det är mycket vanligt att regeln är bortskriven i moderna bolagsordningar.[49]

Även skärpningar av 20 %-regeln förekommer.[50] Som exempel kan nämnas försäkringsaktiebolaget[51] Skandias bolagsordning, där det stadgas att ingen har mer än trettio röster på bolagsstämman,[52] oavsett hur många aktier han företräder. Antalet röster är ej lineärt knutet till antalet aktier, utan för varje extra röst krävs ett ökande antal aktier.

Även möjligheten att differentiera röstvärdet mellan olika aktier, 3 kap 1 § ABL, innebär givetvis ett avsteg från den grundläggande principen om en aktie, en röst. Genom att äga aktier med högt röstvärde kan en grupp aktieägare få ett inflytande över ett bolag som inte står i proportion till deras andel av bolagets kapital. Reellt sett ligger alltså bestämmanderätten i bolagen inte nödvändigtvis hos aktieägarmajoriteten utan hos den eller de som kontrollerar majoriteten av rösterna på stämman.[53]

Vid sidan av aktieägarna finns några grupper som till viss del intar en ställning liknande aktieägarnas. Det handlar här om ägare till optionsrätter till nyteckning, konvertibla skuldebrev, vinstandelsbevis och olika kombinationer därav. Personer i dessa grupper

[47] Förslag till lag om aktiebolag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar, afgifna af därtill utsedde kommitterade, 1908, motiven s 60 f och Skarstedt 1937 s 244.
Ett exempel på 20 %-regelns betydelse för bolag bildade före 1910 ges i J. Hellner, Rättsteori (1988) s 28. Redan tidigare fanns regler motsvarande 20 %-regeln införda i många bolagsordningar. Se Hagströmer 1872 s 232 f.

[48] Prop 1975:103 s 391. Föredragande statsrådet anför här att regelns dispositiva natur, samt det förhållandet att de redan existerande företagen har inrättat sig efter den, gör det onödigt att avskaffa bestämmelsen.

[49] SOU 1986:23 s 46 och 197 (= bilaga 2 s 5) och SOU 1990:1 Bilaga 2 s 67.
I Fermentautredningen (s 170) diskuteras och förkastas tanken på att för börsbolags del omvandla 20 %-regeln till en tvingande 10 %-regel.

[50] Fermentautredningen s 169.

[51] 9 kap 3 § 1 st ABL motsvaras för försäkringsaktiebolags del av 9 kap 3 § 1 st FRL.

[52] En liknande bolagsordningsbestämmelse medförde att Prospectus of Canada Southern Petroleum, Ltd. avregistrerades från A.S.E. Se Ratner a a s 23 not 99.

[53] Jfr Taxell 1983 s 40 f.
Problematiken i samband med röstvärdesdifferentiering är relativt väl granskad tidigare. Se t ex SIND 1980:5 s 41 ff; SOU 1986:23 och SOU 1988:38 s 67 ff. Fortsättningsvis förutsätts, såvida inte annat uttryckligen sägs, att det är oproblematiskt att fastställa enskilda aktiers röstvärde.

är inte aktieägare och har inga legala aktieägarrättigheter. De betraktas istället som borgenärer och har därmed, möjligen med något undantag,[54] tillgång till aktiebolagslagens borgenärsskyddssystem.

Bolagsstämman är det forum där aktieägarna utövar sin rätt att besluta i bolagets angelägenheter.[55] En aktieägare som är missnöjd med bolagets ledning kan gå till stämman och där uttrycka sitt missnöje. Om styrelsen har skött sitt uppdrag på ett sätt som ligger inom lagens ramar, och dessutom har stöd av majoriteten av aktieägarna, torde det dock vara sällsynt att en missnöjd aktieägare på bolagsstämman erhåller mer än möjligen psykisk tillfredsställelse. Ett alternativ för en missnöjd aktieägare kan då vara att sälja sina aktier.[56] Agerandet betecknas stundom som att aktieägarna röstar med fötterna.[57]

I större bolag naggas majoritetsprincipen ofta i kanten genom att redan en liten aktiepost kan ge stort inflytande.[58] I de allra största bolagen kan aktierna t o m spridas så mycket att det inte ens går att uppbringa någon minoritetspost av avgörande betydelse. Makten koncentreras då till den som visar störst skicklighet vid fullmaktsinsamlingen, d v s i praktiken oftast den sittande styrelsen.[59] För de större bolagens del är det alltså tänkbart att majoritetsprincipen kan sägas vara genombruten, och röstande med fötterna därför vara ett utslag av missförhållanden.

Rydqvist hävdar att även mindre aktieägare i storbolag har ett stort inflytande över hur bolagens verksamhet bedrivs. När aktieägarna är så många att de utgör en hel ocean,[60] kan förhållandet att tillräckligt många röstar med fötterna ha en sådan betydelse att bolagsledningen nödgas anpassa sig efter småaktieägarnas preferenser. Ett kraftigt ökat utbud av bolagets aktier får till följd att kursen på aktierna sjunker, vilket i sin tur kan föranleda framväxten av nya starka aktieägargrupper.[61] Bolagsledningen har därigenom ett incitament att sköta bolaget så att det överensstämmer med flertalet aktieägares önskemål, även om aktieägarna saknar reell möjlighet att utöva direkt inflytande över

[54] Martin Ericsson, Konvertibla vinstandelsbevis och den aktiebolagsrättsliga gränsdragningen mellan låneförhållande och delägarskap (1988) s 51 ff. Jfr NJA 1935 s 270.

[55] Se t ex Kedner & Roos I 1988 s 224 (9:1.01).

[56] SIND 1980:5 s 42 och Roos 1969 s 41. Jfr Farrar 1985 s 359 f och Ratner i 56 Cornell L Rev (1970-71) s 26.

[57] Se t ex Redmond-Cooper i 9 CL (1988) s 171.

[58] Rodhe 1989 s 169. Jfr Taxell 1983 s 41.

[59] Rodhe 1989 s 169 f.

[60] Se om termen K. Rydqvist, The Pricing of Shares with Different Voting Power and the Theory of Oceanic Games (1986) s 32.

[61] A a s 61 f.

bolagets förvaltning.[62] Problemet med den beskrivna tesen synes vara att avgöra vad som är orsak och vad som är verkan. Är det bolagsledningens agerande som påverkas av aktieägarnas säljbenägenhet, eller är det aktieägarnas säljbenägenhet som påverkas av bolagsledningens handlande? I själva verket utgör givetvis de två agerandena ömsesidigt orsak, ömsesidigt verkan. Minoritetsaktieägarna i storbolagen synes alltså som grupp ha en viss möjlighet att, genom att rösta med fötterna, utöva ett inflytande över sina bolag.

I England och i USA krävs ofta ett quorum för att en bolagsstämma skall ha konstituerats.[63] Skälet till att man uppställt ett *quorumkrav* återfinns i en princip som redan Hagströmer av praktiska skäl ville göra undantag från.[64]

"The purpose of having a quorum is to permit a stated proportion of the membership to transact the business of the body, recognizing the impracticability of securing the attendance of all the members at many of its meetings."[65]

Quorumreglerna ses alltså som ett av praktiska skäl betingat undantag från huvudregeln att en associations beslut fordrar enighet mellan medlemmarna.[66]

Enligt huvudregeln är det bolagsstämmomajoriteten som har makt att besluta i bolagets angelägenheter, 9 kap 13 § 1 st 1 meningen ABL. Lagen gör i princip inte ens något försök att garantera att beslut fattas av majoriteten bland aktieägarna.[67] Den nordiska lagstiftningen innehåller, liksom den västtyska, i princip inga quorumregler för bolagsstämman.[68] Här har sålunda de praktiska hänsynen resulterat i att undantaget från huvudregeln manifesteras i att stämmobeslut i regel kan fattas med absolut majoritet bland de aktier som finns representerade vid stämman, 9 kap 13 § 1 st 1 meningen ABL. En rimlig ståndpunkt synes dock vara att ett möte inte betraktas som en

[62] A a s 61. Se också SIND 1980:5 s 42.

[63] Sec 370 (4) CA ("Two members personally present are a quorum." Avvikande reglering kan ske i bolagsordningen.); art 40 Table A; Cary & Eisenberg 1988 s 242; Farrar 1985 s 277 f; Hills 1977 s 123 f och Pennington 1985 s 709 ff.

Quorumkraven kan anknyta till ett antal aktieägare, en andel av aktieägarna eller en andel av bolagets aktiekapital.

[64] Hagströmer 1872 s 231.

[65] Hills 1977 s 124.

[66] Jfr Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 548 (§ 47 Rn 2) och 552 (§ 47 Rn 13).

[67] Jfr Taxell 1983 s 40 f.

[68] M. H. Andenæs, Aksjeselskapsrett (Oslo 1981) s 165 f; Dotevall 1989 s 62; Gomard 1986 s 160; Henn 1984 s 29; Hueck 1983 s 227; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 313 (§ 9-13, 1); Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1329 (§ 47 Rn 2), 1334 (§ 47 Rn 15) och 1461 (§ 53 Rn 14); Skåre & Knudsen 1987 s 195, 225 (§ 9-13, 1) och 226 f (§ 9-14, 1); E. Werlauff & J. Nørgaard, Vedtægt og aktionæraftale (Viborg 1987) s 166 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 30 och 74.

bolagsstämma såvida inte åtminstone en aktieägare är närvarande.[69] I England anses till och med att "as a general rule a single shareholder cannot constitute a meeting".[70] Kravet på att åtminstone en aktieägare måste vara närvarande har framförts för äldre svensk och för finsk rätts del.[71] Bolagsstämman är den församling där aktieägarnas vilja i ett bolag kommer till uttryck, samtidigt som aktieägarna inte har någon av lagen anvisad möjlighet att utanför stämman utöva inflytande över bolagen. Det synes därför även för svensk rätt idag överensstämma bäst med lagens uppbyggnad att kräva att någon aktieägare är närvarande för att en bolagsstämma skall ha konstituerats.[72]

Ett visst stöd för vad som anförts ovan ges också av Zöllner, som hävdar att inget stämmobeslut över huvud taget kan anses fattat i en fråga om alla aktieägare avstått från att rösta.[73] Det synes då än mindre troligt att en bolagsstämma i sig skulle betraktas som giltig utan åtminstone en aktieägares närvaro.

I Sverige är det möjligt att införa bestämmelser om quorum i bolagsordningen,[74] 9 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL. En typ av quorumkrav kan även sägas finnas i reglerna om kvalificerad majoritet för vissa beslut om för aktieägarna särskilt ingripande ändringar av bolagsordningen,[75] 9 kap 15 § 1 och 3 st ABL.[76] För vissa bolagsordningsändringar fordrar aktiebolagslagen inte enbart kvalificerad majoritet bland de vid stämman närvarande aktieägarna, utan också att de stämmodeltagare som biträtt ett förslag representerar en viss andel av alla aktier i bolaget. Alternativt räcker det med att det aktuella förslaget fått stöd från en viss andel av vissa aktier eller en viss aktieklass.

I Västtyskland föreligger ett quorumkrav omfattande en fjärdedel av bolagets totala

[69] Jfr Zöllner a st.

[70] Re London Flats Ltd [1969] 2 All ER 744, [1969] 1 WLR 711 (en stämma med endast en aktieägare närvarande har ej ansetts kunna utse aktieägaren i fråga till likvidator) (ref i All ER s 750).

[71] Hagströmer 1872 s 230; Nial 1934 s 58 och Taxell 1983 s 23 f.

[72] Kedner & Roos I 1988 s 227 (9:1.07). Jfr dock Dotevall 1989 s 62, vilken hävdar att en bolagsstämma föreligger så snart en korrekt kallelse skett, "oavsett hur många aktieägare som infunnit sig."

[73] A a § 133 Anm 60.

[74] Prop 1975:103 s 416. Jfr för dansk rätts del Gomard 1986 s 160.
För norsk rätts del har anförts att ett quorumkrav inte torde kunna införas i bolagsordningen. Se Marthinussen & Aarbakke 1986 s 313 (§ 9-13, 1).

[75] Jfr Marthinussen & Aarbakke a st.

[76] Se vidare nedan i avsnitt 2.12., 9.5.2.2. och 9.5.2.3.

aktiekapital vid beslut om s k Nachgründung under ett bolags första verksamhetsår,[77] 52 § 5 st 2 meningen AktG.

I Danmark anses att quorumkrav skall vara uppfyllda vid omröstningstidpunkten.[78] Bolagsordningen antas dock kunna ange att det är tillräckligt om quorumkravet är uppfyllt då röstlängden fastställs.[79] Enligt engelsk rätt räcker det att ett quorumkrav - åtminstone så länge det är ett krav som enbart följer av bolagsordningen - är uppfyllt då stämman påbörjas.[80] Även i USA synes huvudregeln vara att avgörandet av om ett quorumkrav är uppfyllt sker då stämman inleds.[81] Regelns lämplighet har ifrågasatts.[82] I Sverige anses att det primärt är röstlängden som avgör vilka aktier som är representerade vid stämman och vem som kan utöva rösträtt för aktierna i fråga.[83] Röstlängden måste dock återspegla de verkliga förhållandena och kan i princip inte skapa någon rättighet som annars inte finns.[84] En av bolagsstämman fastställd korrekt röstlängd anses ej behöva ändras på grund av att aktieägare tillkommer eller avviker från stämman.[85] Om ett eventuellt quorum bara är uppfyllt då röstlängden fastställs synes därför för svensk rätts del kunna antas att det inte

[77] Se härom t ex Zöllner a a § 133 Anm 32 och 75.

[78] UfR 1936 s 35, där förhållandet att två aktieägare lämnat en stämma ansetts medföra att stämman ej kunde fatta ett beslut som fordrade quorum; Græsvænge & Thomsen 1985 s 286 (§ 78, 9) och Werlauff 1983 s 486.

I Norge synes, åtminstone tidigare, rättsläget ha uppfattats på motsatt sätt. Se Rt 1921 s 466, där minoriteten i Høiesteret och underrätten ansåg att de som lämnat en stämma därefter inte skulle inräknas bland deltagarna i stämman. (Majoriteten i Høiesteret och överrätten hade inte anledning att uttala sig i frågan.)

[79] Werlauff & Nørgaard 1987 s 166 f.

[80] Re Hartley Baird Ltd [1955] Ch 143, [1954] 3 All ER 695, [1954] 3 WLR 964, där ett bolagsstämmobeslut ansetts giltigt trots att en aktieägare, efter stämmans inledning men före omröstningen, lämnat stämman och därigenom brutit ett uppnått quorum.

[81] Se t ex Commonwealth ex rel. Sheip v. Vandegrift, 232 Pa. 53, 81 A. 153 (1911), där fyra aktieägare i syfte att bryta ett uppnått quorum lämnade stämman efter ordförandevalet, och Duffy v. Loft, Inc., 17 Del.Ch. 376, 152 A. 849 (1930), där det var fråga om fullmäktige för aktieägare som efter en strid om vem som skulle vara bolagsstämmoordförande lämnade stämman. Jfr dock Levisa Oil Corp. v. Quigley, 217 Va. 898, 234 S.E.2d 257 (1977), där en bolagsordning som krävde ett quorum "for the transaction of business" på bolagsstämma, ansetts innebära att erforderligt antal aktier måste vara representerade vid beslutsfattandet.

[82] "I have grave doubts as to the soundness of those decisions." Textron, Inc. v. American Woolen Co., 122 F.Supp. 305 (1954) (ref s 311). I Bridgers v. Staton, 150 N.C. 216, 63 S.E. 892 (1909) har också förhållandet att aktieägare lämnat en stämma, och därigenom brutit quorumet, ansetts medföra att de "in law put an end to the meeting" (ref i 150 N.C. s 219).

[83] Prop 1975:103 s 403.

[84] Se nedan i avsnitt 6.3.

[85] Prop 1975:103 s 403 och Kedner & Roos I 1988 s 243 (9:11.02).

spelar någon roll om aktieägare senare avlägsnar sig.

Frågan får praktisk aktualitet dels vid quorumkrav som uppställts i bolagsordningen, om kravet i fråga inte har någon direkt koppling mellan antalet närvarande aktieägare och förutsättningarna för att det skall vara möjligt att fatta enskilda beslut, dels vid tillämpningen av reglerna om kvalificerad majoritet för beslut om ändring av bolagsordningen, vilka till viss del bygger på att en andel av de vid stämman företrädda aktierna biträder beslutet i fråga. I det första fallet kan alltså de aktier som tillhör en aktieägare som avlägsnar sig från stämman, ändå räknas in då det skall avgöras om bolagsordningens quorumkrav är uppfyllt. I den senare situationen kan förhållandet att en aktieägare lämnat stämman leda till att ett förslag inte samlar den erforderliga andelen av de vid stämman företrädda aktierna.[86] Det bör dock observeras att bolagsstämman genom majoritetsbeslut har möjlighet att ändra röstlängden.[87] Problematiken i den senare beskrivna situationen synes därför vara relativt lättöverkomlig.

Utgångspunkten är givetvis att om ett förslag på bolagsstämman inte uppnått den erforderliga majoriteten, är förslaget avslaget och kan inte antas genom efter stämman vidtagna åtgärder.[88] Man kan dock fråga sig huruvida det är möjligt att, då inte aktieägare representerande en tillräckligt stor andel av bolagets aktier biträtt ett förslag, i efterhand inhämta erforderligt samtycke. I den mån alla aktieägare är överens torde inga särskilda svårigheter uppkomma, utan ett efterföljande samtycke vara fullt giltigt.[89] Svårigheter uppkommer då någon aktieägare motsätter sig förfarandet.

För dansk rätts del anses, med vissa begränsningar, att ett efterföljande samtycke kan ges verkan.[90] En viktig funktion hos bolagsstämman är emellertid att bereda aktieägarna möjligheter att genom sin yttranderätt påverka stämmans beslut. För att inte bolagsstämman skall förlora denna sin funktion uppställes i Danmark fyra förutsättningar för att ett efterföljande samtycke skall tilläggas giltighet:[91]

1. Ingen aktieägare, varken bland de som omfattas av quorumkravet eller andra, får ha röstat emot förslaget.
2. Alla aktieägare som närvarit vid stämman men inte röstat, eller inte fått rösta, måste medge att ett försök görs att i efterhand inhämta erforderligt samtycke.

[86] Kedner & Roos a st.

[87] Prop 1975:103 s 403 och Kedner & Roos a st.

[88] Jfr Werlauff 1983 s 440.

[89] Se närmare ovan i avsnitt 1.2.2.

[90] Gomard i Juristen 1969 s 358; d s, Aktieselskabsret (2 udg København 1970) s 328 och Werlauff 1983 s 440 och 481 f.

[91] Se härom Græsvænge & Thomsen 1985 s 286 (§ 78, 10).

3. Den aktieägare som lämnar ett efterföljande samtycke måste ha varit röstberättigad på dagen för den aktuella stämman.

4. Bolagsstämmans ordförande måste, genom påteckning på avgivna samtyckesförklaringar, attestera att den som avgivit förklaringen, på dagen för bolagsstämman varit berättigad att utöva rösträtt med så många röster som angetts.

Även om huvudregeln enligt amerikansk common law är att ett bolagsstämmobeslut endast kan fattas på ett egentligt sammanträde,[92] innehåller lagstiftningen i vissa delstater i USA en avvikande reglering.[93] Sec 228 (a) DGCL tillåter till och med att alla bolagsstämmobeslut fattas genom skriftligt samtycke av röstberättigade ägare till så många aktier att de kunnat fatta motsvarande beslut på en stämma.[94]

Enligt engelsk rätt anses ett beslut, åtminstone i förhållande till tredje man, vara ett bolagsstämmobeslut så snart alla aktieägare känt till och accepterat beslutet i fråga.[95]

"The principle of unanimous informal assent has several times been held to bind the company in matters which would otherwise need to be passed by special or extraordinary resolution."[96]

Också enligt västtysk GmbH-rätt anses det möjligt att i efterhand inhämta delägares samtycke till ett beslut som för sin giltighet fordrar enighet mellan delägarna,[97] jfr 53 § 3 st GmbHG.

Avseende svensk rätt synes de i Danmark uppställda förutsättningarna kunna tillämpas, åtminstone som utgångspunkt. Bolagsstämman är betydelsefull som en möjlighet för aktieägarna att utöva inflytande över bolagets skötsel.

[92] In re Lousiana Investment and Loan Corp., 224 F.Supp. 274 (1963), *affd*, 342 F.2d 999 (1965), där domstolen fann att enbart ett bolagsstämmoprotokoll inte var tillräckligt för att uppfylla lagens krav på bolagsstämma.

[93] Hills 1977 s 9.

[94] Se också sec 603 (a) CGCL och sec 7.10 (a) IBCA.

[95] Re Duomatic Ltd [1969] 2 Ch 365, [1969] 1 All ER 161, där ett enhälligt beslut av aktieägarna att betala styrelsearvoden (till sig själva) ansetts jämställt med ett bolagsstämmobeslut som band bolaget i likvidation, och Re Halt Garage (1964) Ltd [1982] 3 All ER 1016, där ett enhälligt bolagsstämmobeslut ansetts binda bolaget i likvidation.

[96] Farrar 1985 s 284. Se bl a Re Pearce, Duff & Co Ltd [1960] 3 All ER 222, [1960] 1 WLR 1014, där ett beslut om nedsättning av aktiekapitalet godkänts trots brister i beslutsförfarandet, då alla aktieägare antingen röstat för beslutet eller skriftligen godkänt det i efterhand; Re Bailey Hay & Co Ltd [1971] 3 All ER 693, [1971] 1 WLR 1357, där ett med felaktigheter behäftat bolagsstämmobeslut ansetts giltigt då det biträtts av alla aktieägare genom antingen röstning eller konkludent handlande, och Cane v Jones [1981] 1 All ER 533, [1980] 1 WLR 1451, där ett avtal mellan samtliga aktieägare ansetts jämställt med ett bolagsstämmobeslut.

[97] R. Fischer, M. Lutter & P. Hommelhoff, GmbH-Gesetz. Kommentar (12 Aufl Köln 1987) s 506 (§ 53 Rn 17).

Det kan därför inte komma på fråga att ett quorumkrav uppfylls genom efterföljande samtycke, såvida inte alla vid stämman närvarande aktieägare samtycker. Eftersom 9 kap 1 § 1 st ABL stadgar att det är aktieägarnas - och ingen annans - rätt att besluta i bolagets angelägenheter som utövas vid bolagsstämma, torde det inte heller vara möjligt att låta den som saknade rösträtt vid tidpunkten för stämman, t ex därför att han då inte var aktieägare, få inflytande över giltigheten av fattade beslut. Beslutet bör även utformas som ett protokollerat bolagsstämmobeslut,[98] varur det framgår att de som deltagit i beslutet var röstberättigade aktieägare, 9 kap 11 § 2 st 2 meningen ABL.

För svensk rätts del torde ytterligare minst en förutsättning behöva vara uppfylld. Som nyss anfördes kan det inte komma på fråga att tillåta den som inte var aktieägare i bolaget vid bolagsstämmotidpunkten att påverka stämmans beslut. Lika lite bör den som inte är aktieägare med giltig verkan kunna lämna samtycke till ett tidigare fattat beslut, inte ens om han var röstberättigad aktieägare vid tidpunkten för stämman i fråga. Rätt att utöva inflytande över bolagsstämmobeslut tillkommer principiellt sett den som tagit de med aktieägandet förenade ekonomiska riskerna.[99] Den som var aktieägare vid tidpunkten för den aktuella stämman, men som senare sålt sina aktier, kan därför inte längre anses ha det med bolagets verksamhet förenade intresse som kan motivera en möjlighet att påverka bolagsstämmobesluts utformning.[100]

Som motargument mot att över huvud taget tillägga efterföljande samtycke giltighet, skulle kunna åberopas att någon aktieägare kan ha uteblivit från stämman i den trygga förvissningen om att en större aktieägare var förhindrad att närvara, och att alltså ett beslut om ändring av bolagsordningen inte var möjligt att fatta. När det handlar om efterföljande samtycke har det emellertid rent faktiskt hållits ett sammanträde och varje aktieägare har alltså haft möjligheten att påverka det aktuella beslutet. Det synes inte vara orimligt att kräva att den aktieägare som önskar förhindra att ett bolagsstämmobeslut fattas också infinner sig på stämman,[101] och om ägare till en tillräckligt stor andel av aktierna i bolaget förenar sig om ett beslut borde det vara tillräckligt, även om quorumkravet uppfylls genom ett efterföljande samtycke.

Sammanfattningsvis är bolagsstämman ett internt obligatoriskt bolagsorgan. Bolagsstämman får betydelse i tre olika avseenden. För det första är stämman det högsta organet inom ett aktiebolag. Stämmans egenskap av bolagsorgan innebär avgränsningsfrågor i förhållande till andra bolagsorgan och till tredje man. För det andra kan regleringen av bolagsstämmans kompetens ses som en

[98] Jfr Rodhe 1989 s 188.

[99] Prop 1975:103 s 225; Dir 1984:7 s 2 och SOU 1986:23 s 127 f. Jfr Roos 1969 s 221 f.

[100] Jfr Sandström 1976 s 299 not 4.

[101] Jfr Rodhe 1989 s 239.

principiell yttre ram för bolagets verksamhet. Frågor som inte kan avgöras av bolagsstämman, kan som huvudregel inte heller avgöras av något annat bolagsorgan. För det tredje är bolagsstämman det forum där aktieägarna kan utöva den förvaltningsrätt som följer med ett aktieinnehav. Bolagsstämmans egenskap av sammanträde föranleder frågeställningar om formaliekrav, vilka till stor del motiveras av minoritetsskyddsaspekter.

2.3. Var skall bolagsstämma hållas? (9 kap 4 §).

Huvudregeln är att bolagsstämman skall hållas på den ort där styrelsen har sitt säte,[102] 9 kap 4 § 1 meningen ABL. Orten skall framgå av bolagsordningen, 2 kap 4 § 2 p ABL. I bolagsordningen kan även anges någon annan ort där stämma skall eller kan hållas, 9 kap 4 § 2 meningen ABL. Om utomordentliga omständigheter påkallar det kan stämman hållas på annan plats, 9 kap 4 § 3 meningen ABL. Undantaget harmonierar med allmänna grundsatser på civilrättens område,[103] och avser tillfällen då det föreligger situationer av force majeure-typ, t ex krig eller radioaktiv nedsmutsning efter en kärnkraftsolycka.[104] Om aktieägarna och styrelseledamöterna är ense om det kan stämman hållas var som helst.[105]

De särskilda bestämmelserna om platsen där bolagsstämma skall hållas fyller en funktion genom att de minskar bolagsledningens respektive majoritetens möjligheter att överraskande förlägga en stämma till en otillgänglig ort.

Om styrelsen - vilken som huvudregel utses av bolagsstämmomajoriteten - fritt kunde välja var bolagsstämma skall hållas, kunde resultatet i ett enskilt fall bli att ett år, då en viktig fråga skall avgöras, stämman förläggs till t ex Kuba. Med tanke på den tidsspillan och de resekostnader som härvid skulle drabba aktieägarna är det troligt att bolagsstämman skulle kunna avhållas utan "störande" inslag från aktieägarminoritetens sida.[106]

Syftet bakom bestämmelserna om orten där bolagsstämma skall hållas påminner om de skäl som ligger till grund för reglerna om kallelse till

[102] Detsamma antogs in dubio gälla redan under 1848 års aktiebolagslags giltighetstid. Se Hagströmer 1872 s 229.

[103] Kedner & Roos I 1988 s 233 f (9:4.01). För t ex köprättens del se C. M. Roos, Civilrättens grunder (1975) s 106 f, och för övriga kontraktsförhållanden J. Hellner, Speciell avtalsrätt II Kontraktsrätt (1984) s 235 ff.

[104] SOU 1971:15 s 229.

[105] A st och prop 1975:103 s 393.

[106] Rodhe 1989 s 180.

bolagsstämma.[107] Aktieägarnas möjlighet att utöva sin med aktierna följande förvaltningsrätt skall säkerställas.

Som nyss nämndes är det möjligt att i bolagsordningen såsom ort där stämma skall hållas ange en annan ort än den där styrelsen har sitt säte, 9 kap 4 § 2 meningen ABL. Enligt 1944 års aktiebolagslag fick den i bolagsordningen angivna orten inte ligga utanför Sverige, 123 § 1 st 1944 års ABL. Någon motsvarande begränsning återfinns ej i dagens lagtext. Lagändringen kommenterades ej i lagförarbetena. Det synes därför kunna ifrågasättas huruvida någon saklig ändring skett, eller om det fortfarande går att dra slutsatsen att bolagsordningen ej får ange någon ort utanför rikets gränser som ort för hållande av bolagsstämma.

En rimlig utgångspunkt synes vara att begränsningsregler inom aktiebolagsrätten inte bör tolkas utöver lagens ordalydelse.[108] Lagtexten i 9 kap 4 § 2 meningen ABL utesluter inte någon ort från att i bolagsordningen anges såsom den plats där stämma får hållas. Varje begränsning i geografiskt hänseende skulle därför innebära att regeln tolkades utöver sin ordalydelse. Härav följer att det borde vara möjligt att i bolagsordningen ange bolagsstämmoorten till såväl Kuala Lumpur som Sveg. Vidare borde inte bortfallet ur lagtexten av en så viktig vägledning som termen "inom riket" ha skett utan en bestämd avsikt. Även den pågående internationaliseringen av affärslivet talar för att geografiska begränsningar inte bör intolkas i regelsystemet, utöver lagtextens ordalydelse. Det kan vidare ifrågasättas om det finns något skäl att förhindra utlandsägda svenska bolag från att hålla stämma i ägarens hemland. Slutligen kan noteras att ändamålet med regleringen - d v s att förhindra kuppartade bolagsstämmor - inte motverkas av att bolagsordningen ges den här diskuterade utformningen. Varje aktieägare har ju möjlighet att i förväg ta del av bolagsordningens bestämmelse om var bolagsstämma skall hållas.

Argument kan emellertid anföras också i motsatt riktning. Aktiebolagslagen behandlar svenska bolag. Styrelseledamöterna och VD skall som huvudregel vara svenska medborgare och bosatta i Sverige, 8 kap 4 § 1 meningen ABL. Det finns också regler som avser att begränsa det utländska ägandet av svenska aktier.[109] Det aktiebolagsrättsliga systemet pekar alltså mot Sverige. Vidare markeras i förarbetena till 1975 års aktiebolagslag att 9 kap 4 § anknyter till motsvarande bestämmelse i 1944 års aktiebolagslag.[110] Det kan även anföras att det är PRV som har att primärt tillämpa det aktuella stadgandet. Den enskildes skyddsbehov talar alltså inte med samma styrka som annars mot en extensiv lagtolkning. Slutligen kan skälen till regleringen ses ur

[107] Se nedan i kapitel 4.

[108] Avsnitt 1.1.

[109] Lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m m.

[110] SOU 1971:15 s 228 f och prop 1975:103 s 393.

ett bredare perspektiv, d v s ur ett generellt minoritetsskyddsperspektiv. Antingen en utomlands avhållen bolagsstämma kommer som en överraskning för aktieägarna eller ej, innebär självfallet långa och dyrbara resor ett effektivt hinder mot de flesta småaktieägares deltagande i en stämma.

De anförda argumenten synes i stort sett vara likvärdiga. Någon annan lösning än att låta lagtextens ordalydelse vara avgörande synes därför inte kunna komma i fråga.[111] PRV bör alltså registrera en bolagsordning som anger att bolagsstämma skall kunna hållas utomlands.[112]

Även om det bör vara möjligt att i bolagsordningen stadga att stämma skall hållas, eller kunna hållas, utomlands kan givetvis ett beslut om att införa en dylik bolagsordningsbestämmelse strida mot generalklausulen i 9 kap 16 § ABL. I de fall ett beslut framstår som ägnat att förhindra eller allvarligt försvåra mindre aktieägares deltagande i bolagsstämmor, torde PRV ha att avvakta med registreringen intill dess klanderfristen, 9 kap 17 § 2 st ABL, löpt ut. Om en bolagsordning stadgar att bolagsstämma skall hållas antingen där styrelsen har sitt säte eller i någon avsides belägen avkrok, kan det vidare i undantagsfall vara möjligt att styrelsens beslut att i ett enskilt fall utnyttja undantagsorten strider mot 8 kap 13 § ABL.

2.4. När skall bolagsstämma hållas? (9 kap 5 och 6 §§).

Ordinarie bolagsstämma[113] skall hållas inom sex månader efter utgången av varje räkenskapsår, 9 kap 5 § 1 st ABL. Eftersom huvudregeln är att räkenskapsåret skall vara lika med kalenderåret, 12 § bokföringslagen (1976:125), innebär regeln att den ordinarie bolagsstämman oftast skall hållas före utgången av juni månad året efter räkenskapsåret. Enligt 8 § 1 st 8 p 1944 års ABL skulle bolagsordningen innehålla en bestämmelse om att ordinarie bolagsstämma skulle hållas under viss månad, eller under någon av två på varandra följande månader. Någon dylik precisering i bolagsordningen är inte längre erforderlig, däremot är den tillåten.[114] När ordinarie bolagsstämma skall hållas på annan tid än den som är utsatt i bolagsordningen gäller speciella regler om kallelse till stämman, 9 kap 9 § 2 st ABL.[115]

[111] Birke hävdar, utan motivering, en annan mening. Se Bolagsordning i aktiebolag (6 uppl 1988) s 60.

[112] Jfr Gomard 1986 s 162 f och Græsvænge & Thomsen 1985 s 268 (§ 68 anm 2).

[113] Här avses den stämma som omtalas i 9 kap 5 § 1 st ABL. Det finns dock ingenting som hindrar ett bolag från att i bolagsordningen införa bestämmelser om ytterligare ordinarie bolagsstämmor. Se prop 1975:103 s 393; Birke 1988 s 27 och Kedner & Roos I 1988 s 234 f (9:5.01).

[114] Prop 1975:103 s 393 och Kedner & Roos I 1988 s 234 (9:5.01).

[115] Se vidare nedan i avsnitt 4.3.

Aktieägare som äger minst en tiondel av samtliga aktier i bolaget - eller bolagsstämmomajoriteten, även om den inte representerar tio procent av aktierna[116] - kan begära uppskov med beslut i vissa på bolagsstämman obligatoriska ärenden, 9 kap 5 § 3 st 1 meningen ABL.

De ärenden i vilka uppskov kan begäras är fastställelse av redovisningshandlingar, åtgärder med anledning av vinst eller förlust, samt beslut om ansvarsfrihet åt styrelsens ledamöter och VD.

Om en korrekt uppskovsbegäran framställts skall beslut i det eller de angivna ärendena anstå till en fortsatt stämma, vilken skall hållas högst två månader och, såvida inte alla aktieägare är överens om annat, minst en månad efter den första stämman. Den ajournerade bolagsstämman är en fortsättning av den ordinarie stämman,[117] varför även det senare stämmotillfället måste infalla under sexmånadersfristen. Uppskovsregeln motiveras av att förhållandena bakom årsredovisningen kan vara komplicerade och därför fordra en närmare undersökning än vad som varit möjligt före stämman. Genom möjligheten att tvinga fram en ajournering av stämman skapas också en förhandlingsfrist varigenom överilade aktioner från minoritetsaktieägarnas sida kan förekommas.[118] Bestämmelsen fungerar som ett komplement till reglerna om förutsättningarna för väckande av talan om skadestånd till bolaget från styrelsens ledamöter och VD, 15 kap 5 § ABL.

Uppskov utöver vad som följer av 9 kap 5 § 3 st 1 och 2 meningen ABL är inte tillåtet, 9 kap 5 § 3 st 3 meningen ABL. Det har ansetts viktigt att snabbt få avgjort om redovisningen för föregående räkenskapsår kan läggas till grund för den fortsatta verksamheten, samt hur uppkommen vinst eller förlust skall disponeras.[119] En längre tids ovisshet i de nämnda frågorna kan givetvis vara till skada både för aktieägarna och för utomstående.

Motsättningar inom bolaget angående hur en resultat- eller balansräkning skall se ut kan t ex avskräcka en långivare eller föranleda att en leverantör vägrar leverera sina varor på kredit. Om frågan hålls svävande kan alltså bolaget, och därigenom indirekt aktieägarna, gå miste om ett fördelaktigt lån eller en nödvändig leverans.

Aktieägarna kan också drabbas av en mer direkt nackdel. Om frågan om vinstutdelning ej avgörs inom rimlig tid betas aktieägarna möjligheten att inrätta sin ekonomi med hänsyn till utdelningen. Ett uteblivet vinstutdelningsbeslut kan givetvis även påverka den som planerar att ingå ett avtal med bolaget. Ovisshet i frågan om hur mycket av bolagets medel som kommer att lämna bolaget kan leda till att en

[116] Prop 1975:103 s 758 f (lagrådet) och 788 f (föredragande statsrådet).

[117] Erik Andersson, Att sitta ordförande (7 uppl 1973) s 34.

[118] Prop 1975:103 s 396.

[119] Prop 1975:103 s 397.

kontraktspart minskar sitt engagemang.

Extra bolagsstämma kan sammankallas på styrelsens initiativ, 9 kap 6 § 1 meningen ABL. Rätt att kräva extra stämma tillkommer också revisor och ägare till en tiondel av samtliga aktier, 9 kap 6 § 2 meningen ABL. Om en befogad begäran om extra stämma inkommer har styrelsen 14 dagar på sig att utfärda kallelse till stämman, 9 kap 6 § 3 meningen ABL. Stämman skall sedan avhållas senast fyra och, om inte bolagsordningen stadgar något annat, tidigast två veckor efter kallelsen, 9 kap 9 § 1 st 1 och 2 meningen ABL. Tidsfristen, inom vilken kallelse skall utfärdas, börjar löpa den dag begäran om att stämma skall hållas kom bolaget tillhanda, 9 kap 6 § 3 meningen ABL.

Minoritetsaktieägarnas rätt att få till stånd en extra bolagsstämma kan genom en bestämmelse i bolagsordningen tilläggas en mindre andel av aktieägarna än den som anges i aktiebolagslagen.[120] Anledningen till att möjligheten att avvika från lagens regel inte - till skillnad från vad som var fallet i aktiebolagsutredningens förslag[121] - går att återfinna i lagtexten, står att finna i en skillnad mellan aktiebolagsutredningens och föredragande statsrådets syn på de minoritetsskyddsregler som anknyter till minoritetens storlek.[122]

Om styrelsen vägrar att efterkomma en lagenligt framställd begäran om sammankallande av extra bolagsstämma skall länsstyrelsen, på bolagets bekostnad, efter anmälan ombesörja att stämma sammankallas, 9 kap 8 § 2 meningen ABL. Om stämman utlyses innan LSt:n hinner ingripa är dock myndigheten förhindrad att agera, även då tidsgränsen överskridits.

I FT 1953 s 200 beskrivs ett fall där en aktieägarminoritet i ett bolag hos styrelsen påkallat extra stämma. Yrkandet hörsammades ej, varför LSt:ns ingripande begärdes. En extra bolagsstämma, där de begärda ärendena behandlades, avhölls dock genom styrelsens försorg innan LSt:n hann agera. Ansökan avslogs därför med motiveringen att rätten att påkalla LSt:ns ingripande uteslutande har till syfte att trygga att aktieägarnas rätt till bolagsstämma ej blir helt illusorisk genom att styrelsen underlåter att utlysa begärda extra stämmor. LSt:n saknar därför anledning att ingripa om styrelsen försummat att iaktta den stadgade tidsfristen, men efter dennas utgång utlyst stämman att hållas i så god tid att en av LSt:n utlyst bolagsstämma kan komma till stånd först efter den av styrelsen utlysta stämman.

I begäran om extra bolagsstämma skall anges ändamålet med stämman, 9 kap 6 § 2 meningen ABL. Stämman äger inte rätt att undandra sig från att behandla det uppgivna ärendet.

[120] Prop 1975:103 s 397. Se även SOU 1971:15 s 231.

[121] SOU 1971:15, förslaget till lagtext 70 § 2 st 1 meningen.

[122] Se härom nedan i avsnitt 3.5.

NJA 1960 s 698. En av LSt:n utlyst extra bolagsstämma upptog ej det ärende den var utlyst för till saklig behandling utan avvisade frågan. Avvisningsbeslutet undanröjdes av HD. Om det vore tillåtet att handla som majoriteten gjort i detta fall skulle enligt HD det minoritetsskydd som ligger i möjligheten att få extra bolagsstämma utlyst vara helt utan värde. Om ett bifall till det framställda yrkandet i sakfrågan uppenbarligen skulle innebära ett mot aktiebolagslagen eller bolagsordningen stridande beslut, ansåg domstolen det dock tänkbart att ett avvisningsbeslut skulle vara acceptabelt såsom ej stridande mot grunderna för minoritetsskyddsstadgandet.

2.5. Vem har rätt att vara närvarande vid bolagsstämma? (9 kap 2 §).

Frågan om vem som kan delta i en bolagsstämma behandlas utförligare nedan i kapitel 5.

Aktieägarna har en principiell rätt att närvara och utöva rösträtt vid bolagsstämma.[123] Det blir därför av intresse att undersöka vad som fordras för att en person skall anses vara aktieägare och huruvida regeln har några undantag.

För att en person skall få delta i bolagsstämma krävs dels att han är materiell aktieägare, dels att han är antecknad som aktieägare i aktieboken, 3 kap 14 § 1 st 1 meningen ABL. Kraven på materiell äganderätt och anteckning i aktieboken får ses som minimikrav. Det är däremot inte otänkbart att ytterligare krav kan ställas på den som önskar delta i en bolagsstämma.[124]

Aktieägares rätt att delta i bolagsstämma har några undantag. För att en aktieägare skall ha närvarorätt i ett avstämningsbolag fordras att han intagits i den aktieägarförteckning som VPC framställer avseende förhållandena tio dagar före stämman, 9 kap 1 § 2 st jfrt m 3 kap 13 § 2 st ABL.[125] Ytterligare ett undantag från huvudregeln om aktieägares närvarorätt vid bolagsstämma kan skapas genom att det i bolagsordningen intas ett krav på föranmälan från aktieägare som vill delta i stämman, 9 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL.[126]

En aktieägare har en ovillkorlig rätt att vid bolagsstämman låta sig företrädas av ett ombud, 9 kap 2 § 1 st 1 meningen ABL. Dagens aktiebolagslag medger ingen begränsning av den krets av personer som kan utses till ombud. En fullmakt skall vara skriftlig och gäller högst ett år, 9 kap 2 § 1 st 2 meningen ABL. Aktieägare har vidare rätt att medföra ett biträde till

[123] Dotevall 1989 s 62 och Kedner & Roos I 1988 s 225 (9:1.02).

[124] Se nedan i avsnitt 5.4.2. och 5.6.1.

[125] Se vidare härom nedan i avsnitt 5.5.

[126] Se nedan avsnitt 5.9.

stämman, 9 kap 2 § 2 st ABL.[127]

Styrelsens ledamöter och VD har rätt, och åtminstone principiellt också skyldighet, att vara närvarande vid en bolagsstämma.[128] Däremot har de givetvis inte rätt rösta såvida de inte också är aktieägare. Närvarorätten och den däremot svarande närvaroplikten för styrelseledamöterna och VD:n följer av att aktieägarna på bolagsstämma har rätt att till bolagsledningen framställa frågor avseende de ärenden som skall behandlas på stämman, 9 kap 12 § 1 st ABL. Även suppleanter för de styrelseledamöter som utsetts av arbetstagarna har rätt att närvara vid bolagsstämma, 12 § SRL. Bolagets revisorer har alltid rätt och stundom också skyldighet att närvara vid stämman, 10 kap 12 § ABL.

Av uppenbara skäl kan inte bolagsstämmoordföranden nekas att vara närvarande vid bolagsstämman ens om han inte är aktieägare. Beroende på situationen i det enskilda bolaget kan även andra stämmofunktionärer ha en naturlig närvarorätt. Här avses t ex sekreterare och sådana personer som biträder stämmodeltagarna med mikrofoner, samlar in röster etc.[129]

Övriga, såsom t ex representanter för pressen[130] och suppleanter för de styrelseledamöter som inte utsetts av arbetstagarna,[131] har ingen rätt att kräva att få vara närvarande vid stämman.[132] Bolagsstämmomajoriteten kan dock besluta att tillåta att även de som inte har rätt att kräva närvaro får bevista stämman. Härvid måste dock likhetsprincipen iakttas.

Yttranderätt vid bolagsstämma tillkommer aktieägarna, styrelseledamöterna, VD, revisorerna, bolagsstämmoordföranden och suppleanterna för de styrelseledamöter som utsetts av arbetstagarna.[133]

2.6. Jäv (9 kap 3 §).

Jävsreglerna behandlas löpande i den fortsatta framställningen och dessutom utförligt i avsnitt 9.5.3.

Aktieägare eller ombud för aktieägare får inte själv eller, såvitt gäller aktieägare, genom ombud delta i röstning avseende hans ansvar mot bolaget,

[127] Se nedan i avsnitt 5.7.2.

[128] Rodhe 1989 s 177. Se vidare nedan i avsnitt 5.8.1.

[129] Se avsnitt 5.8.3.

[130] Jfr avseende aktiemarknadsbolag i Danmark 5 § 1 st c bekendtgørelse 1986 nr 813.

[131] Prop 1987/88:10 s 67.
Suppleanter kan givetvis inte nekas närvarorätt om de inträtt i styrelseledamots ställe.

[132] Se nedan i avsnitt 5.8.4.

[133] 12 § SRL.

9 kap 3 § 2 och 3 st ABL. Han får inte heller rösta i fråga avseende annans ansvar mot bolaget, "om aktieägaren i frågan har ett väsentligt intresse som kan strida mot bolagets", 9 kap 3 § 2 st 3 p ABL. De i tidigare aktiebolagslagar intagna bestämmelserna om jäv vid beslut om att bolaget skall ingå ett avtal med en aktieägare[134] har avskaffats. Som framgår av lagtexten innebär jävsregeln enbart ett hinder mot att rösta, d v s att delta i beslut. Det är sålunda inget som hindrar att en jävig person deltar i stämmans debatt före beslutet.

Jävsregeln för styrelseledamöterna (8 kap 10 § ABL) avser att skydda ledamöternas huvudman, d v s bolaget, medan regeln om jäv på bolagsstämma är en form av minoritetsskydd.[135] Om alla aktieägare är jäviga, såsom lätt kan vara fallet i enmansbolag, eller om alla aktieägare lämnar sitt samtycke saknar jävet betydelse.[136]

2.7. Ärenden på bolagsstämma (9 kap 5 och 7 §§).

De obligatoriska ärendena på bolagsstämman behandlas ingående nedan i avsnitt 6.2. och 6.3. och i kap 7. Aktieägarnas rätt att få ärenden behandlade av bolagsstämman diskuteras inte koncentrerat utan tas på ett flertal ställen upp i samband med behandlingen av andra regler.

Bolagsstämman är i princip omnipotent,[137] vilket innebär att stämman som huvudregel kan fatta beslut i vilka ärenden som helst som berör bolaget. Varje aktieägare har rätt att få ett ärende behandlat av bolagsstämma, under förutsättning att aktieägaren till styrelsen skriftligen framställt begäran därom i så god tid att ärendet kunnat upptagas i kallelsen till stämman, 9 kap 7 § ABL. Framför allt för de små aktieägarna kan det vara svårt att få upp ett ärende på bolagsstämma. Problemet ligger i att aktieägarna ofta inte får veta att det skall hållas en bolagsstämma förrän de nås av kallelsen till stämman, och så dags är det för sent att begära att stämman skall behandla ett visst ärende. Svårigheterna skall dock inte överdrivas. Dels är det relativt enkelt för aktieägarna att på ett ungefär räkna ut när bolagets ordinarie bolagsstämma skall hållas, dels anses det vara möjligt för aktieägarna att när som helst lämna in en begäran om att ett visst ärende skall behandlas av nästkommande

[134] Se t ex 117 § 1 st 1944 års ABL.

[135] Rodhe 1989 s 226.

[136] Roos 1969 s 188. Jfr också NJA 1981 s 1117, där aktieägaren i enmansbolag ej ansetts jävig då han agerade som styrelse.

[137] Jfr Gomard 1986 s 151.

bolagsstämma oavsett när den kommer till stånd.[138]

De obligatoriska ärendena vid ordinarie bolagsstämma är 1) Val av stämmoordförande, 2) upprättande och godkännande av röstlängd, 3) val av justeringsman, 4) framläggande av årsredovisningen och revisionsberättelsen, 5) frågan om fastställelse av resultaträkningen och balansräkningen, 6) vinst- eller förlustdispositioner enligt den fastställda balansräkningen, 7) frågan om ansvarsfrihet för styrelseledamöterna och VD, 8) beslut om arvoden åt styrelseledamöterna och revisorerna, 9) styrelseval och 10) val av revisorer och revisorssuppleanter.

1). Om ej annat framgår av bolagsordningen utses bolagsstämmoordföranden av stämman, 9 kap 11 § 1 st ABL. Lagen innehåller inga specialregler avseende proceduren vid val av ordförande utan valet avgörs enligt huvudregeln med relativ majoritet, 9 kap 13 § 1 st 2 meningen ABL.[139] På grund av att ingen röstlängd finns fastställd då stämman inleds måste valet antingen ske enhälligt eller uppskjutas till dess röstlängden fastställts.[140]

2). Bolagsstämmoordföranden eller, då ingen ordförande ännu utsetts, den som öppnat stämman[141] skall upprätta en röstlängd, 9 kap 11 § 2 st 1 meningen ABL, vilken måste godkännas av stämman, 9 kap 11 § 2 st 2 meningen ABL.[142] Om enighet inte kan uppnås angående röstlängdens utseende sker omröstning om röstlängdens utseende på grundval av det preliminära förslaget.[143]

3). Vid en bolagsstämma skall genom ordförandens försorg föras protokoll, 9 kap 11 § 3 st 1 meningen ABL. Protokollet skall justeras av minst en på stämman utsedd justeringsman, 9 kap 11 § 3 st 4 meningen ABL. Eftersom ett bolagsstämmoprotokoll enligt svensk rätt endast har bevisverkan[144] innehåller aktiebolagslagen inga minoritetsskyddsregler i anslutning till valet av de personer som medverkar vid protokollets tillkomst. Givetvis blir ett protokoll betydligt tyngre i bevishänseende om det förts och undertecknats av fristående personer eller av personer som går att hänföra till olika intressegrupper i bolaget, än om både bolagsstämmoordföranden, protokollföraren och justeringsmannen hämtats från en majoritetsaktieägargrupp.

4 och 5). Ett aktiebolags styrelseledamöter är att betrakta som bolagets sysslomän och liksom sysslomän i allmänhet skall styrelsen inför sin huvudman (här representerad av bolagsstämman) redogöra för sina göranden och

[138] Prop 1975:103 s 398 och Kedner & Roos I 1988 s 237 (9:7.01).

[139] Se vidare nedan i avsnitt 6.2.

[140] Rodhe 1989 s 184 f.

[141] Prop 1975:103 s 402 f.

[142] Nedan avsnitt 6.3.

[143] Kedner & Roos I 1988 s 243 (9:11.02). Jfr också SOU 1984:9 s 197 och prop 1986/87:7 s 131.

[144] Se nedan i avsnitt 9.4.1.

låtanden.[145] Styrelsens redovisningsplikt innebär en skyldighet att varje år avge en årsredovisning, 11 kap 1 § 1 st 1 meningen ABL. Redovisningen lämnas till revisorerna, 11 kap 3 § 1 st ABL, vilka granskar handlingarna, räkenskaperna och förvaltningen, 10 kap 7 § 1 st ABL, och till bolagsstämman avger en berättelse avseende revisionen, 10 kap 10 § 1 st 1 meningen ABL. Under minst en vecka före ordinarie bolagsstämma skall aktieägarna ha möjlighet att ta del av redovisningshandlingarna och revisionsberättelsen, 9 kap 9 § 4 st ABL. Årsredovisningen och revisionsberättelsen skall framläggas för bolagsstämman, 9 kap 5 § 1 st ABL, vilken sedan skall fatta beslut i frågan om fastställelse av balansräkningen och resultaträkningen, 9 kap 5 § 2 st 1 p ABL.[146]

6). Syftet med ett aktiebolags verksamhet är in dubio att tillföra aktieägarna vinst.[147] Ett av de obligatoriska ärendena på ordinarie bolagsstämma är beslut om dispositioner med anledning av uppkommen vinst eller förlust enligt den fastställda balansräkningen, 9 kap 5 § 2 st 2 p ABL. Stämman får som huvudregel ej besluta om utdelning med större belopp än styrelsen föreslagit eller godkänt, 12 kap 3 § 1 st 2 meningen ABL.[148] Vinstutdelningsreglerna innehåller ett minoritetsskydd mot s k utsvältning.[149] Om ägare till minst en tiondel av bolagets samtliga aktier begär det skall bolagsstämman besluta om utdelning motsvarande hälften av årets på visst sätt beräknade nettovinst,[150] 12 kap 3 § 2 st ABL. Styrelsens möjligheter att minska den utdelningsbara nettovinsten medför att regeln om minoritetens rätt att kräva utdelning är relativt ineffektiv.[151]

7). I Sverige och i Finland är frågan om ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter och VD ett obligatoriskt ärende på den ordinarie bolagsstämman, 9 kap 5 § 2 st 3 p ABL och 9 kap 5 § 2 st 3 p finska ABL. I båda länderna har också ansvarsfrihetsbeslutet direkt betydelse för bolagets möjligheter att göra ett skadeståndskrav gällande mot sina styrelseledamöter, 15 kap 5 § ABL och 15 kap 5 § och 6 § 1 st finska ABL.

Enligt svensk rätt är huvudregeln att om ansvarsfrihet meddelats kan i princip talan om skadestånd till bolaget inte längre väckas med stöd av aktiebolagslagens bestämmelser, 15 kap 5 § 1 st ABL, avseende beslut eller åtgärder om vilka stämman haft väsentligen riktiga och fullständiga uppgifter,

[145] Jfr 18 kap 1 § HB.

[146] Se vidare nedan i avsnitt 7.2.

[147] SOU 1971:15 s 310; prop 1975:103 s 476; Kedner & Roos II 1988 s 236 f (12:1.02); Nial 1988 s 32 f och Rodhe 1989 s 244. Jfr 12 kap 1 § 2 st ABL.

[148] Se närmare i avsnitt 7.3.4.

[149] Minoritetsskyddet i samband med vinstutdelningsbeslut behandlas närmare nedan i avsnitt 7.3.5.

[150] Se om beräkningen av vinsten prop 1975:103 s 449.

[151] Rodhe 1989 s 248 f. Jfr också Gower i 69 Harv L Rev (1955-56) s 1387.

15 kap 5 § 4 st ABL. Om ansvarsfrihet vägrats kan, förutom majoriteten, en minoritet bestående av ägare till minst en tiondel av samtliga aktier väcka skadeståndstalan i bolagets namn, 15 kap 1 § 1 st ABL.[152]

8). Varken arvoden åt styrelseledamöterna eller åt revisorerna finns uttryckligen behandlade i aktiebolagslagen.[153] En styrelseledamot är emellertid jävig vid handläggningen av fråga om avtal mellan honom och bolaget, 8 kap 10 § 1 meningen ABL. Arvoden åt styrelseledamöterna måste därför beslutas av bolagsstämman.[154] Även då det gäller revisorsarvoden är styrelsens ledamöter på grund av jävsstadgandet förhindrade att fatta beslut, 8 kap 10 § 2 meningen ABL.[155] Revisorsarvoden måste därför fastställas av bolagsstämman.[156]

9). En styrelseledamot i ett aktiebolag utses antingen av aktieägarna, 8 kap 1 § 2 st ABL, av arbetstagarna, 7 och 8 §§ SRL, eller, med stöd av bestämmelse i bolagsordningen, av någon annan, 8 kap 1 § 2 st ABL.[157] Svensk lag innehåller inte någon rätt för en aktieägarminoritet att erhålla representation i styrelsen. Till skillnad från andra bolagsstämmobeslut sker val med relativ majoritet, 9 kap 13 § 1 st 2 meningen ABL.[158] Reglerna om utseende av styrelseledamöter är till stor del dispositiva.[159] VD eller revisorerna får dock inte ges rätt att utse styrelsens ledamöter.[160] En styrelseledamot kan alltid avsättas av den som valt honom, 8 kap 2 § 1 st 1 meningen ABL.[161]

10). Revisorer väljs som huvudregel av bolagsstämman, 10 kap 1 § 1 st 1 meningen ABL.[162] Minst en revisor måste alltid utses av stämman. Ett bolags revisorer utses som huvudregel av bolagsstämman genom vanligt beslut som fattas med relativ majoritet, 9 kap 13 § 1 st 2 meningen ABL. Även aktieägarminoriteten har dock ansetts ha ett berättigat krav på att få utöva inflytande över revisionen i bolagen. Det har därför skapats möjligheter för minoriteten

[152] Se vidare nedan i avsnitt 7.4.

[153] Se närmare nedan i avsnitt 7.5.

[154] SOU 1971:15 s 217; Birke 1988 s 26; Dahlgren & Moberg 1987 s 73 f; Kedner & Roos I 1988 s 235 f (9:5.05) och Rodhe 1989 s 226. Jfr Taxell 1983 s 59.

[155] Se närmare nedan i avsnitt 7.5.1.

[156] Birke a st; K. Moberg, Bolagsrevisorn (1986) s 83 och Rodhe 1989 s 181 f.

[157] Se närmare om styrelsevalet nedan i avsnitt 7.6.

[158] Avsnitt 7.6.5.2.

[159] Nedan i avsnitt 7.6.5.3.

[160] Prop 1975:103 s 369; prop 1986/87:7 s 101 (angående ekonomiska föreningar); Kedner & Roos I 1988 s 193 (8:1.04) och Nial 1988 s 107. Jfr Taxell 1983 s 55.

[161] Avsnitt 7.6.5.4.

[162] Avsnitt 7.7.

att efter yrkande på bolagsstämma få en medrevisor utsedd, 10 kap 1 § 4 st ABL. Minoritetsaktieägarna har även rätt att begära utseende av särskild granskningsman, 10 kap 14 § ABL, och att begära auktoriserad revisor även i de bolag där sådan annars inte krävs, 10 kap 3 § 5 st ABL. Den som tillsatt en revisor har rätt att när som helst avsätta honom, 10 kap 5 § 2 st 1 meningen ABL.

2.8. Extra bolagsstämma (9 kap 6 §).

I princip regleras extra bolagsstämma av samma regler som den ordinarie stämman. Undantagen från huvudregeln visar sig i reglerna om den extra stämmans kompetens, om kallelse till extra bolagsstämma samt givetvis i att många av de obligatoriska ärendena på ordinarie bolagsstämma inte behöver behandlas på extra stämma. Extra stämmas kompetens behandlas i avsnitt 3.7., och reglerna om kallelse till extra stämma undersöks i avsnitt 4.5.

Extra stämmas kompetens torde endast vara begränsad vad gäller beslut om fondemission[163] och vinstutdelningsbeslut.[164] I kallelse till extra stämma som hålls på styrelsens initiativ skall ingå motsvarande information som i kallelse till ordinarie bolagsstämma,[165] med de modifikationer som föranleds av att det inte finns några obligatoriska ärenden på extra stämma.

Extra stämma kan även hållas på initiativ av revisor eller minoritetsaktieägare, 9 kap 6 § 2 meningen ABL. Kallelsen skall utfärdas inom två veckor efter att begäran framställts, 9 kap 6 § 3 meningen ABL. Om extra stämma ej sammankallas när skyldighet därtill föreligger skall länsstyrelsen sammankalla stämman, 9 kap 8 § 2 meningen ABL. I en minoritets- eller revisorsbegäran om extra stämma måste anges för vilket ändamål bolagsstämman önskas sammankallad. Det uppgivna ärendet skall, liksom alla ärenden som skall behandlas av bolagsstämma, anges i kallelsen.

2.9. Kallelse till bolagsstämma (9 kap 8, 9 och 10 §§).

Kallelse till bolagsstämma behandlas utförligt i kap 4. Kallelse till extra bolagsstämma omnämndes även i föregående avsnitt.

Kallelsereglerna avser att garantera att alla aktieägare verkligen bereds möjlighet att delta i en bolagsstämma. I princip är det styrelsen som har rätt

[163] Avsnitt 3.6.3.

[164] Avsnitt 3.6.4.1.

[165] Se härom nedan i avsnitt 2.9. och närmare i avsnitt 4.4.

och skyldighet att utfärda kallelse till bolagsstämma,[166] Om styrelsen ej fullgör sin skyldighet att sammankalla bolagsstämma finns vissa möjligheter att framtvinga kallelse, 9 kap 8 § 2 meningen ABL.

Kallelse skall utfärdas tidigast fyra veckor och senast två veckor före stämman, 9 kap 9 § 1 st ABL.[167] Brister i kallelsen kan leda till att stämmans beslut blir att betrakta som nulliteter, 9 kap 17 § 3 st 3 p ABL. Om emellertid alla aktieägare, trots en brist i kallelsen, är närvarande och deltar i stämman saknar det förelupna felet betydelse.[168] I vissa fall måste aktieägarna, oberoende av vad som stadgas i bolagsordningen, kallas personligen till bolagsstämma, 9 kap 9 § 2 st ABL.[169]

I kallelsen måste anges tid och plats för stämman,[170] samt vilka ärenden som skall behandlas,[171] 9 kap 9 § 3 st 1 meningen ABL. I den mån bolagsordningen kräver föranmälan till bolagsstämma skall kallelsen även innehålla upplysning om vilken dag som är den senaste för anmälan, 9 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL.

2.10. Bolagsstämmoordförande och protokoll (9 kap 11 §).

Bolagsstämmoordföranden behandlas närmare nedan i avsnitt 6.2. och bolagsstämmoprotokollet i avsnitt 9.4. Ovan i avsnitt 2.7. behandlades ordföranden översiktligt under p 1 och protokollet under p 3.

2.11. Aktieägares frågerätt på bolagsstämma (9 kap 12 §).

Aktieägarnas frågerätt behandlas närmare nedan i kapitel 8.

Utanför bolagsstämman har aktieägarna, med undantag för i bolag med högst tio aktieägare, 9 kap 12 § 4 st ABL, i princip ingen rätt att begära

[166] Rodhe 1989 s 180 och 255. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 271 (§ 70, 1); Werlauff 1983 s 269 ff och Werlauff & Nørgaard 1987 s 122 not 1.

[167] Nedan i avsnitt 4.3.

[168] Rodhe 1989 s 253. Jfr Hills 1977 s 48 f. Se närmare ovan i avsnitt 1.2.2. och nedan i avsnitt 4.6.

[169] Se närmare nedan i avsnitt 4.3.

[170] Prop 1975:103 s 400.

[171] Se om kallelsens innehåll nedan i avsnitt 4.4.

upplysningar om bolaget. Styrelsen och revisorerna har dock, under iakttagande av likhetsprincipen, rätt att lämna upplysningar utanför stämman.

På bolagsstämman har varje aktieägare rätt att ställa frågor till styrelsen och VD, 9 kap 12 § 1 st 1 meningen ABL. Styrelsens skyldighet att besvara framställda frågor är begränsad i flera olika avseenden. För det första är de tillåtna temata för frågor begränsade till bolagets ställning eller ärende på stämman, 9 kap 12 § 1 st 1 meningen ABL. För det andra behöver frågor ej besvaras om offentliggörande av de begärda upplysningarna enligt styrelsens åsikt skulle kunna leda till en väsentlig skada för bolaget. Informationen skall i den sistnämnda situationen på aktieägarens begäran istället lämnas till revisorerna, vilka har att avge ett yttrande med anledning av de begärda upplysningarna, 9 kap 12 § 3 st ABL. Slutligen behöver styrelsen inte besvara frågor i de fall ett svar fordrar tillgång till uppgifter som inte finns tillgängliga vid stämman, 9 kap 12 § 2 st ABL. Aktieägarna skall då istället beredas tillfälle att ta del av den begärda informationen inom två veckor efter stämman.

Bolagsstämman som organ, men inte de enskilda aktieägarna, har vidare en rätt att begära information från bolagets revisorer, 10 kap 13 § 2 st ABL. En revisor är inte skyldig att utlämna begärda upplysningar om han anser att det skulle kunna leda till väsentlig skada för bolaget. Han synes vidare endast vara skyldig att besvara frågor som ligger inom ramen för revisorsuppdraget.

2.12. Bolagsstämmas beslutsfattande (9 kap 13, 14 och 15 §§).

Bolagsstämmans beslutsfattande undersöks i kapitel 9.

Formella omröstningar är sällsynta på svenska bolagsstämmor.[172] Stämmans beslut fattas istället vanligtvis med acklamation. Varje enskild aktieägare torde dock ha rätt att begära votering.[173] Frågan om en omröstning skall vara öppen eller sluten synes, utom möjligen vid val, kunna avgöras av stämman.[174]

Som huvudregel fattas bolagsstämmobeslut med absolut majoritet. Ett förslag måste m a o för att antas samla mer än hälften av de avgivna rösterna, 9 kap 13 § 1 st 1 meningen ABL. Vid val är det tillräckligt med relativ majoritet, 9 kap 13 § 1 st 2 meningen ABL. Undantag från huvudregeln görs också för beslut som fordrar kvalificerad majoritet. Kravet på absolut majoritet är fakultativt, 9 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL.

[172] Kedner & Roos I 1988 s 248 (9:13.01).

[173] Nial 1988 s 164 och 165.

[174] A a 1988 s 169.

Om en omröstning på en bolagsstämma slutar med lika röstetal har ordföranden utslagsröst. Val avgörs dock genom lottdragning, 9 kap 13 § 1 st 3 meningen ABL. Även vad gäller effekterna av lika röstetal kan avvikelser från lagens regler göras.

Vid beslut om ändring av bolagsordningen, och om att bevilja styrelsens ledamöter och VD ansvarsfrihet, görs undantag från huvudregeln att bolagsstämmobeslut fattas med absolut majoritet. Ett dylikt beslut måste istället fattas med kvalificerad majoritet.

Kvalificerad majoritet fordras även för de beslut som omfattas av lagen (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag, m m.

Huvudprincipen kan sägas vara att ju mer ingripande en bolagsordningsändring är för aktieägarna, desto högre kvalificerad majoritet erfordras för beslut. Inte i något fall kräver dock den svenska aktiebolagslagen att ett beslut samlat samtliga bolagets aktieägare. Då den kvalificerade majoriteten beräknas tas hänsyn till såväl antalet röster, som antalet aktier.

Även lagens regler om kvalificerad majoritet för beslut om ändring av bolagsordningen är fakultativa. Bolagsordningen kan dock endast stadga avvikelser i skärpande riktning, 9 kap 13 § 2 st 2 meningen ABL.

Ett beslut om ändring av bolagsordningen måste registreras. Innan registrering skett får beslutet ej verkställas, 9 kap 14 § 3 st 1 meningen ABL.

2.13. Generalklausulen (9 kap 16 §).

Generalklausulen och likhetsprincipen uppmärksammas fortlöpande under framställningen.[175]

En gammal huvudprincip inom associationsrätten är att alla medlemmar i en association skall behandlas lika. Aktiebolagets karaktär av kapitalassociation innebär att likhetsprincipen inom aktiebolagsrätten ges innebörden att alla aktier har lika rätt i bolaget, 3 kap 1 § 1 st ABL. Förutom i 3 kap 1 § 1 st ABL kommer grundtankarna bakom likhetsprincipen till uttryck på flera ställen i lagen.[176] Dessutom stadgas generellt i, för bolagsstämmans del, 9 kap 16 § ABL att beslut inte får fattas som är ägnade att bereda otillbörlig fördel åt aktieägare eller annan till nackdel för bolaget eller annan aktieägare.

Likhetsprincipen och generalklausulen är i princip tillämpliga inom hela aktiebolagsrätten. Självklart är t ex att två olika aktieägare, vilka äger samma slags aktier, inte får tillerkännas olika hög utdelning. Likhetsprincipen torde emellertid även förhindra att, om två aktieägare kommer för sent till en

[175] Se t ex avsnitt 3.4.4. och 3.4.5.

[176] Rodhe 1989 s 246.

bolagsstämma, den ena släpps in medan den andra förvägras tillträde.

Om således likhetsprincipens kärna är relativt lätt att lokalisera, är det desto svårare att uttala sig om dess yttre gränser.[177] Klart är att inte alla beslut som de facto innebär en olik behandling av aktieägarna eller aktierna är förbjudna. Generalklausulen i sig kräver för sin tillämpning att beslutet i fråga är ägnat att bereda någon en *otillbörlig* fördel. Ett beslut som i och för sig innebär att två aktieägare behandlas olika, men där den favoriserade parten inte kan sägas ha gynnats på ett otillbörligt sätt, kan alltså inte angripas med stöd av generalklausulen. Likhetsprincipens tillämpning förutsätter å andra sidan inget otillbörligt gynnande. Däremot kan principen inte åberopas gentemot en olikabehandling som har stöd i aktiebolagslagen. Aktiebolagslagen medger att aktier av olika slag utges, 3 kap 1 § ABL. Skillnaden mellan aktierna kan t ex ligga i att de ger olika röstvärde på bolagsstämma. Den som förvärvat en aktie med lågt röstvärde kan självfallet inte med stöd av likhetsprincipen kräva att få samma antal röster som den som äger en röststark aktie. Utöver vad som medges i lagen har emellertid domstolarna i såväl Sverige som i Västtyskland uttalat att avsteg kan göras från likhetsprincipen om det kan motiveras av sakliga skäl.[178] Här skall inget försök göras att avgöra vad som är sådana sakliga skäl som kan motivera ett avsteg från likhetsprincipen.[179]

2.14. Klander av bolagsstämmobeslut (9 kap 17 §).

Ovan i avsnitt 1.2.2. framgick att vissa bolagsstämmobeslut som lider av felaktigheter, ändock - under förutsättning av berörda aktieägares samtycke - kan bli gällande.[180] Här skall omnämnas vad som gäller om ett dylikt samtycke inte givits.

Ett bolagsstämmobeslut kan lida av såväl formella som materiella felaktigheter. Generellt sett torde det vara angeläget att frågan om stämmobeslut giltighet avgörs så snabbt som möjligt.[181]

[177] Se bl a Nial 1988 s 146 ff; Pehrson i Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1987 s 491 ff och Rodhe 1989 s 246 ff. Jfr Gomard 1986 s 169 f.

[178] NJA 1977 s 393 (refererat nedan i avsnitt 3.5.4.) och BGHZ 33 s 175 (1960) (nedan i avsnitt 3.5.4.). Jfr även UfR 1924 s 147, där ett beslut, om att bolagets aktier hos bolaget skulle kunna belånas till 225 % av deras nominella värde, befunnits motiverat av en enda aktieägares intresse och därför endast kunna fattas enhälligt, och härom Gomard 1986 s 170.

[179] Se härom t ex Nial 1988 s 147 f och Pehrson a a s 500 f.

[180] Nial 1988 s 153, 174 och 176.

[181] Prop 1975:103 s 415; Kedner & Roos I 1988 s 259 (9:17.05); Nial 1934 s 86; d s 1988 s 175 f och Rodhe 1989 s 254.

I Västtyskland har önskemålet om snabbhet till och med lett till att en vid stämman närvarande aktieägare, för att kunna föra klandertalan, måste göra en särskild anmälan till bolagsstämmoprotokollet[182] ("Wiederspruch zum Niederschrift"), 245 § 1 p AktG.

Som huvudregel måste en talan mot ett felaktigt bolagsstämmobeslut (klandertalan) väckas inom tre månader från beslutet, 9 kap 17 § 2 st 1 meningen ABL. Om ett felaktigt stämmobeslut inte klandras blir det på grund av klanderpreskription giltigt, 9 kap 17 § 2 st 2 meningen ABL. Om preskription inträder för ett felaktigt beslut, anses beslutet i fråga ha ursprunglig giltighet.[183] Det är alltså inte möjligt att, med stöd av ett felaktigt beslut som drabbats av klanderpreskription, i efterhand hävda förekomsten av bristfälligheter i under klanderfristen vidtagna verkställighetsåtgärder.[184]

Berättigade att väcka talan mot bolagsstämmobeslut är enskilda aktieägare, styrelsen, enskilda styrelseledamöter och VD, 9 kap 17 § 1 st 1 meningen ABL. Även den som styrelsen oberättigat vägrat införa i aktieboken har rätt att föra klandertalan, 9 kap 17 § 1 st 2 meningen ABL.

Det kan ifrågasättas om en talan av den som felaktigt vägrats införing i aktieboken kan grundas enbart på att han ej fått närvara vid stämman, och därför ej kunnat påverka stämmans beslut. I propositionen till aktiebolagslagen synes föredragande statsrådet närmast inta en positiv hållning till en dylik talan.[185] Rodhe anser frågan vara oviss.[186]

Utgående från lagtexten synes frågan böra besvaras nekande. Enligt 3 kap 14 § 1 st 1 meningen ABL har endast i aktieboken införda aktieägare rätt att delta i och rösta på bolagsstämma. Att en aktieägare som inte införts i aktieboken vägrats tillträde till stämman medför därför inte att de fattade besluten är behäftade med någon brist. Aktieägarnas rätt att införas i aktieboken garanteras istället genom att styrelsens skyldighet att föra korrekt aktiebok är straffsanktionerad, 19 kap 1 § 1 st 1 p jfrt m 3 kap 7 § ABL. Effekten av 9 kap 17 § 1 st 2 meningen ABL synes därför vara inskränkt till att ge aktieägare, som med orätt vägrats införing i aktieboken, möjlighet att skydda sina intressen genom klander av bolagsstämmobeslut som lider av någon annan brist än att aktieägaren i fråga ej fått påverka beslutets utformning.

I vissa fall anses stämmobeslut vara behäftade med så grova felaktigheter att någon klanderfrist inte utsatts, de s k nullitetsfallen.[187]

[182] Hueck 1983 s 237.

[183] Nial 1934 s 94 och d s 1988 s 177.

[184] Nial 1934 s 92.

[185] Prop 1975:103 s 327.

[186] 1989 s 254.

[187] Prop 1975:103 s 415; Kedner & Roos I 1988 s 258 (9:17.01) och Nial 1988 s 177. Se ovan i avsnitt 1.2.1.

Om ett bolagsstämmobeslut efter klandertalan upphävs, gäller domen för alla aktieägare, oberoende av om de fört talan eller ej, 9 kap 17 § 4 st 1 meningen ABL. Det angripna beslutet drabbas av ursprunglig ogiltighet.[188] Vidtagna verkställighetsåtgärder skall alltså om möjligt återgå.[189]

Ett undantag från klanderdomens verkan ex tunc föreligger vid styrelseval.[190] Om en styrelse utsetts och beslutet härom sedermera bortklandras, anses de åtgärder som vidtagits efter valet, men före domen,[191] ha vidtagits av en behörig styrelse. En annan ordning skulle riskera att medföra synnerligen opraktiska och stötande effekter. Avsaknaden av behörig styrelse är t ex grund för tvångslikvidation, 13 kap 4 § 1 st 3 p ABL.

Om ett styrelseval är så bristfälligt att det drabbas av nullitetsverkan, kan ogiltigheten självfallet aldrig verka ex nunc.[192] Om ett beslut är en nullitet, har över huvud taget inget beslut fattats, och en dom som fastställer nulliteten innebär inget annat än att domstolen konstaterar att inget beslut föreligger. Det icke befintliga beslutet kan naturligen inte heller tilläggas någon verkan före domen.

Bifall till en klandertalan kan medföra antingen att det angripna beslutet upphävs, eller att beslutet i fråga ändras. Rätten kan dock endast ändra ett bolagsstämmobeslut om det är möjligt att konstatera vilket beslut som skulle ha fattats, 9 kap 17 § 4 st 2 meningen ABL.

När det gäller talan mot nullitetsbeslut gäller i princip detsamma som anförts ovan angående klandertalan. En skillnad är att ingen klanderpreskription drabbar ett beslut som är en nullitet. Vidare kan en klandertalan föras enbart av de ovan angivna subjekten, medan en nullitet kan åberopas av vem som helst. Det är till och med möjligt för en utomstående att, om han uppfyller rättegångsbalkens krav, föra en talan syftande till att fastställa att ett beslut är en nullitet, men en bifallande dom får verkan enbart i förhållande till käranden.[193]

Ovan anfördes att ingen klanderfrist gäller då ett beslut är en nullitet. Avsaknaden av klanderpreskription i nullitetsfallen är också det som går att utläsa ur lagtexten.[194] Numera anses emellertid att ett besluts egenskap av nullitet inte kan åberopas hur

[188] Kedner & Roos I 1988 s 261 (9:17.10); Nial 1934 s 94 och d s 1988 s 177.

[189] Nial 1934 s 92 f och 94 ff. Jfr 7 kap 6 § 1 st KL.

[190] Kedner & Roos a st; Nial 1934 s 98 f; d s 1988 s 177 f och SvJT 1929 rf s 53, där en, genom ett klandrat stämmobeslut, nyvald styrelse ansågs ha rätt att företräda bolaget till dess "genom lagakraftvunnet beslut av vederbörande myndighet annorlunda kunde varda förordnat" (ref s 55).

[191] Eller inhibitionsbeslutet. Se Nial 1988 s 177.

[192] Nial 1934 s 102.

[193] Nial 1988 s 178.

[194] Se också Nial 1934 s 103.

länge som helst. I propositionen till aktiebolagslagen anför föredragande statsrådet att en längre "tids passivitet från aktieägarnas sida kan enligt allmänna rättsregler ha den verkan att de förlorar sin rätt att föra talan mot beslutet."[195]

Då det framstår som tveksamt huruvida svensk rätt innehåller någon allmän regel av innebörd att passivitet leder till förlust av talerätt,[196] och då domstolarna "iakttagit stor försiktighet och i stort sett avvisat möjligheten att låta en part lida definitiva rättsförluster på grund av passivitet utanför det lagreglerade området",[197] är det inte klart vilka allmänna regler statsrådet syftar på. Mot bakgrund av tveksamheterna angående svensk rätts inställning i frågan synes det inte kunna komma i fråga att hävda existensen av några allmänna regler om passivitet inom aktiebolagsrätten. Frågan blir istället om det avseende bolagsstämmobeslut som är nulliteter föreligger sådana skäl att passivitet, trots avsaknaden av uttryckligt lagstadgande därom, bör få till effekt att det felaktiga beslutet blir oangripbart. Härvidlag kan åberopas att uttalanden i lagförarbeten i Sverige har en tendens att bli självuppfyllande. Ett aningen tyngre argument synes vara de ändamålsskäl som kan åberopas till stöd för den i propositionen framförda åsikten. Ovan[198] har betonats att det aktiebolagsrättsliga regelsystemets syfte är att möjliggöra och underlätta en effektiv företagsdrift. Nullitetsreglerna utgör i här aktuellt avseende ett skydd för minoritetsaktieägarna och för bolagens möjligheter att attrahera riskvilligt kapital. Gentemot en evig nullitetsverkan kan å andra sidan anföras rent praktiska överväganden. Det kan ställa till stora problem om ett beslut, som berörda parter inrättat sig efter under en längre tid, plötsligt visar sig inte existera. Vid avvägningen mellan de inblandade intressena synes, trots lagtextens ordalydelse, tidsaspekten vara avgörande. Minoritetsaktieägarnas intresse av korrekt fattade beslut - och därigenom påverkan på bolagens möjligheter att erhålla riskkapital - minskar givetvis ju längre tiden lider. Samtidigt torde bolagets intresse av att gamla beslut inte skall rivas upp bli allt större ju längre tid som förflutit sedan beslutet i fråga fattades. Det synes inte orimligt att anta att styrkan i de inblandade intressena någonstans möts, och att bolagets intresse av att beslutet upprätthålls därefter bör få ta överhanden.[199]

2.15. Styrelsens talan mot bolaget (9 kap 18 §).

Om styrelsen vill väcka talan mot bolaget är den på grund av jäv förhindrad att själv föra bolagets talan, 8 kap 10 § ABL. Aktiebolagslagen anvisar därför att styrelsen i den här aktuella situationen skall sammankalla en bolagsstämma, för att utse någon som kan representera bolaget, 9 kap 18 § 1 st 1 meningen

[195] Prop 1975:103 s 412. Se också SOU 1971:15 s 245 och Kedner & Roos I 1988 s 258 (9:17.01).

[196] U. Cervin; Om passivitet inom civilrätten (1960) s 18 f (avseende preskription på grund av passivitet); Hj. Karlgren, Passivitet (1965) s 8 f och 187 (avseende passivitet vid avtalsslut) och J. Ramberg, Allmän avtalsrätt (2 uppl 1989) s 170.

[197] Ramberg 1989 s 171.

[198] Avsnitt 1.2.1.

[199] Jfr Karlgren 1929 s 118 f med not 2.

ABL. Tidigare ansågs stämningen delgiven då den föredragits på bolagsstämman, 96 § 2 meningen 1944 års ABL. I propositionen till 1975 års aktiebolagslag anförs dock att det "naturliga" är att stämningen delges den av stämman valde representanten,[200] vilket nu också stadgas i 9 kap 18 § 1 st 2 meningen ABL.

I bolagsordningen kan stadgas att tvister mellan bolaget och styrelsen, enskild styrelseledamot, VD, likvidator eller aktieägare, skall avgöras av skiljemän.[201] En dylik bestämmelse har samma verkan som ett skiljeavtal, 9 kap 18 § 2 st 1 meningen ABL.[202]

Stadgandet infördes ursprungligen i 64 § 2 st 1895 års ABL, och har sedan dess flyttats mellan de olika aktiebolagslagarna utan vidare kommentarer i förarbetena.[203] Här behandlas inte de komplikationer bestämmelsen kan föranleda.[204] I Danmark och Norge finns inga motsvarande bestämmelser.[205]

Inte heller när det gäller skiljeprocesser kan styrelsen agera för båda sidor i tvisten, varför skyldigheten att sammankalla en stämma för att utse en representant för bolaget gäller även i denna situation, 9 kap 18 § 2 st 2 meningen ABL. Även om en klandertalan avgörs genom skiljedom gäller tre månaders klanderfrist. Ett speciellt problem uppkommer härvid om det är styrelsen som i en skiljeprocess vill föra klandertalan mot ett bolagsstämmobeslut.[206] Styrelsen kan ju inte hos sig själv avbryta preskriptionen genom att påkalla skiljeförfarande, 8 kap 10 § ABL. Lagen anvisar istället att klanderfristen skall anses iakttagen om, inom fristen, kallelse utfärdats till stämma för utseende av bolagets representant, 9 kap 18 § 2 st 3 meningen ABL.

[200] Prop 1975:103 s 418.

[201] Nial 1934 s 114 ff.

[202] Stadgandet motsvaras av 16 kap 4 § 1 st finska ABL.

[203] Se förslag till lag om aktiebolag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar, afgifna af därtill utsedde kommitterade, 1908, motiven s 75; prop 1910 N:o 54 s 135 ff; SOU 1941:9 s 697; prop 1944 Nr 5 s 405; SOU 1971:15 s 367 och prop 1975:103 s 418.

[204] Se t ex Möller i Festskrift Curt Olsson 1989 s 256 ff.

[205] I Danmark och Norge synes den övervägande meningen vara att det, i avsaknad av ett mot 9 kap 18 § 2 st 1 meningen ABL svarande stadgande, inte är möjligt att i bolagsordningen införa en skiljeklausul. Se Græsvænge & Thomsen 1985 s 296 (§ 81, 1); Skåre & Knudsen 1987 s 233 (§ 9-17, 1) och Werlauff 1983 s 636 ff.

[206] Prop 1975:103 s 418.

3. Bolagsstämmobeslutens ramar.

3.1. Inledning.

Bolagsstämman beskrivs ofta som ett aktiebolags högsta organ,[1] och som sådant mer eller mindre allsmäktig. Även bolagsstämmans kompetens är emellertid begränsad, och det är dessa gränser som skall undersökas i detta kapitel. Begränsningarna indelas här i fyra grupper. Inledningsvis (avsnitt 3.2.) omnämns betydelsen av bestämmelser som avser att skydda utomstående intressenter. Bolagsstämmans möjlighet att genom sina beslut påverka bolagets relationer i förhållande till tredje man behandlas i avsnitt 3.3. De restriktioner som åvilar bolagsstämman av hänsyn till bolagets aktieägare behandlas i avsnitt 3.4. Avslutningsvis diskuteras kompetensfördelningen mellan bolagsstämman och styrelsen (avsnitt 3.5.) och extra bolagsstämmas kompetens (avsnitt 3.6.).

3.2. Regler till skydd för utomstående.

Det finns åtskilliga bestämmelser som direkt eller indirekt begränsar bolagsstämmans kompetens. Här kan inte komma på fråga att behandla alla bestämmelser som lägger band på bolagsstämmans frihet att fatta beslut, utan endast vissa allmänna överväganden kommer att göras.

Eftersom en klandertalan mot ett bolagsstämmobeslut enligt lagtextens ordalydelse endast kan bifallas om beslutet i fråga står i strid med aktiebolagslagen eller bolagsordningen, 9 kap 17 § 1 st 1 meningen ABL,[2] kan effekten av att ett beslut strider mot externa regler framstå som problematisk. I aktiebolagslagens förarbeten anförs såsom en självklarhet att ett bolagsstämmobeslut "som går ut på någon kriminell eller mot goda seder stridande åtgärd alltid är ogiltigt."[3] Vidare hävdas att "den omständigheten att ett bolagsstämmobeslut strider mot vanlig civillag, t ex ett beslut att ej fullgöra en åtagen varuleverans, ej [medför] att beslutet i och för sig blir ogiltigt. En annan sak

[1] Se t ex SOU 1971:15 s 219; prop 1975:103 s 234, 236 och 386; Kedner & Roos I 1988 s 223 och 224 (9:1.01); Nial 1988 s 104 och Rodhe 1989 s 170 f.

[2] Jfr 8 kap 13 § 2 st ABL.

[3] Prop 1975:103 s 413. Se också SOU 1971:15 s 246 och Nial i Festskrift till Rodhe 1976 s 335.

är att beslutets verkställande kan ådra bolaget skadeståndsskyldighet."[4]

Vad gäller beslut som går ut på att en brottslig åtgärd skall företas synes vidare kommentarer överflödiga. Vidare framstår det som rimligt att ett beslut om att bolaget skall bryta mot en dispositiv regel inte betraktas som ogiltigt. I den senare situationen bör reglerna om förhållandet mellan bolaget och utomstående vara exklusivt tillämpliga.[5] Däremot framstår det som mer tveksamt var man skall dra de oskrivna gränser som följer av hänvisningen till goda seder. Allmänt kan sägas att gränsdragningen troligen varierar med såväl tiden som samhällsklimatet.[6] Problemet skulle alltså i första hand beröra kärandens bevisbörda, och slutligen vara beroende av domarnas uppfattning av begreppets innebörd. Den vaga definitionen synes motivera en restriktiv tillämpning. Ett bolagsstämmobeslut bör bara i uppenbara fall betraktas som ogiltigt på grund av att det strider mot goda seder. Det bör t ex inte vara möjligt att idag besluta om en köns- eller rasdiskriminerande åtgärd.

Särskilt svårbedömda är de författningar som varken går att hänföra till straffrätten eller till dispositiv civilrätt. En generell associationsrättslig genomslagskraft för övrig lagstiftning synes vara olämplig. 1934 anförde Nial följande.

"[T]eorien om 'företaget såsom sådant' [erbjuder] endast ett inadekvat medel för främjande av samhälleliga intressen. Ty så länge företagens skapande och drift bero på privat initiativ, är det icke givet, att samhälleliga intressen kräva ett företags vidare utveckling eller ens fortbestånd. I den mån det befinnes önskvärt att ge det allmänna mera inflytande över bolagen måste det därför ske på annat sätt. *Aktiebolagsrätten* kan icke gärna lägga hinder i vägen för aktieägarna att besluta t ex för dem önskvärda men ur social synpunkt beklagliga inskränkningar i driften, eller nedläggning därav".[7]

I Västtyskland anses att bolaget kan ha ett eget fristående intresse.[8] Orsakerna härtill går att finna i 70 § 1 st 1937 års AktG, som förpliktade Vorstand att leda bolaget "wie das Wohl des Betriebs und seiner Gefolgschaft und der gemeine Nutzen von Volk und Reich es erfordern." Regeln har inte upptagits i 1965 års AktG, men anses för självklar,[9] eller följande av art 14, 2 st Grundgesetz.[10]

[4] SOU 1971:15 s 246. Se också prop 1975:103 s 413.
Huruvida ett beslut om att inte fullfölja en avtalad leverans kan sägas *stå i strid med* civillag kan kanske diskuteras. Ett annat exempel kan vara ett beslut att vidta en olovlig stridsåtgärd mot bolagets arbetstagare.

[5] Frågan om i vad mån styrelsen skall eller får vägra att verkställa ett bolagsstämmobeslut som kan ådra bolaget skadeståndsskyldighet behandlas ej här. Jfr 92 § 1 st 3 meningen 1944 års ABL; SOU 1971:15 s 216; prop 1975:103 s 382 f och Nial 1988 s 110 f.

[6] Jfr Edenhofer i BGB-kommentar 1988 s 115 f (§ 138 BGB Anm 1 b).

[7] S 35 (kurs i original).

[8] Kübler i Verrechtlichung von Wirtschaft, Arbeit und sozialer Solidarität 1984 s 216 f och Mertens i Kölner Kommentar zum AKtG § 76 Anm 1.

[9] Mertens a st.

Även idag anförs att bolagets intresse är detsamma som aktieägarnas gemensamma intresse.[11] Klanderreglerna är primärt avsedda att verka i det interna bolagsförhållandet och torde inte vara något tjänligt medel för att tillgodose utomstående intressen. Det förefaller därför lämpligt att låta tvingande regler i allmänhet få genomslagskraft först på verkställighetsplanet.[12] Ett aktiebolag är en juridisk person, 2 kap 13 § ABL, och måste givetvis liksom alla andra personer följa de tvingande regler som uppställts i samhället.[13]

Förutom rent externa normer har åtskilliga av aktiebolagslagens regler till syfte att skydda borgenärer och andra utomstående som kan ha intresse av bolagets ekonomiska ställning. Särskilt betydelsefulla är bestämmelserna till skydd för bolagets bundna egna kapital och om offentlig redovisning av bolagets ställning och rörelseresultat. Reglerna är, i den mån lagen ej uttryckligen medger undantag, absolut bindande för stämman, och kan inte heller åsidosättas genom en bestämmelse i bolagsordningen. Även reglerna om aktiebolagets struktur, d v s dess organisatoriska uppbyggnad, vilka syftar till att skapa en fast och ändamålsenlig organisation, är tvingande,[14] och underlåtenhet att ställa sig reglerna till efterrättelse kan t o m medföra att bolaget måste gå i likvidation, 13 kap 4 § ABL.

Utöver de absolut tvingande borgenärsskyddsreglerna påverkas stämmans kompetens bl a av bestämmelserna om likvidationsplikt på grund av kapitalförlust, 13 kap 2 § ABL, vilka dock tekniskt sett inte innebär någon begränsning av bolagsstämmans beslutanderätt. Om emellertid bolaget är likvidationspliktigt enligt 13 kap 2 § ABL, och bolagsstämman beslutar att fortdriva verksamheten, blir de aktieägare som deltar i beslutet personligt ansvariga för därefter uppkommande förbindelser,[15] 13 kap 2 § 4 st 3 meningen ABL. Vid bolags-

[10] Kübler a a s 217.

[11] Rodhe 1989 s 247.

[12] Jfr Rodhe i SvJT 1977 s 298; d s 1989 s 245 och Stenbeck m fl 1970 s 383.

[13] Nial 1988 s 68. Jfr Företagens styrsystem 1982 s 49 f. Jfr Kübler a a s 214 f.

[14] Nial 1988 s 135 f.

[15] Högsta domstolen har dock vid flera tillfällen valt att inte tillämpa ansvarsstadgandet i 13 kap 2 § 4 st ABL, och dess äldre motsvarigheter, så vidsträckt som lagtextens ordalydelse medger. Se NJA 1927 s 154 (borgensman som, då säkerheten ställdes, kände till att bolaget var likvidationspliktigt har ej ansetts kunna utkräva personligt ansvar), 1942 s 696 (en inte tillfällig förbättring av ett likvidationspliktigt bolags ställning har angetts kunna bryta det personliga ansvaret, även om lagens krav på kontrollbalansräkning inte uppfyllts) och 1988 s 620 (trots att en styrelse ej upprättat kontrollbalansräkning i enlighet med lagens krav, har personligt ansvar ej ansetts inträda då en kontrollbalansräkning inte skulle ha utvisat att bolaget var likvidationspliktigt). Jfr också NJA 1970 s 3 (fordran grundad på personligt betalningsansvar enligt tvångslikvidationsreglerna

stämmans behandling av frågan kan aktieägarna alltså välja mellan att låta företaget träda i likvidation och att fortsätta att driva verksamheten, men då med ett personligt betalningsansvar. Bolagets borgenärer har ingen möjlighet att framtvinga en likvidation.[16] Aktieägarnas valfrihet begränsas av att, i den mån bolagsstämman inte beslutar om likvidation, ansökan om likvidation skall göras av styrelsen, och kan göras av enskilda styrelseledamöter, VD, bolagets revisorer och enskilda aktieägare, 13 kap 2 § 1 st 3 och 4 meningen ABL. Om verksamheten skall kunna fortdrivas förutsätts därmed i praktiken att alla i bolaget inblandade parter är överens därom.

3.3. Bolagsstämman och tredje man.

Ett aktiebolag har inte någon möjlighet att självt rättshandla, utan bolaget måste representeras av fysiska personer. Huvudprincipen har traditionellt ansetts vara att det är bolagsstämman som fattar beslut, medan styrelsen är det verkställande organet.[17] Det är sällsynt att bolagsstämman har de praktiska möjligheterna att representera bolaget i förhållande till tredje man. Enligt aktiebolagslagen är det därför endast styrelsen, 8 kap 11 § 1 st, och VD, 8 kap 12 §, som har möjlighet att företräda bolaget utåt.[18] Stämman kan i princip inte själv företa åtgärder i förhållande till tredje man.[19]

I USA är huvudprincipen densamma som här i Sverige.[20] Ett intresseväckande undantag finns i sec 351 DGCL. I här aktuellt hänseende lyder stadgandet som följer.

"The certificate of incorporation of a close corporation may provide that the business of the corporation shall be managed by the stockholders of the corporation rather than by a board of directors. So long as this provision continues in effect,

(1) No meeting of stockholders need be called to elect directors;

(2) Unless the context clearly requires otherwise, the stockholders of the

har ej ansetts förenad med den förmånsrätt borgenären i fråga hade i förhållande till bolaget). Jfr dock SvJT 1941 rf s 1, där Svea HovR, i en mot förhållandena i NJA 1927 s 154 svarande situation, intagit motsatt ståndpunkt mot Högsta domstolen.

[16] Rodhe 1989 s 279.

[17] Förslag till lag om aktiebolag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar, afgifna af därtill utsedde kommitterade, 1908, motiven s 47; SOU 1941:9 s 304; Hagströmer 1872 s 239 f och Karlgren 1929 s 235 och 240 f. Se vidare nedan i avsnitt 3.5.

[18] Karlgren 1929 s 240 f; Nial 1988 s 112 och Roos 1969 s 339. Styrelsen kan vidare utse särskilda firmatecknare, 8 kap 11 § 2 st 1 meningen ABL.

[19] Nial 1988 s 102. Jfr C. Hemström, Gemensamhetsanläggningar (1986) s 206 f; B. Græsvænge & N. Thomsen, Anpartsselskabsloven (3 udg København 1985) s 209 (§ 46, 1) och H. B. Krenchel, Aktieselskabsloven (2 udg København 1954) ved E. Jacobsen s 253.

[20] Sec 300 (a) CGCL, sec 141 (a) DGCL, sec 8.05 (a) IBCA och sec 701 NYBCL.

corporation shall be deemed to be directors for purposes of applying provisions of this chapter; and

(3) The stockholders of the corporation shall be subject to all liabilities of directors."[21]

I England kan ett bolagsstämmobeslut ha direkt bindande verkan i förhållande till tredje man.[22]

I Sverige kan ett bolagsstämmobeslut inte innebära att en utomstående tredje man berättigas till någonting. Ett bolagsstämmobeslut bör i princip uppfattas som en (juridisk) persons interna beslut, vilket ej medför några verkningar för tredje man.[23] Att ett bolagsstämmobeslut i sig saknar verkningar för tredje man innebär även att beslutet inte kan innebära någon förpliktelse för honom, vilket förklarar varför tredje man inte givits rätt att klandra bolagsstämmobeslut. 9 kap 17 § 1 st ABL tillägger enbart aktieägare, styrelsen, enskild styrelseledamot och VD rätt att klandra ett beslut av bolagsstämman.[24]

Om tredje man är i god tro angående förekomsten av inskränkande bolagsstämmobeslut, eller avsaknaden av erforderliga stämmobeslut, kan han följdriktigt förlita sig på att styrelsen äger handla som den gör.[25] Om tredje man var i ond tro förhåller det sig annorlunda.[26] Saken kan uttryckas så att när man ingår ett avtal med en sysslоman och därvid känner till att sysslomannens huvudman ej önskar att avtalet skall komma till stånd, får man själv stå risken för att huvudmannen inte uppfyller avtalet.[27]

I överensstämmelse med det ovan anförda torde tredje man exempelvis inte kunna erhålla ersättning för det fall en bolagsstämma skulle fatta beslut om att ett visst avtal skall ingås, men styrelsen inte ser till att beslutet verkställs. Tredje man har ej någon möjlighet att grunda ett krav på ett bolagsstämmobeslut, och även om bolagsstämmoprotokoll i och för sig är offentliga för aktieägarna, 9 kap 11 § 3 st 5 meningen ABL, kan beslut som finns upptagna i protokollet inte anses vara riktade till en avtalspart, ej ens om han är

[21] Ett så gott som likalydande stadgande finns i sec 1212 (a) ICICoA.

[22] Farrar 1985 s 283 f. Se t ex Re Duomatic Ltd [1969] 2 Ch 365, [1969] 1 All ER 161 och Re Halt Garage (1964) Ltd [1982] 3 All ER 1016, där i båda fallen ett bolagsstämmobeslut ansetts bindande för bolaget i likvidation.

[23] Dotevall 1989 s 62 f; Nial 1934 s 43 och Roos i Scandinavian Studies in Law 1971 s 185. Jfr Borum i Juristen 1963 s 258 f och H. Nial, Aktiebolagsrättsliga studier (1935) s 18.

[24] Nial 1988 s 177 och 178.

[25] Nial i Festskrift till Rodhe 1976 s 343 f och d s, Aktiebolags och andra företags borgensförbindelser (3 uppl 1979) s 9 f och 26. Jfr 78 § 1 st och 82 § 1 st AktG och BGHZ 83 s 122 (1982) (refererat nedan i avsnitt 3.5.).

[26] Nial 1979 s 9 f och 25.

[27] Nial i Festskrift till Rodhe 1976 s 343 f.

aktieägare i bolaget. En sådan viljeyttring fordras för att den presumtiva avtalsparten skall kunna göra några krav gällande.[28] Motsatt ståndpunkt skulle medföra att det blev helt beroende av slumpen huruvida en tilltänkt avtalspart fick möjlighet att åberopa bolagsstämmobeslutet eller ej.[29]

En annan sak är att en företrädare för bolaget kan ingå ett avtal under förutsättning av bolagsstämmans godkännande. Om bolagsstämman sedermera godkänner avtalet innebär bolagsstämmobeslutet att bolaget är bundet vid avtalet,[30] och avtalsparten kan göra avtalets rättsverkningar gällande gentemot bolaget. Effekten inträder dock inte som en följd av att bolagsstämman kan företräda bolaget, utan beror på företrädarens makt att binda bolaget utåt.

Tredje man kan troligen inte grunda en skadeståndstalan mot styrelsen på att ett bolagsstämmobeslut inte verkställts. Verkställande av bolagsstämmobeslut är ett spörsmål mellan de i bolaget involverade parterna. Resultatet skulle alltså bli att tredje man ej kan åberopa bolagsstämmobeslut i någon situation. Styrelsen står i en sysslomannaställning gentemot bolaget,[31] och genom bolaget dess aktieägare,[32] och det är aktieägarna, och inte tredje man, som har ett berättigat krav på att bolagsstämmans beslut skall verkställas.[33]

Avseende några situationer innehåller aktiebolagslagen regler där bolagsstämman och inte styrelsen förutsätts agera å bolagets vägnar. Som ett gränsfall kan 9 kap 18 § 1 st 1 meningen nämnas. Om styrelsen vill väcka talan mot bolaget kan styrelsen givetvis inte representera bolaget i processen.[34] Bolagsstämman skall därför i denna situation utse en ställföreträdare att föra bolagets talan. En annan situation är när en bolagsstämma fattat beslut om att bolaget skall likvideras. Beslutet skall då "genom stämmans försorg" anmälas till rätten, 13 kap 7 § 1 st 1 meningen ABL. Åtskilliga av de svenska domstolslokalerna torde vara för små för att rymma en bolagsstämma. Lagtexten kräver dock endast att anmälan sker genom stämmans försorg, varför anmälan kan göras av någon som erhållit bolagsstämmans uppdrag.

[28] Resonemanget motsäges ej av rättsfallet AD 1977 nr 169. När det i R. Eklund, Anställningsförhållandet vid företagsöverlåtelser (1983) s 140 f anförs att ett bolagsstämmobeslut i detta fall ansetts vara bindande för bolaget då det varit avsett att komma till arbetstagarnas kännedom, synes uttalandet bero på ett missförstånd av AD:s dom. Jfr Eklund 1983 s 240 f.

[29] Jfr A. Adlercreutz, Avtalsrätt I (9 uppl 1989) s 45 ff (särskilt s 51 f).

[30] Jfr UfR 1957 s 88, där en föreningsstyrelses preliminära avtal med tre personer som nominerats till en post ansetts medföra att den som valts av stämman genast kunnat åberopa avtalet, och Hjejle i Ufr 1931 B s 282 f.

[31] Prop 1975:103 s 376 f och Hemström i JT 1989/90 s 91 och 96.

[32] Hagströmer (1872 s 114 ff) ansåg att aktiebolaget inte utgjorde en juridsk person. Följdriktigt hävdade han att styrelseledamöterna var aktieägarnas sysslomän. Se a a s 240 f.

[33] Jfr Nial 1988 s 177 och 178.

[34] Se ovan i avsnitt 2.15.

Verkligt systemfrämmande är regeln i 15 kap 5 § 1 st 2 meningen ABL. Enligt paragrafen kan ett avtal avseende skadeståndsskyldighet enligt 15 kap 1-3 §§ "träffas endast av bolagsstämman". Varken lagtexten eller propositionen[35] ger någon antydan om hur ett dylikt avtalsslut skulle kunna komma till stånd i praktiken. Bestämmelsen motsvarar 132 § 2 st 2 meningen 1944 års ABL. Inte heller avseende det senast nämnda stadgandet gavs någon anvisning om hur det skulle tillämpas.[36] I praktiken kan förfarandet säkerligen tillgå så att stämman beslutar att ingå en överenskommelse med den skadeståndsskyldige, och uppdrar åt styrelsen eller annan ställföreträdare att ingå avtalet.[37] Ett dylikt förfarande står emellertid inte i överensstämmelse med lagens ordalydelse. 15 kap 5 § 1 st 2 meningen ABL har givits en utformning som dels strider mot aktiebolagslagens kompetensfördelningssystem, dels medför att stadgandet inte kan användas enligt sin ordalydelse. Lagtexten borde istället utformas så att en uppgörelse med en skadeståndsskyldig endast kan träffas efter godkännande av bolagsstämman.

3.4. Regler till skydd för bolagets aktieägare.

Den svenska aktiebolagskonstruktionen är i princip avpassad för ett flertal delägare. Härav följer att inte varje person kan ges rätt att inlägga sitt veto mot en föreslagen åtgärd. I syfte att möjliggöra att beslut fattas även vid oenighet mellan aktieägarna stadgar 9 kap 13 § 1 st ABL att ett bolagsstämmobeslut som regel är fattat om det har samlat mer än hälften av de avgivna rösterna. Den grundläggande principen inom aktiebolagsrätten är alltså att beslutanderätten tillkommer majoriteten.[38] I synnerhet vid behandlingen av minoritetsskyddsfrågor måste uppmärksammas att skyddsreglerna inte får bli så starka att den reella bestämmanderätten över aktiebolagen övergår från majoriteten till minoriteten.[39]

Självfallet förhindrar inte det senast anförda att ett de lege ferenda-resonemang kan leda fram till motsatt resultat. En dylik diskussion kan emellertid inte begränsas till

[35] Prop 1975:103 s 545 f. Regeln fanns inte med i aktiebolagsutredningens förslag. Jfr SOU 1971:15 s 357 f och 144 § i förslaget till lagtext.

[36] Jfr SOU 1942:47 s 51 f (lagrådet); prop 1944 nr 5 s 364 och Stenbeck m fl 1970 s 366. Bestämmelsen infördes på initiativ av lagrådet. Jfr SOU 1941:9 s 529.

[37] Jfr Dotevall 1989 s 63.

[38] Hagströmer 1872 s 231; Karlgren 1929 s 237 f; Nial 1934 s 37; d s 1988 s 136. Jrf Redmond-Cooper i 9 CL (1988) s 169, 172 och 173; Taxell 1983 s 40 ff och Werlauff i UfR 1985 B s 193.

[39] Se de principiella uttalandena i Dir 1984:7 s 2 samt prop 1975:103 s 225 och FiU 1983/84:20 s 72 f.

minoritetsskyddsproblematiken, utan måste ses ur ett bredare perspektiv, då den motsatta ståndpunkten till den som intagits här innebär att grundvalarna för aktiebolagsrätten rubbas.

Den avvägning mellan majoritetens och minoritetens intressen som måste göras inom aktiebolagsrätten tillhör detta rättsområdes allra svåraste och mest diskuterade problem.[40]

Det är självklart att aktiebolagslagens minoritetsskyddsregler in dubio inte kan försvagas genom bestämmelser i bolagsordningen.[41] Aktiebolagsutredningens betänkande byggde på tanken att lagen anvisar den avvägning mellan minoritetens och majoritetens intressen som lagstiftaren funnit lämplig.[42] Avsteg från lagens minoritetsskyddssystem skulle därför in dubio ej vara tillåtet, inte ens till förmån för minoriteten. Avseende de minoritetsrättigheter som förutsätter ett visst aktieinnehav anförde emellertid föredragande statsrådet att man mot de besvär som ett bolag kan åsamkas genom en långt gående minoritetsrätt, måste ställa minoritetens behov av skydd mot eventuellt maktmissbruk från majoritetens sida, varför de i lagen reglerade minoritetsrättigheterna, oberoende av om lagen själv medger undantag, genom bestämmelser i bolagsordningen kan ges även till en mindre minoritet än den angivna.[43] Resonemanget avsatte inga spår i lagtexten. Gällande rätt synes dock ha uppfattats i enlighet med statsrådets uttalande.[44]

Resultatet har blivit att lagtexten fått en något olycklig utformning. För beslut om ändring av bolagsordningen stadgas uttryckligen att minoritetsskyddet kan skärpas utöver lagens krav, 9 kap 13 § 2 st ABL, vilket borde föranleda slutsatsen att en ökning av lagens majoritetskrav inte var möjligt i andra fall.[45] För att en minoritetsrättighet i en förening skall kunna tilläggas en mindre minoritet än den i lagen angivna, fordras att möjligheten är uttryckligen angiven i lagen, se t ex 7 kap 5 § 2 meningen FL. I de fall inget finns angivet, är lagens bestämmelser tvingande,[46] så t ex i 8 kap 2 § 1 st och 13 kap 5 § 1 och 2 st FL. Lagbestämmelser med samma formulering är således avsedda att tolkas olika i aktiebolagslagen och lagen om ekonomiska föreningar.

Förvaltningsbefogenheterna i aktiebolag knyts inte till delägarnas personer,

[40] Se Nial 1988 s 136.

[41] Birke 1988 s 85 och Nial 1988 s 184.

[42] SOU 1971:15 s 218 f.

[43] Prop 1975:103 s 254 f.

[44] Se t ex Birke a st och Kedner & Roos I 1988 s 237 (9:6.01) och 269 (10:1.05). Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 297 (§ 9-5, 11) och 315 (§ 9-13, 6) och Werlauff 1983 s 464.

[45] Se vidare H. Nial, Svensk associationsrätt (3 uppl 1985) s 182 f och d s 1988 s 184 f.

[46] Nial 1988 s 185. Se också, angående minoritetens rätt att begära ajournering av föreningsstämma, prop 1986/87:7 s 122 och A. Mallmén, Lagen om ekonomiska föreningar (1989) s 225.

utan till de handlingar som utgör bevis på delägarnas äganderätt, d v s till aktierna. Alla aktier har i princip lika rätt i bolaget, 3 kap 1 § 1 st ABL. Bolagsordningen kan emellertid stadga att olika aktier skall ha olika rätt, t ex till andel i bolagets tillgångar eller vinst. Vidare kan aktiers röstvärde differentieras, 3 kap 1 § 2 st ABL. Ingen aktie får dock ha ett röstvärde som överstiger tio gånger röstvärdet för någon annan aktie,[47] 3 kap 1 § 3 st ABL. Röstvärdet följer sålunda med aktien och får ej variera beroende på ägarens personliga egenskaper.[48] Av reglerna om aktiers röstvärde anses även följa att svensk rätt inte godkänner rösträttslösa aktier.[49]

För svensk rätts del torde det inte vara någon tvekan om att rösträttslösa aktier inte är tillåtna. 3 kap 1 § 3 st ABL förhindrar i och för sig inte att rösträttslösa aktier utges, utan stadgar bara att om någon aktie skall ha rösträtt, så skall alla ha det. En jämförelse kan göras med sec 24 (3) Canadian Business Corporations Act, där det stadgas att åtminstone en aktieklass måste ha rösträtt.[50] Det svenska förbudet mot rösträttslösa aktier får istället sökas i allmänna rättsprinciper, utvecklade i "konsekvens med regeln om högsta tillåtna skillnad i röstvärde".[51]

En annan sak är att gränsen mellan eget och främmande kapital i ett bolag kan vara subtil. Som exempel kan nämnas att skillnaden mellan en aktie, som medför rösträtt, och ett konvertibelt vinstandelsbevis med lång löptid, som inte medför rösträtt, inte är stor.[52]

Numera kan en aktieägare inte frånkännas rösträtt på grund av att han ej har betalt tecknad aktie.[53] Den som ej betalat de aktier han tecknat är alltså ändå aktieägare med rösträtt, ett rättstillstånd som kvarstår intill dess aktierna förklaras förverkade enligt 2 kap 11 § 1 st ABL.[54]

Reglerna om röstvärdesdifferentiering medför att ägare till ett fåtal aktier kan få ett mycket stort inflytande över bolagsstämmans beslut. Lagstiftaren har

[47] Möjligheterna att differentiera röstvärdet för aktier har nyligen utretts, SOU 1986:23. Syftet med utredningen var att undersöka huruvida det är lämpligt att ytterligare begränsa möjligheterna att utge aktier med olika röstvärde, Dir 1984:7. Kommitténs betänkande utmynnar i en rekommendation om att nuvarande regler bör behållas, SOU 1986:23 s 147.

[48] Nial 1988 s 137.

[49] SOU 1971:15 s 218; prop 1975:103 s 313; Kedner & Roos I 1988 s 60 (3:1.08) och Rodhe 1989 s 126. Enligt vissa utländska lagar är förhållandena annorlunda. Se t ex för norsk del Instilling 1970 s 127 f, som även innehåller en redogörelse för reglerna i ett flertal länder.

[50] Hämtat ur Farrar 1985 s 177 f.

[51] Nial a st. Se också SOU 1971:15 s 227.

[52] Ericsson 1988 s 51 ff (särskilt s 55 ff).

[53] SOU 1971:15 s 226 och prop 1975:103 s 392. En regel motsvarande det äldre svenska stadgandet i 119 § 1 st 1 p 1944 års ABL finns för Englands del i art 57 Table A.

[54] Kedner & Roos I 1988 s 232 (9:3.04) och Nial a st.

försökt väga minoritetsgruppernas intressen mot det starka inflytande som kan skapas genom röstvärdesdifferentiering, genom att i 9 kap 14 och 15 §§ ABL införa bestämmelser om viss kvalificerad majoritet för fattandet av vissa typer av bolagsstämmobeslut. Pluralitetskraven hänför sig inte enbart till antalet röster utan även till antalet aktier. Trots bestämmelserna om kvalificerad majoritet måste kontateras att röstvärdesdifferentiering i stor utsträckning öppnar möjligheter för ägare till en minoritet av antalet aktier att diktera bolagsstämmans beslut.

3.4.1. Allmänna förutsättningar för giltiga bolagsstämmobeslut.

En första förutsättning för att ett giltigt bolagsstämmobeslut skall kunna fattas är att stämman har sammankallats i vederbörlig ordning.[55] Det fordras även att stämman hålls på rätt plats.[56] En aktieägarsammankomst till vilken t ex bara ett fåtal aktieägare kallats är inte en bolagsstämma och eventuella beslut är således inte bolagsstämmobeslut.[57]

3.4.2. Kvalificerad majoritet som villkor för stämmobeslut.

I aktiebolagslagen finns det två typer av beslut som fordrar kvalificerad majoritet, nämligen beslut att ändra bolagsordningen, 9 kap 14 och 15 §§ ABL,[58] och att styrelsens ledamöter och VD skall beviljas ansvarsfrihet, 15 kap 5 § 1 st 1 meningen ABL.[59] I det följande bortses från dechargebeslut.[60]

I 1944 års aktiebolagslag fanns dessutom krav på kvalificerad majoritet vid beslut om nedsättning av aktiekapitalet, 135 §, om fusion, 175 § 2 mom, och om likvidation, 140 §. De äldre reglerna ansågs vara allt för invecklade och aktiebolagsutredningen föreslog därför att vissa av de äldre bestämmelserna skulle mildras. Det härigenom minskade skyddet för minoritetsaktieägarna avsågs att ersättas genom att generalklausulen gavs ett vidare tillämpningsområde.[61] I propositionen till 1973 års ändring av 1944 års aktiebolagslag anfördes att regler om kvalificerad majoritet inte är särskilt lämpliga som

[55] Se härom nedan i kapitel 4.

[56] Se härom ovan i avsnitt 2.3.

[57] Se prop 1975:103 s 413, där denna typ av beslut betraktas som jämställda med nulliteter, jfr 9 kap 17 § 3 st 3 p ABL

[58] Innebörden av de krav som uppställs för beslut om ändring av bolagsordningen behandlas närmare nedan i avsnitt 9.5.2.

[59] Frågan om dechargebeslut kräver kvalificerad majoritet är närmast av terminologisk art och behandlas ej här.

[60] Decharge behandlas utförligt nedan i avsnitt 7.4.

[61] SOU 1971:15 s 111 f och 244. Jfr Gomard 1986 s 169.

minoritetsskyddsregler. Som skäl angavs att regler om kvalificerad majoritet aldrig kan bli heltäckande och endast skyddar minoriteter av viss storlek.[62] Föredragande statsrådet ansåg att minoritetsskyddet istället borde ordnas genom ett vidgat tillämpningsområde för generalklausulerna. I enlighet med statsrådets resonemang infördes inga regler om kvalificerad majoritet för beslut om avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt vid nyemissioner.[63] När 1975 års aktiebolagslag infördes befanns beslut om nedsättning av aktiekapitalet, om fusion och om likvidation ej vara mer ingripande än beslut om avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt vid nyemissioner, och när beslut av den sistnämnda typen kunde fattas med absolut majoritet, ansågs det inte finnas någon anledning att uppställa krav på kvalificerad majoritet för de förstnämnda.[64] Även yttrandena i 1973 års proposition om olämpligheten av att ha regler om kvalificerad majoritet som minoritetsskydd återkommer i förarbetena till 1975 års lagstiftning.[65]

Förhållandet att antalet regler om kvalificerad majoritet har minskats, har kritiserats av Nial, som menar att när det gäller beslut av så ingripande art som

"rörande fusion eller frivillig likvidation, eller ändring av bolagets ändamål eller verksamhetsföremål, är det naturligt att beslutet inte kan fattas av en - kanske tillfällig - majoritet, bestående av 1 röst över hälften, utan att beslutet behöver stöd av en större opinion inom bolaget".[66]

Nial ifrågasätter även det skydd som ligger i generalklausulen. Han hävdar att bestämmelsens krav på att beslutet, för att klausulen skall kunna tillämpas, måste medföra otillbörlig fördel för aktieägare eller annan till nackdel för bolaget eller annan aktieägare, ofta torde vara svårt eller omöjligt att påvisa vid de angivna typerna av beslut.

Nials kritik har i och för sig stort fog för sig. På grund av reglerna om information i kallelsen till stämman torde det emellertid inte vara vanligt att en tillfällig bolagsstämmomajoritet, mot aktieägarmajoritetens vilja, kan åstadkomma ett kuppartat beslut av ingripande typ. Eftersom det inte alltid finns en marknad för ett bolags aktier kan även ifrågasättas om det finns tillräckligt tunga skäl för att tvinga kvar majoritetsaktieägarna i ett bolagsförhållande som de önskar lämna.

En nackdel med generalklausuler är dock den osäkerhet de skapar

[62] Prop 1973:93 s 68 f och 83 f.

[63] Se vidare om riktade nyemissioner nedan i avsnitt 3.4.5.2.

[64] Prop 1975:103 s 247 f.

[65] Prop 1975:103 s 358 f.

[66] 1988 s 142. Jfr Hagströmer 1872 s 234 f.

avseende vad som är tillåtet och inte tillåtet. Denna osäkerhet blir särskilt påtaglig när det gäller klander av bolagsstämmobeslut, där käranden, utöver risken att behöva stå för motpartens rättegångskostnader, på grund av kravet på säkerhet för interimistiska åtgärder kan få finna sig i betydande ekonomiska påfrestningar redan i processens inledningsskede.[67] Om minoritetsskyddet istället anordnats genom regler om kvalificerad majoritet skulle de i en eventuell process aktualiserade frågorna bli av enbart teknisk natur. Det är inte heller något som hindrar att man utöver regler om kvalificerad majoritet har en generalklausul till skydd för små aktieägarminoriteter.[68] Avseende de frågor där minoritetsskyddet skulle kunna regleras antingen genom krav på kvalificerad majoritet eller genom tillämpning av en generalklausul, måste det de facto anses innebära en försvagning av minoritetsskyddet att minska de speciella majoritetskraven och istället hänvisa minoriteten till generalklausuler.

Ett särskilt problem med regler om kvalificerad majoritet är å andra sidan att vissa beslut i praktiken blir omöjliga att fatta i bolag med ett större antal aktieägare.[69] Speciellt i de börsnoterade företagen torde det vara omöjligt att samla t ex 90 % av aktieägarna till en bolagsstämma. Spärreffekten inträder oavsett hur nödvändigt eller befogat det tilltänkta beslutet än må vara. Det senast anförda argumentet kan bemötas med att det inte är nödvändigt att hänga upp reglerna om kvalificerad majoritet på en viss del av bolagets aktieägare, utan man kan istället tänka sig att kräva en viss del av rösterna vid stämman eller av de vid stämman företrädda aktierna.[70] Det sistnämnda alternativet ger dock ej en tillfredställande lösning på problemet med tillfälliga stämmomajoriteter som fattar ingripande beslut.

Sammanfattningsvis kan konstateras att frågan om minoritetsaktieägarna skall skyddas genom regler om kvalificerad majoritet eller genom generalklausuler (eller kanske båda delar), innebär en svår avvägning mellan motstridiga - men i och för sig beaktansvärda - intressen. En stark koncentration på generalklausulerna innebär en betydande påfrestning på förtryckta aktieägarminoriteter. Å andra sidan skulle ett utbyggt system av bestämmelser med krav på kvalificerad majoritet riskera att fungera som en effektiv hämsko på utvecklingen i de säkerligen övervägande antal fall där inget missbruk förekommer. Om förutsättningarna för generalklausulernas tillämpning vore klara och deras tillämpningsområde ej görs för snävt,[71] framstår den lösning som valts i dagens lag, d v s en relativt stark betoning av generalklausulerna,

[67] Se ovan i avsnitt 1.2.1.

[68] Se nedan i avsnitt 3.4.5.1.

[69] Se t ex prop 1973:93 s 68 f; Kedner & Roos I 1988 s 249 f (9:14.01) och Nial 1988 s 142.

[70] Denna typ av regler finns t ex i 9 kap 14 § 1 st och 15 § 2 och 3 st ABL.

[71] Prop 1973:93 s 84.

som en ändamålsenlig avvägning.[72]

3.4.3. Bolagsordningen som begränsning av kompetensen.

När en bolagsstämma fattar beslut måste den följa bestämmelserna i bolagsordningen likväl som tillämpliga lagregler.[73] Det kan dock ifrågasättas huruvida inte ett beslut som står i strid med bolagsordningen ändå borde godkännas om det samlat den för bolagsordningsändring erforderliga majoriteten.

Högsta domstolen har berört problematiken i två fall.

NJA 1903 s 19. Ett likvidationsbeslut fordrade enligt 33 § 2 st 1 meningen 1895 års ABL antingen att alla aktieägare förenat sig därom, eller att beslutet fattades "å två på hvarandra följande bolagsstämmor, deraf minst en ordinarie, och å den stämma, som sist hålles, biträdts af minst två tredjedelar af de röstande." I fallet hade en bolagsstämma med betydande röstövervikt (drygt 80 % av de avgivna rösterna) beslutat att försälja samtliga bolagets tillgångar. Beslutet klandrades. Då styrelsen verkställt det klandrade stämmobeslutet fattade ordinarie stämma - med stöd av knappt 84 % av de röstande aktieägarna och 93 % av de avgivna rösterna - beslut att godkänna styrelsens åtgärd. Även det senare beslutet klandrades. HovR:n fann i sin av HD fastställda dom att besluten var att likställa med beslut om att upplösa bolaget. Då emellertid "de öfverklagade bolagsstämmobesluten fattats i den för beslut om bolags upplösning stadgade ordning och med den därför bestämda röstpluralitet"[74] ogillades klandertalan.[75]

NJA 1967 s 313. Även här var det fråga om ett bolagsstämmobeslut som åsyftade "en fullständig och slutgiltig avveckling av bolagets verksamhet såsom denna angivits i bolagsordningen".[76] Beslutet hade inte fattats i den för likvidationsbeslut föreskrivna ordningen.[77] HD lade dock i sina domskäl ingen vikt vid hur beslutet fattats, utan fann att den åsyftade effekten kunnat åstadkommas endast genom "ändring av bolagsordningen eller beslut om likvidation."[78] Med hänsyn till att 1944 års aktiebolagslag, genom krav på kvalificerad majoritet, gav minoritetsaktieägarna viss möjlighet att påverka likvidationsbeslut, upphävdes beslutet.

De refererade fallen synes uttrycka motstridiga ståndpunkter. Högsta dom-

[72] Generalklausulen i 9 kap 16 § ABL behandlas vidare nedan i avsnitt 3.4.5.

[73] Nial 1988 s 63, 64 f och 144. Jfr Andersen i TfR 1926 s 37.

[74] Ref s 23.

[75] Se också SvJT 1924 rf s 83, där Svea HovR upphävde ett beslut om inkråmsförsäljning, och anförde att ett dylikt beslut inte kunde fattas utan stöd av en sådan kvalificerad majoritet som fordrades för ändring av bolagsordningen.

[76] Ref s 318.

[77] Se 140 § 1 st 4 meningen 1944 års ABL.

[78] Ref s 319.

stolen får dock i och med NJA 1967 s 313 anses ha avvisat tanken på att ett mot bolagsordningen stridande beslut generellt sett skulle kunna fattas bara det samlat den för bolagsordningsändring erforderliga majoriteten.[79]

En annan sak är att bolagsstämman idag, oberoende av bolagsordningens stadganden, med absolut majoritet kan besluta att bolaget skall försättas i likvidation, 13 kap 1 § 1 st ABL.

När det gäller beslut om att för ett enstaka tillfälle åsidosätta en bestämmelse i bolagsordningen är rättsläget mer osäkert. Dylika beslut anses vara möjliga att fatta i Danmark och i Norge.[80]

Även i Västtyskland anses det möjligt att för ett enstaka tillfälle avvika från bolagsordningen. I tredje mans intresse hävdas dock att en förutsättning för en dylik "Satzungsdurchbrechung" är att beslutet registreras på samma sätt som beslut att ändra bolagsordningen.[81] Även före registreringen är beslutet dock felfritt, såvida det varit enhälligt.[82]

För svensk rätts del intar Nial, med hänvisning till NJA 1967 s 313, ståndpunkten att varje aktieägare har rätt att kräva att bolagsordningens regler följs, och att därför en avvikelse från bolagsordningen fordrar enhällighet mellan aktieägarna.[83] Det kanske kan ifrågasättas varför en aktieägarmajoritet skall nödgas fatta beslut om ändring av bolagsordningen, bara för att man vid ett enda tillfälle önskar fatta ett mot bolagsordningen stridande beslut. Resultatet kan tyckas bli detsamma oavsett vilken metod som väljs, och Nials inställning därför återspegla ett drag av onödig formalism. Möjligheten att fatta mot bolagsordningen stridande beslut är vidare etablerad i vissa andra länder, vilket ej synes ha medfört några allvarligare problem. Den kritik som kan framföras mot Nials inställning uppvägs emellertid av registreringstvånget för bolagsord-

[79] "Den /.../ av överdomstolarna [i NJA 1903 s 19] tillämpade principen, att det är nog om de för beslut om likvidation /.../ i lagen föreskrivna formerna iakttagits /.../ synes /.../ oantaglig." Nial 1935 s 147 f. Se också Nial 1934 s 73 f; d s i SvJT 1971 s 738 f och d s 1988 s 63. Jfr också NJA 1924 s 186 (refererat nedan i avsnitt 3.4.3.1.).

[80] Græsvænge & Thomsen 1985 s 287 (§ 79, 2), 291 (§ 79, 17) och 292 (§ 79, 19); Marthinussen & Aarbakke 1986 s 317 (§ 9-14, 3); Skåre & Knudsen 1987 s 228 (§ 9-14, 3); Werlauff i UfR 1982 B s 204 och d s 1983 s 221 ff och 481.

[81] A. Baumbach, A. Hueck & G. Hueck, Aktiengesetz (13 Aufl München 1968) s 603 (§ 179 Anm 3); Boesebeck i NJW 1960 s 2267; Fischer m fl 1987 s 504 f (§ 53 Rn 11); Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 712 (§ 53 Rn 23) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 179 Anm 13.

[82] Boesebeck a st; Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1459 (§ 53 Rn 9) och Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 a st. Se angående registreringens konstitutiva verkan vid bolagsordningsändringar i Västtyskland nedan i avsnitt 9.5.2.4.

[83] SvJT 1971 s 738 f och d s 1988 s 63. Se också d s 1934 s 73.

ningsändringar. En ändring av bolagsordningen måste registreras.[84] Innan registrering skett får beslutet inte verkställas, 9 kap 14 § 3 st 1 meningen ABL. Det är därför inte möjligt att, annat än villkorligt, fatta det eftersträvade beslutet vid samma bolagsstämma som den där ändringen av bolagsordningen beslutas. De minoritetsaktieägare som motsätter sig beslutet ges därigenom visst rådrum, vilket t ex kan utnyttjas till att sälja aktierna i fråga. Av här anförda skäl synes det väl motiverat att för svensk rätts del ansluta sig till åsikten att en bolagsstämma inte ens för ett visst enstaka tillfälle kan fatta ett mot bolagsordningen stridande beslut, såvida inte alla aktieägare är ense.

I sammanhanget bör 9 kap 9 § 3 st 2 meningen ABL observeras. I kallelsen till en stämma som skall besluta om ändring av bolagsordningen måste det huvudsakliga innehållet i ändringsförslaget anges. Om det vore möjligt för en bolagsstämma att fatta ett mot bolagsordningen stridande beslut, kan så åtminstone ej tillåtas ske utan att aktieägarna redan i kallelsen erhållit kännedom om den tilltänkta åtgärden. En "Satzungsdurchbrechung, die nicht gehörig angekündigt /.../ ist, [darstellt] eine Satzungsverletzung /.../, die zur Anfechtbarkeit führt."[85]

Enligt 2 kap 4 § 3 p ABL skall ett aktiebolags bolagsordning ange föremålet för bolagets verksamhet, angivet till sin art. Syftet med ett aktiebolags verksamhet är, om ej annat framgår av bolagsordningen, att tillföra aktieägarna vinst.[86] Verksamhetens vinstsyfte anses så självklart att något uttryckligt stadgande därom ej erfordras,[87] jfr 12 kap 1 § 2 st ABL. Såväl verksamhetsföremålet som syftet med ett bolags verksamhet skall således - direkt eller indirekt - framgå av bolagsordningen.[88] Som nyss nämndes är bolagsordningen bindande för stämman, som alltså ej får besluta om åtgärd i strid mot verksamhetsföremålet eller syftet med bolagets verksamhet.[89]

Verksamhetens art skall vara i någon mån specificerad. Det är således inte tillräckligt att enbart ange verksamhetsgren (t ex försäljningsrörelse), utan någorlunda bestämda verksamhetsslag (t ex bensin- och livsmedelshandel) skall anges.[90]

I Danmark synes inställningen vara något mindre restriktiv än i Sverige.[91] En

[84] Se närmare härom nedan i avsnitt 9.5.2.4.

[85] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 179 Anm 12. Se också a a § 179 Anm 42.

[86] SOU 1941:9 s 533; Kedner & Roos II 1988 s 236 f (12:1.02); Nial 1988 s 32 f och Rodhe 1989 s 244.

[87] SOU 1971:15 s 310 och prop 1975:103 s 476.

[88] Nial 1988 s 71 och 144.

[89] Rodhe 1989 s 244 ff. Se också Hagströmer 1872 s 235.

[90] Nial 1988 s 32 och Rodhe 1989 s 28.

[91] Andersen 1986 s 63 f och Græsvænge & Thomsen 1985 s 74 (§ 4, 5).

mycket liberal åsikt hävdas av Thorbek, vilken anser att en bestämmelse som anger en bestämd verksamhetsart och därefter stadgar "og i øvrigt enhver virksomhed, der efter bestyrelsens skøn er knyttet hertil" eller "og anden lignende virksomhed" är tillräckligt preciserad.[92]

Kravet på att det skall vara möjligt att i förväg ta reda på vad ett bolag skall ägna sig åt, är, sett ur ett internationellt perspektiv, inte fullständigt vedertaget. I sec 102 (a) (3) DGCL stadgas att det är tillfyllest att ange "that the purpose of the corporation is to engage in any lawful act or activity for which corporations may be organized /.../, and by such statement all lawful acts and activities shall be within the purpose of the corporation, except for express limitations, if any".[93]

Självfallet kan bolagsordningen innehålla betydelsefulla bestämmelser utöver de ovan nämnda.[94] Det kan exempelvis tänkas att ett bolag i sin bolagsordning har ett stadgande om att styrelsens ledamöter skall vara aktieägare i bolaget. Även dylika bestämmelser binder bolagsstämman.[95]

Fortsättningsvis inskränks framställningen till att behandla verksamhetens art respektive syfte.

3.4.3.1. Verksamhetsföremålet.

I den mån ett bolagsstämmobeslut strider mot bolagsordningens bestämmelse om föremålet för ett bolags verksamhet, är beslutet efter klander upphävbart.

NJA 1906 s 514. I detta fall angav bolagsordningen att bolagets verksamhet skulle bedrivas på viss plats (viss socken). Ett beslut av bolagsstämman att uppta verksamhet av samma slag inom en annan socken, ansågs av HD stå i strid med bolagsordningen.

NJA 1922 s 403. Ett aktiebolag hade enligt bolagsordningen till ändamål att bedriva sågverksrörelse. Bolaget beslutade, mot bestridande av en minoritet av aktieägarna, att anlägga en "sulfat- eller sulfitcellulosafabrik, eventuellt i förening med papperstillverkning". Beslutet ansågs av HD ej omfattas av bolagsordningens ändamålsbestämmelse.

I såväl England som USA tillämpades tidigare den s k ultra vires doktrinen, vilken i största korthet innebär att bolagsordningens stadgande om verksamhetens art betraktas som en behörighetsregel.[96] Tredje man kan alltså oberoende av ond eller god tro inte gentemot bolaget åberopa en rättshandling som inte ryms inom verksamhetsföremålet. I förhållandet till tredje man kan ultra vires läran givetvis leda till mindre tillfredstäl-

[92] Aktieselskabsorganernes kompetence i EF (Khvn 1973) s 295.

[93] Se också sec 202 (b) (1) (i) CGCL och sec 402 (a) (2) NYBCL. Se Cary & Eisenberg 1988 s 111 f.

[94] Nial 1988 s 62 f.

[95] Birke 1988 s 79.

[96] Se närmare om ultra vires-läran Cary & Eisenberg 1988 s 108 ff; Farrar 1985 s 79 ff och 362 och Pennington 1985 s 106 ff.

lande resultat.[97] I USA har också ultra vires doktrinen sedan länge haft ringa betydelse.[98] I England har först medlemskapet i EG lett till en modifiering av ultra vires lärans verkningar.[99] Formellt sett gäller ultra vires doktrinen fortfarande i England. Companies Act stadgar dock att en rättshandling som styrelsen företar i förhållande till en godtroende tredje man "is deemed to be one which it is within the capapcity of the company to enter into", och att "the power of the directors to bind the company is deemed to be free of any limitation under the memorandum or articles", sec 35 (1) CA.

Särskilda problem kan uppstå vid försäljning av ett bolags samtliga tillgångar. Eftersom ett likvidationsbeslut fordrar absolut majoritet, kan aktieägarmajoriteten i princip låta bolaget kvarleva under hur lång tid som helst efter en total inkråmsförsäljning. Så länge bolaget inte likvideras är minoritetsaktieägarna alltså förhindrade att använda sin andel av bolaget till alternativa investeringar. Samtidigt är det möjligt för majoritetsaktieägarna att minimera (och ibland kanske t o m helt upphöra med) utdelningen från bolaget.[100] Även om det tidigare funnits en marknad för bolagets aktier, torde värdet på en minoritetspost i den här beskrivna situationen minimeras, samtidigt som minoritetsaktieägarna kan antas gärna vilja sälja sina aktier. Majoritetsaktieägarna skulle därigenom få möjlighet att för en ringa penning förvärva samtliga aktier i bolaget, varefter det kan likvideras och kapitalet tillföras majoritetsaktieägarna.

I Västtyskland är ett avtal om "Übertragung des ganzen Gesellschaftsvermögens" giltigt endast om det med kvalificerad majoritet godkänts av bolagsstämman, 361 § 1 st AktG. Inom GmbH-rätten hävdas att 361 § 1 st AktG skall tillämpas analogt, så att ett beslut om fullständig inkråmsförsäljning endast kan fattas av stämman med kvalificerad majoritet.[101]

De ovan anförda minoritetsskyddsaspekterna motiverar att bestämmelsen om bolagets verksamhetsföremål ges tillämpning även vid beslut om försäljning av

[97] Se t ex Re Jon Beauforte (London) Ltd [1953] Ch 131, [1953] 1 All ER 634, [1953] 2 WLR 465, där t o m en, i och för sig ondtroende, person som levererat bränsle till ett bolag, vars verksamhet var ultra vires, nekats ersättning i bolagets likvidation, och härom Gower i 69 Harv L Rev (1955-56) s 1399 f.

[98] Se t ex sec 208 CGCL, sec 124 DGCL, sec 3.15 IBCA, sec 203 NYBCL och Cary & Eisenberg 1988 s 110 ff.

[99] Art 9 (1) i EG:s första direktiv på bolagsrättens område (1968) OJ L 65/8 (68/151/EEC).

[100] Se om s k utsvältning Rodhe 1989 s 248 f samt nedan i avsnitt 7.3.5.6.

[101] Fischer m fl 1987 s 503 (§ 53 Rn 2) och Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 710 (§ 53 Rn 12).

ett bolags samtliga tillgångar.[102]

NJA 1924 s 186. På bolagsstämma i Aktiebolaget Stockholms praktiska hushållsskola fattades beslut om försäljning av den fastighet där verksamheten bedrevs. Beslutet klandrades. HD fann att beslutet fattats utan att samtidigt bestämmelse träffats om fortsättande i annan ordning av bolagets verksamhet. Beslutet ansågs därför strida mot bolagsordningens bestämmelse om föremålet för bolagets verksamhet.

NJA 1967 s 313.[103] Ett aktiebolag, vars verksamhet enligt bolagsordningen var att bedriva kvarnrörelse, fattade på bolagsstämma beslut om att försälja dels den fastighet där rörelsen bedrevs, dels viss annan rörelseegendom samt att förbinda sig att under viss längre tid icke bedriva "handelsförmalning". Beslutet klandrades. HD fann att beslutet åsyftade en fullständig och slutlig avveckling av bolagets verksamhet, såsom den fanns angiven i bolagsordningen. Beslutet ansågs därför strida mot bolagsordningen och även mot förbudet mot användande av bolagstillgångarna för ändamål som uppenbarligen är främmande för bolagets verksamhet.[104] För att beslutet lagligen skulle kunna ha fattats hade krävts antingen en ändring av bolagsordningen eller ett likvidationsbeslut. Då något sådant beslut ej fattats upphävdes stämmobeslutet.

I såväl 1924 som 1967 års fall hade bolagen underlåtit att sörja för att verksamheten fortdrevs efter försäljningen. I 1967 års fall innehöll avtalet till och med en konkurrensklausul. I realiteten torde det inte heller vara försäljningen som sådan som står i strid med bolagsordningen. Stadgandet om verksamhetens art uppställer de yttre ramarna för bolagsorganens beslutanderätt.[105] Däremot synes ett bolag inte nödvändigtvis behöva ägna sig åt all den verksamhet som anges i bolagsordningen.[106] I den mån ett beslut om total inkråmsförsäljning förenas med ett likvidationsbeslut, eller med ett beslut om "fortsättande i annan ordning av den verksamhet, vars bedrivande enligt bolagsordningen [utgör] bolagets ändamål,"[107] torde alltså försäljningsbeslutet ej stå i strid med bolagets verksamhetsföremål.

[102] Nial 1935 s 143 ff och d s 1988 s 144. Jfr dock NJA 1903 s 19 (refererat ovan i avsnitt 3.4.3.) och SvJT 1924 rf s 83, där Svea HovR anförde att ett mot bolagsordningen stridande beslut inte kunde fattas utan stöd av en sådan kvalificerad majoritet som fordrades för ändring av bolagsordningen.

[103] Även refererat ovan i avsnitt 3.4.3.

[104] 76 § 1 st 1 meningen 1944 års ABL. Se nu Rodhe 1989 s 246.

[105] Rodhe a st.

[106] Jfr UfR 1937 s 631, där ett bolag hade till verksamhetsföremål att "drive handel, herunder repræsentation af udenlandske huse". Trots den vida verksamhetsbestämmelsen ägnade sig bolaget huvudsakligen åt bensinförsäljning.

[107] NJA 1924 s 186 (ref s 190).

I Danmark synes domstolarna ha ställt ännu lägre krav.[108] Generellt sett anses en nedläggning eller försäljning av verksamheten eller delar därav, inte stå i strid med bolagsordningsbestämmelsen om verksamhetsföremålet.[109]

För amerikansk rätts del har anförts att varken styrelsen eller aktieägarmajoriteten kan besluta om en inkråmsförsäljning i strid med någon aktieägares vilja, såvida inte bolagets ställning är sådan att det inte kan fortdriva verksamheten.[110] "This rule is based on the theory that each stockholder has a right to insist that the corporation shall fulfill the purpose for which it was organized".[111]

Om å andra sidan ett beslut om total försäljning fattas isolerat, får beslutet i realiteten till effekt inte bara att bolaget upphör med den i bolagsordningen angivna verksamheten, utan också att bolaget övergår till att bedriva annan verksamhet - kapitalförvaltning - och i den mån den nya verksamheten inte ryms inom bolagsordningens verksamhetsbestämmelse kan beslutet med framgång angripas genom en klandertalan.[112]

Det i bolagsordningen angivna föremålet för bolagets verksamhet skall inte tolkas alltför strikt.[113] En naturlig utveckling får ej förhindras, ej heller ett ändamålsenligt understödjande av den i bolagsordningen angivna verksamheten.

NJA 1894 s 228. I ett järnvägsaktiebolag, vars verksamhetsföremål enligt bolagsordningen var att driva trafik mellan två angivna orter, beslutade bolagsstämman att bolaget skulle köpa aktier i ett annat järnvägsaktiebolag. Beslutet klandrades såsom stridande mot bolagsordningens bestämmelse om föremålet för verksamheten. Styrelsen för bolaget invände bl a att den nya järnvägen skulle anknytas till bolagets järnväg, vilket "kunde tillföra bolagets järnväg ökad trafik och därigenom ökade inkomster."[114] RR:n ansåg, i sin av överinstanserna fastställda dom, ej att beslutet hindrades av den nämnda bolagsordningsbestämmelsen.

[108] UfR 1936 s 35, där ett likvidationsbeslut underkänts då det ej samlat den erforderliga andelen av aktickapitalet, medan ett på samma stämma med samma majoritet fattat beslut om inkråmsförsäljning godkänts; 1937 s 631, där ett beslut om försäljning av ett bolags verksamhet inte ansetts fordra samma majoritet som likvidationsbeslut, och 1943 s 448, där ett beslut om att sälja ett bolags egendom inte ansetts jämställt med beslut om likvidation eller ändring av bolagsordningen. Se också UfR 1970 s 795, där en direktör ej ansetts kunna använda bolagets hela produktionsapparat som tillskott i ett kommanditbolag, och härom Thorbek 1973 s 301.

[109] E. Dyrbye, Kortfattet fremstilling af Dansk Selskabsret (3 udg København 1983) s 52; Welauff 1983 s 459 f och Werlauff & Nørgaard 1987 s 163 f.

[110] Des Moines Life & Annuity Co. v. Midland Ins. Co., 6 F.2d 228 (1925).

[111] Ref s 230.

[112] Nial 1935 s 146.

[113] Rodhe 1989 s 246.

[114] Ref s 229.

Enligt Nial kan även den "tekniska och ekonomiska utvecklingen /.../ ofta medföra att en viss förändring av verksamheten - ett företag som enligt sin författning skall bedriva viss ångfartygstrafik övergår till motorfartyg - [te] sig så naturlig att majoriteten kan anses befogad att besluta därom utan ändring av författningen."[115] Det förefaller sannolikt att Nials uttalande kommer att förbli obestritt.

Den snabba utvecklingstakten inom framför allt det tekniska området innebär att även stora verksamhetsförändringar idag ofta måste uppfattas som en naturlig utveckling, varför det numera torde det vara mer sällsynt att ett bolagsstämmobeslut kan angripas därför att det strider mot föremålet för bolagets verksamhet. Vidare skrivs moderna bolagsordningar ofta så att utrymme lämnas för kommande verksamhetsförändringar, vilket torde bero på ett ökat medvetande om att framtiden kan komma att medföra ett behov av expansion. Vad som sagts här innebär inte att bolagsordningens bestämmelse om föremålet för bolagets verksamhet idag skulle sakna intresse. Ett brott mot bestämmelsen om föremålet för bolagets verksamhet kan föranleda en reaktion från bolagets (minoritets-) aktieägare. Reglerna bör därför uppmärksammas av den som författar en bolagsordning samt av bolagets samtliga organ, vilket torde kunna främja en långsiktig planering.

3.4.3.2. Verksamhetens syfte.

Såsom nämndes i avsnitt 3.4.3. är syftet med ett aktiebolags verksamhet, såvida ej annat utryckligen framgår av bolagsordningen, att tillföra aktieägarna vinst, jfr 12 kap 1 § 2 st ABL. Ett beslut som står i strid med vinstsyftet innebär därför ett brott mot aktiebolagslagen, och är efter klander upphävbart.[116] Principiellt sett bör vinstsyftet innebära att ett aktiebolag skall sträva efter att uppnå största möjliga vinst.[117] I praktiken måste emellertid bolagsorganen ges ett omfattande svängrum. En grundförutsättning är att det inte i sig är fel att göra en dålig affär.[118]

I USA är styrelseledamöternas affärsbedömningar "left solely to their honest and

[115] 1988 s 144. Se också Rodhe a st. Jfr även NJA 1987 s 394, där HD vid tolkningen av en ideell förenings stadgar lagt vikt vid bl a samhällsutvecklingen.

[116] Rodhe 1989 s 244 f. Jfr Hemström i Organisationerna i det moderna samhället, relationen majoritet - minoritet 1975 s 112.

[117] Jfr Nial 1934 s 33 och 37.

[118] Kedner & Roos II 1988 s 271 (12:6.01); Nial 1988 s 144 och Rodhe 1989 s 245. Jfr Mattes i 63 Cal L Rev (1975) s 468 och Redmond-Cooper i 9 CL (1988) s 170. Jfr avseende det straffrättsliga ansvaret för gäldenärsbrott t ex Brottsbalken I, N. Beckman, C. Holmberg, B. Hult, M. Löfmarck & I. Strahl (5 uppl 1987) s 629 f.

unselfish decision, for their powers therein are without limitation and free from restraint, and the exercise of them for the common and general interests of the corporation may not be questioned, although the results show that what they did was unwise or inexpedient."[119]

I Sverige strider ett beslut mot vinstsyftet endast om det avser ändamål som uppenbarligen är främmande för syftet.[120] Det torde kunna antagas att en åtgärd eller ett beslut som innebär att bolaget tjänar pengar, och som inte står i strid med likhetsprincipen eller generalklausulen, oftast inte går att angripa med stöd av ett påstående om att bolagets vinstsyfte eftersatts.

En fråga i anslutning till vinstsyftet är huruvida ett aktiebolag, utan att vinstsyftet åsidosätts, kan underlåta att lägga ned en förlustbringande verksamhetsgren. Härvid förutsätts självfallet att verksamheten ej ens på lång sikt kan förväntas ge någon vinst. Rodhe anser att verksamheten i den här beskrivna situationen skall läggas ned.[121] Taxell däremot hävdar att det av hänsyn till de anställda i många fall kan anses godtagbart att fortdriva en förlustbringande verksamhet, "inom ramen för bolagets ekonomiska bärkraft".[122] Taxells uttalande har av Roos betecknats som "en 'legalisering' av /.../ Åslingdoktrinen".[123]

Sett ur aktieägarnas och det samlade arbetstagarkollektivets synvinkel måste Taxells ståndpunkt, såsom den tolkats av Roos, vara tvivelaktig. Utvecklingen under senare tid går dock otvivelaktigen mot en ökad hänsyn till de anställdas intressen i det konkreta fallet. Någonstans måste dock gränsen gå. Sedvanliga sociala välfärdsanordningar och trivselåtgärder torde inte strida mot bolagens vinstsyfte,[124] jfr 79 § 1 st 1 p DASL. Hemström uttalar vidare att man oavsett skyldighet därtill alltid kan vidta "socialt motiverade" åtgärder till de anställdas förmån.[125] Av Hemströms uttalande kan möjligen dras slutsatsen att socialt omotiverade åtgärder i vissa fall kan strida mot ändamålet med den bedrivna verksamheten. Även om man accepterar att något så vittgående som "socialt motiverade" åtgärder är tillåtna, torde det dock ej vara möjligt att enbart för att tillhandahålla arbetstillfällen uppta eller fortdriva en verksamhet

[119] Pollitz v. Wabash Railroad Co., 207 N.Y. 113, 100 N.E. 721 (1912) (ref i 207 N.Y. s 124).

[120] NJA 1987 s 394 (ref s 402); Nial 1988 s 144; Rodhe 1989 s 245. Jfr 76 § 1 st 1 meningen 1944 års ABL. Jfr A. Großmann, Unternehmensziele im Aktienrecht (Köln, Berlin, Bonn och München 1980) s 42.

[121] A st.

[122] 1983 s 12.

[123] SvJT 1984 s 987.

[124] Se t ex Hemström a st; Kedner & Roos I 1988 s 215 (8:13.04) och II 1988 s 271 (12:6.02) och Nial 1988 s 144 f. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 288 (§ 79, 3).

[125] A st.

som inte ens i ett långsiktigt perspektiv under gynnsammast tänkbara förhållanden kommer att ge vinst.[126] Ofta, men inte alltid, innebär det också en för samhällsekonomin ogynnsam resursallokering att fortdriva förlustbringande verksamheter.[127]

Ett undantag från den grundläggande regeln om verksamhetens syfte behandlas i 12 kap 6 § ABL,[128] vari stadgas att bolagsstämman äger besluta om gåva till allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål, om det med hänsyn till ändamålets beskaffenhet, bolagets ställning och omständigheterna i övrigt kan anses skäligt.[129] I andra meningen av samma paragraf ges styrelsen en motsvarande rätt när det gäller tillgångar som med hänsyn till bolagets ställning är av ringa betydelse.

Reglerna om vederlagsfria utbetalningar från aktiebolag har ställt till med vissa problem i praktiken.

NJA 1914 s 309. Ett bankaktiebolag beslutade att tilldela Svenska Pansarbåtsföreningen 78 000 kronor, på villkor att byggandet av en pansarbåt igångsattes inom viss tid. Beslutet klandrades. I målet konstaterades att bolaget hade ett eget kapital på 39 000 000 kronor samt att föregående års vinst uppgick till 3 000 000 kronor. Ändamålet med gåvan ansågs vara allmännyttigt. Den förda klandertalan ogillades av HD. - Det bortskänkta beloppets ringa storlek i förhållande till bolagets egna kapital och disponibla vinstmedel talar för att målets skulle avgjorts på samma sätt även enligt gällande rätt. Observeras bör även att gåvans ändamål var sådant att ingen aktieägare kunde ens misstänkas vinna någon fördel, varken direkt eller indirekt, på de övrigas bekostnad.

NJA 1923 s 199. Ett försäkringsbolag hade beslutat om en gåva till en av sina försäkringstagare. På grund av den speciella konstruktionen av de ömsesidiga försäkringsbolagen, förklarade HD att beslutet ej fick verkställas. - Syftet med de ömsesidiga försäkringsbolagen är att de skall gå jämnt upp (break even). Varje försäkringstagare är delägare i bolaget[130] och skall sålunda bära sin andel av de totala kostnaderna. En gåva till en av försäkringstagarna innebär sålunda ett förfogande över bolagets tillgångar i strid med syftet med dess verksamhet.

NJA 1962 s 182. Aktiebolaget Borgholms elektricitetsverk ägdes till stor del av Borgholms stad. 1960 års ordinarie bolagsstämma beslutade om en gåva till Borgholms stad, att användas till allmännyttigt ändamål. Gåvan motsvarade drygt 70 % av räkenskapsårets vinst. HD konstaterade att gåvan, oavsett om den jämfördes med årets vinst eller bolagets egna kapital, var av "avsevärd storlek" samt "icke oväsentlig

[126] Jfr Nial 1979 s 11 f och Roos i Festskrift till Rodhe 1976 s 363 ff.

[127] Se t ex SOU 1981:72 s 127 ff.

[128] Jfr Hagströmer 1872 s 237.

[129] Jfr angående bidrag till politiska partier Gomard 1986 s 236 f; Hemström i Organisationerna i det moderna samhället, relationen majoritet - minoritet 1975 s 110 och Nial 1988 s 144 f.

[130] Se numera 1 kap 7 § 1 st 1 meningen FRL; jfr även 12 kap 2 § 1 st FRL, där det stadgas att vinst över huvud taget inte får delas ut i livförsäkringsbolag. En eventuell vinst måste läggas till den samlade behållningen.

betydelse för bolagets ställning". Ej heller kunde ändamålet med gåvan ("förskönande av stadens torg el dyl") anses vara av "sådan beskaffenhet att det redan på grund därav [kunde] anses skäligt att detsamma [tillgodosågs] med ett så stort belopp".[131] Bolagsstämmans beslut upphävdes.

Varken 55 § 1 st 1910 års ABL, 76 § 1 st 2 meningen 1944 års ABL eller 12 kap 6 § 1 meningen 1975 års ABL stadgar explicit att särskild hänsyn skall tas till vem som mottar en gåva. Stadgandena innehåller emellertid det mångtydiga uttrycket "omständigheterna i övrigt". I NJA 1914 s 309 saknade gåvomottagaren varje anknytning till bolaget. Den som avsågs få motta gåvan i NJA 1923 s 199 var delägare i försäkringsbolaget. I NJA 1962 s 182 var gåvan destinerad till huvudaktieägaren. Frågan är om man förutom gåvans storlek i förhållande till bolagets ställning och ändamålet med gåvan, även skall ta särskild hänsyn till gåvomottagarens person.

Det går självfallet ej att dra alltför långtgående slutsatser av det här redovisade rättsfallsmaterialet. Huvudvikten läggs vid gåvans storlek i förhållande till bolagets ställning. Alla relevanta omständigheter vägs sedan mot varandra. Svaret på den uppställda frågan torde emellertid vara ja. I de fall där dispositionerna underkänts, har mottagaren haft en anknytning till en ägargrupp. I det fall där en gåva godkänts saknades varje anknytning till enskilda aktieägarintressen. Vidare innehöll 76 § 1944 års ABL, förutom gåvostadgandet, även generalklausulen mot olika behandling av aktieägarna. Vid stiftandet av 1944 års lag har således rätten att ge gåvor och likhetsprincipen ansetts ha ett samband. Slutligen anför HD i NJA 1962 s 182 att bolagsstämmobeslutet strider mot aktiebolagslagen bl a "av skäl som HovR:n beträffande omständigheterna i övrigt upptagit".[132] Beträffande omständigheterna i övrigt anför HovR:n att beslutet inte varit skäligt bl a på grund av "vad i målet blivit upplyst därom, att staden genom sitt bestämmande inflytande i bolaget med gåvan tillgodosett ett behov, som eljest måst täckas med stadens egna medel".[133] HovR:n tar således, i sin av HD i denna del fastställda dom, under omständigheterna i övrigt hänsyn till gåvomottagarens person. Begränsningarna i rätten att lämna gåvor till aktieägare att användas till allmännyttiga ändamål kan därmed tänkas ha en självständig betydelse vid sidan av generalklausulen i 9 kap 16 § ABL. Det vidgade tillämpningsområdet måste emellertid antas vara ganska litet. Det torde vara sällsynt att en åtgärd som bedöms som tillbörlig vid en bedömning enligt generalklausulen, skulle betraktas som oskälig vid en bedömning enligt 12 kap 6 § ABL. Ytterligare ett argument som talar i den senast anförda riktningen är den utvidgning av generalklausulernas tillämpningsområde som företogs i samband med ändringarna av aktiebolags-

[131] Ref s 188.

[132] Ref s 188.

[133] Ref s 187.

lagen 1973.[134]

3.4.4. Likhetsprincipen.

När en bolagsstämma fattar beslut är den bunden av den associationsrättsliga likhetsprincipen, vilken tillsammans med generalklausulen och utbetalningsförbudet i 12 kap 1 § 1 st ABL kan sägas utgöra botten i det aktiebolagsrättsliga regelsystemet. Likhetsprincipen är en allmän associationsrättslig grundsats,[135] och kan åberopas av varje aktieägare, oavsett hur många aktier han äger. Likhetsprincipens kärna kommer till uttryck i 3 kap 1 § 1 st ABL.[136] Även generalklausulen anses vara ett uttryck för likhetsprincipen.[137]

Enligt den av Rodhe använda terminologien finns det två stycken likhetsprinciper. Den ena likhetsprincipen är den regel som kommer till uttryck i generalklausulen, och den andra är den oskrivna, mer strikta, likhetsprincipen.[138] I förtydligande syfte kommer här, i likhet med hos t ex Nial,[139] termen "generalklausulen" att begagnas som beteckning på den första likhetsprincipen, medan begreppet "likhetsprincipen" reserveras för princip nummer två.

Vidare avspeglas likhetsprincipen i de stränga krav på kvalificerad majoritet som uppställs för en sådan ändring av bolagsordningen som rubbar förhållandet mellan aktierna i bolaget,[140] 9 kap 15 § 1 st ABL.[141] Ett beslut som endast strider mot likhetsprincipen är aldrig en nullitet, utan måste klandras om det

[134] Prop 1973:93 s 84 och 137.

[135] NJA 1977 s 393 (ref s 400, avseende ekonomiska föreningar) (refererat nedan i avsnitt 3.4.5.1.); SOU 1941:9 s 301 f; prop 1973:93 s 84; Kedner & Roos I 1988 s 256 (9:16.01); Mallmén 1989 s 268 f; Nial 1988 s 146 och Pehrson i Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1987 s 485. Jfr Cederberg i NJM 1931 s 62; Dyrbye 1983 s 54; Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG Einl Anm 141 och för äldre västtysk rätts del t ex Obermüller m fl 1967 s 27.

[136] Nial a st och Pehrson a st. Jfr Gomard 1986 s 85 f och Werlauff 1983 s 166.
Bestämmelsen motsvaras av 17 § DASL, 13 § DApL, 3 kap 1 § 1 st finska ABL och 3 kap 1 § 1 st NASL.

[137] Se t ex prop 1973:93 s 84; prop 1975:103 s 248; Ds Fi 1986:21 s 30 f; G. Kedner, Kommentar till aktiebolagslagen (7 uppl 1987) s 95; Kedner & Roos 1988 I s 256 f (9:16.02); J. Lind, Aktiebolagslagen (2 uppl 1981) s 201 och Pehrson a a s 499 f.

[138] Rodhe 1989 s 246 ff.

[139] 1988 s 146 ff.

[140] SOU 1941:9 s 532; SOU 1971:15 s 240; SOU 1984:27 s 276 (avseende bankaktiebolagslagen); prop 1975:103 s 409; prop 1986/87:12 Band 2 s 122 (avseende bankaktiebolagslagen); Kedner 1987 s 93 och Stenbeck m fl 1970 s 369.
Jfr Andenæs 1981 s 169; Gomard 1986 s 166 och Marthinussen & Aarbakke 1986 s 318 (§ 9-14, 6) och 322 (§ 9-15, 4).

[141] Se vidare nedan i avsnitt 9.5.2.2.

ej skall vinna giltighet.[142] Principens allmänna natur och generella tillämpningsområde gör att den ej lämpar sig för en djuplodande penetrering i ett sammanhang. Betydelsen av likhetsprincipen, och även av generalklausulen, torde framgå klarast när den sätts in i sitt sammanhang. Här och i följande avsnitt ges enbart en allmän översikt över och presentation av reglerna.

Likhetsprincipen har sedan länge ansetts normerande på aktiebolagsrättens område.[143]

I RÅ 1922 H 74 hade två bolagsstämmor[144] i ett bolag beslutat att ändra bolagsordningen. I bolaget fanns två aktieserier. Den ändrade bolagsordningen fick bl a till följd att fondemissioner skulle kunna ske till enbart den ena aktieklassen. Då bolagsordningen inte innehöll något stadgande om att aktieklasserna skulle ha olika rätt till bolagets tillgångar och vinst, befanns ändringen innebära att rättsförhållandet mellan redan utgivna aktier rubbades.[145] PRV vägrade, i sitt av RegR:n fastställda beslut, att registrera den nya bolagsordningen.[146]

I Danmark fanns ingen generalklausul före dagens 80 § DASL.[147] Redan tidigare ansåg dock domstolarna att majoritetsaktieägarna inte fick utnyttja sin maktposition till att bereda sig fördelar på minoritetsaktieägarnas bekostnad. I UfR 1921 s 250[148] hade ett moderbolag beslutat att ett icke helägt dotterbolag skulle träda i likvidation samt att dess tillgångar skulle överföras till moderbolaget. Minoritetsaktieägarnas aktier inlöstes mot kontant ersättning. Højesteret uttalade att även "om Aktieselskabsloven ikke indeholder Bestemmelser derom, findes dog ifølge Sagens Natur Beslutninger, hvorved en Majoritet af Aktionærer misbruger deres talmæssige Overvægt til at skaffe sig en Fordel paa Minoritetens Bekostning, at være ugyldige".[149] Den ersättning som utgått ansågs dock vara fullgod kompensation för minoritetens aktier, varför klandertalan ogillades.

[142] Jfr Andenæs 1981 s 170; Schmidt 1986 s 349 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 243 Anm 148.

Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 324 (§ 9-16, 2), vilka för norsk rätts del påpekar att ett beslut som står i strid med likhetsprincipen kan fordra alla aktieägares samtycke, 9 kap 15 § 1 st 4 p NASL, och följaktligen kan drabbas av nullitetsverkan enligt 9 kap 17 § 3 st 2 p NASL (jfr 9 kap 17 § 3 st 2 p ABL).

[143] Se redan Hagströmer 1872 s 234; RÅ 1912 nr 92 (nedan i avsnitt 3.4.5.2.) och vidare Pehrson a a s 485.

[144] Se 91 § 2 st 1910 års ABL.

[145] Se 91 § 1 st 1910 års ABL.

[146] Se angående sakfrågan i fallet numera 3 kap 1 § 2 st 3 p ABL.

[147] Se t ex Gomard 1986 s 169 f.

[148] Se också UfR 1924 s 147, där ett beslut, om att ett bolags aktier skulle kunna belånas hos bolaget, förklarats ogiltigt då det enbart verkade i en aktieägares intresse; 1931 s 274, där ett stämmobeslut upphävts då det inte ansetts tillkommet i bolagets - utan bara i en aktieägares - intresse, och 1966 s 739, där stämmobeslut om tantiem till styrelseledamot, vilken tillika var majoritetsaktieägare, godkänts då det inte visats innebära majoritetsmissbruk.

[149] Ref s 253.

Även i Norge har majoriteten, också före generalklausulens tillkomst, ansetts förhindrad att på minoritetsaktieägarnas bekostnad missbruka sin makt.[150]

Likhetsprincipen definieras något olika i olika källor.[151] Här ges likhetsprincipen, i anslutning till 3 kap 1 § 1 st ABL och till Nials definition,[152] innebörden att det med varje aktie skall följa samma rättigheter som med övriga aktier, såvida inte aktiebolagslagen medger undantag från likabehandlingen[153] eller annat följer av bolagsordningen.[154]

I England utgör sec 459 (1) CA[155] ett skydd för likhetsprincipen. Stadgandet kan inte åberopas då effekterna av ett handlande drabbar alla aktieägare lika.[156]

I Aktiengesetz är likhetsprincipen[157] numera lagfäst: "Aktionäre sind unter gleichen Voraussetzungen gleich zu behandeln", 53 a § AktG. Skälet till regelns kodifikation står att finna i art 42 i EG:s andra direktiv på bolagsrättens område.[158] Likhetsprincipen gällde även tidigare, utan uttryckligt lagstöd, och 53 a § AktG "sollte nur klarstellen,

[150] Se t ex Rt 1919 s 550, där ägare till en aktie ansetts ersättningsberättigad då en nyemission till underkurs berättigade till en ny aktie för två gamla aktier, och Augdahl Aksjeselskapet s 357 f.

[151] Se t ex SOU 1941:9 s 301 och 302 f; SOU 1971:15 s 219; SOU 1988:38 Bilaga 1 s 59; prop 1973:93 s 84; Dotevall 1989 s 282; Kedner & Roos I 1988 s 256 (9:16.01); Lind 1981 s 201; Nial i SvJT 1941 s 714; d s 1988 s 146; Pehrson i Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1987 s 485; Rodhe 1989 s 246 f och Stenbeck m fl 1970 s 192 f. Jfr Taxell 1961 s 43.

[152] 1988 s 146. Se också SOU 1988:38 Bilaga 1 s 59 med not 191.

[153] Det kan även tänkas att aktieägarna ingår ett avtal som eftersätter likhetsprincipen. Ett dylikt avtal torde, med reservation för de allmänna avtalsrättsliga ogiltighetsreglerna, vara bindande mellan parterna, men inte få någon effekt på det bolagsrättsliga planet. Se nedan i avsnitt 9.5.4.2. Jfr Ufr 1955 s 932, vari bör observeras att svaranden medgav att den av kärandena påkallade rättsföljden skulle inträda om svaranden förlorade målet.

[154] Se t ex NJA 1904 s 508, där bolagsordningen angav att preferensaktier fick inlösas efter lottning, vilket ansetts möjliggöra inlösen till aktiernas nominella värde, och NJA 1963 s 431, där det ansågs möjligt att ändra en bolagsordning så att hembjudna aktier fördelades mellan de som ville lösa efter huvudtalet, istället för i förhållande till de lösningsberättigades tidigare aktieinnehav. Jfr också NJA 1947 s 603, där medel, som enligt föreningsstadgar hade avsatts till en fond, fördelades mellan medlemmarna på ett sätt som en medlem ansåg strid mot likhetsprincipen. Fallet avgjordes på en bevisvärderingsfråga.

[155] Sec 459 (1) CA lyder som följer.

"A member of a company may apply to the court by petition for an order under this Part on the ground that the company's affairs are being or have been conducted in a manner which is unfairly prejudical to the interests of some part of the members (including at least himself) or that any actual or proposed act or omission of the company (including an act or omission on its behalf) is or would be so prejudical."

[156] Farrar 1985 s 381 f och Graham i 10 CL (1989) s 66 f.

[157] "Der Gleichbehandlungsgrundsatz".

[158] (1977) OJ L 26/1 (77/91/EEC). Se Schmidt 1986 s 346 och 609. Jfr också art 40 i det reviderade utkastet till statut för europabolag (COM(89) 268 final - SYN 218).

was ohnehin galt."[159] Principen gäller i alla associationstyper. Lika lite som i Sverige innebär likhetsprincipen något hinder mot en olik behandling som har stöd i lagen eller i bolagsordningen.[160] Vid en jämförelse med svensk rätt kan en klar skillnad iakttas. Enligt den svenska likhetsprincipen skall alla *aktier* ge lika rätt, medan 53 a § AktG stadgar att *aktieägarna* skall behandlas lika.[161]

Bortsett från möjligheten till avsteg med stöd av lag eller bolagsordning innehåller likhetsprincipens definition inga begränsningar i stämmans skyldighet att tillägga alla aktier samma rätt. Uppenbarligen skulle emellertid en helt obegränsad likhetsprincip i vissa situationer kunna föranleda allvarliga problem. Självklart måste likhetsprincipen tillämpas strikt vid t ex utdelning,[162] men om en aktieägare utanför stämman erhållit för bolaget känslig information är det inte lika självklart att en aktieägande konkurrent bör ges samma upplysningar.[163] I NJA 1977 s 393[164] har Högsta domstolen också uttalat att delägarna i en förening inte får behandlas olika, "med mindre detta är av sakliga skäl motiverat".[165]

En begränsning av likhetsprincipens tillämpningsområde går även att finna i andra länder. I BGHZ 33 s 175 (1960) bedömdes en riktad nyemissions förenlighet med likhetsprincipen. Bundesgerichtshof uttalade härvid att "eine ungleiche behandlung der Aktionäre ist zulässig, wenn sie sachlich bereichtigt ist und damit nicht den Carakter der Willkür trägt."[166] Den svenska och den tyska domstolen har alltså, på respektive

[159] Schmidt 1986 s 346. Se också a a s 609.

[160] Kraft i Kölner Kommentar zum AktG § 11 Anm 9 och 11; Schmidt 1986 s 347 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 243 Anm 150.

[161] Se om betydelsen härav nedan i avsnitt 3.4.5.1.

[162] Rodhe 1989 s 247 f.

[163] Se nedan i avsnitt 8.1.3.2. Jfr dock Dotevall 1989 s 283, vilken, i anslutning till 8 kap 13 § ABL, anför att det är klart att bolagsledningen "överhuvudtaget inte får särbehandla aktieägare utan stöd i aktiebolagslagen eller bolagsordningen." Yttrandet är dock ej närmare motiverat och understöds inte av några referenser.

[164] Fallet refereras nedan i avsnitt 3.4.5.1.

[165] Ref s 400.
På grund av de speciella förhållandena inom föreningsrätten är det på detta område svårt att fastställa innebörden av likhetsprincipen. Se Mallmén 1989 s 271 ff och K. Rodhe, Föreningslagen (8 uppl 1988) s 183 f. Det torde därför knappast vara möjligt att *enbart* med stöd av NJA 1977 s 393 hävda att likhetsprincipen är inskränkt även på det aktiebolagsrättsliga området.

[166] Ref s 186. Se också BGHZ 71 s 40 (1978), apportemission utan företrädesrätt för aktieägarna har förklarats vara möjlig att genomföra när bolaget "nach vernünftigen kaufmännischen Überlegungen" (ref s 46) har ett tvingande behov av att förvärva egendomen i fråga, och 83 s 319 (1982), där ett beslut om att bemyndiga Vorstand att företa en riktad emission förklarats vara möjligt att fatta, om det är dels nödvändigt, dels försvarbart i förhållande till de inblandade aktieägarnas intressen. Se vidare Martens i Festschrift für Fischer 1979 s 437 ff; Mestmäcker i BB 1961 s 949; Obermüller m fl 1967 s 28 och 30 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG Einl

språk, valt samma ord för att begränsa likhetsprincipens tillämpningsområde.

Även i norsk rätt synes undantag från likhetsprincipen ha accepterats.[167] I Rt 1925 s 88 har ett för vissa aktieägare kränkande beslut godkänts då det inte innebar ett "aapenbart misbruk".[168] "Høiesteret anser det derimot ikke nødvendig at undersøke om beslutningen virket fuldt retfærdig overfor de overstemte aktionærer."[169] Marthinussen & Aarbakke anför att "enhver særfordel for aksjeeiere eller andre må baseres på et saklig forsvarlig grunnlag".[170]

I NJA 1989 s 751 synes HovR:n, i sin av HD fastställda dom, inta en strängare ståndpunkt än den som angavs av HD i 1977 års fall. En bostadsrättsförening hade beslutat att installera kabel-TV. Projektet skulle finansieras genom att kostnaderna fördelades mellan bostadsrättsinnehavarna i förhållande till lägenheternas yta. Beräkningssättet hade stöd i föreningens stadgar. En medlem klandrade beslutet, och påstod att det stod i strid med "likhetsprincipen i föreningslagen".[171] HovR:n anförde härom att debiteringsnormen inte kunde "anses kränka den föreningsrättsliga likställighetsprincipen, vilken i första hand torde avse rent illojala eller på annat sätt otillbörliga fall av gynnande eller missgynnande av vissa föreningsmedlemmar."[172]

Avseende begränsningarna av likhetsprincipens tillämpningsområde har hävdats att det som utgångspunkt inte torde gå att åberopa likhetsprincipen gentemot en åtgärd som "framstår som företagsekonomiskt riktig eller försvarlig."[173] I det norska fallet Rt 1929 s 252 har också en försämring av enbart vissa aktiers rätt accepterats då åtgärden i fråga var den för bolaget bästa tänkbara lösningen, och alternativet var att bolaget försattes i konkurs.

Kritik har framförts mot påståendet att företagsekonomiska skäl i sig kan utgöra sådana sakliga skäl som motiverar ett avsteg från likhetsprincipen. Rodhe hävdar att det anförda resonemanget innebär en orimlig ståndpunkt.

"För det första saknar uttrycket 'företagsekonomiskt riktig och försvarlig' mening, eftersom företagsekonomin inte kan ge några normer. Men även om man stryker de

Anm 139 och 146, § 131 Anm 60 och § 243 Anm 147 och 154. Jfr Lutter i ZGR 1979 s 411.

Jfr även UfR 1924 s 147, där ett beslut ogiltigförklarats då det endast verkade i en aktieägares intresse, och härom Gomard 1986 s 170.

[167] Andenæs 1981 s 171 och Augdahl Aksjeselskapet s 357 f.

[168] Ref s 89. Samma motivering begagnades i Rt 1929 s 252, som avsåg ett beslut om att genom en bolagsordningsändring försämra preferensaktieägares ställning.

[169] Andersen i TfR 1926 s 61.

[170] 1986 s 245 (§ 8-14, 1).

[171] Ref s 751.

[172] Ref s 753.

[173] Pehrson i Festskrift till Sveriges advokatsamfund 1987 s 500 f. Påståendet är hämtat från prop 1973:93 s 137 och Ds Fi 1986:21 s 31. På båda ställena är det emellertid, så som Pehrson också påpekar (a a s 491 f), generalklausulernas otillbörlighetsrekvisit som diskuteras. Se härom nedan i avsnitt 3.4.5.1.

citerade orden och håller sig till 'i bolagets intresse', kvarstår orimligheten. 'Bolagets intresse' är aktieägarnas gemensamma intresse, och detta begrepp kan över huvud taget inte användas när det gäller att lösa en konflikt aktieägarna emellan. Godtar man den nu omtalade ståndpunkten, har man i själva verket nästan helt skjutit likhetsprincipen åt sidan."[174]

Även Nial anser att slutsatsen knappast är godtagbar och att Högsta domstolens uttalande i NJA 1977 s 393 inte kan föranleda konklusionen att likhetsprincipen får åsidosättas så snart en åtgärd framstår som företagsekonomiskt försvarlig.[175]

På ett generellt plan finns ett visst stöd för Nials ståndpunkt i NJA 1967 s 313, som dock behandlar en striktare regel än likhetsprincipen. I fallet hade en bolagsstämma fattat ett beslut som stred mot bolagets verksamhetsföremål. Trots att åtgärden i fråga påståtts vara företagsekonomiskt betingad upphävdes beslutet.

För engelsk rätts del anför Farrar att en "variation [of class rights] may be for the good of the company but may still unfairly prejudice a class of shareholders."[176]

Som Nial och Rodhe anför torde det ej vara möjligt att av Högsta domstolens motivering i NJA 1977 s 393 dra slutsatsen att likhetsprincipen kan åsidosättas så snart det är företagsekonomiskt riktigt eller försvarligt.[177] Inte heller förarbetsuttalanden om förutsättningarna för att generalklausulernas otillbörlighetsrekvisit skall vara uppfyllda, torde kunna motivera en dylik slutsats.

Det skulle i och för sig kunna hävdas att förarbetsuttalandena om förutsättningarna för generalklausulens tillämpning[178] vore meningslösa om likhetsprincipen skulle kunna tillämpas mot förfaranden som är företagsekonomiskt riktiga eller försvarliga. Så torde dock inte vara fallet. I vissa situationer medger aktiebolagslagen att stämman fattar beslut som drabbar aktieägarna olika.[179] Det är även möjligt att genom bestämmelser i bolagsordningen tillägga olika aktier olika rätt, 3 kap 1 § 2 st ABL. I de här angivna fallen är likhetsprincipen inte tillämplig, utan aktieägarnas skydd ligger i generalklausulen, varvid man vid otillbörlighetsbedömningen får ta vederbörlig hänsyn till vad som framförs i lagens förarbeten. Om å andra sidan lagens tekniska uppbyggnad inte medger någon olika behandling är likhetsprincipen tillämplig,[180] varför någon otillbörlighetsbedömning inte behöver göras. Frågeställningen kompliceras av att även gene-

[174] 1989 s 247. Se också Dotevall 1989 s 283 not 1.

[175] 1988 s 147 f.

[176] 1985 s 187.

[177] Inte heller Pehrson uttalar sig så kategoriskt. Se a a s 500 f.

[178] Prop 1973:93 s 137 och Ds Fi 1986:21 s 31.

[179] Se t ex 4 kap 2 § ABL.

[180] Nial 1988 s 147.

ralklausulen är en del av aktiebolagslagen. Resonemanget kan inte slutföras på nuvarande stadium, utan framställningen återkommer till problemet längre fram.[181]

Det torde inte vara möjligt att i någon generell formel ange vad som kan vara sådana sakliga skäl som kan motivera ett avsteg från likhetsprincipen. Som alltid när det gäller förhållandet mellan majoritet och minoritet måste en avvägning göras mellan motstridiga men i och för sig beaktansvärda intressen.[182] Rimligtvis måste härvidlag likhetsprincipen utgöra utgångspunkten för bedömningen. Avsteg från likhetsprincipen bör endast tillåtas när majoritetens berättigade intressen kan anses väga betydligt tyngre än minoritetens. Med likhetsprincipen som utgångspunkt för resonemanget bör alltså tveksamma fall avgöras till minoritetens fördel.

3.4.5. Generalklausulen.

Den lagstiftningsteknik som begagnades tidigare innebar att det, vid sidan av direkta förbud, uppställdes krav på kvalificerad majoritet för beslut som kunde ha minoritetsskadliga verkningar.[183] Nackdelen med det beskrivna tillvägagångssättet är uppenbar. Lagstiftaren befinner sig ofta steget efter verkligheten och reagerar på företeelser som redan inträffat. Under mellankrigstiden började också tanken på ett mera generellt lagfäst förbud mot otillbörliga förfaranden vinna inträde i de nordiska rättssystemen. Nordiskt föregångsland på området var Finland som redan före andra världskriget införde en vidsträckt generalklausul i sin aktiebolagslag.[184]

I Sverige ansågs behovet av ett stadgande av den finska typen vara litet. Med anledning av förslaget till 1944 års aktiebolagslag anförde Nial att generalklausulens enda praktiska betydelse var att förhindra att likhetsprincipen kringgicks genom beslut som formellt kränkte bolaget som helhet, men reellt gav vissa aktieägare fördelar på de övrigas bekostnad.[185] Vad Nial avsåg var t ex att bolaget till underpris säljer tillgångar till någon utomstående. Ett sådant förfarande drabbar bolaget som helhet, och medför inte att de olika aktierna ges olika rätt. Om emellertid köparen är ett av majoriteten helägt bolag, innebär försäljningen reellt sett en förmögenhetsöverföring till majo-

[181] Se vidare nedan i avsnitt 3.4.5.1.

[182] Se t ex Hemström i Organisationerna i det moderna samhället. Relationen majoritet-minoritet 1975 s 88 f; Nial 1988 s 136 och Rodhe 1989 s 19 f och 234.

[183] Samma teknik används även idag; se t ex lagen (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag m m.

[184] 30 § 4 mom (i dess lydelse efter den 15 november 1935) 1895 års finska ABL. Se om argumenteringen för en generalklausul t ex Cederberg i NJM 1931 s 60 ff, och om den tidiga finska generalklausulen t ex Olsson i Festskrift till Borum 1964 s 349 ff.

[185] Nial i SvJT 1941 s 715 f.

riteten på minoritetens bekostnad.

I 1910 års aktiebolagslag fanns ingen generalklausul av här behandlat slag, utan det är först i 76 § 2 st 1944 års ABL som det går att återfinna en föregångare till dagens generalklausul. I dess ursprungliga lydelse var tillämpningsområdet för 76 § 2 st 1944 års ABL begränsat. Stadgandet kunde för det första enbart begagnas mot förfaranden som ledde till fördelar för aktieägare, och inte om någon utomstående gynnades.[186] Vidare kunde generalklausulen inte användas såvida inte det var *uppenbart* att fördelar bereddes vissa aktieägare. Slutligen innehöll paragrafen ett effektrekvisit genom att den riktade sig mot åtgärder som *innefattade* fördel för vissa aktieägare till nackdel för övriga aktieägare.[187]

Den tidigare restriktiva inställningen mot generalklausuler inom aktiebolagsrätten har på senare tid förbytts mot en positivare syn.[188] Nedan behandlas den generalklausul som är tillämplig på bolagsstämmobeslut, 9 kap 16 § ABL.

3.4.5.1. Allmänt om generalklausulen avseende bolagsstämman.

Bolagsstämman får ej fatta beslut som är ägnat att bereda otillbörlig fördel åt aktieägare eller annan till nackdel för bolaget eller annan aktieägare, 9 kap 16 § ABL.[189] Även beslut som gynnar utomstående täcks alltså numera av generalklausulens tillämpningsområde. Vidare har det i 1944 års aktiebolagslag uppställda uppenbarhetskravet bytts ut mot ett otillbörlighetsrekvisit.[190] Slutligen kan dagens stadgande tillämpas även om det ifrågasatta beslutet inte resulterat i en faktisk fördel. Enligt lagtexten kan generalklausulen begagnas så snart ett beslut är *ägnat* att bereda någon en otillbörlig fördel.

Även om generalklausulen i första hand är ett minoritetsskyddsinstrument, medför stadgandets generella utformning att det också kan åberopas mot minoritetsmissbruk. Majoritetsaktieägarna torde alltså med stöd av generalklausulen kunna klandra ett bolagsstämmobeslut, även om det endast är minoritetsaktieägare som bereds en otillbörlig fördel genom beslutet i fråga.[191]

[186] Stenbeck m fl 1970 s 193.

[187] A st.

[188] Se ovan i avsnitt 3.4.2.

[189] Stadgandet motsvaras av 80 § DASL, 61 § DApL, 9 kap 16 § finska ABL och 9 kap 16 § NASL. Jfr för engelsk rätts del, Redmond-Cooper i 9 CL (1988) s 170 och avseende Västtyskland 243 § 2 st AktG.

[190] Se härom SOU 1971:15 s 244 f och prop 1973:93 s 84.

[191] Jfr RÅ 1912 nr 91, där en ändring av en bolagsordning inte registrerades, trots att ändringen var förmånlig för de aktieägare som inte godkänt beslutet.

Jfr Gomard 1986 s 170; Græsvænge & Thomsen 1985 s 294 (§ 80, 1) och Werlauff 1983 s 204 f. Jfr också UfR 1921 s 283, där ett beslut om ändring av bolagsordningen fattats i strid med önskan hos majoritetsaktieägaren, vilken p g a en i bolagsordningen stadgad frist inte kunde utöva

Termen minoritetsmissbruk är egentligen oprecis. Huvudregeln är att varje aktieägare har rätt att på bolagsstämma se till sina egna intressen.[192] Det kan alltså inte kallas för missbruk när en minoritet med hjälp av t ex regler om kvalificerad majoritet blockerar ett beslut som majoritetsaktieägarna anser är fördelaktigt för bolaget.[193] Vad som kan komma i fråga som missbruk från minoritetsaktieägarnas sida torde istället vara beslut då minoriteten av något skäl - t ex att majoritetsaktieägarna har försuttit en i bolagsordningen angiven frist för föranmälan till stämma - har möjlighet att diktera stämmans beslut. I praktiken är det alltså fråga om situationer då den bolagsstämmomajoritet som genomdrivit ett beslut endast utgör en minoritet av de intresserade aktieägarna.[194]

En annan sak är att en ny bolagsstämma som huvudregel inte är förhindrad att fatta ett beslut som strider mot en tidigare stämmas beslut,[195] varför det sällan torde vara intressant för majoritetsaktieägarna att väcka en klandertalan.

Generalklausulerna i de nordiska aktiebolagslagarna uppvisar en markant skillnad gentemot motsvarande stadgande i Västtyskland,[196] 243 § 2 st AktG.[197] För att det skall vara möjligt att, med stöd av 243 § 2 st AktG, föra en framgångsrik klandertalan mot ett beslut räcker det inte med att beslutet är ägnat att bereda någon en otillbörlig fördel. Det fordras ytterligare att den otillbörliga fördelen är den verkan som eftersträvas med beslutet.

Däremot skall frågan huruvida ett beslut faktiskt är ägnat att kränka aktieägarnas lika ställning avgöras utgående från objektiva kriterier.[198]

I de nordiska lagarna är lagtexten uppbyggd på rent objektiva kriterier. För att ett beslut skall strida mot generalklausulen räcker det därför med att förevarande paragrafs rekvisit objektivt sett är uppfyllda.[199]

rösträtt.

[192] Se t ex Kedner & Roos II 1988 s 370 (15:1.01). Jfr Gower 1979 s 615.

[193] Jfr Werlauff 1983 s 205 och 476.

[194] Jfr UfR 1921 s 283.

[195] Se nedan i avsnitt 9.5.5.

[196] Stenbeck m fl 1970 s 194.

[197] 243 § 2 st AktG lyder som följer:
"Die Anfechtung kann auch darauf gestützt werden, daß ein Aktionär mit der Ausübung des Stimmrechts für sich oder einen Dritten Sondervorteile zum Schaden der Gesellschaft oder der anderen Aktionäre zu erlangen suchte und der Beschluß geeignet ist, diesem Zweck zu dienen. Dies gilt nicht, wenn der Beschluß den anderen Aktionären einen angemessenen Ausgleich für ihren Schaden gewährt."

[198] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 243 Anm 153.

[199] Andenæs 1981 s 170 f; Dotevall 1989 s 287 (om 8 kap 13 § ABL); Stenbeck m fl 1970 s 194 och Wik i JFT 1989 s 421. Jfr avseende sec 459 (1) CA Pennington 1985 s 745.

Som nämnts ovan infördes en generalklausul av här aktuellt slag först i Finland, 30 § 4 mom (i dess lydelse efter den 15 november 1935) 1895 års finska ABL. Frågan om huruvida det äldre finska stadgandet innehöll något subjektivt rekvisit, var mer omstridd.[200]

Enligt 1944 års aktiebolagslag i dess ursprungliga lydelse kunde generalklausulen antagligen inte tillämpas på beslut som fattats med en i lagen angiven kvalificerad majoritet.[201] Enligt 1975 års aktiebolagslag är det klart att generalklausulen är tillämplig på alla bolagsstämmobeslut.[202] Majoritetens intresse av att i vissa situationer kunna fatta beslut som fordrar kvalificerad majoritet utan att besluten blir klanderbara, tillgodoses genom att 9 kap 16 § ABL inte kan tillämpas då stadgandets otillbörlighetsrekvisit ej är uppfyllt. Tanken är att minoritetsaktieägarna får finna sig i vissa olägenheter då ett beslut kräver kvalificerad majoritet.[203] En tillämpning av generalklausulen aktualiseras först då beslutet framstår som ett maktmissbruk från majoritetens sida.[204]

Den närmare innebörden av generalklausulens otillbörlighetsrekvisit är osäker. Vid en fondemission har aktieägarna en ovillkorlig företrädesrätt till de nya aktierna, 4 kap 2 § ABL. En nyemission genomförs ofta till en kurs som understiger de gamla aktiernas värde.[205] Ett dylikt förfarande ansåg aktiebolagsutredningen i uppenbara fall kunna innebära en "partiell fondemission".[206]

Uttrycket partiell fondemission är vedertaget och begagnas därför även i denna

[200] Se Cederberg i TfR 1935 s 440 f; d s i TfR 1937 s 426; Olsson i Festskrift till Borum 1964 s 354 f; L. E. Taxell, Aktiebolagsstyrelsens kompetens att rättshandla (Åbo 1946) s 227 f och d s 1961 s 48. Se i frågan också Nial 1934 s 40 f.

[201] NJA 1963 s 431, där generalklausulen inte ansågs tillämplig på ett beslut om ändring av bolagsordningen. Se Nial i SvJT 1965 s 583 f; Pehrsson i SvJT 1965 s 695 f och Nial i SvJT 1965 s 696 f.

[202] Se t ex SOU 1971:15 s 244 f; Aktiemarknadsnämndens uttalande 1988:12 s 5 f; Nial 1988 s 148 f och Rodhe 1989 s 247. Jfr Instilling 1970 s 138; Gomard 1986 s 165 och 168 f och Skåre & Knudsen 1987 s 230 (§ 9-16, 1).

[203] SOU 1971:15 s 245 och Nial 1988 s 148.

[204] NJA 1989 s 751 (strax nedan vid not 215-216); SOU 1971:15 s 245 och Nial 1988 s 148 f.

[205] Se t ex prop 1975:103 s 331; Aktiemarknadsnämndens uttalande 1990:1 s 2 och 4 f och Näringslivets börskommitté. Rekommendationer rörande offentligt erbjudande om aktieförvärv i och för samgående mellan bolag (1971). Specialmotiveringen III 2 k. (1988 års rekommendation motiverade inget motsvarande uttalande.)

[206] SOU 1971:15 s 175.

framställning. Termen är egentligen ej särskilt väl vald.[207] En fondemission innebär ett bokföringstekniskt överförande av medel inom ramen för bolagets egna kapital,[208] 4 kap 16 § ABL. En nyemission får i princip inte ske till en kurs som understiger aktiernas nominella värde, 4 kap 1 § 3 st 1 meningen jfrt m 2 kap 2 § 1 st 2 meningen ABL. Terminologin kan kanske ha mer fog för sig efter 1980 års ändring av 4 kap 1 § ABL.[209]

Från näringslivets sida framfördes farhågor om att normala lojala emissioner innefattande en viss favörkurs skulle riskera att komma att förbjudas enligt reglerna om fondemissioner,[210] vilket föranledde föredragande statsrådet att uttala att en riktad kontantemission får innefatta en mindre favör för tecknaren.[211] Vid större förmåner blir generalklausulen tillämplig. Som godtagbara skäl för en låg emissionskurs torde t ex kunna anses att emissionen vid en högre kurs ej vore möjlig att genomföra samt att bolaget är i behov av kapitaltillförsel. Av det redovisade förarbetsuttalandet kan dras slutsatsen att ett beslut som medför att någon får en ekonomisk fördel kan uppfylla generalklausulens otillbörlighetsrekvisit.[212]

Avseende västtysk rätt anför Lutter att en i övrigt "zulässigen Ungleichbehandlung der Ausschluß einzelner keinesfalls mit einem besonderen wirtschaftlichen Vorteil der anderen verbunden werden [darf]: Ein Bezugskurs *unter* der wirtschaftlichen bzw kursmäßigen Parität wäre hier *nicht* gedeckt und würde wieder zur unberechtigen Ungleichbehandlung führen".[213]

Åtminstone så länge det i realiteten är någon utomstående som gynnas kan dock inte varje ekonomisk fördel betraktas som otillbörlig.

I AD 1988 nr 20 har arbetsdomstolen, vid en prövning enligt 8 kap 13 § ABL, funnit att två års uppsägningstid för en VD i ett större bolag inte kan betraktas som en

[207] Jfr avseende verkliga partiella fondemissioner Marthinussen & Aarbakke 1986 s 138 f (§ 4-2, 10).

[208] Rodhe 1989 s 61 f.

[209] Se nästa not.

[210] Farhågorna torde varit överdrivna. En emissionskurs som ligger över aktiernas nominella värde kan aldrig innebära att bolagets aktiekapital ökar på bekostnad av bolagets övriga egna kapital. Reglerna om fondemission kan därför inte vara tillämpliga i denna situation. Efter en lagändring 1980 (SFS 1980:1104) får dock bolag noterade vid Stockholms fondbörs emittera aktier till en kurs understigande aktiernas nominella värde, 4 kap 1 § 4 st ABL. En förutsättning härför är att skillnaden mellan emissionskursen och aktiernas nominella värde täcks genom överföring till aktiekapitalet från bolagets övriga egna kapital. I denna situation torde farhågorna för ett begagnande av reglerna om fondemission vara mer realistiska.

[211] Prop 1975:103 s 331.

[212] Se också Rodhe 1989 s 55.

[213] Kölner Kommentar zum AktG § 186 Anm 57 (kurs i original).

otillbörlig fördel.

Om däremot den gynnade parten är aktieägare eller har intressen som är nära anknutna till en aktieägare torde gränserna i Sverige, liksom i Västtyskland, dras snävare.[214]

I AG 1989 s 218[215] hade Mauser Waldeck AG beslutat företa en riktad nyemission till Hannover Finanz GmbH. Det senare bolaget var ett dotterbolag till Haftpflichtverbandes der Deutchen Industrie, som i sin tur var en stor aktieägare i Mauser Waldeck AG. Emissionsbeslutet klandrades. Domstolen ansåg att emissionen medförde ekonomiska fördelar för Hannover Finanz GmbH, och därför stred mot 243 § 2 st AktG. Klandertalan bifölls.[216]

Det torde dock inte vara möjligt att betrakta varje liten ekonomisk differens i de rättigheter som följer med ett delägarskap som otillbörlig.

NJA 1989 s 751 behandlar en bostadsrättsförening.[217] Eftersom den nytta en delägare har av sin andel i en bostadsrättsförening inte i lika hög grad som i aktiebolag är koncentrerad till ekonomiska aspekter, är det tänkbart att domstolarnas tillämpning av otillbörlighetsrekvisitet i 7 kap 16 § FL inte kan överföras direkt till det aktiebolagsrättsliga området. Trots de skilda förutsättningarna torde det dock vara möjligt att på ett generellt plan dra vissa mer allmänna slutsatser. I HovR:ns, av HD fastställda, dom betraktas det inte som en otillbörlig fördel att kostnaderna för en viss nyttighet fördelats efter lägenheternas yta, trots att vissa hushåll därigenom uppenbarligen fått "vidkännas större andel av kostnaderna /.../ än som svarar mot detta hushålls behov eller utnyttjande."[218]

I aktiemarknadsnämndens uttalande 1987:4 hävdas att en förändring av förhållandet mellan antalet bundna och fria aktier kan vara otillbörligt i generalklausulens mening.

Holmens Bruk AB avsåg att genomföra en nyemission där huvuddelen av de nya aktierna skulle vara bundna. Oberoende av vilken typ av aktier de hade tidigare, skulle fria aktier endast tilldelas de aktieägare som var förhindrade att äga bundna aktier. Förfarandet ansågs principiellt sett inte strida mot aktiebolagslagen och inte heller mot god sed på aktiemarknaden. En viktig förutsättning var att bolaget höll sig inom de

[214] SOU 1971:15 s 175; prop 1973:93 s 129; LU 1973:19 s 45; LU 1986/87:27 s 6 f och Aktiemarknadsnämndens uttalande 1988:12 s 6. Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 138 (§ 4-2, 9).

[215] Domen avkunnades av Landgericht i Kassel. Innan avgörandet vann laga kraft förliktes parterna. Se AG 1989 s R 179 f.

[216] Se även nedan i avsnitt 3.4.5.2.

[217] Sakförhållandena i fallet refereras ovan i avsnitt 3.4.4.

[218] Ref s 753.

ramar som generalklausulen innefattar.

I den mån ett bolags fria respektive bundna aktier har samma värde torde knappast generalklausulen medföra några problem vid den i aktiemarknadsnämndens uttalande 1987:4 behandlade typen av nyemissioner. Fria aktier betingar dock ofta ett högre pris än bundna aktier. Under förutsättning att emissionen i sig inte påverkar priset på de enskilda aktierna drabbas en ägare av högt värderade fria aktier, som vid en emission får lägre värderade bundna aktier, av en minskning av sin andel av samtliga aktiers försäljningsvärde. När aktiemarknadsnämnden anmärker att det är en förutsättning för den av Holmens Bruk planerade emissionen att förfarandet håller sig inom generalklausulens ramar, torde därför - ur ett principiellt perspektiv - villkoret vara ganska svårt att uppfylla. Såsom aktiemarknadsnämnden påpekar kan givetvis i undantagsfall bolagets intresse av att skapa ett spelrum inom de ramar som anges av utlänningslagstiftningen, medföra att generalklausulens otillbörlighetsrekvisit inte uppfyllts. Undantaget motiverar dock inte något avsteg från den principiella inställningen.

Hjerner antar att den av Högsta domstolen anförda principen att aktier skall värderas utan att hänsyn tas till deras egenskap av minoritetsaktier,[219] medför att man inte heller skall lägga vikt vid skillnaden mellan fria och bundna aktier, då det gäller att beräkna aktiers verkliga värde.[220] I aktiemarknadsnämndens uttalande 1987:4 anförs å andra sidan att om de "bundna och fria aktierna är föremål för särnotering och denna notering eller - när särnotering inte finns - andra för bolaget kända förhållanden visar att marknadens värdering av de fria aktierna inte oväsentligt skiljer sig från värderingen av de bundna aktierna, bör bolaget vid emissionen utnyttja den möjlighet som ABL ger att sätta en högre teckningskurs på de fria aktierna."[221]

Även andra aspekter än de rent ekonomiska torde kunna aktualiseras vid otillbörlighetsbedömningen.

UfR 1985 s 183 behandlar frågan om generalklausulen kan åberopas mot s k utsvältning.[222] Højesteret ogillade käromålet med motiveringen att käranden köpt sina aktier i vetskap om bolagets restriktiva utdelningspolitik och att det klandrade beslutet låg i linje med denna. - Gomard kritiserar avgörandet och pekar på att vetskap ej kan

[219] NJA 1957 s 1. Jfr NJA 1972 s 214 och Re Bird Precision Bellows Ltd [1984] Ch 419, [1984] 3 All ER 444, där domstolen, med anledning av en talan om tvångsinlösen av en förtryckt minoritetsaktieägares aktier, yttrade detsamma.

[220] Festskrift till Welamson 1987 s 304.

[221] Aktiemarknadsnämndens uttalande 1987:4 s 5. Se också aktiemarknadsnämndens uttalande 1986:3.

[222] Se för Danmarks del närmare härom nedan i avsnitt 7.3.5.1.

jämställas med samtycke.[223]

En speciell otillbörlighetsbedömning aktualiserades i fallet Carl L v Märsta Hantverkshus AB.

Carl L v Märsta Hantverkshus AB.[224] Bolagsstämman i Märsta Hantverkshus AB (MHAB) hade enhälligt beslutat genomföra en kontantemission utan avvikelser från de gamla aktieägarnas företrädesrätt till de nya aktierna. I budgeten för 1984 anslog Sigtuna kommun, vilken vid denna tid var majoritetsaktieägare i MHAB, medel för att delta i nyemissionen. Kommunfullmäktiges beslut att anta budgeten överklagades i denna del genom kommunalbesvär, varefter KamR:n förordnade om interimistiskt verkställighetsförbud avseende det överklagade beslutet. Kommunstyrelsen i Sigtuna beslutade att bryta mot det interimistiska förbudet och teckna aktier i MHAB. Även kommunstyrelsens beslut överklagades samt belades av KamR:n med verkställighetsförbud. Trots de två besluten av KamR:n deltog Sigtuna i aktieteckningen. När sedermera KamR:n upphävt de överklagade besluten såsom stridande mot kommunallagen (1977:179)[225] samt RegR:n vägrat meddela prövningstillstånd,[226] beslutade bolagsstämman i MHAB att upphäva emissionsbeslutet. Vid stämman röstade Sigtuna kommun för såväl sina gamla aktier som för de aktier kommunen tilldelats i emissionen. Beslutet att upphäva emissionsbeslutet klandrades. Käranden hävdade härvid att beslutet ej tillkommit i laga ordning - då kommunen röstat för nyemitterade aktier[227] - samt att förfarandet stred mot 9 kap 16 § ABL. TR:n meddelade interimistiskt verkställighetsförbud, vilket fastställdes av HovR:n, varefter förlikningsförhandlingar inleddes mellan parterna. Förhandlingarna ledde till att Sigtuna kommun avvecklade hela sitt aktieinnehav i MHAB.

Eftersom parterna förliktes tog domstolarna i det refererade Märsta Hantverkshus-fallet aldrig ställning till sakfrågorna i målet. Det kan ifrågasättas huruvida det klandrade stämmobeslutet stod i strid med generalklausulen. Om så skulle vara fallet måste kommunens möjlighet att behålla sin andel av bolagets aktier betraktas som en otillbörlig fördel, samtidigt som förhållandet att övriga aktieägare förhindrades från att öka sitt procentuella aktieinnehav måste ses som en nackdel. I och för sig kan det ha inneburit en nackdel för minoritetsaktieägarna att de ej kunde öka sin andel i bolaget, särskilt om emissionen skedde till underkurs.[228] Det framstår dock som tvivelaktigt om förhållandet att kommunen fick behålla sin ägarandel innebär en sådan

[223] 1986 s 171 not 35.

[224] Mål nr T 502/84, Sollentuna tingsrätt, och Ö 1910/84, Svea hovrätt.

[225] KamR:ns i Stockholm domar den 21 juni 1984 i mål nr 9726-1983 och 1354-1984.

[226] RegR:ns beslut den 15 november 1984, dnr 3487-1984 och 3489-1984.

[227] Jfr den speciella situationen i Rt 1933 s 27, där rösträtt för nyemitterade aktier fordrade att emissionen godkänts av ryska regeringen.

[228] Se vidare nedan i avsnitt 3.4.5.2.

otillbörlig fördel att generalklausulen skulle vara tillämplig. Med beaktande av att aktieägarna i princip har företrädesrätt till nyemitterade aktier, och att nyemitterade aktier som huvudregel fördelas just i förhållande till aktieägarnas tidigare aktieinnehav, 4 kap 2 § ABL, torde kunna antas att generalklausulen generellt sett inte är tillämplig i denna typ av situationer.

En speciell fråga är huruvida likhetsprincipen och generalklausulen täcker samma område. Till största delen fungerar generalklausulen otvivelaktigen som ett skydd för likhetsprincipen,[229] men innebär detta förhållande att likhetsprincipen förlorat sitt självständiga existensberättigande?

Inledningsvis kan konstateras att generalklausulen till viss del har ett vidare tillämpningsområde än likhetsprincipen. I 9 kap 16 § ABL görs, till skillnad från i likhetsprincipen, inget undantag för avvikande bestämmelser, varken i bolagsordningen eller i lagen.[230] Vidare tar likhetsprincipen endast sikte på interna bolagsrättsliga förhållanden, medan generalklausulen angriper ett bredare spektrum av åtgärder, genom att även beslut som bereder annan än aktieägare otillbörlig fördel kan klandras.[231] Slutligen kan likhetsprincipen endast begagnas mot beslut som faktiskt leder till en olik behandling, medan generalklausulen kan utnyttjas redan då ett beslut är *ägnat* att bereda någon en otillbörlig fördel.

Som antytts ovan[232] uppvisar här engelsk rätt en avvikelse. Sec 459 (1) CA är inte tillämplig när ett handlande drabbat alla aktieägare lika.[233] En annan sak är att ett missbruk som drabbar alla aktieägare lika kan föranleda tvångslikvidation enligt sec 517 (1) (g) CA.[234]

Frågan om likhetsprincipen kan begagnas trots att generalklausulen inte är

[229] Se t ex prop 1973:93 s 84; prop 1975:103 s 248; Ds Fi 1986:21 s 30 f; Kedner 1987 s 95; Kedner & Roos I 1988 s 256 f (9:16.02); Lind 1981 s 201; Pehrson i Festskrift till Sveriges advokatsamfund 1987 s 499 f och Rodhe 1989 s 246 f. Jfr dock Nial 1988 s 149.

[230] Jfr dock Dotevall 1989 s 283, som anför dels att ett beslut om en riktad emission inte behöver vara ogiltigt, "eftersom lagen ger denna möjlighet", dels att likhetsprincipen skall tillämpas strikt, med "reservation för att vissa undantag ges i aktiebolagslagen", dels att en riktad emission "kan strida mot likhetsprincipen även om reglerna i aktiebolagslagen följs".

Just den av Dotevall (a st) beskrivna situationen brukar annars ses som ett exempel på en situation där likhetsprincipen inte är tillämplig, utan aktieägarnas skydd ligger enbart i generalklausulen. Se Nial 1988 s 148.

[231] Pehrson a a s 500. Jfr AG 1989 s 218 (refererat strax ovan vid not 215-216) och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 243 Anm 156.

[232] Avsnitt 3.4.4.

[233] Farrar 1985 s 381 f och Graham i 10 CL (1989) s 66 f. Jfr dock, avseende den i här aktuellt hänseende mot dagens sec 459 svarande sec 210 CA 1948, Gower 1979 s 670.

[234] Farrar 1985 s 380 f. Se närmare om sec 517 (1) (g) CA nedan i avsnitt 7.6.2.

tillämplig är svårare att avgöra. För dansk, norsk och västtysk del har anförts att likhetsprincipen och generalklausulen är två fristående likställda regler.[235] I Sverige är frågan osäker. Vissa källor hävdar eller utgår från att likhetsprincipen har ett eget tillämpningsområde,[236] medan andra närmast synes anse att generalklausulen konsumerar likhetsprincipen.[237] Utförligast har frågan behandlats i finsk doktrin.[238] Taxell uttrycker sig t ex på följande sätt:

"Det synes sålunda berättigat att påstå, att ett mot likställighetsprincipen stridande bolagsstämmobeslut kan angripas av enskild aktieägare även om generalklausulen icke kan komma till användning. En annan uppfattning skulle leda till att minoritetsskyddet i vissa avseenden vore svagare än det var före 1935 års lagkomplettering, vilket uppenbart icke har varit lagstiftarens avsikt."[239]

I svensk praxis är främst NJA 1977 s 393 och NJA 1989 s 751 intressanta.

NJA 1977 s 393. Flera av medlemmarna i en HSB-förening hade underlåtit att betala sina medlemsavgifter. En av medlemmarna - men inte övriga som begått samma stadgebrott - uteslöts ur föreningen. Uteslutningsbeslutet hade fattats med stöd i föreningens stadgar varför generalklausulen i 20 § 2 st 1951 års FL inte kunde tillämpas.[240] HD fann emellertid att det trots den aktuella stadgebestämmelsen fick "anses åligga styrelsen att iakttaga den allmänna föreningsrättsliga grundsatsen, att medlemmar inte får behandlas olika, med mindre detta är av sakliga skäl motiverat."[241] Det kunde vidare ej "anses ha förelegat giltig anledning att behandla [käranden] annorlunda än andra medlemmar som gjort sig skyldiga till samma stadgebrott",[242] d v s ett direkt åberopande av likhetsprincipen. Uteslutningsbeslutet upphävdes. Fallet

[235] Andenæs 1981 s 171; Gomard 1986 s 155 med not 6; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 324 (§ 9-16, 1); Skåre och Knudsen 1987 s 231 (§ 9-16, 3) och Zöllner a a § 243 Anm 231.

[236] SOU 1971:15 s 219; Nial 1988 s 146 och 148 f; Pehrsson a a s 499 ff och Rodhe 1989 s 247 f. Jfr Dotevall 1989 s 283 ff, vilken anför att "likhetsprincipen /.../ byggts in i generalklausulen", vilket dock inte innebär att "generalklausulen konsumerar likhetsprincipen" (s 284). Likhetsprincipen synes istället betraktas som ett av de främsta hjälpmedlen vid tolkningen av generalklausulen.

[237] Prop 1973:93 s 84 och Kedner & Roos I 1988 s 256 f (9:16.02).

[238] Se t ex Olsson i Festskrift tillägnad O. A. Borum 1964 s 353 f; Taxell 1946 s 221 ff; d s 1961 s 48 f och Wik i JFT 1989 s 428.

[239] 1946 s 231.

[240] Idag upptar lagtexten inte någon möjlighet att i stadgarna införa undantag från generalklausulen, 7 kap 16 § FL.

[241] Ref s 400.

[242] Ref s 402.

avgjordes enligt 1951 års lag om ekonomiska föreningar.[243] Domen visar dock att likhetsprincipen åtminstone tidigare hade en självständig betydelse vid sidan av generalklausulen.[244]

NJA 1989 s 751.[245] I sin av HD fastställda dom inledde HovR:n sin domsmotivering med frågan om huruvida det klandrade beslutet stod i strid med likhetsprincipen. Då så ej befanns vara fallet övergick domstolen till att bedöma huruvida beslutet kränkte generalklausulen. HovR:n har uppenbarligen inte ansett likhetsprincipen och generalklausulen vara samma sak.

Likhetsprincipen skulle kunna tillämpas i flera olika situationer då generalklausulen inte är användbar.[246] Generalklausulen kan bara tillämpas om den ifrågasatta åtgärden medfört otillbörlig fördel för någon. Likhetsprincipen innehåller inget motsvarande krav och skulle således kunna tillgripas mot en åtgärd som leder till olika behandling, utan att förfarandet kan anses innebära någon direkt fördel för någon,[247] t ex då lågt värderade röststarka bundna aktier omvandlas till högt värderade röstsvaga fria aktier och den fördel som ligger i den högre värderingen uppvägs av försvagningen i röstvärde. 3 kap 1 § 1 st ABL skulle även kunna tillämpas i fall då någon beretts en fördel, men fördelen inte kan betecknas som otillbörlig, t ex då viss eller vissa aktieägare tillåts köpa egendom från bolaget till ett pris som endast marginellt understiger egendomens marknadspris.

3 kap 1 § 1 st ABL stadgar vidare att alla aktier skall ha lika rätt,[248] medan 9 kap 16 § ABL i första hand behandlar förhållandet mellan aktieägarna. Likhetsprincipen skulle sålunda kunna vara tillämplig på beslut som endast berör förhållandet mellan aktierna och inte mellan aktieägarna.[249] Huruvida någon dylik situation går att uppleta i

[243] Reservationen kan vara betydelsefull. 1951 års lag om ekonomiska föreningar hade 1944 års aktiebolagslag som förebild. En motsvarande uppföljning av 1975 års lagstiftning på aktiebolagsområdet företogs inte förrän 1987. (SOU 1984:9, prop 1986/87:7 och lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar.) Eftersom utvidgningen av tillämpningsområdet för de aktiebolagsrättsliga generalklausulerna företogs 1973 (prop 1973:93 och SFS 1973:302), måste på detta område försiktighet iakttas vid generalisering och överförande till det aktiebolagsrättsliga området av principer härledda ur äldre föreningsrättsliga rättsfall.

[244] Pehrson a st.

[245] Refererat ovan i avsnitt 3.4.4. Se också strax ovan vid not 217-218.

[246] Jfr Taxell 1961 s 48 f.

[247] Jfr situationen i NJA 1977 s 393 och Skåre & Knudsen 1987 s 231 (§ 9-16, 3).

[248] SOU 1988:38 Bilaga 1 s 59 not 191. Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 85 (§ 3-1, 1).

[249] Jfr den omvända situationen i NJA 1963 s 431, där en hembudsklausul ändrades från att ange att hembjudna aktier skulle fördelas mellan de lösningsberättigade efter tidigare aktieinnehav, till att lösen skulle ske efter huvudtalet. Jfr UfR 1966 s 465, där en bolagsordning ändrades så att det för framtida bolagsordningsändringar skulle krävas olika kvalificerad majoritet beroende på om styrelsen tillträtt förslaget eller ej.

praktiken är dock osäkert.

Utgångspunkten för resonemanget bör vara lagtexten, där likhetsprincipens kärnområde respektive generalklausulen finns uttryckta i två åtskilda regler, 3 kap 1 § 1 st respektive 9 kap 16 § ABL. 1973 års utvidgning av generalklausulen motiverades med minoritetsskyddsaspekter.[250] Om det ökade tillämpningsområdet för generalklausulen innebar en inskränkning i minoritetsaktieägarnas möjlighet att åberopa 3 kap 1 § 1 st ABL[251] skulle lagändringen på vissa punkter ha medfört en försvagning av minoritetsskyddet. En dylik effekt skulle stå i strid med de skäl som angavs i förarbetena till 1973 års lagstiftningsärende.[252] Om likhetsprincipen skulle ha inskränkts till att enbart gälla det område som täcks av generalklausulen borde vidare detta förhållande ha anmärkts i lagens förarbeten. Det finns alltså mycket lite som tyder på att avsikten med den lagstiftning som blev följden av aktiebolagsutredningens förslag varit att avskaffa likhetsprincipen som fristående regel. I praxis har också likhetsprincipen betraktats som en fristående regel, om än på föreningsrättens område.[253] De anförda omständigheterna tyder på att likhetsprincipen även idag gäller parallellt med generalklausulen.

Man skulle vidare kunna fråga sig om det finns något skäl till att upprätthålla två parallella i stort sett likalydande regler. Går det inte att uppnå samma resultat genom att tolka in likhetsprincipen i generalklausulen?[254] Med denna lösning skulle varje fördel som följer med en olikbehandling som saknar stöd i lag och inte kan motiveras av sakliga skäl betraktas som otillbörlig. Det finns emellertid ett förhållande som gör att denna lösning framstår i en mindre tilltalande dager, nämligen placeringen av den primära bevisbördan. Om ett bolagsstämmobeslut klandras med stöd av generalklausulen är det käranden som har att föra bevisning om såväl att det uppkommit en fördel som att fördelen är otillbörlig. Om samma beslut istället kan klandras med stöd av likhetsprincipen räcker det att käranden kan visa att en olikbehandling skett, varefter det blir bolagets sak att föra bevisning om att förfarandet kan motiveras av sådana sakliga skäl att det är motiverat. Minoritetsaktieägarna får alltså en sämre ställning i bevisbördehänseende om inte likhetsprincipen gäller vid sidan av generalklausulen.

Slutligen kan ifrågasättas om det finns några principiella skäl som talar för att likhetsprincipen bör ges en fristående tillämpning. De tillfällen då likhetsprincipen skulle ha ett vidare tillämpningsområde än generalklausulen

[250] SOU 1971:15 s 111 f och 244 och prop 1973:93 s 69 och 83 f.

[251] Tidigare 9 § 1 mom 3 st 1944 års ABL.

[252] Se för finsk rätts del Taxell 1946 s 231.

[253] NJA 1977 s 393 och 1989 s 751 (ovan vid not 240-245).

[254] Jfr Dotevall 1989 s 284.

är kanske så aparta att det inte är motiverat att upprätthålla likhetsprincipen som en från generalklausulen skild regel. Principiella skäl talar dock för en annan slutsats. En av aktiebolagsrättens grundtankar är att varje andel i bolaget är likvärdig med övriga andelar.[255] Avseende vissa situationer har av olika skäl befunnits nödvändigt att göra avsteg från grundprincipen.[256] Aktiebolagslagens regler utgår dock in dubio från att aktierna är likställda. På de områden där inte lagen medger en olik behandling bör därför aktieägarna ha ett krav på att deras aktier såvitt det är möjligt ger samma rätt som andra aktier.[257] Att för dessa situationer kräva att aktieägarna, för att det skall vara möjligt att med framgång angripa ett beslut, måste bevisa att en olikbehandling leder till otillbörlig fördel för någon, är principvidrigt.

Sammanfattningsvis synes övervägande skäl tala för att såväl likhetsprincipen som generalklausulen är tillämpliga idag.

Genom det anförda framträder även en möjlig lösning på ett problem som antytts ovan.[258] Likhetsprincipen innebär att alla aktier skall ge samma rätt i bolaget, såvida inte lagen medger undantag eller annat följer av bolagsordningen. Det vore tänkbart att se systemet så att vissa olikbehandlingar är tillåtna så länge de inte står i strid med generalklausulen. Så snart en i och för sig tillåten olikabehandling kommer i konflikt med generalklausulen skulle därmed såväl likhetsprincipen som generalklausulen bli tillämpliga. I denna situation skulle därmed generalklausulens otillbörlighetsrekvisit bli meningslöst, åtminstone i den mån rekvisitet skiljer sig från vad som kan utgöra sådana sakliga skäl som kan motivera ett avsteg från likhetsprincipen.[259] Samtidigt bör, såsom anförts ovan, utvidgningen av generalklausulens tillämpningsområde inte ha inneburit någon inskränkning i likhetsprincipens minoritetsskyddseffekter. En lösning på problemet är att utesluta likhetsprincipens tillämpning så snart ett undantag från likabehandlingen är medgiven av lagen,[260] även om förfarandet i det enskilda fallet skulle stå i strid med generalklausulen.

Försåvitt det är en riktig konklusion att såväl likhetsprincipen som generalklausulen fortfarande gäller kan tillämpningsområdet för de två reglerna liknas vid två cirklar, vilka till stor del, men inte helt, täcker varandra.[261]

[255] Se t ex om rösträtt Dir 1984:7 s 21; SOU 1986:23 s 127 f; prop 1975:103 s 225 och FiU 1983/84:20 s 72 f.

[256] Se t ex 3 kap 1 § 2 st, 4 kap 2 § och 17 kap 1 § ABL.

[257] Dotevall 1989 s 283 och Nial 1988 s 147.

[258] Avsnitt 3.4.4.

[259] Se om innebörden av generalklausulens otillbörlighetsrekvisit prop 1973:93 s 137; Ds Fi 1986:21 s 31 och Pehrson i Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1987 s 491 ff.

[260] Nial i SvJT 1941 s 714 f.

[261] Pehrson a a s 499 f.

Nial hävdar dock, med hänvisning till att den här förfäktade uppfattningen inte synes "bidra till klarhet och reda", en annan mening.[262] Generalklausulen har annars allmänt ansetts vara ett uttryck för likhetsprincipen.[263] Så som likhetsprincipen definierats här, och även hos Nial,[264] täcker den vidare otvivelaktigen ett flertal situationer som även omfattas av generalklausulens ordalydelse.

Förhållandet mellan likhetsprincipen och generalklausulen blir med det ovan förda resonemanget följande. Bolagsstämman är skyldig att, såvida ej annat följer av lagen eller bolagsordningen eller är motiverat av sakliga skäl, vid sina beslut behandla alla aktier lika (likhetsprincipen). Om bolagsstämman för visst fall kan fatta ett från likhetsprincipen avvikande beslut måste det utformas så att ingen bereds en otillbörlig fördel till nackdel för bolaget eller aktieägare (generalklausulen).

Nial synes vilja stanna vid den ovan givna beskrivningen, och hävdar att det inte finns någon anledning begagna generalklausulen om likhetsprincipen åstadkommer ett tillfredställande resultat.[265] Några skäl till varför likhetsprincipen skulle ha ett försteg framför generalklausulen anges dock inte. Eftersom lagtexten i 9 kap 16 § ABL inte anger att generalklausulen skulle vara subsidiär i förhållande till några andra regler, får istället generellt sett antas att kränkta aktieägare i en process har möjlighet att åberopa antingen generalklausulen eller likhetsprincipen, eller båda reglerna.[266] Förhållandet mellan likhetsprincipen och generalklausulen torde lika väl kunna uttryckas som följer: Bolagsstämmobeslut måste utformas så att ingen bereds en otillbörlig fördel av beslutet till nackdel för bolaget eller aktieägare (generalklausulen). I de fall bolagsstämman kan fatta ett beslut som kränker de olika aktieägarnas lika ställning är bolagsstämman skyldig att, såvida ej annat följer av lagen eller bolagsordningen eller är motiverat av sakliga skäl, vid sina beslut behandla alla aktier lika (likhetsprincipen).

När det gäller förhållandet mellan likhetsprincipen och generalklausulen synes det vara egalt huruvida man i ett enskilt fall önskar betrakta likhetsprincipen som en av generalklausulen kompletterad huvudregel, eller tvärtom. Huvudsaken är att det observeras att varje aktieägare kan fordra att såväl generalklausulen som likhetsprincipen iakttas då bolagsstämman fattar beslut.

[262] 1988 s 149.

[263] Se t ex prop 1973:93 s 84; prop 1975:103 s 248; Ds Fi 1986:21 s 30 f; Kedner 1987 s 95; Kedner & Roos I 1988 s 256 f (9:16.02); Lind 1981 s 201; Pehrson a a s 499 f och Rodhe 1989 s 246 f.

[264] 1988 s 146.

[265] 1988 s 149. Se även d s i SvJT 1941 s 715.

[266] Svante Johansson i JT 1989/90 s 145. Jfr Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 243 Anm 231.

3.4.5.2. Särskilt om riktade emissioner.

Under 1988 nyemitterades aktier i Sverige för drygt 10,4 miljarder kronor.[267] Sett ur ett ekonomiskt perspektiv har alltså emissioner stor betydelse. Redan i föregående avsnitt torde ha framgått att riktade emissioner är ett område där aktiebolagslagens generalklausul har stor betydelse. De problem som uppkommer i detta sammanhang tas här upp till särskild behandling.

Vad som anförs i förevarande avsnitt gäller för alla aktiebolag. För bolag som enligt 4 § 1 st 3 p lagen (1985:571) om värdepappersmarknaden är aktiemarknadsbolag tillkommer i vissa situationer ytterligare bestämmelser i lagen (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag, m m (lex Leo).[268]

Eftersom möjligheten att företa riktade emissioner är uttryckt i lagen kan likhetsprincipen, såsom den definierats ovan,[269] inte tillämpas mot riktade emissioner.

Vid apportemissioner föreligger inte någon företrädesrätt för aktieägarna i det emitterande bolaget, 4 kap 2 § ABL. Regeln har motiverats med att endast de som är ägare till den tilltänkta apportegendomen har möjlighet att tillskjuta egendomen.[270] Lagen avviker från aktiebolagsutredningens förslag, vilket innebar att aktieägarna i princip skulle ha företrädesrätt vid alla typer av emissioner, d v s även vid apportemissioner.[271] Bestämmelser om en principiell företrädesrätt vid apportemissioner skulle tvinga bolagsledningen att även vid denna emissionstyp ange skälen för en föreslagen avvikelse från företrädesrätten.

Enligt engelsk och amerikansk rätt har aktieägarna inte förerädesrätt till de nya aktierna vid apportemissioner.[272]

Enligt övrig nordisk rätt har aktieägarna en principiell företrädesrätt även vid apportemissioner.[273] Ett beslut om avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt måste fattas med kvalificerad majoritet.[274]

Även enligt västtysk rätt har aktieägarna företrädesrätt till de nya aktierna vid

[267] Statistisk årsbok 1990 s 276 tabell 290. I siffran inräknas inte betalningar för aktier vid nybildande av bolag och inte heller de överkurser som betalats vid emissioner.

[268] Se närmare härom nedan i avsnitt 9.5.2.5.

[269] Avsnitt 3.4.4.

[270] Prop 1973:93 s 70 f; prop 1975:103 s 330 f och Rodhe 1989 s 54.

[271] SOU 1971:15 s 175.

[272] Jfr avseende engelsk rätt sec 89 (4) CA och för USA:s del Cary & Eisenberg 1988 s 1453, med vidare hänvisningar.

[273] 30 § 1 st DASL, 19 § 1 st DApL, 4 kap 2 § 1 st finska ABL och 4 kap 2 § 1 st 1 meningen NASL.

[274] 30 § 3 st DASL, 19 § 2 st DApL, 4 kap 2 § 3 st 2 meningen finska ABL och 4 kap 2 § 3 st 1 meningen NASL.

apportemissioner. Ett beslut om avvikelse från företrädesrätten måste fattas med kvalificerad majoritet, 186 § 3 st AktG. Schmidt motiverar möjligheten att besluta om avvikelse från företrädesrätten med att det kan finnas ett behov härför, "z B bei der Kapitalerhöhung gegen Sacheinlagen".[275]

Det remedium som står till minoritetens förfogande vid apportemissioner är generalklausulen. Ett beslut om en apportemission kan klandras och upphävas, såvida de i lagen föreskrivna rekvisiten föreligger. Härvidlag kan läggas vikt på hur emissionskursen förhåller sig till aktiernas verkliga värde.[276]

Motiveringen att det inte kan föreligga någon principiell företrädesrätt för aktieägarna vid apportemission, därför att endast den som har tillgång till den tilltänkta apportegendomen har möjlighet att tillskjuta denna, är knappast hållbar. Likhetsprincipens grundläggande betydelse inom aktiebolagsrätten borde leda till en begränsning av den missbruksmöjlighet som öppnas med nuvarande regler. Av aktiebolagsutredningens förslag och av utländsk rätt framgår att man mycket väl kan införa en principiell företrädesrätt för aktieägarna vid apportemissioner, enbart i syfte att framtvinga en motivering för eventuella avsteg därifrån.[277] Det vore även tänkbart att kräva kvalificerad majoritet för beslut om apportemissioner, och inte hänvisa minoritetsaktieägarna till enbart den osäkra generalklausulen.

I BGHZ 71 s 40 (1978) har Bundesgerichtshof funnit att enbart förhållandet att en tilltänkt emission är en apportemission, inte utgör tillräckliga skäl för avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt till de nya aktierna. För en avvikelse från företrädesrätten fordrade domstolen "eine besondere sachliche Begründung /.../, an die um so strengere Anforderungen zu stellen sind, je schwerer der Eingriff in die mitgleidschafts- und vermögensrechtliche Stellung der ausgeschlossenen Aktionäre wiegt".[278]

Redan med nuvarande regler har en aktieägarmajoritet möjlighet att undvika de negativa verkningarna av dagens bestämmelser.[279] En apportemission riktad till enbart vissa av de gamla aktieägarna kan t ex kombineras med en kontantemission av sådan storlek att kapitalandel och styrkeförhållanden inom bolaget hålls oförändrade.[280] En annan, om än kanske ofta opraktisk, lösning är att ersätta en tänkt apportemission med en kontantemission utan avsteg från aktieägarnas företrädesrätt, varefter det influtna kapitalet begagnas till att

[275] 1986 s 681.

[276] Rodhe 1989 s 54 f. Jfr Andersen 1986 s 109; Gomard 1986 s 76; Lutter i Kölner Kommentar zum AktG § 186 Anm 62 och Werlauff 1983 s 153 f.

[277] SOU 1971:15 s 175. Jfr 186 § 4 st 2 meningen AktG.

[278] Ref s 45. Se vidare Martens i Festschrift für Fischer 1979 s 447 ff.

[279] Rodhe 1989 s 54.

[280] Jfr Lutter i ZGR 1979 s 406 f.

inköpa den tilltänkta apportegendomen.

Enligt 4 kap 2 § ABL har aktieägarna som huvudregel företrädesrätt till de nyemitterade aktierna vid kontant- och fondemissioner.

Principen om aktieägares företrädesrätt till nyemitterade aktier har gamla anor. Redan i RÅ 1912 nr 92 anfördes att "alla aktier skulle medföra samma rätt till teckning af de nya aktierna, då bolagsordningen ej annorlunda bestämde."[281]

Enligt norsk rätt har övriga aktieägare t o m företrädesrätt till de aktier som blir över om inte alla aktieägare utnyttjar sin primära företrädesrätt, 4 kap 2 § 1 st 2 meningen NASL.

För fondemissioner innehåller lagen inget undantag från huvudregeln,[282] vilket inte innebär att riktade fondemissioner inte förekommer i praktiken.

NJA 1945 s 236 gällde en gåvoskattefråga. Aktiebolaget Nybrofabriken hade emitterat ett antal preferensaktier. Aktierna hade tecknats av tre av aktieägarna. Bolaget beslutade sedermera att företa en fondemission av preferensaktier. De nya aktierna fördelades enbart mellan de tidigare innehavarna av preferensaktier.[283]

Angående riktade fondemissioner kan även den första LO-rapporten angående löntagarfonder observeras. Ursprungligen föreslogs att löntagarfonderna skulle byggas upp genom obligatoriska riktade fondemissioner.[284] I detta sammanhang är även det reviderade utkastet till statut för europabolag[285] av intresse. Enligt art 42, 5 st skall aktieägarna ha företrädesrätt till de nya aktierna vid fondemission. Bolagsstämman skall emellertid kunna besluta att de nya aktierna istället skall fördelas bland bolagets anställda.[286]

4 kap 2 § 6 st NASL medger uttryckligen riktade fondemissioner i samband med vissa fusioner.

Eftersom ett beslut om en riktad fondemission endast rör de nuvarande aktieägarnas rätt är beslutet endast klanderbart, varför en dylik åtgärd trots aktiebolagslagens

[281] Jfr även Rt 1919 s 550, där en nyemission som gav en ny aktie för två gamla ansetts kränka aktieägare som bara ägde en aktie.

[282] Ett undantag kan möjligen vara s k "partiella fondemissioner" i samband med kontantemissioner. Se ovan i avsnitt 3.4.5.1.

[283] Utgången i målet blev att förfarandet förklarades vara gåvoskattepliktigt. Gåvoavsikt ansågs alltså ha förelegat, vilket berodde på att innehavarna av preferensaktier var barn till majoritetsaktieägaren. Enligt Nial (SvJT 1948 s 493) står domen "säkerligen i överensstämmelse med vad som i civilrättsligt avseende gäller beträffande dylik transaktions karaktär av gåva."

[284] Se närmare härom R. Meidner, A. Hedborg & G. Fond, Kollektiv kapitalbildning genom löntagarfonder. Rapport till LO-kongressen 1976 (Sthlm 1976) s 47 ff.

[285] COM(89) 268 final - SYN 218.

[286] I Norge har de anställda företräde framför utomstående till överblivna aktier vid en icke fulltecknad nyemission, 4 kap 2 § 4 st NASL.

bestämmelse torde gå att genomföra i Sverige om aktieägarna är ense.[287] I Västtyskland däremot är ett beslut om en riktad fondemission en nullitet,[288] 212 § 2 meningen AktG.

Fondemissioner behandlas ej mer i detta avsnitt.

Enligt äldre lagstiftning hade aktieägarna företrädesrätt till de nya aktierna vid kontantemissioner, 55 § 1 meningen 1944 års ABL. I samband med att fjärde AP-fonden tilläts investera en del av sina tillgångar i aktier ansågs lämpligt att möjliggöra riktade nyemissioner till utomstående intressenter. Vidare kom propåer från näringslivets sida om önskvärdheten av att kunna rikta emissioner till utlandet. För att effektivt kunna locka en kapitalplacerare att investera i ett företag genom att teckna aktier i en nyemission, är det stundom en förutsättning att de gamla aktieägarnas företrädesrätt kan förbigås.[289] På grund av de här anförda argumenten infördes 1973 en möjlighet för bolagsstämman att, i samband med beslutet om nyemission, även besluta om avvikelse från de gamla aktieägarnas företrädesrätt.[290]

Om ett bolag utgivit aktier som inte ger samma rätt till andel i bolagets tillgångar och vinst, kan bolagsordningen innehålla ett stadgande som ger de olika aktieklasserna olika företrädesrätt vid nyemissioner, 4 kap 2 § jfrt m 3 kap 1 § 2 st 3 p ABL.[291]

Enligt aktiebolagsutredningens förslag skulle ett bolagsstämmobeslut om avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt fordra kvalificerad majoritet.[292]

I Danmark har aktieägarna i princip företrädesrätt till teckning av de nya aktierna vid en kontantemission, 30 § 1 st DASL. Bolagsstämman kan besluta om avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt.[293] För en avvikelse erfordras samma majoritet som den som krävs för ändring av bolagsordningen, 30 § 3 st 1 meningen DASL. Det är inte möjligt att i bolagsordningen införa en bestämmelse om att aktieägarna generellt skall sakna företrädesrätt till emitterade aktier, utan beslut härom måste fattas av bolagsstäm-

[287] Se ovan i avsnitt 1.2.2. Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 140 (§ 4-2, 14) och Skåre & Knudsen 1987 s 107 (§ 4-2, 9) och 121 (§ 4-10, 4).

[288] Se härom Obermüller m fl 1967 s 118 och 314 f.

[289] Jfr situationen i Re Jermyn Street Turkish Baths Ltd [1971] 3 All ER 184, [1971] 1 WLR 1042, där riktade emissioner till en aktieägare godtogs då aktieägaren i annat fall inte hade satsat mer pengar i bolaget, och bolaget var i stort behov av pengarna.

[290] Prop 1973:93 s 71 f.

[291] Detsamma gäller i Danmark, 30 § 2 st DASL, i Finland, 4 kap 2 § 2 st finska ABL, och till viss del i Norge, 4 kap 2 § 2 st 1 meningen NASL.

[292] SOU 1971:15 s 175.

[293] Andersen 1986 s 107 och Gomard 1986 s 74.

man.[294] Någon dylik begränsning finns ej i DApL.[295]

I 79 § 1 st 1 p DASL finns ett krav på enstämmighet vid beslut om en bolagsordningsändring som innebär att aktieägarnas rätt till bolagets kapital minskas. Det har tidigare diskuterats om denna bestämmelse vore tillämplig vid beslut om riktade emissioner. En dylik tillämpning torde dock i normala fall vara utesluten. Emissionen tillför bolaget kapital, vilket är till bolagets fördel, och beslutas med en i lagen angiven majoritet. Det extra kravet i 79 § 1 st 1 p DASL är därför normalt sett inte tillämpligt.[296] Werlauff anser dock att om "ikke-aktionærer eller ikke-medarbejdere [gives] en favørkurs i forhold til [handelsværdien], kræves samtykke fra alle".[297]

I art 40, 1 st i EG:s andra direktiv på bolagsrättens område[298] och i art 44, 3 st i det reviderade utkastet till statut för europabolag[299] uppställs krav på kvalificerad majoritet för bolagsstämmobeslut om avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt vid kontantemissioner. Regeln om att avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt endast kan ske genom bolagsstämmobeslut finns i art 29, 4 st i EG:s andra direktiv på bolagsrättens område[300] respektive art 44, 3 st i det reviderade utkastet till statut för europabolag.[301]

Avseende engelsk rätt har aktieägarna som huvudregel företrädesrätt vid emissioner, sec 89 (1) CA. Styrelsen kan, genom bolagsstämmobeslut fattat med kvalificerad majoritet eller genom bestämmelse i bolagsordningen, bemyndigas att avvika från aktieägarnas företrädesrätt, sec 95 (1) och (2) CA. I private companies kan bolagsordningen medge undantag från företrädesrätten, sec 91 (1) CA.

Den finska aktiebolagslagen fordrar kvalificerad majoritet för beslut om avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt vid nyemissioner, 4 kap 2 § 3 st 2 meningen finska ABL.

Enligt norsk rätt fordrar beslut om avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt samma kvalificerade majoritet som ett beslut om ändring av bolagsordningen, 4 kap 2 § 3 st 1 meningen NASL. Som huvudregel kan avvikelse från företrädesrätten inte ske genom ett stadgande i bolagsordningen,[302] jfr 4 kap 2 § 2 st 2 meningen NASL.

USA uppvisar en splittrad bild. I vissa stater har aktieägarna ingen företrädesrätt vid nyemissioner, såvida inte annat stadgas i bolagsordningen.[303] Enligt andra lagar gäller att aktieägarna har företrädesrätt, såvida inte annat framgår av bolagsord-

[294] UfR 1977 s 80, där en bolagsordningsbestämmelse som uteslöt aktieägarnas företrädesrätt underkänts; Andersen 1986 s 107 f; Gomard 1986 s 74 f; Græsvænge & Thomsen 1985 s 163 f (§ 30, 1) och Werlauff 1983 s 153 f.

[295] Andersen 1986 s 108.

[296] Græsvænge & Thomsen 1985 s 288 (§ 79, 3). Jfr dock Engell i NJM 1987 s 201 f.

[297] 1983 s 154.

[298] (1977) OJ L 26/1 (77/91/EEC).

[299] COM(89) 268 final - SYN 218.

[300] (1977) OJ L 26/1 (77/91/EEC).

[301] COM(89) 268 final - SYN 218.

[302] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 137 f (§ 4-2, 8) och Skåre & Knudsen 1987 s 106 (§ 4-2, 5).

[303] Se t ex sec 102 (b) (3) DGCL.

ningen.[304] Oberoende av om aktieägarna i ett visst fall har företrädesrätt eller inte är det dock "improper for the directors to issue the shares for the purpose of perpetuating their control, and it is also improper to issue them for an inadequate price, particulary where the issue is to themselves or to persons closely associated with them."[305]

I Västtyskland erfordras kvalificerad majoritet för beslut om avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt vid nyemissioner, 186 § 3 st AktG.

I 1973 års proposition uttalas emellertid att ett krav på absolut majoritet är tillräckligt då det gäller beslut om avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt.[306] Om bolagsordningens bestämmelse om aktiekapitalets storlek behöver ändras erfordras dock kvalificerad majoritet,[307] 9 kap 14 § 1 st ABL.

Riskerna med riktade emissioner är dels att de gamla aktierna kan sjunka i värde, dels att de gamla aktiernas ägare kan förlora i inflytande över bolaget.[308] Värdeminskning kan inträda om de nya aktierna emitteras till en kurs som understiger de gamla aktiernas värde. Bolagets samlade förmögenhet ökar då, proportionellt sett, mindre än antalet aktier. När värdet av bolagets samlade tillgångar efter emissionen slås ut på samtliga aktier kan alltså varje aktie komma att erhålla ett lägre värde än den hade tidigare. Underkursemissioner av detta slag är vanliga,[309] dels i syfte att göra de nya aktierna attraktiva, dels därför att en korrekt värdesättning av aktier i ett fungerande bolag är mycket svår att genomföra och lätt resulterar i en undervärdering.[310] Om emissionskursen sätts för högt finns risken att det inte går att finna ett tillräckligt stort antal tecknare av de nya aktierna, och att emissionen därför inte går att genomföra. De gamla aktieägarnas inflytande minskar vid en riktad emission genom att det på kommande bolagsstämmor finns ett antal nya aktier representerade.

En följd av att bolagsstämman tillerkänts befogenhet att avvika från företrädesrätten är att en emission kan riktas även till vissa av de gamla

[304] Se t ex sec 622 (b) NYBCL.

[305] Cary & Eisenberg 1988 s 1461.

[306] Prop 1973:93 s 71 f.

[307] Rodhe 1989 s 47 f.

[308] Rodhe 1989 s 51 ff. Jfr Cary & Eisenberg 1988 s 1461 f.

[309] Se ovan i avsnitt 3.4.5.1.

[310] Se angående aktie- och företagsvärderingsproblematiken t ex K. Claesson, Effektiviteten på Stockholms Fondbörs (1987) s 3 ff, 8 och 210 f; Flodhammar i SvJT 1971 s 103 ff; d s, Företagsvärdering vid tvångsinlösen (1980) kap 4 och 5; Hjerner i Festskrift till Welamson 1987 s 300 ff och Rodhe 1989 s 45 f. Jfr angående värdering av minoritetsposter NJA 1957 s 1, 1972 s 214 och Re Bird Precision Bellows Ltd [1984] Ch 419, [1984] 3 All ER 444.

Vissa värderingsfrågor har nyligen debatterats i Balans. Se Aspenberg i Balans 12/88 s 43 ff; Lennart Svensson i Balans 5/89 s 37 ff; Aspenberg i Balans 10/89 s 45 f; Lennart Svensson i Balans 2/90 s 53 ff och Aspenberg i Balans 5/90 s 53 f.

aktieägarna.[311] Sett ur minoritetens synvinkel är detta förhållande särdeles betänkligt. Det vore givetvis tekniskt möjligt att förbjuda denna typ av riktade emissioner. De praktiska tillämpningssvårigheterna med ett förbud torde dock vara stora.[312]

Minoritetens möjligheter att ingripa mot riktade emissioner ligger i generalklausulen, 9 kap 16 § ABL. När det gäller emissioner som riktas till vissa gamla aktieägare torde möjligheten att nå framgång vara större än vid motsvarande emission riktad till utomstående. Det fordras att det finns objektivt godtagbara skäl till en avgränsning av företrädesrätten till enbart vissa aktieägare. Enligt uttalanden i förarbetena torde det vara "synnerligen ovanligt att sådana godtagbara skäl kan åberopas i en kontantemission".[313]

För norsk rätts del önskar Skåre & Knudsen ge generalklausulen en vidsträckt tillämpning i samband med emissioner som riktas till gamla aktieägare: "Tilsidesettelse av fortrinnsretten til fordel for noen som fra før er aksjeeier, må /.../ være begrunnet i forhold som ikke har med vedkommendes stilling som aksjeeier å gjøre."[314]

Även i Danmark krävs att ett beslut om avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt har lojala motiv.[315] Det fordras att teckningskursen, såvida inte alla aktieägare samtycker, motsvarar aktiernas marknadsvärde.[316] Riktade emissioner har behandlats i två fall.

I UfR 1930 s 349 hade ett konsortium erbjudit sig att förvärva en aktiepost i ett bolag. Erbjudandet accepterades och bolaget beslutade att företa en riktad emission. Några av medlemmarna i konsortiet var aktieägare i det emitterande bolaget, och erbjudandet innefattade viss ersättning till de styrelseledamöter som förmedlade affären. ØLR fann erbjudandet "forsvarligt" och då bolagsstämman dessutom haft fullständiga upplysningar om de bakomliggande förhållandena, godkändes stämmans beslut. - Domen har kritiserats. Eftersom vissa av de utomstående var aktieägare i det emitterande bolaget har ifrågasatts om inte domslutet innebar ett bortseende från likhetsprincipen.[317]

UfR 1934 s 1081. I detta fall hade styrelsen bemyndigats att företa en nyemission utan företräde för aktieägarna. Styrelseledamöterna utnyttjade bemyndigandet till att själva förvärva de emitterade aktierna. Förfarandet godkändes av VLR. - Werlauff betecknar domen som "klart uriktig" och hävdar att 80 § DASL idag "givetvis" skulle

[311] Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 107 (§ 4-2, 6).

[312] Jfr prop 1973:93 s 128 f och LU 1973:19 s 45.

[313] LU 1973:19 s 45. Se även SOU 1971:15 s 175; prop 1973:93 s 129; LU 1986/87:27 s 7 och Aktiemarknadsnämndens uttalande 1988:12 s 6. Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 138 (§ 4-2, 9).

[314] 1987 s 107 (§ 4-2, 6).

[315] Werlauff 1983 s 172.

[316] Gomard 1986 s 76; Græsvænge & Thomsen 1985 s 166 (§ 30, 6) och Werlauff, 1987 s 110 f.

[317] Gomard 1970 s 347 och Werlauff 1983 s 173.

blivit använd.[318] Han konstaterar emellertid också att domstolarna 1934 hade liknande oskrivna principer till sitt förfogande.

Svensk rättspraxis avseende generalklausulens tillämplighet på riktade emissioner är i det närmaste obefintlig. Frågan har dock vid ett par tillfällen behandlats av aktiemarknadsnämnden samt dessutom, i form av inhibitionsyrkanden, aktualiserats i några underrättsfall.

Aktiemarknadsnämndens uttalande 1987:3. Gambro AB hade drabbats av ett skadeståndskrav i USA. Enligt ett upprättat förlikningsförslag skulle bolaget ersätta de skadelidande genom optioner att, till en kurs 33 % över marknadsvärdet vid den tidpunkt då optionerna utgavs, förvärva aktier i bolaget. Aktiemarknadsnämnden ansåg att förlikningsförslaget var förmånligt för Gambro. Då förfarandet inte heller uppvisade drag av maktmissbruk ansågs inte att generalklausulens otillbörlighetsrekvisit var uppfyllt. Förlikningserbjudandet ansågs således ej strida mot god sed på aktiemarknaden. Inte heller emissionens utformning - optionerna var värda 1 500 000 $ och skuldebrevet de var knutna till lydde på 100 $ - ansågs strida mot god sed på aktiemarknaden.

I aktiemarknadsnämndens uttalande 1987:3 var emissionsbeslutet till stor fördel för bolaget och därigenom för samtliga dess aktieägare.[319] I och med att de emitterade optionerna gav rätt till inlösen till en kurs klart överstigande aktiernas marknadsvärde, förelåg även ett spekulationsinslag som ytterligare förstärker intrycket av att emissionen motiverats av lojala skäl.

Annonsbladet för Vallentuna ... m fl v Märsta Hantverkshus AB (MHAB).[320] I detta fall hade bolaget beslutat om en apportemission. Egendom skulle tillföras bolaget av den största aktieägaren. MHAB är ett fastighetsförvaltningsbolag och apportegendomen utgjordes av en fastighet. Det uppgivna syftet med emissionen var att majoritetsaktieägaren skulle öka sin ägarandel i bolaget. Som långsiktigt mål uppställdes ett totalt övertagande. Emissionsbeslutet klandrades, varvid kärandena yrkade att beslutet måtte beläggas med interimistiskt verkställighetsförbud. Med hänvisning till ändamålet med emissionen beviljades kärandenas yrkande, varefter bolaget underlät att sända in erforderliga handlingar till PRV, varför emissionen förföll.

Bo L m fl v Saxon & Lindströms Förlags AB.[321] Här hade bolagsstämman beslutat om en apportemission till majoritetsaktieägaren, Stockholms Ångslups AB (SÅA). Apportegendomen utgjordes huvudsakligen av ett dotterbolag till SÅA. Beslutet klandrades och kärandena hävdade att syftet bakom emissionen var att reducera minoritetsaktieägarnas procentuella aktieinnehav till mindre än 10 % av den totala aktiestocken, att apportegendomen var av ringa värde för bolaget, att egendomen

[318] A st.

[319] Jfr prop 1973:93 s 137.

[320] Mål nr T 221/83, Sollentuna tingsrätt.

[321] Mål nr T 827/83, Stockholms tingsrätt.

värderats för högt samt att förvärvet föll utanför ändamålet med bolagets verksamhet. Därutöver åberopades vissa formella fel i förfarandet. Kärandena yrkade att domstolen skulle belägga det klandrade beslutet med ett interimistiskt verkställighetsförbud. TR:n fann att kärandena visat sannolika skäl för sin talan och förordnade om inhibition. Bolaget anförde besvär mot beslutet. HovR:n fick emellertid, då parterna förliktes, aldrig tillfälle att pröva tvisten. Förlikningen innebar att SÅA köpte kärandenas aktiepost.

Birger L m fl v Allmänna Ingenjörsbyrån AB (AIB).[322] I detta fall hade bolagsstämman i AIB fattat beslut om en riktad emission av konvertibla skuldebrev till sina anställda. Beslutet klandrades och kärandena hävdade att emissionen skedde till en underkurs, varför den påstods strida mot 9 kap 16 § ABL. Till saken hör att många av de anställda även var aktieägare i bolaget. TR:n fann att generalklausulen var avsedd att tillämpas med försiktighet, samt att det i det här förevarande fallet var tveksamt om otillbörlighetsrekvisitet var uppfyllt. Kärandena ansågs således ej ha visat sannolika skäl för sin talan, varför inhibitionsyrkandet avslogs. Kärandena anförde besvär över beslutet i inhibitionsfrågan. Då fara i dröjsmål åberopats och befunnits vara för handen beslutade HovR:n i ärendet utan att ha kommunicerat med bolaget. Domstolen fann antagligt att emissionen skett till en underkurs som ej motiverats med sådana objektivt godtagbara skäl som kan motivera att generalklausulen inte tillämpas. HovR:n förordnade om interimistiskt verkställighetsförbud. Bolaget ingav förklaring och anförde att emissionen ej var riktad till gamla aktieägare utan enbart till de anställda. Avsteget från aktieägarnas företrädesrätt motiverades av en önskan att knyta de anställda närmare till bolaget. HovR:n upptog ärendet till förnyad behandling och förordnade att det tidigare beslutet skulle bestå. Vad bolaget anfört ledde sålunda ej till någon annan bedömning än den tidigare. Bolaget begärde prövningstillstånd i HD. Då parterna ingått förlikning återkallades emellertid begäran. Förlikningen innebar att bolaget vid en extra bolagsstämma upphävde emissionsbeslutet.

Esselte AB v AB Carl Lamm.[323] Esselte AB ägde en mindre aktiepost i AB Carl Lamm. På en bolagsstämma beslutades om en riktad nyemission, vilken skulle leda till att Esseltes aktiepost sjönk under tio % av aktierna i AB Carl Lamm. Beslutet klandrades. Talan förenades med ett inhibitionsyrkande, vilket bifölls av TR:n. AB Carl Lamm besvärade sig och HovR:n upphävde verkställighetsförbudet. HovR:n fann att enbart minskningen av Esseltes proportionella ägarandel inte i sig kunde anses vara otillbörlig i den meningen att generalklausulen skulle kunna bli tillämplig. Fallet avskrevs sedermera efter förlikning.

Det är givetvis ogörligt att dra några generella slutsatser utifrån mål som endast behandlats i underrätterna, särskilt då de ej ens gått så långt som till dom. En viss trend, som också har rekommenderats i förarbeten och doktrin,[324] kan dock observeras. Det vill synas som om domstolarna vid sin bedömning

[322] Mål nr T 374/84, Solna tingsrätt, och Ö 1845/84, Svea hovrätt.

[323] Mål nr T 6-236-88, Stockholms tingsrätt, och Ö 1849/88, Svea hovrätt.

[324] SOU 1971:15 s 175; prop 1973:93 s 129 och Nial 1988 s 87 f och 89. Jfr Lutter i Kölner Kommentar zum AktG § 186 Anm 64 och 68 och E.-J. Mestmäcker, Verwaltung, Konzerngewalt und Rechte der Aktionäre (Karlsruhe 1958) s 150 f.

fäster vikt vid de skäl som ligger bakom det ifrågasatta emissionsbeslutet. Om motiveringen framstår som grundad på illojalitet eller har andra drag av maktmissbruk ligger ett bifall till käromålet nära till hands.[325] Om å andra sidan ett minskat inflytande kan motiveras på ett godtagbart sätt synes det vara svårt att hävda att otillbörlighetsrekvisitet är uppfyllt.[326]

I AG 1989 s 218[327] biföll Landgericht i Kassel en klandertalan mot ett beslut om en riktad nyemission. Motiveringen till domslutet var dels att beslutet gav ekonomiska "Sondervorteile" åt aktieförvärvaren, dels att skälen bakom beslutet var att minska en viss aktieägargrupps inflytande.

Det förefaller välmotiverat att ta hänsyn till skälen bakom en ifrågasatt emission. En förutsättning för ett fungerande näringsliv är att aktiebolagens kapitalförsörjning är tryggad. Detta syfte kan i längden uppnås endast om aktiebolagsväsendet fungerar som en gemenskap mellan de deltagande aktieägarna, och ej om majoritetsaktieägarna tillåts utnyttja sin ställning på minoritetens bekostnad. Särskilt intressant är det att notera att en apportemission, där egendomen bestod av fast egendom som ostridigt var till nytta för bolaget, har belagts med interimistiskt verkställighetsförbud då skälen bakom emissionsbeslutet framstått som tvivelaktiga.[328]

Å andra sidan har inhibition inte meddelats avseende en riktad emission, där minoritetsaktieägarens andel av bolagets aktier minskades till under 10 %, då beslutet i fråga ostridigt var betingat av lojala företagsekonomiska skäl.[329] Såsom antyds av Rodhe[330] kan ifrågasättas huruvida inte en allt för stor minskning av minoritetens inflytande över ett bolag, oberoende av skälen bakom emissionen, borde kunna angripas med stöd av generalklausulen. Dels kan det minoritetsförtroende som, enligt vad som utvecklats strax ovan, är en förutsättning för ett framgångsrikt näringsliv säkert drabbas av allvarliga skador även om en riktad emission inte leder till några ekonomiska förluster för minoritetsaktieägarna. Dels torde minoritetsaktieägarnas bevissvårigheter, när det gäller att visa vilka skäl som motiverat en riktad emission, ofta vara så

[325] Även Rodhe (1989 s 54) betonar vikten av att majoritetsaktieägarna behandlar minoriteten på ett lojalt sätt.

[326] Jfr Rodhe 1989 s 55, som anför att man förmodligen endast kan "räkna med att domstolen skulle ingripa i sådana fall, då en aktieägarminoritet skulle bli utsatt för en mera påtaglig maktförskjutning till sin nackdel."

[327] Sakförhållandena refereras ovan i avsnitt 3.4.5.1.

[328] Annonsbladet för Vallentuna ... m fl v Märsta Hantverkshus AB. Samma bedömning kan urskiljas i målet Bo L m fl v Saxon & Lindströms Förlags AB, dock ej lika tydligt då kärandenas talan i detta fall till stora delar byggde på formella brister i förfarandet.

[329] Esselte AB v AB Carl Lamm.

[330] A st.

överväldigande att majoritetsaktieägare i praktiken ofta skulle kunna undanröja aktiva minoriteter utan större besvär.

Ett exempel på en godtagbar riktad emission ges i aktiemarknadsnämndens uttalande 1987:5.

Telefonaktiebolaget L M Ericsson avsåg att rikta en emission av konvertibla förlagsbevis till de anställda i koncernen. Ledande befattningshavare avsågs att få teckna fler förlagsbevis än övriga anställda. Emissionens utspädningseffekt i fråga om substansvärde var 0,9 % och beträffande vinst per aktie 1,3 %. För röstetalet beräknades utspädningseffekten bli mindre än 0,001 %. En förutsättning för emissionen var att den stod i överensstämmelse med lex Leo.[331] Aktiemarknadsnämnden ansåg att de aktuella emissionsvillkoren fyllde kraven på vad som kan anses rimligt vid en riktad emission av den avsedda typen.

Den i aktiemarknadsnämndens uttalande 1987:5 behandlade emissionen var mycket ringa, företogs till marknadsvärde och medförde liten utspädningseffekt. Emissionsvillkoren kan därför inte anses strida mot generalklausulen.

Även om materialet är magert kan, vid bedömningen av generalklausulens tillämplighet på beslut om riktade emissioner, sammanfattningsvis tre inverkande faktorer urskönjas: 1) De nya aktiernas emissionskurs. 2) Förändringen i styrkeförhållandena i bolaget. 3) Skälen till att emissionen riktats. Bedömningen verkar lägga särskild vikt vid punkterna 1) och 3). Avseende punkt 2) är rättsläget mer osäkert. Det kan dock ej antas att 1975 års aktiebolagslag avsett att beröva minoritetsaktieägarna en stor del av deras skydd mot illojala majoritetsbeslut. Föredragande statsrådets uttalande om att tillämpningsområdet för generalklausulen ej får bli för snävt[332] borde därför, åtminstone i uppenbara fall, föranleda att även ett minskat minoritetsinflytande i sig ses som tillräckligt för att upphäva ett beslut om en riktad emission.

3.5. Kompetensfördelningen mellan bolagsstämman och styrelsen.

Inom alla här undersökta rättsområden har bolagsstämman enligt lag det avgörande ordet i vissa särskilt betydelsefulla ärenden, medan styrelsens huvudsakliga uppgift är att ansvara för den dagliga verksamheten. I övrigt kan kompetensfördelningen mellan bolagsstämman och styrelsen anordnas på ett

[331] Se härom nedan i avsnitt 9.5.2.5.

[332] Prop 1973:93 s 84.

av två principiellt sett motsatta sätt. I England, Finland, USA och Västtyskland är huvudregeln att bolagsstämman bara kan avgöra de frågor som följer av lag eller bolagsordning.[333] Stämman anses alltså i princip ej kunna köra över styrelsen i frågor som faller inom styrelsens kompetensområde. I Danmark, Norge och Sverige anses å andra sidan att bolagsstämmans position som bolagets högsta beslutande organ medför att styrelsen är underställd bolagsstämman och i princip skall följa stämmans instruktioner. Ägarutredningen talar om "principen om aktieägarna som företagens yttersta beslutsfattare."[334] Med en dansk term kan bolagsstämman kallas för omnipotent, vilket innebär att stämman, såvida inte annat följer av lag eller bolagsordning, kan avgöra varje fråga som rör bolaget.[335]

I rättsfallet NJA 1960 s 698 aktualiserades frågan om bolagsstämman i ett bolag var kompetent att behandla frågan om VD:s lönevillkor.[336] Enligt 8 kap 3 § 1 st ABL[337] utses VD av bolagets styrelse. HovR:n ansåg dock, i sin av HD fastställda dom, att den av lagen anvisade kompetensfördelningen inte hindrade att bolagsstämman behandlade frågan om VD:s löneförmåner.

1960 års fall innehåller ett utlåtande av Nial,[338] vari inledningsvis bolagsstämmans allmänna kompetens att uppta till behandling och fatta beslut i alla bolagets angelägenheter fastslås. Förhållandet att det är styrelsen som utser

[333] Se t ex John Shaw & Sons (Salford) Ltd v Shaw [1935] 2 KB 113, [1935] All ER Rep 456, där en stämma inte ansetts kunna beordra styrelsen att lägga ned en väckt talan; Stokes v. Continental Trust Co., 186 N.Y. 285, 78 N.E. 1090 (1906), där en stämma inte ansetts kunna beordra styrelsen att rikta en emission; Farrar 1985 s 265; Gower 1979 s 143; D. E. Pease i R. F. Balotti & J. A. Finkelstein, The Delaware Law of Corporations and Business Organisations Vol 1 (New York och Washington 1986) s 410 (§ 7.58); Pennington 1985 s 649 ff; Schmidt 1986 s 638 f och Taxell 1983 s 48 och 99.

Jfr dock sec 351 DGCL (se ovan i avsnitt 3.3.), sec 1212 (a) ICICoA och Nord i JT 1989/90 s 483 ff.

[334] SOU 1990:1 s 150.

[335] UfR 1940 s 376, där en styrelse i en förening befunnits vara skyldig att lyda stämman även i ett ärende som enligt "tinglæst Deklaration" föll under styrelsens kompetens; Dotevall 1989 s 63 ff; Gomard 1986 s 151; d s, Hovedpunkter af selskabsretten (2 udg 1990) s 74; Græsvænge & Thomsen 1985 s 260 (§ 65, 2); Marthinussen & Aarbakke 1986 s 227 f (§ 8-7, 4); Nial i Festskrift till Rodhe 1976 s 334 f; d s 1988 s 104 f och 110 ff; Rodhe 1989 s 170; Roos 1969 s 33 och 165 (jfr även s 339); Skåre & Knudsen 1987 s 155 (§ 8-7, 4), 194 och 198 ff (§ 9-1, 1 och 2); Werlauff 1983 s 66 ff, 89 ff och 395; d s 1987 s 155 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 184 och 373. Jfr undantaget i 9 kap 1 § 1 st 2 meningen NASL.

[336] Jfr UfR 1966 s 739, där dock motsvarande fråga avgjordes på den grunden att det var den aktieägare som förde klandertalan som själv hade begärt att bolagsstämman skulle pröva VD:ns anställningsvillkor.

[337] Stadgandet motsvarar 78 § 1 st 1 meningen 1944 års ABL, d v s den lag som var tillämplig i fallet.

[338] Ref s 706 ff.

VD innebär, fortsätter Nial, endast att det inte är bolagsstämman som väljer honom. VD:s anställningsavtal med bolaget ingås givetvis av styrelsen som bolagets ställföreträdare. Angående detta avtal kan emellertid bolagsstämman, liksom när det gäller alla andra avtal, meddela styrelsen instruktioner.[339]

Den av aktiebolagslagen anvisade organisationsstrukturen är den klassiska i svensk aktiebolagslagstiftning.[340] I förarbetena till 1910 års aktiebolagslag anförs följande.

"Med hänsyn till [stämmans och styrelsens] huvuduppgifter kan de sägas vara, bolagsstämman det beslutande och styrelsen det verkställande organet."[341]

I modern tid har utvecklingen föranlett ökade krav på specialistkompetens hos personer i företagsledande befattningar. Den moderna företagsledarkåren består därför i allt högre grad av specialister,[342] vilket i sin tur lett till att företagsledningen övertagit allt mer av de klassiska bolagsstämmouppgifterna. Frågan uppmärksammades redan vid arbetet inför 1944 års aktiebolagslag. I 1944 års lagstiftning accepterades specialistkravet i så måtto att bolagsorganet VD infördes i lagen (78 §). I övrigt konstaterades att det i praktiken hade skett en förflyttning av beslutanderätten från stämman till styrelsen. Förändringarna i förhållande till det i lagen anvisade systemet ansågs emellertid ej vara av så stor omfattning att det fanns någon anledning för lagstiftaren att ingripa.[343]

I förarbetena till 1975 års aktiebolagslag konstateras på nytt att verkligheten skiljer sig från lagen. Man fann att styrelsen i praktiken fattade många beslut medan stämman fungerade som ett kontrollerande organ.[344] Åtminstone avseende beslut om vinstdispositioner accepterades utvecklingen nu som något positivt. Motiveringen härtill var något skiftande. Aktiebolagsutredningen

[339] Se även Roos 1969 s 165 och 339.

[340] Dotevall 1989 s 65. Se redan Hagströmer 1872 s 238 och 243 och Karlgren 1929 s 235 f.

[341] Förslag till lag om aktiebolag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar, afgifna af därtill utsedde kommitterade, Stockholm 1908, motiven s 47. Jfr Kübler i Verrechtlichung von Wirtschaft, Arbeit und sozialer Solidarität 1984 s 174.

Som anförts ovan i avsnitt 1.1. varierar den praktiska betydelsen av det i aktiebolagslagen anvisade organisationsmönstret beroende på bolagens storlek.

[342] Nial 1988 s 113 och Rodhe 1989 s 168 ff. Redan 1941 utkom J. Burnhams "The Managerial Revolution", avseende motsvarande förhållanden i USA. Jfr, avseende motsvarande förhållande i Danmark, Thorbek 1973 s 438, i England, Farrar 1985 s 265, och, angående situationen i Finland, Taxell 1983 s 99 och 103 f.

[343] SOU 1941:9 s 14 och 304 ff.

[344] I praktiken fungerar idag ofta även styrelsen som enbart ett kontrollerande organ. Förvaltningsåtgärderna ligger i dessa fall under VD:s ansvarsområde. Se Nial 1988 s 115 och Rodhe 1989 s 171. Utvecklingen är densamma i de övriga nordiska länderna. Se för t ex Danmarks del Gomard i Scandinavian Studies in Law 1984 s 47 ff.

ansåg att "det i allmänhet är styrelsen som har den bästa möjligheten att bedöma hur stor utdelning som med hänsyn till bolagets förhållanden är lämplig, och styrelsen företräder ofta företagets långsiktiga intressen bättre än aktieägarna för vilka ibland intresset av omedelbar hög utdelning står i förgrunden."[345]

Utredningens motivering övertygade inte föredragande statsrådet. Han ansåg att man inte "skall överbetona skillnaden i styrelsens och aktieägarnas sätt att se på företaget. Aktieägarna har naturligtvis inte något intresse av att gå fram med så hårda krav på utdelning att företagets framtid äventyras."[346] Statsrådet ansåg sig dock inte helt kunna bortse från risken att aktieägarnas krav på utdelning i vissa fall kan medföra en fara för företagets fortbestånd och de anställdas sysselsättning.

"I sådana fall bör styrelsen som ju i större bolag som regel innehåller representanter för de anställda, vara bättre skickad än bolagsstämman, att avgöra frågor om utdelning och kapitalåterbäring. Utredningsförslaget om styrelsens befogenhet i sådana frågor ligger därför i linje med strävandena att öka de anställdas inflytande i företagen."[347]

Statsrådet påpekar även att stämman alltid har möjlighet att entlediga sina styrelseledamöter och utse nya, varefter han ansluter sig till utredningens förslag.[348] Idag stadgas att stämman, såvida inte annat följer av 12 kap 3 § 2 st ABL eller av bolagsordningen, ej får besluta om vinstutdelning med större belopp än styrelsen föreslagit eller godkänt, 12 kap 3 § 1 st 2 meningen ABL.

Vinstutdelningsbeslutet har alltså i viss mån med stöd av lag undandragits stämmans kompetens. Ett annat exempel på en legal kompetensbegränsning[349] är att stämman inte kan besluta om nedsättning av aktiekapitalet för återbetalning till aktieägarna med större belopp än styrelsen föreslagit eller godkänt, 6 kap 2 § 2 st jfrt m 6 kap 1 § 1 st 2 p ABL. Lagen tillåter även i vissa fall att bolagsstämmans kompetens begränsas genom bestämmelse i bolagsordningen. Så är t ex fallet när det gäller val av bolagsstämmoordförande, 9 kap 11 § 1 st ABL, och av röstningsprocedur på stämma, 9 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL.

Aktiebolagslagens konstruktion har medfört att det inte anses tillåtet för stämman att genom direktiv styra "bolagsledningens förvaltning i sådan utsträckning att styrelsen förlorar sin ställning som ansvarig handhavare av

[345] SOU 1971:15 s 315. Se också Sandström 1976 s 173.

[346] Prop 1975:103 s 237.

[347] A st.

[348] A st.

[349] Rodhe 1989 s 170 f.

förvaltningen."[350] Som anförs i propositionen torde det i praktiken vara liten risk för att stämman förvandlar styrelsen till enbart en kuliss. Risken synes snarare vara den motsatta.[351] Oavsett hur det må förhålla sig med den anförda åsiktens verklighetsförankring, ligger den presenterade begränsningen av bolagsstämmans kompetens i linje med aktiebolagslagens konstruktion. Eftersom bolagsstämman är ett internt organ med enbart beslutsfunktioner, och styrelsen är det verkställande organet som har makt att representera bolaget i förhållande till tredje man, är det systemkonformt om stämman hindras från att helt upphäva styrelsens möjligheter att fatta självständiga beslut.

Om nu stämman principiellt sett kan fatta beslut i alla ärenden som rör bolaget, uppkommer frågan om i vilka fall stämman kan delegera sin beslutanderätt. I 4 kap 15 § 1 st ABL ges stämman möjlighet att bemyndiga styrelsen att fatta beslut om nyemission. Om det in dubio vore möjligt att delegera emissionsbeslut fyller stadgandet ingen som helst funktion. Enligt 75 § 1 st 1944 års ABL tillkom det bolagsstämman att besluta om vinstutdelning, såvida inte annat följde av bolagsordningen. Möjligheten att genom bestämmelse i bolagsordningen göra avsteg från stämmans rätt att fatta beslut om vinstdispositioner har inte upptagits i 1975 års aktiebolagslag. Lagändringen motiverades med att det var olämpligt att beslutanderätten i vinstutdelningsfrågan kunde fråntas stämma och överföras på någon utomstående.[352] Avsikten med dagens lagtext[353] har således varit att markera att bolagsstämmans rätt att fatta vinstutdelningsbeslut inte kan inskränkas i bolagsordningen. Än mindre kan det då vara möjligt att genom ett vanligt bolagsstämmobeslut överflytta beslutet på någon annan. När det gäller de beslut som ligger inom stämmans exklusiva kompetens kan generellt anföras att en delegation inte är möjlig, såvida inte annat framgår av lagen.[354]

De frågor som inte faller under stämmans exklusiva kompetens kan i princip avgöras av styrelsen, 8 kap 6 § 1 st 1 meningen ABL. Som anförts strax ovan är aktiebolagslagens kompetensfördelningssystem tvingande så till vida att stämman inte får fränta styrelsen dess ställning som ansvarig handhavare av förvaltningen. Frågan blir om stämman avseende enstaka åtgärder kan fränta styrelsen dess beslutanderätt och istället överföra den på någon annan,

[350] Prop 1975:103 s 236. Se också SOU 1971:15 s 220; Kedner & Roos I 1988 s 225 (9:1.01) och Nial 1988 s 112. Jfr Werlauff 1983 s 95.

[351] Prop 1975:103 s 236 och Nial 1988 s 113 f.

[352] SOU 1971:15 s 316 f och prop 1975:103 s 478 f.

[353] 12 kap 3 § 1 st 1 meningen ABL.

[354] Nial 1988 s 111 f och 126, om delegation av beslutanderätt till arbetstagarorgan. Jfr Werlauff 1983 s 135 f.

t ex på en av bolagets stora fordringsägare.[355] Principiellt sett synes inga hinder möta mot att bolagsstämman delegerar beslut som inte ligger inom stämmans exklusiva kompetens.[356] Eftersom stämman med några undantag har möjlighet att med för styrelsen bindande verkan fatta beslut i frågor som annars kunnat avgöras av styrelsen ensam, synes inga bärande skäl kunna åberopas för att förhindra att stämman istället överlåter beslutanderätten på någon annan.

En speciell fråga är om det finns någon oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens, d v s om styrelsen, även utan uttryckligt lagstadgande därom, i vissa situationer kan vara skyldig att underställa bolagsstämman ett beslut. En dylik kompetens skulle grundas på förhållandet att stämman är bolagets högsta organ, och att aktiebolagslagen uttryckligen hänför vissa för aktieägarna särskilt betydelsefulla frågor till bolagsstämmans exklusiva kompetens. Av lagens systematiska uppbyggnad kan man tänka sig att dra slutsatsen att inte bara uttryckligen lagreglerade frågor, utan också andra för aktieägarna särskilt betydelsefulla ärenden, måste avgöras av stämman. Problemställningen i sig är inte okänd. Frågan har behandlats mer eller mindre ingående i alla här undersökta länder, utom i England där styrelsen in dubio inte har någon kompetens alls.[357] Kompetensfördelningen mellan de engelska bolagsorganen regleras uteslutande genom bolagsordningens stadganden.[358]

I Danmark synes meningarna vara delade. En åsiktsinriktning hävdar att styrelsen får förelägga vissa frågor för stämman, medan det inte finns någon plikt att låta bolagsstämman avgöra betydande frågor.[359] Det hävdas att en oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens skulle kunna medföra svåra problem när det gäller att avgöra huruvida tredje man kan åberopa en handling som ej förelagts stämman trots att så bort ske.[360] Motsatt uppfattning

[355] I detta sammanhang aktualiseras inte lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet. Vissa beslutsfunktioner hos en arbetsgivare kan överlåtas på ett s k partssammansatt organ. En dylik delegation följer av ett avtal mellan arbetsgivare och arbetstagare, 32 § 2 st MBL. Som anförts ovan i avsnitt 3.3. har en bolagsstämma inte möjlighet att binda bolaget i förhållande till tredje man. Det anförda förhindrar givetvis inte att en bolagsstämma - i den mån det är möjligt att delegera beslut - överlåter ett avgörande på ett organ med representanter för såväl arbetsgivaren som arbetstagarna.

[356] Jfr Werlauff 1983 s 136 f.

[357] Jfr avseende verkställande direktör i bankaktiebolag SOU 1984:27 s 218 och 220 och prop 1986/87:12 s 85 och 91.

[358] Pennington 1985 s 649.

[359] Gomard i UfR 1971 B s 126 f och d s 1986 s 151 f. Jfr dock Thorbek 1973 s 296 och 302. Problemställningen var aktuell i UfR 1970 s 795 (käranden hävdade att en verksamhetsöverlåtelse var att likställa med en bolagsordningsändring, och därför fordrade kvalificerad majoritet bland aktieägarna), som emellertid avgjordes på annan grund.

[360] Thorbek 1973 s 453 ff.
Gomard (UfR 1971 B s 126 f) åberopar även tidsaspekten.

hävdar att det följer av allmänna rättsprinciper att mycket viktiga beslut skall underställas stämman.[361] Åsikten att det finns en oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens synes ha visst stöd i rättspraxis.

I UfR 1955 s 887 befanns att ett visst avtal kunde ingås av styrelsen utan att bolagsstämman tillfrågades. VLR motiverade sin dom med att avtalet i fråga inte innehöll så extraordinära dispositioner att det varit nödvändigt att låta stämman uttala sig i ärendet. Det vill alltså synas som om domstolen accepterar förekomsten av en oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens vid mer ingripande frågor.[362]

För finsk rätts del konstaterar Taxell helt frankt att styrelsen inte har "någon skyldighet att hänskjuta viktiga ärenden till bolagsstämman."[363] Motsvarande åsikt har framförts i Norge.[364]

För svensk rätts del har främst Nial ifrågasatt om inte särskilt betydelsefulla frågor måste underställas stämman.[365] Nial anför, i polemik med Taxell,[366] att det inte är möjligt att dra alltför långtgående slutsatser av lagstadganden avsedda att reglera endast specifika situationer. Nial hävdar istället att det med

"hänsyn till lagens utgångspunkt att bolagsstämman är det högsta beslutande organet /.../ knappast [vore] följdriktigt om styrelsen kunde utan stämmans samtycke företaga åtgärder som är av sådan beskaffenhet eller betydelse för bolaget att de ligger utanför den normala affärsverksamheten. Det synes med lagens anda och mening bäst förenligt att sådana extraordinära åtgärder skall underställas stämman och inte avgöras av styrelsen på egen hand."[367]

Det är endast verkligt exceptionella åtgärder som Nial hävdar inte omfattas av styrelsens bestämmanderätt. Som exempel nämner han att övergång "till en helt ny, kanske riskabel verksamhet (även om bolagsordningens bestämmelse om verksamhetsföremålet är så vidsträckt att ändringen ej strider däremot) /.../ i allmänhet [torde] kräva stämmans godkännande."[368] Undantag får vidare göras för åtgärder som är av så brådskande eller hemlig natur att de inte kan

[361] Andersen 1986 s 198; Dyrbye 1983 s 48 f och Werlauff 1983 s 97 och 146 f.

[362] Se även UfR 1970 s 795, som avgjordes på annan grund, men där båda parterna verkar överens om att det finns en oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens.

[363] 1983 s 102. Se vidare d s 1946 s 251.

[364] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 227 (§ 8-7, 3).

[365] 1988 s 112. Se även d s i Festskrift till Rodhe 1976 s 329 ff.

[366] 1946 s 251.

[367] Festskrift till Rodhe 1976 s 341.

[368] A st.

underställas stämman i förväg,[369] 8 kap 6 § 1 st 3 meningen ABL ex analogia.

I praxis är NJA 1968 s 375 av intresse.[370] En byggnation finansierades delvis genom lån från hyresgästerna, vilka även tillförsäkrades rätt att till nominella värdet inköpa aktier i fastighetsbolaget. Hyran skulle i princip motsvara fastighetens kostnader och fördelas mellan hyresgästerna efter vissa fastställda principer. Det utarbetade standardavtalet angav att vid tvist om hyrans storlek, frågan om samtliga hyror skulle hänskjutas till skiljenämnd. En av hyresgästerna ansåg sig ha slutit avtal med fastighetsbolagets VD om speciella grunder för beräkning av hyran. HD fann att uppläggningen av bolagets ekonomi och den långa hyrestid som tillämpades, medförde att det var "av vikt icke blott för [fastighetsaktiebolaget] utan även för hyresgäster, som tillförsäkrats optionsrätt till aktier i [fastighetsaktiebolaget], att icke med somliga hyresgäster träffades avtal om lägre hyra än den som i den angivna ordningen kunde bliva bestämd."[371] Avtalet i fråga ansågs därför falla utanför ramen för VD:s förvaltning av bolagets angelägenheter.

I fallet åberopades ett utlåtande av Nial, vilken anförde att inte ens styrelsen torde "vara berättigad att avtala om speciella villkor rörande hyresbeloppet för enskilda hyresgäster."[372] "Det intresse en hyresgäst i fråga om andra hyresgästers hyra har framgår ytterligare av hyresgästernas rätt att till nominella värdet förvärva aktier i [fastighetsaktiebolaget]. Det skulle uppenbart strida mot dessa bestämmelser och hela systemets syfte om sidoöverenskommelser rörande annan beräkning av hyran skulle kunna träffas med enskilda hyresgäster. Styrelsens bundenhet i angivna avseende synes vara icke endast en obligationsrättslig förpliktelse gentemot de andra hyresgästerna såsom sådana utan i varje fall gentemot de hyresgäster som förvärvat aktier i [fastighetsaktiebolaget] av aktiebolagsrättslig karaktär och sålunda av beskaffenhet att inskränka styrelsens kompetens."[373]

Som synes ligger HD:s motivering nära Nials resonemang. Den speciella situationen och förhållandet att fallet inte behandlar styrelsens kompetens i förhållande till bolagsstämman gör att det av domen inte går att dra några generella slutsatser angående förekomsten av en oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens. Så mycket kan dock konstateras som att HD inte tagit avstånd från Nials resonemang, samt att utlåtandet ansetts vara så viktigt att det återgivits i rättsfallsreferatet.

Betydelsen av förekomsten av en oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens ligger enligt Nial på två plan. Dels kan styrelsen bli skadeståndsskyldig för skada orsakad av att en fråga inte underställts stämman. Dels kan en ondtroende tredje man inte åberopa en av styrelsen företagen rättshandling, som

[369] Dotevall 1989 s 178; Nial a a s 342 och d s 1988 s 112.

[370] Jfr även NJA 1903 s 19, 1924 s 186, 1967 s 313 och SvJT 1924 rf s 83, där domstolarna funnit att beslut om inkråmsförsäljningar varit att likställa med beslut som måste fattas av bolagsstämman.

[371] Ref s 386.

[372] Ref s 384.

[373] Ref s 385.

skolat underställas stämman.[374] Den goda tron kan avse såväl frågan huruvida styrelsen underställt stämman ärendet, som frågan huruvida ärendet är av den beskaffenhet att det skolat underställas stämman.[375]

Även om Nial fått ett visst stöd,[376] är hans åsikter inte oomstridda. Leokommissionen tangerar frågan på flera ställen,[377] och anför härvid att åsikten att vissa ärenden oberoende av lagens ord måste underställas stämman skulle

"grundas på den i den aktiebolagsrättsliga doktrinen uttalade uppfattningen att extraordinära affärstransaktioner bör underställas bolagsstämma, även när det inte följer av någon uttrycklig föreskrift. /.../ Den berörda uppfattningen inom doktrinen är emellertid inte obestridd och den torde inte heller överensstämma med allmän praxis."[378]

Kedner & Roos synes närmast anse att styrelsen kan fatta beslut i alla frågor som inte uttryckligen lagts inom bolagsstämmans exklusiva kompetensområde.[379]

I USA kräver idag alla delstatslagar att aktieägarna fattar beslut i vissa angivna ärenden, medan i övrigt "the business and affairs of the corporation shall be managed and all corporate powers shall be exercised by or under the direction of the board."[380] I åtminstone en situation synes dock domstolarna acceptera förekomsten av en oskriven, exklusiv bolagsstämmokompetens. När det gäller ersättning av en mot styrelsen oppositionell aktieägares kostnader för en fullmaktsinsamling i samband med en fullmaktsstrid,[381] har i åtminstone två fall hävdats att bolaget har rätt men inte skyldighet att betala ut sådan ersättning.[382] Det har ansetts att beslutet att betala ut ersättning "requires shareholder approval".[383] Det synes alltså finnas åtminstone en fråga som, trots att den inte uttryckligen förbehållits aktieägarna, inte kan avgöras av styrelsen.

[374] Festskrift till Rodhe 1976 s 343 f.

[375] A a s 345.

[376] Dotevall 1989 s 177.

[377] Ds Fi 1986:21 s 6, 66, 69 och 71 f.

[378] A a s 72.

[379] I 1988 s 200 f (8:6.01). Jfr Kedner 1987 s 82.

[380] Sec 300 (a) CGCL.

[381] Se närmare om problemet nedan i avsnitt 5.7.1.

[382] Steinberg v. Adams, 90 F.Supp. 604 (1950) och Rosenfeld v. Fairchild Engine & Airplane Corp., 309 N.Y. 168, 128 N.E.2d 291 (1955).

[383] Eisenberg i 83 Harv L Rev (1969-70) s 1517. Se Steinberg v. Adams (se föregående not) (ref s 607 f) och Rosenfeld v. Fairchild Engine & Airplane Corp (se föregående not) (ref i 128 N.E.2d s 293). Se också Eisenberg a a s 1524 f.

I Västtyskland kan bolagsstämman bara fatta beslut i företagsledningsfrågor då Vorstand så begär, 119 § 2 st AktG. Om ingen begäran framställs har Vorstand att självständigt och under eget ansvar leda företaget, 76 § 1 st AktG. Betydelsen av regelsystemet diskuteras häftigt. En åsiktsinriktning hävdar att lagens kompetensfördelningssystem innebär en explicit reglering, varför det inte är tänkbart med en oskriven bolagsstämmokompetens.[384] Den motsatta åsikten hävdar att lagen ej kan ses som uttömmande, utan att det av allmänna rättsprinciper följer att Vorstand i vissa fall har en skyldighet att underställa bolagsstämman vissa frågor.[385]

BGH har i Holzmüller-målet[386] anslutit sig till den sistnämnda åsiktsinriktningen.[387] Fallet har betecknats som ett av BGH:s "wichtigsten Entscheidungen zum Aktienrecht".[388]

BGHZ 83 s 122 (1982). Ett aktiebolag var med och bildade ett KGaA. Som komplementär fungerade ett av aktiebolaget helägt GmbH. Aktiebolagets kapitaltillskott bestod av en stor del av dess tillgångar. Beslutet om kapitaltillskottet fattades av Vorstand utan att bolagsstämman gavs möjlighet att yttra sig. En av aktieägarna vände sig till domstol och yrkade genom en fastställelsetalan enligt 256 § ZPO att tillskottet av apportegendomen skulle förklaras vara en nullitet.[389]

Domstolen fann att en tillämpning av 361 § AktG[390] inte kunde komma i fråga då den överlåtna egendomen endast utgjorde en del av aktiebolagets samlade förmögen-

[384] Se t ex Beusch i Festschrift für Werner 1984 s 1 ff; H. M. von Fussan, Organe der AG (Frankfurt am Main 1978) s 449 f; Hueck 1983 s 224 (med viss försiktighet); Keuk-Knobbe i Festschrift für Ballerstedt 1975 s 251 f; Obermüller m fl 1967 s 27; von Rechenberg 1986 s 66 ff och 127 ff; Schmidt 1986 s 661 ff och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG, § 119 Anm 24 f. Jfr Zöllner a a § 119 Anm 26 f, där han påpekar att aktieägarna i många bolag i praktiken har ett stort inflytande över företagsledningsfrågorna.

[385] Se t ex Hommelhoff i ZHR 151 (1987) s 506 f; Lutter i Festschrift für Westermann 1974 s 347 ff; d s i Festschrift für Fischer 1979 s 419 ff (särsk s 427 ff); Rehbinder i Festschrift für Coing Band II 1982 s 429 ff; d s i ZGR 1983 s 94 ff; Schneider i BB 1981 s 249 ff och Ulmer i AG 1975 s 16. Jfr även T. Baums, Der Geschäftsleitervertrag (Köln 1987) s 231 och Hönle i Peter & Crezelius 1987 s 297.

[386] BGHZ 83 s 122 (1982).

[387] Se för GmbH:s del AG 1988 s 335.

[388] Hommelhoff a a s 506.

[389] Bundesgerichtshof inleder sina domskäl med att förklara att det i den här aktuella situationen var möjligt att föra en talan enligt allmänna regler. Klanderreglerna i AktG är sålunda inte uttömmande. Se Mertens i AG 1990 s 50 f.

[390] I de delar som är intressanta här lyder 361 § 1 st 1 meningen AktG som följer:
"Ein Vertrag, durch den sich eine Aktiengesellschaft [...] zur Übertragung des ganzen Gesellschaftsvermögens verpflichtet [...] wird nur mit Zustimmung der Hauptversammlung wirksam."

hetsmassa. Inte heller befanns överlåtelsen stå i strid med bolagsordningen.[391]

BGH fann emellertid att Vorstand stundom har en plikt att underställa bolagsstämman en fråga. "Zwar steht es, soweit das Gesetz nichts anderes bestimmt, grundsätzlich im Ermessen des Vorstands, ob er nach § 119 Abs 2 AktG eine Entscheidung der Hauptversammlung herbeiführen will /.../. Es gibt jedoch grundlegende Entscheidungen, die durch die Außenvertretungsmacht des Vorstands, seine gemäß § 82 Abs 2 AktG begrenzte Geschäftsführungsbefugnis wie auch durch den Wortlaut der Satzung formal noch gedeckt sind, gleichwohl aber so tief in die Mitgleidsrechte der Aktionäre und deren im Anteilseigentum verkörpertes Vermögensinteresse eingreifen, daß der Vorstand vernünftigerweise nicht annehmen kann, er dürfe sie in ausschließlich eigener Verantwortung treffen, ohne die Hauptversammlung zu beteiligen. In solchen Fällen verletzt der Vorstand seine Sorgfaltspflicht, wenn er von der Möglichkeit des § 119 Abs 2 AktG keinen Gebrauch macht."[392] Det aktuella överlåtelsebeslutet hade fordrat samtycke från bolagsstämman i aktiebolaget. Att Vorstand inte uppfyllde sina skyldigheter innebar emellertid endast ett brott mot den interna kompetensfördelningen, vilket inte betog den redan genomförda kapitalöverföringen dess giltighet. "Denn nach § 82 Abs 1 AktG ist die Vertretungsmacht des Vorstands nur durch das Gesetz beschränkbar."[393] Nullitetstalan ogillades.

Aktieägaren hade även yrkat på fastställelse av att aktiebolaget, före en höjning av insatskapitalet i kommanditbolaget, var skyldigt att ta upp frågan om kapitalhöjning till behandling på bolagsstämma.[394] Yrkandet bifölls. Domstolen fann att en riktad emission i ett dotterbolag innebär sådana risker för aktieägarna i moderbolaget att "die Gesellschaft, bevor sie eine solche Änderung der Kapitalstruktur in der Tochtergesellschaft herbeiführt oder zuläßt, verpflichtet sein kann, die Zustimmung ihrer Hauptversammlung einzuholen."[395] Domstolen har här direkt tillagt bolagsstämman en oskriven exklusiv kompetens.

Enligt Timm stöder målet åsikten att ett koncernförhållande bara är ett sätt att anordna organisationsstrukturen inom ett företag.[396]

Domen i Holzmüller-målet har utsatts för kritik i den rättsvetenskapliga doktrinen.[397] Ingen - utom möjligen Beusch och von Rechenberg - synes dock vilja hävda att BGH:s ståndpunktstagande är så felaktigt att det saknar prejudikatvärde. De kritiskt inställda rättsvetenskapsmännens tolkning av fallet

[391] När det gäller faktiska handlingar som medför att betydelsen av en bolagsordning ändras utan beslut om bolagsordningsändring, se t ex Keuk-Knobbe a a s 239 ff och 252 f.

[392] Ref s 131.

[393] Ref s 132.

[394] Se vidare härom nedan i avsnitt 9.5.2.5.

[395] Ref s 142.

[396] Timm i ZHR 153 (1989) s 61.

[397] Se t ex Beusch a st; Hommelhoff a st; von Rechenberg 1986 s 66 ff och 124 ff och Rehbinder i ZGR 1983 s 98 f.

En typ av kritik som riktats mot domen grundar sig på den rättsosäkerhet som avgörandet skapat. Se Kübler 1986 s 199 not 36 och där anförda arbeten.

syftar istället till att visa att avgörandets betydelse på det generella planet är begränsad.[398]

Trots den anförda kritiken av Holzmüller-domen, och trots förhållandet att det idag inte går att slå fast några generella regler på området,[399] synes det vara möjligt att dra en slutsats för Västtysklands del. När det gäller beslut som formellt sett faller under Vorstands kompetens, men som innebär ett djupt ingrepp i aktieägarnas rättigheter, finns det situationer då Vorstand är skyldigt att utnyttja möjligheten i 119 § 2 st AktG och låta bolagsstämman besluta i frågan. Det kan alltså konstateras att det i Västtyskland finns en oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens när det gäller - åtminstone vissa - extraordinära beslut.

Som framgått har frågan om förekomsten av en oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens besvarats olika i olika länder och av olika författare. Det synes inte vara möjligt att dra några slutsatser utgående från den systematiska uppbyggnaden av bolagslagstiftningens kompetensfördelningsregler. Problemets lösning synes istället få sökas utgående från andra överväganden.

En lämplig startpunkt för resonemanget synes vara situationen i Västtyskland. Enligt Aktiengesetz har stämman exklusiv kompetens enbart i vissa i lagen angivna frågor, 119 § 1 st. I övrigt kan stämman bara fatta beslut i de ärenden som Vorstand begär. Bundesgerichtshof har emellertid funnit att Vorstand i vissa för aktieägarna ingripande frågor har en skyldighet att vända sig till bolagsstämman och låta denna fälla avgörandet, även om frågan inte i lagen lagts inom stämmans exklusiva kompetensområde.[400]

Den svenska aktiebolagslagen bygger å andra sidan på tanken att bolagsstämman är ett bolags högsta organ. Styrelsens ledamöter utses av stämman och är att betrakta som bolagets sysslomän.[401] Styrelsens uppgifter finns angivna i lag, 8 kap 6 § 1 st 1 meningen ABL. Uppdragsförhållandet och sysslomannaställningen talar för åsikten att styrelsen inte borde kunna fatta beslut i frågor som faller utanför dess typiska arbetsuppgifter. I 8 kap 6 § 1 st 2 meningen ABL anges VD:s uppgifter. Stadgandet skall tillämpas e contrario, så att de åtgärder som inte faller inom VD:s angivna kompetensområde inte kan utföras av VD. Det kan synas ändamålsenligt att tolka 8 kap 6 § 1 st på ett enhetligt sätt. En e contrariotolkning även av 8 kap 6 § 1 st 1 meningen

[398] Se t ex Beusch a a s 5; Brandes i WM 1984 s 294; Hommelhoff a a s 506 f; Hueck 1983 s 224 och Schmidt 1986 s 662.

[399] Se härom Grunewald i AG 1990 s 134 ff.

[400] BGHZ 83 s 122 (1982).

[401] Prop 1975:103 s 376 f.
Stundom hävdas att styrelseledamöterna inte är sysslomän i förhållande till bolaget, utan att de endast intar en "sysslomannaliknande" ställning. Se t ex Dotevall 1989 s 274 ff. Jfr Taxell 1983 s 99. Från denna distinktion kan här bortses.

skulle innebära att de uppgifter som inte där tilläggs styrelsen, inte faller inom styrelsens kompetensområde. Även om det i och för sig torde vara svårt att hitta någon fråga som inte ryms inom begreppet "bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter" i 8 kap 6 § 1 st 1 meningen ABL, talar alltså lagtexten för att styrelsens kompetens inte nödvändigtvis måste antas in dubio omfatta alla frågor angående bolaget.

Vidare anger aktiebolagslagen uttryckligen att vissa beslut, som till sina verkningar kan antas ha stor betydelse för aktieägarna, skall fattas av bolagsstämma. Om det vore möjligt för styrelsen att fatta beslut som, till sina verkningar, är likartade med de beslut som enligt lag måste fattas av bolagsstämma, framstår lagens tvingande kompetensregler som mindre meningsfulla. Högsta domstolen har också i flera fall funnit att ett beslut om en total inkråmsförsäljning är att likställa med ett beslut om bolagets upplösning.[402]

Dansk praxis har intagit motsatt ståndpunkt. I UfR 1943 s 448[403] fann domstolen att ett beslut om försäljning av bolagets egendom inte var att likställa med ett beslut om upplösning av bolaget.

Genom att beslut hänvisas till bolagsstämman uppnås flera fördelar. För det första innebär en bolagsstämmobehandling att alla aktieägare får möjlighet att påverka beslutets utformning. För det andra medför förfarandet vid en bolagsstämma att aktieägarna informeras om det aktuella beslutet. För det tredje har varje aktieägare möjlighet att klandra ett bolagsstämmobeslut han upplever som felaktigt. Det kan även antecknas att majoriteten och bolagsledningen kan uppnå fördelar genom att låta bolagsstämman fatta beslut istället för styrelsen. Möjligheten att föra klandertalan mot ett stämmobeslut preskriberas (förutom i nullitetsfallen) efter tre månader, 9 kap 17 § 2 st ABL, medan det inte finns någon särskild preskriptionstid stadgad för felaktiga styrelsebeslut. De nackdelar som följer med en bolagsstämmobehandling synes

[402] NJA 1903 s 19 (refererat ovan i avsnitt 3.4.3.); 1924 s 186 (refererat ovan i avsnitt 3.4.3.1.) och 1967 s 313 (refererat ovan i avsnitt 3.4.3. och 3.4.3.1.). Se också SvJT 1924 rf s 83, där HovR:n anför att ett beslut om inkråmsförsäljning är likställt med ett beslut om ändring av bolagsordningen.

Åtminstone i NJA 1924 s 186 och 1967 s 313 har försäljningsbeslutet ansetts stå i strid med bolagsordningens stadgande om föremålet för bolagets verksamhet, varför dessa fall inte kan betraktas som helt "rena". Jfr Dotevall 1989 s 177 f, vilken - avseende gränserna för stämmans oskrivna kompetens - önskar hämta ledning ur 2 kap 3 § 2 st HBL, vari stadgas att åtgärd som står i strid med handelsbolagets ändamål endast får företas med alla bolagsmäns samtycke. Frågan om gränserna för bolagsstämmans oskrivna exklusiva kompetens blir dock enbart intressant avseende de beslut som i avsaknad av en oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens skulle kunna fattas av styrelsen.

[403] Motsvarande bedömning gjordes i UfR 1936 s 35 och 1937 s 631. Jfr även situationen i UfR 1970 s 795, där en direktör ej ansetts kunna använda bolagets produktionsapparat som kapitaltillskott i ett kommanditbolag, och härom Thorbek 1973 s 301 och 313.

i här aktuellt sammanhang väga relativt lätt. Vissa kostnader torde vara ofrånkomliga om en stämma skall hållas. Problemet med den tidsutdräkt som är förenad med en bolagsstämma kan, i de fall det är nödvändigt, lösas genom att 8 kap 6 § 1 st 3 meningen ABL tillämpas ex analogia.[404] Om styrelsen bedömer att vissa upplysningar ej bör offentliggöras, får - i likhet med vad som gäller i vanliga fall - den möjlighet som öppnas i 9 kap 12 § ABL begagnas.[405]

Det synes för svensk rätts del finnas vägande skäl som talar för förekomsten av en oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens. Såväl en tolkning av lagtexten som aktiebolagslagens strukturella uppbyggnad talar i denna riktning. Även de skäl som motiverar att vissa typer av beslut uttryckligen hänförts till bolagsstämmans kompetens talar för att styrelsens kompetens inte måste omfatta alla in dubio-situationer. Svensk aktiebolagsrätt har vidare alltid stått under kraftigt inflytande från Tyskland, där Bundesgerichtshof, trots en diametralt motsatt utgångspunkt, erkänt förekomsten av en oskriven bolagsstämmokompetens.

Med den ovan intagna ståndpunkten följer frågan om vilka ärenden som, utan direkt stöd i lag, måste avgöras av bolagsstämman. Det torde inte vara någon tvekan om att endast frågor som innebär ett djupt ingrepp i aktieägarnas rättigheter kan hänföras till denna grupp. Till de beslut som styrelsen torde vara skyldig att underställa stämman kan troligen hänföras försäljning av bolagets samtliga tillgångar. Vidare kan, med Nial, nämnas att en övergång "till en helt ny, kanske riskabel verksamhet (även om bolagsordningens bestämmelse om verksamhetsföremålet är så vidsträckt att ändringen ej strider däremot) /.../ i allmänhet [torde] kräva stämmans godkännande."[406] Det är även tänkbart att en överlåtelse av en betydande verksamhetsgren till ett dotterbolag måste godkännas av stämman.[407]

En viss reservation är härvid påkallad avseende aktiemarknadsbolag, där lex Leo kan medföra att motivet för att ge stämman exklusiv kompetens i den sistnämnda frågan kommer att bli mindre än i det stora flertalet bolag.[408]

Generellt sett kan sägas att stämman bör ges beslutanderätt i ärenden som till sina faktiska verkningar är likartade de som följer av frågor som enligt lagen ligger under stämmans exklusiva kompetens.

De ärenden som i enlighet med den här framförda åsikten faller inom stämmans exklusiva kompetens, bör rimligtvis inte få avgöras av styrelsen ens

[404] Jfr strax ovan vid not 369.

[405] Se härom nedan i avsnitt 8.1.1.2.

[406] Festskrift till Rodhe 1976 s 341.

[407] Jfr BGHZ 83 s 122 (1982) (refererat strax ovan vid not 389-395).

[408] Se nedan i avsnitt 9.5.2.5.

när beslutet förankrats hos aktieägarmajoriteten. Bolagsstämman är det enda forum där aktieägarna kan utöva inflytande över bolaget, 9 kap 1 § 1 st ABL. Det är endast vid bolagsstämman som aktieägarna har en generell rätt att begära upplysningar om bolaget, 9 kap 12 § 1 st ABL. De ärenden som här anses falla under stämmans oskrivna kompetens företer mycket stora likheter med de frågor som i aktiebolagslagen av minoritetsskyddshänsyn förts till stämmans kompetensområde. Minoritetsskyddsaspekterna bör leda till att stämman ges rätt att uttala sig även om resultatet är känt på förhand.[409]

Ett speciellt problem uppkommer, såsom Thorbek påpekar,[410] i samband med frågan om huruvida tredje man kan åberopa en rättshandling av styrelsen, när ärendet i fråga bort underställas stämman men så ej skett. Den här förutsatta oskrivna exklusiva bolagsstämmokompetensen måste givetvis vara en befogenhets- och inte en behörighetsregel,[411] 8 kap 11 § 1 st ABL. Bedömningen av tredje mans eventuella goda tro är givetvis ett svårt problem. Svårigheterna synes dock ej vara större här än i något annat fall, möjligen med undantag för begränsningar införda i en registrerad bolagsordning, jfr 18 kap 3 § ABL. Problemen med att fastställa tredje mans goda tro talar därför inte starkare emot den här föreslagna regeln än emot någon annan befogenhetsregel.

3.6. Speciellt om extra bolagsstämmas kompetens.

Som redan framförts vid ett flertal tillfällen[412] är bolagsstämman ett aktiebolags högsta organ, som med några undantag kan avgöra varje fråga angående bolaget. Som principiell utgångspunkt torde kunna antas att det anförda äger giltighet även avseende extra bolagsstämma. Förevarande avsnitt undersöker i vad mån extra bolagsstämmas kompetens avviker från ordinarie stämmas möjligheter att fatta beslut.

3.6.1. Extra bolagsstämma - begreppet.

Som extra bolagsstämmor betecknas lämpligtvis de stämmor som inte är ordinarie. Termen ordinarie bolagsstämma begagnas emellertid inte genomgående på ett enhetligt sätt i de sedvanliga juridiska källorna.

Den centrala bestämmelsen om ordinarie bolagsstämma finns i 9 kap 5 § ABL, vari stadgas att vid ordinarie bolagsstämma skall årsredovisningen och

[409] I enmansbolag är problemställningen givetvis ointressant.

[410] 1973 s 453 ff. Se också NJA II 1910 nr 14 s 89 f (lagrådet).

[411] Jfr avseende bolagsstämmobeslut som inskränker styrelsens handlingsfrihet Nial i Festskrift till Rodhe 1976 s 343 ff och d s 1979 s 9 f och 25.

[412] Se t ex avsnitt 3.5.

revisionsberättelsen framläggas. Vissa ärenden är obligatoriska på ordinarie bolagsstämma, 9 kap 5 § 2 st ABL. Till de obligatoriska ärendena hör bl a beslut i frågan om fastställelse av resultat- och balansräkningen, 9 kap 5 § 2 st 1 p ABL. Beslut i de enligt lagen obligatoriska ärendena kan under vissa förutsättningar få anstå till en ajournerad stämma, 9 kap 5 § 3 st ABL.

I aktiebolagslagens förarbeten anges att det inte finns något som hindrar att ett bolags bolagsordning innehåller bestämmelser om ytterligare någon årligen återkommande ordinarie bolagsstämma för behandling av andra ärenden än de som är obligatoriska på den av lagen föreskrivna ordinarie bolagsstämman.[413]

Klassificeringen av en bolagsstämma som ordinarie, brukar traditionellt sett ta sin utgångspunkt i något eller några av de ärenden som behandlas i 9 kap 5 § ABL.[414] Det finns därför tre typer av bolagsstämmor, som kan tänkas vara ordinarie: 1) den stämma där årsredovisningen framläggs, 2) den stämma där årsredovisningen fastställs samt 3) den årligen återkommande stämma för behandling av andra ärenden som krävs enligt bolagsordningen. Här måste avgöras vilken eller vilka stämmor som skall betraktas som ordinarie, och vars kompetens nedan skall jämföras med övriga stämmors, vilka alltså kommer att betraktas som extra stämmor. Det finns givetvis inget rätt eller fel begreppsval i den ovan uppställda situationen.[415] Urvalet bör istället göras utgående från de praktiska hänsyn som motiveras av det behandlade ämnet.

Inledningsvis kan konstateras att om en ordinarie stämma ajourneras så är det senare stämmotillfället enbart en fortsättning på det första. I här aktuellt hänseende finns sålunda inget skäl att behandla en ajournerad stämma som två stämmor. När det gäller bolagsstämmans kompetens är det vidare mycket troligt att eventuella skillnader mellan den ordinarie och den extra stämman enbart visar sig vid den stämma där de enligt lagen obligatoriska ärendena behandlas. En årligen återkommande stämma som hålls enbart på grund av bestämmelser härom i bolagsordningen betraktas alltså fortsättningsvis som en extra stämma.

Situationen att stämman beslutar att ej fastställa årsredovisningen är mer svårlöst. I doktrinen brukar det viktigaste kriteriet för en ordinarie bolagsstämma vara att årsredovisningen framläggs där.[416] Åtminstone beslut om vinstutdelning och vissa beslut om fondemission fordrar emellertid inte bara att års-

[413] Prop 1975:103 s 393. Se även t ex Birke 1988 s 27 och 82; Kedner & Roos I 1988 s 234 f (9:5.01) och Rodhe 1989 s 180.

[414] Se t ex SOU 1941:9 s 505 och Rodhe a st.

[415] Så länge man rör sig inom den allmänt vedertagna begreppsvärlden får valet emellertid betydelse för vilka ämnen som behandlas på en viss stämma. Här skall inte en ny associationsrättslig terminologi introduceras, utan endast göras ett försök att utgående från det aktuella behovet precisera de traditionella begreppen.

[416] Se t ex Birke 1988 s 58; Kedner & Roos I 1988 s 234 (9:5.01) och Rodhe a st.

redovisningen framlagts, utan även att den fastställts. Fortsättningsvis kommer därför, såvida inte annat anges, med ordinarie bolagsstämma att avses den stämma där årsredovisningen fastställs.[417] Övriga stämmor betraktas följdriktigt, såvida inte annat anges, som extra stämmor.

3.6.2. Ansvarsfrihet.

Redan vid behandlingen av dechargefrågan kan det finnas anledning att avvika från den ovan gjorda begreppsbestämningen av termen ordinarie bolagsstämma. Dechargebeslutet utgår i och för sig från balansräkningen. Det kan dock finnas anledning att ifrågasätta huruvida ansvarsfrihetsbeslut kräver att balansräkningen fastställts. Dechargeinstitutet bygger på grundsatsen att bolagsstämman på grundval av en av styrelsen avgiven och av revisorerna granskad redovisning för det gångna året kan besluta om ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter och VD.[418] En dylik redogörelse föreligger redan vid den stämma där årsredovisningen framläggs. Om således bolagsstämman finner att den framlagda redovisningen ej skall fastställas, men att styrelsens ledamöter och VD (eller några av dem) ändock skall beviljas ansvarsfrihet,[419] torde den vara oförhindrad att fatta ett dechargebeslut. I detta avsnitt avses sålunda med ordinarie bolagsstämma den stämma där årsredovisningen framläggs, oavsett om denna stämma fattar beslut om fastställelse eller ej.

Under tiden efter ordinarie stämma kan en extra bolagsstämmas beslut om ansvarsfrihet aktualiseras t ex i följande fall.

Inför den ordinarie bolagsstämman i ett aktiebolag upptäcks vissa tveksamma transaktioner, varför stämman beslutar att ej bevilja styrelsens ledamöter ansvarsfrihet för det gångna räkenskapsåret. Efter ytterligare en tid klarläggs det att styrelsens handlande inte innefattade några oegentligheter.

I den beskrivna situationen torde extra bolagsstämma vara kompetent att

[417] Se även Stenbeck m fl 1970 s 179.

[418] SOU 1941:9 s 650.
Fortsättningsvis används enbart termerna "ansvarsfrihet" respektive "decharge". Härmed avses "ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter och verkställande direktören".

[419] Ett beslut om ansvarsfrihet behöver inte nödvändigtvis innebära att stämman accepterar styrelsens handlande. Det kan också tänkas att man av någon anledning inte vill göra styrelsen ansvarig för begångna missgrepp. Jfr L. E. Taxell, Bolagsledningens ansvar (Åbo 1983) s 47 f. På motsvarande sätt behöver inte ett beslut om att inte bevilja ansvarsfrihet innebära att skadeståndstalan skall väckas. Se prop 1975:103 s 779 (lagrådet) och Kedner & Roos II 1988 s 374 (15:5.02).

besluta om ansvarsfrihet.[420] Den grundläggande principen är att decharge beviljas på grundval av en av styrelsen avgiven och av revisorerna granskad berättelse om vad som förevarit under verksamhetsåret.[421] En dylik berättelse föreligger i den här aktuella situationen. Vidare angavs i propositionen till aktiebolagslagen som skäl för att frågan om ansvarsfrihet även fortsättningsvis[422] skulle vara ett obligatoriskt ärende på den ordinarie stämman, att det för såväl bolaget som för styrelseledamöterna och aktieägarna var olämpligt om frågan om skadeståndstalan mot styrelsens ledamöter skulle kunna hållas svävande under lång tid. Ett osäkert rättstillstånd skulle lätt kunna verka störande på bolagets verksamhet.[423] Propositionens argumentation har minst samma tyngd när det gäller den i exemplet uppställda situationen. Även följande yttrande av lagrådet tyder på att det är möjligt för stämman att ändra ett tidigare beslut att inte bevilja ansvarsfrihet:

"Det får anses ligga i sakens natur att, *om ansvarsfrihet beviljats*, detta beslut är slutgiltigt *i så måtto* att ny bolagsstämma ej kan besluta att bolaget skall väcka skadeståndstalan".[424]

Sammanfattningsvis talar vissa skäl för att extra bolagsstämma bör få bevilja ansvarsfrihet avseende räkenskapsår, vars redovisning redan behandlats på ordinarie stämma, medan det inte synes finnas några beaktansvärda skäl som talar mot en dylik ståndpunkt.

Under löpande räkenskapsår aktualiseras problemet med extra stämmas möjlighet att fatta ett dechargebeslut främst i samband med överlåtelse av hela eller större delen av aktiestocken i ett bolag.[425] Avseende 1944 års aktiebolagslag ansågs att extra bolagsstämma inte kunde meddela decharge för del av ett förflutet räkenskapsår.[426]

Frågan om möjligheten att meddela ansvarsfrihet under löpande

[420] Jfr Taxell 1963 s 241; d s Ansvar 1983 s 49 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 120 Anm 35.

[421] SOU 1941:9 s 650.

[422] Jfr 126 § 1 mom 1 st 1 meningen 2 ledet 1944 års ABL.

[423] Prop 1975:103 s 396 och 545. Se även Kedner & Roos I 1988 s 235 (9:5.04) och d s II 1988 s 374 (15:5.01).

[424] Prop 1975:103 s 779 (kurs här). Se även SOU 1984:27 s 386 och Kedner & Roos II 1982 s 374 (15:5.02).

[425] Se t ex SOU 1941:9 s 375 f; Roos 1969 s 145; Stenbeck m fl 1970 s 243; NJA 1951 s 6 I, avtalet mellan säljaren och köparen § 8 (ref s 7), och NJA 1951 s 6 II, avtalet mellan parterna § 7 (ref s 30).

[426] SOU 1941:9 s 375 f, 523 och 650 och Stenbeck m fl a st.

räkenskapsår diskuteras i förarbetena till 1944 års ABL. I lagberedningens förslag anförs att ansvarsfrihet kan beviljas av ordinarie bolagsstämma.[427] Angående frågan om styrelsen kan inhämta bolagsstämmans godkännande innan den företar en bolagsskadlig åtgärd, hävdas att ett dylikt godkännande inte utan vidare verkar ansvarsbefriande.

"Eljest skulle grundsatsen, att ansvarsfrihet må beviljas styrelsen först efter det en av revisorerna granskad redovisning för förvaltningen föreligger och att därvid en minoritet kan förhindra beviljandet av ansvarsfrihet, kunna [...] göras" verkningslös.[428]

Frågan om decharge i överlåtelsesituationer togs även upp till särskild behandling. Förslag hade väckts om att decharge i denna situation skulle kunna beviljas på extra stämma efter redovisning av den avgående styrelsen för den förflutna delen av det löpande räkenskapsåret. Lagberedningen fann emellertid att en delårsredovisning riskerade att bli missvisande och därigenom kunna föranleda dåligt grundade beslut. En möjlighet till delredovisning bedömdes därför såväl nödvändiggöra en invecklad reglering som medföra ett tidskrävande förfarande, vilket i sin tur skulle komma att leda till att obligationsrättsligt bindande överenskommelser mellan säljare och köpare även framledes skulle vara nödvändiga. Den praktiska betydelsen av regler i ämnet ansågs därför ej vara stor och lagberedningen avstod från att föreslå dylika bestämmelser.[429]

Den av lagberedningen föreslagna lagtexten utsattes för kritik av lagrådet som ansåg att den innebar en allt för stor begränsning av möjligheterna att träffa en för bolaget bindande uppgörelse angående skadeståndsskyldighet för andra än stiftare. Stadgandet föreslogs därför ändrat så att uppgörelse angående skadestånd skulle kunna beslutas av bolagsstämman, såvida inte ägare till en tiondel av hela aktiekapitalet röstat däremot.[430] Lagrådets åsikter delades av föredragande departementschefen[431] och den slutgiltiga lagtexten kom att utformas i enlighet därmed, 132 § 2 st 2 meningen 1944 års ABL.

I och med ikraftträdandet av 1944 års ABL var således rättsläget i korthet att beslut om ansvarsfrihet endast kunde fattas på ordinarie bolagsstämma där en av revisorerna granskad berättelse avseende det gångna räkenskapsåret framlades. Möjlighet skapades att även på extra bolagsstämma under vissa förutsättningar ingå för bolaget bindande uppgörelse angående styrelseledamö-

[427] SOU 1941:9 s 523.

[428] SOU 1941:9 s 650. Se även a a s 347 f och t ex Lind 1981 s 293.

[429] SOU 1941:9 s 375 f.

[430] SOU 1942:47 s 52 och prop 1944 Nr 5 s 168.

[431] Prop 1944 Nr 5 s 363 f.

ternas och VD:s skadeståndsskyldighet.[432]

Reglerna om ansvarsfrihet upptogs i stort sett oförändrade i 1975 års lag, 9 kap 5 § 2 st 3 p och 15 kap 5 § 1 st ABL. Det finns inte heller något uttalande i förarbetena till 1975 års lagstiftning som tyder på att synen på ansvarsfrihet skulle ha förändrats.[433] Det torde sålunda kunna antagas att extra bolagsstämma inte genom 1975 års aktiebolagslags ikraftträdande blev kompetent att fatta ett beslut om ansvarsfrihet avseende en del av det löpande räkenskapsåret.

I den ovan omtalade överlåtelsesituationen hänvisades parterna således fortfarande till att lösa sitt mellanhavande genom ett obligationsrättsligt bindande avtal, eller genom att köparen överlät frågan till säljaren.

Den sistnämnda åtgärden innebär inte ett så våghalsigt företag som det i förstone kan tyckas. HD har i NJA 1935 s 357 underkänt ett bolags krav på återbetalning av olovligt utdelade medel. Utdelningen hade utan att skada några borgenärsskyddsintressen skett med samtliga aktieägares samtycke och bolagets krav framställdes först efter att aktierna bytt ägare.[434]

Idag har Högsta domstolen avgjort frågan i motsatt riktning mot den som framfördes i förarbetena till 1944 års aktiebolagslag.

NJA 1989 C 100. I ett bolag hade en styrelse suttit under början av 1985. Den 25 mars 1985 hölls en extra bolagsstämma, varvid styrelsen avsattes och beviljades ansvarsfrihet för perioden januari t o m mars 1985. Den 18 juni 1986 hölls ordinarie bolagsstämma för räkenskapsåret 1985. På den ordinarie stämman beviljades en styrelseledamot - som suttit med i båda 1985 års styrelser - inte ansvarsfrihet, varefter bolaget väckte skadeståndstalan mot honom. I den del som är intressant här fann TR:n att varken aktiebolagslagen, lagens förarbeten eller rättspraxis föranledde slutsatsen att det aktuella ansvarsfrihetsbeslutet inte skulle vara gällande. HD anslöt sig till TR:ns bedömning och anförde att det inte finns något formellt hinder mot att frågan om ansvarsfrihet prövas på en extra stämma som avhålls före den ordinarie stämman, och att ett ansvarsfrihetsbeslut som meddelas på en dylik extra stämma får anses bindande för bolaget.

[432] Stenbeck m fl 1970 s 243 och 366. Att ett beslut om uppgörelse kunde fattas av extra bolagsstämma framgick direkt av lagtexten, 132 § 2 st sista meningen 1944 års ABL.

[433] SOU 1971:15 s 357 (Här föreslogs i och för sig åtskilliga förändringar jämfört med 1944 års lag. De flesta av de föreslagna nyheterna utrensades under det fortsatta lagstiftningsarbetet. Något tecken på en principiellt förändrad syn på frågorna om ansvarsfrihet går inte att utläsa ur utredningens förslag.) och prop 1975:103 s 545 ff, 778 ff (lagrådet) och 788 f. Se även Rodhe 1989 s 222 f.

[434] Jfr dock Rt 1930 s 533, där köparen av en majoritetspost aktier, före köpet haft kännedom om att styrelseledamöterna i bolaget företagit vissa handlingar vilka kunde ådraga dem skadeståndsskyldighet mot bolaget. Inget hinder har ansetts föreligga mot att bolaget, efter aktiepostens övergång, fört en skadeståndstalan mot de gamla styrelseledamöterna.

Det refererade fallet är ett notisfall. Då emellertid Högsta domstolens uttalanden i den här aktuella frågan är mycket kategoriska, och hänvisar till tingsrättens motiverade ställningstagande, torde fallet ha relativt stor prejudikatverkan. Avgörandet står dessutom i överensstämmelse med den ovan anförda ståndpunkten att aktiebolagslagen ofta bör tolkas i enlighet med sin ordalydelse.[435] Det vill sålunda synas som om extra bolagsstämma numera alltid kan meddela styrelsens ledamöter och VD ansvarsfrihet.[436] En annan sak är, såsom tingsrätten påpekar i NJA 1989 C 100, att då en extra stämmas dechargebeslut fattas utan tillgång till styrelsens årsredovisning och revisionsberättelsen, blir verkningarna av beslutet begränsade, jfr 15 kap 5 § 4 st ABL.[437]

Bolaget kan även på avtalsrättslig väg bindas vid en uppgörelse med de gamla styrelseledamöterna i skadeståndsfrågan,[438] 15 kap 5 § 1 st 2 meningen ABL. Skillnaden mellan ett dylikt avtal och ett beslut om ansvarsfrihet är att ett avtal inte utgör rättegångshinder i en skadeståndsprocess, vilket är fallet med ett ansvarsfrihetsbeslut.[439] Generellt kan sägas att en uppgörelse i samband med en företagsöverlåtelse av två skäl inte torde medföra sådana negativa konsekvenser att det finns anledning att förhindra dylika överenskommelser. Dels har köparen tillgång till det köprättsliga sanktionssystemet, och kan denna väg ha en möjlighet att göra säljaren ansvarig om han försökt sko sig på köparens bekostnad.[440] Dels bör en seriös presumtiv bolagsköpare företa en undersökning av bolagets räkenskaper, varvid han kan uppdaga eventuella oegentligheter innan avtalet ingås.[441]

3.6.3. Fondemission.

En fondemission kan bokföringstekniskt ske på tre sätt, 4 kap 16 § 1 st ABL. Överföring till aktiekapitalet kan ske av enligt 12 kap 2 § 1 st ABL utdelningsbart fritt eget kapital, av uppskrivningsfond och reservfond eller genom uppskrivning av anläggningstillgångs värde.

Beslut om fondemission genom överföring till aktiekapitalet av uppskrivningsfond och reservfond kan fattas när som helst under året och av såväl

[435] Avsnitt 1.1.

[436] Jfr Olsson i JFT 1964 s 252 not 18 och L. E. Taxell, Ansvar och ansvarsfördelning i aktiebolag (Åbo 1963) s 238.

[437] Se nedan i avsnitt 7.4.4.3.

[438] Se dock ovan i avsnitt 3.3.

[439] Prop 1975:103 s 779 (lagrådet) och 788 f.

[440] Här bör dock observeras att en aktiesäljare åtminstone som huvudregel inte utan uttrycklig garanti ansvarar för aktiernas värde, 9 § 2 st SkbrL ex analogia. Se t ex Karnell i Festskrift till Rodhe 1976 s 274 ff och 283 ff.

[441] Roos 1969 s 145 och 319 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 297.

extra som ordinarie bolagsstämma.[442]

Beslut om fondemission genom överföring till aktiekapitalet av disponibla vinstmedel kan fattas av extra bolagsstämma under den del av räkenskapsåret som löper efter den ordinarie stämman. Under den del av räkenskapsåret som ligger före den ordinarie stämman kan beslut om denna typ av fondemission inte fattas.[443] Orsaken till den extra stämmans begränsade kompetens i här aktuellt hänseende är den definition av bolagets disponibla vinstmedel som återfinns i 12 kap 2 § 1 st ABL, till vilket 4 kap 16 § 1 st ABL hänvisar. Disponibla vinstmedel är det kapital som, beräknat på visst sätt, framgår av en fastställd balansräkning för det senaste räkenskapsåret. Under den del av räkenskapsåret som föregår den ordinarie stämman finns ingen fastställd balansräkning avseende föregående räkenskapsår. Det finns därmed inte heller några disponibla vinstmedel tillgängliga för fondemission.

Beslut om fondemission genom uppskrivning av anläggningstillgångs värde kan endast fattas av ordinarie bolagsstämma.[444] Begränsningen beror på att uppskrivning av anläggningstillgång går till så att tillgången i fråga i årsbokslutet upptas till ett värde som överstiger det som tillgången upptagits till i föregående års balansräkning,[445] 15 § 4 st bokföringslagen (1976:125). Som ovan framgått kan inte en extra bolagsstämma fastställa årsredovisningen - vilket är en företeelse som förekommer endast en gång per år och som utgör rekvisitet för ordinarie stämma.

Under remissförfarandet inför 1975 års aktiebolagslag utsattes förhållandet, att beslut om fondemission genom uppskrivning av anläggningstillgångar endast kan fattas på ordinarie bolagsstämma, för viss kritik. Näringslivet uppgav i sitt remissyttrande att det fanns ett praktiskt behov av att kunna fatta ett dylikt beslut även på extra stämma. Föredragande statsrådet lät emellertid ej remissvarens argument inverka på den slutliga lagtexten. Företagen hänvisades istället till att täcka sitt praktiska behov av ökat aktiekapital genom överföring av medel från reservfonden och uppskrivningsfonden.[446]

[442] Se t ex prop 1975:103 s 343; SOU 1984:27 s 77; prop 1986/87:12 Band 2 s 56; J. Bökmark & B. Svensson, Aktiebolagslagen (10 uppl 1989) s 32; Kedner 1987 s 56; Kedner & Roos I 1988 s 130 (4:16.04) och Rodhe 1989 s 66.

[443] SOU 1941:9 s 237; Birke i SvJT 1956 s 653 not 3; Stenbeck m fl 1970 s 150 och Rodhe a st.

[444] SOU 1941:9 s 237; prop 1975:103 s 343; SOU 1984:27 s 77; prop 1986/87:12 Band 2 s 56; Birke a st; Bomgren i SvJT 1955 s 64; Bökmark & Svensson a st; Lind 1981 s 147 f; Kedner a st; Kedner & Roos a st; Rodhe a st och Stenbeck a st.

[445] SOU 1971:15 s 282.

[446] Prop 1975:103 s 343.

3.6.4. Vinstdispositioner.

En särskilt svårbedömd fråga är huruvida det formellt sett är tillåtet för extra bolagsstämma att besluta om vinstutdelning. Utdelningsproblematiken behandlas därför särskilt ingående.

3.6.4.1. Utdelningsbeslut.

I propositionen till 1975 års aktiebolagslag anförs att vinstutdelning endast kan beslutas av ordinarie bolagsstämma.[447] I Kedner & Roos' kommentar till aktiebolagslagen finns propositionens yttrande återgivet, följt av följande anmärkning.

"Några skäl för att extra stämma skulle vara förhindrad att besluta om vinstutdelning anges dock inte."[448]

Kommentarens observation är helt riktig. Vill man ha en motivering till den i propositionen intagna ståndpunkten får man söka sig tillbaka till förarbetena till 1944 års aktiebolagslag.

Innan den allmänna frågan om extra bolagsstämmas möjligheter att besluta om vinstutdelning behandlas, skall intresset riktas mot ett par speciella situationer där rättsläget är klart. Vinstutdelningens storlek behandlas i 12 kap 2 § ABL. Där stadgas att vinstutdelning inte får överstiga bolagets fria egna kapital enligt fastställd balansräkning för det senaste räkenskapsåret, med avdrag för förlust, obligatoriska avsättningar till t ex reservfonden och medel som enligt bolagsordningen skall användas till något annat än utdelning. Vinstutdelning kan därmed under inga omständigheter ske under den del av räkenskapsåret som föregår den ordinarie bolagsstämman. Under tiden före den ordinarie bolagsstämman existerar det inte någon fastställd balansräkning för det *senaste* räkenskapsåret. Det saknas alltså för utdelning disponibla vinstmedel.[449]

Vidare är förskottsutdelning, d v s att medel utdelas under samma räkenskapsår som de intjänas, ej tillåten. Förbudet följer av samma resonemang som det angående utdelning efter räkenskapsårets slut och före den ordinarie stämman.[450] Inte heller under det löpande räkenskapsåret kan beslutas

[447] Prop 1975:103 s 478. Se också SOU 1984:27 s 329 samt även prop 1986/87:7 s 199.

[448] II 1988 s 248 (12:3.01).

[449] Se t ex SOU 1941:9 s 281 f; SOU 1971:15 s 315 och 317; SOU 1984:9 s 245; SOU 1984:27 s 327 och 330; prop 1944 Nr 5 s 282; prop 1975:103 s 479 f; prop 1986/87:7 s 196; prop 1986/87:12 Band 2 s 130 och 132; Birke i SvJT 1956 s 653; Bökmark & Svensson 1989 s 118 och 98; Lind 1981 s 264 och 267; Nial 1988 s 83 f och Stenbeck m fl 1970 s 179. Jfr Rodhe 1989 s 65 f.

[450] Se hänvisningarna i föregående not. I Danmark förhåller det sig annorlunda. Se t ex Gomard 1986 s 221 f. Jfr dock Werlauff 1983 s 192.

om vinstutdelning som hänför sig till den balansräkning som (eventuellt) kommer att fastställas vid nästkommande ordinarie bolagsstämma.

Förbudet mot förskottsutdelning utgör en komplikation i samband med den vinstdisposition som inom skatterätten brukar betecknas som koncernbidrag.[451]

Den svåra frågan är huruvida extra bolagsstämma under löpande räkenskapsår kan besluta om utdelning som hänför sig till den fastställda balansräkningen avseende föregående räkenskapsår. Utgångspunkten för resonemanget måste rimligtvis vara utbetalningsförbudet i 12 kap 1 § 1 st ABL. Ett aktiebolag får endast överföra värden till sina aktieägare i den mån så kan ske enligt aktiebolagslagens regler om vinstutdelning, utbetalning vid nedsättning av det bundna egna kapitalet eller utskiftning vid likvidation. Utbetalningsförbudet gäller både storleken av det belopp som kan utdelas och utdelning i annan ordning än den i aktiebolagslagen angivna.[452] Om extra bolagsstämma kan besluta om vinstutdelning fordras alltså i princip att det går att finna lagstöd härför.

I aktiebolagslagen stadgas att beslut om vinstutdelning fattas av bolagsstämman, 12 kap 3 § 1 meningen. I andra stycket av förevarande paragraf ges en minoritet av en viss storlek rätt att begära viss vinstutdelning. Minoritetens yrkande skall framställas på *ordinarie* bolagsstämma.[453] När lagstiftaren använder olika termer i samma paragraf borde olika företeelser avses.[454] Termen "bolagsstämma" i 12 kap 3 § 1 st 1 meningen ABL skulle därmed avse såväl ordinarie som extra stämma och spörsmålet vara avgjort: Extra bolagsstämma skulle vara behörig att besluta om vinstutdelning. Nu synes det emellertid inte troligt att saken är så enkel. Särskilt mot bakgrund av att föredragande statsrådet anför att endast ordinarie stämma kan besluta om vinstutdelning[455] kan antagas att termen "bolagsstämma" i första stycket av paragrafen inte avser att avgöra frågan om extra stämmas kompetens på området. Stadgandet synes i stället enbart kunna användas för att avgöra kompetensfördelningen mellan bolagets organ när det gäller frågan om vinstutdelning.[456] Den här anförda tolkningen stöds av att lagtextens utformning motiverats med en önskan att klarlägga att vinstutdelningsbeslutet inte får

[451] Se närmare om det skatterättsliga koncernbidragets förenlighet med aktiebolagslagens regler nedan i avsnitt 7.3.3.

[452] Kedner & Roos II 1988 s 235 (12:1.01).

[453] Se förutom lagtexten t ex Lind 1981 s 265.

[454] Penser i SvJT 1953 s 280 not 1.

[455] Prop 1975:103 s 478.

[456] Birke a a s 652 f.

undandras bolagsstämman.[457]

Vid extra bolagsstämmas beslut om fondemission, genom överföring till aktiekapitalet av disponibla vinstmedel, fordras att styrelsen ger stämman en redogörelse för viktiga händelser som inträffat efter den ordinarie stämman, samt att revisorerna yttrar sig över redogörelsen, 4 kap 16 § 2 st jfrt m 4 kap 4 § 1 st sista meningen ABL. Om extra bolagsstämma vore behörig att besluta om vinstutdelning borde liknande regler finnas även för utdelningsförfarandet. Frånvaron av dylika regler tyder på att avsikten ej varit att extra stämma skall ha kompetens att besluta om vinstutdelning.[458]

Det finns sålunda två olika möjligheter att tolka lagtexten. Som redan nämnts hävdar föredragande statsrådet i propositionen till aktiebolagslagen att endast ordinarie bolagsstämma kan besluta om vinstutdelning.[459] Samma ståndpunkt finns företrädd i förarbetena till de två senaste lagarna på associationsrättens område.[460] Ett uttalande som det i 1975 års proposition bör väl tilläggas vikt vid tolkningen av 1975 års aktiebolagslag,[461] medan synpunkter anförda i förarbeten till andra lagar däremot inte har någon större betydelse för tolkningen av aktiebolagslagen.[462] Så mycket kan dock konstateras som att senare förarbeten åtminstone inte talar emot den ståndpunkt som intogs i 1975 års proposition.

Sammanfattningsvis innehåller lagtexten två möjliga tolkningsalternativ. I förarbetena till lagen finns den ena tolkningsmöjligheten uttryckligen anbefalld. Det föreligger sålunda skäl som talar för förekomsten av en regel med innebörd att extra stämma inte får besluta om vinstutdelning.[463]

De ändamålsskäl som ansetts tala för ett förbud för extra bolagsstämma att besluta om vinstutdelning får, som ovan nämnts, sökas i förarbetena till 1944 års aktiebolagslag. Lagberedningen anför där att det "synes tydligt" att vinstutdelningsfrågan bör behandlas i samband med att balansräkningen fastställs.

"För såväl aktieägare som andra av bolagets ekonomiska ställning intresserade personer skulle en längre tids ovisshet om i vilken utsträckning bolaget vill begagna sin rätt att utdela vinsten vara oläglig. En avsevärt senare behandling av själva vinstutdelningsfrågan skulle ock nödvändiggöra särskilda bestämmelser om yttranden från styrelsen och

[457] SOU 1971:15 s 316 f och prop 1975:103 s 478 f.

[458] SOU 1941:9 s 514 och Birke a a s 653 f.

[459] Prop 1975:103 s 478.

[460] SOU 1984:27 s 329 avseende BAL och prop 1986/87:7 s 199 avseende FL.

[461] Se t ex Bratt & Tiberg i SvJT 1989 s 407 ff; d s i SvJT 1989 s 707 ff; Folke Schmidt i Festskrift till Herlitz 1955 s 263 ff (särskilt s 264 f) och Löfmarck i Finna rätt (1988) s 88 f.

[462] Se om denna fråga t ex NU 1986/87:36 s 20 f.

[463] Jfr avseende 1944 års aktiebolagslag Bomgren i SvJT 1955 s 63 f not 2.

verkställande direktör samt från revisorerna om inträffade förändringar i bolagets ställning under tiden efter balansräkningens fastställande. Beredningen har därför ansett uttrycklig bestämmelse böra upptagas därom, att på [ordinarie stämma] beslut skall fattas i anledning av bolagets vinst eller förlust enligt den fastställda balansräkningen."[464]

Förbudet för extra bolagsstämma att besluta om vinstutdelning avser således att skydda två grupper. Dels skall aktieägarna[465] inte hållas i okunnighet om huruvida de kommer att få någon utdelning eller ej. Dels skall den som planerar att träda i förbindelse med bolaget, genom t ex en förfrågan hos PRV, kunna erhålla någorlunda säkra uppgifter om bolagets ekonomiska ställning.

Frågan om extra bolagsstämmas kompetens när det gäller vinstutdelning har bara behandlats en gång i rättspraxis.

I NJA 1922 s 122 hade en extra bolagsstämma beslutat att dela ut vinst. Besluten klandrades av två minoritetsaktieägare. HD upphävde besluten med motiveringen att de "måste anses innefatta utdelning av bolagets vinstmedel åt aktieägare i annan ordning än med lag och bolagsordningens bestämmelser därutinnan är förenligt".[466]

Det refererade fallet är gammalt och torde inte ensamt kunna läggas till grund för ett avgörande av frågan om extra bolagsstämma kan besluta om vinstutdelning. Sammantaget med övriga källor och överväganden synes dock gå att dra slutsatsen att extra bolagsstämma inte får besluta om vinstutdelning.

Hittills har enbart de formella förutsättningarna för vinstutdelningsbeslut behandlats. Vad som sagts i det föregående får inte leda till slutsatsen att en extra bolagsstämma aldrig skulle kunna fatta ett utdelningsbeslut.[467] Förbudet för extra bolagsstämma att besluta om vinstutdelning är delvis att betrakta som en borgenärsskyddsregel.[468] Bestämmelsen kan därför ej ens med alla aktieägares samtycke åsidosättas till förfång för bolagets borgenärer. Så länge inga borgenärsintressen är hotade kan dock extra stämma, med alla aktieägares samtycke, besluta om vinstutdelning.[469]

[464] SOU 1941:9 s 514. Se även prop 1944 Nr 5 s 360 och Stenbeck m fl 1970 s 357. Jfr Gomard 1986 s 221.

[465] Enkannerligen minoritetsaktieägarna.

[466] Ref s 127.

[467] Se nedan i avsnitt 7.3.3. om förtäckt vinstutdelning.

[468] SOU 1941:9 s 514 och Stenbeck m fl 1970 s 357.

[469] Birke i SvJT 1956 s 654; G. Grosskopf, Vinstbolag (1989) s 52 och Nial 1988 s 84. Se närmare ovan i avsnitt 1.2.2.

Möjligheten att med alla aktieägares samtycke fatta ett vinstutdelningsbeslut på extra bolagsstämma motsäges ej av NJA 1922 s 122. I fallet hade vinstutdelningsbeslutet inte fattats med samtycke av samtliga aktieägare.

3.6.4.2. Synpunkter de lege ferenda.

Lagtexten angående extra bolagsstämmas beslut om vinstutdelning kan tolkas på olika sätt. Det framstår som underligt att tolkningen skall ske på det inskränkande sätt som anges i förarbetena. Konsekvenserna av en felaktig tolkning kan bli i det närmaste ödesdigra.[470] Även vissa ändamålssynpunkter talar för en ändrad inställning. Om t ex ett bolag avsatt ett större belopp för att täcka en tvistig skadeståndsfordran, och tvisten löses till bolagets fördel kort efter den ordinarie stämman, synes det inte finnas några vägande skäl för att förhindra utdelning av det frigjorda beloppet.[471] En utdelning borde i denna situation betraktas som lovlig även om bolaget senare under året råkar ut för sådana förluster att dess borgenärer ej får sina fordringar till fullo betalda.

Även om det ovan förda resonemanget accepteras får de ändamålsaspekter som ligger till grund för den nuvarande regeln inte undervärderas. Intresset av att den som träder i förbindelse med ett bolag skall ha möjlighet att kontrollera bolagets ställning har inte förminskats på senare tid, snarare tvärtom. För extra bolagsstämmas beslut om vinstutdelning torde redan enligt grunderna för nuvarande lagstiftning krävas att en delårsbalansräkning upprättas, jfr 11 kap 9 § 1 st ABL. En dylik balansräkning bör granskas av bolagets revisorer, och styrelsens utdelningsförslag skall givetvis grundas på balansräkningen.[472] En viss hänsyn till borgenärernas intressen kommer alltså till uttryck redan i bolagsstämmobeslutet. Vad som sagts här förhindrar givetvis inte att ett klargörande genom lagstiftning vore önskvärt. På en punkt är en lagändring inte bara önskvärd utan nödvändig. Bolagen måste, i offentlighetens intresse, åläggas att vid extra stämmas beslut om vinstutdelning insända en fastställd delårsbalansräkning samt uppgift om utdelningsbeslutet till PRV, jfr 11 kap 3 § 2 st och 11 kap 12 § 2 st 3 meningen ABL.[473]

Redan idag måste i och för sig upplysning om utdelning sändas till PRV, 18 § 1 st kupongskattelagen (1970:624). Utdelning som registrerats enligt kupongskattelagen framgår emellertid ej direkt av årsredovisningen, jfr 11 kap 3 § 2 st ABL, varför kupongskattelagens bestämmelse ej torde vara tillräcklig för det här avsedda syftet.

Om ovanstående åtgärder vidtas kommer extra stämmas vinstutdelningsbeslut att omgärdas med samma skyddsregler som ordinarie stämmas. Extra bolagsstämma borde i enlighet med ovanstående tillåtas besluta om vinstutdelning.

[470] Se 12 kap 5 § ABL. Jfr även NJA 1976 s 60, där olovliga vinstdispositioner föranlett ansvar för grov oredlighet mot borgenärer, 11 kap 2 § BrB, och enligt 214 § 3 p jfrt m 73 § 1 mom 1944 års ABL. Motsvarande åtgärd är idag inte straffbar enligt aktiebolagslagen.

[471] Penser i SvJT 1953 s 279 f. Se även Birke i SvJT 1956 s 654, där han trots en annorlunda grundinställning hävdar att det inte föreligger något "absolut hinder" för extra bolagsstämma att besluta om vinstutdelning i ett närliggande fall.

[472] Birke a st.

[473] Jfr Birke a st.

3.6.5. Övriga frågor.

Utöver de ovan behandlade ärendena kan aktiebolagslagen eller bolagsordningen ange ytterligare frågor som skall avgöras av ordinarie bolagsstämma, 9 kap 5 § 2 st 4 p ABL. När det gäller de frågor som lagen kräver avgjorda kan nämnas t ex val av stämmoordförande såvida inte annat framgår av bolagsordningen, 9 kap 11 § 1 st ABL, och fastställelse av röstlängd för stämman, 9 kap 11 § 2 st 2 meningen ABL. I de nämnda frågorna är givetvis även en extra bolagsstämma kompetent att fatta beslut - ja i själva verket utgör de två exemplen beslut som är obligatoriska även på extra stämmor. Utöver vad som behandlats i tidigare avsnitt torde det inte finnas några ärenden som lagen kräver att ordinarie bolagsstämma skall avgöra, vilka inte också kan eller skall avgöras av extra stämma.

Det är vidare möjligt att i bolagsordningen stadga att även andra ärenden än de som lagen kräver, skall vara obligatoriska på bolagets ordinarie bolagsstämmor. I inledningen till avsnitt 3.6.4.1., om extra bolagsstämmas beslut om vinstutdelning, citerades ett uttalande av föredragande statsrådet i propositionen till 1975 års aktiebolagslag: "Endast ordinarie bolagsstämma kan besluta om vinstutdelning". Propositionens text fortsätter med "jfr 9 kap 5 §".[474] Meningen synes vara att 9 kap 5 § 2 st 2 p ABL skall tolkas e contrario. Av förhållandet att beslut om vinstutdelning är ett obligatoriskt ärende på ordinarie bolagsstämma skulle således, enligt föredragande statsrådets mening, följa att extra stämma är förhindrad att fatta ett utdelningsbeslut. Som framgått i avsnitt 3.6.1., om begreppet extra bolagsstämma, och avsnitt 3.6.2., om dechargebeslut, ges termen ordinarie bolagsstämma olika betydelse i olika situationer. Generella motsatsslut från 9 kap 5 § ABL vore därför olämpliga redan av den anledningen att resultatet blir osäkert och vagt. Frågan om extra stämmas kompetens bör i stället avgöras utgående från ändamålssynpunkter. I doktrinen har också uttryckligen tagits för givet att ärenden som endast enligt bolagsordningen är obligatoriska på ordinarie stämma, även kan avgöras av extra stämma.[475] En dylik ordning synes vara den mest ändamålsenliga. Eftersom ordinarie bolagsstämma är den stämma där årsredovisningen framläggs och/eller fastställs, är det endast de frågor som har ett omedelbart samband med årsredovisningen som bör förbehållas ordinarie stämmas avgörande. Övriga ärenden kan vilken bolagsstämma som helst tillåtas att avgöra.

[474] Prop 1975:103 s 478.

[475] Birke 1988 s 60 och Kedner & Roos I 1988 s 236 (9:5.06).

3.7. Sammanfattning.

En bolagsstämma får inte fatta beslut som går ut på att en brottslig handling skall företas. Inte heller synes beslut som står i strid med goda seder vara tillåtna. Med tanke på svårigheten att fastställa vad som är goda seder bör dock endast förfaranden som uppenbarligen inte är förenliga med vad som allmänt anses vara god sed betraktas som felaktiga. Beslut som inte åsyftar att en brottslig handling skall företas, men vars verkställande ändå skulle stå i strid med lag, torde i sig inte generellt sett kunna betraktas som ogiltiga. Olika lagar utanför det associationsrättsliga området får istället betydelse på verkställighetsplanet.

De bestämmelser i aktiebolagslagen som syftar till att skydda utomstående och framtida aktieägare är i allmänhet absolut tvingande, och kan inte ens med alla aktieägares samtycke eftersättas genom bolagsstämmobeslut. Vissa av reglerna kan dock i viss mån anses innehålla en valrätt för aktieägarna. Aktieägarna kan t ex välja att fortdriva verksamheten trots att bolaget bort likvideras enligt 13 kap 2 § ABL, men de drabbas då av ett personligt betalningsansvar för bolagets skulder.

Bolagsstämman är ett internt bolagsorgan som saknar möjlighet att representera bolaget i förhållande till utomstående tredje man. Tredje man kan inte klandra ett bolagsstämmobeslut, och han kan inte heller åberopa ett stämmobeslut som stöd för ett påstående att bolaget begått avtalsbrott eller gjort sig skyldigt till culpa in contrahendo. Ett bolagsstämmobeslut kan inte medföra någon förpliktelse för tredje man, och så länge han är i god tro har han följdriktigt möjlighet att hävda de rättigheter som tillerkänts honom i ett giltigt avtal, oberoende av eventuella stämmobeslut. Förhållandet att bolagsstämman inte har makt att binda bolaget har ett undantag i 15 kap 5 § 1 st 2 meningen ABL. Lagen anger dock ingen metod för hur undantaget skulle kunna tillämpas.

De regler som enbart avser att skydda nuvarande aktieägare är i princip dispositiva, i den mening att de kan eftersättas om alla aktieägare är överens. Ett annars felaktigt beslut kan även bli giltigt genom klanderpreskription. När det gäller beslut om ändring av bolagsordningen och om beviljande av ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter och VD, är stämmans beslutsmöjligheter begränsade genom att den vanliga majoritetsregeln inte är tillämplig, utan dylika beslut fordrar kvalificerad majoritet. Bolagsstämman är bunden av bestämmelserna i bolagsordningen. Ett beslut som står i strid med bolagsordningen fordrar för sin giltighet att bolagsordningen först ändras. När det gäller bolagets verksamhetsföremål och syftet med bolagets verksamhet skall majoriteten på stämman ges stor handlingsfrihet. Som en generell begränsning av stämmans kompetens gäller att alla aktier skall ge lika rätt i bolaget, såvida inte annat framgår av lag eller bolagsordning eller av annat skäl är sakligt motiverat. Vidare får ett stämmobeslut inte innebära att någon bereds en

otillbörlig fördel på bolagets eller aktieägares bekostnad.

I förhållandet mellan stämman och styrelsen är bolagsstämman det överordnade organet. Stämman kan fatta beslut och ge styrelsen direktiv i alla frågor angående bolaget, utom i de ärenden som uttryckligen hänförts till styrelsens kompetensområde såsom t ex frågan om högsta vinstutdelning, 12 kap 3 § 1 st 2 meningen ABL, och utseende av VD, 8 kap 3 § 1 st ABL. I den mån inte lagen eller bolagsordningen hänfört en fråga till stämmans exklusiva kompetens, och stämman inte heller givit styrelsen direktiv i frågan, är styrelsen som huvudregel kompetent att avgöra varje fråga angående bolaget. Åtminstone vad gäller ärenden vars verkningar är desamma som de som följer av de frågor som i lagen lagts under stämmans kompetensområde, synes dock kunna antas att styrelsen inte har erforderlig beslutskompetens utan att frågan måste föreläggas bolagsstämma.

I jämförelse med den ordinarie bolagsstämman är den extra stämmans kompetens något begränsad. Extra bolagsstämma torde kunna bevilja ansvarsfrihet för en del av det löpande räkenskapsåret, och det synes inte heller föreligga några hinder mot att extra stämma meddelar decharge avseende ett räkenskapsår för vilket bokslutshandlingarna redan tidigare behandlats av en ordinarie stämma. Ett beslut om fondemission kan fattas helt fritt av extra bolagsstämma endast när det handlar om överföring till aktiekapitalet av medel ur uppskrivningsfond eller reservfond. Beslut om fondemission genom att disponibla vinstmedel överförs till aktiekapitalet kan endast fattas av extra stämma under den del av räkenskapsåret som följer efter den ordinarie stämman. Fondemission genom uppskrivning av anläggningstillgångs värde kan endast beslutas av ordinarie bolagsstämma. Sett ur ett de lege ferenda perspektiv finns flera argument som talar för att extra stämma åtminstone i vissa situationer borde få besluta om vinstutdelning. Idag synes dock vinstutdelningsbeslutet vara förbehållet den ordinarie stämman.

4. Kallelse till bolagsstämma.

4.1. Allmänt.

En betydelsefull ingrediens i aktiebolagslagens system för skydd av aktieägarna är rätten att erhålla kallelse till bolagsstämma. Svensk rätt innehåller inget krav på att någon annan än aktieägarna skall kallas till bolagsstämma.

I norska bolag som är helägda av staten skall kallelse sändas till alla som är närvaroberättigade vid stämman, 18 kap 4 § 1 st 4 meningen NASL. I övrigt anses detsamma gälla i Norge som i Sverige.[1] Marthinussen & Aarbakke hävdar dock att styrelseledamöternas och VD:s rätt, och stundom skyldighet, att närvara vid bolagsstämma även medför en rätt att kallas till (eller i alla fall varslas om) stämma.[2]

I England skall kallelse sändas även till bolagets revisorer, sec 387 (1) CA. Enligt art 38, 3 st Table A skall också styrelsens ledamöter kallas till bolagsstämma.

Bolagsstämman är dels det forum som står till aktieägarnas förfogande när de skall utöva sin med aktierna följande förvaltningsrätt, 9 kap 1 § 1 st ABL, dels bolagets högsta organ och som sådant i princip överordnat övriga bolagsorgan. Beslutanderätten på bolagsstämma utövas av aktieägarna i kraft av deras aktieinnehav. Det är därför betydelsefullt att aktieägarna i ett bolag verkligen blir kallade till bolagets stämmor, samt att kallelsen sker i så god tid att aktieägarna har möjlighet att bedöma om deras närvaro är påkallad och i så fall planera in sin närvaro. Det är också viktigt att kallelse inte sker så lång tid före stämman att kallelsen hinner falla i glömska.

Den norska aksjeselskapsloven innehåller ingen bestämmelse som anger när kallelse till stämma tidigast får utfärdas.[3] Till skillnad mot aksjeselskapsloven innehåller 32 § 2 st 1 meningen boligbyggelagsloven en maximifrist om 20 dagar. Stadgandet motiveras med att andelsägarna inte skall behöva riskera att glömma bort ett möte.[4]

För att aktieägarna skall kunna avgöra om deras närvaro vid stämman är erforderlig eller ej, är det även nödvändigt att kallelsen innehåller upplysningar

[1] Andenæs 1981 s 158 och Skåre & Knudsen 1987 s 202 (§ 9-1, 5).

[2] 1986 s 281 f (§ 9-1, 8).

[3] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 303 (§ 9-9, 2), jfr 9 kap 9 § 1 st 1 meningen NASL.

[4] J. Grini & K. Lilleholt, Borettslovene med kommentarer (Oslo, Bergen, Stavanger och Tromsø 1983) s 105 (§ 32 not 3).

om vilka ämnen som skall behandlas vid stämman.[5]

Ett alternativ till att infoga dagordningen i kallelsen, är att information om de ärenden som kommer att upptas till behandling på stämma tillhandahålls aktieägarna på annat sätt. Tidigare var det i Sverige möjligt att underlåta att i kallelsen intaga alla de ärenden som skulle behandlas vid ordinarie bolagsstämma. En förteckning över de aktuella ärendena skulle istället hållas tillgänglig för aktieägarna och, från och med 1910 års aktiebolagslag, även sändas till de aktieägare som begärde det, 36 § 2 st 1895 års ABL, 81 § 1 st 1910 års ABL och 124 § 1 st 1944 års ABL. I Västtyskland görs skillnad på kallelse, 121 § 3 st AktG, och offentliggörande av dagordningen, 124 § 1 st 1 meningen AktG. Dagordningen skall emellertid publiceras "bei der Einberufung", varför differensens betydelse framför allt ligger i minoritetsaktieägarnas möjligheter att få motförslag behandlade av stämman,[6] 124 § 1 st 2 meningen AktG.

I USA görs skillnad mellan "call" respektive "notice" inför en stämma.[7] Skillnaden synes främst ligga på det terminologiska planet, och är kanske på väg att utmönstras.[8] Termen "call" begagnas då man avgör vem som har rätt respektive skyldighet att sammankalla en bolagsstämma. "Notice" gäller vilken information som skall tillställas aktieägarna före stämman. I USA tilläggs inte aktieägarnas kännedom om vad som skall behandlas vid en bolagsstämma samma vikt som i Europa.[9] I Humphrys v. Winous Co.[10] har till och med en bolagsordningsändring godtagits, trots att ärendet ej varit känt för aktieägarna före stämman. Fallet anses emellertid vara extremt.[11]

Zöllner hävdar att "jeder Teilnahmeberechtigte /.../ Beschlußanträge stellen [kann], die vorher weder angekündigt noch mitgeteilt worden sind. Der Versammlungsleiter darf über sie allerdings nur abstimmen lassen, soweit sie sich im Rahmen der Tagesordnung halten".[12] "Das grundsätzliche Verbot einer Beschlußfassung bei Vorliegen von Ankündigungsmängeln ist in all den Fällen unangemessen, in denen eine Bekanntmachung nur versehentlich unvollständig gehalten ist und es sich um Entscheidungen handelt, die /.../ in ihrem Ergebnis aller Voraussicht nach unbestritten sind, so daß mit dem Einverständnis der nicht Erscheinenen trotz des Ankündigungsmangels gerechnet werden kann."[13]

I aksjeselskapsloven stadgas uttryckligen att en kallelse sker när den avsänds eller kungörs, 9 kap 9 § 2 st 3 meningen NASL. Aktiebolagslagen innehåller

[5] Rodhe 1989 s 181.

[6] Obermüller m fl 1967 s 49 f.

[7] Hills 1977 s 30 f.

[8] Cary & Eisenberg anmärkte skillnaden i 5 uppl (1980 s 227 f), men i 6 uppl används enbart termen notice (1988 s 241).

[9] Gower i 69 Harv L Rev (1955-56) s 1391.

[10] 125 N.E.2d 204 (1955).

[11] Cary & Eisenberg 1980 s 229 not 2 och Gower a a s 1391 not 101.

[12] Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 36.

[13] A a § 124 Anm 42.

inte något motsvarande stadgande, men rättsläget anses vara detsamma här.[14] En kallelse går alltså på mottagarens risk. En annan sak är att aktieägarna även då kallelse utfärdas kan kräva att bolagsledningen iakttar likhetsprincipen.[15] Om det av någon anledning - t ex en poststrejk - är omöjligt att nå aktieägarna med en kallelse enligt reglerna i bolagsordningen, torde det i och för sig vara möjligt att begagna en alternativ metod. Det alternativa tillvägagångssättet får dock ej innebära att aktieägarna behandlas olika. En stämma kan inte accepteras om vid en poststrejk endast några aktieägare kallats t ex genom bud, medan övriga aktieägares kallelser ligger kvar i otömda brevlådor.

Alla aktieägares rätt att delta i bolagsstämma är viktig av minst tre skäl. För det första kan många konflikter och motsättningar inom det samarbete som aktiebolaget utgör förebyggas och eventuellt till och med förhindras, om aktieägarna ges möjlighet till en konstruktiv dialog med varandra, samt möjlighet att ställa frågor och erhålla svar[16] som kan utreda eventuella oklarheter. För det andra är åtskilliga av aktiebolagslagens minoritetsskyddsregler knutna till bolagsstämman och till bolagsstämmobeslut. Funktionen hos det såväl för minoritetsaktieägarna som för bolaget som helhet betydelsefulla minoritetsskyddssystemet, förutsätter alltså att aktieägarna har möjlighet att göra sina röster hörda på bolagsstämma. För det tredje kan antas att ju bättre och utförligare material stämman har till sitt förfogande, desto bättre blir stämmans beslut i materiellt hänseende. Det senast anförda skälet talar för att samtliga aktieägare inte bara skall beredas möjlighet att närvara vid stämman, utan även för att en minoritet skall kunna agera på stämman och därigenom påverka besluten.[17]

Kallelsereglernas betydelse har beaktats vid lagstiftningsarbetet. Det är givetvis tillåtet att vid en bolagsstämma diskutera frågor som inte upptagits i kallelsen.[18] När det gäller beslut stadgas i 9 kap 17 § 2 st ABL tre månaders preskriptionstid för klander av bolagsstämmobeslut. I 3 st av samma paragraf finns ett antal situationer angivna då den korta preskriptionstiden ej gäller. Bland de förhållanden som gör ett beslut till en nullitet finns uppräknat att "kallelse till stämman ej skett eller de för bolaget gällande bestämmelserna om kallelse väsentligen eftersatts."

I People ex rel Carus v. Matthiessen[19] hade ett bolag "for over 20 years"[20] hållit

[14] SOU 1971:15 s 232; prop 1975:103 s 399; Birke 1988 s 58 och Kedner & Roos I 1988 s 239 (9:9.01)

[15] Se härom ovan i avsnitt 3.4.4.

[16] Se om aktieägarnas frågerätt på stämma nedan i kapitel 8.

[17] Karlgren 1929 s 238 not 1.

[18] Rodhe 1989 s 183.

[19] 269 Ill. 499, 109 N.E. 1056 (1915).

bolagsstämmor utan att utfärda kallelse. Av bolagsordningen framgick dagen och platsen för stämman. Däremot fanns ej tiden på dagen angiven. Stämman hade dock vanligtvis hållits vid tio-tiden på förmiddagen. Tvist uppkom angående giltigheten av 1913 års bolagsstämma. Domstolen fann, med hänvisning till att ingen kallelse utfärdats, att stämman "was not legally held".[21]

Att de grundläggande reglerna om kallelse iakttas måste betraktas som en förutsättning för att en sammankomst skall räknas som en bolagsstämma.[22] Sett ur en principiell synvinkel gäller det senast anförda även om det endast är en enda aktieägare som ej har kallats på ett korrekt sätt, och även om den drabbade endast innehar en mycket liten del av bolagets aktiestock.[23]

I praktiken inträder den ovan beskrivna nullitetseffekten inte vid alla fel, inte ens vid helt utebliven kallelse. De beslut som fattas vid stämman behöver inte påverkas av brister i kallelseförfarandet om samtliga berörda aktieägare samtycker till att stämman trots felaktigheterna fattar beslut,[24] 9 kap 10 § 1 meningen ABL, ett förhållande som främst får betydelse i en- och fåmansbolag. Vidare skulle en allt för formell tillämpning av kallelsereglerna riskera att leda till uppenbarligen otillfredställande resultat. Som exempel kan tänkas ett bolag med 1.000 aktieägare där bolagsordningen anger att kallelse till bolagsstämma skall ske skriftligen till varje aktieägare. Om nu bolaget inte känner till, och inte lyckas ta reda på, adressen till en aktieägare med ett fåtal aktier, och därför inte skickar någon kallelse till honom, blir de vid stämman fattade besluten inte nulliteter - eftersom 9 kap 17 § 3 st 3 p ABL kräver att reglerna för kallelse väsentligen eftersatts - men väl klanderbara. Bolaget skulle alltså befinna sig i en situation där det var omöjligt att fatta felfria stämmobeslut. Oftast löses väl problemet genom att bolagsordningens kallelsebestämmelser ges en ändamålsenlig utformning, t ex att kallelse skall ske genom annonsering i minst två rikstäckande dagstidningar eller att skriftlig kallelse skall sändas till varje i aktieboken införd aktieägare vars adress är

[20] Ref i 109 N.E. s 1057. Vissa uppgifter i referatet tyder på att tiden i själva verket var hela 42 år.

[21] Ref i 109 N.E. s 1058. Se vidare Bushway Ice Cream Co. v. Fred H. Bean Co., 187 N.E. 537 (1933), där alla beslut på en extra bolagsstämma, sammankallad efter beslut av den ordinarie stämman, förklarades vara nulliteter eftersom kallelseförfarandet inte hade stöd i lag eller bolagsordning; Smith v. Upshaw, 217 Ga. 703, 124 S.E.2d 751 (1962), där en aktieägare inte utan stöd i bolagsordningen ansetts kunna sammankalla en bolagsstämma, och Hills 1977 s 30.

[22] Dotevall 1989 s 62 och Stenbeck m fl 1970 s 382 f. Se även Nial 1934 s 61. Enligt Nials mening skall det även ställas krav på aktieägaren. Han menar att bolagsstämmobeslutens giltighet enbart påverkas av en brist i kallelseförfarandet om en aktieägare trots iakttagande av normal omsorg hållits i okunnighet om stämman.

[23] Jfr AG 1988 s 304, se ovan i avsnitt 1.2.2.

[24] Se ovan i avsnitt 1.2.2 och nedan i avsnitt 4.6.

känd för bolaget.[25] Även om inte bolagsordningen utformats så att det i varje situation går att företa en helt korrekt kallelse påverkas dock bolagsstämmobeslutens validitet endast av fel som haft en avgörande betydelse för beslutens utformning.[26]

4.2. Styrelsens skyldighet att kalla till stämma.

Huvudregeln är att det endast är bolagets styrelse som har möjlighet att sammankalla en bolagsstämma,[27] 9 kap 8 § 1 meningen ABL.[28] Utöver sin rätt att när som helst kalla till stämma har styrelsen skyldighet att, då så erfordras, utfärda en kallelse.[29] Att erforderliga bolagsstämmor verkligen kommer till stånd är en aktieägarna tillkommande rättighet. Bestämmanderätten på stämman utövas som huvudregel av majoriteten av aktieägarna, 9 kap 13 § 1 st ABL, vilket innebär att en dominerande aktieägare eller aktieägargrupp kan utse styrelsens medlemmar. Regleringens uppbyggnad medför att det ofta finns ett nära samband mellan styrelsen och aktieägarmajoriteten.[30] Om samarbetet är väl utvecklat och regelbundet kan det tänkas att styrelsen och/eller aktieägarmajoriteten finner det meningslöst att hålla bolagsstämma, vilket skulle kunna leda till svåra problem för minoritetsaktieägarna. I syfte att mildra de här skisserade riskerna har stadgats att ordinarie stämma skall hållas varje år, 9 kap 5 § 1 st ABL,[31] och extra stämma när det påkallas av bl a en aktieägarminoritet av en viss storlek, 9 kap 6 § ABL.[32]

Om styrelsen ej fullgör sin skyldighet att kalla till stämma finns vissa möjligheter att framtvinga att stämma hålls. I 9 kap 8 § 2 meningen ABL stadgas att om en stämma, som skall hållas enligt aktiebolagslagen, bolagsordningen eller ett bolagsstämmobeslut, ej sammankallas i föreskriven ordning

[25] Jfr 9 kap 9 § 2 st 2 meningen ABL.

[26] Se ovan i avsnitt 1.2.2.

[27] Jfr Smith v. Upshaw (ovan i not 21).

[28] Bolagsordningen kan inte stadga att kallelse kan ske genom någon annans försorg. Jfr Werlauff & Nørgaard 1987 s 122 not 1.

[29] Hagströmer 1872 s 226; Kedner & Roos I 1988 s 238 (9:8.01) och Rodhe 1989 s 180 och 255. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 271 (§ 70, 1); Taxell 1983 s 32 och Werlauff 1983 s 269 ff.

[30] Se t ex prop 1975:103 s 236.

[31] Det finns ingenting som hindrar att ett bolag i sin bolagsordning inför ett krav på mer än en ordinarie stämma per år. Prop 1975:103 s 393; Birke 1988 s 84 och Rodhe 1989 s 180.

[32] Se vidare om kallelse till extra stämma nedan i avsnitt 4.5.

skall länsstyrelsen på bolagets bekostnad sammankalla stämman.[33]

Av FT 1953 s 200 framgår att regeln endast är en ordningsbestämmelse, avsedd att säkerställa aktieägarnas rätt till bolagsstämma.[34] Om styrelsen ej fullgjort sin kallelseskyldighet på ett korrekt sätt, men vidtagit sådana åtgärder att bristerna i fråga undanröjts, saknar länsstyrelsen såväl möjlighet som anledning att ingripa. Länsstyrelsen ingriper inte ex officio, utan fordrar en anmälan, som kan göras av styrelseledamot, VD, revisor eller aktieägare. De som är berättigade att göra anmälan till länsstyrelsen är således personer som kan ha ett associationsrättsligt intresse av att den aktuella stämman hålls. Bolagets anställda, dess borgenärer, staten och övriga intressenter anses ej ha något intresse av att en bolagsstämma kommer till stånd. En annan sak - som ej fått påverka rätten att kräva extra stämma - är att ett tredjemansintresse kan finnas när det gäller de beslut som skall eller kan fattas på stämman.[35]

Bevisbördan för att bolagsstämma skulle ha sammankallats torde ligga på den som begär länsstyrelsens ingripande.[36] Sammankallande skall ske på bolagets bekostnad och i den ordning som gäller vanliga kallelser. Lagen medger inga sänkta krav på formen för eller innehållet i en kallelse som utfärdats av länsstyrelsen. Om länsstyrelsen vid utfärdande av en kallelse begår något misstag, vilket leder till att kallelsen blir behäftad med brister, inträder därför samma effekter som om motsvarande bristfälliga kallelse utfärdats av styrelsen.[37]

4.3. Tid och sätt för kallelse.

Kallelse till bolagsstämma får ej utfärdas så nära inpå stämman att den blir en överrumpling för aktieägarna.[38] Ej heller får kallelsen komma för lång tid i förväg. Reglerna om tid för kallelse till bolagsstämma är relativt strikta och gäller för alla bolag.

Kallelse får utfärdas tidigast fyra veckor före stämman, 9 kap 9 § 1 st ABL. Om en kallelse skulle få utfärdas lång tid innan stämman, riskerar den att falla i glömska. Vidare kan en tidigt utfärdad kallelse leda till att aktieägare som tillkommer under mellantiden inte får veta att en bolagsstäm-

[33] Jfr Hagströmer 1872 s 227 f.

[34] Fallet refereras ovan i avsnitt 2.4.

[35] Se ovan i avsnitt 3.3.

[36] Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 275 (§ 72, 5).

[37] Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 304 (§ 9-9, 5) och 306 (§ 9-10, 2).

[38] Hagströmer 1872 s 228 f och Rodhe 1989 s 181.

ma skall hållas.[39] Även reglerna om extra bolagsstämma skulle kunna förlora mycket av sin betydelse med en lång kallelsetid,[40] då stämman i så fall skulle kunna utsättas att hållas så lång tid efter att den påkallats, att de ärenden för vars behandling stämman hålls förlorat betydelse.

Om stämman skall behandla något invecklat ärende, kan det vara lämpligt att aktieägarna ges längre tid för att sätta sig in i frågan. Det är ingenting som hindrar att bolaget i en sådan situation, en längre tid före stämman sänder ut information om ärendet samt om när det skall behandlas. Regeln om att kallelse får utfärdas tidigast fyra veckor före stämman är dock tvingande,[41] varför en tidig information alltid måste följas av en regelrätt kallelse inom den i lagen angivna tiden.

Bolagsordningen kan ange när, inom fyraveckorsfristen, som kallelse senast kan utfärdas. Om bolagsordningen inte innehåller någon bestämmelse i frågan, eller om bolagsordningen stadgar kortare tid än två veckor, skall kallelsen utfärdas senast två veckor före stämman, 9 kap 9 § 1 st ABL. Möjligheten att i bolagsordningen reglera tidpunkten för kallelse är alltså i praktiken inskränkt till perioden två till fyra veckor före stämman. Det torde inte finnas något som hindrar att bolagsordningen anger olika frister för ordinarie respektive extra stämma.[42]

Det är uppenbart att ju fler aktieägare ett bolag har, desto mer generella kallelsemetoder är motiverade. I små bolag kan varje aktieägare få ett personligt meddelande, medan det för de stora börsbolagens räkning kan vara tillfyllest med annonsering i dagspressen.

Aktiebolagslagen innehåller få föreskrifter om förfarandet vid kallelse till bolagsstämma. Lagens tystnad anses bero på att det inte är möjligt att ge generella föreskrifter om kallelseförfarandet som kan tillämpas på alla bolag.[43] I 2 kap 4 § 4 p ABL stadgas att bolagsordningen skall ange sättet för sammankallande av bolagstämma. Bolagen har alltså stora möjligheter att efter vad som befinnes lämpligt utforma individuella kallelseregler. Aktiebolagslagen lämnar mycket vida ramar, och det torde endast i undantagsfall vara möjligt att tänka sig ett förfarande som står i strid med lagens regler.

Man kan tänka sig flera olika tillvägagångssätt för sammankallande av bolagsstämma.

[39] SOU 1971:15 s 231 f; prop 1973:93 s 140 och Kedner & Roos I 1988 s 239 (9:9.01).

[40] Rodhe a st.

[41] SOU 1971:15 s 231 f; Birke 1988 s 58 och Kedner & Roos a st.

[42] Jfr Werlauff 1983 s 280.

[43] Rodhe 1989 s 180.

"De praktiska alternativen är annonsering i tidningarna och skriftlig kallelse."[44] I mindre bolag torde det vara vanligt att kallelse sker genom personligt brev till varje aktieägare. När antalet delägare i bolaget ökar kan man tänka sig att en skriftlig kallelse kompletteras med annonsering i vissa i bolagsordningen angivna tidningar. För avstämningsbolagens del utsänds genom VPC:s försorg årsredovisningen - med däri intagna upplysningar om den ordinarie bolagsstämman - till de aktieägare som begärt det. I mycket stora bolag förekommer dock att kallelse till extra stämma sker genom enbart annonsering i pressen.

En särskild aspekt kan vara värd att uppmärksamma här. Aktiebolagslagen kräver att aktieägarna kallas till bolagsstämma. Med aktieägare torde avses den som både äger aktier och är antecknad som aktieägare i aktieboken, 3 kap 14 § 1 st 1 meningen ABL. Det kan därför antagas att den som äger aktier, men inte är antecknad i aktieboken, inte kan kräva att bli kallad till bolagsstämma.[45] En dylik rätt vore för övrigt ganska meningslös, eftersom den som inte är antecknad i aktieboken inte heller har rätt att närvara vid stämma.[46] Bolagsordningen kan emellertid ange att även aktieägare som inte är antecknade i aktieboken - och även andra personer som inte är aktieägare - skall kallas till stämma. Om så skulle vara fallet, och styrelsen alltså inte kan sända ut kallelse i enlighet med aktieboken, synes det nödvändigt att utfärda kallelse genom annonsering, även i relativt små bolag.

Aktiebolagslagen innehåller vissa undantag från friheten att i bolagsordningen utforma kallelseförfarandet. Enligt 9 kap 9 § 2 st ABL skall kallelse i vissa fall ske skriftligen till aktieägarna. Hänsyn tas till att det i stora bolag kan vara omöjligt för styrelsen att känna till samtliga aktieägare. Skriftlig kallelse behöver därför enbart sändas till aktieägare vars adress är känd för bolaget. Någon efterforskning om vilka som äger aktier i bolaget behöver alltså ej företas. Den aktieägare som vill vara säker på att nås av en kallelse får istället se till att bolaget kan få tag i honom.

Personlig kallelse skall sändas i fyra situationer. 1) Då stämman skall behandla frågan om bolaget skall försättas i likvidation. 2) Då stämman skall behandla fråga om en tidigare beslutad likvidation skall upphöra. 3) Då stämman skall behandla fråga om sådan ändring av bolagsordningen som kräver kvalificerad majoritet enligt 9 kap 15 § ABL. Det är här fråga om sådan ändring av bolagsordningen som innebär att redan utgivna aktiers rättsläge

[44] Kedner & Roos I 1988 s 239 (9:9.03).

Eftersom lagen enbart kräver att kallelse skall ske enligt bolagsordningen, 9 kap 9 § 2 st 1 meningen ABL, torde en skriftlig kallelse kunna ske genom såväl brev som t ex telefax, postfax, bud eller datapost. Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 304 (§ 9-9, 4) och Skåre & Knudsen 1987 s 216 (§ 9-9, 4).

I Norge anger lagen uttryckligen att kallelse skall ske skriftligen eller genom annonsering, 9 kap 9 § 2 st 1 och 2 meningen NASL. Bestämmelsen är tvingande genom att några andra alternativ inte accepteras. Se Marthinussen & Aarbakke a st.

[45] En inte ovanlig bestämmelse i mindre svenska bolags bolagsordningar är att skriftlig kallelse skall sändas till i aktieboken införda aktieägare.

[46] Se nedan i avsnitt 5.4.

förändras. Det kan t ex vara fråga om införande av en hembudsklausul, 15 § 1 st 2 p ABL. 4) Då ordinarie bolagsstämma skall hållas på annan tid än den som anges i bolagsordningen. I 1944 års aktiebolagslag fanns ett krav på att bolagsordningen skulle ange en eller två på varandra följande månader, under vilken period den ordinarie bolagsstämman skulle hållas, 8 § 1 st 8 p 1944 års ABL. Något motsvarande krav finns ej i nu gällande lagstiftning. Det finns inte heller något som hindrar ett bolag från att behålla eller införa en dylik bestämmelse.[47] Om ett dylikt stadgande finnes, och bolaget skall göra avsteg från bestämmelsen, fordras en personlig skriftlig kallelse till aktieägarna.

4.4. Kallelsens innehåll.

En kallelse måste givetvis utformas olika beroende på hur den sker. Den grundläggande strävan måste vara att ge samtliga aktieägare en reell möjlighet att delta i stämman. En kallelse bör alltså inte vara så otydligt utformad att vissa aktieägare ej förstår att de får, kan eller bör delta i stämman.[48]

I Lawrence v. I. N. Parlier Estate Co.[49] hade dock följande ärende varit infört i en kallelse. "The general nature of the business to be transacted at said special meeting of the shareholders is to consider and determine all questions relating to the property, *management and business policy* of the corporation, /.../ and to take such action as may be deemed expedient or necessary in connection therewith."[50] Domstolen fann att "the shareholders had ample notice that such consideration might involve a change of the officers and directors responsible for such management."[51]

Kallelsen måste innehålla upplysningar om tiden och platsen för stämman.[52] Det vore inte stor mening med att utfärda en kallelse till bolagsstämma, om det samtidigt hemlighålls var eller när stämman skall avhållas.

I kallelsen skall tydligt anges de ärenden som skall förekomma på stämman, 9 kap 9 § 3 st 1 meningen ABL. En kallelse utformad som den i Lawrence v. I. N. Parlier Estate Co.[53] hade alltså inte godtagits här. Om ett

[47] Prop 1975:103 s 393.

[48] Jfr Rodhe 1989 s 181.

[49] 15 Cal.2d 220, 100 P.2d 765 (1940).

[50] Citerat ur 100 P.2d s 772 (kurs i original).

[51] Ref i 100 P.2d s 772.

[52] Prop 1975:103 s 400 och Kedner & Roos I 1988 s 239 f (9:9.04). Se också Andersson 1973 s 17 och Hagströmer 1872 s 229. Jfr art 38, 2 st Table A och Pennington 1985 s 701.

[53] 15 Cal.2d 220, 100 P.2d 765 (1940). Se strax ovan.

ärende inte tydligt har angivits i kallelsen är huvudregeln att ärendet i fråga ej kan behandlas av stämman, 9 kap 10 § 1 meningen ABL. Skälet till regeln är en önskan om att förhindra att aktieägarna överraskas av de ärenden som stämman behandlar.[54]

En kallelse till en bolagsstämma upptar i normalfallet huvudsakligen ärenden som skall behandlas på stämman. Förhållandet att ett visst ärende åtföljs av ett förslag till beslut har oftast ingen betydelse för stämmans möjligheter att fatta andra beslut. Det är ärendet i sig, och inte framställda förslag till beslut, som utgör ramarna för bolagsstämmans beslut,[55] 9 kap 10 § 1 st ABL.

För Englands del har anförts att "the general principle is that amendments must fall within the scope of the notice of the original resolution and must not be such as would have caused any member to decide differently about attending the meeting."[56]

I American State Bank v. Aaron[57] hade kallelse utfärdats till stämma i en bank som skulle träda i likvidation. Enligt kallelsen skulle stämman kunna besluta om allt som var nödvändigt eller lämpligt för att likvidationen skulle kunna effektueras. På bolagsstämman beslutades bl a att rätten att kräva bankens aktieägare på ersättning för de av bankens förpliktelser som eventuellt inte kunde infrias i likvidationen, skulle överlåtas till en annan bank. En aktieägare protesterade och hävdade att den aktuella frågan inte fanns upptagen i kallelsen till stämman. Domstolen fann dock att även frågan om överlåtelse av rätten att utkräva ansvar rymdes inom det i kallelsen angivna ärendet. "We think the notice was sufficiently broad in its terms."[58]

I de situationer aktiebolagslagen kräver att ett beslutsförslag framställs[59] anses dock att inga ändringar kan företas i det substantiella innehållet i de förslag som avgivits.[60] Det är enbart verkligt substantiella ändringar som inte är tillåtna. Så länge inte ordens betydelse ändras kan givetvis t ex den språkliga

[54] Jfr Hagströmer 1872 s 230 och angående motsvarande stadgande i den norska boligbyggelagsloven C. F. Wyller, Boligret (2 utg Bergen 1985) s 68 och 70.

[55] Rodhe 1989 s 183.

[56] Farrar 1985 s 280. Se också Gower 1979 s 545 f.

[57] 271 Mich. 147, 260 N.W. 141, 100 A.L.R. 1266 (1935).

[58] Ref i 100 A.L.R. s 1275.

[59] Se t ex 9 kap 9 § 3 st 2 meningen ABL (ändring av bolagsordningen) och 4 kap 4 § ABL (ökning av aktiekapitalet genom nyemission). Se vidare Rodhe 1989 s 183.

[60] SOU 1971:15 s 233; prop 1975:103 s 400 f och Rodhe a st. Jfr Re Moorgate Mercantile Holdings Ltd [1980] 1 All ER 40, [1980] 1 WLR 227, där domstolen uttryckligen anför att förslag kan ändras språkligt men ej i sakligt hänseende. Jfr också Choppington Collieries Ltd v Johnson [1944] 1 All ER 762 (strax nedan); Gower 1979 s 545 (ändrad genom tillägg 1980) och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 119 Anm 72. Tidigare hävdade Gower att ändringar kunde göras såvida de låg "within the scope of the notice". Se Gower 1979 s 545.

utformningen av en bolagsordningsändring eller rena felskrivningar ändras.[61] Vidare är det självfallet möjligt för stämman att avslå alla framställda förslag.[62]

I Choppington Collieries Ltd v Johnson[63] upptog kallelsen, under rubriken "val av styrelseledamöter", enbart frågan om utseende av en viss namngiven person till styrelseledamot. Kallelsens utformning ansågs ej förhindra förslag om val av andra personer än de namngivna, "because if the notice calling the meeting had merely specified the business to be transacted as the appointment of directors /.../, the alternative resolution would clearly have been in order."[64] - Penningtons tolkning av avgörandet synes, åtminstone ur ett svenskt perspektiv, kunna ifrågasättas. En aktieägares beslut om huruvida han skall närvara vid en bolagsstämma kan mycket väl vara beroende av om kallelsen upptar ärendet "val av styrelseledamot" eller ärendet "val av X till styrelseledamot". Om kallelsen givits den senare utformningen torde det därför inte vara möjligt för stämman att välja någon annan än X till den aktuella posten.

Lagen innehåller inget krav på att dagordningen anger skälen till eller bakgrunden för eventuella förslag.[65] Lagtextens ordalydelse förhindrar dock inte att en motivering till framställda förslag bifogas kallelsen.[66] Enligt 9 kap 5 § 2 st ABL skall ordinarie bolagsstämma fatta beslut i vissa angivna ärenden.[67] Trots att de enligt bolagsordningen ordinarie ärendena alltid skall förekomma på stämman, finns inget undantag från kravet på att de ärenden som skall behandlas på stämman skall anges i kallelsen, varför alltså i princip även de obligatoriska ärendena skall anges.[68]

För vissa typer av ärenden finns speciella regler. Om stämman skall fatta beslut angående ändring av bolagsordningen, måste i kallelsen anges det huvudsakliga innehållet i förslaget till ny lydelse, 9 kap 9 § 3 st 2 meningen ABL. Regeln innebär att det ej erfordras att den nya lydelsen presenteras helt enligt sin ordalydelse, även om det oftast är lämpligt att aktieägarna i förväg

[61] Jfr Re Moorgate Mercantile Holdings Ltd [1980] 1 All ER 40, [1980] 1 WLR 227.

[62] Hemström i SvJT 1978 s 592; Kedner & Roos I 1988 s 240 f (9:10.01) och Rodhe a st.

[63] [1944] 1 All ER 762.

[64] Pennington 1985 s 712.

[65] Jfr Werlauff & Nørgaard 1987 s 126 f.
Upprättande och godkännande av dagordning hör inte till den danska bolagsstämmans kompetensområde. Dagordningen kan således inte innehålla en punkt som behandlar "generalforsamlingens godkendelse af dagordenen" eller något liknande. Se Werlauff & Nørgaard 1987 s 148 f.

[66] Jfr Hemström 1986 s 195. Jfr även Cary & Eisenberg 1988 s 241.

[67] Se vidare nedan i avsnitt 4.6. och kapitel 7.

[68] Rodhe 1989 s 182. Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 217 (§ 9-9, 5). Se dock nedan i avsnitt 4.6.

får veta exakt hur den nya bolagsordningen är avsedd att lyda.[69] Generellt sett kan sägas att aktieägarna redan i kallelsen har rätt att få veta inte bara att bolagsordningen skall ändras, utan även vad ändringen kommer att innebära.[70]

Ett beslut om nyemission av aktier fattas i princip av bolagsstämman, 4 kap 1 § 2 st 1 meningen ABL. De nya aktierna skall som huvudregel fördelas mellan de gamla aktieägarna i förhållande till deras tidigare aktieinnehav, 4 kap 2 § ABL, men vid kontantemissioner är det möjligt att ge andra personer företrädesrätt, 4 kap 2 § ABL.[71] I kallelsen till den bolagsstämma som skall besluta om en emission, skall anges vilken företrädesrätt som enligt förslaget är avsedd att tillkomma aktieägare och/eller andra, 4 kap 4 § 2 st ABL. Detsamma gäller vid emission av konvertibla skuldebrev och skuldebrev förenade med optionsrätt till nyteckning, 5 kap 3 § jfrt m 4 kap 4 § 2 st ABL. Regeln kan ses som ett förtydligande av stadgandet i 9 kap 9 § 3 st 1 meningen ABL. När det i den sistnämnda bestämmelsen sägs att de ärenden som skall förekomma på stämman tydligt skall anges i kallelsen, kan häri inläsas ett krav på att det i kallelsen till en stämma som skall besluta om en riktad emission, är nödvändigt att ange hur företrädesrätten skall fördelas.

Avseende aktiemarknadsbolags emissioner av konvertibla skuldebrev till anställda, har aktiemarknadsnämnden anfört att kallelsen, utöver upplysningar om vem företrädesrätten är avsedd att tillkomma, "dessutom bör innehålla uppgifter om
- emissionens belopp
- omfattningen av teckningsrätten
- de konvertibla skuldebrevens nominella belopp, emissionskurs, räntefot och förfallodag
- konverteringstid och konverteringskurs
- ökningen av aktiekapitalet vid full konvertering
- utspädningseffekten i avseende på aktiekapitalet och röstetalet."[72]

Även 9 kap 1 § 3 st 1 meningen innehåller en bestämmelse om innehållet i kallelse till bolagsstämma. I ett aktiebolags bolagsordning kan stadgas att aktieägare för att få delta i bolagsstämma skall göra föranmälan till bolaget.[73] Om ett bolag har en bestämmelse om föranmälan till bolagsstämma i sin bolagsordning, måste i kallelsen till bolagsstämman anges vilken dag som är den senaste för sådan anmälan.

[69] Stenbeck m fl 1970 s 354.

[70] Jfr avseende samfällighetsföreningar Hemström a st.

[71] Se närmare om riktade emissioner ovan i avsnitt 3.4.5.2.

[72] Aktiemarknadsnämndens uttalande 1988:10 s 7. Se också, avseende innehållet i kallelse till aktiemarknadsbolags bolagsstämma som skall fatta beslut om att till anställda utfärda köpoptioner i dotterbolag, aktiemarknadsnämndens uttalande 1990:3 s 8 f.

[73] Se närmare om föranmälan till bolagsstämma nedan i avsnitt 5.9.

Även om motsvarande krav inte framgår uttryckligen av aktieselskabsloven anses att kallelsen även i Danmark bör innehålla de eventuella krav som måste uppfyllas för att aktieägare skall få delta i stämman.[74]

Som anförts strax ovan måste platsen för stämman anges redan i kallelsen. Om det skulle visa sig att den i kallelsen utpekade lokalen inte är tillräckligt stor måste det rimligtvis vara möjligt att byta lokal, en åtgärd som i och för sig säkerligen ofta kan visa sig praktiskt ogenomförbar i stora bolag. Aktieägarnas rätt att utöva inflytande vid bolagsstämma motiverar dock att ett lokalbyte inte får medföra att någon aktieägare missar stämman.[75]

Eventuellt kan det stundom t o m vara acceptabelt att vissa aktieägare hänvisas till en annan lokal, för att där följa stämmoförhandlingarna genom television. En första förutsättning för att separata stämmorum skall kunna accepteras är givetvis att det finns en väl fungerande tvåvägskommunikation mellan lokalerna, så att även de aktieägare som förvisats till undantagsrummet kan delta i stämmans förhandlingar. Även med en fungerande kommunikation framstår emellertid en bolagsstämma som hålls i flera lokaler som tveksam. Rätten att delta i bolagsstämma innefattar inte bara rätten att rösta, göra inlägg i debatten och höra andras yttranden, utan även sådana saker som att se deltagarnas ansiktsuttryck och känna stämningen bland stämmodeltagarna. Lösningen med flera stämmolokaler bör därför endast tillgripas när ingen annan praktisk möjlighet gives. En annan sak är att det i praktiken oftast torde vara omöjligt att bevisa att förhållandet att en stämma hållits i flera lokaler påverkat innehållet i stämmans beslut, varför förfarandet framstår som osanktionerat.[76]

Om det inte är möjligt åstadkomma lokaler åt alla föranmälda aktieägare[77] får stämman ställas in och en ny stämma utlysas i en större lokal.[78]

Angående kallelsens innehåll kan sammanfattningsvis sägas att kallelsen måste utformas så att aktieägarna erhåller upplysningar om att bolagsstämma skall hållas, om var bolagsstämma skall hållas, om när bolagsstämma skall hållas, om vilka åtgärder som fordras för att få delta i bolagsstämman samt om vilka ärenden som skall behandlas på bolagsstämman.

När en aktieägare erhåller en kallelse till en ordinarie bolagsstämma, får han, utöver vad som framgår av kallelsen, indirekt ytterligare en upplysning, nämligen att redovisningshandlingarna kommer att finnas tillgängliga. I 9 kap 9 §

[74] Werlauff 1983 s 295 f.

[75] De aktieägare som infinner sig på den ursprungliga platsen kan t ex hänvisas eller fraktas till den nya lokalen.

[76] Se ovan i avsnitt 1.2.2.

[77] Se om icke föranmälda aktieägares närvaro nedan i avsnitt 5.9.2.

[78] Jfr Hills 1977 s 65 ff.

4 st ABL stadgas att bolagets redovisningshandlingar och revisionsberättelse under minst en vecka före ordinarie bolagsstämma skall hållas tillgängliga för aktieägarna hos bolaget.[79] Dessutom skall handlingarna genast sändas till aktieägare som begär det och uppger sin adress. I och med att en aktieägare erhåller en kallelse till en ordinarie bolagsstämma kan han alltså dra slutsatsen att de uppgivna handlingarna kommer att finnas tillgängliga på angivet sätt. Skälet till regeln är att fastställelse av resultat- och balansräkning är ett obligatoriskt ärende på ordinarie bolagsstämma, 9 kap 5 § 2 st 1 p ABL. De aktuella handlingarna kan vara både invecklade och omfattande, varför en viss tid för inläsning kan vara erforderlig.[80] Tillhandahållande av redovisningshandlingarna kan jämföras med regeln i 9 kap 9 § 3 st 1 meningen ABL.[81] Båda bestämmelserna syftar till att ge aktieägarna dels ett så fullgott beslutsunderlag som möjligt, dels en möjlighet att bedöma huruvida deras närvaro vid stämman är erforderlig.

Enligt lagtexten i 9 kap 9 § 4 st ABL "skall" redovisningshandlingarna tillhandahållas aktieägarna på angivet sätt. Eftersom för sent tillhandahållna redovisningshandlingarna ej finns uppräknat bland de omständigheter som gör ett beslut till en nullitet, 9 kap 17 § 3 st ABL, innebär en brist i detta hänseende endast att de aktuella obligatoriska besluten blir klanderbara. Förhållandet att redovisningshandlingarna tillhandahållits aktieägarna för sent kan i sig vara tillräcklig grund för bifall till en klandertalan.

NJA 1906 s 251. I detta fall hade ett bolag hållit en bolagsstämma, vilken var avsedd att vara ordinarie. Redovisningshandlingarna hade ej hållits tillgängliga för aktieägarna förrän vid själva stämman. Trots bristen beslutade stämman att bevilja styrelsens ledamöter ansvarsfrihet. Beslutet klandrades och HD biföll klandertalan. Som skäl angav domstolen att redovisningshandlingarna ej tillhandahållits aktieägarna förrän vid själva stämmotillfället, varför stämmodeltagarna saknat möjlighet att bedöma styrelsens förvaltning, samt att förhållandet påtalats vid stämman.[82]

Tidpunkten då redovisningshandlingarna måste hållas tillgängliga för aktieägarna torde vara minst en vecka innan beslut fattas i anledning av de framlagda handlingarna, ej en vecka innan stämman påbörjas.

NJA 1933 s 556. En ordinarie bolagsstämma hade ajournerats. Revisionsberättelsen tillhandahölls aktieägarna en vecka före det andra - men inte det första - stämmotillfäl-

[79] Härvid torde avses bolagets huvudkontor. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 278 (§ 73, 15).

[80] Av samma anledning kan en minoritet bestående av ägare till en tiondel av samtliga aktier åstadkomma uppskov med fastställelse av de aktuella handlingarna till en fortsatt stämma, 9 kap 5 § 3 st ABL. Se härom nedan i avsnitt 4.5. och Kedner & Roos I 1988 s 236 (9:5.07).

[81] Se strax ovan vid not 53-54.

[82] Jfr avseende tillhandahållande av beslutsunderlag inför apportemission enligt 37 § 2 st 1910 års ABL (se nu 4 kap 4 § 1 st 4 meningen och 6 § 2 st 1 meningen ABL) NJA 1929 A 238.

let. Vid den ajournerade stämman fattades beslut om fastställelse av redovisningshandlingarna samt om ansvarsfrihet åt styrelsens ledamöter. Besluten klandrades. HD fann att tidsbestämmelsen uppfyllts. - Domen är formellt helt korrekt. Enligt lagens ord räcker det att aktieägarna får en vecka på sig för att bedöma de aktuella handlingarna. Eftersom inga beslut fattats med anledning av handlingarna, förrän efter att aktieägarna haft en vecka på sig, fanns det inte heller någon anledning att framföra kritik mot förfarandet. Det kan dock diskuteras om inte regeln i 9 kap 5 § 3 st ABL[83] bör föranleda en reservation. Enligt denna bestämmelse skall avgörandet av de på ordinarie bolagsstämma obligatoriska ärendena anstå till en fortsatt stämma, om så begärs av en minoritet av en viss storlek. Ytterligare uppskov är inte tillåtet, 9 kap 5 § 3 st 3 meningen ABL. Om bolagsstämman ajournerats på begäran av minoriteten saknades i fallet möjlighet att erhålla förlängd granskningstid genom en begäran om ytterligare uppskov. I den sist behandlade situationen borde redovisningshandlingarna inte anses vara framlagda i tid, om de framlagts en vecka före det andra stämmotillfället.

Sammanfattningsvis avser reglerna om tillhandahållande av redovisningshandlingarna att garantera att aktieägarna i god tid före stämman ges möjlighet att erhålla information om vad som skett under verksamhetsåret och om vad som skall behandlas på stämman. Den viktigaste effekten av reglerna är att aktieägarna inte kan tas med överraskning, utan ges en möjlighet att bedöma de aktuella ärendena i förväg.[84]

4.5. Kallelse till fortsatt och till ny stämma.

Det kan tänkas att bolagsstämman beslutar att uppskjuta behandlingen av vissa ärenden till en senare tidpunkt. En ny kallelse skall i så fall utfärdas om det andra stämmotillfället infaller mer än fyra veckor efter det första, 9 kap 9 § 1 st ABL. En bolagsordning kan innehålla bestämmelse om att vissa beslut för sin giltighet fordrar bifall på två stämmor. Kallelse till den andra bolagsstämman får i så fall utfärdas först efter att den första stämman hållits. Kallelsen måste innehålla uppgift om den första stämmans beslut, 9 kap 9 § 1 st 4 och 5 meningen ABL.[85] Enligt 9 kap 5 § 3 st ABL skall vidare vissa av de ärenden som skall behandlas av ordinarie bolagsstämma uppskjutas till en fortsatt

[83] 85 § 2 st 1910 års ABL.

[84] Jfr Rodhe 1989 s 181.

[85] Se för dansk del 73 § 1 st 3 meningen DASL och 54 § 1 st 3 meningen DApL, samt UfR 1947 s 431, där en stadgeändring beslutats på två föreningsstämmor, sammankallade genom samma kallelse och avhållna med 30 minuters mellanrum, och Hørlyck 1980 s 231.

Se för norsk del 9 kap 9 § 1 st 2 meningen NASL och Hjort 1939 s 110. Se även om boligbyggelagsloven Grini & Lilleholt 1983 s 105 (§ 32 not 4), vilka hävdar att kallelsetiden inte kan löpa samtidigt för flera stämmor.

stämma om det begärs av en minoritet av en viss storlek.[86] Sådan fortsatt stämma skall hållas minst en och högst två månader efter det första stämmotillfället. Eftersom regeln innebär att stämman uppskjuts mer än fyra veckor skall ny kallelse alltid utfärdas, 9 kap 9 § 1 st 1 meningen ABL.

Om en bolagsstämma ajourneras har samtliga aktieägare, även de som ej var representerade vid det första mötet, rätt att närvara vid det andra stämmotillfället.

NJA 1934 s 11. En bolagsstämma ajournerades. Till det senare stämmotillfället anmälde sig ett flertal aktieägare, vilka varken varit anmälda till eller deltagit i det första stämmotillfället. Aktieägarna i fråga vägrades att delta i den fortsatta stämman, varför de fattade besluten klandrades. HD fann att samtliga aktieägare varit berättigade att delta vid det senare stämmotillfället, varför klandertalan bifölls.[87] Domstolen fann även att den aktuella klandergrunden fick åberopas av aktieägare som ej avvisats.

När det gäller ajournering av den ordinarie bolagsstämman bör 9 kap 5 § 1 st ABL observeras. Här stadgas att den ordinarie bolagsstämman skall hållas inom sex månader efter räkenskapsårets utgång. Om stämman ajourneras måste således även det andra stämmotillfället ligga inom sexmånadersfristen. Regeln skall ses som en ordningsbestämmelse, vars eftersättande medför samma effekter som om det första stämmotillfället utsätts till en för sen tidpunkt.[88]

Extra bolagsstämma skall hållas när styrelsen finner skäl därtill, 9 kap 6 § 1 meningen ABL. Extra stämma kan även behöva sammankallas på annans initiativ än styrelsens. 9 kap 6 § 2 meningen ABL stadgar att extra bolagsstämma skall sammankallas på yrkande av revisor eller av ägare till en tiondel av samtliga aktier.[89] Många av aktiebolagslagens regler som uppställts till skydd för bolagets minoritetsaktieägare kräver för sin tillämpning att ett beslut fattas på bolagsstämma.[90] Förevarande bestämmelse avser att garantera att bolagsstämma hålls när det finns skäl därtill.[91] Vidare är det oftast ett år mellan de

[86] Dansk rätt innehåller ingen motsvarande regel. Se betænkning nr 540/1969 s 113 f och Werlauff 1983 s 249 f och 467.

[87] Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 297 (§ 9-5, 11); Pennington 1985 s 713 och Taxell 1983 s 37.

[88] I vilket fall länsstyrelsen på bolagets bekostnad kan utlysa stämma, 9 kap 8 § 2 meningen ABL, om länsstyrelsens stämma kan komma att hållas före den som sammankallats av bolaget. Se FT 1953 s 200 (refererat ovan i avsnitt 2.4.).

[89] I Norge har kritik framförts mot att varken en minoritet av styrelsens ledamöter eller VD har rätt att kräva extra bolagsstämma sammankallad. Se Mestad 1985 s 137 ff.

[90] Se t ex 10 kap 1 § 4 st ABL, om utseende av medrevisor.

[91] FT 1953 s 200 (refererat ovan i avsnitt 2.4.).

ordinarie bolagsstämmorna, och under mellantiden kan det inträffa många händelser som aktieägarna ej vill låta styrelsens ledamöter sköta på egen hand. 9 kap 6 § 2 meningen ABL fungerar då som en garanti för att hindra att styrelsen undandrar sig från att få sitt handlande bedömt eller styrt av aktieägarna.

Kallelse till extra bolagsstämma som skall hållas på begäran av revisor eller minoritetsaktieägare skall utfärdas inom 14 dagar från det begäran inkommit till bolaget, 9 kap 6 § 3 meningen ABL. Eftersom kallelse skall utfärdas tidigast fyra veckor före stämman, 9 kap 9 § 1 st 1 meningen ABL, kan en aktieägarminoritet av erforderlig storlek få till stånd en bolagsstämma inom sex veckor. Liksom när det gäller kallelse till ordinarie stämma skall kallelse till extra bolagsstämma utfärdas senast två veckor före stämman, 9 kap 9 § 1 st 2 meningen ABL. Skälen är desamma som de som angavs ovan[92] vid behandlingen av kallelse till ordinarie stämma.

I kallelse till extra stämma skall ingå samma uppgifter som i kallelse till ordinarie stämma, givetvis med de modifikationer som kan påkallas av att extra bolagsstämma inte har lika många obligatoriska ärenden att behandla.[93] Angående kallelsens utformning kan därför hänvisas till vad som sagts ovan angående kallelse till ordinarie bolagsstämma. Den ordinarie bolagsstämman återkommer varje år och behandlar oftast samma ärenden från gång till gång. Den extra stämman däremot sammankallas då det finns anledning att få ett bolagsstämmobeslut i en speciell fråga, eller i några speciella frågor. Även om lagen inte innehåller något krav därom, kan det därför finnas skäl att ge aktieägarna extra noggrann upplysning om vad som skall behandlas på extra stämma.

Något krav på att extra bolagsstämma sammankallas i syfte att fatta beslut torde inte kunna uppställas. Det synes för svensk rätts del inte ha ifrågasatts att det är tillåtet att sammankalla en extra bolagsstämma enbart i syfte att lämna upplysningar till aktieägarna, ett agerande som kanske kan vara särskilt motiverat då en aktieägare erhållit upplysningar utanför bolagsstämman.[94] Detsamma gäller i Danmark.[95]

I Västtyskland har hävdats att extra bolagsstämma ej får sammankallas av något annat skäl än att fatta beslut.[96]

I revisors och minoritetsaktieägares begäran om extra stämma skall anges det

[92] Avsnitt 4.3.

[93] Bolagsordningen kan i och för sig ange vissa ärenden som obligatoriska även vid extra bolagsstämmor, ett förhållande som dock ej är speciellt vanligt då aktiebolagslagen ej uppställer något dylikt krav. Se Rodhe 1989 s 181.

[94] Jfr 131 § 4 st AktG och härom Fussan 1978 s 490.

[95] Werlauff 1983 s 441 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 145.

[96] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 119 Anm 8.

ärende för vilket stämman skall hållas. För dansk rätts del har anförts att ärendet ej får vara allt för generellt angivet.[97] Eftersom den svenska aktiebolagslagen stadgar att extra stämma på begäran skall hållas "för uppgivet ändamål", kan någon motsvarande begränsning troligen inte uppställas här. Det synes t ex inte vara möjligt att i Sverige neka att sammankalla en extra stämma, med motiveringen att det uppgivna ändamålet är så allmänt som "Diskussion och kritisk genomgång av styrelsens administration."[98] Med enbart ett dylikt ärende på dagordningen är dock stämman förhindrad att fatta några beslut. En annan sak är att det möjligen går att vägra att utlysa en extra stämma som begärts på rent chikanösa grunder.[99]

I kallelsen till stämman skall ärendet anges på vanligt sätt. Av NJA 1960 s 698 framgår att stämman i princip ej kan undandra sig från att uppta det begärda ärendet till saklig behandling.

NJA 1960 s 698. En av LSt:n utlyst extra bolagsstämma upptog ej det ärende den var utlyst för till saklig behandling utan avvisade ärendet. Avvisningsbeslutet undanröjdes av HD. Om det vore tillåtet att handla som majoriteten gjort i detta fall skulle det minoritetsskydd, som ligger i möjligheten att få extra bolagsstämma utlyst, vara helt utan värde. I en situation kan det dock tänkas att ett avvisningsbeslut vore acceptabelt såsom ej stridande mot grunderna för minoritetsskyddsregeln, nämligen om ett bifall till yrkandet i sakfrågan uppenbarligen skulle innebära ett mot aktiebolagslagen eller bolagsordningen stridande beslut.[100]

Motiveringen i 1960 års fall kan vara värd att jämföra med domskälen i Auer v. Dressel:[101] "The important right of stockholders to have [special] meetings called will be of little practical value if corporate management can ignore the requests, force the stockholders to commence legal proceedings, and then, by purely formal denials, put the stockholders to lengthy and expensive litigation, to establish facts as to stockholdings which are peculiary within the knowledge of the corporate officers."[102]

Av NJA 1960 s 698 framgår att en bolagsstämma kan avvisa en fråga, om ett bifall till yrkandet uppenbarligen skulle leda till ett mot aktiebolagslagen eller bolagsordningen stridande beslut. Rimligtvis innebär avgörandet även att en av minoritetsaktieägare begärd extra stämma inte ens behöver utlysas om det

[97] Græsvænge & Thomsen 1985 s 272 (§ 70, 5 och 6).

[98] Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 272 (§ 70, 5).

[99] Jfr Fussan 1978 s 453.

[100] Jfr de västtyska bolagens möjligheter att slippa infoga aktieägarförslag i det speciella meddelande som enligt 125 § AktG skall föregå stämman, "wenn der Gegenantrag zu einem gesetz- oder satzungswidrigen Beschluß der Hauptversammlung führen würde," 126 § 2 st 2 p AktG. Se Obermüller m fl 1967 s 55.
Jfr Werlauff 1987 s 121 f.

[101] 306 N.Y. 427, 118 N.E.2d 590, 48 A.L.R.2d 604 (1954).

[102] Ref i 118 N.E.2d s 592.

uppgivna ändamålet med stämman skulle stå i strid med lag eller bolagsordning.

Ett särskilt problem är om styrelsen någon gång kan ha rätt att neka att kalla till extra stämma, då den bedöms som meningslös. Nedsättning av aktiekapitalet kan t ex i vissa fall endast ske i den mån styrelsen godkänner det, 6 kap 2 § 2 st ABL. Det kan ifrågasättas i vad mån styrelsen är skyldig att kalla till en av minoriteten begärd extra stämma som enbart skall behandla frågan om aktiekapitalets nedsättning, i de fall styrelsen redan på förhand kan säga att ett nedsättningsbeslut ej kommer att godkännas.

Frågan har behandlats i dansk doktrin. Græsvænge & Thomsen hävdar att det kan vara oskäligt att belasta aktieägarna med en stämma, och bolaget med kostnader härför, när det redan är klart att det föreslagna beslutet inte kan genomföras.[103] För en skyldighet att sammankalla extra stämma har andra författare anfört att det aktuella ärendet är ett som skall behandlas av stämman, och att stämma begärts inkallad i enlighet med lagens regler. Styrelsens ställningstagande i förhand kan även komma att ändras när den får höra argumentationen från aktieägarna.[104]

Problemet har också aktualiserats i Västtyskland. Här är emellertid förutsättningarna annorlunda. På grund av den speciella kompetensfördelningen mellan bolagsorganen anses Vorstand ha rätt att vägra utlysa extra stämma, om den begärts sammankallad för behandla ett ärende som inte ligger inom bolagsstämmans kompetensområde.[105] Det har även antagits att detsamma gäller då begäran innebär ett missbruk av minoritetsrättigheten i fråga.[106]

För svensk rätts del synes inte lämpligt att tillerkänna styrelsen rätt att på de ovan angivna grunderna vägra utlysa extra stämma. För det första innehåller inte lagtexten något undantag från minoritetsaktieägarnas rätt att få till stånd en extra bolagsstämma. För det andra är det givetvis inte otänkbart att en styrelse, på grund av argument som framförs i en bolagsstämmodebatt, ändrar åsikt. För det tredje förutsätter många av aktiebolagslagens minoritetsskyddsregler ett bolagsstämmobeslut. Minoritetsaktieägarnas rätt att få till stånd en bolagsstämma är en del av aktiebolagslagens minoritetsskyddssystem. Det synes inte lämpligt att låta bolagets styrelse, vilken utsetts av majoriteten av aktieägarna, undandra minoritetsaktieägarna från deras rätt, bara därför att styrelsen bedömer rättighetens utövande som meningslöst. En motsatt ståndpunkt skulle i förlängningen leda till att det ansågs meningslöst att över huvud taget hålla bolagsstämma i de bolag där utgången av bolagsstämmoärendena är given på förhand. Eftersom bolagsstämman - förutom minoritets-

[103] 1985 s 272 (§ 70, 6).

[104] Werlauff 1983 s 266. Se även Andersen 1986 s 202.

[105] Jfr 126 § 2 st 2 p AktG.

[106] Fussan 1978 s 453.

skyddsaspekterna - även är det enda forum där aktieägarna kan utöva sin med aktierna följande förvaltningsrätt,[107] 9 kap 1 § 1 st ABL, och "[u]tgångspunkten måste /.../ vara den att den som har förvärvat en aktie också skall ha möjlighet att besluta i bolagets angelägenheter",[108] synes den motsatta ståndpunkten oacceptabel för svensk del.

4.6. Möjligheten att fatta beslut trots brister i kallelsens innehåll eller i kallelseförfarandet.

Ovan[109] har anförts att beslut som tillkommit utan en föregående korrekt kallelse kan vara såväl nulliteter som klanderbara. I detta avsnitt skall undersökas vilka möjligheter bolagsstämman har att fatta beslut trots att kallelsen i ett eller annat avseende är behäftad med brister.

I 9 kap 10 § ABL stadgas att stämman inte får besluta i ett ärende avseende vilket lagens eller bolagsordningens bestämmelser rörande kallelse till stämman eftersatts. Beslut i ett ärende får ej heller fattas om nödvändiga handlingar ej behandlats korrekt. Enligt lagtexten får dock beslut fattas oberoende av brister i kallelsen om de aktieägare som berörs av felet ger sitt samtycke.[110]

9 kap 10 § ABL hade tidigare en lydelse som kunde föranleda missförstånd. Bestämmelsen kunde, om än felaktigt, läsas så att det enda som fordrades för att stämman skulle ha möjlighet att fatta beslut var att en kallelse skett.[111] I den nya lagen om ekonomiska föreningar föreslogs en lagtext likalydande med den äldre lydelsen av 9 kap 10 § ABL.[112] Förslaget kritiserades av lagrådet, som anförde att man särskilt när det gäller föreningsstämma måste ställa höga anspråk i fråga om klarhet.[113] Föredragande departementschefen accepterade vad lagrådet anfört,[114] och 7 kap 9 § FL utformades i enlighet därmed. I nya bankaktiebolagslagen infördes en regel motsvarande den i lagen om ekonomiska föreningar, 8 kap 9 § BAL. I samband med arbetet på den nya

[107] Jfr Farrar 1985 s 269.

[108] Prop 1975:103 s 386.

[109] Avsnitt 4.1.

[110] Se närmare om betydelsen av aktieägares samtycke ovan i avsnitt 1.2.2.

[111] Redan vid tolkningen av stadgandet i dess äldre lydelse synes dock ha stått klart att det inte räcker att en kallelse skett, utan det erfordras också att kallelsen är korrekt avseende det ifrågasatta ärendet. Se t ex Kedner & Roos I 1982 s 206 f (9:10.01).

[112] Prop 1986/87:7 s 127 f (7 kap 9 § i lagrådsremissens förslag till lagtext).

[113] A a s 293.

[114] A a s 300.

banklagstiftningen befanns det också vara lämpligt att ändra aktiebolagslagens bestämmelse i 9 kap 10 § till den nya klarare lydelsen.[115]

Kallelsen kan alltså ses som en separat kallelse till varje på dagordningen upptaget ärende. Om kallelsen inte anger ett ärende som skall tas upp till behandling förlorar inte bolagsstämman i sig karaktären av bolagsstämma, utan resultatet blir endast att det ärende som berörs av felet ej får upptas till beslut.[116]

Enbart i de fall då bristen i kallelsen medfört att någon aktieägare hållits i okunnighet om att en stämma skall hållas kan anses att mötet ej utgör en bolagsstämma. Situationen kan ses som att bristen berör samtliga ärenden på stämman.[117] En ytterligare förutsättning är, så som ovan anförts,[118] att det aktuella felet haft avgörande betydelse för de fattade besluten.

Det kan även tänkas att någon aktieägare på grund av en kallelse som är ofullständig avseende ett ärende, anser att han inte behöver närvara vid stämman. Även andra ärenden kan då komma att avgöras på ett annat sätt än vad som blivit fallet med en korrekt kallelse. Denna situation bör dock inte leda till att mötet förlorar karaktären av bolagsstämma. Utgången i övriga ärenden hade ju blivit densamma om det ärende som presenterats felaktigt inte tagits upp alls. En aktieägare bör vara tvungen att bevaka sina intressen vid bolagsstämman, i den mån det är möjligt för honom.[119] En kallelse som är felaktig avseende ett ärende bör därför endast påverka just detta ärende och inte de övriga.

Enligt 2 kap 4 § 8 p ABL skall bolagsordningen ange vilka ärenden som skall förekomma på ordinarie bolagsstämma. Stadgandet får ej uppfattas så att de ärenden som anges i bolagsordningen skulle utgöra en explicit uppräkning av vilka ämnen som kan förekomma på den ordinarie bolagsstämman. Bestämmelsen innebär enbart att bolagsordningen skall ange de ärenden som skall behandlas vid varje ordinarie bolagsstämma, och den förhindrar inte att bolagsstämman också behandlar andra ärenden.[120] Enligt 9 kap 5 § 2 st ABL skall den ordinarie bolagsstämman alltid fatta beslut om fastställelse av resultaträkningen och balansräkningen, vinst- eller förlustdispositioner, ansvarsfrihet åt styrelseledamöterna och VD samt annat ärende som enligt aktiebolagslagen eller bolagsordningen ankommer på stämman.

[115] Prop 1986/87:12 Band 1 s 536 och SFS 1987:640.

[116] Jfr Rt 1929 s 1038, där ett beslut i en fråga som inte fanns angiven i kallelsen underkänts, och Werlauff 1987 s 77 och 115.

[117] Jfr Stenbeck m fl 1970 s 382 f.

[118] Se avsnitt 1.2.2. och 4.1.

[119] Jfr Nial 1934 s 61.

[120] Jfr Gomard 1986 s 157 f.

I 9 kap 10 § 2 meningen ABL stadgas att ordinarie bolagsstämma får behandla de enligt bolagsordningen obligatoriska ärendena även om de ej upptagits i kallelsen till stämman.[121] Eftersom bolagsordningen enligt 2 kap 4 § 8 p ABL skall ange de ärenden som ska förekomma på den ordinarie stämman,[122] gäller regeln i 9 kap 10 § 2 meningen ABL alla de ärenden som uppräknas i 9 kap 5 § 2 st ABL. Bestämmelsen kan ej uppfattas som en befrielse från skyldigheten att i kallelsen ange vilka ärenden som skall behandlas på stämman,[123] utan fungerar som en av praktiska skäl betingad undantagsregel. Rodhe anför härvidlag att det "förefaller /.../ riskfritt att underlåta att i kallelsen i detalj räkna upp alla de ärenden, som enligt bolagsordningen måste förekomma på stämman. I varje fall gäller detta de ärenden, som enligt lagen är obligatoriska."[124]

Vissa, om än i normalfallet kanske inte särskilt realistiska, risker med att inte uppfylla lagens krav på kallelsens utformning finns trots allt. Brott mot kallelsebestämmelserna leder i den här aktuella situationen inte till att bolagsstämmans möjligheter att fatta beslut påverkas. Kallelsereglernas funktion återfinns istället inom området för styrelsens skadeståndsansvar enligt 15 kap 1 § ABL. Vidare innebär varje ofullständig kallelse ett brott mot aktiebolagslagen, och kan som sådant ingå i en katalog över lagöverträdelser som läggs till grund för en talan om tvångslikvidation enligt 13 kap 3 § 1 st ABL.

Ytterligare en nackdel med att inte i kallelsen ange de ärenden som skall behandlas av stämman, är att de bolag som sammankallar sina bolagsstämmor endast genom annonsering i pressen, får möjlighet att smyga undan kallelsen i en liten annons som ej observeras av samtliga aktieägare. Om 9 kap 10 § 2 meningen ABL inte behandlas som en undantagsregel minskas en av kallelsebestämmelsernas effekter - att tala om för aktieägarna att bolagsstämma skall hållas - i vad angår dessa bolag.

Skälen bakom 9 kap 10 § 2 meningen ABL är att bolagsordningen anses vara

[121] Se för dansk del 74 § 2 meningen DASL och 55 § 2 meningen DApL, avseende norsk rätt 9 kap 10 § 2 meningen NASL och för Finlands del 9 kap 10 § 2 meningen finska ABL. Enligt Hagströmer behövde kallelse till ordinarie stämma, som skulle hållas på den tid och den plats bolagsordningen angav, över huvud taget inte sändas ut så länge stämman bara skulle behandla de obligatoriska ärendena. Se Hagströmer 1872 s 226. Jfr Des Moines Life & Annuity Co. v. Midland Ins. Co, 6 F.2d 228 (1925), "It is not usually necessary to give notice of the business to be transacted at a regular annual meeting of the stockholders of a corporation, but it seems to be the better rule, where some unusual business is to be transacted /.../ that notice should be given." (Ref s 229.)

[122] Inget undantag görs för de enligt lagen obligatoriska ärendena. Se Rodhe 1989 s 27.

[123] Rodhe 1989 s 182. Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 304 (§ 9-9, 5).

[124] A st.

det för verksamheten grundläggande avtalet,[125] och som sådant vara känd av samtliga aktieägare. Bolagsordningen skall även vara registrerad hos PRV, 2 kap 9 § ABL jfrt m 3 § 4 p ABF och 9 kap 14 § 3 st ABL jfrt m 17 § ABF, där den är offentlig och alltså kan erhållas av vem som helst. 9 kap 10 § 2 meningen ABL utgår sålunda från att alla aktieägare har en sådan kännedom om - eller i alla fall har möjlighet att få kännedom om - bolagsordningens innehåll, att det i regel ej är ändamålsenligt att förhindra bolagsstämman från att besluta i de obligatoriska ärendena enbart därför att de ej angivits i kallelsen.[126]

I vissa fall kan tänkas att det inte är lämpligt att stämman tar ställning till ett ärende som inte upptagits i kallelsen, även om det skulle vara möjligt. 9 kap 10 § 3 meningen ABL innehåller därför ett stadgande som tillåter att stämman, även om ärendet inte angetts i kallelsen, beslutar att extra bolagsstämma skall sammankallas, för behandling av det aktuella ärendet.[127] Bestämmelsen innebär i och för sig endast en rätt för bolagsstämmomajoriteten. Det torde emellertid vara ofrånkomligt att en lojal aktieägarmajoritet utnyttjar den möjlighet som lagen ger när det finns skäl härför.

I vissa bolagsordningar förekommer en bestämmelse om att ett av de ärenden som obligatoriskt skall behandlas av den ordinarie bolagsstämman, är frågan om stämman blivit behörigen sammankallad. Även om ärendet inte är obligatoriskt enligt bolagsordningen är frågan vanligt förekommande. Om frågan besvaras med ja, torde ingen aktieägare som deltagit i stämman och ej opponerat sig mot beslutet, senare kunna hävda att det förekommit brister i kallelseförfarandet.[128] Ett dylikt beslut binder givetvis inte de aktieägare som ej varit närvarande vid stämman. Anledningen till att de ej varit närvarande kan ju vara just att det förekommit brister i kallelseförfarandet.

I 124 § 3 st 1 meningen 1944 års ABL stadgades följande.

"Ärende, som ej angivits i kallelsen /.../, må icke vid stämman företagas till avgörande, där ej i fråga om ordinarie stämma ärendet /.../ omedelbart föranledes av ärende som där skall avgöras."

Någon motsvarande bestämmelse fanns ej i 1975 års aktiebolagslag i dess ursprungliga lydelse.

[125] Prop 1975:103 s 247.

[126] Prop 1975:103 s 401 f.

[127] Regeln motiverades i proposition 1975:103 (s 402) som ett komplement till minoritetens rätt att kräva extra stämma, 9 kap 6 § ABL.

[128] Jfr Nial 1988 s 174 och 176.
Se angående det här aktuella bolagsstämmoärendets betydelse i de fall stämman fattar beslut som skall registreras nedan i avsnitt 9.3.

"Någon väsentlig ändring i sak betyder detta dock inte. Om stämman fattar beslut i en fråga och beslutet som en mer eller mindre nödvändig eller självskriven följd kräver beslut i ett därmed sammanhängande ärende eller om frågorna annars står i så nära samband med varandra att de rimligtvis bör behandlas och avgöras samtidigt, kan de ofta i förevarande avseende betraktas som en enhet, d v s som ett ärende."[129]

I samband med 1987 års ändringar av 9 kap 10 § ABL återinfördes i klarhetens intresse ett uttryckligt lagstöd för stämmans möjligheter att oberoende av vad som står i kallelsen fatta beslut i ett ärende som omedelbart föranleds av ett annat ärende som skall avgöras,[130] 9 kap 10 § 2 meningen ABL.[131]

I vissa källor hävdas att det bara är ärenden som är närbesläktade med de enligt bolagsordningen obligatoriska ärendena, som oberoende av kallelsens innehåll kan avgöras av stämman.[132] Någon dylik begränsning går inte att utläsa ur vare sig 1944 eller 1987 års lagtext, och det finns källor där undantaget utan begränsning anges vara tillämpligt på ärenden som skall avgöras av stämman.[133]

Till stöd för den först angivna tolkningen kan åberopas minoritetsskyddsaspekter. Stämmans möjligheter att avvika från de i kallelsen angivna ärendena innebär ett latent hot mot de enskilda aktieägarna. Ju mer begränsad handlingsfrihet stämman har i här aktuellt avseende, desto större möjligheter har aktieägarna att bedöma om deras närvaro vid stämman är erforderlig. De obligatoriska ärendena måste vidare, som nämnts strax ovan, dels upptas i kallelsen, dels finnas angivna i bolagsordningen. Förutom att aktieägarna därigenom får mer tid på sig, kan de avseende de obligatoriska ärendena även sägas få dubbla incitament att fundera över vilka ärenden som kan komma att betraktas som omedelbart föranledda av ett annat ärende. När det gäller ärenden som bara framträder i kallelsen blir å andra sidan tidspressen större, och möjligheterna att bedöma vilka ärenden som faktiskt kommer att behandlas av stämman i motsvarande mån mindre.

Det senare alternativet till tolkning av 9 kap 10 § 2 meningen ABL har stöd i lagtexten, som enbart kräver att det ärende som inte framgår av

[129] Prop 1975:103 s 402. Se även SOU 1971:15 s 235 och Kedner & Roos I 1982 s 207 f.

[130] Prop 1986/87:7 s 293 och 300 och prop 1986/87:12 Band 1 s 356.

[131] Rodhe synes vilja tolka stadgandet mycket snävt, och hävdar att olika förslag på stämman endast kan bifallas om de håller sig inom det i kallelsen angivna ärendets ram. Se Rodhe 1989 s 183.

[132] Prop 1975:103 s 402; prop 1986/87:7 s 129 (en annan uppfattning anförs på ett senare stadium av lagrådet, vars förslag tillstyrks av departementschefen, se följande not); prop 1986/87:12 Band 2 s 117 och Kedner & Roos I 1988 s 241 f (9:10.04).

[133] SOU 1941:9 s 511; SOU 1971:15 s 235; prop 1986/87:7 s 293 (lagrådet) och 300. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 278 (§ 74, 1) och Werlauff 1983 s 408 ff.

kallelsen skall föranledas av "ett annat ärende som skall avgöras." Vidare synes minoritetsskyddsaspekterna tala för att även stämmans rätt att avgöra ärenden som föranleds av ärenden som är obligatoriska enligt bolagsordningen, bör vara i möjligaste mån inskränkt. Sammantaget synes inte den relativt ringa förbättring av minoritetsskyddet som skulle uppnås med den angivna restriktiva tolkningen av 9 kap 10 § 2 st ABL motivera ett avsteg från lagtexten. Stämman bör därför, även om frågan inte medtagits i kallelsen, ha möjlighet att avgöra ett ärende som omedelbart föranleds av ett annat ärende som enligt kallelsen skall avgöras av stämman.

9 kap 10 § 2 meningen ABL kan i här aktuellt avseende bara tillämpas i uppenbara fall. Det ärende som inte upptagits i kallelsen skall vara en "nödvändig eller självskriven följd" av ett angivet ärende. I situationer där 9 kap 10 § 2 meningen ABL kan tillämpas anses att ärendena ofta kan "betraktas som en enhet, d v s ett ärende."[134] Ett exempel på en situation där stämman, med stöd av 9 kap 10 § 2 meningen ABL, torde kunna fatta beslut i ett ärende, som inte är obligatoriskt enligt bolagsordningen och inte upptagits i kallelsen, är följande.

I ett bolag har kallats till bolagsstämma. I kallelsen anges som ett ärende "Beslut om försäljning av bolagets fastighet Byxelkroken 99:12." På den aktuella fastigheten finns en industribyggnad, vilken såsom fastighetstillbehör enligt 2 kap 1 § 1 st JB självfallet omfattas av det ärende som angivits i kallelsen. Vid styrelsens förhandlingar med den tilltänkte köparen har enighet nåtts om en köpeskilling på 15 876 000 kronor. På själva stämmodagen kommer någon ihåg att bolaget också äger en liten lastbil, som är ombyggd för att kunna begagnas just i anslutning till den aktuella byggnaden och i praktiken inte har något annat användningsområde. Lastbilen utgör ej fastighetstillbehör, 2 kap 3 § 3 meningen JB, och omfattas alltså inte av det i kallelsen angivna ärendet. Lastbilens värde kan uppskattas till 100 000 kronor. I och för sig torde en försäljning av lastbilen ligga inom styrelsens kompetensområde, 8 kap 6 § 1 st 1 meningen ABL. I den beskrivna situationen torde dock 9 kap 10 § 2 meningen ABL medföra att stämman inte är förhindrad att i samband med beslutet om försäljning av fastigheten, även besluta om att fastighetsköparen skall erbjudas att förvärva lastbilen.

Nedan[135] framgår att det är möjligt att ändra uppgifterna i en kallelse så länge det sker inom kallelsefristen. De ärenden som slutligen angivits i kallelsen är bindande för stämman, både i så mån att stämman inte får behandla ett ärende som inte upptagits i kallelsen, 9 kap 10 § 1 meningen ABL, och i princip inte heller får undandra sig att behandla ett ärende som upptagits.[136]

Bortsett från att vissa beslut av tekniska skäl måste fattas i en viss

[134] Prop 1975:103 s 402. Se också SOU 1971:15 s 235 och Kedner & Roos I 1988 s 241 f (9:10.04).

[135] Avsnitt 4.7.

[136] Jfr NJA 1960 s 698 (refererat ovan i avsnitt 4.5.).

ordningsföljd[137] synes det likgiltigt i vilken ordning de i kallelsen upptagna ärendena behandlas. En aktieägare som kommer för sent till stämman kan inte kräva att bli upptagen i röstlängden. En aktieägare som lämnar en bolagsstämma kan strykas ur röstlängden och om han återkommer kan han inte kräva att på nytt bli införd.[138] Den som vill vara säker på att få delta i alla bolagsstämmans beslut måste alltså komma i tid och inte tillfälligtvis lämna stämman. Det finns därför inga skäl till att inte bolagsstämmoordföranden och i sista hand stämman själv i den mån det är tekniskt möjligt skulle få ändra ordningsföljden på de i kallelsen upptagna ärendena.

4.7. Supplerande kallelse.

I Västtyskland görs skillnad på kallelse, 121 § 3 st AktG, och offentliggörande av dagordningen, 124 § 1 st 1 meningen AktG. Dagordningen skall publiceras "bei der Einberufung". Om emellertid minoritetsaktieägare begär att ytterligare ärenden skall behandlas av stämman, kan en ny dagordning publiceras inom tio dagar efter kallelsen, 124 § 1 st 2 meningen AktG.

Även i Danmark har diskuterats huruvida ett bolag kan sända ut en kallelse till en bolagsstämma i flera olika handlingar.[139]

Det kan tänkas att ett danskt bolags bolagsordning lämnar utrymme för en supplerande kallelse efter den ursprungliga.[140] Förfarandet innebär att man sänder ut en kallelse vari man anger när och var stämman skall hållas samt ett datum före vilket förslag till ämnen som önskas behandlade av stämman skall ha inkommit till bolagets styrelse.[141] Gentemot detta tillvägagångssätt kan vissa invändningar göras.[142] Om för det första bolaget utnyttjar lagens minimifrist på åtta dagar torde en supplerande kallelse ej hinna nå aktieägarna i tid. Det kan även ifrågasättas om det står i överensstämmelse med lagens mening att dagordningen kan ändras med mycket kort varsel.

Det är vidare tillåtet att i bolagsordningen införa ett visst datum före vilket ämnen som önskas behandlade av bolagsstämman skall ha kommit styrelsen tillhanda. Angivet datum får inte vara prohibitivt tidigt.[143] Senare inkomna ämnen skall tas med i den mån en praktisk och rimlig förberedelse av stämman tillåter det. En förslagsfrist gäller ej

[137] Det är t ex inte möjligt att fatta beslut om vinstdisposition innan beslut fattats om att fastställa balansräkningen, 12 kap 2 § 1 st ABL. Se vidare nedan i avsnitt 7.3.2.

[138] Se om ändring av röstlängd nedan i avsnitt 6.3.

[139] Att en motsvarande möjlighet kan finnas i USA har antytts ovan. Se avsnitt 4.1.

[140] Andersen 1986 s 201 f.

[141] Werlauff & Nørgaard 1987 s 147.

[142] A a s 117 f.

[143] A a s 147.

förslag till personval.[144] Ett i bolagsordningen fastställt datum för aktieägarförslag förhindrar att stämman flyttas fram så mycket att i tid inkomna ämnen ej kan upptas i kallelsen.

UfR 1930 s 762. I detta fall hade ett bolags ordinarie bolagsstämma avhållits före utgången av den förslagsfrist som angavs i bolagsordningen. Då bolagets styrelse gav ett löfte om att hålla en ny stämma för att avråda bristen, godkändes stämman.[145] - Fallet har kritiserats, det vill synas närmast utgående från principiella ståndpunktstaganden.[146]

Om en supplerande kallelse tillämpas jämsides med ett i bolagsordningen angivet datum som senaste tidpunkt för begäran om att ett ämne skall behandlas av stämman, uppstår även, under förutsättning att kallelsen anger ett tidigare datum än det i bolagsordningen angivna, risk för rättsförlust för bolagets aktieägare. Den aktieägare som läser fristdatumet för framställning av begäran inför bolagsstämman finner sig i detta fall inte ha något skäl att höra av sig till bolaget. Den som däremot bara sänder bolaget sin begäran och får den upptagen i den supplerande kallelsen hamnar därigenom i en bättre situation än den förstnämnde.[147]

För svensk rätts del synes inga tyngre invändningar kunna riktas mot bruket av supplerande kallelser. Dagordningen för stämman kan dock inte ändras efter att kallelsefristen löpt ut, 9 kap 9 § 1 st 2 meningen ABL. Den maximala tidsrymden mellan huvudkallelse och supplerande kallelse blir därför två veckor, 9 kap 9 § 1 st 1 och 2 meningen ABL, varför det praktiska behovet av dubbla kallelser kan förväntas vara ringa.

En annan sak är att det bör betraktas som positivt om styrelsen i god tid före utfärdande av kallelse, meddelar aktieägarna om att en kallelse kommer att utsändas.[148] Varje aktieägare har rätt att få ett ärende behandlat av bolagsstämman, under förutsättning att han framställer sin begäran i så god tid att ärendet kan tas upp i kallelsen till stämman, 9 kap 7 § ABL.[149] En upplysning om att en kallelse kommer att utsändas informerar alltså aktieägarna om att det finns möjlighet att få ärenden uppförda på dagordningen för den kommande stämman. Majoritetsaktieägarna kan antas att i normalfallet ha goda möjligheter att "give their views to the management in

[144] Græsvænge & Thomsen 1985 s 273 (§ 71, 2) och Werlauff & Nørgaard 1987 s 147 f.

[145] Se även UfR 1918 s 330, där beslut, fattade på bolagsstämma som hölls före den i bolagsordningen angivna sista dagen för aktieägarförslag, ogiltigförklarats; Gomard 1986 s 157 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 145.

[146] Krenchel 1954 s 256; Werlauff 1983 s 249 not 23 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 145 not 1.

[147] Werlauff & Nørgaard 1987 s 145 f.

[148] Jfr Andersson 1973 s 18.

[149] Av Högsta domstolens domskäl i NJA 1960 s 698 (se ovan i avsnitt 4.5.) måste dock anses följa att ett av en aktieägare begärt ärende inte behöver tas med i kallelsen, om ett bifall till aktieägarens förslag skulle leda till ett mot aktiebolagslagen eller bolagsordningen stridande beslut. Jfr det uttryckliga stadgandet i 126 § 2 st 2 p AktG.

private",[150] och därigenom även i god tid få kännedom om kommande bolagsstämmor. För minoriteten ställer sig saken svårare, särskilt när det gäller extra stämmor. En förvarning om att en stämma kommer att hållas skulle ge alla aktieägare samma praktiska möjligheter att påverka dagordningen för stämman. Bortsett från att det eventuellt strider mot likhetsprincipen om en styrelse ger enbart vissa aktieägare förhandsinformation,[151] uppställer dock inte lagen något krav på att aktieägarna före kallelsen skall informeras om kommande bolagsstämmor.

4.8. Sammanfattning.

En bolagsstämma måste föregås av en kallelse till aktieägarna i bolaget. Det är i princip endast styrelsen som har befogenhet att sammankalla bolagsstämman. Om styrelsen inte skulle kalla till stämma när så skall ske - t ex därför att det begärts av en minoritetsaktieägargrupp om minst tio procent av aktierna i bolaget - kan dock länsstyrelsen efter anmälan kalla till stämma.

Kallelse skall utfärdas tidigast fyra veckor och senast två veckor före stämman. De uppställda tidsfristerna är tvingande. En kallelse går på aktieägarnas risk. De närmare reglerna om kallelseförfarandet skall anges i bolagsordningen. I praktiken blir det fråga om skriftlig kallelse, kallelse genom annonsering eller en kombination av de två förfaringssätten. Det synes inte finnas några hinder mot att som skriftlig kallelse betrakta kallelser genom t ex telefax.

I vissa fall skall, oavsett vad som står i bolagsordningen, skriftlig kallelse utfärdas till de aktieägare vars adress är känd av bolaget. Skriftlig kallelse är nödvändig vid beslut om likvidation, vid beslut om upphörande av likvidation, vid beslut om sådan ändring av bolagsordningen som kräver kvalificerad majoritet enligt 9 kap 15 § ABL samt då ordinarie bolagsstämma skall hållas på annan tid än den som anges i bolagsordningen.

Om en stämma ajourneras måste ny kallelse utfärdas om tidsperioden mellan stämmotillfällena överstiger fyra veckor. En aktieägarminoritet kan framtvinga en ajournering av stämman. En dylik ajournering skall vara minst en och högst två månader lång, varav följer att ny kallelse alltid måste utfärdas i denna situation. Om en stämma ajourneras har alla aktieägare rätt att vara

[150] Farrar 1985 s 269.

[151] Se härom nedan i avsnitt 8.1.3.2.

närvarande vid det senare stämmotillfället,[152] oberoende av om de deltagit i det första mötet. Ordinarie bolagsstämma skall hållas inom sex månader efter utgången av varje räkenskapsår. Om en ordinarie stämma ajourneras måste således även det senare stämmotillfället ligga inom sexmånadersfristen.

En kallelse skall alltid innehålla upplysning om tiden och platsen för stämman. I den mån den i kallelsen angivna lokalen inte räcker till, synes rimligtvis stämman kunna flyttas, så länge ingen aktieägares närvaro därigenom förhindras eller allvarligt försvåras. I kallelsen skall vidare tydligt anges de ärenden som skall förekomma på stämman. Det allt övervägande syftet bakom reglerna om kallelsens utformning är att aktieägarna i förväg skall kunna bedöma huruvida deras närvaro vid stämma är påkallad. Avseende vissa ärenden - t ex ändring av bolagsordningen och beslut om nyemission - innehåller lagen speciella krav på kallelsens lydelse.

Under minst en vecka före den stämma, där beslut fattas med anledning av bolagets redovisningshandlingar och revisionsberättelse, skall handlingarna hållas tillgängliga för aktieägarna hos bolaget.

Om kallelsen uppvisar brister är huvudregeln att bolagsstämman inte kan fatta beslut i de ärenden bristen i fråga berör, såvida inte samtycke ges av berörda aktieägare. Validiteten hos de bolagsstämmobeslut som enligt bolagsordningen är obligatoriska påverkas inte av att ärendena inte upptagits i kallelsen. Vidare är det i undantagsfall möjligt att fatta beslut i ett ärende som inte angetts i kallelsen, om ärendet i fråga omedelbart föranleds av ett annat ärende som skall avgöras av stämman. Bolagsstämman kan också, även om ärendet inte angetts i kallelsen, besluta att extra stämma skall sammankallas.

I vissa fall kräver aktiebolagslagen att stämman skall få ta ställning till ett i förväg avgivet beslutsförslag. Det är i dessa fall inte möjligt att företa ändringar i det framställda förslaget, utan stämman har att välja på att anta eller förkasta förslaget.

En kallelse till extra stämma skall i princip uppfylla samma krav som en kallelse till en ordinarie bolagsstämma. En extra stämma skall hållas då det för angivet ändamål begärs av ägare till minst en tiondel av bolagets samtliga aktier. Om det av minoriteten begärda ärendet skulle leda till ett mot lagen eller bolagsordningen stridande beslut, synes möjligt såväl att avvisa ärendet från stämmans behandling, som att underlåta att kalla till extra stämma. Däremot framstår det ej som lämpligt att styrelsen skulle kunna underlåta att utlysa extra stämma enbart med motiveringen att den är meningslös.

Det synes inte finnas några hinder i svensk rätt mot att den ordinarie kallelsen följs av en supplerande kallelse. Då tiden mellan de två kallelserna

[152] Här underförstås sådana förutsättningar som att bolagsordningen kan innehålla ett krav på föranmälan, och att bolaget kan vara avstämningsbolag, vari aktieägare som vill närvara vid bolagsstämma måste finnas upptagen i den lista över aktieägare som VPC producerar avseende förhållandena tio dagar före stämman.

högst kan vara högst veckor torde dock det praktiska behovet av en supplerande kallelse vara ringa. Som en bättre lösning framstår istället att styrelsen i förväg meddelar aktieägarna att en kallelse till bolagsstämma kommer att utfärdas. Aktieägarna får på så sätt goda möjligheter att åstadkomma att ärenden tas upp av stämman.

5. Deltagare i bolagsstämma.

5.1. Inledning.

Eftersom bolagsstämman är det forum där aktieägarna kan utöva sin med aktierna följande förvaltningsrätt,[1] 9 kap 1 § 1 st ABL, har aktieägarna, men i princip ingen annan,[2] en ovillkorlig rätt att delta i stämman.[3]

I fallet AG 1988 s 304[4] har en bolagsstämmas beslut ogiltigförklarats då en aktieägare, som innehade tre aktier men saknade rösträtt, felaktigt vägrats tillträde till stämman.

I det här behandlade sammanhanget skulle jävsproblematiken kunna aktualiseras. En aktieägare gentemot vilken det kan åberopas jäv har dock rätt att delta i bolagsstämman utom när det gäller röstning i just den fråga som han är jävig i, 9 kap 3 § 2 st ABL. Jävsreglernas behandling får därför anstå till avsnitt 9.5.3.

Aktieägarnas ovillkorliga rätt att delta i bolagsstämma medför att en intressant fråga blir vem som är aktieägare (avsnitt 5.2.).

I ett aktiebolags bolagsordning kan införas en hembudsklausul, 3 kap 3 § ABL. Om en aktie belagd med hembud bytt ägare, medför aktien inte rätt att delta i bolagsstämma innan det är avgjort huruvida lösningsrätten kommer att utnyttjas, 3 kap 3 § 5 st ABL. I avsnitt 5.3. behandlas inverkan av hembudsklausuler på rösträtten vid bolagsstämma.

I 115 § 1 st 1944 års ABL stadgades att en aktieägare kunde avkrävas en försäkran om att han verkligen var ägare till de aktier han önskade rösta för. Syftet med bestämmelsen var att försvåra missbruk av formell legitimation som aktieägare, d v s att utnyttja bulvaner.[5] Något motsvarande stadgande har ej

[1] Karlgren 1929 s 235 f och Kedner & Roos I 1988 s 224 (9:1.01).

[2] Nial 1988 s 156 och Rodhe 1989 s 175. Så även i Västtyskland, Henn 1984 s 7 f och Hueck 1982 s 226 f, i Danmark, P. Blok, Ejerlejligheder, (2 udg København 1982) s 420 och Werlauff 1983 s 308, och i England, Farrar 1985 s 269.

[3] Dotevall 1989 s 62.

Även i de länder där rösträttslösa aktier accepteras har alla aktieägare rätt att närvara vid bolagsstämma. Se t ex Obermüller m fl 1969 s 65 och Werlauff 1983 s 297. (I Danmark får bolagen behålla rösträttslösa aktier som utgivits före 1973 års aktieselskabslovs ikraftträdande, 169 § 1 st DASL.)

Även enligt äldre svensk rätt ansågs varje aktieägare in dubio ha rätt att närvara vid bolagsstämma. Se Hagströmer 1872 s 225.

[4] Se närmare ovan i avsnitt 1.2.2.

[5] Stenbeck m fl 1970 s 341.

upptagits i 1975 års lag.[6] Skälen till ändringen är att regeln visade sig kunna utnyttjas till att förhindra röstning även av verkliga aktieägare,[7] samt att det bedömdes som mycket tveksamt huruvida den i praktiken fungerade som ett effektivt hinder mot utnyttjandet av bulvaner.[8] Förhållandet att 1975 års ABL inte innehåller något stadgande motsvarande 115 § 1 st 1944 års ABL, innebär inte att det idag är tillåtet att utnyttja bulvaner. Som substitut till institutet med äganderättsförsäkran föreslog aktiebolagsutredningen att röstning genom bulvaner skulle straffbeläggas.[9] Föredragande statsrådet ansåg dock klanderreglerna utgöra en tillräcklig sanktion,[10] varför något straffstadgande inte infördes. Ett korrekt bolagsstämmobeslut är alltså beroende av att ingen bulvan tillåtits rösta. Bulvanproblematiken behandlas i avsnitt 5.4.

I avstämningsbolag gäller särskilda regler. För att delta i bolagsstämma fordras att aktieägaren varit registrerad hos VPC i så god tid före stämman att han upptagits i den avskrift av aktieboken som VPC framställer inför stämman, 9 kap 1 § 2 st jfrt m 3 kap 13 § 2 st ABL. De särskilda problem som kan uppkomma i samband med reglerna om deltagare i bolagsstämma i avstämningsbolag behandlas i avsnitt 5.5

I avsnitt 5.6. förs en diskussion om rösträtten på bolagsstämma ur ett de lege ferenda perspektiv.

Om en aktieägare själv inte kan eller vill delta i bolagsstämman har han rätt att utnyttja en ställföreträdare, 9 kap 2 § 1 st ABL. Det kan förekomma att en bolagsstämma skall behandla ett ärende som är så invecklat att en aktieägare ej tror sig kunna bemästra det på egen hand. Aktieägarna har därför givits rätt att till stämman medföra ett biträde, 9 kap 2 § 2 st ABL. Ombud och biträden behandlas i avsnitt 5.7.

Förutom de personer som kan åberopa ett aktieinnehav som grund för sin rätt att delta i stämman kan även andra grupper tänkas ha en sådan rätt. Som exempel kan nämnas styrelsens ledamöter, VD och bolagets revisorer. Även helt utomstående personer, t ex journalister, skulle under vissa omständigheter kunna tänkas ha rätt att närvara vid stämman. Närvaroberättigade personer som inte är aktieägare behandlas i avsnitt 5.8.

I bolagsordningen kan föreskrivas att aktieägarna måste föranmäla sig om de önskar delta i stämman, 9 kap 1 § 3 st ABL. Frågeställningarna runt föranmälan till bolagsstämma behandlas i avsnitt 5.9.

[6] Ett liknande regelsystem återfinns fortfarande i engelsk rätt. Se sec 212-216 CA.

[7] Ett sådant fall behandlas av Rodhe i Ekonomisk Revy 1950 s 293.

[8] SOU 1971:15 s 226 f; prop 1975:103 s 392 f och Nial 1988 s 162.

[9] SOU 1971:15 s 227 och 406 f.

[10] Prop 1975:103 s 573.

5.2. Vem är aktieägare?

Här skall göras ett försök att utreda vad som fordras för att en person skall anses som aktieägare, i den meningen att han som följd härav äger närvara vid bolagsstämman och där utöva den med aktierna följande rätten, aktierätten.[11]

För att en person skall få utöva rösträtt på bolagsstämma fordras dels att han är antecknad i aktieboken, dels att han är den som har äganderätten till aktierna i fråga.[12] Beroende på hur man väljer att definiera den materiella äganderätten[13] kan ytterligare ett krav tillkomma, nämligen att den som vill utöva rösträtt inte är bulvan för ett kontrollsubjekt enligt lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag, som ej erhållit förvärvstillstånd.[14] Aktieägare som har rösträtt på stämman har också närvarorätt och vice versa. Det finns i Sverige ingen möjlighet att frånta en aktieägare rätten att utöva rösträtt på bolagsstämma.[15]

I andra länder är det ofta tillåtet med rösträttslösa aktier. Se t ex 3 kap 1 § 1 st och 9 kap 3 § 1 st NASL och sec 24 (3) i den kanadensiska Business Corporations Act 1975, samt om den senare Farrar: "At least one class [of shares] must have voting rights."[16] I Västtyskland är huvudregeln att varje aktie medför rösträtt, 12 § 1 st 1 meningen AktG. Preferensaktier kan dock utges utan rösträtt, 12 § 1 st 2 meningen och 139 § 1 st AktG.

I People ex rel Watseka Telephone Co. v. Emmerson[17] har Illinois' tidigare bestämmelse om cumulative voting[18] (Illinois Constitution art XI, sec 3) - i vilken stadgades bl a att varje aktieägare vid styrelseval hade rätt att rösta "for the number of shares of stock owned by him, for as many persons as there are directors /.../ to be elected, or to cumulate said shares, and give one candidate as many votes as the number of directors multiplied by the number of his shares of stock shall equal, or to distribute them on the same principle among as many candidates as he shall think fit" - tolkats såsom ett förbud mot att ge ut aktier som inte ger rösträtt vid styrelseval.

Vem som är aktieägare skulle alltså kunna avgöras utgående från vem som har närvaro- och rösträtt på stämman. En dylik bedömningsgrund leder dock till

[11] Se om begreppet Taxell 1959 s 9.

[12] Se nedan i avsnitt 5.4.

[13] Se härom nedan i avsnitt 5.4.1.

[14] Rösträtt föreligger givetvis inte heller för en bulvan för ett kontrollsubjekt som erhållit förvärvstillstånd. Här brister det redan i den materiella äganderätten.

[15] Se t ex Nial 1988 s 137 och Rodhe 1989 s 126.

[16] Farrar 1985 s 177 f.

[17] 302 Ill. 121, 171 N.E. 707, 21 A.L.R. 636 (1922).

[18] Se närmare härom nedan i avsnitt 7.6.3.

ett cirkelresonemang och därigenom är inte mycket vunnet. Det torde ofta vara just när det gäller att avgöra vem som skall få rösta på en bolagsstämma som det är intressant att få veta vem som är aktieägare.

När det gäller att avgöra vem som är materiell aktieägare synes det för svensk rätts del vara en rimlig utgångspunkt att den som gjort det ekonomiska risktagandet ett aktieförvärv innebär, betraktas som aktieägare och ges rätt att utöva inflytande över bolaget.[19] Vid t ex ett köp bör sålunda äganderätten följa den reella ekonomiska uppoffringen vid förvärvet.[20]

Vid ett köpeavtal med bara två parter inblandade, finns det två tänkbara tidpunkter för äganderättens övergång. För det första kan man tänka sig att lägga vikt vid den tidpunkt då parterna ingår ett avtal. För det andra kan man tänka sig att den relevanta tidpunkten är när sakrättsligt skydd uppnås. Det sakrättsliga skyddet uppnås i princip i och med traditionen.[21] Redan i och med avtalet är dock parterna obligationsrättsligt bundna,[22] och det är därefter köparen som har att stå för det med aktieförvärvet följande ekonomiska risktagandet, vilket medför att säljaren inte längre bör kunna anses vara aktieägare.[23] För att köparen i sin tur skall kunna legitimera sig som aktieägare gentemot bolaget fordras att han fått aktierna i sin besittning, 3 kap 7 § 3 st 1 meningen ABL. Aktierna kan alltså komma att passiviseras under tiden från parternas obligationsrättsliga bundenhet, till dess att aktierna kommer i förvärvarens besittning.[24]

Besittningsregeln modifieras av det nya värdepapperslösa, kontobaserade VPC-systemet. Redan enligt 9 § 1 meningen i lagen (1987:623) om förenklad aktiehantering[25]

[19] SOU 1941:9 s 488 och prop 1975:103 s 386.

[20] Roos 1969 s 221 f.

[21] 3 kap 6 § 1 st 1 meningen ABL jfrt m 22 § SkbrL. Se vidare Flodhammar i SvJT 1986 s 31; T. Håstad, Sakrätt avseende lös egendom (3 uppl 1986) s 201; Ramberg 1989 s 178; K. Rodhe, Handbok i sakrätt (1985) s 213 (§ 16 efter not 36); d s 1989 s 141 f och Sjöberg i SvJT 1986 s 386.
Det finns givetvis undantag från huvudregeln. Om aktierna t ex innehas av tredje man - en inte alldeles ovanlig situation - uppnås sakrättsligt skydd i och med denuntiation. Se Rodhe 1985 s 214 (§ 16 vid not 41). Vidare har ifrågasatts om inte sakrättsligt skydd borde uppkomma tidigare vid försäljning av VPC-noterade aktier genom fondkommissionär. Se Sjöberg a a s 385 ff.

[22] Här och i fortsättningen förutsätts att avtalet ej är behäftat med någon ogiltighetsgrund.

[23] Roos 1969 s 224. Frågan har i Norge lösts på det här angivna sättet. Se Rt 1966 s 1120, där en aktiesäljare, som inte fått betalt och som låg i tvist med köparen, inte ansetts ha rösträtt, och Skåre & Knudsen 1987 s 89 (§ 3-9, 1) och 201 (§ 9-1, 4).

[24] Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 201 (§ 9-1, 4).

[25] Enligt lagen (1989:830) om upphörande av lagen (1987:623) om förenklad aktiehantering skall den senare lagen upphöra att gälla i den ordning regeringen bestämmer. Regeringen har beslutat att upphörandet skall träda i kraft den 8 december 1989, varvid istället reglerna i aktiekontolagen (1989:827) träder i kraft, 1 § 1 och 4 pp förordningen (1989:844) om ikraftträdande av

kan man underlåta att utfärda aktiebrev för förvaltarregistrerade aktier. Om aktiebrev inte utfärdats för förvaltarregistrerade aktier skall angående "ägarens eller någon annans rätt så anses som om aktiebrev utfärdats för förvaltaren och omhändertagits av denne",[26] 9 § 2 meningen lagen (1987:623) om förenklad aktiehantering. I det värdepapperslösa systemet kan en aktieägare tillfälligtvis bli röstberättigad, medan aktierätten i övrigt kvarligger hos förvaltaren,[27] 8 kap 4 § aktiekontolagen (1989:827).

En förutsättning för att säljaren skall förlora sin äganderätt redan vid avtalsslutet torde vara att den obligationsrättsliga bundenheten inte är beroende av att ett villkor uppfylls. Så länge ett dylikt villkor inte är uppfyllt, bör naturligen överlåtaren - under förutsättning att någon besittningsövergång ej kommit till stånd - vara att anse som ägare till aktierna. De praktiska nackdelarna med det här beskrivna rättsläget synes vara små. Parterna kan själva i det närmaste eliminera passiviseringstiden genom att se till att tidpunkterna för den obligationsrättsliga bundenheten och besittningsövergången sammanfaller, eller åtminstone att passiviseringstiden inte sträcker sig över någon för deltagande i bolagsstämma betydelsefull tidpunkt. Verkliga problem uppstår först då aktierna är belagda med hembud.[28]

Vid aktieförvärv genom förmedling av mäklare blir bilden mer komplicerad. De obligationsrättsliga verkningarna av en transaktion blir i och för sig desamma som vid ett direkt köp.[29] Mäklaren är att se som en förmedlare av affären, och han erhåller aldrig någon äganderätt till aktierna i fråga, 2 § fondkommissionslagen (1979:748) jfrt m 53 § KommL. Även i den här aktuella situationen finns det en tidpunkt då obligationsrättslig bundenhet uppkommer, till vilken man skulle kunna koppla rätten att delta i bolagsstämma. Så torde också ske i de situationer då försäljning av aktier i icke aktiemarknadsbolag[30] sker genom mäklare.

Även när det gäller VPC-registrerade bolag synes det överensstämma bäst med hävdvunnen terminologi att i förhållande till bolaget betrakta köparen som aktieägare i och med besittningsövergången. I avstämningsbolag finns emellertid en särpräglad regel. En aktieägare måste för att ha rätt att delta i bolagsstämma i avstämningsbolag vara registrerad hos VPC i så god tid att han

aktiekontolagen (1989:827) m m. Under tiden intill den 1 januari 1991 skall dock de nya bestämmelserna tillämpas endast i de fall regeringen särskilt beslutar om, 2 § jfrt m 1 § 1 och 4 pp förordningen (1989:844) om ikraftträdande av aktiekontolagen (1989:827) m m.

[26] Rodhe i Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1987 s 518.

[27] Prop 1988/89:152 s 121 och Rodhe a a s 524 f.

[28] Se härom nedan i avsnitt 5.3.

[29] Se, avseende de sakrättsliga verkningarna, Flodhammar i SvJT 1986 s 30 ff och Sjöberg i SvJT 1986 s 385 ff.

[30] Se om termen 4 § 1 st 3 p lagen (1985:571) om värdepappersmarknaden.

finns antecknad på den lista som VPC upprättar avseende förhållandena tio dagar före stämman, 9 kap 1 § 2 st jfrt m 3 kap 13 § 2 st ABL. För att få delta i en bolagsstämma måste alltså en köpare antecknas i aktieboken senast tio dagar före stämman. Vid en aktieförsäljning genom fondkommissionär sker anmälan till VPC genom mäklaren.[31]

En arvlåtare kan i testamente ge en aktiepost till en person, medan nyttjanderätten eller rätten till avkomst av aktien tilläggs någon annan, samtidigt som den sistnämnde i testamentet ges rätt att företräda aktierna. Här görs ett undantag från splittringsförbudet,[32] varvid den som tillagts företrädesrätten skall jämställas med aktieägare, 3 kap 15 § 1 st ABL.

Avseende samägare hävdades tidigare att alla samägare var att anse som aktieägare, och därmed berättigade att närvara vid stämman.[33] Idag kan ägarna endast representeras genom en gemensam företrädare, 3 kap 14 § 3 st ABL.

Dödsbon, handelsbolag, aktiebolag och andra juridiska personer företräds som aktieägare av en behörig ställföreträdare. Vem som är behörig att företräda en juridisk person löses av regelsystemet angående det aktuella rättsinstitutet.[34]

5.3. Inverkan av hembud.

Särskilda problem uppkommer när ett bolag har en hembudsklausul i sin bolagsordning. Hembudsklausuler regleras i 3 kap 3 § ABL. Som utgångspunkt är aktier fritt överlåtbara, 3 kap 2 § ABL. En förvärvsbegränsning måste ha stöd i lag för att ha associationsrättslig verkan.[35] En begränsning som grundas på avtal saknar alltså verkan mot bolaget. Däremot kan den givetvis vara giltig mellan avtalsparterna.[36] En enligt aktiebolagslagen tillåten förvärvsbegränsning utgörs av hembudsklausuler.

Möjligheten att införa förvärvsbegränsningar är främst avsedd för små

[31] Frågorna angående rätten att närvara och rösta vid bolagsstämma i avstämningsbolag medför speciella problem, vilka behandlas nedan i avsnitt 5.5.

[32] Se närmare härom nedan i avsnitt 9.5.4.1.

[33] I Stenbeck m fl 1970 s 17 förutsätts att rösträtten kan utövas av delägarna i förening. Ett dylikt arrangemang förutsätter att alla delägarna har tillträde till stämman.

[34] Se för aktiebolags del 8 kap 11 § och 12 § jfrt m 6 § 2 och 3 meningen ABL. Se även nedan i avsnitt 5.6.2.

[35] Rodhe 1989 s 154.

[36] J. Kansmark & C. M. Roos, Aktieägaravtal (1985) s 27 f. Se vidare nedan i avsnitt 9.5.4.2.

bolag av typen familjeföretag,[37] där det kan finnas ett intresse av att inte kontrollen över bolaget hamnar i utomståendes händer. I större bolag är hembudsklausuler mer sällsynta.[38] Aktier som är registrerade på Stockholms fondbörs får inte omfattas av hembudsklausuler.[39]

En hembudsklausul fungerar i korta drag på följande sätt.[40] I bolagsordningen kan införas förbehåll att aktier som bytt ägare skall hembjudas. Förbehållet skall antecknas på aktiebreven, 3 kap 4 § 2 st 5 meningen ABL. Förbehållet skall ange vem som är lösningsberättigad. Till skillnad mot vad som gällde enligt 70 § 1 st 1944 års ABL kan hembudsklausulen stadga att hembud skall fullgöras även då aktierna övergår till någon som redan tidigare är aktieägare i bolaget. Den som förvärvat aktie belagd med hembud skall anmäla förvärvet till bolagets styrelse. Som anmälan räknas ej en begäran om att bli införd i aktieboken.[41] Så fort styrelsen erhållit en anmälan skall den lämna meddelande till alla lösningsberättigade personer, vilka därefter får framställa begäran om inlösen.

En hembudsskyldig aktieförvärvare kan inte utöva den med aktierna följande förvaltningsrätten innan det visar sig att lösningsrätten ej kommer att utövas, 3 kap 3 § 5 st ABL. En aktieförvärvare får inte införas i aktieboken innan det visar sig att lösningsrätt ej kommer att utövas, 3 kap 7 § 3 st 2 meningen ABL. Så snart det visar sig att lösningsrätt ej kommer att utövas är styrelsen skyldig att införa förvärvaren i aktieboken, 3 kap 7 § 3 st 1 meningen ABL. En aktieförvärvare erhåller sålunda sin rätt som aktieägare samtidigt som han erhåller sin formella legitimation.

I Västtyskland är det möjligt att överlåta enbart den formella aktieägarlegitimationen,[42] 135 § 7 st AktG. Sådan s k "Legitimationsübertragung" utlöser hembudsskyldighet.[43]

Överlåtaren å andra sidan, är i och med avtalet ej längre att anse som aktie-

[37] Sandström 1976 s 14 ff, 36 ff och 53 ff (med en utförlig genomgång av rättsutvecklingen i Sverige). Jfr för västtysk del Hefermehl & Bungeroth i AktG Kommentar § 68 Rn 73; Lutter & Grunewald i AG 1989 s 109 och Sieveking & Technau i AG 1989 s 17.

[38] Sandström 1976 s 14 ff, 36 ff och 53 ff.

[39] PM av den 3 juni 1982 ang registrering av aktier vid Stockholms fondbörs (återgivet i Börsregler 1988 s 91 ff); SOU 1986:23 s 27; SOU 1990:1 Bilaga 2 s 71 och Moberg i Börsrätt 1989 s 37. Avsaknaden av hembudsklausul är en av de faktorer börsstyrelsen väger in vid sin registreringsprövning enligt 19 § 2 st lagen (1979:749) om Stockholms fondbörs.

[40] Se närmare 3 kap 3 § ABL.

[41] Sandström 1976 s 237 ff och Kedner & Roos I 1988 s 67 (3:3.05.).

[42] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 134 Anm 98 f.

[43] Lutter & Grunewald i AG 1989 s 114 och Sieveking & Technau i AG 1989 s 18.

ägare,[44] och är därmed utesluten från att utöva någon med aktierna följande rätt. Aktierna i fråga kommer sålunda, under tiden från avtalsslutet till den tidpunkt då en ny ägare införs i aktieboken, att passiviseras.[45] I vissa bolag kan passiviseringseffekten medföra stora nackdelar.[46] I enlighet med vad som ovan[47] anförts om att den som tagit den ekonomiska risken förenad med ett aktieförvärv också skall ha inflytande över bolaget, synes resultatet vid första anblicken vara ofrånkomligt. Under den tid då ett lösningsförfarande kan initieras framstår det som omöjligt att avgöra vem som tar den ekonomiska risken.

Passiviseringen av en försåld aktiepost synes dock inte vara någon nödvändig följd av uppbyggnaden av det aktiebolagsrättsliga systemet. En förvärvare av hembudspliktiga aktier är *skyldig* att hembjuda aktierna, medan de som är lösenberättigade har en *rätt* att lösa den hembjudna aktieposten. När hembud skett kan alltså de lösenberättigade välja att utnyttja sin lösningsrätt om bolaget går bra, medan de kan överlåta risken för förluster på de hembudsskyldiga. Förhållandet att de lösenberättigade har möjlighet att välja om de vill ta uppkomna förluster, medan de hembudsskyldiga inte kan påverka sitt risktagande, medför att det inte synes föreligga några principiella hinder mot att de lege ferenda tillerkänna de aktiebolagsrättsliga förvaltningsbefogenheterna till förvärvare av hembudspliktiga aktier från och med den tidpunkt då hembud sker.

Det har tidigare hävdats att passiviseringsproblemet i praktiken löses så att aktieförvärvaren ges rätt att rösta med stöd av en fullmakt från den gamle aktieägaren.[48] En röstningsfullmakt blir dock ogiltig i och med att fullmaktsgivaren avhänder sig sina aktier, och aktieförvärvaren kan alltså inte stödja sin rösträtt på fullmakten. Beslut som fattas med stöd av förvärvarens röster blir därmed behäftade med fel, och riskerar att upphävas,[49] 9 kap 17 § 1 st ABL.

I det amerikanska fallet In Re Giant Portland Cement Co.[50] hade aktier sålts efter att införingar i aktieboken upphört inför en stämma, och därmed passiviserats. I USA anses dock att rätten att delta i bolagsstämma följer av aktieboken, varför säljarna kunnat utställa röstningsfullmakter till köparna.

Sandström hävdar att den valda konstruktionen av hembudsklausuler medför

[44] Se ovan i avsnitt 5.2.

[45] NJA 1978 s 214, där en återgång av köpet, efter att lösningsanspråk framställts, ej brutit hembudsskyldigheten och den därmed följande passivitetsverkan; Sandström 1976 s 81 och Rodhe 1989 s 159.

[46] Se härom Sandström 1976 s 299.

[47] Avsnitt 5.2.

[48] H. Nial, Om aktiebrev och andra aktierättsliga dokument (1929) s 60 not 206.

[49] Sandström 1976 s 299 not 4.

[50] 26 Del.Ch. 32, 21 A.2d 697 (1941).

att de lösningsberättigade ges möjlighet att genom omotiverade processer störa bolagsverksamheten och orsaka bolagen ekonomiska problem.[51] Den risk som Sandström påtalar synes vara liten. I normalfallet torde man kunna utgå från att alla aktieägare har ett intresse av att bolagets verksamhet utvecklas gynnsamt. Det finns emellertid ett annat argument som talar för att Sandströms negativa inställning till konstruktionen av 3 kap 3 § ABL är befogad. Ett aktiebolags verksamhet bedrivs efter kontrollaktieägarens intentioner, och om förutsättningarna visar sig vara ohållbara får i slutändan antingen bolaget upphöra med sin verksamhet, eller kontrollaktieägaren uppge sin nyckelställning till någon med annorlunda idéer.[52] Om en kontrollpost aktier passiviseras genom en hembudsklausul övergår kontrollen över bolaget på någon annan, vilken ej gjort någon mot makten svarande kapitalinsats. En hembudsklausul kan alltså - liksom röstvärdesdifferentiering - leda till att någon kan komma att driva en riskfylld verksamhet utan att själv ha satsat kapital motsvarande hans inflytande över verksamheten, vilket strider mot den principiella uppbyggnaden av aktiebolagsinstitutet.[53] Den avgörande skillnaden mellan röstvärdesdifferentiering och hembudsklausuler, är att medan röstvärdesdifferentiering är planerad i förväg och avsedd att verka maktplacerande under lång tid, slår hembudsklausulens passiviseringseffekt slumpmässigt och blint samt verkar endast under en begränsad tidsperiod.

Sammanfattningsvis kan ingen utöva de med en hembudsbelagd aktie följande förvaltningsbefogenheterna, under tiden från förvärvsavtalet, intill dess den nye ägaren antecknas i aktieboken, vilket ej får ske förrän det är klart om lösningsrätten kommer att utövas eller ej.

5.4. Bulvaner.

9 kap 1 § ABL har givits en mycket mångsfasetterad innebörd. För det första anger bestämmelsen bolagsstämmans karaktär av organ där delägarna kan utöva sin med aktierna följande förvaltningsrätt.

För det andra har motsvarande bestämmelse i 1944 års aktiebolagslag[54] givits betydelsen att den rätt att besluta i bolagets angelägenheter som tillkommer stämman ej får tilläggas någon annan. Regeringsrätten har i RÅ 1951 nr 34 vägrat registrering av en bolagsordning som stadgade att bolagsstämmans beslut vid lika röstetal skulle avgöras av skiljemän. Motiveringen var att aktiebolagslagen med tvingande verkan fastställt

[51] A a s 81.

[52] Se härom Rydqvist i EFI Årsbok 1986 s 42 ff.

[53] SOU 1941:9 s 488; prop 1975:103 s 225; FiU 1983/84:20 s 72 f och Dir 1984:7 s 2 f.

[54] 114 § 1 st 1 p 1944 års ABL.

bolagsstämmans kompetens. På grund av rättsfallets ålder och senare tillkommen lagstiftning[55] torde det ej gå att dra allt för långtgående slutsatser härav. Huvudregeln är dock densamma idag.[56]

För det tredje anses 9 kap 1 § 1 st ABL, liksom motsvarande stadganden i äldre aktiebolagslagar,[57] innebära att en person, för att ha rösträtt på bolagsstämma, måste dels vara antecknad som aktieägare i aktieboken,[58] dels ha verklig äganderätt till de aktier han är antecknad för. I lagens förarbeten och i doktrinen är enigheten om kraven på anteckning i aktieboken och på materiell äganderätt närmast förbluffande.[59] Ingen synes ens ha ifrågasatt kravens lämplighet, vilket dock kommer att göras nedan.[60]

Aktiebokens betydelse för rösträtten infördes i 1910 års aktiebolagslag, 28 § 4 st 1910 års ABL. I 1895 års aktiebolagslag ansågs kravet på att aktiebok skulle föras (47 § 1895 års ABL) utgöra en del av den kontroll som åstadkoms genom publicering.[61]

För norsk och dansk rätts del är det inte en nödvändig förutsättning för få utöva rösträtt att aktieägaren är antecknad i aktieboken, 27 § 1 st DASL och 3 kap 9 § 1 st NASL. För att få utöva rösträtt skall aktieägaren antingen vara införd i aktieboken, eller till styrelsen ha anmält och styrkt sitt aktieförvärv. Materiell äganderätt måste

[55] Se t ex 32 § MBL, om möjligheterna att delegera vissa beslut till arbetstagarna eller till ett särskilt inrättat partssammansatt organ. Vissa av de beslut som ankommer på bolagsstämman kan vidare enligt uttryckligt lagstadgande delegeras till bolagets styrelse. Se 4 kap 15 § ABL. Det senare stadgandet har givit upphov till visst missbruk, varför det kritiserats och för vissa situationer föreslagits avskaffat. Se Ds Fi 1986:21. Lagstiftaren har följt det framställda förslaget. Se 4 § 1 st lagen (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag m m.

[56] Kedner & Roos I 1988 s 248 (9:13.03) och Roos 1969 s 121 ff. Jfr Andenæs 1981 s 40 och 166; Augdahl Aksjeselskapet s 316 f och 330; Farrar 1985 s 104 f; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 315 (§ 9-13, 6); Werlauff i UfR 1982 B s 204 och Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 713 (§ 53 Rn 26). En annan mening har anförts av Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1333 (§ 47 Rn 13).

[57] 32 § 1 st 1895 års ABL, 76 § 1 st 1910 års ABL samt 114 § 1 st 1944 års ABL.

[58] Det är styrelsens uppgift att föra aktiebok, 3 kap 7 § 1 st 1 p ABL. Särskilda problem kan uppkomma i samband med styrelsens prövning av vem som skall införas. Dessa frågor behandlas ej här. Se härom Sandström i Festskrift till Rodhe 1976 s 385 ff.

[59] Se t ex SOU 1941:9 s 489; SOU 1971:15 s 220; prop 1975:103 s 386 f; Flodhammar 1984 s 50 f; d s i SvJT 1986 s 35; Kedner 1987 s 76; Kedner & Roos I 1988 s 225 (9:1.02); Lind 1981 s 186 f; Nial 1934 s 13 f; d s 1988 s 156 och 265; Rodhe 1989 s 176; Roos 1969 s 195; Sandström a a s 386 och Stenbeck m fl 1970 s 338 f. Jfr Taxell 1959 s 12 ff och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 134 Anm 98.

[60] Se avsnitt 5.6.1.

[61] Förslag till lagar om enkla bolag och handelsbolag, om aktiebolag samt om föreningar för ekonomisk verksamhet m m, afgifna af den dertill i nåder utsedda komité (1890) s 124. Se också Sandström a a s 385.

dock föreligga.[62] Rättsläget i Norge och Danmark överensstämmer med aktiebolagsutredningens förslag.[63] Anledningen till att utredningens förslag ej förverkligades i Sverige är att föredragande statsrådet ansåg regeln kunna leda till onödiga komplikationer i VPC-bolag, där rätten att delta i stämma tillkommer den som uppförts i utskrift av aktieboken avseende förhållandena tio dagar före stämman,"[64] 9 kap 1 § 2 st jfrt m 3 kap 13 § 2 st ABL.

En mellanman har, bortsett från den uttryckligen lagreglerade möjligheten att utnyttja fullmäktige, i princip inte rösträtt för de aktier han för huvudmannens räkning besitter.

Vad gäller bulvaner är ett speciellt problem att "termen bulvan [r]ättsligt sett /.../ inte [har] någon allmänt godtagen innebörd."[65] I 115 § 1 st 1 meningen 1944 års ABL angavs att aktieägare kunde avkrävas försäkran om att han förvärvat verklig äganderätt till aktie, och inte åtkommit den under falskt sken av köp, gåva eller annat förvärv. Den begreppsanalys som ligger närmast till hands här är den som utförts av Roos,[66] vilken, med utgångspunkt från de bulvanrekvisit som uppställts av Grönfors,[67] tar sikte på just den situation som är aktuell här. Självklara rekvisit torde vara att det föreligger någon typ av uppdragsförhållande mellan bulvanen och huvudmannen, att bulvanen är den som står antecknad i aktieboken, och att bulvanen uppträder i eget namn, d v s han avslöjar inte att han företräder någon annan. Bedömningen av vad som erfordras utöver de nämnda rekvisiten torde lämpligen ske utgående från hela den faktiska ekonomiska situationen.[68] En bulvansituation i här aktuellt hänseende föreligger därför när en uppdragstagare som är registrerad som aktieägare i aktieboken uppträder på bolagsstämman under eget namn, medan det är uppdragsgivaren som i realiteten tar den ekonomiska risk som är förenad med aktieägande.

I den här givna definitionen saknas flera av de rekvisit som angetts i doktrinen. Det har t ex hävdats att huvudmannen måste hållas dold i huvudmannens eget intresse.[69] Ett

[62] Andenæs 1981 s 85 och 159 f; Græsvænge & Thomsen 1985 s 154 (§ 27, 3); E. Hørlyck, Aktie- og anpartsselskaber (København 1985) s 49; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 115 (§ 3-9, 2) och Moljord i Lov og Rett 1986 s 377.

[63] SOU 1971:15 s 152 och 170 f.

[64] Prop 1975:103 s 326 f.

[65] Prop 1984/85:111 s 7.

[66] 1969 s 218 ff.

[67] Ställningsfullmakt och bulvanskap (1961) s 305.

[68] Roos 1969 s 221 f och P. Stjernquist, Föreningsfirmans funktion (1950) s 64.

[69] Se t ex LU 1984/85:25 s 3; Grönfors a st; Nial 1988 s 162 och H. Tiberg, Mellanmansrätt (7 uppl 1986) s 79.

dylikt krav innebär att rättsverkningarna blir olika beroende på i vems intresse agerandet företagits. Eftersom röstning på bolagsstämma är den metod som lagen anvisar när aktieägarna skall utöva sitt inflytande över bolagen synes en dylik begräsning inte motiverad såvitt gäller den här aktuella situationen. Ytterligare ett rekvisit som angetts på vissa ställen är att ett bulvanförhållande skall avse ett illojalt förfarande.[70] Motsatt uppfattning finns också företrädd.[71] Oavsett om ett bulvanavtal måste ha ett illojalt syfte eller ej undgår man med den ovan valda definitionen - vilken enbart är avsedd att ha bärighet vid den här behandlade frågeställningen - att behöva ta ställning i de värderingsfrågor som annars framträder. Det synes ej heller finnas några bärande skäl för att utesluta de situationer då ett bulvanavtal eventuellt skulle kunna anses vara respektabelt från definitionen. Det synes vidare vara klart att ett bulvanavtal inte kan frånkännas alla rättsverkningar.[72] En motsatt ståndpunkt skulle innebära att en bulvan som för en huvudmans räkning inköpte en aktiepost skulle bli att betrakta som aktieägare, och därmed även inneha rösträtten för aktierna.

Ett bulvanförhållandet syftar ofta till att hemlighålla huvudmannens existens.[73] I första hand är det styrelsen - vilken har ansvaret för att aktieboken är korrekt, 3 kap 7 § 1 st 1 meningen ABL[74] - som i samband med registreringsansökan har att ta ställning till frågan om någon är bulvan.[75] Om bulvanen lyckas bli införd i aktieboken och tillåts utöva rösträtt på stämman, är det upp till den som vill klandra ett bolagsstämmobeslut att bevisa att ett bulvanförhållande föreligger.[76]

Eftersom det är bulvanen som är antecknad i aktieboken, och ofta innehar aktiebreven,[77] kan det i praktiken vara mycket svårt att bevisa att ett bulvanförhållande föreligger.[78] Svårigheterna föranledde att presumtionsregler

[70] Så t ex i prop 1984/85:111 s 7; Hjerner i Festskrift till Thornstedt 1983 s 279 och Karlgren i SvJT 1962 s 270.

[71] Se t ex SOU 1983:46 s 11 och Ramberg 1989 s 151.

[72] Det synes vara klart att ett avtal mellan en bulvan och en tredje man i princip är ett giltigt avtal dem emellan. Se LU 1984/85:25 s 3; A. Adlercreutz, Arbetstagarbegreppet (1964) s 165 f, s 202 ff (särsk s 204) och s 209; d s 1989 s 141 ff; Grönfors 1961 s 277 f; Hjerner a a s 284 not 25; Karlgren a a s 265; Nial i TfR 1936 s 32 ff; Ramberg 1989 s 151; Stjernquist 1950 s 75 f och Tiberg 1986 s 81. Även J. Hellner, Om obehörig vinst (1950) s 348 ff, synes ta för givet att avtalet binder bulvanen.

[73] Se t ex SOU 1983:46 s 11.

[74] Jfr 19 kap 1 § 1 st 1 p ABL.

[75] Sandström i Festskrift till Rodhe 1976 s 385 ff.

[76] SOU 1983:46 s 25.

[77] Förhållandet mellan bulvan och huvudman kan även anordnas så att huvudmannen innehar besittningen till aktiebreven, som en form av säkerhet för att bulvanen uppfyller sin del av avtalet. Se t ex prop 1984/85:111 s 19 f.

[78] SOU 1983:46 s 25; Nial 1988 s 162 och Roos 1969 s 225 f.

föreslogs ingå i 1985 års bulvanlag.[79] Förslaget utsattes för remisskritik, varför den nuvarande lagen ej upptar några bestämmelser av denna typ.[80] Det torde alltså fortfarande vara den som påstår att det föreligger ett bulvanförhållande som har den primära bevisbördan härför.

När det gäller bulvanförhållanden vid röstning på bolagsstämma är det självfallet kraven på såväl anteckning i aktieboken som på materiell äganderätt som tilldrar sig störst intresse. Nedan behandlas frågan om vem - om någon - som har rätt eller möjlighet att utöva rösträtt för en bulvanägd aktiepost (avsnitt 5.4.1.). Därefter tas frågan om verkningarna av att en bulvan tillåts rösta på bolagsstämma upp till behandling (avsnitt 5.4.2.).

5.4.1. Rösträtt på stämma i bulvanfall.

Som ovan nämnts[81] är huvudregeln att endast den som är såväl aktieägare som registrerad som sådan i aktieboken har rösträtt på bolagsstämma. En kommissionär som inköper egendom för sin huvudmans räkning blir aldrig ägare till det inköpta, utan äganderätten övergår direkt till kommittenten, 53 § 2 st KommL. Även om kommissionären blir inskriven i aktieboken saknar han således rösträtt, eftersom legitimationen som aktieägare inte motsvaras av någon äganderätt.

När egendom innehas av en bulvan synes den övervägande meningen idag vara att det är huvudmannen som har materiell äganderätt till egendomen.[82] I analogi med kommissionslagen skulle alltså huvudmannen i och med bulvanens förvärv direkt erhålla äganderätten till den aktuella aktieposten. Eftersom ingen uppfyller kravet på både anteckning i aktieboken och äganderätt skulle det därmed vara klart att ingen kan rösta för aktierna, vilket också huvudregeln.[83] Inte heller då huvudmannen förvärvat aktierna från någon som i aktieboken kvarstår aktieägare, t ex i syfte att undgå en hembudsskyldighet,[84] är kraven uppfyllda, varför ingen kan utöva rösträtt för de

[79] SOU 1983:46 s 26 ff.

[80] Lagen (1985:227) om vissa bulvanförhållanden. Se prop 1984/85:111 s 8 och LU 1984/85:25 s 4 f. Här avvisas tanken på en allmän bulvanlagstiftning, vari presumtionsreglerna var tänkta att ingå.

[81] Avsnitt 5.4.

[82] A. Agell, Äganderätten till fastighet för makar och samboende (1985) s 35 f och 69 ff (med bl a en genomgång av praxis och uttalanden i doktrinen); Grönfors 1961 s 313 not 19; Stjernquist 1950 s 64 f och Tiberg 1986 s 80.

Se angående termerna ägande och äganderätt Agell a a s 70 och Roos 1969 s 217.

[83] Nial 1988 s 162.

[84] Jfr Sieveking & Technau i AG 1989 s 17.

aktuella aktierna.[85]

I Västtyskland kan någon annan än den verklige aktieägaren ges formell legitimation, s k "Legitimationsübertragung",[86] 135 § 7 st AktG. När det gäller namnaktier skall anmärkas i röstlängden när någon röstar i eget namn men för någon annans räkning, 129 § 3 st AktG.[87] Röstlängden är öppen för alla som har rätt att närvara vid stämman,[88] 129 § 4 st AktG.

Även i engelsk rätt har aktieboken företräde som rösträttslegitimation,[89] sec 125 (2) och (3) jfrt m sec 22 (2) CA.

Kravet på både registrering och äganderätt anses ej heller uppfyllt vid fiduciariska överlåtelser, vilka t ex kan företas i syfte att undgå en rösträttsbegränsning.[90] Regeln framgick uttryckligen av 115 § 1 st 1944 års ABL, där den begränsades till att gälla fiduciariska överlåtelser i syfte att kringgå i lag eller i bolagsordningen uppställda bestämmelser om rösträtt.[91] 115 § 1 st 1944 års ABL stadgade att aktieägare under vissa förutsättningar kunde avkrävas en äganderättsförsäkran för att få utöva rösträtt.[92] Ingenstans har antytts att bestämmelsen borttagits i syfte att tillåta att rösträtt utövas vid fiduciariska överlåtelser. Aktiebolagsutredningen föreslog tvärtom att 115 § i 1944 års lag skulle ersättas med ett straffstadgande.[93] Föredragande statsrådet ansåg emellertid att reglerna om klander av bolagsstämmobeslut utgjorde ett fullgott skydd, och avvisade därför tanken på en straffsanktion.[94] Varken aktiebolagsutredningen eller statsrådet synes ha avsett att lagändringen skulle medföra någon ändring i möjligheterna att utöva rösträtt. Om någon överlåtit en aktiepost, med sådant förbehåll om återköpsrätt att aktierna rätteligen borde vara registrerade på överlåtaren, saknar alltså såväl överlåtaren som förvärvaren rösträtt på bolagsstämma.

[85] Se, angående aktier belagda med hembud, även 3 kap 3 § 5 st 1 meningen ABL.

[86] Se t ex Henn 1984 s 33.

[87] Hueck 1983 s 231.

[88] Obermüller m fl 1969 s 79.

[89] Farrar 1985 s 191 ff.

[90] Se NJA 1910 s 38 och 1911 s 463, där i båda fallen bolagsstämmobeslut upphävdes då rösträtt utövats av personer som påstod sig ha förvärvat aktier, medan äganderätten i verkligheten kvarlåg hos säljarna, och förfarandet synbarligen företagits i syfte att säljarna skulle undgå verkningarna av 20 %-regeln. Jfr Lutter & Schneider i ZGR 1975 s 194.

[91] Roos 1969 s 222.

[92] Se ovan i avsnitt 5.1.

[93] SOU 1971:15 s 406.

[94] Prop 1975:103 s 573.

Lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m m utgör en komplikation vid behandlingen av bulvaner. Vissa personer, s k kontrollsubjekt, får inte utan tillstånd förvärva hur många aktier som helst i svenska företag, 7 § FöretförvL. Ett aktieförvärv i strid med lagen är ogiltigt, 11 § 1 st FöretförvL.[95]

Fortsättningsvis kommer framställningen att förenklas något. När framställningen fortsättningsvis talar om kontrollsubjekts handlande, avses sådant handlande som strider mot lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m m. Ett kontrollsubjekts förvärv av svenska aktier behandlas sålunda i fortsättningen som ogiltigt, varför äganderätten till aktierna aldrig kan övergå på kontrollsubjektet.

Om någon sålt en aktiepost till ett kontrollsubjekt, som i sin tur är bulvan för en huvudman som inte är kontrollsubjekt, d v s en något udda situation, torde det inte råda något tvivel om att det ej föreligger någon rösträtt för den aktuella aktieposten, inte ens om bulvanen felaktigt[96] blir inskriven i aktieboken. Bulvanen är den ende som är antecknad i aktieboken, men han är inte aktieägare.

Situationen blir problematisk först vid då det gäller att avgöra vem som innehar den materiella äganderätten. Det finns härvid två tänkbara subjekt, säljaren och huvudmannen. Enligt 11 § 1 st FöretförvL är ett kontrollsubjekts otillåtna förvärv av svenska aktier ogiltigt. Då det är själva förvärvet som är ogiltigt borde i princip den som säljer aktier till ett kontrollsubjekt kvarstå som materiell aktieägare. Slutsatsen av det hittills anförda blir att säljaren borde vara den som innehar den materiella äganderätten, en slutsats som dock torde vara något förhastad. Det är nödvändigt att splittra upp den här behandlade situationen i två separata avtal,[97] och bedöma dem var för sig.

För det första föreligger ett avtal mellan huvudmannen och bulvanen. Bulvanen har fått i uppdrag att för huvudmannens räkning inköpa aktier, samt att företräda aktierna på bolagsstämma. Det finns ingenting som tyder på att ett dylikt avtal skulle vara att betrakta som en nullitet.[98] Annorlunda kan det förhålla sig med avtalet mellan säljaren och bulvanen. Förvärvsavtalet går enligt sin ordalydelse ut på att en ogiltig rättshandling skall företas. På grund av avtalet mellan huvudmannen och bulvanen förvärvar emellertid huvudmannen äganderätten till den aktuella aktieposten.[99] Det har alltså inte skett något förvärv i strid med lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag

[95] Ett undantag görs för aktier noterade vid Stockholms fondbörs, 11 § 2 st FöretförvL.

[96] Sandström i Festskrift till Rodhe 1976 s 385 ff (särsk s 393).

[97] Jfr Nial i TfR 1936 s 32 ff.

[98] Grönfors 1961 s 315 och Hjerner i Festskrift till Thornstedt 1983 s 284.

[99] Grönfors 1961 s 313 not 19; Stjernquist 1950 s 64 f och Tiberg 1986 s 80.

m m, varför ogiltighetspåföljden i 11 § 1 st ej kan aktualiseras. Den materiella äganderätten har övergått på huvudmannen, och om han registreras i aktieboken har han även rösträtt, eftersom då den formella legitimationen och den materiella äganderätten sammanfaller.

Mer komplicerad blir bedömningen om någon sålt en aktiepost till en person som är bulvan för ett kontrollsubjekt. Situationen är en av dem som lagen (1985:277) om vissa bulvanförhållanden tar sikte på.[100] Lagen avser att förhindra att bulvaner utnyttjas i vissa situationer. I detta syfte kan dels aktier ägda av bulvaner tvångsförsäljas, dels huvudmannen och bulvanen straffas. Straff kan utdömas bl a om huvudmannen och bulvanen uppsåtligen kringgår lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m m, 2 § jfrt m 1 § 1 st 7 p BulvanL.

Inledningsvis kan konstateras att huvudmannen ej är antecknad i aktieboken, och han är inte - och kan inte bli - aktieägare. Huvudmannen kan alltså under inga omständigheter få utöva rösträtt för aktieposten i fråga.

Bulvanen är den som är antecknad i aktieboken, och alltså den som är formellt legitimerad som aktieägare. Problemet blir att avgöra vem som är materiell aktieägare. I normalfallet är ett kontrollsubjekts otillåtna förvärv av svenska aktier ogiltigt. Säljaren är alltså principiellt sett att betrakta som materiell aktieägare i de fall han sålt direkt till en utlänning eller annat kontrollsubjekt. Önskvärt vore att samma regler vore tillämpliga även i det här exemplifierade fallet. Säljaren skulle i så fall vara den materielle ägaren, varvid röstning för den aktuella aktieposten vore uteslutet eftersom ingen uppfyllde kraven för rösträtt. Då även lagen (1985:277) om vissa bulvanförhållanden måste tas med i beräkningen, är frågan dock inte så enkelt avgjord.

1985 års bulvanlagstiftning ersätter i här aktuellt avseende lagen (1934:239) om bulvanförhållande i fråga om aktier i vissa bolag. Enligt 1934 års lag var det bulvanen som var att betrakta som ägare till den aktuella aktieposten.[101] Rättsläget beskrevs i SOU 1983:46:

"Inte heller /.../ stadgas alltså ogiltighet för bulvanens aktieförvärv. Under tiden fram till dess att aktierna på nytt avyttras torde /.../ bulvanen få betraktas som ägare och den

[100] Fortsättningsvis behandlas enbart de delar av lagen (1985:277) om vissa bulvanförhållanden som är tillämpliga då bulvaner utnyttjas för aktieägande.

[101] Stjernquist 1950 s 65 och 69 (främst angående den motsvarande lagen (1925:221) om bulvanförhållande i fråga om fast egendom); Grönfors i SvJT 1956 s 243 f (även här avseende 1925 års lag); Karlgren i SvJT 1962 s 265 not 12 och Hjerner a a s 284 not 25.

Det finns även ett antal rättsfall - främst avseende lagen (1925:221) om bulvanförhållande i fråga om fast egendom - där bulvanen otvivelaktigen betraktats som materiell ägare. Se t ex NJA 1949 s 757, där en bulvan på uppdrag av en förening förvärvat fastigheter, och 1984 s 772, där make som förvärvat en fastighet, varav hälften såsom bulvan för sin hustru, i sakrättsligt hänseende ansetts äga hela fastigheten. Se även NJA 1982 s 589 (JustR Hesslers särskilda votum å s 608 ff).

som formellt kan utnyttja de rättigheter som följer med aktieinnehavet."[102]

Såvitt framgår av förarbetena till lagen (1985:277) om vissa bulvanförhållanden har den nya lagstiftningen inte medfört någon ändring i betraktelsesättet av bulvaner.[103] Förhållandet att en bulvan enligt lagen (1985:277) om vissa bulvanförhållanden eventuellt skall betraktas som materiell aktieägare innebär inte nödvändigtvis att samma betraktelsesätt måste anläggas även vid en bedömning av rösträttsreglerna i aktiebolagslagen. Det finns dock andra skäl som talar för att bedömingen enligt de två lagarna bör vara likartad.

Eftersom huvudmannens förvärv är ogiltigt enligt lagen (1982:627) om utländska förvärv av svenska företag m m är han inte att betrakta som aktieägare. Enighet torde råda om att ogiltigheten inverkar vid en bedömning enligt aktiebolagslagens regelsystem.

Att ogiltigheten har effekt även på det rent aktiebolagsrättsliga planet synes aldrig ens ha ifrågasatts.[104] Det är också relativt självklart att ogiltigheten ges följdverkningar inom aktiebolagslagens område. Syftet med utlänningslagstiftningen är att kontrollera det utländska inflytandet över svenska företag.[105] I propositionen tar lagrådet upp exempel på att ogiltigheten gäller vid tillämpningen av reglerna i aktiebolagslagen.[106] Föredragande departementschefen ansluter sig till vad lagrådet anför.[107] I såväl utredningen som i propositionen talas dock tidigare enbart om ogiltighetens obligationsrättsliga verkan, d v s i förhållandet mellan säljaren och förvärvaren.[108]

Den aktiebolagsrättsliga betydelsen av att ett aktieförvärv är ogiltigt enligt 11 § 1 st FöretförvL, kan även sägas framgå av den nära kopplingen mellan detta stadgande och 17 kap 1 § 1 st ABL. I aktiebolagslagens bestämmelse ges aktiebolag möjlighet att genom förbehåll i bolagsordningen förhindra att bolagets aktier, eller vissa av dem, förvärvas av kontrollsubjekt.

I den här behandlade situationen synes ej lämpligt att betrakta säljaren som materiell aktieägare. Det avtal som slutits mellan säljaren och bulvanen är ett vanligt köpeavtal. Att tillägga köpeavtalet ogiltighet på grund av ett för säljaren okänt avtal mellan bulvanen och hans huvudman torde ej komma på

[102] SOU 1983:46 s 13. Se också Aurén 1985 s 37.

[103] SOU 1983:46 s 77 och 87 f; prop 1984/85:111 s 9 f, 17 och 22 (jfr dock s 34 och 47) och LU 1984/85:25 s 3 och 7.

[104] Se t ex Nial 1988 s 71 f och Rodhe 1989 s 164 f.

[105] Prop 1981/82:135 s 24 f; F. Grauers, Den s k förvärvslagstiftningen (1983) s 46 ff och Rodhe 1989 s 165.

[106] Prop 1981/82:135 s 92.

[107] A a s 99.

[108] SOU 1978:73 s 614 och prop 1981/82:135 s 63.

fråga.[109] Syftet med att använda en bulvan kan vara att även för avtalsparten dölja det bakomliggande verkliga förhållandet. Det åstundade syftet kan komma att uppfyllas under en mycket lång tidsperiod. Den osäkerhet det skulle medföra för aktiesäljare om hans försäljning efter mycket lång tid skulle kunna befinnas vara ogiltig, trots att hans avtal med bulvanen ej uppvisar någon brist, är oacceptabel.

Det kan t o m ifrågasättas huruvida det är acceptabelt att riva upp ett annars oantastligt avtal även om det efter relativt kort tid avslöjas att ena parten intar ställning av bulvan.[110] Annorlunda kan det förhålla sig om säljaren är i ond tro avseende bulvanförhållandet.[111]

Om ett köpeavtals giltighet skulle vara beroende av om köparen intog bulvanställning skulle ingen någonsin kunna veta om han sålt en aktiepost eller ej. Vid ett ogiltigt förvärv skall båda parter återbära vad de uppburit på grund av avtalet.[112] Varje aktiesäljare skulle således ha en villkorad skuld som skulle kunna aktualiseras om det någon gång i framtiden visar sig att den han sålt aktier till var bulvan för ett kontrollsubjekt. Verkan av en sådan regel skulle utan tvivel kunna verka hämmande på omsättningen. Lagens (1985:277) om vissa bulvanförhållanden tvångssystem är inte heller uppbyggt på en talan riktad mot säljaren. Det anvisade tillvägagångssättet är istället en tvångsförsäljning av aktierna, 3 - 5 §§ BulvanL. Talan om tvångsförsäljning skall föras mot bulvanen, 3 § 2 st BulvanL.

Ytterligare ett argument som talar för att den ursprunglige säljaren inte skall betraktas som materiell ägare är att ett kontrollsubjekt som slutit avtal om förvärv av svenska aktier eventuellt har möjlighet att med giltig verkan vidareförsälja aktierna, varvid köparen skulle göra ett giltigt förvärv,[113] åtminstone om han är i god tro,[114] och efter inskrivning i aktieboken ha rätt att utöva rösträtt.

Oavsett om det är möjligt för ett kontrollsubjekt att vidareförsälja den inköpta aktieposten eller ej förändras inte bulvanens situation. Det är i och för sig möjligt att bulvanen varit i god tro angående huvudmannens egenskap av kontrollsubjekt. Angående hans egen egenskap av bulvan torde god tro mer sällan kunna åberopas.

[109] SOU 1983:46 s 34; Grönfors 1961 s 320 f (med någon tvekan); Hjerner i Festskrift till Thornstedt 1983 s 279 och Nial i TfR 1936 s 32 ff.

[110] Så anses dock i prop 1975/76:33 s 70 f.

[111] Se härom Nial a a s 33 f.

[112] SOU 1978:73 s 614; prop 1975/76:33 s 70 och prop 1981/82:135 s 63.

[113] Nial a a s 55 ff.

[114] Prop 1975/76:33 s 71.

Vid en sammanvägning av samtliga omständigheter framstår det som sannolikt att det är bulvanen som skulle komma att betraktas som innehavare av den materiella äganderätten till aktierna i den här behandlade situationen. Slutsatsen leder till att bulvanen skulle uppfylla både kravet på anteckning i aktieboken och kravet på materiell äganderätt. I enlighet med vad som anförts ovan skulle han alltså vara röstberättigad på bolagsstämman. Lösningen leder dock fram till orimliga konsekvenser. Nedan utförs därför ett resonemang om varför det i det här behandlade fallet inte bör vara tillräckligt att de två angivna kraven uppfyllts för att konstituera rösträtt på bolagsstämma.

Ovan har hävdats att om någon som bulvan köpt aktier för en huvudman som inte är kontrollsubjekt är ingen röstberättigad. I det fall som behandlas här har både huvudmannen och bulvanen begått en straffbar handling, 2 § BulvanL, vilket ej är fallet om huvudmannen inte är kontrollsubjekt. Det förefaller otänkbart att acceptera att den som begått ett brott skall ställas i en bättre position än den som begått en motsvarande, men ej brottslig, handling.[115] Det här anförda talar för att bulvanen ej bör ha rösträtten för aktieposten i fråga.

Motivet till lagstiftningen om utländska förvärv av svenska företag är en önskan om kontroll över det utländska inflytandet på området.[116] Om lagstiftningen gav till effekt att bulvanen erhöll rösträtt skulle lagens ändamål komma att förfelas. Det måste anses som troligt att bulvanen röstar i enlighet med huvudmannens anvisningar även om den senares aktieförvärv är ogiltigt.[117] Även ett ändamålsinriktat betraktande av lagstiftningen talar således för att bulvanen ej bör tillerkännas rösträtt.

Ytterligare ett argument som talar emot att en bulvan skulle vara röstberättigad är de bakomliggande ekonomiska realiteterna.[118] Det är oftast huvudmannen som bestått medlen för aktiernas inköp, tillgodogör sig aktiernas avkastning och bestämmer hur rösträtten skall utövas. Då det sålunda strikt ekonomiskt sett är huvudmannen som är ägare till aktierna bör bulvanen ej få rösta för dem.

Det finns ett förhållande som kan föranleda tvivel avseende bulvanens bristande rösträtt. 5 § lagen (1934:239) om bulvanförhållande i fråga om aktier i vissa bolag stadgade att rätten skulle förordna att bulvanen inte fick utöva de med aktierna följande befogenheterna samt att bulvanen skulle strykas ur aktieboken. Något motsvarande stadgande har inte upptagits i 1985 års

[115] Nial 1934 s 19.

[116] Prop 1981/82:135 s 24 f; Grauers 1983 s 46 ff och Rodhe 1989 s 165.

[117] Jfr Grönfors 1961 s 303 f, 304 och 305.

[118] Resonemanget bygger på vad Grönfors anfört. Se Grönfors 1961 s 303 f, 304 och 305.

lagstiftning. Bestämmelsen fanns med i utredningens förslag,[119] men bortföll under departementsbehandlingen. Föredragande departementschefen anförde istället att bulvanen kunde förbjudas utöva de med aktierna följande befogenheterna med stöd av 6 § BulvanL, så som denna bestämmelse lydde i lagrådsremissen.[120] Lagrådet anförde emellertid att förordnanden enligt 6 § BulvanL endast borde ges när det föreligger en risk att avvecklingen av bulvanförhållandet annars kan komma att försvåras.[121] Lagrådets uppfattning delades av föredragande departementschefen,[122] och lagtexten ändrades i enlighet härmed. I inget av de två senare nämnda förarbetsuttalandena berördes den här aktuella frågan. Det vill alltså synas som om både 1934 års och 1985 års bulvanlagstiftning förutsätter att bulvanen är berättigad att rösta för den aktuella aktieposten intill dess domstol förordnar annorlunda. Den åtgärd som aktiebolagsrättsligt kan vidtas mot att en bulvan utövar rösträtt, är å andra sidan att de beslut bolagsstämman fattar kan klandras.[123] Det är självfallet möjligt att ingen aktieägare önskar anställa en klandertalan. Bulvanlagstiftningens regler skulle därför kunna fylla funktionen att i samhällets intresse förhindra olämpligt inflytande över svenska företag. Vad som anförts här talar sålunda åtminstone ej entydigt för att en bulvan skulle vara röstberättigad på bolagsstämma.[124]

Slutsatsen blir att en bulvan ej heller då huvudmannens förvärv är ogiltigt bör vara berättigad att företräda de aktuella aktierna på stämma.[125] Ovan anfördes att bulvanen eventuellt uppfyller de två rösträttskraven. Det är sålunda nödvändigt att ändra på förutsättningarna för utövande av rösträtt. Härvid finns två alternativ. Antingen kan kraven utökas, eller ägandedefinitionen ändras. *Det första* alternativet skulle innebära att det för rösträtt på bolagsstämma uppställdes följande krav. (a) Den som önskar rösta skall vara materiell aktieägare. (b) Den som önskar rösta skall vara antecknad i aktieboken. (c) Den som önskar rösta får inte vara bulvan för någon som ej får förvärva de aktuella aktierna. Det sistnämnda kravet kan nyanseras något: Den som önskar rösta får ej stå under sådant inflytande av ett kontrollsubjekt, att den sistnämnde borde vara registrerad i aktieboken om han ej var

[119] SOU 1983:46 s 86.

[120] Prop 1984/85:111 s 24.

[121] A a s 43.

[122] A a s 49.

[123] Se t ex prop 1975:103 s 573.

[124] I Nial 1934 s 19 not 25 avvisas kategoriskt tanken på ett e contrarioslut från 5 § lagen (1934:239) om bulvanförhållande i fråga om aktier i vissa bolag.

[125] Resultatet överensstämmer med vad som anförs i Roos 1969 s 217 ff (särsk s 224 f). Så även, med kortfattad motivering, Nial 1988 s 162. Ståndpunkten finns utförligare motiverad i Nial 1934 s 17 ff.

kontrollsubjekt. *Det andra* alternativet innebär att termen aktieägare ges olika betydelse i lagen (1985:277) om vissa bulvanförhållanden och aktiebolagslagen. Som utvecklats strax ovan synes en differentierad innebörd av termen ej ha varit avsedd vid arbetet med 1985 års bulvanlagstiftning. Lösningsförslaget skulle vidare även innebära vissa komplikationer i samband med lagtolkningen. Oavsett vilket alternativ som väljs uppnås dock ett tillfredsställande rättsläge.

Sammanfattningsvis kan antagas att en bulvan aldrig innehar rösträtt för de aktier han innehar för någon annans räkning. Det aktiebolagsrättsliga splittringsförbudet[126] fungerar som ett hinder mot att någon annan än den som har det ekonomiska intresset i bolaget ges inflytande över stämmans beslut.[127]

För att någon skall erhålla rösträtt vid bolagsstämma fordras att han (a) är den som enligt tvingande lagstiftning och på grund av de verkliga ekonomiska förhållandena bör vara antecknad i aktieboken, (b) är antecknad i aktieboken samt (c) sannolikt även att han ej är bulvan för någon som på grund av ett förvärvshinder ej kan vara aktieägare, d v s ett kontrollsubjekt enligt lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m m.

5.4.2. Betydelsen av röstande genom bulvan.

Det aktiebolagsrättsliga remediet mot bulvaners röstning är att fattade beslut blir klanderbara.[128] En förutsättning för att en klandertalan skall kunna bifallas är att den förelupna felaktigheten inverkat på det fattade beslutet.[129]

Här aktualiseras frågan om vilken betydelse som skall tilläggas en bulvans närvaro respektive röstning vid bolagsstämma. Inledningsvis kan tänkas att bulvanen ägnat sig åt tyst röstning. Han har med andra ord ej aktivt deltagit i debatten vid stämman. Det är i och för sig inte otänkbart att även en persons tystnad kan ha en kausal inverkan på ett beslut. Att en domstol skulle ta hänsyn till denna möjlighet synes dock osannolikt. Ett visst aktivitetskrav torde kunna ställas också på övriga deltagare i stämman. En lämplig rekommendation synes därför vara att om en bulvan röstat tyst på en bolagsstämma, och hans röster ej haft direkt betydelse för utgången av det aktuella ärendet, bör

[126] Se t ex Roos 1969 s 189 ff och Rodhe 1987 s 175 f.

[127] Prop 1975:103 s 386.

[128] SOU 1971:15 s 248; prop 1975:103 s 417; Nial 1988 s 162. Jfr Sieveking & Technau i AG 1989 s 20 (avseende stämmobeslut som fattats efter röstning med stöd av fullmakt som lämnats i fullmäktigens intresse).

[129] Se närmare härom ovan i avsnitt 1.2.2.

en eventuell klandertalan som huvudregel ej kunna bifallas.[130]

Om bulvanen deltagit mera aktivt i debatten vid stämman kan det finnas starkare skäl att bifalla en klandertalan.[131]

I NJA 1910 s 38 hade bulvaner röstat på en bolagsstämma.[132] Då rösträtten utövats av personer som inte var aktieägare upphävdes stämmans beslut.

Antingen beslutet utfallit i den av bulvanen önskade riktningen eller ej, kan hans inlägg mycket väl ha haft betydelse för utgången. Det är omöjligt att ge någon allmän lösningsrekommendation för den här behandlade situationen, utan man är tvungen att göra en fristående bedömning i varje särskilt fall. För att ge en antydan om problematikens bredd, kan frågas om en klandertalan mot ett beslut vid ett börsnoterat bolags bolagsstämma bör bifallas, enbart därför att en bulvan representerande kanske tio aktier deltagit i debatten och beslutet.

Den senast uppskissade problemställningen visar på faran av att ge bulvanreglerna allt för stor tyngd. Om en klandertalan mot ett bolagsstämmobeslut som fattats under medverkan av en bulvan alltid skulle bifallas skulle det vara allt för enkelt att stoppa ett bolags verksamhet genom att förhindra stämman från att fatta beslut. En stor portion försiktighet måste därför iakttas. Eventuellt kan problemet bemästras genom att domstolarna underlåter att bifalla käromålen de gånger klandertalan väckts i uppenbart chikanöst syfte.[133]

Det är tänkbart att ett beslut som fattats under inverkan av bulvaner i vissa situationer till och med bör betraktas som en nullitet.

"I regel kan /.../ formella fel /.../ blott medföra klanderbarhet. Men dylika fel kan vara av den grova karaktären att beslutet ej rimligtvis bör bli giltigt genom underlåten klandertalan. Så t ex om på en inkallad bolagsstämma ett stort antal utomstående personer tillåtits delta i och avgöra omröstning."[134]

I de fall som avses här närmar man sig gränsen för vad som krävs för att ett

[130] Se särskilt Nial 1988 s 176, där den här aktuella situationen behandlas; SOU 1971:15 s 248; prop 1975:103 s 417; Kedner & Roos I 1988 s 259 (9:17.02); Nial 1934 s 10; Pehrson i SvJT 1988 s 275 och Rodhe 1989 s 253.

[131] Nial 1988 s 176. I NJA 1936 s 684 (refererat ovan i avsnitt 1.2.2.) hade en jävig aktieägare felaktigt deltagit i debatten vid en stämma. En klandertalan mot det aktuella beslutet ogillades med motiveringen att det inte fanns anledning att antaga att felet inverkat på beslutet.

[132] Bulvanerna i fråga var inte antecknade i aktieboken. Före 1910 års aktiebolagslag hade dock aktieboken inte den betydelse den har idag. Se ovan i avsnitt 5.4.

[133] Nial 1934 s 9 f.

[134] SOU 1971:15 s 248. Så även i prop 1975:103 s 417. En något mer restriktiv mening hävdas i Nial 1934 s 62.

möte över huvud taget skall vara en bolagsstämma.[135] Om ett antal icke aktieägande personer - vilka inte heller är fullmäktige för aktieägare - träffas och fattar beslut i bolagets angelägenheter kan det aldrig vara fråga om en bolagsstämma. Den dimentralt motsatta situationen är givetvis att alla aktieägare möts, är överens om att hålla stämma, och beslutar i frågor angående bolaget. I det senare fallet råder det ingen tvekan om att en bolagsstämma föreligger. Den intressanta frågan blir var gränserna går.

I det ur aktiebolagsutredningen ovan citerade uttalandet exemplifieras nullitetsfallen med att ett "stort antal utomstående personer" tillåtits inverka på beslutet. Ett annat exempel är att utomstående just genom att avge röster avgjort en omröstning. I det senare fallet synes gränsen mellan nullitet och klanderbarhet lämpligen böra dras utgående från den utomståendes inflytande över stämman, d v s beroende på hur många aktier - eller röster - han representerar. Om en utomstående tillåtits rösta för så många aktier att han ensam kunnat diktera stämmans beslut bör nullitet föreligga, medan i övriga fall klanderbarhet är för handen.

Gränsen mellan när över huvud taget ingen bolagsstämma föreligger, och när det föreligger en stämma, men alla eller vissa av dess beslut är nulliteter, synes mer vansklig att dra.[136] Vissa författare synes anse att det ej finns någon anledning att göra skillnad på de två situationerna.[137] Denna åsikt verkar ej helt övertygande. Om bara kallelse skett på korrekt sätt och övriga förutsättningar för bolagsstämmas hållande föreligger, är det fråga om en bolagsstämma. Det saknas anledning att frånkänna alla fattade beslut verkan, bara för att utomstående deltagit i beslutsfattandet. Det kan t ex ha fattats beslut på förslag av aktieägare, där den utomstående ej deltagit i debatten och kanske ej ens röstat. Det kan vidare finnas skäl att även i den här aktuella situationen godkänna enhälligt fattade beslut. I fråga om den här behandlade gränsdragningen måste det sålunda til syvende og sidst ske en bedömning in casu.

5.5. Speciellt om avstämningsbolag.

När det gäller rätten att delta i bolagsstämma i avstämningsbolag gäller i princip samma regler som i övriga bolag. Här kommer endast vissa speciella aspekter att behandlas.

I 3 kap 13 § 2 st ABL stadgas att i de bolag som för aktiebok genom användning av ADB, skall utskrift av aktieboken avseende förhållandena tio

[135] SOU 1971:15 s 248. Se även Nial 1934 s 58 ff.

[136] Se, förutom Nial 1934 s 58 ff, Hemström 1986 s 195 f (avseende stämma i samfällighetsförening) och Stenbeck m fl 1970 s 382 f.

[137] Se t ex Kedner & Roos I 1988 s 258 f (9:17.02) och Nial 1988 s 176.

dagar före stämman hållas tillgänglig för aktieägarna vid stämman. Rätten att delta i bolagsstämma tillkommer den som upptagits som aktieägare i sådan utskrift av aktieboken, 9 kap 1 § 2 st ABL. I avstämningsbolag behöver det ej ske någon rättelse av utskriften på grund av förhållanden som ändrats efter att förteckningen framtagits.[138]

Regleringen i de flesta stater i USA motsvarar till stor del den svenska.[139] Enligt sec 213 (a) DGCL kan styrelsen fastställa avstämningsdagen till högst 60 och lägst tio dagar före stämman.[140]

Det ovan anförda gäller åtminstone nya aktieägare.[141] Om det visas att en person som infinner sig på stämman inte längre är aktieägare, är det emellertid inte någon självklar eller nödvändig följd av regleringen att han skall ha rösträtt bara därför att han upptagits i förteckningen.[142] Rodhe anför att utskriften av aktieboken troligen ej medför rösträtt om en aktieförsäljning ägt rum före avstämningsdagen men säljaren ändå införts i förteckningen.[143] Rättsläget då en aktiepost sålts efter avstämningsdagen är svårare att bedöma. Det finns ett otal skiftande anledningar till att de som finns upptagna i röstlängden kan sakna rösträtt. Skälen till att bryta ut just försäljningar efter avstämningsdagen till särbehandling, i strid med huvudregeln för utövande av aktierätt vid bolagsstämma, kan synas väga lätt. Det skulle kunna tänkas att det vore en nödvändig, men ej tillräcklig, förutsättning för deltagande i stämman att aktieägaren upptagits i utskriften av aktieboken. Ytterligare skulle - i enlighet med huvudregeln - kunna krävas att han fortfarande var aktieägare vid stämmotillfället.

Den senast angivna lösningen leder dock dels till invecklade bedömningsfrågor, dels till att aktieposter riskerar att passiviseras.[144] Nackdelarna med att låta förhållandena tio dagar före stämman vara ensamt avgörande för rösträttens placering, synes också kunna bemästras genom att en viss dag angetts genom en klar och tydlig regel.[145] Om alla aktörer vet att det är den angivna

[138] Prop 1975:103 s 387 f.

[139] Cary & Eisenberg 1988 s 241.

[140] Se också sec 701 (a) CGCL (högst 60 och lägst tio dagar), sec 7.25 IBCA (högst 60 och som huvudregel lägst tio dagar) och sec 604 (a) NYBCL (högst 50 och lägst tio dagar).

[141] Lind 1981 s 187 och Sandström 1976 s 5 f. Jfr även Cary & Eisenberg 1980 s 261.

[142] Kedner & Roos I 1982 s 194 f (9:01.04) (yttrandet har ej medtagits i 3 uppl 1988, jfr s 225 f); Kedner 1987 s 82 (mer kategoriskt) och Nial 1988 s 157. Jfr avseende bankaktiebolag prop 1986/87:12 Band 2 s 107.

[143] Rodhe 1989 s 177.

[144] Jfr In Re Giant Portland Cement Co., 26 Del.Ch. 32, 21 A.2d 697 (1941) (ovan i avsnitt 5.3.).

[145] Flodhammar i SvJT 1986 s 37.

dagen som är avgörande, kan eventuella transaktioner anpassas därefter. Verkan av att en viss dag - stämmodagen eller tio dagar dessförinnan - ges avgörande betydelse, är att antalet tvister med anledning av hur rösträtten utövas kan begränsas. Vilken dag som väljs synes vara likgiltigt, så länge det är klart vilken dag det är.

Flodhammar kan "se flera fördelar med en regel av innebörd att frågor om rösträtt slutligt bestäms av förhållandena tio dagar före bolagsstämman. Det blir lättare att upprätta röstlängd och eljest förbereda bolagsstämman om bolagsstämmoaktieboken fastslås vara avgörande. Det behövs en viss tid för att framställa aktieboken i ett bolag med många aktieägare, vilket regelmässigt är fallet med avstämningsbolag."[146]

Även om en aktiepost under mellantiden har överlåtits, bör således anteckning i den utskrift av aktieboken som VPC producerar avseende förhållandena tio dagar före stämman, betraktas som såväl en nödvändig som tillräcklig förutsättning för att få deltaga i bolagsstämma.[147]

En annan sak är att den som obehörigen kommit över en aktie och lyckats bli införd i aktieboken, ej anses ha rätt att delta i stämman.[148] I denna situation anses avsaknaden av rösträtt vara en överordnad regel som tar över 9 kap 1 § 2 st ABL.[149]

Lämpligheten av den överordnade regeln avseende obehörigen överkomna aktier kan ifrågasättas. Det torde generellt sett ej vara enklare för bolaget att bedöma om en aktie åtkommits obehörigen, än att avgöra vem som har rätt i en äganderättstvist.[150]

5.6. Rösträtt de lege ferenda.

I detta avsnitt kommer två olika spörsmål att behandlas. För det första skall lämpligheten hos kraven för rösträtt ifrågasättas (avsnitt 5.6.1.). För det andra kommer att tas upp vissa andra situationer där den nuvarande utformningen av rösträttsreglerna är tveksam (avsnitt 5.6.2.). Skälet till att det är motiverat att behandla dessa frågor ur ett de lege ferenda-perspektiv, är att de har stor betydelse för bolagsstämmobeslutsgiltighet, samt att det nuvarande rättsläget kan medföra vissa mindre ändamålsenliga effekter.

Förutsätt t ex att två personer tvistar om äganderätten till en aktiepost, samt att

[146] A st.

[147] Prop 1975:103 s 388; Flodhammar a a s 35 ff; Lind 1981 s 187; Rodhe a st och Sandström 1976 s 5 f.

[148] Nial 1985 s 153. Jfr d s 1988 s 157.

[149] Flodhammar a a s 37.

[150] Se nedan i avsnitt 5.6.1.

posten har vågmästarställning på bolagets stämmor. Om den ena parten - på i och för sig goda grunder - tillåts rösta på stämman, och det sedermera visar sig att det var den andra kontrahenten som var den riktige aktieägaren, blir de beslut som stämman fattat klanderbara.[151] Resultatet förändras ej av att stämman kan ha haft mycket goda skäl att acceptera den rösträttsplacering som skett. Viktiga bolagsstämmobeslut giltighet kan sålunda bli beroende av att en svår juridisk bedömning utfaller på rätt sätt. Lämpligheten av det nuvarande rättsläget kan ifrågasättas.

5.6.1. Kraven för rösträtt.

I Sverige och Finland fordras att den som vill utöva rösträtt på bolagsstämma är såväl antecknad i aktieboken som materiell aktieägare. I många andra länder har alternativa lösningar valts. Härvid finns två huvudlinjer företrädda. Antingen tillåts den materielle aktieägaren rösta, oavsett om han är inskriven i aktieboken eller ej,[152] eller också tilläggs den formella legitimationen avgörande betydelse.[153]

Som grund för kravet på materiell äganderätt för rösträtt ligger tanken att den som gjort den ekonomiska insatsen - risktagandet - också skall ha motsvarande inflytande över bolaget. I aktiebolagslagspropositionen uttalas att aktieägare skall ha möjligheter att besluta i bolagets angelägenheter.[154] Yttrandet är idag en sanning med modifikation. Betydande ansträngningar har på senare tid gjorts för att bereda bolagets anställda ett reellt inflytande. Se t ex lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet och lagen (1987:1245) om styrelserepresentation för de privatanställda. Det synes motiverat att numera tala om aktieägarnas inflytande över bolagsstämmans beslut.

Principen om samspelet mellan den ekonomiska insatsen och inflytandet har även genom bolagsrättsliga regler genombrutits på ett flertal punkter. Sålunda får t ex ingen, såvida inte annat framgår av bolagsordningen, rösta för mer än en femtedel av de på stämman företrädda aktierna (den s k 20 %-regeln), 9 kap 3 § 1 st ABL. Det är även tillåtet att ge ut aktier med olika röstvärde, 3 kap 1 § 3 st ABL. Principen att inflytandet skall motsvara risken, synes sålunda ej vara omöjlig att bryta. De nackdelar som följer av ett absolut krav på materiell äganderätt är att bolagsstämman - eller dess ordförande - kan bli tvungen att göra en mycket intrikat juridisk bedömning för att avgöra vem som skall tillåtas rösta för en viss aktiepost. Det räcker härvidlag inte med bara goda kunskaper i associationsrätt, utan det kan krävas kännedom om flera olika skiftande rättsområden. Rösträttens placering kan t ex vara beroende av familjerättsliga, köprättsliga, avtalsrättsliga eller offentligrättsliga regler. När bedömningen avser en aktiepost som har vågmästarställning på stämman, riskerar giltigheten av samtliga stämmans beslut att bli beroende av att bedömningen utfaller riktigt. Något undantag görs inte ens då den aktuella rättsfrågan är obehandlad i befintliga rättskällor.

Det synes sålunda finnas goda skäl för att ej vidare upprätthålla det absoluta kravet på materiell äganderätt för utövande av rösträtt vid bolagsstämma. Det engelska systemet, där den formella legitimationen är avgörande för rösträttens placering, synes

[151] Prop 1975:103 s 573.

[152] Så i Norge och Danmark.

[153] Så i England. Jfr 129 § 3 st och 135 § 7 st AktG.

[154] Prop 1975:103 s 386.

vara att föredra. Rösträtt skulle då tillkomma den som står antecknad i aktieboken, oavsett om han är den verklige aktieägaren eller ej. Eventuella tvister om äganderätten förvisas med denna lösning till området utanför den bolagsrättsliga sfären. Det synes vara ändamålsenligt att ett aktiebolag ostört kan fortdriva sin verksamhet, oberoende av äganderättstvister angående bolagets aktier. Dagens rättsläge kan leda till slumpmässiga effekter, beroende på om tvisten gäller en aktiepost vars röster har ett avgörande inflytande över stämmans beslut eller ej. Förhållandet kan ibland enbart konstateras efter stämmans inledning, då man vet vilka aktieägare som infunnit sig, vilket kan verka hämmande på den långsiktiga planeringen i bolaget.

Om enbart aktiebokens lydelse tillåts vara avgörande för rösträttens placering, uppstår frågan om inte missbruksrisken ökar. Till viss del uppkommer givetvis en sådan effekt. Risken bör dock inte överdrivas. Även enligt det här framlagda förslaget kommer fortfarande att ställas krav på att aktieboken skall återspegla den materiella äganderätten. Styrelsens skyldighet att föra korrekt aktiebok är straffsanktionerad,[155] 19 kap 1 § 1 st 1 p jfrt m 3 kap 7 § 1 och 3 st ABL. I de fall straffsanktioneringen ger en effektiv allmänpreventiv verkan, kommer risken för missbruk att öka endast genom att möjligheten att klandra ett stämmobeslut som fattats med stöd av en felaktig aktiebok försvinner. Resultatet kan självfallet vara betänkligt, t ex i samband med utnyttjandet av bulvaner. Sett ur ändamålsperspektivet att aktiebolagen i största möjliga mån bör ha möjlighet att ostört driva sin verksamhet, synes dock den negativa effekten vara ringa. När det gäller "näringslivets buskvegetation"[156] kan det tänkas att straffsanktionens allmänpreventiva effekt är allt för svag för att utgöra ett acceptabelt skydd. I dessa fall kan givetvis en borttagen klandermöjlighet få negativa konsekvenser. Skillnaden mot dagens system, där klandertalan i princip måste anhängiggöras inom tre månader, 9 kap 17 § 2 st ABL, synes emellertid vara så liten, att invändningen ej torde ha någon större bärighet.

Sammanfattningsvis synes övervägande skäl tala för att det de lege ferenda vore en lämplig lösning att låta aktieboken ensam avgöra vem som har rösträtt på bolagsstämma.[157] Med denna lösning blir det ur bolagets synvinkel endast styrelsen som har att göra med vem som är aktieägare. Bolagsstämmans möjligheter att fatta beslut beskärs inte av felaktigheter i aktieboken. Styrelsens möjligheter att fatta beslut påverkas inte heller, då inga styrelseledamöter sitter på sin post i direkt kraft av sitt aktieinnehav. Aktieägarkretsens sammansättning är alltså i det här aktuella avseendet likgiltig för styrelsens arbete.

I andra avseenden förhåller det sig givetvis annorlunda. Styrelsens ledamöter är bolagets sysslomän, och därmed skyldiga att följa aktieägarnas vilja. Skyldigheten gäller även i styrelsens interna arbete. Bolagets aktieägarsammansättning kan här få en praktisk betydelse, eftersom styrelsen kan förväntas - och kanske till och med är skyldig att[158] - följa bolagsstämmomajoritetens (antagna) vilja.

[155] Se härom NJA 1938 s 470, där styrelseledamot som medvetet gjort en felaktig införing i aktieboken dömts till 80 dagsböter..

[156] Termen lånad av Rodhe. Se t ex Rodhe i NJM II 1984 s 183.

[157] Den här föreslagna lösningen överensstämmer med vad föredragande statsrådet i prop 1975:103 s 387 f ansåg redan gäller i avstämningsbolag. Se ovan i avsnitt 5.5.

[158] Se Nial i Festskrift till Rodhe 1976 s 338 f.

Uppdr. 1967. Enl. aktiefondslagen 17 § skall omfattas ges precise instruktioner. Dett sämtlo nog stå i fullmakten. Se prop. 1974:128 s. 251

5.6.2. Associationers röstning.

Det finns situationer då såväl aktiebokens lydelse som äganderättens placering avseende en viss aktiepost är klar, men det ändå är tveksamt vem som har rätt att utöva rösträtt. Ett notisfall från 1928 kan tjäna som exempel.

NJA 1928 A 185. I ett bolag var ett antal aktier inregistrerade för SKP. Företrädaren för SKP:s aktier utsågs av ett av partikongressen valt arbetsutskott. Inom partiet uppkom en schism, varvid under 1924 hölls två stycken partikongresser, vilka utsåg var sitt arbetsutskott. De två arbetsutskotten utsåg i sin tur var sin representant att företräda partiets aktier vid bolagsstämman i bolaget. Vid stämman förklarades den ena falangens representant (N), men ej den andra (S), behörig att utöva rösträtt för partiets aktier. Bolagsstämmans beslut klandrades. RR:n fann att samtliga på stämman fattade beslut skulle upphävas. HovR:n företog, i sin av HD i denna del fastställda dom, en prövning av vilken av de två partikongresserna som var att anse som SKP:s lagliga kongress. Den kongress som utsett det arbetsutskott som utsett S befanns ej ha tillkommit i laga ordning, varför klandertalan ogillades. Vad angår N fann HD att en bedömning av hans behörighet saknade betydelse i målet, då han ej utövat den rösträtt bolagsstämman tillerkänt honom. HD fann sig därmed ej behöva ta ställning till om den kongress som utsett det arbetsutskott som utsett N var att betrakta som SKP:s lagliga kongress eller ej.

I rättsfallet lyckades bolaget undgå att tillägga fel person rösträtt. Det är emellertid inte svårt att tänka sig situationen annorlunda. Om S istället för N hade bedömts vara SKP:s rätte representant, hade resultatet blivit att samtliga stämmans beslut hade upphävts. Det är t o m möjligt att samma effekt hade uppstått om N utövat den rösträtt stämman funnit honom inneha. Det synes tveksamt huruvida det är lämpligt att en bolagsstämmas beslut skall vara beroende av en så invecklad bolagsextern bedömning som i 1928 års fall.

NJA 1928 A 185 är ett gammalt fall, avgjort enligt 1910 års aktiebolagslag. Det skulle därför kunna tänkas att situationen reglerats i vår moderna aktiebolagslagstiftning. Så har emellertid ej skett. De vanliga kraven för utövande av rösträtt ger ingen tillfredsställande lösning då det var klart att SKP var såväl formellt legitimerad som materiell aktieägare. Inte heller 3 kap 14 § 3 st ABL är till någon hjälp. Att SKP såsom förening hade flera enskilda personer som medlemmar, innebär inte att aktierna ägdes av flera personer. Det var föreningen som juridisk person, och inte de olika föreningsmedlemmarna, som var att betrakta som aktieägare. Rättsläget måste konstateras vara detsamma idag som 1928.

Lämpligheten av att tvister utanför den bolagsrättsliga sfären får generell genomslagskraft när det gäller giltigheten av bolagsstämmobeslut kan ifrågasättas. Effekten har samma negativa verkningar som de som i föregående avsnitt anfördes som motiv för avskaffandet av kravet på materiell äganderätt som förutsättning för rösträtt på bolagsstämma. När det gäller den här aktuella problematiken, är det svårare att finna en lämplig lösning. Det finns här inte något utåt påtagligt faktum - såsom t ex aktieboken - att hänga upp avgörandet på. En ändrad lagstiftning torde därför ej kunna leda till en konstruktiv lösning. De sententia ferenda borde dock den bolagsrättsliga betydelsen av tvister utanför bolaget kunna begränsas i görligaste mån. Ett lämpligt

alternativ kunde härvid vara att i icke uppenbara fall[159] göra ett analogislut från 3 kap 14 § 3 st ABL. I en situation motsvarande den i 1928 års fall skulle således alla representanter nekas rösträtt, och tvisten i den aktieägande associationen skulle få lösas där, och inte genom klander av bolagsstämmobeslut. En uppenbar nackdel med den här föreslagna lösningen är att den riskerar medföra att en aktiepost passiviseras,[160] med därmed sammanhängande risk för tillfälliga - och kanske negativa[161] - maktförskjutningar inom bolaget.

Problemet torde få lösas in casu. Viktiga bedömningsgrunder härvidlag är parternas ändamål med sitt handlande, samt hur svårbedömd den aktuella tvisten är. En lättbedömd tvist, som i realiteten bottnar i motsättningar inom bolaget, borde ges genomslagskraft även angående frågan om rösträtt vid bolagsstämma. En svårbedömd tvist, där rösträttsfrågan bara är en bisak till större utanför bolaget liggande motsättningar, borde inte tillåtas få leda till att stämmans beslut anses vara behäftade med brister.

5.7. Ombud och biträden.

En aktieägare som av någon anledning ej själv kan eller vill infinna sig på bolagsstämman kan utnyttja ombud, 9 kap 2 § 1 st 1 meningen ABL. En röstningsfullmakt kan vidare tänkas ingå som ett element i t ex ett pantavtal. Ombudet skall förete skriftlig, dagtecknad fullmakt. Ombud och aktieägare är de enda som har rätt att utöva rösträtt för aktier vid bolagsstämma. Ombud behandlas närmare i avsnitt 5.7.1.

Möjligheten att införa en hembudsklausul har motiverats bl a av hänsyn till kontrollaktieägares önskan om att förhindra att kontrollen över bolag hamnar i utomståendes händer.[162] Samtidigt torde det inte vara okänt att röstningsfullmakter ofta utfärdas minst lika mycket i fullmäktigens som i fullmaktsgivarens intresse.[163] Det vore tänkbart att låta de skäl som motiverat hembudsklausulerna också ligga till grund för en begränsning av rätten att utfärda röstningsfullmakter i de bolag som har en hembudsklausul i sin bolagsordning.[164] I Västtyskland synes klart att rätten att utnyttja ombud ej påverkas av

[159] Om det är uppenbart vem som skall ha rösträtt finns det givetvis ingen anledning att frånkänna honom denna.

[160] Se om risken med passivisering av aktier Sandström 1976 s 299 och Rodhe 1989 s 157.

[161] Rydqvist i EFI Årsbok 1986 s 42 ff.

[162] Se ovan i avsnitt 5.3.

[163] Se nedan i avsnitt 5.7.1.

[164] Jfr 7 kap 2 § 2 st 1 meningen FL. Se också 119 § 2 st 1 meningen 1944 års ABL och vidare nedan i avsnitt 5.7.1.

förekomsten av en hembudsklausul.[165] Detsamma torde vara fallet i Sverige.[166]

En bolagsstämma kan komma att behandla invecklade frågor. Det uppställs inget krav på den enskilde aktieägarens kompetens för att han skall få delta i bolagsstämma. En aktieägare kan alltså finna sig sitta och medverka till beslut i en fråga om vilken han saknar all kunskap. I syfte att trots allt möjliggöra ett rationellt beslutsfattande stadgar aktiebolagslagen att aktieägare har en ovillkorlig rätt att till stämman medföra biträde, 9 kap 2 § 2 st ABL.

En ovillkorlig rätt för delägarna att medföra biträde till stämman finns också i försäkringsaktiebolag, 9 kap 2 § 2 st FRL, i bankaktiebolag, 8 kap 2 § 2 st BAL, och i ekonomiska föreningar, 7 kap 2 § 3 st FL. I ekonomiska föreningar är rätten inskränkt så att endast medlemmens make eller sambo eller annan medlem får begagnas som biträde, om inte annat anges i stadgarna. Samma inskränkning finns avseende ombud, 7 kap 2 § 2 st FL. "Bakgrunden till denna restriktion är att de ekonomiska föreningarna är demokratiska personsammanslutningar som bygger på att medlemmarna i möjligaste mån personligen deltar i verksamheten. Det är därför inte lämpligt att föreningsmedlemmarna, på samma sätt som gäller för aktieägare, får en obegränsad rätt att anlita utomstående ombud vid stämmorna."[167]

Den lagfästa rätten att medföra biträde är en nyhet i 1975 års aktiebolagslag, åtminstone i så måtto att tidigare aktiebolagslagar ej innehöll något explicit stadgande härom. Möjligheten att medföra biträde medför att aktieägare getts möjlighet att säkerställa tillgången till erforderliga kunskaper på stämman. Det finns dock inget krav på att biträden till aktieägare skall besitta några särskilda kunskaper. Biträden behandlas i avsnitt 5.7.2.

5.7.1. Ombud.

Detta avsnitt kommer främst att behandla frånvarande aktieägares möjligheter att göra sina röster hörda på stämman. Det finns emellertid även andra situationer då röstning sker genom ombud.[168] Sålunda tillkommer en omyndigs rösträtt hans förmyndare och en juridisk persons rösträtt måste av naturliga skäl utövas genom ställföreträdare.[169]

I England skall en företrädare för en juridisk person inte behandlas som ett ombud,

[165] Hefermehl & Bungeroth i AktG Kommentar § 68 Rn 157; Lutter & Grunewald i AG 1989 s 113 (såvitt gäller specificerade engångsfullmakter) och Sieveking & Technau i AG 1989 s 18.

[166] Jfr SOU 1971:15 s 224 f; prop 1973:168 s 23 och prop 1975:103 s 388 f.

[167] Prop 1986/87:7 s 118. Se även SOU 1984:9 s 188.

[168] Jfr Taxell 1959 s 11 f.

[169] Nial 1988 s 159.

utan som en aktieägare, sec 375 (2) CA. För finsk rätts del anför Taxell att "legal ställföreträdare /.../ inte är ombud i lagens mening."[170] En viss distinktion synes dock behöva göras. Det kan givetvis anföras att eftersom en legal ställföreträdare inte är bunden av aktiebolagslagens fullmaktskrav, är han inte heller ombud i aktiebolagslagens mening. Den legale ställföreträdarens rätt att företräda sin huvudman följer emellertid av andra regler än de om ombud vid bolagsstämma, och bortsett från aktiebolagslagens fullmaktskrav synes det inte vara motiverat att behandla personer som är legala ställföreträdare på annat sätt än som ombud.[171]

Redan tidigt ansågs aktieägarna ha rätt att företrädas av ombud vid bolagsstämma. Hagströmer anför att aktieägarna, såvida inte annat framgick i bolagsordningen, hade rätt att låta sig företrädas av fullmäktige, vald efter fritt val.[172] Enligt 1944 års aktiebolagslag fick frånvarande aktieägares rösträtt utövas genom ombud, 119 § 1 st 3 p 1944 års ABL. I bolagsordningen kunde föreskrivas att endast annan aktieägare kunde utses till ombud, 119 § 2 st 1 meningen sista ledet 1944 års ABL. Bemyndigande skulle lämnas antingen genom skriftlig, dagtecknad fullmakt, eller genom muntligt bemyndigande av aktieägaren vid bolagsstämman, 120 § 1944 års ABL. En fullmakt gällde högst fem år.

I 1975 års aktiebolagslag har reglerna förändrats något. Aktieägares rösträtt kan fortfarande utövas genom ombud, 9 kap 2 § 1 st 1 meningen ABL. Bolagsordningen kan ej längre begränsa kretsen av tillåtna ombud.[173] Den lagstadgade möjligheten att lämna muntlig fullmakt vid stämman har borttagits, och numera kräver aktiebolagslagen alltid skriftlig, dagtecknad fullmakt, 9 kap 2 § 1 st 1 meningen ABL. Den längsta tillåtna giltighetstiden för en fullmakt är begränsad till ett år, 9 kap 2 § 1 st 2 meningen ABL.

Även i England har aktieägarna en ovillkorlig rätt att låta sig företrädas av fullmäktige vid bolagsstämma, sec 372 (1) CA. Om inte annat framgår av bolagsordningen har en fullmäktige emellertid inte möjlighet att rösta vid omröstningar genom handuppräckning och liknande förfaranden, utan endast vid en formell votering, sec 372 (2) (c) CA.[174] Fullmäktige har dock rätt att själva framställa, eller ansluta sig till, en begäran om votering, sec 373 (2) CA.[175]

Möjligheten att i bolagsordningen föreskriva att endast aktieägare äger rätt att

[170] Taxell 1983 s 32.

[171] Birke i TSA 1969 s 12 och Stenbeck i SvJT 1949 s 310. Jfr Madsen i UfR 1984 B s 212.

[172] 1872 s 295 f.

[173] Se strax nedan. Regleringen skiljer sig härvidlag från vad som gäller i ekonomiska föreningar. Se ovan i avsnitt 5.7.

[174] Art 54 Table A ger inte fullmäktige rösträtt vid omröstningar genom handuppräckning.

[175] Se närmare om de engelska reglerna för voteringsbegäran nedan i avsnitt 9.3.1.

vara ombud utsattes redan i remissyttrandena inför 1944 års aktiebolagslag för kritik.[176] De kritiska synpunkterna delades av aktiebolagsutredningen.

"En aktieägare som står i motsatsställning till de andra och själv saknar möjlighet att delta i bolagsstämma eller ej har förmåga att på egen hand bevaka sina intressen gentemot de andra aktieägarna kan bli rättslös."[177]

Fördelarna med bestämmelsen ansågs vara att det var möjligt att i små bolag hålla överläggningarna på bolagsstämman i en sluten krets där inga utomstående var närvarande.

Regeln infördes ursprungligen i 1910 års aktiebolagslag (jfr 34 § 1895 års ABL). Motiveringen var dock sparsam: "Af innehållet i 76 § må vidare framhållas bestämmelsen, att aktieägares möjlighet att genom ombud utöfva rösträtt ej må inskränkas i vidare mån än att föreskrift må meddelas därom, att till ombud må utses allenast aktieägare."[178]

När 1944 års aktiebolagslag utarbetades, upptogs regeln oförändrad. Bestämmelsen kommenterades ej i lagberedningens förslag.[179] Först i propositionen ges en antydan om skälen för regeln. "En sådan bestämmelse tjänar ett legitimt intresse, främst i smärre bolag med en mera sluten krets av aktieägare."[180] Fördelarna med regeln konkretiserades slutligen av 1971 års aktiebolagsutredning.[181]

Under utredningsarbetet övervägdes olika kompromisslösningar. Alla alternativ befanns emellertid leda till att antingen fördelarna med möjligheten att begränsa kretsen av tillåtna ombud helt bortföll eller nackdelarna till fullo bestod, varför möjligheten att begränsa rätten att fritt välja ombud föreslogs helt slopad.[182] Det är idag upp till aktieägaren att välja vem som skall företräda honom.[183] Detsamma gäller vid valet av biträde.[184] Det finns alltså idag inga möjligheter för ett aktiebolag att förhindra att utomstående bereds tillträde till

[176] Prop 1944 Nr 5 s 354.

[177] SOU 1971:15 s 225.

[178] Förslag till lag om aktiebolag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar, afgifna af därtill utsedde kommitterade, 1908, motiven s 61. I prop 1910 N:o 54 lämnades ändringen okommenterad.

[179] Jfr SOU 1941:9 s 502.

[180] Prop 1944 Nr 5 s 355.

[181] SOU 1971:15 s 224.

[182] A a s 225.

[183] Jfr Christians i AG 1990 s 48.

[184] Nedan i avsnitt 5.7.2.

bolagets stämmor såsom ombud eller biträden.[185]

1973 bildades den fjärde AP-fonden, vilken gavs rätt att använda sina medel till att förvärva aktier. Samma år väcktes förslag om att fonden skulle få delegera rösträtten för sina aktier till bolagens arbetstagare. Införandet av delegationsmöjligheten medförde att det blev nödvändigt att företa vissa ändringar i aktiebolagslagen.[186] Föredragande statsrådet fann att möjligheten att i bolagsordningen begränsa kretsen av möjliga ombud, kunde leda till att arbetstagarrepresentanterna utestängdes från bolagsstämmorna. Efter att ha åberopat aktiebolagsutredningens betänkande[187] yttrade han följande.

"Den föreslagna delegationsmöjligheten bör inte kunna åsidosättas genom en bestämmelse i bolagsordningen att endast aktieägare får utses till ombud."[188]

Med stöd av det anförda företogs en ändring i 1944 års aktiebolagslag, varvid möjligheten att begränsa kretsen av tillåtna ombud slopades. Regleringen har behållits i 1975 års aktiebolagslag.[189]

Enligt 1975 års aktiebolagslag måste en fullmakt vara skriftlig och dagtecknad. Möjligheten att lämna en muntlig fullmakt inför sittande stämma har borttagits ur lagtexten. Skälet till förändringen är en önskan om att säkerställa klarhet i frågor angående lämnade fullmakter.[190] Den nya regleringen medför att en aktieägare, som bara har möjlighet att närvara vid en del av stämman, ej längre muntligen kan befullmäktiga någon att utöva rösträtt för hans aktier i återstående ärenden. De praktiska nackdelarna av bestämmelsen torde vara små. Papper och pennor torde finnas tillgängliga vid så gott som samtliga bolagsstämmor, och att författa av en fullmakt kan inte ta längre tid än några minuter i anspråk. De angivna olägenheterna får anses försumbara jämfört med de bevissäkringsfördelar som dagens regel medför. Kravet har dessutom ansetts kunna efterges av stämman om samtliga aktieägare medger det,[191] vilket kanske kan ha viss betydelse i små bolag.

Enligt 1944 års aktiebolagslag var en fullmakts giltighetstid begränsad till fem år. Idag är motsvarande tid ett år. De ursprungliga skälen till att begränsa fullmakternas giltighetstid var att det förekommer att en ny aktieägare

[185] Detsamma gäller i försäkringsaktiebolag, 9 kap 2 § 2 st FRL, och i bankaktiebolag, 8 kap 2 § 2 st BAL. I ekonomiska föreningar kan tillträdesrätten begränsas, 7 kap 2 § 3 st FL.

[186] Se även nedan i avsnitt 9.5.4.2.

[187] SOU 1971:15 s 225.

[188] Prop 1973:168 s 23.

[189] Prop 1975:103 s 388 f.

[190] SOU 1971:15 s 225.

[191] A st.

underlåter att anmäla sitt förvärv för registrering i aktieboken. En gammal fullmakt kan därför komma att avse representation för en person som ej längre är aktieägare. Särdeles allvarligt blir förhållandet om någon, t ex styrelsen, samlar in ett flertal fullmakter och på så sätt erhåller majoritet på stämman.[192] Stämmans beslut kommer i så fall att dikteras i namn av icke aktieägande personer. Genom att begränsa fullmakternas giltighetstid framtvingas en regelbundet återkommande omprövning av lämnade fullmakter.[193]

Mot det ovan anförda resonemanget skulle kunna hävdas att den aktieägare som ej är så intresserad av bolagets förvaltning att han låter anteckna sig i aktieboken, även kan antas sakna intresse av om hans rösträtt utövas av någon annan eller ej. Även övriga aktieägare skulle kunna sägas sakna ett legitimt intresse av om det är den verklige aktieägaren eller någon annan som utövar rösträtten. Invändningen är emellertid ej hållbar. En aktieägare som valt att ej låta registrera sig i aktieboken, kan inte sägas därigenom ha förklarat sig likgiltig inför frågan om hur rösträtten skall utövas. Att avstå från att rösta kan inte vara samma sak som att medge att någon annan röstar. Inverkan på bolagsstämmans beslut kan bli helt olika beroende på vilket av alternativen som väljs.

Under arbetet inför 1975 års aktiebolagslag betonades ytterligare ett skäl att begränsa fullmakters giltighetstid, nämligen fullmaktsgivarnas intressen. En röstningsfullmakt på bolagsstämma är en relativt atypisk fullmaktstyp, då den ofta ges i fullmäktigens och inte fullmaktsgivarens intresse.[194]

I AG 1987 s 157 har BGH betraktat en fullmakt som givits i fullmäktigens intresse inte som en fullmakt utan som en rösträttsöverlåtelse, vilken på grund av splittringsförbudet är ogiltig.[195] Avgörandet har kritiserats. "Inwieweit der Bevollmächtigte dem Willen des Vollmachtgebers unterworfen ist, kann nur eine Frage des der Vollmacht zugrundeliegenden Rechtsverhältnisses sein."[196]

En begränsning av fullmakters giltighetstid leder till en vitalisering av aktieägarnas roll i bolagen, och fungerar som ett skydd för att fullmäktige verkligen ser till fullmaktsgivarnas intressen,[197] eller åtminstone till att fullmaktsgivarna ges ett påkallat tillfälle att reagera mot att fullmäktigen röstar allt för mycket i eget intresse. Det sist anförda argumentet ansågs av föredragande statsrådet i prop 1975:103 ha sådan tyngd att han föreslog en begränsning av fullmakters

[192] Roos 1969 s 63 ff och 85 f.

[193] SOU 1941:9 s 504 f och SOU 1971:15 s 225.

[194] Roos 1969 s 83.

[195] Se också Lutter och Grunewald i AG 1989 s 113.

[196] Sieveking & Technau i AG 1989 s 18.

[197] SOU 1971:15 s 225.

giltighetstid till endast ett år.[198] Den slutliga lagtexten utformades i enlighet med statsrådets förslag.

En fullmaktsinsamling kan begagnas som inledande åtgärd inför ett, annars fientligt, take over bud på bolaget.[199] Om fullmaktsinsamlingen åstadkommer att fullmäktigen uppnår majoritet på stämman kan han utse styrelsens ledamöter. När fullmäktigen sedan lämnar ett bud på bolagets aktier blir budet, tack vare "hans" styrelseledamöter, betraktat som vänligt.

Argumentet att gamla fullmakter kan leda till att rösträtt utövas för någon annan än den som verkligen är aktieägare, saknar praktisk relevans i VPC-anslutna bolag. Förutsättningen för att komma i åtnjutande av utdelning i dessa bolag är att ägaren är antecknad i aktieboken,[200] 3 kap 8 § 3 st ABL. De fall då någon kan ha intresse av att äga aktier utan att varken önska komma i åtnjutande av de med aktierna följande ekonomiska rättigheterna eller aktiernas förvaltningsrättigheter, torde vara så sällsynta att de kan bortses från. Då emellertid anslutningen till VPC är frivillig, 3 kap 8 § 1 st ABL, och långt ifrån total, har argumentet ändock viss bärighet.

Synpunkten att fullmakternas giltighetstid bör begränsas av hänsyn till fullmaktsgivarnas intressen motsäges till viss del av att röstningsfullmakter följer samma återkallelseregler som vanliga fullmakter.[201] En fullmakt kan återkallas när som helst, antingen genom att fullmakten återtas eller förstörs, 16 § 1 st AvtL, eller genom meddelande till bolaget, 12 § 2 st jfrt m 13 § AvtL. Ett meddelande till bolaget är alltid tillräckligt för att återta en fullmakt.[202] Om fullmaktsgivaren anser att fullmäktigen missbrukar sin röstningsfullmakt kan han alltså återkalla den, vilket medför att fullmaktsgivaren har relativt goda möjligheter att själv tillvarata sina intressen. Tidsbegränsningsregelns praktiska effekt är sålunda endast att fullmaktsgivaren åtminstone en gång om året får anledning att ompröva den fullmakt han ställt ut, en effekt som kan vara nog så betydelsefull i tillspetsade situationer.

Även en giltighetstid om ett år kan i vissa fall framstå som väl lång. Risken är att en aktieägare inför en stämma förmås att avge en fullmakt till t ex styrelsen. Aktieägaren själv har kanske inga tankar på någon annan stämma än den närmast förestående, men fullmakten kan ändå utformas som en generell fullmakt med ett års giltighetstid. Styrelsen har i denna situation möjlighet att rösta för den aktuelle aktieägarens aktier även vid en senare

[198] Prop 1975:103 s 389.

[199] Sieveking & Technau i AG 1989 s 24.

[200] Jfr prop 1975:103 s 389.

[201] SOU 1971:15 s 226 och prop 1975:103 s 389.

[202] Tiberg 1986 s 49 f.

under året infallande extra bolagsstämma, trots att den senare stämman kan behandla frågor som inte var aktuella då fullmakten utfärdades. De problem som kan uppkomma genom att fullmakter ges ett års giltighetstid måste dock vägas mot önskemålet om ett rationellt fullmaktsinstitut. Eftersom varje bolag måste hålla minst en bolagsstämma per år framstår ettårsgränsen som väl vald. Varje aktieägare ges därigenom goda incitament att inför varje ordinarie stämma överväga huruvida han vill utnyttja fullmäktige eller ej. Samtidigt belastas inte de aktieägare som har fullt förtroende för sina fullmäktige med att behöva utfärda ny fullmakt för varje stämma. Den aktieägare som inte hyser samma tillit till sin fullmäktige får antingen begränsa sin fullmakt till att enbart avse en viss bolagsstämma eller återkalla sin fullmakt då extra stämma utlyses.

Fullmakternas begränsade giltighetstid skulle vidare kunna leda till en effekt som är rakt motsatt mot det resultat som eftersträvas. I vetskap om att han ändå kommer att bli av med sin fullmakt efter ett år, skulle en fullmäktige kunna reagera med att inte ta någon hänsyn alls till fullmaktsgivarens intresse. Problemet synes dock vara av ringa intresse. Dels finns det inget förbud mot att samma person befullmäktigas att företräda en viss aktiepost flera år i rad, varför en fullmäktige som sköter sig ofta torde kunna påräkna att få förnyad fullmakt. Dels kan fullmaktsgivaren, så som anförts ovan, när som helst återkalla sin fullmakt, varigenom det är möjligt att begränsa ett missbruk till en enda stämma.

Kravet på att en fullmakt skall vara dagtecknad hänger samman med den begränsade giltighetstiden. Avsikten är att det skall vara enkelt att avgöra huruvida en fullmakt är för gammal eller ej.[203]

Om en fullmakt uppvisar brister - den är t ex inte skriftlig eller inte daterad - innebär felet detsamma som om ingen fullmakt givits över huvud taget. Fullmäktigen kan då inte rösta för de aktuella aktierna. Om han ändå skulle tillåtas rösta, blir de beslut som fattats med stöd av hans röstning behäftade med brister, d v s klanderbara,[204] 9 kap 17 § 1 st ABL. I vissa fall kan det till och med tänkas att fattade beslut blir att betrakta som nulliteter.[205]

På Volvos ordinarie bolagsstämma 1989 framfördes från aktieägarhåll kritik mot att bolagets styrelse samlade in fullmakter från icke närvarande aktieägare.[206] En konsekvens av agerandet, anfördes det, borde åtminstone vara att även andra intressenter skulle ges tillgång till bolagets resurser för fullmaktsinsamling. Kritiken avvisades från bolagsledningens sida. Motiveringen var att

[203] Prop 1975:103 s 389.

[204] Jfr Lutter & Grunewald i AG 1989 s 114 f och Sieveking & Technau i AG 1989 s 20.

[205] Jfr ovan i avsnitt 5.4.2.

[206] Uppgifterna hämtade ur DI den 2 maj 1989.

bolaget i så fall skulle riskera att få stå för kostnaderna för en fullmaktsinsamling vid ett take over försök, även om styrelsen motsatte sig det lämnade erbjudandet.

"Proxy contests" kan givetvis värderas på olika sätt. Från en attackerad bolagsledningens sida upplevs givetvis ofta agerandet som ett hot, och bemöts som ett störande inslag i verksamhetens lugna och effektiva utveckling. Å andra sidan kan stridigheter ses som ett hälsotecken som visar ett ökande aktieägarintresse för bolagens skötsel. Troligen är fenomenet med fullmaktsinsamlingar inte så enkelt att klassificera. Frågan torde istället böra avgöras efter en mer nyanserad avvägning mellan de inblandade intressena. "Too much conflict is at least as ruinous as too much security."[207]

Den negativa effekter som riskerar att uppkomma genom den maktkoncentration som fullmaktsinsamlingar kan leda till, har också uppmärksammats i Västtyskland, där det emellertid främst är bankerna som står för fullmaktsinsamlandet.[208]

Problemen i samband med fullmaktsinsamlingar är välkända i USA. Redan förhållandet att det finns en diskussion angående bolagsledningens möjligheter att på bolagets bekostnad samla in fullmakter kan anses vara uppseendeväckande.

"A directorship is after all a position of value /.../. Thus, to permit incumbent directors to use the corporate proxy machinery to help them gain a new term of office might appear to be a blatant appropriation of corporate assets to personal ends. /.../

Nor is the problem that of fiduciary standards. Corporate organs can act only within their authority; but what authority does the board have to use the corporate proxy machinery in connection with the election of the board? Certainly this is not a specific board function. On the contrary, under the corporate statues the power to elect the board is vested exclusively in the shareholders. While the statutes normally give the board a broad residual power to manage the business of the corporation, recommendations by the board that the shareholders reelect its members hardly seems to fall within the scope of that provision, particulary considering that the election of the board is assigned specifically to the shareholders."[209]

I praktiken synes det sedvanliga tillvägagångssättet - trots Eisenbergs iakttagelser - vara att bolagsledningen utses av bolagsledningen, och inte av aktieägarna.

"The stockholders, of course, unless their holdings are substantial enough to assure representation on the board through the provisions of cumulative voting or to result

[207] Garret i 51 Nw U L Rev (1956-57) s 319.

[208] Kübler i Verrechtlichung von Wirtschaft, Arbeit und sozialer Solidarität 1984 s 175.

[209] Eisenberg i 83 Harv L Rev (1969-70) s 1494 f.

in an invitation by the president to serve, play no part in the selection of directors to fill vacancies or in the nomination of directors' names to be included in the annual proxy statement."[210]

Ett ledande fall avseende kostnaderna för fullmaktsinsamlingar är Campbell v. Loew's, Inc.[211]

Bakgrunden till fallet var i största korthet följande. Bland Loew's aktieägare hade två fraktioner utkristalliserats. Den ena gruppen leddes av bolagets VD ("the President"), J. Vogel, och den andra av styrelsens ordförande, J. Tomlinson. En tidigare kompromiss mellan de två lägren hade konstituerat en styrelse med sex ledamöter hämtade ur Vogels grupp och sex ur Tomlinsons. Den trettonde styrelseposten innehades av en utomstående neutral person. Efter ett misslyckat försök från Tomlinsons sida att avsätta Vogel, utlyste Vogel en extra bolagsstämma som bl a skulle behandla frågorna om avsättande av Tomlinson och ytterligare en ledamot, samt val av nya styrelseledamöter. Vogel-fraktionen utverkade domstols order på att Tomlinson-gruppen inte fick obstruera stämman.[212] Den utomstående ledamoten och två av de ledamöter som hämtats ur Vogels grupp avgick emellertid ur styrelsen, och lämnade Tomlinson med en majoritet av sex ledamöter mot fyra. Resultatet av den uppkomna maktsituationen blev att de av Vogel utsedda personerna vägrade att infinna sig till styrelsens möten. Tomlinson försökte utnyttja läget och styrelsen beslutade, på ett möte där enbart Tomlinsons representanter var närvarande, att återta kallelsen till extra stämma och att utse ersättare för de avgångna ledamöterna. Quorumkravet för styrelsens sammanträden var dock sju ledamöter, varför de aktuella besluten ogiltigförklarades.[213]

I den del som är av intresse här hävdade käranden att Vogel ("the President of the Company") ej fick använda sig av bolagets medel, anställda eller inventarier ("facilities") vid insamling av fullmakter till extra stämma. Avseende användningen av bolagets medel anförde domstolen att eftersom

"the stockholders will, in the event of a proxy fight, be asked to determine which group should run the corporation in the future, the Vogel fraction, because it symbolizes existing policy, has sufficient status to justify the reasonable use of corporate funds to present its position to the stockholders."[214]

När det gällde frågan om Vogel fick använda sig av bolagets övriga egendom,

[210] Mace i H B R March-April 1972 s 45.

[211] 36 Del.Ch. 533, 134 A.2d 565 (1957); 36 Del.Ch. 563, 134 A.2d 852 (1957); 37 Del.Ch. 17, 136 A.2d 191 (1957). Vissa preliminära frågor behandlas i Tomlinson v. Loew's, Inc, 36 Del.Ch. 516, 134 A.2d 518, *rearg. den.* (1957); *affd* 37 Del.Ch. 8, 135 A.2d 136 (1957) och i Starr v. Tomlinson, 7 Misc.2d 916, 166 N.Y.S.2d 629 (1957).

[212] Starr v. Tomlinson (se föregående not).

[213] Tomlinson v. Loew's, Inc. (se not 211).

[214] Campbell v. Loew's, Inc. (se not 211) (ref i 134 A.2d s 864).

och utnyttja bolagets anställda, vid fullmaktsinsamlingen ansåg domstolen att eftersom

"such action would carry the intra-corporate strife even deeper within the corporation and because there is no practical way, if there is a proxy contest, to assure equal treatment for both factions in this area when only one is in physical control of such facilities and personnel, I conclude that the defendant should be preliminary enjoined from using corporate facilities and personnel in soliciting proxies."[215]

Frågan behandlades också i Levin v. Metro-Goldwyn-Mayer, Inc.[216]

I MGM pågick en strid mellan olika aktieägarfraktioner. För att samla in fullmakter inför en avgörande bolagsstämma anlitade bolagsledningen, på bolagets bekostnad, professionell hjälp. Domstolen fann att eftersom de anlitade företagen redan tidigare stod i ett avtalsförhållande med MGM, och eftersom de ingångna avtalen var "neither unusual nor unreasonable",[217] var inte heller utnyttjandet av kontraktsparterna till fullmaktsinsamlingar inkorrekt.

Levin v. Metro-Goldwyn-Mayer, Inc.[218] visar också den ekonomiska betydelsen av det behandlade problemet. Bolagsledningen i MGM uppgavs spendera $ 125 000 på den aktuella fullmaktsinsamlingen. Härvid inräknades inte "amounts normally expended for a solicitation for an election of directors and costs represented by salaries and wages of regular employees and officers."[219]

Även i Sverige har styrelsen rätt och i vissa fall skyldighet att på bolagets bekostnad informera aktieägarna om den verksamhet som bedrivits, 9 kap 5 § 1 st och 12 § 1 st ABL.[220] När det å andra sidan handlar om att samla in fullmakter torde styrelsens rätt härvidlag inte kunna motiveras av styrelsens sysslomannaställning eller arbetsuppgifter i bolaget. Inte heller torde det vara möjligt att, under hänvisning till aktieägarnas informationsintresse, låta bolaget bekosta styrelsens fullmaktsinsamling. Däremot skulle det kunna hävdas att styrelsen bör ha rätt att belasta bolaget med kostnaderna för en fullmaktsinsamling

"because in the long run the shareholders and the entire company might suffer if management had to choose between paying for proxy campaigns out of its own pocket

[215] Campbell v. Loew's, Inc. (se not 211) (ref i 134 A.2d s 864).

[216] 264 F.Supp. 797 (1967).

[217] Ref s 803. Se också s 804.

[218] Se not 216.

[219] Ref s 802.

[220] Se också 9 kap 9 § 4 st och 12 § 2 st ABL.

or throwing in the towel."[221] "In the event of a proxy contest, if the directors may not freely answer the challanges of outside groups and in good faith defend their actions with respect to corporate policy /.../ the corporation may be at the mercy of persons seeking to wrest control for their own purposes, so long as such persons have ample funds to conduct a proxy contest."[222]

Det senast anförda argumentet synes dock ha mindre relevans avseende situationen i Sverige idag. Stridigheter innefattande fullmaktsinsamlingar är än så länge så sällsynta[223] att det knappast synes tänkbart att det existerar något bolagsintresse som talar för att styrelsen skulle ha rätt att på bolagets bekostnad klamra sig fast vid makten.

Det är således inte en angelägenhet för bolaget att stå för kostnaderna för fullmaktsinsamlingar. Den som vill göra ett fientligt take over försök får i kostnaderna för förfarandet räkna in även kostnaderna för en fullmaktsinsamling. Om det inte är bolagets sak att betala för fullmaktsinsamlingar, är det dock givetvis inte heller det när fullmakterna lämnas bolagets styrelse eller styrelseledamöter. Ett dylikt förfarande kan kan strida mot generalklausulen, 8 kap 13 § 1 st ABL.[224] Generalklausulens rekvisit "fördel åt aktieägare eller annan till nackdel för bolaget" är utan tvivel uppfyllt. Frågan om fördelen kan betraktas som otillbörlig måste givetvis bedömas från fall till fall. Eftersom det i den här behandlade situationen är fråga om en ekonomisk fördel som beretts endast vissa, medan aktieägare förvägrats motsvarande ekonomiska utfall av sitt aktieinnehav, synes en sträng bedömning vara motiverad.

"[T]he corporate machinery is just that - *corporate* proxy machinery, constructed of corporate assets, and fueled with corporate funds. Thus, it cannot be appropriated to personal ends; if set in motion at all, it must be operated in a neutral manner."[225]

Konsekvensen blir att om en styrelse vill ha fullmakter från frånvarande aktieägare på stämman, får styrelseledamöterna vara beredda att bekosta insamlingen ur egen ficka.

5.7.2. Biträden.

En nyordning i 1975 års aktiebolagslag är att aktieägare har en ovillkorlig rätt

[221] Eisenberg a a s 1500.

[222] Rosenfeld v. Fairchild Engine & Airplane Corp., 309 N.Y. 168, 128 N.E.2d 291 (1955) (ref i 128 N.E.2d s 293).

[223] Jfr SOU 1990:1 s 38 och 98 f, där det konstateras att fientliga take over försök är sällsynta i Sverige.

[224] 9 kap 16 § ABL, om det skulle vara fråga om ett bolagsstämmobeslut.

[225] Eisenberg a a s 1493 f (kurs i original).

att till bolagsstämma medföra biträde, 9 kap 2 § 2 st ABL. Regeln motiveras av att bolagsstämman kan ha att fatta beslut i svåra och invecklade frågor, varvid aktieägaren kan ha behov av sakkunnig assistans.[226]

Varje aktieägare kan kräva att få medföra högst ett biträde.[227] Sett isolerat och tolkat enbart efter sin ordalydelse skulle 9 kap 2 § 2 st ABL innebära att ett ombud, som själv inte är aktieägare, ej kan medföra något biträde till stämman. Enligt 9 kap 2 § 1 st 1 meningen ABL kan dock aktieägares rätt vid bolagsstämma utövas genom ombud. I både första och andra stycket av 9 kap 2 § ABL begagnar lagen uttrycket "vid bolagsstämma". Rätten att vid bolagsstämma medföra biträde torde vara en sådan aktieägarrättighet vid bolagsstämma som kan utnyttjas genom ombud. 9 kap 2 § 2 st ABL synes alltså i belysning av första stycket i paragrafen böra ges en sådan extensiv tolkning att ett ombud vid bolagsstämma har rätt att medföra biträde.

Rätten att medföra biträde är tvingande, och kan ej åsidosättas genom bestämmelse i bolagsordningen.[228] Även om avsikten med bestämmelsen är att möjliggöra för aktieägarna att ta med sakkunniga till stämman, saknar aktiebolagslagen bestämmelser om biträdenas kvalifikationer. En aktieägare kan därför ta med den han önskar.[229] Stadgandets tvingande natur innebär även att särskilda kvalifikationskrav för biträden inte får uppställas i bolagsordningen.[230] Det torde dock inte föreligga något hinder mot att bolagsordningen utökar aktieägarnas rätt att medföra biträden, t ex så att aktieägarna tillåts ta med mer än en person. Rätten att medföra biträde till bolagsstämma är inte någon utpräglad minoritetsrättighet. Aktieägarrättigheter torde dock vara möjliga att utvidga genom bestämmelser i bolagsordningen, åtminstone så länge inte bolagets borgenärers rätt riskerar att kränkas.[231] Förhållandet att 9 kap 2 § 2 st ABL är tvingande skulle därigenom ej förhindra att bolagsordningen i här aktuellt avseende utökar aktieägarnas rättigheter utöver vad som följer av lagen.[232]

Biträdets roll vid stämman finns ej angiven i lagen.

"Man kan tänka sig att biträdet med tyst instämmande av aktieägaren själv deltar i diskussionen. Man kan också tänka sig att biträdet inskränker sig till att ge aktieägaren

[226] SOU 1971:15 s 226 och Rodhe 1989 s 179.

[227] SOU 1971:15 s 226 och prop 1975:103 s 389.

[228] Prop 1975:103 s 389 och Kedner & Roos I 1988 s 228 f (9:2.05).

[229] Rodhe 1989 s 179.

[230] SOU 1971:15 s 226.

[231] Se ovan i avsnitt 3.4.

[232] Stämman kan dessutom genom vanligt stämmobeslut för varje enskilt fall besluta om utökade rättigheter. Aktieägarna kan t ex vid en viss stämma tillåtas medföra två biträden. Se vidare nedan i avsnitt 5.8.3.

råd, varefter denne själv framlägger sina synpunkter."[233]

Utan lagstöd torde frågan om hur biträdet kan agera vid stämman inte kunna anses omfattad av det aktiebolagsrättsliga minoritetsskyddet. Eftersom huvudregeln är att endast aktieägare har yttranderätt vid bolagsstämma,[234] synes det inte kunna komma i fråga att ett biträde skulle ha rätt att mot stämmomajoritetens önskan yttra sig vid stämman.

"Rådgiveren kan ikke antas å ha rett til å ta ordet på vegne av aksjeeieren eller til for øvrig å uttale seg i generalforsamlingen."[235]

En aktieägare bör sålunda inte kunna påverka stämmans beslut genom att medföra ett vältaligt biträde.[236] En annan sak är att likhetsprincipen[237] förhindrar att stämman låter vissa aktieägares biträden yttra sig medan motsvarande rätt förnekas andra. En aktieägare kan vidare enkelt omvandla sitt biträde till ett ombud, varefter ombudet, när aktieägaren lämnat stämman, kan kräva yttranderätt.[238]

Vid stämman närvarande biträden skall anmärkas i röstlängden, 9 kap 11 § 2 st ABL.

I bolagsordningen kan uppställas ett krav på föranmälan för deltagande i bolagsstämma, 9 kap 1 § 3 st ABL. Enligt lagtexten kan föranmälan endast krävas av aktieägare. Frågan om huruvida krav kan ställas även på föranmälan av biträden behandlas nedan.[239]

5.8. Icke aktieägares rätt att närvara vid bolagsstämma.

Även vissa personer som inte äger aktier har rätt att närvara vid bolagsstämma. Så är t ex fallet med fullmäktige och biträden.[240] Här skall närvarorätten för personer med en mer perifer anknytning till aktieägarna behandlas. Först skall frågan om styrelseledamöternas och VD:s närvarorätt behandlas (5.8.1.).

[233] Rodhe 1989 s 179.

[234] Se ovan i avsnitt 5.1.

[235] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 285.

[236] Jfr NJA 1936 s 684 (refererat ovan i avsnitt 1.2.2.) och Nial 1988 s 176. Jfr Taxell 1959 s 74 f.

[237] Se ovan i avsnitt 3.4.4.

[238] Jfr ovan i avsnitt 5.7.1.

[239] Avsnitt 5.9.4.

[240] Se avsnitt 5.7.

Därefter tas revisorernas ställning i detta avseende upp (5.8.2.). Övriga funktionärer behandlas i avsnitt 5.8.3. Avsnitt 5.8.4. tar slutligen upp vissa personer som ofta deltar i bolagsstämmor utan att falla under någon av de nämnda grupperna.

5.8.1. Styrelse och VD.

Grundprincipen är att såväl styrelsens ledamöter som VD i denna deras egenskap[241] har rätt att delta i stämman.[242] Närvarorätten framgår indirekt av 9 kap 12 § ABL, vari styrelsen och VD åläggs att i viss utsträckning besvara frågor som framställs av aktieägarna vid bolagsstämma. Det kan alltså även anses åligga styrelsen och VD att vara närvarande vid stämman. Skyldigheten är dock inte absolut, utan det måste anses tillräckligt att så många styrelseledamöter är närvarande vid stämman att styrelsen kan fullgöra sina uppgifter.[243]

I Norge har VD, styrelsens ordförande, (bedriftsforsamlingens ordförande och representantskapets ordförande) en principiell skyldighet att närvara vid bolagsstämma, 9 kap 1 § 3 st 2 meningen NASL.

Även i Västtyskland framgår uttryckligen av lagtexten att ledamöterna i Aufsichtsrat och Vorstand är skyldiga att delta i bolagsstämma, 118 § 2 st AktG.

I England har styrelsen ingen skyldighet att närvara vid bolagsstämma.[244]

Styrelsens och VD:s principiella rätt att närvara vid bolagsstämma, innebär inte nödvändigtvis en absolut rätt att övervara hela stämman. Det kan t ex tänkas att bolagsstämmodeltagarna önskar diskutera dechargefrågan i enrum, och därför temporärt vill utvisa styrelsens ledamöter från stämmolokalen. Argument kan anföras både för och emot en dylik utvisanderätt för stämman.

För förekomsten av en utvisanderätt talar att bolagsstämman i ett svensk aktiebolag är omnipotent. Eftersom det inte föreligger något uttryckligt förbud mot att stämman fattar beslut i ett ärende om temporär utvisning av styrelsens ledamöter, skulle därmed en utvisanderätt föreligga.

Som anförts har emellertid styrelsens ledamöter och VD såväl en principiell rätt som en principiell skyldighet att delta i bolagsstämman. Det kan även diskuteras om inte det uppdragsförhållande som föreligger mellan bolaget och dess styrelseledamöter föranleder en vidare skyldighet för styrelseledamöterna att närvara vid stämman. Bolaget torde kunna beordra en styrelseleda-

[241] För det fall de också är aktieägare, har de givetvis även rätt att delta i bolagsstämman i denna egenskap. Härifrån bortses fortsättningsvis.

[242] Rodhe 1989 s 177. Jfr Werlauff 1983 s 310 f och d s 1987 s 142. Så även i 9 kap 1 § 3 st 1 meningen NASL och i art 44 Table A.

[243] Jfr Werlauff 1983 s 310 f.

[244] Pennington 1985 s 708.

mot att närvara vid en stämma, vilket kan vara nödvändigt om han t ex besitter viss exklusiv kunskap. Vidare synes det inte vara lämpligt att utvisa styrelsens ledamöter från en stämma som skall diskutera frågor som ledamöterna bär ett ansvar för.

Styrelseledamöterna bär t ex ett ansvar för bolagets redovisning. Att inte tillåta styrelsen att närvara vid stämmans förhandlingar (och kanske även beslut) i frågan om fastställelse av årsbokslutet är klart otillfredsställande.

En jämförelse kan göras med stadgandet om jäv på bolagsstämma, 9 kap 3 § 2 st ABL. En aktieägare är jävig vid omröstning i frågor om ansvar mot honom. Det har emellertid setts som värdefullt att den som riskerar att drabbas av ett ansvar får möjlighet att försvara sig och framlägga sina synpunkter i debatten om den aktuella frågan.[245] Jävet innebär därför endast ett röstningshinder. Liknande aspekter kan anläggas på styrelseledamöternas rätt att närvara vid behandlingen av frågor som de svarar för. Även om det finns en utvisningsrätt för bolagsstämman, borde den åtminstone inte få hindra styrelsen från att, innan stämman fattar beslut, lämna sina synpunkter på de frågor som behandlas.[246]

Bolagsstämman har vidare ingen möjlighet att ingå avtal.[247] Det är istället styrelsen som är bolagets verkställande organ, 8 kap 11 § 1 st ABL. Styrelsen har alltså ansvar för effektueringen av många av de beslut som fattas av bolagsstämman. För att kunna uppfylla effektueringsplikten torde det i praktiken ofta vara en förutsättning att styrelsen varit närvarande vid debatten och beslutet vid stämman.

Ytterligare ett argument som talar för att stämman skulle sakna rätt att utvisa styrelsens ledamöter, är att styrelsen kan innehålla arbetstagarrepresentanter enligt lagen (1987:1245) om styrelserepresentation för de privatanställda. Ett huvudsyfte med lagen är att ge de anställda möjlighet till insyn i bolagen,[248] 1 § SRL. Lagens syfte skulle inte kunna upprätthållas om bolagsstämman kunde fatta beslut om att utvisa arbetstagarnas representanter i styrelsen.[249] Vidare stadgas uttryckligen att suppleant för arbetstagarledamot har rätt att närvara och yttra sig vid stämman, 12 § SRL, vilket i och för sig inte behöver betyda att suppleanterna har rätt att närvara vid hela bolagsstämman.

Även revisorernas rätt att närvara vid bolagsstämma, 10 kap 12 § ABL,

[245] Prop 1975:103 s 392. Se vidare nedan i avsnitt 9.5.3.2.

[246] Se för motsvarande resonemang angående revisors rätt att närvara och ge sina synpunkter då stämman diskuterar om han skall avsättas Moberg 1986 s 159.

[247] Se ovan i avsnitt 3.3.

[248] Se t ex Ds A 1986:1 s 104 och SIND 1975:4 s 259 f.

[249] Jfr Ds A 1986:1 s 97 och prop 1987/88:10 s 67 f.

talar för att styrelsen och VD ej kan förhindras närvara. Styrelsen och VD måste anses stå närmare bolaget än revisorerna, och en möjlighet att utvisa de förra men inte de senare är knappast ändamålsenlig.

Det synes idag omöjligt att med någon större grad av säkerhet avgöra huruvida stämman har rätt att temporärt utvisa styrelsens ledamöter och VD. Något starkare skäl synes tala för ståndpunkten att en dylik rättighet för stämman saknas,[250] vilket i så fall skulle innebära att om utvisning ändå sker blir fattade beslut felaktiga och, i den mån beslutsinnehållet påverkats av felet, efter klander upphävbara, 9 kap 17 § 1 st ABL.

Styrelsens och VD:s rätt att närvara vid bolagsstämma, innebär även en yttranderätt vid stämman.[251]

5.8.2. Revisorer.

Revisor har rätt att närvara vid bolagsstämma. Om det är påkallat är han även skyldig att närvara, 10 kap 12 § ABL. I sista hand torde det vara bolagsstämman som avgör om det är påkallat att revisorn är närvarande.[252]

Græsvænge & Thomsen anser att det är styrelsen som, med beaktande av aktieägarnas vilja, skall avgöra frågan.[253] Det lämnas dock ingen motivering till varför inte bolagsstämmans omnipotens skulle få fälla avgörandet i de fall styrelsens och stämmans bedömningar utfaller olika.

Det finns sålunda ingen möjlighet för stämman att utestänga en revisor. Med närvarorätten följer en yttranderätt,[254] vilken är inskränkt till ämnen i anslutning till revisorns granskning.[255] Revisorns angelägenheter är bolagets årsredovisning, dess räkenskaper samt styrelsens och VD:s förvaltning, 10 kap 7 § 1 st ABL. Revisorns yttranderätt torde därmed vara så gott som fullständig, så länge stämman dryftar händelser som redan inträffat. Däremot kan yttranderätt för revisorn inte antas föreligga när det gäller planeringen av den framtida verksamheten, och inte heller när det gäller beslut som enbart får betydelse under kommande verksamhetsår.

I västtyska Aktiengesellschaften har revisorerna rätt och skyldighet att närvara vid

[250] Jfr dock Werlauff 1983 s 311 och d s 1987 s 56 f.

[251] Jfr Werlauff 1983 s 319 och d s 1987 s 142.

[252] Moberg 1986 s 159. Jfr Moljord i Lov og Rett 1986 s 376 och Skåre & Knudsen 1987 s 255 (§ 10-11, 1).

[253] 1985 s 318 (§ 93, 2).

[254] Prop 1975:103 s 435 och Moberg a st.

[255] Prop 1975:103 s 435.

stämma enbart då det är bolagsstämman som skall fastställa årsbokslutet,[256] 176 § 2 st 1 meningen AktG. I övrigt har revisorerna sällan någon uppgift att fylla vid en västtysk bolagsstämma, och behandlas därför enligt samma regler som andra utomstående. I GmbH har revisor som prövat årsbokslutet skyldighet att närvara vid stämma då det begärs av någon delägare, 42 a § 3 st GmbHG, men inte annars.[257]

I England har revisorerna rätt att närvara vid stämman, sec 387 (1) CA.

Eftersom revisorerna enligt lagtextens ordalydelse har en undantagslös rätt att närvara vid bolagsstämma, kan det inte heller komma på fråga att tillfälligt utvisa dem. En utvisning är otänkbar även när det gäller ärenden i vilka revisorn saknar yttranderätt, och t o m vid behandlingen av frågan om han skall avsättas.

När det gäller avsättning av revisorer hävdas i Norge att revisor inte har "krav på å være tilstede under generalforsamlingens behandling av og beslutning i saken."[258] För svensk del anför Moberg att "en revisor har rätt att närvara och att ge sin syn på omständigheterna, men aktieägarna bör kunna ha en avslutande diskussion utan revisorns närvaro."[259] Som synes avviker det av Moberg anförda från norsk rätt. Trots skillnaderna stöder Moberg sin åsikt endast på vad som anförts i Norge. Rättsläget i Norge härrör ytterst från ett uttalande i lagförarbetena. Det synes tveksamt i vad mån norska förarbeten och norsk doktrin allena kan motivera en tolkning av svensk lag i direkt strid med lagtextens ordalydelse.

5.8.3. Funktionärer.

Vid bolagsstämmor i större bolag agerar ofta ett antal personer som arbetar åt bolaget men inte utgör något bolagsorgan. En särskilt viktig position intas här av bolagsstämmoordföranden.

Om inte annat föreskrivs i bolagsordningen skall ordförande utses av stämman, 9 kap 11 § 1 st ABL. Det är ordförandens uppgift att upprätta röstlängd samt att leda förhandlingarna vid stämman. Det är givetvis inte möjligt att neka den som utsetts till ordförande att närvara vid förhandlingarna.[260]

Om ordföranden är aktieägare, styrelseledamot, VD eller revisor i bolaget följer

[256] Se något närmare om fastställandet av årsbokslutet i Aktiengesellschaften, nedan i avsnitt 7.2.

[257] H. Balser, W. Meyer & K. F. Piorreck, Die GmbH (8 Aufl Freiburg im Breisgau 1987) s 78 (Rn 221) och Fischer m fl 1987 s 407 (§ 42a Rn 34).

[258] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 347 (§ 10-5, 1). Se också Ot prp nr 19 (1975-75) s 146; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 358 (§ 10-11, 2) och Skåre & Knudsen 1987 s 247 (§ 10-5, 2) och 255 (§ 10-11, 2).

[259] A st.

[260] Jfr Werlauff 1983 s 313.

närvarorätten redan av vad som anförts tidigare i detta kapitel. Det finns emellertid inget krav på att ordföranden skall tillhöra någon av de angivna grupperna.[261] Även om så inte är fallet har han rätt att närvara under hela stämman.

Vad som sägs fortsättningsvis i detta avsnitt avser endast bolagsstämmoordföranden i egenskap av bolagsstämmoordförande. En avsatt ordförande som även är t ex aktieägare kan således inte avvisas från stämmolokalen.

I England skall, såvida inte annat framgår av bolagsordningen, bolagsstämmoordföranden i första hand utses bland styrelsens ledamöter, art 42 Table A. Om ordförande ej kan utses bland styrelseledamöterna (vilka inte har skyldighet att närvara vid bolagsstämman[262]) skall han vara aktieägare, art 43 Table A. Bolagsstämmoordföranden i England har därmed en automatisk rätt att närvara vid hela bolagsstämman.

De frågeställningar som är av intresse här är dels när bolagsstämmoordförandens närvarorätt inträder, dels hur länge närvarorätten kvarstår.

En tilltänkt bolagsstämmoordförande torde kunna nekas tillträde till stämman för tiden innan han väljs. Innan dess kan han inte anses vara ordförande, varav, i enlighet med huvudregeln att endast aktieägare har tillträde till stämman, följer att han saknar närvarorätt.

En annan mening uttrycks av Werlauff, som utan motivering anför att såväl styrelsens som eventuella oppositionsgruppers kandidater till ordförandeposten har tillträde till stämman, intill dess ordförande valts.[263] Av likhetsprincipen följer självfallet att om styrelsens ordförandekandidat ges närvarorätt, måste samma rätt ges en oppositionsgrupps kandidat. Det synes emellertid inte finnas några skäl att för svensk rätts del göra något generellt avsteg från huvudregeln i den här behandlade situationen.

Frågan torde ofta vara såväl perifer som ointressant. Den torde undantagsvis kunna få viss praktisk betydelse genom att den tilltänkte ordföranden nekas möjlighet att tala för sin sak inför stämman. Det är inte alltid helt givet att den som styrelsen tänkt sig som ordförande alla gånger också är den som väljs av stämmans majoritet.[264]

Eftersom det primärt är bolagsstämmoordföranden som skall upprätta röstlängd, 9 kap 11 § 2 st 1 meningen ABL, uppstår ett speciellt problem om ordföranden nekas tillträde till lokalen innan han valts. Då det saknas speciella regler om val av bolagsstämmoordförande, skiljer sig situationen dock inte från de problem som uppstår när stämmodeltagarna inte kan enas om ordförande.[265]

[261] Se t ex Kedner & Roos I 1988 s 242 (9:11.01); Nial 1988 s 160 f och Rodhe 1989 s 177 och 185.

[262] Pennington 1985 s 708.

[263] Werlauff 1983 s 313 f.

[264] Se t ex den situation som beskrivs i stämningsansökan i Carl L v Märsta Hantverkshus AB (mål nr T 502/84, Sollentuna tingsrätt, och Ö 1910/84, Svea hovrätt).

[265] Se nedan i avsnitt 6.2.

Trots att bolagsstämmoordföranden har en ovillkorlig rätt att närvara vid stämman, kan stämmans majoritet när som helst göra sig av med honom genom att avsätta honom och utse en ny. Den avsatte ordföranden är inte längre att anse som bolagsstämmoordförande, och kan således avvisas från lokalen. Stämmans möjlighet att avsätta ordföranden följer av att han är att anse som bolagets syssloman, och kan såsom sådan avsättas av den som tillsatt honom.[266] Frågan om byte av bolagsstämmoordförande är en ordningsfråga, och kan som sådan tas upp till behandling när som helst, oberoende av dagordningen. Bolagsstämmoordföranden kan dock utpekas i bolagsordningen, 9 kap 11 § 1 st sista ledet ABL. Om bolagsordningen reglerar vem som skall vara ordförande, fordras en bolagsordningsändring innan han kan avsättas av stämman.

Utöver bolagsstämmoordföranden kan det behövas funktionärer som t ex samlar in röster och som skickar runt mikrofoner under stämmans debatter. I praktiken är det omöjligt att effektivt genomföra en större bolagsstämma utan hjälp av biträdande funktionärer. Om stämmans majoritet så önskar kan funktionärerna beordras att lämna lokalen vid behandlingen av någon (kanske känslig) fråga.

Som redan flera gånger tidigare nämnts är huvudregeln att endast aktieägare har tillträde till bolagsstämma.[267] Bestämmelserna om tillträde till bolagsstämma är att anse som ordningsregler, vilket innebär att stämman kan besluta om avvikelse från dem genom vanligt majoritetsbeslut.[268] Minoriteten får således finna sig i att de funktionärer som majoriteten anser behövliga ges tillträde till stämman.

I Västtyskland synes utomstående kunna berättigas deltaga i bolagsstämma endast genom bestämmelse i bolagsordningen.[269] Detsamma har antagits gälla för engelsk rätts del.[270]

5.8.4. Övriga.

Representanter för massmedia har ingen rätt att kräva att få närvara vid en bolagsstämma. I större bolag tillåts de dock som regel att närvara.

[266] Tiberg 1986 s 28.

[267] Rodhe 1989 s 175.

[268] Jfr Blok 1982 s 421; Moljord i Lov og Rett 1986 s 384; Skåre & Knudsen 1987 s 202 (§ 9-1, 6) och Werlauff 1983 s 315.

[269] Obermüller m fl 1969 s 72.

[270] Farrar 1985 s 269.

I Danmark måste bolagsstämmorna i börsnoterade bolag vara öppna för pressens representanter, 5 § 1 st c bekendtgørelse 1986 nr 813.

Angående de svenska reglerna kan i stort hänvisas till avsnitt 5.8.3. Möjligen skulle det för massmediarepresentanters del kunna hävdas att deras närvaro ej utgör en lika praktisk nödvändighet för stämmans genomförande som bolagsstämmans funktionärer. Sett ur bolagets synvinkel måste dock representationen från massmedia anses vara av värde. Ett reportage från en bolagsstämma kan ha ett PR-värde för företaget. Samtidigt kan det medföra negativ publicitet om journalister nekas närvarorätt vid stämman. Även om det är möjligt synes det sålunda ofta inte vara lämpligt att utestänga pressen från stämmorna i större bolag.

I övrigt kan det ligga ett egenvärde i att hålla den krets som tillåts närvara vid en bolagsstämma så liten som möjligt. Personer som vill komma in som t ex åskådare bör avvisas. Aktieägarna bör anses ha ett berättigat önskemål om att "ikke alle og enhver kan iagttage deres optræden på generalforsamlingen."[271] Som redan framhållits kan minoritetsaktieägarna inte framställa något krav i denna fråga, utan avgörandet ligger i bolagsstämmomajoritetens händer.

5.9. Föranmälan till bolagsstämma.

9 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL stadgar att det i bolagsordningen kan bestämmas att aktieägare för att få deltaga i bolagsstämma skall anmäla sig hos bolaget senast den dag som anges i kallelsen till stämman. Bestämmelsen är främst avsedd för större bolag.

I Danmark är det endast möjligt för aktiebolag - men inte andelsbolag - att kräva föranmälan till bolagsstämma,[272] 65 § 2 st 2 meningen DASL.

I GmbHG saknas bestämmelse om föranmälan till bolagsstämma, jfr 51 § GmbHG. Avseende GmbH är emellertid reglerna om bolagsavtal till stor del dispositiva, 45 § 2 st GmbHG. Även i ett GmbH torde därför föranmälan till stämma kunna krävas.

I England gäller i stort sett liknande regler som de avseende GmbH.[273] Även i England är det således möjligt att i bolagsordningen kräva föranmälan för deltagande i bolagsstämma.[274]

Bestämmelsen om föranmälan ger upphov till ett flertal frågor. För det första

[271] Werlauff 1983 s 314.

[272] Werlauff 1987 s 41 f.

[273] Farrar 1985 s 269.

[274] Pennington 1985 s 701 och 708.

kan ifrågasättas varför bolag tillåts uppställa krav på föranmälan till bolagsstämma (avsnitt 5.9.1.). För det andra måste regelns betydelse för aktieägarna undersökas. Vad innebär det t ex om någon glömt att anmäla sig till stämman? (Avsnitt 5.9.2.) För det tredje talar lagtexten enbart om föranmälan från aktieägare. Kan ett bolag kräva att t ex ett ombud anmäler sig i förväg? Föranmälan från andra röstberättigade än aktieägare behandlas i avsnitt 5.9.3. Även vissa andra personer som inte är aktieägare har rätt att närvara vid stämman. Som exempel kan nämnas aktieägares rätt att till stämman medföra ett biträde, 9 kap 2 § 2 st ABL. Den eventuella förekomsten av en föranmälansplikt för närvaroberättigade, men inte röstberättigade, personer tas upp till behandling i avsnitt 5.9.4.

5.9.1. Inledning.

Redan i 1895 års aktiebolagslag finns en första antydan om att aktieägare kunde behöva anmäla sig i förväg för att få delta i bolagsstämma. På bolagsstämma "ege hvarje aktieegare, som behörigen anmäler sig till deltagande i förhandlingarne, rösträtt", 32 § 1 st 2 meningen 1895 års ABL. Något stadgande som närmare angav vad som avsågs med sådan anmälan, samt vilka regler som gällde för anmälan, stod dock ej att finna. Bolagskommittén kommenterar bestämmelsen endast på följande vis: "Så bör rösträtt ej kunna förvägras någon aktieegare, hvadan minst en hel röst tillerkänts hvar och en, jemväl innehafvare af preferensaktie, förutsatt att han i behörig ordning anmäler sig till deltagande i stämmans förhandlingar."[275] Inte heller under det fortsatta lagstiftningsarbetet upptogs stadgandet till närmare behandling.[276] Förarbetenas tystnad kan förklaras av att det före 1895 års aktiebolagslag inte fanns några lagregler angående bolagsstämman,[277] vilken istället fick regleras uteslutande genom bolagens bolagsordningar. Utgående från förutsättningen att det är bolagsordningen som ger de grundläggande rekvisiten för ett bolags verksamhet, framstår det inte som särdeles förvånande att en fråga som den här behandlade ej kommenterades i lagens förarbeten. Även före 1895 var det vanligt att det i bolagsordningar uppställdes krav på föranmälan för deltagande i bolagsstämma, och eftersom bolagsordningen var utgångspunkten för regleringen av aktiebolagen, är det bestämmelser liknande de tidigare bolagsordningsbestämmelserna som avses när man i förarbetena till 1895 års aktiebolagslag talar om anmälan i behörig ordning.

32 § 1 st 1895 års ABL ställde till vissa problem. Framför allt upplevdes det som tveksamt vad som avsågs med att anmälan skulle ha gjorts i *behörig* ordning. I 1910 års aktiebolagslag utvecklades därför bestämmelsen. Stadgandet återfinns i 76 § 1 st 4 meningen 1910 års ABL, och lyder: "I bolagsordningen må kunna stadgas, att aktieägare för att vinna rätt till deltagande i förhandlingarna skall hos styrelsen anmäla

[275] Förslag till lagar om enkla bolag och handelsbolag, om aktiebolag samt om föreningar för ekonomisk verksamhet m m, afgifna af den dertill i nåder utsedda komité, 1890, s 118.

[276] Se Kongl Maj:ts Nåd proposition N:o 6 1895 s 137 f (Högsta domstolen) och 204 (föredragande statsrådet).

[277] Se ovan i avsnitt 1.4.1.

sig viss tid, högst tre dagar, före bolagsstämman." Lagändringen förklarades med att 32 § i den gamla lagen kunde leda till betänkliga resultat.[278] Om möjligheten att kräva föranmälan för deltagande i bolagsstämma togs bort, skulle emellertid många bolagsordningar komma att stå i strid med lagen. Kommittén fann det därför "böra medgifvas ett bolag att, såsom ej sällan förekommer, i bolagsordningen föreskrifva, det aktieägare, som vill deltaga i förhandlingarna å bolagsstämma, skall viss kortare tid före stämman anmäla sig hos styrelsen."[279] Bestämmelsen ansågs kunna medföra en rationellare ordning för bolagsstämmans hållande, eftersom dess tid ej behövde tas upp med anmälningar. Det ansågs dessutom som en fördel att närvaroförteckning kunde upprättas provisoriskt i förväg. Den av kommittén föreslagna lagtexten godtogs utan kommentarer i propositionen.[280]

I 1944 års aktiebolagslag återfinns regeln om föranmälan till bolagsstämma i 114 § 2 st 1 meningen. Den enda förändringen jämfört med 1910 års aktiebolagslag, är att det i den tid inom vilken anmälan skall ske ej skall inräknas sön- och helgdagar. Uttalandena i lagens förarbeten begränsar sig därför också till att endast kommentera skälen till ändringen. Ingenting anges sålunda till stöd för själva stadgandets existensberättigande, utan i övrigt hänvisas till motsvarande stadgande i 1910 års aktiebolagslag.[281]

Idag återfinns stadgandet om föranmälan till bolagsstämma i 9 kap 1 § 3 st 1 meningen 1975 års ABL. I förarbetena till 1975 års aktiebolagslag motiveras stadgandet om föranmälan till stämma med att det ger styrelsen tillfälle att före stämman upprätta röstlängd.[282] I Kedner & Roos' kommentar tilläggs att en bestämmelse om föranmälan till bolagsstämma även ger styrelsen chansen att företa påkallade ändringar i aktieboken.[283]

I samband med det av Kedner & Roos anförda skälet kan noteras att det i 1944 års aktiebolagslag fanns ett stadgande om att ett styrelsesammanträde skulle hållas omedelbart före stämman, 39 § 1 mom 4 st 1944 års ABL. Vid sammanträdet skulle frågor om nya aktieägares införande i aktieboken prövas. Dagens aktiebolagslag innehåller inte något motsvarande stadgande, även om det inte finns något hinder mot att ett dylikt styrelsesammanträde hålls. Anledningen till att bestämmelsen utgått är att

[278] Förslag till lag om aktiebolag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar, afgifna af därtill utsedde kommittérade, 1908, motiven s 60.

[279] A st.

[280] Kungl Maj:ts Nåd proposition N:o 54 1910 s 102 ff (lagrådet) och 141 f (föredragande statsrådet).

[281] SOU 1941:9 s 488 f och Kungl Maj:ts proposition nr 5 1944 s 351 f.

[282] SOU 1971:15 s 221 och prop 1975:103 s 388. Se också prop 1976/77:18 s 22; Bökmark & Svensson 1989 s 47; Kedner 1987 s 82 f; Lind 1981 s 187; Nial 1988 s 156 och Rodhe 1989 s 185. Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 280.

[283] I 1988 s 226 (9:1.05).

den ansetts obehövlig.[284] Det åligger under alla omständigheter styrelsen att föra korrekt aktiebok, 3 kap 7 § 1 st 1 meningen ABL. En bestämmelse motsvarande 1944 års aktiebolagslags regel om obligatoriskt styrelsesammanträde före bolagsstämman skulle därför inte tillföra systemet någonting.

Regeln om föranmälan som krav för deltagande i bolagsstämma motiveras alltså av att styrelsen bör kunna ges viss tid för att förbereda stämman. Som exempel på förberedande åtgärder har nämnts upprättande av röstlängd och införande av nya aktieägare i aktieboken. Vidare riskerar man utan föranmälan att antingen bli sittande i en allt för stor och dyr lokal eller att inte samtliga aktieägare som infinner sig kan beredas plats. Vad gäller upprättande av röstlängd måste observeras att denna skall utvisa förhållandena vid stämman,[285] 9 kap 11 § 2 st 1 meningen ABL. Den röstlängd som upprättas med hjälp av inkomna föranmälningar är därför preliminär, och måste - såvida inte de vid stämman närvarande aktieägarna medger annat[286] - korrigeras vid stämman då man vet vilka aktieägare som verkligen infunnit sig.

Senaste dag för anmälan får ej vara söndag, lördag eller vissa i lagen uppräknade helgdagar. Dagen för anmälan får infalla tidigast fem dagar före stämman. Motiveringen för kravet på att sista tillåtna dag för anmälan skall anges i kallelsen är densamma som den som angavs ovan vid behandlingen av varför kallelsen måste utfärdas inom ett visst tidsintervall före stämman: att hindra förekomsten av hemliga bolagsstämmor.[287] En e contrario-tolkning av 9 kap 1 § 3 st ABL ger vid handen att det inte är möjligt att i bolagsordningen ange vilken dag som skall vara den sista för föranmälan till bolagsstämma. En bolagsordningsbestämmelse om föranmälan måste utformas så att den kräver anmälan "senast den dag som anges i kallelsen."

I det ursprungliga förslaget till 1975 års aktiebolagslag lydde 9 kap 1 § 3 st som följer. "I bolagsordningen kan bestämmas att aktieägare för att få delta i bolagsstämma skall anmäla sig hos bolaget senast viss dag, högst fem dagar före stämman. Denna dag /.../ skall anges i kallelse till stämman."[288] Bestämmelsen tolkades av PRV så att bolagsordningen skulle ange en viss dag som senaste tidpunkt för föranmälan, t ex senast fyra dagar före stämman. PRV:s tolkning ledde till att förläggningen av bolagsstämmorna skulle komma att styras av vilken dag som i bolagsordningen angetts som den sista för föranmälan, i stället för tvärtom. Eftersom söndagar med flera dagar är förbjudna som senaste dag för föranmälan begränsades härigenom antalet möjliga dagar att hålla bolagsstämma. På grund av de praktiska svårigheterna förenade sig Sveriges

[284] SOU 1971:15 s 221 och prop 1975:103 s 388.

[285] Kravet gäller inte i avstämningsbolag. Se ovan i avsnitt 5.5.

[286] Se vidare nedan i avsnitt 6.3.

[287] Se ovan i avsnitt 4.3.

[288] Se t ex prop 1975:103 s 28.

Industriförbund, Svenska Bankföreningen, Föreningen Auktoriserade Revisorer och Värdepapperscentralen VPC Aktiebolag om en gemensam skrivelse till regeringen, med begäran om ändring av reglerna. Skrivelsen resulterade i en proposition med förslag till ändring i aktiebolagslagen.[289] Föredragande departementschefen förklarade sig instämma i PRV:s tolkning av den föreslagna lagtexten.[290] Då denna tolkning visat sig leda till vissa olägenheter, förordade han en ändring av lagen i enlighet med de ovan nämnda organisationernas förslag. Så blev också riksdagens beslut, vilket ledde till att 9 kap 1 § 3 st erhöll nuvarande lydelse, vilken överensstämmer med den norska aksjeselskapslovens motsvarande bestämmelse. Se 9 kap 1 § 2 st 1 meningen NASL. Lagändringen trädde i kraft samtidigt som 1975 års aktiebolagslag.

I Norge hade det ursprungliga lagförslaget samma lydelse som nu gällande lagtext.

5.9.2. Föranmälan från aktieägare.

I 32 § 1 st 2 meningen 1895 års ABL talades endast om föranmälan som ett krav för rösträtt på stämma. Redan i 76 § 1 st 4 meningen 1910 års ABL talade lagtexten emellertid om föranmälan som ett krav för "deltagande i förhandlingarna". Idag används uttrycket "deltaga i bolagsstämma", 9 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL. Om en bolagsordning kräver föranmälan till bolagsstämma, är alltså en sådan anmälan en förutsättning för att en aktieägare över huvud taget skall kunna kräva att få närvara vid förhandlingarna.[291]

I Västtyskland är valfriheten större. Bolagsordningen i ett Aktiengesellschaft kan kräva föranmälan som villkor antingen för att delta i bolagsstämma, eller för att utöva rösträtt vid bolagsstämma, 123 § 2 st 1 meningen AktG. Det är alltså möjligt att tillåta samtliga bolagets aktieägare att närvara vid stämman, medan rösträtt endast tillkommer de som anmält sig.

För svensk rätts del avgörs vilka som uppfyller kravet för att få delta i en bolagsstämma i första hand av stämmoordföranden då han upprättar röstlängd, 9 kap 11 § 2 st 1 meningen ABL, och i andra hand av bolagsstämman i samband med att stämman godkänner röstlängden, 9 kap 11 § 2 st 2 meningen ABL. Det är sålunda inte möjligt att, med motiveringen att han inte är aktieägare eller ombud för aktieägare, avvisa någon ur lokalen innan röstlängden fastställts.[292]

Effekten av underlåten föranmälan måste sägas stå väl i överensstämmelse med de överväganden som ligger till grund för stadgandet. Styrelsens behov att kunna föranstalta om förberedelser inför stämman kan inte rimligtvis innefatta endast att upprätta röstlängd och införa nya aktieägare i aktieboken.

[289] Prop 1976/77:18.

[290] Prop 1976/77:18 s 22.

[291] H. Nial, Aktiebolagsrätt (1946) s 159. Jfr Andenæs 1981 s 154 f.

[292] Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 281.

I stämmoförberedelserna ingår mycket annat, t ex kontroll av fullmakter[293] och även en sådan praktisk åtgärd som att hyra en lämplig lokal för stämman. Det torde inte råda något tvivel om att det är nödvändigt att utestänga icke föranmälda aktieägare om så erfordras för att de som anmält sig skall få plats.

I Gower anförs att seden att kräva att fullmakter inlämnas till bolaget viss tid före stämman "is a reasonable provision, inasmuch as it is necessary to check their validity before they are used at the meeting, it too could be used to favour the board if the period allowed for lodging was unreasonable short."[294] En bolagsordning får därför ej kräva att fullmakter når adressaten tidigare än 48 timmar före bolagsstämman, sec 136 (3) CA 1948,[295] samt numera sec 372 (5) CA.[296]

Även om det är möjligt att bereda såväl anmälda som icke anmälda aktieägare plats i stämmolokalen, är det tveksamt om man bör tillåta icke föranmälda aktieägare att närvara vid stämman. Undantag måste givetvis göras om samtliga bolagets aktieägare infunnit sig. Skälet till den här anförda restriktiva inställningen är att aktieägarna har ett krav på att behandlas lojalt.[297] Lojalitetskravet bör innebära att även de aktieägare som inte infunnit sig på stämman har ett berättigat krav på att bolagsordningens bestämmelser skall följas. Det kan tänkas att anledningen till att en aktieägare inte infunnit sig är just att han försuttit tiden för föranmälan. Han bör då inte försättas i en sämre position än den aktieägare som struntar i bolagsordningens bestämmelser och bara infinner sig till stämman. Icke föranmälda aktieägare bör således generellt avvisas.

Vad som anförts senast har inte samma bärighet i stora bolag, varmed främst avses aktiemarknadsbolag. Vid dessa bolags bolagsstämmor är som regel representanter för massmedia tillåtna att närvara.[298] Här saknar därför skälen till att utestänga icke föranmälda aktieägare större tyngd. I aktiemarknadsbolag är det också vanligt att även icke föranmälda aktieägare i den mån det är praktiskt möjligt bereds tillträde till stämman.

Om icke föranmälda aktieägare tillåts närvara vid stämman har de inte yttrande- eller rösträtt. Möjligheten att påverka debatten och de beslut som

[293] Jfr Gower 1979 s 538 och Werlauff 1983 s 305.

[294] A st.

[295] A a s 340.

[296] Pennington 1985 s 703 f.

[297] Prop 1973:93 s 84.

[298] Jfr för Danmarks del 5 § 1 st c bekendtgørelse 1986 nr 813.

fattas vid stämman är en av de rättigheter som följer med ett aktieinnehav.[299] Om förutsättningarna föreligger för rättighetens utövande, har aktieägaren rätt att kräva såväl yttrande- som rösträtt. Samtidigt har varje aktieägare i princip rätt att kräva att hans aktier skall ge samma rättigheter som övriga aktier, 3 kap 1 § 1 st ABL. Rätten till likabehandling gäller även de aktieägare som inte infunnit sig till stämman. Om en aktieägare av en eller annan anledning inte har föranmält sig till en stämma, och därför inte infinner sig, har han således rätt att kräva att övriga aktieägare som inte heller uppfyllt bolagsordningens krav, inte skall ges möjlighet att påverka bolagsstämmans beslut. Även de aktieägare som föranmält sig kan givetvis ställa samma krav.

Sammanfattningsvis bör en aktieägare som inte uppfyllt bolagsordningens krav på föranmälan till bolagsstämma inte beredas tillträde till stämman, åtminstone inte i mindre bolag. Om icke föranmälda aktieägare ändock bereds tillträde till stämman har de inte yttrande- eller rösträtt.

5.9.3. Föranmälan från ombud.

Även personer som inte själva är aktieägare kan vara röstberättigade på bolagsstämma. Här avses närmast fullmäktige och legala ställföreträdare. I 9 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL stadgas att bolagsordningen kan kräva att *aktieägare* föranmäler sig för att få delta i bolagsstämma. Frågan blir då om föranmälan kan krävas från ombud.

Problemet finns inte behandlat i aktiebolagslagens förarbeten. Ingen ledning återfinns heller i förarbetena till äldre aktiebolagslagar eller annan associationsrättslig lagstiftning. Högsta domstolen har aldrig haft anledning att ta ställning i frågan, varför även prejudicerande rättspraxis saknas. Inte heller i den inhemska doktrinen har spörsmålet behandlats. Till ledning för tolkningen kan därför endast lagtexten och de eventuella kunskaper som kan vinnas genom komparativa studier begagnas.

Som anfördes inledningsvis[300] finns skäl som talar för att en tolkning av aktiebolagslagen bör utgå från till lagtextens ordalydelse. I den här aktuella situationen borde därför föranmälan endast kunna krävas av den som själv är aktieägare. För en tolkning i strikt enlighet med lagtexten talar även att 9 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL måste ses som en begränsning av varje aktieägares rätt att närvara och utöva rösträtt för sina aktier vid bolagsstämma. Vidare innehåller lagen i 9 kap 2 § 1 st 1 meningen ABL ett uttryckligt stadgande om att aktieägarnas rättigheter vid bolagsstämma kan utövas genom ombud. Däremot finns ingen bestämmelse om att de krav som ställs på aktieägare också har bärighet på ombud.

Motivet till bestämmelsen om föranmälan är att styrelsen skall kunna ges

[299] Nial 1988 s 176. Jfr Taxell 1959 s 74 f.

[300] Ovan i avsnitt 1.1.

tillräcklig tid att förbereda stämman.[301] Om föranmälan endast skulle kunna krävas av aktieägare, skulle för det första styrelsen inte i förväg kunna ha en aning om vilka aktier som kommer att representeras på en kommande stämma. Att upprätta en preliminär röstlängd skulle därmed inte fylla någon mer betydelsefull funktion. För det andra skulle även övriga förberedelseåtgärder få anpassas efter presumtionen att ett okänt antal personer måste beredas tillträde till stämman. Det skulle t ex vara nödvändigt att hyra en mycket stor lokal, vilket leder till onödiga kostnader för bolaget. Det skulle slutligen bli mycket enkelt att kringgå en bestämmelse om föranmälan till bolagsstämma,[302] ett förhållande som kanske t o m kan leda till kuppförsök. En mot styrelsen fronderande aktieägargrupp skulle medvetet kunna låta bli att föranmäla sig - och därigenom föranleda att styrelsen underlåter att konsolidera sina ställningar - för att sedan delta i stämman genom fullmäktige.

En sammanvägning av vad som anförts ovan synes tala för att de praktiska aspekterna ges avgörande betydelse, och sålunda 9 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL ges en extensiv tolkning. Ett rimligt betraktelsesätt, som inte heller avviker från lagtextens ordalydelse i någon större mån, kan vara följande. I lagtexten stadgas att det i bolagsordningen kan krävas att aktieägare skall föranmäla sig för att få delta i bolagsstämma. Ett deltagande i bolagsstämma sker genom att de aktier som innehas av aktieägaren representeras där. Det är härvid likgiltigt huruvida aktierna företräds av aktieägaren personligen, eller av någon annan. Lagtextens ord "få deltaga i bolagsstämma", bör tolkas som "få sina aktier representerade på bolagsstämma". Med det här anlagda synsättet deltar en aktieägare i en stämma om hans aktier finns företrädda där, antingen han deltar personligen eller genom ombud. I båda fallen deltar aktieägaren i stämman, och måste således göra föranmälan.[303]

5.9.4. Föranmälan från övriga.

Avseende utomstående som genom ett enstaka beslut tillåts närvara vid en stämma saknar frågan om föranmälan naturligen intresse. Annorlunda förhåller det sig med personer som inte har rösträtt, men närvarorätt.

De som är närvaroberättigade även om de inte är aktieägare, är bolagsstämmoordföranden, styrelsens ledamöter, bolagets revisorer, 10 kap 12 § ABL, och biträden till aktieägare, 9 kap 2 § 2 st ABL. Här skall undersökas om någon av de här angivna, t ex en revisor eller en oppositionell styrelseledamot, kan nekas tillträde till stämman med motiveringen att han inte föranmält sig.

[301] Se ovan i avsnitt 5.9.1.

[302] Jfr Werlauff 1983 s 305.

[303] Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 280 f; Werlauff a st och d s 1987 s 43.

Vad som anförs nedan gäller enbart de behandlade personerna i deras angivna egenskap. Den som önskar utöva rösträtt på bolagsstämma måste göra erforderlig föranmälan, även om han, med stöd av t ex ett uppdrag som styrelseledamot, har rätt att närvara vid stämman utan föranmälan.

Även om bolagsstämmoordföranden skall vara någon utomstående, måste han vara berättigad att närvara vid stämman.[304] Det synes inte finnas några skäl att anta att han skulle omfattas av ett krav på föranmälan. Ett bolagsordningsstadgande som med stöd av 9 kap 1 § 3 st 1 meningen kräver föranmälan för deltagande i bolagsstämma, omfattar inte bolagsstämmans ordförande.

Aktiebolagslagen förutsätter att åtminstone de flesta styrelseledamöterna och VD skall vara närvarande vid stämman. Därmed torde frågan om föranmälan vara löst såvitt gäller VD. Ett aktiebolag får bara ha en VD, 8 kap 3 § 1 st ABL, och eftersom han förutsätts delta i stämman har han också rätt att få tillträde dit. Ett krav på föranmälan som uppställts med stöd av 9 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL, omfattar alltså inte VD.

I bankaktiebolag får mer än en VD utses, 7 kap 4 § 1 st 2 meningen BAL. Eftersom VD i bankaktiebolag måste utses bland styrelsens ledamöter, 7 kap 4 § 1 st 1 och 2 meningen BAL, torde föranmälansproblematiken kunna lösas på samma sätt som för styrelsens ledamöter i aktiebolag.[305]

Något mer invecklad är frågan det kan krävas föranmälan från en styrelseledamot för att han skall kunna kräva att få närvara vid en stämma. Det torde emellertid ej gå att neka en styrelseledamot tillträde till bolagsstämma, med motiveringen att han inte föranmält sig. 9 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL behandlar endast föranmälan från aktieägare, och regeln har motiverats med att den ger styrelsen möjlighet att upprätta röstlängd i förväg.[306] En styrelseledamot som sådan är inte aktieägare, och hans eventuella närvaro vid stämman saknar betydelse för röstlängdens utseende. Inte heller det övriga förberedelsearbetet inför stämman torde i någon väsentligare grad påverkas av om styrelsens ledamöter föranmäler sin närvaro eller ej. Det saknas alltså skäl för att låta tillämpningsområdet för 9 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL omfatta även styrelseledamöter.[307]

Bolagets revisorer har rätt, och ibland till och med skyldighet, att närvara vid

[304] Jfr Werlauff 1983 s 313.

[305] Se härom strax nedan.

[306] Se ovan i avsnitt 5.9.1.

[307] Jfr Werlauff 1983 s 305.

stämman, 10 kap 12 § ABL. Samtidigt tillåter 9 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL endast att krav på föranmälan ställs på aktieägare. Bolagets revisorer har därför rätt att kräva att få närvara vid bolagsstämma, även om kravet inte framställs förrän vid själva stämmotillfället.[308]

Det bör framhållas att revisorerna är anlitade av bolaget. En revisor intar alltså en ställning som i vissa delar kan jämföras med sysslomannens.[309] Även om revisorerna har en lagstadgad rätt till information om bolaget,[310] 10 kap 8 § ABL, bör deras arbete i görligaste mån utföras på ett sådant sätt att det även i framtiden blir möjligt att samarbeta med bolagets funktionärer. Det torde därför vara lämpligt att en revisor som ämnar närvara vid en bolagsstämma meddelar detta i förväg, om inte annat så som en ren artighetsgest.

För dansk rätts del har anförts att ett krav i bolagsordningen på föranmälan till bolagsstämma, innefattar ett krav på att även biträden till aktieägare skall föranmälas.[311] I Norge anses att rätten att medföra biträde inte kan villkoras genom ett krav på föranmälan.[312]

För svensk rätts del måste frågan bedömas som tveksam. För ett krav på föranmälan även från biträden talar att aktieägarbiträden skall anmärkas i röstlängden, 9 kap 11 § 2 st 1 meningen ABL. En upprättad preliminär röstlängd måste vid stämmans inledning utsättas för en omarbetning, om inte föranmälanskravet omfattar även biträden. Vidare kan även övriga förberedelseåtgärder komma att försvåras och fördyras. Om biträden inte behöver föranmälas måste styrelsen räkna med att upp till dubbelt så många personer som de som föranmält sig, kan komma att infinna sig till stämman.

Mot ett krav på föranmälan även från biträden talar framför allt lagtextens ordalydelse. Även det faktum att förarbetena anger att rätten att medföra ett biträde till bolagsstämma är ovillkorlig,[313] talar mot ett krav på föranmälan från biträden, vilket ju skulle innebära en begränsning av aktieägarnas rättigheter.

Trots att praktiska olägenheter riskerar att uppkomma synes lagtexten ha en övervägande tyngd. När lagen i 9 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL stadgar att bolagsordningen kan kräva att "aktieägare för att få deltaga i bolagsstämma skall anmäla sig hos bolaget", bör därför kravet inte anses omfatta anmälan om att aktieägaren kommer att delta i stämman tillsammans med ett biträde.

[308] Jfr a st.

[309] Se Moberg 1986 s 54, med vidare hänvisningar i not 10-12.

[310] Se närmare härom Moberg 1986 s 138 ff.

[311] Græsvænge & Thomsen 1985 s 262 (§ 65, 7); Werlauff 1983 s 306 och d s 1987 s 43.

[312] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 285.

[313] SOU 1971:15 s 226 och prop 1975:103 s 389.

5.10. Sammanfattning.

Som huvudregel är det aktieägare, och bara aktieägare, som har rätt att deltaga i en bolagsstämma. Sett åtminstone ur en aktiebolagsrättslig synvinkel är det den som tagit det med aktieägandet förenade riskerna som är att betrakta som aktieägare. En aktiesäljare förlorar därmed rätten att deltaga i stämma i och med att han ingår ett obligationsrättsligt bindande försäljningsavtal. För att en aktieförvärvare skall ha möjlighet att utöva inflytande över bolaget fordras å andra sidan att han är införd i aktieboken. En ny aktieägare skall införas i aktieboken när han inför styrelsen styrker sitt förvärv, företrädesvis genom att uppvisa de vederbörligen transporterade aktiebreven. I samband med en aktieförsäljning kan den sålda aktieposten alltså komma att passiviseras under en tid.

Om en aktie är belagd med hembud blir effekten av en överlåtelse att aktien i fråga passiviseras. Den som förvärvat en aktie och blivit hembudsskyldig får inte deltaga i bolagsstämma innan det visar sig att lösningsrätten inte kommer att utnyttjas. Passiviseringen har motiverats med att det, innan frågan om inlösen är avgjord, inte går att avgöra vem som tar den med aktien förknippade ekonomiska risken. Denna motivering framstår inte som helt övertygande. I och med att avgörandet av lösningsfrågan ligger helt i händerna på de lösningsberättigade, tas hela den ekonomiska risken av de hembudsskyldiga.

Om en person under eget namn står antecknad i aktieboken, medan det egentligen är någon annan som är aktieägare, kallas den förstnämnde för bulvan. En förutsättning för att få utöva rösträtt på bolagsstämma är att man dels är antecknad i aktieboken, dels är materiell ägare till de aktier man är antecknad för. En bulvan har därför i princip inte rätt att deltaga i bolagsstämma. Om ett bolagsstämmobeslut fattats under inflytande av en bulvans röster, blir beslutet klanderbart eller undantagsvis en nullitet. Om bulvanens huvudman är ett kontrollsubjekt enligt lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m m, är dock den övervägande åsikten att det är bulvanen som innehar den materiella äganderätten till den aktuella aktieposten. Bulvanen skulle därigenom såväl inneha formell legitimation som vara materiell aktieägare. Skäl kan dock anföras för ståndpunkten att en bulvan inte ens i den sistnämnda situationen bör få deltaga i bolagsstämma. För att en person skall få deltaga i bolagsstämma bör därför, förutom att han uppfyller de angivna kraven för rösträtt, krävas att han inte är bulvan för ett kontrollsubjekt enligt lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m m.

I avstämningsbolag är det en förutsättning för att få delta i bolagsstämma, att man är antecknad i den avskrift av aktieboken som VPC framställer avseende förhållandena tio dagar före stämman. Den som köpt sina aktier

inom tiodagarsfristen har alltså inte rätt att delta i bolagsstämma. Avseende den som sålt sina aktier inom fristen synes rättsläget osäkrare. En ändamålsenlig lösning verkar dock vara att den som upptagits i VPC:s lista ges rätt att delta i stämma, även om han sålt sina aktier efter att listan upprättats.

Ur ett de lege ferenda perspektiv kan de krav som idag uppställs för att en aktieägare skall få utöva rösträtt ifrågasättas. Ett alternativ vore att, i likhet med i vissa andra länder, ge aktieboken avgörande betydelse för vem som skall ha rätt att delta i bolagsstämma. Denna lösning synes leda till ett enklare system, utan att för den skull föranleda särskilt allvarliga problem. Angående situationen då aktier ägs av en juridisk person kan nuvarande regler leda till otillfredsställande resultat. En förbättring skulle uppnås om stridigheter inom en aktieägande association inte tilläts ge några effekter på de beslut som fattas av bolagsstämman.

Varje aktieägare har en ovillkorlig rätt att efter eget val låta sig företrädas av ett ombud på bolagsstämma. Aktieägarna har vidare rätt att medföra ett biträde.

De personer som har rätt att närvara vid bolagsstämma oberoende av om de är aktieägare är styrelsens ledamöter, VD, bolagets revisorer och bolagsstämmoordföranden. De nämnda personerna torde ej kunna beordras att tillfälligtvis lämna stämman. Därutöver måste åtminstone i större bolag ytterligare ett antal funktionärer finnas till hands för att det skall vara möjligt att genomföra en bolagsstämma. Avseende de sistnämnda kan stämman besluta att de skall förvisas ur lokalen under t ex en känslig debatt. Övriga har inte rätt att närvara vid bolagsstämma.

I bolagsordningen kan krävas att aktieägarna, för att få deltaga i bolagsstämma, måste anmäla sin avsikt i förväg. Ett sådant krav omfattar aktieägare och troligen även ombud för aktieägare, men inga andra.

6. Bolagsstämmans inledande.

6.1. Inledning.

I anslutning till bolagsstämmans inledning uppkommer ett flertal problem. De flesta frågor i detta sammanhang behandlas i andra delar av avhandlingen.[1] Här skall endast behandlas frågorna om vem som skall öppna stämman och om hur valet av den som skall leda stämmans förhandlingar skall gå till (6.2.) samt om upprättande av röstlängd (6.3.).

6.2. Ordförande vid bolagsstämma.

Varje bolagsstämma skall ha en ordförande som leder förhandlingarna, 9 kap 11 § 1 st ABL. Ordförandens uppgifter är både väsentliga och mångskiftande. Vid stämmans omröstningar har han t ex som huvudregel utslagsröst vid lika röstetal, 9 kap 13 § 1 st 1 meningen ABL. Till ordförandens uppgifter hör även att leda stämmans debatter samt att ansvara för protokollföringen, 9 kap 11 § 3 st 1 meningen ABL. Som huvudregel är det även ordförandens uppgift att upprätta röstlängd, 9 kap 11 § 2 st 1 meningen ABL. Det är också ordföranden som i första hand har att avgöra ordningsfrågor, såsom t ex om det skall fastställas en tidsgräns för aktieägarnas diskussionsinlägg. Valet av vem som skall vara ordförande kan således ha stor betydelse.

En stämma inleds med att någon, som kan vara utpekad i bolagsordningen,[2] öppnar stämman. Om inte bolagsstämmans ordförande utpekas i bolagsordningen, 9 kap 11 § 1 st 1 meningen ABL, vidtar därefter ordförandeval. Röstning på bolagsstämma sker efter röstlängden. I den här aktuella situationen finns ingen röstlängd. Ordförandevalet måste därför ske enhälligt om det skall vara möjligt att genomföra omedelbart efter att stämman öppnats.[3] Om enhällighet uppnås tar den utsedda ordföranden över ledningen

[1] Se t ex ovan i kap 5 om vem som skall beredas tillträde till stämman.

[2] Birke 1988 s 27 och Rodhe 1989 s 184.

[3] Birke 1988 s 28; Nial 1988 s 160 och Rodhe a st. Hagströmer anförde att bolagsstämmoordförande "väl i brist af uttryckligt stadgande" skulle väljas av de närvarande aktieägarna efter huvudtalet. Se Hagströmer 1872 s 230.

av stämman, och övergår till att upprätta röstlängd.[4] Kan stämmodeltagarna inte enas om ordförandevalet, måste den som öppnat bolagsstämman fortsätta att leda stämman intill dess ordförande valts. Den som öppnat stämman övergår i så fall till att upprätta röstlängd. Efter att röstlängden fastställts sker ordförandevalet med vanligt majoritetsbeslut,[5] 9 kap 13 § 1 st 2 meningen ABL. Förutom likhetsprincipen och generalklausulen innehåller svensk rätt ingen regel som ger minoritetsaktieägarna möjlighet att påverka vem som utses till bolagsstämmoordförande.

I Västtyskland har en minoritetsaktieägargrupp av viss storlek rätt att begära att extra bolagsstämma sammankallas, 122 § 1 st 1 meningen AktG. Om begäran inte efterkommes kan domstol tillåta att stämman sammankallas av den som framställt begäran, 122 § 3 st 1 meningen AktG. Domstolen kan även bestämma vem som skall vara bolagsstämmoordförande, 122 § 3 st 2 meningen AktG. I AG 1989 s 38 hade ett bolag efterkommit en begäran av en aktieägarminoritet att kalla till stämma. Under förutsättning att minoritetsaktieägarna hade anledning att frukta att den ordförande som utpekades i bolagsordningen inte skulle agera opartiskt, ansågs domstolen ha möjlighet att avgöra vem som skulle vara ordförande vid stämman.[6]

De angivna reglerna kan ställa till vissa problem, framför allt kanske i s k 50/50-bolag.

Motsvarande problem återfinns olösta i USA. Om inte bolagsstämmoordföranden utpekas i bolagsordningen, ger praxis ingen lösning på vem som skall inneha posten, eller hur han skall utses.[7]

I 118 § 3 st 1944 års ABL stadgades uttryckligen att om den som hade till uppgift att öppna stämman inte var utsedd i bolagsordningen, skulle uppgiften fullgöras av styrelsens ordförande eller av den som styrelsen utsett därtill. Trots att någon motsvarande bestämmelse inte återfinns i vår nuvarande lagstiftning, har 1975 års aktiebolagslag enligt vissa författare inte inneburit någon förändring avseende vem som skall öppna en bolagsstämma.[8] Rodhe synes däremot anse att förhållandet att stadgandet i 118 § 3 st 1944 års ABL borttagits medför att enighet måste uppnås mellan stämmodeltagarna även beträffande vem som öppnar stämman,[9] vilket medför att det vid stridigheter om vem denna person skall vara kanske inte kommer någon stämma till stånd.

[4] Rodhe 1989 s 184.

[5] Roos 1987 s 54.

[6] Se också Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 122 Anm 33.

[7] 57 Va L Rev (1971) s 143 ff.

[8] Birke 1988 s 27; Kedner & Roos I 1988 s 242 (9:11.01) och Nial 1988 s 160.

[9] Rodhe 1989 s 184.

Aktiebolagslagen måste anses utgå från förutsättningen att det är möjligt att få till stånd en stämma. Som exempel kan nämnas att styrelsens ledamöter som huvudregel utses av bolagsstämman, 8 kap 1 § 2 st ABL. Om ett bolag gjort allvarliga kapitalförluster skall vidare frågan om bolagets likvidation hänskjutas till bolagsstämman, 13 kap 2 § 1 st 2 meningen ABL. Slutligen kan noteras att det är bolagsstämman som fastställer bolagets resultat- och balansräkning, 9 kap 5 § 2 st 1 p ABL. Om den fastställda årsredovisningen inte insänts till PRV under två år i följd kan bolaget tvångslikvideras, 13 kap 4 § 1 st 4 p ABL. Det synes därför inte vara ändamålsenligt att tolka lagens regler så att en dispyt mellan aktieägare tillåts resultera i att ingen stämma kan hållas.

Med Rodhe kan anföras att det med posten som styrelseordföranden inte torde följa någon rätt att öppna bolagsstämman. Styrelsens ordförande har vissa speciella av lagen angivna uppgifter,[10] medan hans ställning i övrigt inte skiljer sig från övriga styrelseledamöters. Frågan om vem som öppnar bolagsstämman måste dock anses vara en av bolagets angelägenheter. Enligt 8 kap 6 § 1 st 1 meningen ABL svarar styrelsen för förvaltningen av bolagets angelägenheter. Om inte uppgiften att utse vem som skall öppna bolagsstämman ligger under bolagsstämmans exklusiva kompetens synes alltså styrelsen vara kompetent att utse en lämplig person för uppdraget. Bolagsstämman har exklusiv kompetens i vissa av lagen uttryckligen angivna frågor.[11] Lagen ålägger inte uttryckligen bolagsstämman uppgiften att utse den som skall öppna stämman. Vidare synes troligt att bolagsstämman, även utan lagstadgande därom, har en exklusiv kompetens i för aktieägarna mycket ingripande frågor.[12] Frågan om vem som skall öppna bolagsstämman synes dock inte vara av den kvalificerade art att den bör falla under stämmans oskrivna kompetens. I enlighet med det ovan anförda bör ärendet sålunda kunna avgöras av styrelsen.[13]

Slutsatsen av det ovan anförda blir att bolagsstämman idag skall öppnas av den som anges i bolagsordningen, eller, om bolagsordningen inte avgör frågan, av den som styrelsen utser för uppgiften.

Om bolagsstämman, efter att den öppnats, inte kan enas om vem som skall vara ordförande, övergår den som öppnat stämman till att upprätta röstlängd.[14]

[10] Se t ex 8 kap 8 § 2 st 1 meningen, 3 st 1 meningen och 9 § 2 st 1 meningen ABL.

[11] Se närmare nedan i kapitel 7.

[12] Se ovan i avsnitt 3.5.

[13] Jfr Hasselrot i SvJT 1916 s 279.

[14] Prop 1975:103 s 402 f; prop 1986/87:7 s 130 (angående ekonomiska föreningar) prop 1986/87:12 Band 2 s 118 (angående bankaktiebolag) och Rodhe 1989 s 184.

När röstlängden fastställts[15] sker ordförandeval. Härvid kan framställas förslag om att valet vid lika röstetal skall avgöras på annat sätt än genom lottning, t ex genom utslagsröst från den som öppnat stämman, 9 kap 13 § 1 st 3 meningen ABL. Om en omröstning på en bolagsstämma utfaller med lika många röster för som emot ett förslag har som huvudregel ordföranden utslagsröst, 9 kap 13 § 1 st 1 meningen ABL. Eftersom frågan om ordföranden vid lika röstetal skall utses på annat sätt än genom lottning, naturligen måste tas upp till behandling innan ordförande väljs kan inte lagens huvudregel vid lika röstetal begagnas. Det finns ju ännu inte någon ordförande som kan ha utslagsröst. Enligt 9 kap 13 § 1 st 1 meningen utgörs bolagsstämmans beslut av den mening som fått *mer än hälften* av de avgivna rösterna. Ett bifall till ett förslag om att ordföranden skall utses på annat sätt än genom lottning torde därmed fordra absolut majoritet. Vid lika röstetal skall alltså lagens regel, d v s lottning, följas.

Vid oenighet i ett 50/50-bolag kommer ett förslag om att avgöra ordförandevalet på annat sätt än genom lottning ej att bifallas. Den aktieägare som vinner lottningen har därefter kontroll över stämman genom att alla ärenden - utom val, såvida inte stämman (eventuellt genom att utnyttja ordförandens utslagsröst) beslutar annat - kan avgöras genom ordförandens utslagsröst.

Det finns dock ingenting som hindrar att den part som förlorar lottningen om stämmoordförandeposten, omedelbart efter stämman begär att extra bolagsstämma skall sammankallas, 9 kap 6 § 2 meningen ABL, för att där ånyo hoppas på fru Fortunas gunst. Förfarandet kan upprepas hur länge som helst. Situationen blir i praktiken ohållbar, varför parterna antingen måste komma överens eller skilja sig åt. Enligt Rodhe är den här beskrivna effekten också den som avsetts med den av lagstiftaren valda konstruktionen.[16]

Bolagsordningen kan ange vem som skall vara bolagsstämmans ordförande, varav följer att samma person också är den som skall öppna stämman.[17]

För dansk rätts del har anförts att det med bolagsstämmoordförandeposten följer en självständig rätt att avgöra "spørgsmål vedrørende *tilblivelses*forskrifter [og] også i et vist omfang påse *indholds*forskrifters overholdelse."[18] Bortsett från de fall då ordförandens uppgifter finns reglerade i lagen, och eventuellt

[15] Varvid den preliminära röstlängden används som röstlängd. Se vidare nedan i avsnitt 6.3.

[16] 1989 s 186 f.

[17] Birke 1988 s 27; Kedner & Roos I 1988 s 242 (9:11.01); Nial 1988 s 160 och Rodhe 1989 s 185.

[18] Werlauff 1983 s 612 ff (citatet på s 612, kurs i original). Se också Gomard 1986 s 161; Werlauff 1987 s 158 f m fl ställen och Werlauff & Nørgaard 1987 s 154.

Avseende frågor varöver varken ordföranden eller bolagsstämman disponerar, s k rättsfrågor, hävdas detsamma för svensk rätts del av Cavallin i SvJT 1923 s 388 ff; Dahlgren & Moberg 1987 s 59 och Roos 1969 s 352. Det synes inte heller finnas några vägande skäl för att underställa stämman t ex frågan om en viss aktieägare p g a jäv inte får rösta i ett ärende.

från s k rättsfrågor, föreligger ingen motsvarande rätt i Sverige. Det är t ex i första hand ordförandens uppgift att avgöra de ordningsfrågor som kan uppkomma. Ordföranden har dock inte rätt att mot stämmomajoritetens vilja t ex bevilja någon utomstående närvarorätt vid stämman,[19] införa tidsmässiga begränsningar i aktieägarnas yttranderätt[20] eller avgöra hur en omröstning skall ske.[21]

6.3. Röstlängd.

Att upprätta och fastställa röstlängd är ett obligatoriskt ärende på varje bolagsstämma, 9 kap 11 § 2 st ABL. Härav följer dock inte att det alltid är nödvändigt att upprätta röstlängd. Om alla närvarande vid stämman är överens kan man underlåta att upprätta röstlängd.[22]

I bolag med många aktieägare är det i praktiken vanligt att ingen särskild röstlängd upprättas vid stämmans inledning. Istället begagnas den preliminära röstlängden, åtminstone till dess votering begärs. I de allra flesta fall kan ingen seriös invändning göras mot det här beskrivna tillvägagångssättet, under förutsättning att det accepteras av stämmodeltagarna.[23] Det måste dock observeras att metoden står i strid med 9 kap 11 § 2 st 1 meningen ABL. Under förutsättning att inte alla vid stämman närvarande accepterar tillvägagångssättet, och att det begångna felet står i kausalsamband med utgången av en av stämman behandlad fråga, blir stämmans beslut i detta ärende efter klander upphävbart, 9 kap 17 § 1 st ABL.

Ett kausalsamband kan tänkas föreligga om en aktieägare i verkligheten haft en vågmästarställning på stämman, men på grund av att någon icke närvarande person upptagits i den preliminära röstlängden ej haft kännedom om sina rösters avgörande betydelse, och därför avstått från att begära votering angående en viss fråga.

Röstlängden skall infogas i eller utgöra en bilaga till bolagsstämmoprotokollet, 9 kap 11 § 3 st 2 meningen ABL. Ofta används säkerligen härvid den preliminära förteckning som uppgjorts på grundval av inkomna föranmälningar. Som framgått är det tillräckligt för att det skall vara möjligt att underlåta att upprätta röstlängd att alla vid stämman närvarande aktieägare accepterat förfarandet.

Enligt lagtexten är det bolagsstämmoordföranden som har till uppgift att

[19] Kedner & Roos I 1988 s 227 (9:2.07) och Nial 1988 s 156.

[20] Andersson 1973 s 37 (jfr också s 69).

[21] Dahlgren & Moberg 1987 s 22 och Kedner & Roos I 1988 s 248 (9:13.02).

[22] Nial 1988 s 161.

[23] A st.

upprätta röstlängd, 9 kap 11 § 2 st 1 meningen ABL.[24] Röstlängden skall innehålla en förteckning över samtliga närvarande aktieägare, ombud och biträden, samt uppgift om hur många aktier var och en företräder. Redan i samband med röstlängdens upprättande blir det alltså av vikt att avgöra vem som är aktieägare.[25]

Fastställande av röstlängd är ett obligatoriskt ärende på varje bolagsstämma, 9 kap 11 § 2 st ABL. Stadgandets motsvarigheter i äldre lagstiftning debatterades tidigt. Eftersom det inte var möjligt att ur lagtexten utläsa vem som ansvarade för röstlängden, ställde 1910 års aktiebolagslags stadgande om röstlängd (78 § 3 st)[26] till vissa problem. Osäkerheten ledde till att olika förslag framfördes avseende vem som skulle fastställa röstlängden. Enligt en mening borde lagen ändras så att det skulle vara styrelsens uppgift att framställa röstlängd, samt att röstlängden skulle upprättas i överensstämmelse med vad som framgick av aktieboken.[27] En annan åsikt hävdade att det var styrelseordförandens uppgift att upprätta röstlängd och att förteckningen skulle godkännas av stämman.[28] Det anfördes också att bolagsstämmoordföranden borde såväl upprätta som fastställa röstlängden.[29]

I utredningen som låg till grund för 1944 års aktiebolagslag upptogs en regel som stadgade att röstlängden skulle fastställas av bolagsstämman genom enhälligt beslut, eller efter en på grundval av den av ordföranden upprättade preliminära förteckningen företagen omröstning.[30] De problem med en dylik regel som diskuterades i den ovan nämnda debatten lämnades okommenterade.[31] Detsamma är fallet i propositionen.[32]

I förarbetena till 1975 års aktiebolagslag återfinns ett försök till innovation. Aktiebolagsutredningen föreslog att det av ordföranden upprättade förslaget till röstlängd skulle gälla som röstlängd intill dess stämman beslutade om

[24] Som framgått ovan i avsnitt 6.2. kan uppgiften att upprätta röstlängd ibland komma att åvila den som öppnar stämman.

[25] Kedner & Roos I 1988 s 243 (9:11.02).

[26] "Å stämman skall upprättas och till godkännande framläggas en förteckning över närvarande aktieägare och ombud för aktieägare med uppgift å det antal aktier, för vilket en var av dem äger utöva rösträtt." 78 § 3 st 1910 års ABL.

[27] Motion i Andra Kammaren 1914 A Nr 83; Kôersner i TfR 1927 s 269 f och von Sneidern i SvJT 1917 s 160 f. Se vidare LU 1914 A Nr 9; beslut i första kammaren Nr 109 den 25 februari 1914 och beslut i andra kammaren Nr 138 den 25 februari 1914.

[28] Hasselrot i SvJT 1916 s 279 och d s i SvJT 1917 s 161 f.

[29] Cavallin i SvJT 1923 s 388, 390 och 392 ff.

[30] SOU 1941:9 s 495 f. Bestämmelsen upptogs i 118 § 5 st 2 meningen 1944 års ABL.

[31] SOU 1941:9 s 496.

[32] Prop 1944 Nr 5 s 353 f.

ändring i den.[33] Godkännande av röstlängden skulle alltså inte längre vara ett obligatoriskt bolagsstämmoärende, utan endast upptas till behandling när det begärdes av någon aktieägare eller av ordföranden. Den eventuella omröstning som härvid kunde komma till stånd skulle ske på grundval av det av ordföranden upprättade förslaget.[34]

Utredningens förslag ledde aldrig till lagstiftning. Föredragande statsrådet hävdade att ett inledande beslut om röstlängden har vissa fördelar.[35] För det första ansågs det vara bra om eventuella meningsskiljaktigheter angående rösternas fördelning kunde klaras upp innan de materiella frågorna behandlades, vilket också skulle ge de enskilda aktieägarna upplysning om maktförhållandena på stämman. Slutligen kunde det med utredningens förslag uppstå tvivel om giltigheten av de beslut som fattats före en ändring av röstlängden. Sammantaget fann statsrådet att fastställelse av röstlängden skulle kvarstå som ett obligatoriskt bolagsstämmobeslut.

Inte heller de två senast antagna lagarna på associationsrättens område[36] innehåller någon avvikelse från vad som gällt tidigare.[37] I förarbetena till bankaktiebolagslagen sägs ingenting som inte sagts tidigare.[38] Förarbetena till lagen om ekonomiska föreningar innehåller däremot ett uttalande av intresse. Här sägs uttryckligen att omröstningen om röstlängden skall ske på grundval av ordförandens preliminära förslag.[39]

Trots de invändningar som framförts har lagstiftaren valt att hålla fast vid den en gång valda metoden för att fastställa röstlängd. Det är idag bolagsstämmans ordförande (alternativt den som öppnar stämman) som skall upprätta röstlängd. Röstlängden skall därefter fastställas av stämman. Om omröstning angående röstlängden skall äga rum, skall utfallet avgöras på grundval av det preliminära förslaget. Förutom hjälp att avgöra hur omröstningar på stämman utfallit, har röstlängden även betydelse för frågan om vilka aktier som är företrädda vid bolagsstämman,[40] ett förhållande som kan ha betydelse vid omröstning angående ändring av bolagsordningen, 9 kap 14 § 1 st ABL.

[33] SOU 1971:15 s 236.

[34] A st.

[35] Prop 1975:103 s 403.

[36] Lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar och bankaktiebolagslagen (1987:618).

[37] Lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar innehåller ett stadgande som innebär att röstlängd bara skall upprättas om det behövs, 7 kap 10 § 2 st 1 meningen FL. Regeln fanns redan i 55 § 2 st 1 meningen 1951 års FL. Se prop 1986/87:7 s 131; Nial 1988 s 161 och K. Rodhe, Föreningslagen (7 uppl 1982) s 126.

[38] SOU 1984:27 s 267 och prop 1986/87:12 Band 2 s 118.

[39] SOU 1984:9 s 197 och prop 1986/87:7 s 131.

[40] Prop 1975:103 s 403.

Den valda metoden kan synas medföra vissa risker. I ett bolag med interna stridigheter där äganderätten till en kontrollpost aktier är tvistig, kan frågan om vem som upprättar röstlängd vara helt avgörande för vilken av de stridande grupperna som erhåller kontroll över bolaget.[41] Risken för missbruk bemöts idag främst genom att de bolagsstämmobeslut som fattas med stöd av en felaktig röstlängd blir klanderbara. Om ordföranden upprättar, och bolagsstämmans majoritet fastställer, en felaktig röstlängd, löper alltså den aktieägargrupp som erhållit en majoritetsställning på stämman risken att de beslut som fattas ej blir gällande. Om besluten ändå verkställs kan i uppenbara fall tänkas en skadeståndstalan mot styrelsen, 15 kap 1 § ABL. Rent principiellt är det ej heller otänkbart med en skadeståndstalan mot de aktieägare som röstar för en felaktig röstlängd, 15 kap 3 § 1 meningen ABL. I praktiken torde det dock oftast vara näst intill omöjligt att visa dels att uppsåt eller grov oaktsamhet ligger de röstande till last, dels skadans storlek.[42] Givetvis kan en skadeståndstalan även väckas på grund av de materiella beslut som fattas på grundval av en felaktig röstlängd. Här torde det vara något enklare att visa skadans storlek. Aktieägarnas uppsåt eller grova vårdslöshet torde dock i denna situation vara än mer svår att bevisa än när det gäller omröstningen om röstlängden.

Ovan[43] har rekommenderats att rösträttens placering på bolagsstämma de lege ferenda bör avgöras enbart efter aktiebokens lydelse, och att sålunda utanför bolaget liggande tvister ej tillåts påverka beslutsfattandet inom aktiebolagen. Om den rekommenderade lösningen anammas skulle röstlängden helt enkelt bli ett utdrag ur aktieboken, vilken därigenom skulle bli helt avgörande för maktfördelningen på bolagsstämma. Som framgått finns idag ganska svaga garantier för att en röstlängd är korrekt - det främsta remediet ligger i klanderrätten. Med en lösning som knyter direkt an till aktieboken skulle styrelsens straffsanktionerade skyldighet att föra korrekt aktiebok, 19 kap 1 § 1 st 1 p jfrt m 3 kap 12 § ABL,[44] medföra ett skydd för aktieägarnas rätt att utöva de med aktierna följande förvaltningsbefogenheterna.

Efter att den fastställts skall röstlängden ligga till grund för omröstningar på stämman, 9 kap 11 § 2 st 2 meningen ABL. Om röstlängden inte avspeglar den verkliga röstfördelningen riskerar förteckningen att orsaka att fattade beslut blir klanderbara. Stor noggrannhet måste därför iakttas då en röstlängd upprättas. Det bör dock observeras att det ofta är likgiltigt huruvida röstlängden fått ett exakt riktigt innehåll eller ej. Det är bara de beslut som på-

[41] Cavallin i SvJT 1923 s 392 f och Kôersner i TfR 1927 s 266 ff.

[42] Se dock 35 kap 5 § RB.

[43] Avsnitt 5.6.1.

[44] Se härom NJA 1938 s 470, där en inkorrekt aktiebok föranlett att styrelseledamot ådömts dagsböter.

verkats av en felaktighet som blir efter klander upphävbara.[45]

Såväl aktiebolagslagen som bolagsordningen kan innehålla vissa begränsningar i rösträtten,[46] vilka givetvis måste beaktas då röstlängden upprättas.

Bolagsstämmans beslut att fastställa röstlängden kan klandras. I prop 1975:103 anförs att "[t]alan mot bolagsstämmans beslut beträffande röstlängden kan föras i samband med att beslut, som fattas i ärende där omröstning sker på grund av röstlängden, klandras."[47] Föredragande statsrådets yttrande kan rimligtvis inte uppfattas som om det skulle vara omöjligt att klandra ett beslut om att fastställa röstlängden, annat än i samband med klander av ett annat beslut.[48] Det citerade yttrandet torde utgöra ett exempel på en situation där det kan vara praktiskt intressant att föra en klandertalan mot ett beslut om fastställelse av röstlängden. Av processekonomiska skäl bör det även vara möjligt att föra en process enbart angående frågan om röstlängdens korrekta utseende. En annan sak är, såsom statsrådet påpekar, att en klandertalan inte skall bifallas om inga omröstningar förekommit vid stämman. I denna situation föreligger inte kausalitet mellan det inträffade felet och något avgörande vid stämman.[49]

Aktieägarna kan även med bindande verkan godkänna en felaktig röstlängd.[50]

Enligt de svenska reglerna om röstlängd är rätten att kräva att få rösta på bolagsstämma beroende av att aktieägaren eller hans ombud är närvarande då röstlängden upprättas. Det finns ingen skyldighet att i röstlängden införa den som kommer för sent,[51] och inte heller att avföra den som lämnar lokalen i förtid.[52] Även om det inte föreligger någon skyldighet härtill, har stämman rätt att välja att införa en senkommen aktieägare i aktieboken, om bolagsstämmans majoritet så önskar.[53] Detsamma gäller, mutatis mutandis, när någon lämnar stämman innan den avslutats. Röstlängden kan även behöva ändras om det uppdagas att någon som blivit införd däri i verkligheten ej var

[45] Se närmare ovan i avsnitt 1.2.2.

[46] Se t ex 9 kap 3 § 1 st ABL.

[47] Prop 1975:103 s 403.

[48] Jfr det föreningsrättsliga fallet NJA 1939 A 136 (ovan i avsnitt 1.2.2.).

[49] Se ovan i avsnitt 1.2.2.

[50] Se närmare om betydelsen av aktieägares samtycke ovan i avsnitt 1.2.2.

[51] Rodhe 1989 s 184 f.

[52] Prop 1975:103 s 403.

[53] Nial 1988 s 161 och Rodhe a st.

aktieägare.[54]

Av likhetsprincipen följer att stämman inte kan besluta om ändring av röstlängden avseende en aktieägare, men vägra att göra det för en annan aktieägare i samma situation.

Stämmans rätt att företa ändringar i den en gång fastställda röstlängden har ingen betydelse för giltigheten av fattade beslut. Om stämman ändrar en röstlängd så att den inte stämmer överens med de verkliga förhållandena, blir de därefter fattade besluten behäftade med fel. Såsom alltid när det gäller klander av bolagsstämmobeslut skall talan endast bifallas när den aktuella felaktigheten inverkat på beslutet.[55]

Inte heller motsatt agerande inverkar på fattade besluts validitet. Om det upptäcks att någon som varken är aktieägare eller ombud för aktieägare införts i röstlängden, och stämman därför beslutar stryka honom därur, är de beslut som fattats före röstlängdsändringen behäftade med en felaktighet och därför angripbara. För att undvika problem i eventuella framtida klanderprocesser, måste alltså de beslut som fattats före röstlängdsändringen fattas på nytt. Som nyss nämndes är det dock en förutsättning för bifall till en klandertalan att den förelupna felaktigheten påverkat det ifrågasatta beslutet. Om en sådan påverkan ej skett behöver givetvis inte stämman göras om från början.

Om stämman ajourneras till en senare dag än nästföljande vardag skall ny röstlängd upprättas, annars inte, 9 kap 11 § 1 st sista meningen ABL. I det fall en ny röstlängd upprättas har även nytillkomna aktieägare rätt att införas däri.[56]

NJA 1934 s 11 behandlar 1910 års aktiebolagslags motsvarighet till 9 kap 11 § 1 st sista meningen 1975 års ABL.[57] En ordinarie bolagsstämma hölls tisdagen den 5 april 1932. Stämman uppsköts till fredagen den 8 i samma månad. Till den senare stämman anmälde sig ett flertal aktieägare, vilka inte varit anmälda till den första bolagsstämman. HovR:n fann i sin av HD i denna del fastställda dom att samtliga aktieägare som anmält sig i tid för den ajournerade stämman, varit berättigade att delta.

Rättsläget anses in dubio vara detsamma även i England.[58] Idag regleras frågan dock vanligtvis genom att tidsgränser införs i bolagsordningen.[59]

[54] Nial a st.

[55] Se ovan i avsnitt 1.2.2.

[56] Rodhe 1989 s 185.

[57] 78 § 3 st 2 meningen 1910 års ABL.

[58] Farrar 1985 s 282.

[59] Se t ex art 62 b Table A.

6.4. Sammanfattning.

En bolagsstämma måste öppnas av någon. Om inte annat framgår av bolagsordningen synes det vara styrelsens uppgift att utse den som öppnar stämman. När en bolagsstämma öppnats skall ordförandeval ske, om inte ordföranden utpekas i bolagsordningen. Om deltagarna inte kan enas om vem som skall vara ordförande måste ordförandevalet anstå till dess röstlängd upprättats. Vid lika röstetal skall ordförandevalet avgöras genom lottning, såvida inte stämman före valet beslutar om något annat förfaringssätt. Ett förslag om att ordförandevalet vid lika röstetal skall avgöras på något annat sätt än genom lottning är förkastat om det inte samlat absolut majoritet. Vid lika röstetal skall alltså lagens regel tillämpas.

Röstlängden skall upprättas av bolagsstämmans ordförande och fastställas av stämman. Om en röstlängd inte avspeglar de verkliga förhållandena på stämman kan stämmans beslut upphävas genom en klandertalan. På det mer teoretiska planet har förfördelade aktieägare även tillgång till den aktiebolagsrättsliga skadeståndssanktionen. Om rösträtten vid bolagsstämma istället gjordes enbart beroende av aktiebokens utseende skulle röstlängden helt enkelt bli en avskrift av aktieboken, och kravet på att en röstlängd skall vara korrekt skulle indirekt bli straffsanktionerat.

Ett beslut att fastställa röstlängden kan klandras. Rimligtvis måste en klandertalan kunna föras mot enbart beslutet att fastställa röstlängden. Om aktieägare tillkommer eller avviker från bolagsstämman, får stämman ändra röstlängden. Någon skyldighet därtill föreligger dock inte. Om en ändring av röstlängden företas måste likhetsprincipen iakttas. Om en bolagsstämma ajourneras, och en ny röstlängd upprättas vid det senare stämmotillfället, har även nytillkomna aktieägare rätt att bli införda i röstlängden.

7. Ärenden på bolagsstämma.

7.1. Inledning.

I detta kapitel koncentreras framställningen på de ärenden som skall eller bör behandlas av den årliga ordinarie bolagsstämman.

De obligatoriska ärendena är, "såsom framgår av bestämmelser utspridda på olika ställen i lagen, följande:
1) Val av ordförande vid stämman.
2) Upprättande och godkännande av röstlängd.
3) Val av minst en justeringsman.
4) Framläggande av årsredovisningen och revisionsberättelsen.
5) Fråga om fastställelse av resultaträkningen och balansräkningen.
6) Fråga om dispositioner beträffande vinst eller förlust enligt den fastställda balansräkningen.
7) Fråga om ansvarsfrihet för styrelseledamöterna och VD.
8) Fråga om fastställande av arvoden åt styrelseledamöterna och revisorerna.
9) Val av styrelse.
10) Val av revisorer och revisorssuppleanter."[1]

Punkterna 1), 2) och 3) har redan behandlats. De övriga ärendena behandlas här var för sig. Förhållandet att den ordinarie bolagsstämman måste behandla de ärenden som anges under 8), 9) och 10), förhindrar inte att dessa frågor tas upp till behandling av extra bolagsstämma.[2]

7.2. Framläggande av årsredovisningen och revisionsberättelsen samt fastställelse av resultaträkningen och balansräkningen.

Årsredovisningen[3] och revisionsberättelsen skall framläggas vid ordinarie bo-

[1] Rodhe 1989 s 181 f. Jfr för dansk rätts del Werlauff 1983 s 89 f.

[2] Se ovan i avsnitt 3.6.5.

[3] Årsredovisningen utgörs av resultaträkning, balansräkning och förvaltningsberättelse, 11 kap 1 § 1 st 2 meningen ABL. Det är endast resultaträkningen och balansräkningen som skall fastställas av bolagsstämman, 9 kap 5 § 2 st 1 p ABL. Jfr Werlauff 1983 s 186. Tidigare var det enbart balansräkningen som skulle fastställas, 85 § 1 st 1910 års ABL och 126 § 1 mom 1 st 1 meningen

lagsstämma, 9 kap 5 § 1 st 2 meningen ABL.[4]

Även enligt äldre aktiebolagslagar skulle de aktuella handlingarna framläggas vid ordinarie bolagsstämma. Se 36 § 1 st 2 meningen 1895 års ABL, 82 § 1910 års ABL och 121 § 1 st 1944 års ABL.

Dahlgren & Moberg hävdar att framläggandet av årsredovisningen och revisionsberättelsen "egentligen är den viktigaste [punkten] på hela stämman".[5] Uttalandet måste antagligen förstås så att det avser stämmans hela behandling av årsredovisningen och revisionsberättelsen. Eftersom de aktuella handlingarna funnits tillgängliga under viss tid före stämman,[6] kan själva framläggandet inte anses viktigare än den efterföljande diskussionen och fastställelsen av årsredovisningshandlingarna.

Dahlgren & Moberg anser även att en aktieägare inte torde kunna kräva att årsredovisningen uppläses vid stämman.[7] Författarna anser dock att aktieägare har rätt att få tid på sig att ta del av handlingarna, vilket kan ske genom att stämman ajourneras.[8] Däremot torde en aktieägare - som redan haft en vecka på sig, 9 kap 9 § 4 st ABL - inte kunna kräva att stämman ajourneras för att få tid att sätta sig in i årsredovisningshandlingarna. Lagstiftaren har observerat problemet med att en vecka kan vara för kort tid för en tillräckligt noggrann genomgång av årsredovisningshandlingarna. En minoritet av samma storlek som den som kan förhindra att ansvarsfrihet beviljas, 15 kap 5 § 1 st ABL, har därför givits rätt att begära uppskov med fastställande av redovisningshandlingarna,[9] 9 kap 5 § 3 st ABL. E contrario kan slutas att, om inte annat framgår av bolagsordningen,[10] aktieägare som inte äger minst tio procent av bolagets aktier, inte kan kräva stämmans ajournering för att ta del av årsredovisningshandlingarna.

När årsredovisningshandlingarna framlagts för stämman följer, åtminstone i större bolag, ofta ett anförande av VD, varefter aktieägarna eventuellt debatterar årsredovis-

1944 års ABL.

[4] I bolag som är moderbolag skall även koncernredovisningen och koncernrevisionsberättelsen framläggas på ordinarie bolagsstämma, 9 kap 5 § 1 st 2 meningen ABL. Fortsättningsvis bortses härifrån.

[5] 1987 s 64.

[6] 9 kap 9 § 4 st ABL. Se härom ovan i avsnitt 4.4.

[7] A st. Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 295.

[8] A st.

[9] SOU 1971:15 s 230; prop 1975:103 s 396 och även Dahlgren & Moberg 1987 s 65.

[10] Prop 1975:103 s 254 och Birke 1988 s 84 f.

ningen.[11]

I England skall årsredovisningen framläggas inför bolagsstämman, sec 241 (1) CA. Någon fastställelse från stämmans sida sker inte, utan redovisningen fungerar endast som upplysning till aktieägarna.[12]

I några stater i USA måste bolagsledningen avge årsredovisning till aktieägarna.[13] Det finns dock ingen allmän regel som kräver att aktieägarna informeras om innehållet i årsredovisningshandlingarna.[14] Aktieägarnas informationsbehov är istället avsett att tillgodoses genom aktieägarnas rätt att själva inspektera bolagens bokföring.[15] I de bolag som är registrerade hos SEC enligt sec 12 SEA,[16] fordras dock att aktieägarna tillställs en årsredovisning om bolagsledningen för egen del samlar in fullmakter till en bolagsstämma där styrelseval skall ske, sec 14 a (3) SEA.

I västtyska Aktiengesellschaften är huvudregeln att årsredovisningen fastställs av Vorstand, 148 § AktG, och Aufsichtsrat, 172 § 1 meningen AktG, gemensamt. Bolagsstämman har därför sällan något med fastställelsen att göra.[17] Endast i undantagsfall skall årsredovisningen fastställas genom bolagsstämmobeslut, nämligen om Vorstand och Aufsichtsrat är överens om att frågan skall underställas bolagsstämman, 172 § 1 meningen AktG, eller om Vorstand och Aufsichtsrat inte kan enas om årsredovisningens innehåll, 173 § 1 st AktG.[18] Ytterligare undantag finns i samband med kapitalnedsättning, 234 § 2 st 1 meningen AktG, och likvidation, 270 § 2 st 1 meningen AktG. När framställningen fortsättningsvis behandlar den västtyska bolagsstämmans fastställelse av årsredovisningen, förutsätts någon av undantagssituationerna vara för handen. I GmbH fastställs årsredovisningen av stämman, 42 a § 2 st 1 meningen GmbHG.

Nästa punkt på dagordningen är lämpligtvis beslut om fastställelse av resultaträkningen och balansräkningen, 9 kap 5 § 2 st 1 p ABL. Av den i lagtexten begagnade termen "fastställelse" anses följa att bolagsstämman inte enbart har att acceptera de av styrelsen framlagda redovisningshandlingarna,[19] vilka istället är att se som ett förslag.[20] Stämman skall göra en självständig

[11] Dahlgren & Moberg 1987 s 64 f.
Se om aktieägarnas frågerätt vid bolagsstämma nedan i kapitel 8.

[12] Farrar 1985 s 418 och Pennington 1985 s 766 ff.

[13] Se t ex sec 1501 CGCL och sec 16.20 RMBCA.

[14] Cary & Eisenberg 1988 s 270.

[15] Se t ex sec 1601 CGCL, sec 220 (b) DGCL, sec 7.75 (b) IBCA och sec 624 (b) NYBCL. Se nedan i avsnitt 9.4.5.

[16] Vilket grovt sett innebär aktiemarknadsbolag med många aktieägare.

[17] von Rechenberg 1986 s 61.

[18] Se även art 48, 2 st i förslaget till femte EG-direktiv på bolagsrättens område (1983) OJ C 240/2.

[19] Prop 1975:103 s 395.

[20] Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 211 (§ 9-5, 2).

kontroll, och därvid rätta eventuella felaktigheter.[21] Enligt propositionen till aktiebolagslagen är stämman t o m skyldig att ta ställning till om balansräkningen respektive resultaträkningen är korrekt och att rätta eventuella felaktigheter.[22] Det saknas dock direkta sanktioner att tillgripa om en bolagsstämma skulle fastställa de aktuella handlingarna utan föregående kontroll.

I propositionen anförs att en senare bolagsstämma skall rätta till fel som inte observerats på den stämma som fastställt balansräkning och resulatträkning.[23] En ändring av en tidigare fastställd balansräkning kan givetvis få följdverkningar på senare upprättade balansräkningar, vilket måste observeras då den stämma som beslutar om ändringen skall fatta beslut angående dispositioner beträffande bolagets vinst eller förlust.

Uppenbara skriv- eller räknefel behöver självfallet inte underställas en ny bolagsstämmas prövning, utan kan "rättas på enklare sätt genom bolagsledningens försorg."[24]

En speciell fråga är om bolagsstämman, med hänsyn till handlingarnas felaktiga innehåll, kan besluta att inte fastställa några resultat- och balansräkningar över huvud taget.

I Norge har frågan besvarats nekande. "At generalforsamlingen innskrenker seg til å nekte å godkjenne styrets regnskap, kan ikke anses forenlig med loven."[25]

Västtysk rätt synes inta samma ståndpunkt som den norska. Om väl frågan om fastställelse av "der Jahresabschluß" förelagts bolagsstämman, kan stämman fritt företa ändringar. "Natürlich hat die Hauptversammlung dabei die Vorschriften des Bilanzrechts ebenso wie der Vorstand zu beachten."[26] Stämman kan dock inte underlåta att fatta ett fastställelsebeslut.[27]

Även i dansk rätt har samma ståndpunkt intagits. "Det er /.../ obligatorisk, at der

[21] Så angavs uttryckligen i 85 § 1 st 1910 års ABL och 126 § 1 mom 1 st 1 meningen 1944 års ABL.

[22] Prop 1975:103 s 395.
I Norge anses bolagsstämmans skyldighet att rätta felaktigheter vara inskränkt till de tillfällen då årsredovisningen står i strid med redovisningsreglerna. Se Marthinussen & Aarbakke 1986 s 295 (§ 9-5, 4).

[23] Prop 1975:103 s 395. Jfr Gomard 1986 s 221.

[24] Prop 1975:103 s 395. Jfr 32 § 1 meningen förvaltningsprocesslagen (1971:291) och 26 § 1 meningen förvaltningslagen (1986:223). Se härom H. Ragnemalm, Förvaltningsprocessrättens grunder (6 uppl 1989) s 84.

[25] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 295 (§ 9-5, 4).

[26] von Rechenberg 1986 s 61. Se också Hueck 1983 s 259 f.

[27] Henn 1983 s 4 och von Rechenberg 1986 s 60 f.

træffes en afgørelse: /.../ et regnskab må godkendes, eventuelt i ændret form."[28]

Bolagsstämman kan givetvis behöva ajourneras för att möjliggöra en ändring av balans- respektive resultaträkningen.[29] Så länge föreskrifterna i 9 kap 5 § 1 st 1 meningen och 9 § 4 st ABL iakttas, synes inga speciella problem behöva uppkomma genom en ajournering. I Sverige anses det vara omöjligt att direkt tvinga bolagsstämman att fatta ett fastställelsebeslut.[30] En domstol kan inte heller i stämmans ställe låta upprätta och fastställa redovisningshandlingarna.[31]

Indirekta tvång att fastställa de aktuella redovisningshandlingarna föreligger dock. Om bolagsstämman inte fastställt balansräkningen, kan ingen redovisning insändas till PRV, 11 kap 3 § 2 st 1 meningen ABL. Upprepas förfarandet så att ingen årsredovisning insänts till registreringsmyndigheten under två på varandra följande år, riskerar bolaget att tvångslikvideras, 13 kap 4 § 1 st 4 p ABL.

Liksom alla andra brott mot aktiebolagslagen, kan en underlåten fastställelse av resultaträkningen och balansräkningen även ha betydelse vid tillämpningen av 13 kap 3 § 1 st 1 meningen och 15 kap 1 och 3 §§ ABL.

Ytterligare ett argument för att få stämman att fastställa resultat- och balansräkning är att en lovlig vinstutdelning måste hänföra sig till en fastställd balansräkning för det senaste räkenskapsåret, 12 kap 2 § 1 st ABL. Ett vinstutdelningsbeslut måste med andra ord föregås av ett beslut om fastställelse av balansräkningen. Vidare kan beslut om fondemission genom överförande till aktiekapitalet av disponibla vinstmedel endast fattas om det finns en fastställd balansräkning avseende nästföregående räkenskapsår, 4 kap 16 § 1 st jfrt m 12 kap 2 § 1 st ABL.[32] Även en fondemission genom uppskrivning av anläggningstillgångar är knuten till en fastställd balansräkning.

Vidare kan ett bolag, utan tillgång till fastställda redovisningshandlingar, inte avge självdeklaration, vilket kan leda till sköntaxering enligt 21 § taxeringslagen (1956:623).

PRV kan vid vite förelägga styrelsen och VD att fullgöra sin skyldighet att insända de aktuella redovisningshandlingarna, 19 kap 2 § 1 st 1 p ABL. Eftersom vitet endast kan användas för att få någon att fullgöra vissa av aktiebolagslagen eller annan författning följande skyldigheter, och skyldigheten att sända in redovisningshandlingarna inträder först efter det att handlingarna fastställts av bolagsstämman, 11 kap 3 § 2 st ABL, är dock förutsättningen för ett vitesföreläggande att bolagsstämman fastställt handlingarna, så att det finns några handlingar som kan sändas in till PRV.

Om bolagsstämman finner att den av styrelsen framlagda redovisningen är så

[28] Werlauff 1983 s 395 f.

[29] SOU 1941:9 s 513; Kedner & Roos I 1988 s 235 (9:5.02) och Stenbeck m fl 1970 s 357. Jfr Hueck 1983 s 260 och Marthinussen & Aarbakke 1986 s 295 (§ 9-5, 4).

[30] SOU 1941:9 s 513 och Kedner 1987 s 85.

[31] Kedner & Roos II 1988 s 314 (13:4.05) och Nial 1934 s 119 not 220.
I Norge har diskuterats om en domstol kan rätta felaktigheter. Se Instilling 1970 s 139 f och Marthinussen & Aarbakke 1986 s 296.

[32] Rodhe 1989 s 66.

bristfällig att den inte ens kan ligga till grund för fastställelse i ändrat skick, är det sålunda möjligt för stämman att besluta att inte fastställa någon balans- eller resultaträkning. Härvidlag bör naturligtvis en ny styrelse väljas, som kan framlägga nya årsredovisningshandlingar.[33]

Eftersom frågan om fastställelse av balans- och resultaträkning är ett obligatoriskt ärende på ordinarie stämma synes det inte vara möjligt att helt underlåta att ta upp frågan. Om stämmans majoritet anser de tillgängliga handlingarna vara i så undermåligt skick att de inte ens efter rättelser kan ligga till grund för ett fastställelsebeslut skall alltså ärendet tas upp till avgörande,[34] varvid stämman får fatta ett beslut om att inte fastställa handlingarna. Härigenom åstadkommes att förhållandet förs till protokollet, vilket kan ha betydelse då t ex vinstutdelning och fondemission genom överföring av fritt eget kapital till aktiekapitalet endast kan grundas på en fastställd balansräkning, 4 kap 16 § 1 st jfrt m 12 kap 2 § 1 st och 12 kap 2 § 1 st ABL. Vidare ges en oppositionell minoritetsaktieägargrupp möjlighet att genom klandertalan underställa beslutet domstols prövning.

7.3. Dispositioner beträffande vinst eller förlust.

Såvida inte annat stadgas i bolagsordningen, 12 kap 1 § 2 st ABL, är syftet med ett aktiebolags verksamhet att generera vinst åt aktieägarna.[35] En aktieägare kan tillgodogöra sig den vinst ett aktiebolag genererat på i princip två sätt. Dels kan hans aktier stiga i värde, dels kan han erhålla utbetalningar från bolaget.[36]

I USA är möjligheterna för bolagen att göra vederlagsfria utbetalningar till sina aktieägare fler än i Sverige. "Conventionally, a corporation distributes funds to its shareholders in one of two ways: by paying a dividend, or by repurchasing a portion of its stock."[37]

I detta avsnitt skall vinstutdelningen behandlas.

[33] SOU 1941:9 s 513; Kedner & Roos I 1988 s 235 (9:5.02) och Stenbeck m fl 1970 s 357.

[34] Se närmare om beslut på bolagsstämma nedan i avsnitt 9.5.1.

[35] Rodhe 1989 s 244.

[36] Termen utbetalningar används här i en bred betydelse och avser såväl utdelning och utskiftning av pengar som att egendom verderlagsfritt eller till underpris överförs från bolaget till aktieägaren.

[37] Cary & Eisenberg 1988 s 1294.

7.3.1. Behörigt organ.

Ordinarie bolagsstämma skall fatta beslut angående dispositioner beträffande bolagets vinst eller förlust enligt den fastställda balansräkningen, 9 kap 5 § 2 st 2 p ABL.

Detsamma gäller i Danmark,[38] 69 § 2 st 2 p DASL och 50 § 2 st 2 p DApL, Finland,[39] 9 kap 5 § 2 st 2 p finska ABL, Norge, 9 kap 5 § 2 st 1 p NASL och Västtyskland,[40] 58 § 3 och 4 st, 174 § 1 st 1 meningen och 175 § 1 st AktG samt 29 § 2 st och 42 a § 2 st 1 meningen GmbHG.

Den norska lagen öppnar en möjlighet att i bolagsordningen överlämna rätten att besluta om utdelning till bedriftsforsamlingen eller representantskapet, 12 kap 6 § 1 st 2 meningen NASL. Även om en sådan bolagsordningsbestämmelse finns "kan generalforsamlingen [formentlig] med flertall som for vedtektsendringer /.../ beslutte at den skal behandle også utdelningssaken."[41]

I England kan bolagsordningen "make dividends payable automatically on the ascertainment of sufficient distributable profits to meet them".[42] Om så ej är fallet kan frågan om vilket organ som är behörigt att besluta om vinstutdelning avgöras i bolagsordningen.[43] "It is usual for the articles to provide that dividends shall be declared by a general meeting of the company's members, but sometimes the directors are given power to declare dividends to the exclusion of general meetings."[44] I de bolag som antagit Companies (Table A) Regulations 1985 är det bolagsstämman som skall besluta om vinstutdelning, art 102 Table A. Om bolagsordningen tiger, skall vinstutdelning beslutas av bolagsstämman.[45]

I USA är rättsläget annorlunda. Det är här styrelsen som helt på eget ansvar har att fatta beslut om vinstutdelning.[46]

Den svenska regeln härstammar ur en lång tradition. Redan i 1895 års aktiebolagslag stadgades att det var stämman som skulle fatta beslut om vinstutdelning.[47] Vid arbetet med 1944 års aktiebolagslag skedde en vidareutveckling. Aktiebolagsutredningen anförde följande.

[38] Gomard 1986 s 221.

[39] Taxell 1983 s 47.

[40] Claussen i Kölner Kommentar zum AktG § 174 Anm 2; Fischer m fl 1987 s 222 f (§ 29 Rn 21); Fussan 1978 s 470; Kübler 1986 s 214 (§ 16 II 2); Lutter i Kölner Kommentar zum AktG § 58 Anm 34 och 48 och von Rechenberg 1986 s 55 f.

[41] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 449.

[42] Pennington 1985 s 464.

[43] Farrar 1985 s 296 ff.

[44] Pennington a st.

[45] A st.

[46] Se t ex sec 170 (a) DGCL, sec 9.10 (a) IBCA och vidare Cary & Eisenberg 1988 s 1368.

[47] 30 § 2 st 1895 års ABL. Se också 55 § 2 st 1910 års ABL.

"För såväl aktieägare som andra av bolagets ekonomiska ställning intresserade personer skulle en längre tids ovisshet om i vilken utsträckning bolaget vill begagna sin rätt att utdela vinsten vara oläglig. En avsevärt senare behandling av själva vinstutdelningsfrågan skulle ock nödvändiggöra särskilda bestämmelser om yttranden från styrelsen och verkställande direktör samt från revisorerna om inträffade förändringar i bolagets ställning under tiden efter balansräkningens fastställande. Beredningen har därför ansett uttrycklig bestämmelse böra upptagas därom, att på den stämma som avses i 127 § beslut skall fattas i anledning av bolagets vinst eller förlust enligt den fastställda balansräkningen."[48]

Aktiebolagsutredningens förslag lagfästes utan några kommentarer i propositionen,[49] 126 § 1 mom 1 st 2 meningen 1944 års ABL. 1944 års aktiebolags bestämmelse överflyttades i sin tur utan kommentarer[50] till 9 kap 5 § 2 st 2 p 1975 års ABL. På grund av den traditionella inställningen i Sverige och övriga undersökta europeiska länder, och då en investerare normalt sett motiveras av en strävan efter vinst,[51] synes den nuvarande svenska regleringen åtminstone vara ändamålsenlig. Även i Sverige har ett aktiebolags styrelse för övrigt ett avgörande inflytande på utdelningsnivåns höjd.[52] Utdelningsbeslut skall i och för sig fattas av bolagsstämman. Stämman får dock som huvudregel inte besluta om utdelning med högre belopp än styrelsen föreslagit eller godkänt, 12 kap 3 § 1 st ABL.

7.3.2. Vinstutdelningsbeslutets plats på dagordningen.

Av lagens disposition kan konkluderas att vinstutdelningsbeslutet är avsett att följa i anslutning till beslutet att fastställa balansräkningen.[53] Eftersom ett utdelningsbeslut antagligen bara får fattas på den stämma där balansräkningen fastställs,[54] och utdelning endast kan ske av vad som i fastställd balansräkning för det senaste räkenskapsåret redovisas som bolagets nettovinst för året,

[48] SOU 1941:9 s 514.

[49] Prop 1944 nr 5 s 360.

[50] SOU 1971:15 s 229 och prop 1975:103 s 395 f.

[51] Även om han avseende dagens västtyska rätt intar en modifierad ståndpunkt, anger Großmann att ändamålet med aktiebolagens verksamhet traditionellt sett ansetts vara strävan efter vinst. Se Großmann 1980 s 2 f.

[52] Bortsett från Västtyskland, som har en något särpräglad reglering av vinstutdelningsbesluten, är detsamma fallet även i övriga undersökta rättssystem. Se vidare nedan i avsnitt 7.3.4.

[53] Se också SOU 1941:9 s 514.

[54] Se ovan i avsnitt 3.6.4.1.

balanserade vinst och fria fonder, med vissa avdrag,[55] 12 kap 2 § 1 st ABL, är det också naturligt att de två ärendena behandlas i en följd.

Saken uttrycks tydligt i 9 kap 5 § 2 st 1 p NASL:

"På den ordinære generalforsamling skal følgende spørsmål behandles og avgjøres:
1. Fastsetting av resultatregnskapet og balansen, herunder anvendelse av årsoverskott eller dekning av underskott."

"Siden grunnlaget for beslutningene [om vinstutdelning] er selskapets årsregnskap, som fastsettes av generalforsamlingen, /.../ må alle beslutninger om utdeling som treffes før årsregnskapet er fastsatt, anses som betingede."[56]

Anknytningen mellan möjligheten att besluta om utdelning och bolagets redovisade vinst återfinns i alla de undersökta länderna.[57] Se 110 § 1 st DASL,[58] sec 263 (1) CA, 12 kap 2 § 1 st finska ABL, 12 kap 5 § 1 meningen NASL och sec 170 (a) DGCL.[59] I Västtyskland stadgas följande. "Die Hauptversammlung beschließt über die Verwendung des Bilanzgewinns. Sie ist hierbei an den festgestellten Jahresabschluß gebunden." 174 § 1 st AktG.[60]

Aktiebolagslagen medger inte att beslut angående resultatdispositioner fattas innan balansräkningen fastställs.[61] Utdelningsbar vinst är det fria egna kapital som framgår av den fastställda balansräkningen för det senaste räkenskapsåret, med avdrag för redovisad förlust, enligt lag eller bolagsordning obligatoriska avsättningar till det bundna egna kapitalet (t ex reservfonden, 12 kap 4 § 1 och 2 st ABL) och medel som enligt bolagsordningen skall användas till något annat ändamål än vinstutdelning,[62] 12 kap 2 § 1 st ABL. Vidare är styrelsens årsredovisning bara ett förslag som stämman kan ändra.[63] Under tiden före beslutet att fastställa balansräkningen existerar det med andra ord ingen utdelningsbar vinst.

[55] Se strax nedan.

[56] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 448.

[57] Se också art 50, 1 st i förslaget till femte EG-direktiv på bolagsrättens område (1983) OJ C 240/2.

[58] Gomard 1986 s 221 och Werlauff 1983 s 191.

[59] Cary & Eisenberg 1988 s 1296 ff. Se också sec 500 (a) CGCL, sec 9.10 (d) IBCA och sec 510 NYBCL.

[60] Se angående den speciella västtyska regleringen av utdelningsbeslut nedan i avsnitt 7.3.4.4.

[61] Kedner & Roos II 1988 s 250 (12:3.01). Jfr Rodhe 1989 s 66.

[62] 110 § 1 st 2 meningen DASL innehåller en särpräglad borgenärsskyddande bestämmelse, vilken stadgar att, då reservfonden ej uppgår till tio procent av aktiekapitalet, utdelningen ej får överstiga ett belopp motsvarande sex procent av det inbetalda aktiekapitalet. Se Græsvænge & Thomsen 1985 s 328 (§ 110, 8).

[63] Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 211.

7.3.3. Förtäckt vinstutdelning.

I praxis har även vederlagsfria utbetalningar som betecknats som något annat än vinstutdelning ansetts böra följa vinstutdelningsreglerna.[64] Inom aktiebolagsrätten brukar talas om såväl öppen som förtäckt vinstutdelning. Med öppen vinstutdelning förstås av bolagsstämman beslutad utdelning av ett visst antal kronor per aktie. Med förtäckt vinstutdelning avses övrig vinstutdelning, t ex att en aktieägare får köpa bolagets produkter till underpris. En utdelning som sker i strid med aktiebolagslagens borgenärsskyddsregler brukar kallas för olovlig vinstutdelning. En olovlig vinstutdelning kan vara såväl öppen som förtäckt.[65] I doktrinen brukar anses att Högsta domstolen godtagit s k lovlig förtäckt vinstutdelning.[66] Härvid brukar i första hand det s k Suecia-fallet åberopas.

NJA 1951 s 6 I. 1945 köpte S samtliga aktier i ett bolag från C. S var insolvent. Köpeskillingen betalades genom att S lånade pengar från bolaget. 1948 gick bolaget i konkurs. Konkursboet hävdade att eftersom S var insolvent var lånet att jämställa med en utdelning. Denna utdelning krävde konkursboet att återfå, *i de delar den översteg utdelningsbar vinst enligt den fastställda balansräkningen avseende räkenskapsåret 1944/1945*. Konkursboets talan bifölls. HD säger i sin dom följande: "Nämnda fordran [på S] har emellertid [...] praktiskt taget saknat värde. Med hänsyn till vad sålunda och i övrigt är upplyst samt då [enligt en då gällande begränsningslag] utdelning av vinst till Suecias aktieägare vid ifrågavarande tillfälle ej fått ske med högre belopp än [konkursboet medgivit], måste förutberörda uttagande av tillgångar från Suecia, i den mån det omfattat mer än nämnda belopp, betraktas som otillåten vinstutdelning."[67]

En genomgång av rättspraxis visar att Högsta domstolen aldrig i modern tid haft att uttryckligen ta ställning till frågan huruvida vinstutdelning kan beslutas

[64] Se t ex NJA 1922 s 122 (gratifikationer åt styrelsens ledamöter), NJA 1923 s 199 (refererat ovan i avsnitt 3.4.3.2., beslut om betalning av ett såsom "skadestånd" betecknat belopp åt försäkringstagare i ömsesidigt försäkringsbolag), NJA 1935 s 357 (betalning av en aktieägarna åvilande skuld), NJA 1951 s 6 I (aktieöverlåtelse betalad av bolaget), NJA 1951 s 6 II (insolvent persons övertagande av aktieägares skuld till bolaget), NJA 1966 s 475 (lån till insolvent aktieägare), NJA 1976 s 618 (aktieöverlåtelse finansierad av bolaget) och NJA 1980 s 311 (ställande av säkerhet för aktieägares skuld).

[65] Nial 1988 s 84.

[66] Se t ex Danielsson i SvJT 1955 s 275; Kedner & Roos II 1988 s 246 (12:2.07) och Rodhe 1989 s 102.

[67] Ref s 25.

Andra fall där frågan aktualiserats är NJA 1951 s 6 II (köpare övertog ansvaret för säljares skuld till bolaget), 1966 s 475 (insolvent aktieförvärvare betalade en del av köpeskillingen genom att ta upp ett lån från bolaget), 1976 s 60 (aktieköpande bolag betalade köpeskillingen genom att ta medlen från det förvärvade dotterbolaget), 1976 s 618 (aktieförvärvare betalade köpeskillingen genom att låta en av bolagets gäldenärer betala till säljaren) och 1980 s 311 (bolag ställde säkerhet för aktieköpares skuld till säljaren).

på annat sätt än genom bolagsstämmobeslut, utan parterna har - förutom i NJA 1976 s 618[68] - varit överens om att viss utdelning kunnat ske. I Sueciafallet[69] yrkade käranden inte att utfå mer än vad som översteg utdelningsbar vinst enligt den senast fastställda balansräkningen. När man påstår att reglerna om tillåtligheten av lovlig förtäckt vinstutdelning har utformats i rättspraxis, tillägger man således *avsaknaden av obiter dicta* i Högsta domstolens domar större vikt som rättskälla än den skrivna lagtexten. I två äldre fall har Högsta domstolen även underkänt förtäckt vinstutdelning, med motiveringen att utdelningen skett "i annan ordning än med lag och bolagsordningens bestämmelser därutinnan är förenligt".[70] Vidare kan observeras att samtliga här refererade mål avgjorts enligt äldre lagstiftning, enligt vilken det fanns vissa möjligheter att undandra beslutanderätten i vinstutdelningsfrågor från bolagsstämman, 55 § 3 st 1910 års ABL och 75 § 1 st 2 meningen 1944 års ABL. Denna möjlighet finns ej längre upptagen i lagen, jfr 12 kap 3 § 1 st 1 meningen ABL. Orsaken till lagändringen var att det ansågs olämpligt att beslutanderätten i vinstutdelningsfrågan kunde berövas bolagsstämman.[71] Åtminstone på vissa punkter måste rättsläget angående förtäckt vinstutdelning betraktas som osäkert.

Vad som sagts i det föregående får inte leda till slutsatsen att förtäckt vinstutdelning ej är möjlig. Oavsett om möjligheten att företa förtäckt vinstutdelning har stöd i rättspraxis, och oavsett skälen till 1975 års lagändring, är det som ovan anförts[72] en allmän princip inom aktiebolagsrätten att formaliekrav och ordningsregler kan, så länge enbart nuvarande aktieägares intressen träds förnär, åsidosättas med alla aktieägares samtycke.

Som en jämförelse kan nämnas att de västtyska vintutdelningsreglerna tillkommit bl a i "öffentlichen Interesse". Ett beslut om förtäckt vinstutdelning anses därför i princip vara en nullitet enligt 241 § 3 p AktG.[73]

Vinstutdelningsreglerna är delvis att betrakta som borgenärsskyddsregler. Utdelning kan därför ej ens med alla aktieägares samtycke företas i sådan omfattning att den blir till förfång för bolagets borgenärer.[74] Så länge inga borgenärsintressen är hotade kan dock utdelning, med alla aktieägares

[68] I NJA 1976 s 618 gick bolaget i konkurs under sitt första verksamhetsår. Det fanns därför över huvud taget ingen fastställd balansräkning.

[69] NJA 1951 s 6 I.

[70] NJA 1920 s 231 (ref s 233) och 1922 s 122 (ref s 127).

[71] SOU 1971:15 s 316 f och prop 1975:103 s 478 f. Se även Rodhe 1989 s 82 f.

[72] Avsnitt 1.2.2.

[73] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 241 Anm 122 och § 243 Anm 140 och 173.

[74] Kedner & Roos II 1988 s 246 (12:2.07); Nial 1988 s 84 och Rodhe 1989 s 102.

Koncernbidrag är ej "förtäckt" utdelning.

samtycke, företas på annat sätt än genom formellt beslut av ordinarie bolagsstämma.[75]

Vad som anförts ovan motsägs varken av NJA 1920 s 231 eller 1922 s 122. I båda fallen var det fråga om en klandertalan av aktieägare, och vinstutdelningsbeslutet hade alltså inte fattats med samtycke av samtliga aktieägare.

Om inte alla aktieägare samtyckt till en i övrigt lovlig förtäckt vinstutdelning måste doktrinens uttalanden och förhållandet att HD inte i något obiter dicta motsatt sig förtäckt vinstutdelning, vägas mot lagtextens klara ordalydelse och de två äldre fall där HD inte godtagit utdelning i annan ordning än den som följer av lagen. Härvidlag måste givetvis lagtexten väga tungt. För vissa situationer talar dock ändamålsaspekter för att lagtexten inte bör ges avgörande betydelse. Vinstutdelningsreglerna motiveras dels av borgenärsskyddshänsyn, dels av minoritetsskyddshänsyn.[76] Om borgenärernas rätt inte träds förnär genom en förtäckt vinstutdelning, och minoritetsaktieägarna kompenseras så att de erhåller lika mycket som övriga aktieägare, synes det inte finnas några tyngre skäl som talar för att en förtäckt vinstutdelning bör underkännas ens om den inte godtagits av alla aktieägare.

En konsekvens av vinstutdelningsreglerna visar sig vid tillämpningen av de skatterättsliga reglerna om koncernbidrag. Enligt lagen (1947:576) om statlig inkomstskatt skall, då ett moderbolag äger mer än nio tiondelar av aktierna i ett eller flera dotterbolag,koncernbidragsom lämnas mellan bolagen under vissa förutsättningar anses som avdragsgilla för givaren och som skattepliktig intäkt för mottagaren, 2 § 3 mom SI. Det anförs ibland att ett koncernbidrag för att uppfylla skattelagstiftningens krav måste utbetalas under intjänandeåret.[77] Något sådant krav synes ej finnas.[78] Däremot kan avdrag givetvis inte göras - respektive mottaget bidrag inte tas upp som intäkt - förrän i den deklaration som inlämnas året efter att koncernbidraget betalats ut, 2 § 1 mom 1 st SI jfrt m 20 § 1 st kommunalskattelagen (1928:370), varför de förmånligaste skatteeffekterna uppnås om ett koncernbidrag utbetalas under intjänandeåret.

Det kan ifrågasättas huruvida de skatterättsliga reglerna om koncernbidrag

[75] Birke i SvJT 1956 s 654 och Nial a st. Jfr NJA 1962 s 461, där HD vid tolkning av ett testamente ansett förtäckt vinstutdelning utgöra avkastning av aktier.

[76] Se ovan i avsnitt 3.6.4.1.

[77] Pehrson i SvJT 1988 s 274.

[78] Jfr Beskattning av inkomst och förmögenhet, S.-O. Lodin, G. Lindencrona, P. Melz & C. Silfverberg (5 uppl 1989) s 402 f.

går att förena med aktiebolagslagens bestämmelser om vinstutdelning.[79] Som nämnts medger inte aktiebolagslagen att utbetalning sker av andra medel än de som framgår av en fastställd balansräkning efter vissa avdrag,[80] 12 kap 2 § 1 st ABL. Beslut om vinstutdelning måste vidare fattas av bolagsstämma, 12 kap 3 § 1 st 1 meningen ABL. Ovan[81] har vidare hävdats att det synes troligt att beslut om vinstutdelning måste fattas av ordinarie bolagsstämma. Ett aktiebolagsrättsligt korrekt koncernbidrag måste i så fall beslutas på ordinarie bolagsstämma året efter att medlen tjänades in, varefter bidraget kan utbetalas. De skatterättsliga effekterna visar sig därmed i deklarationen ytterligare ett år senare.

En annan sak är att ett koncernbidrag, som inte inkräktar på bolagets bundna egna kapital, med alla aktieägares samtycke kan utbetalas redan under intjänandeåret.[82] För helägda dotterbolag medför därför regleringen inga problem. I icke helägda dotterbolag lämnas i praktiken aktieägarnas samtycke i och med att ingen klandrar beslutet att fastställa den balansräkning vari bidraget finns upptaget.[83] Varje aktieägare kan dock motsätta sig att balansräkningen fastställs.[84] Särskilt viktigt vid koncernbidrag i icke helägda dotterbolag är att likhetsprincipen upprätthålls, vilket innebär att moderbolaget måste se till att minoritetsaktieägarna erhåller en utdelning som motsvarar vad moderbolaget uppburit.[85]

Även om det sålunda är möjligt att uppfylla skattelagstiftningens krav, förefaller det inte speciellt väl genomtänkt att ha skatteregler som får sin maximala effekt först då den civilrättsliga lagstiftningen på området eftersätts. De skatterättsliga reglerna om koncernbidrag borde rimligtvis utformas så att fullt avdrag kunde utnyttjas även om koncernbidraget beslutats i den av aktiebolagslagen anvisade ordningen.

7.3.4. Styrelsens inflytande.

Som framgått ovan[86] är stämmans makt avseende vinstutdelning inskränkt. Här skall undersökas vilket inflytande ett aktiebolags styrelse har på ett beslut om

[79] Pehrson a a s 274 f.

[80] Se närmare ovan i avsnitt 7.3.2.

[81] Avsnitt 3.6.4.1.

[82] Rodhe (1989 s 82) går till och med så långt att han anför att "[d]enna fast rotade sedvana /.../ säkerligen [måste] tolereras".

[83] Pehrson a a s 275 och Rodhe 1989 s 83.

[84] Jfr Nial 1988 s 84.

[85] Rodhe 1989 s 83.

[86] Avsnitt 7.3.1.

vinstutdelning. När det gäller frågorna om hur aktiebolagens verksamhet bedrivs och om vad som skall ske med bolagens vinster, finns det, utöver aktieägarna, många intressenter som kan hävda ett intresse av att få delta i beslutsprocessen. Styrelsen skall i sitt arbete främst verka i bolagets intresse, men även ta hänsyn till andra intressenter.[87]

1977 anförde Knut Rodhe, angående förhållandet mellan medbestämmandelagen och aktiebolagslagen, följande. "Man har i diskussionen från fackligt håll sagt, att problemet helt enkelt kan lösas genom att man ger medbestämmandelagen företräde framför aktiebolagslagen. Bakom denna tes synes ligga föreställningen, att det rör sig om en intressekonflikt enbart mellan å ena sidan aktieägarkollektivet, å andra sidan arbetstagarkollektivet. I själva verket finns det ytterligare en part med i bilden, nämligen kollektivet av aktiebolagets fordringsägare."[88]

Ofta kan de olika gruppernas intressen sammanfalla. Självfallet finns det även disparata intresseinriktningar inom de olika grupperna. "När det [t ex] uppkommer fråga om nedläggning av en förlustbringande rörelsegren, har de arbetstagare som hotas av avsked intresse av att motsätta sig nedläggningen. Företagets övriga arbetstagare kan i denna fråga ha ett helt annat intresse, om det är så att nedläggningen ger ökade utsikter för att återstoden av företaget överlever. /.../ Det är lätt att i stridens hetta glömma, att en företagsledning, som vill lägga ned en rörelsegren, just därigenom ofta handlar till fördel för arbetstagarna i återstoden av företaget."[89]

Även om man kan säga att "man [inte] skall överbetona skillnaden i styrelsens och aktieägarnas sätt att se på företaget", och att aktieägarna saknar anledning "att gå fram med så hårda krav på utdelning att företagets framtid äventyras",[90] måste konstateras att det finns skäl som talar för att aktieägarna inte ensamma skall ha det avgörande inflytandet över hur bolagens resultat skall disponeras.[91]

De olika intressena konkretiseras i ett uttalande av Henry Ford. Efter närmare fyra år av mycket höga utdelningar i Ford Motor Co., förklarade sig Ford vilja minska de summor som betalades till aktieägarna. "My ambition /.../ is to employ still more men; to spread the benefits of this industrial system to the greatest possible number, to help them build up their lives and their homes. To do this, we are putting the greatest share of our profits back into the business."[92]

[87] Prop 1975:103 s 376 f.

[88] Rodhe i SvJT 1977 s 295 f.

[89] Rodhe a a s 298.

[90] Prop 1975:103 s 237.

[91] Gower i 69 Harv L Rev (1955-56) s 1374 f och Marthinussen & Aarbakke 1986 s 449 (§ 12-6, 2).

[92] Dodge v. Ford Motor Co, 204 Mich. 459, 170 N.W. 668, 3 A.L.R. 413 (1919) (ref i 3 A.L.R. s 417 och 439 f).

7.3.4.1. England.

Den yttersta änden på skalan återfinns i England. En engelsk bolagsordning kan i och för sig ge styrelsen ensam rätt att besluta om vinstutdelning, men om någon dylik bolagsordningsbestämmelse ej finns tillkommer beslutanderätten bolagsstämman.[93] Bortsett från att styrelsen då årsbokslutet upprättas till viss del kan påverka den disponibla vinstens storlek, ger inte Companies Act 1985 styrelsen något inflytande över bolagets utdelningsbeslut. Frågan brukar dock regleras i bolagsordningen.[94]

"When dividends are declared by the shareholders in general meeting, the articles frequently prevent them from being too generous to themselves at the expence of the company's future needs by limiting the maximum dividend which they may declare to that recommended by the directors."[95]

Styrelsen å sin sida är, gentemot bolaget, skyldig att vid sitt agerande ta hänsyn till de anställdas intressen, såväl som aktieägarnas, sec 309 CA.[96] I sec 719 CA ges bolagen rätt att i samband med företagsöverlåtelser skydda de anställda, en rätt som t o m "is exercisable notwithstanding that its exercise is not in the best interests of the company", sec 719 (2) CA. Betalningar till de anställda med stöd av sec 719 CA skall belasta bolagets utdelningsbara medel, sec 719 (4) CA.

I England läggs stor vikt vid höga utdelningar. I art 49, 1 st i förslaget till femte EG-direktiv på bolagsrättens område[97] finns krav på en obligatorisk reservfond.[98] Förslaget har kritiserats. "This is a creditor protection reform which could be misleading because the assets might be overvalued and the limitation on dividends could hinder the raising of further capital."[99]

7.3.4.2. Norden.

I de här undersökta nordiska länderna har bolagens styrelser ansetts böra ha möjligheter att begränsa den maximala utdelningens belopp. I Danmark,[100] Finland,[101] Norge[102] och Sverige[103] får bolagsstämman i princip[104] inte besluta

[93] Pennington 1985 s 464.

[94] Så t ex i de bolag som antagit bolagsordningar i överensstämmelse med Companies (Table A) Regulations 1985. Se art 102.

[95] Pennington a st.

[96] Se härom Farrar 1985 s 310 f.

[97] (1983) OJ C 240/2.

[98] 5 % av vinsten skall avsättas intill dess reservfonden uppgår till 10 % av aktiekapitalet.

[99] Farrar 1985 s 166.

[100] 112 § 1 meningen DASL.

[101] 12 kap 3 § 1 st 2 meningen finska ABL.

om högre utdelning än styrelsen föreslagit eller godkänt.

I Norge kan dessutom bedriftsforsamlingen eller representantskapet ytterligare minska det belopp som står till bolagsstämmans förfogande,[105] 12 kap 6 § 1 st sista meningen NASL.

7.3.4.3. USA.

I USA har styrelsen mycket stor makt att forma bolagens utdelningspolitik. I princip har "directors /.../ discretion whether to *declare* a dividend."[106] Till och med i close corporations har domstolarna traditionellt sett varit motvilliga att ålägga ett bolag att företa vinstutdelning.[107]

I Gottfried v. Gottfried[108] hade ingen utdelning företagits på 14 år. Bolaget hade stora tillgångar disponibla för utdelning. Minoriteten hävdade att majoriteten ägnade sig åt utsvältning, och begärde att domstolen skulle ålägga bolaget att företa vinstutdelning. Domstolen fann att även om mycket talade för minoritetens sak, stod handlandet i sig inte i strid med "good faith", varför käromålet ogillades.

Huvudregeln fastlades i Dodge v. Ford Motor Co.[109] "The discretion of the directors will not be interfered with by the courts, unless there has been bad faith, wilful neglect, or abuse of discretion."[110]

7.3.4.4. Västtyskland.

För Västtysklands del kan som tumregel sägas att minst hälften av årsvinsten skall utdelas,[111] 58 § AktG.

"In seinen wichtigsten Teilen ist § 58 das Schloß an den glänsernen, aber verschlossen-

[102] 12 kap 6 § 1 st 3 meningen NASL.

[103] 12 kap 3 § 1 st 2 meningen ABL.

[104] Undantaget behandlas nedan i avsnitt 7.3.5.

[105] Bråthen 1982 s 200 f.

[106] Cary & Eisenberg 1988 s 1368 (kurs i original).

[107] A a s 1369.

[108] 73 N.Y.S.2d 692 (1947).

[109] 204 Mich. 459, 170 N.W. 668, 3 A.L.R. 413 (1919).

[110] Ref i 3 A.L.R. s 437.

[111] Lutter i Kölner Kommentar zum AktG § 58 Anm 21.

en Taschen der Aktienunternehmungen."[112]

I västtyska bolag kan bolagsordningen bestämma att, då bolagsstämman fastställer årsbokslutet, högst hälften av årsöverskottet skall stanna i bolaget,[113] 58 § 1 st AktG. Om redovisningen fastställs genom Vorstand och Aufsichtsrat, vilket är det normala förfaringssättet, kan de besluta att högst hälften av årsvinsten skall sparas i fria fonder,[114] 58 § 2 st AktG.[115] Utgående från den fastställda balansräkningen har bolagsstämman i övrigt frihet att besluta om hur vinsten skall användas,[116] 58 § 3 st AktG.

Ledningen för ett västtyskt bolag kan sålunda påverka utdelningens storlek dels genom de värderingsprinciper som används i redovisningen, dels genom att fondera halva årsvinsten.[117] Hur den återstående halvan används kan styrelsen endast påverka genom en övertygande argumentation.

7.3.4.5. Sverige.

Som framgått ligger den svenska bestämmelsen att bolagsstämman som huvudregel inte får besluta om högre utdelning än styrelsen föreslagit eller godkänt, 12 kap 3 § 1 st 2 meningen ABL, väl i linje med hur motsvarande fråga lösts utomlands. Motiveringen till den svenska regeln kan ha ett visst intresse. Föredragande statsrådet anför inledningsvis att det ej finns något skäl att tro att aktieägarna skulle missbruka möjligheten att besluta om vinstutdelning. Han fortsätter:

"Emellertid kan man inte helt bortse från att aktieägarnas krav på utdelning eller kapitalåterbäring i vissa fall särskilt kanske i större bolag kan innebära en risk för företagets fortbestånd och de anställdas sysselsättning. I sådana fall bör styrelsen som ju i större bolag som regel innehåller representanter för de anställda, vara bättre skickad än bolagsstämman, att avgöra frågor om utdelning och kapitalåterbäring. Utredningsförslaget om styrelsens befogenhet i sådana frågor ligger därför i linje med strävandena att öka de anställdas inflytande i företagen."[118]

[112] Uttalandet tillskrivs Kronstein & Claussen, Publizität und Gewinnverteilung im neuen Aktienrecht (1960) s 136. Citatet ur Lutter i Kölner Kommentar zum AktG § 58 Anm 2. Se också Kübler 1986 s 212.

[113] Kübler 1986 s 213.

[114] Den tyska termen är "Gewinnrücklagen".

[115] Henn 1983 s 49; Hueck 1983 s 245 och Kübler 1986 s 213.
Den fonderingsmöjlighet som öppnas i 58 § 2 st AktG innebär ingen skyldighet att spara viss del av årsvinsten. Se Lutter i Kölner Kommentar zum AktG § 58 Anm 28 och 29.

[116] von Rechenberg 1986 s 55 f.

[117] Om årsbokslutet fastställs av bolagsstämman kan Vorstand och Aufsichtsrat inte direkt påverka eventuella fonderingar av årsvinsten. Se Lutter i Kölner Kommentar zum AktG § 58 Anm 20.

[118] Prop 1975:103 s 237.

Den svenska bestämmelsen har sålunda motiverats direkt med de anställdas intresse av att kunna påverka bolagens vinstutdelningspolitik.

Yttrandena i prop 1975:105 understrykes ytterligare av vad som anförs i propositionen till lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet. "Aktiebolagslagens regler om vinstutdelning kan inte /.../ sättas åt sidan genom kollektivavtal i den mån dessa regler avser att skydda det bundna kapitalet eller tillförsäkra minoritet rätt till vinstutdelning."[119] Nial påpekar också att "firmatecknare i aktiebolag /.../ inte kan genom sina rättshandlingar binda associationen i frågor som hör till stämmans exklusiva kompetens."[120] Inom de tillåtna ramarna kan styrelsens utdelningsförslag göras till föremål för medbestämmandeavtal enligt 32 § MBL, varigenom "de anställda [kan] påverka vinstutdelningen så att denna kommer att ligga på en från deras synpunkt rimlig nivå."[121]

När lagtexten begagnar ordet "godkänt", avses att markera att "frågan om vinstutdelningens höjd är förhandlingsbar mellan styrelse och stämma."[122] Om stämman önskar besluta om högre vinstutdelning än styrelsen föreslagit, ligger avgörandet i styrelsens hand.[123] Vidare kan givetvis "[o]enighet mellan stämma och styrelse om vinstutdelningens höjd /.../ föranleda att ärendet hänskjuts till fortsatt stämma enligt 9:5 st 3."[124]

Revisionsberättelsen skall innehålla yttrande över styrelsens förslag till resultatdisposition, 10 kap 10 § 6 st ABL.

"Om revisor tillstyrkt att vinsten disponeras i enlighet med förslaget i förvaltningsberättelsen, bör stämman, innan den beslutar om högre utdelning än förslaget, anmoda revisor att på nytt uttala sig i vinstutdelningsfrågan."[125]

Det föreligger dock inte någon skyldighet att i den här aktuella situationen ånyo begära revisors yttrande.

Trots styrelsens starka inflytande över vinstutdelningsbeslut har stämman, genom att den alltid "ytterst har /.../ möjlighet att entlediga sina styrelserepre-

[119] Prop 1975/76:105, bilaga 1 s 332.

[120] 1988 s 235. Se också Roos i Arbetsrätten i utveckling 1977 s 183.

[121] Roos a st.

[122] Kedner & Roos II 1988 s 249 (12:3.01). Jfr Gomard 1986 s 218; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 449 (§ 12-6, 2) och Skåre & Knudsen 1987 s 313 (§ 16-6, 1).

[123] Prop 1975:103 s 478.

[124] Kedner & Roos II 1988 s 250 (12:3.01).

[125] A st.

sentanter och utse nya",[126] även i denna fråga möjlighet att i sista hand genomdriva sin vilja.

Att avsätta styrelsens ledamöter och välja nya har antagits vara en sista utväg. "En nytillsatt styrelse bör också ha känslan att ta på sig ett särskilt ansvar, om den godkänner en utdelning, som den entledigade styrelsen ansett olämplig för bolaget."[127] Rodhe hävdar att stämman "när som helst [kan] avsätta styrelseledamöter som valts av stämman. Den praktiska betydelsen av styrelsens vetorätt blir därför kanske inte så stor."[128]

Åtminstone i de bolag där det finns en klar och väldefinierad aktieägarmajoritet, torde samspelet mellan styrelsen och majoriteten leda till att en styrelse som vill sitta kvar på sin post inte föreslår en utdelning under den lägsta nivå majoriteten kan acceptera. Samtidigt torde kunna antas att det är sällsynt att en bolagsstämmomajoritet är beredd att avsätta en styrelse den i övrigt har fullt förtroende för, enbart för att få till stånd en högre utdelning.

"Ganske vist har bestyrelsen en >>vetoret<< over for aktionærernes ønske om højt udbytte, idet aktieselskabslovens (AL) § 112, 2. pkt., fastslår, at generalforsamlingen ikke må beslutte uddeling af højere udbytte end foreslået eller tiltrådt af bestyrelsen. Med denne bestemmelse kan bestyrelsen ganske vist holde aktionærerne på smalkost, men sulteperioden bliver begrænset. Enten overbeviser bestyrelsen aktionærerne om, at det er godt for selskabet og dermed for dem, at man i ét eller flere år holder en lav udbytteprofil, eller også bliver bestyrelsens karriere i selskabet kort /.../. Det reelle problem er derfor ikke bestyrelse contra aktionærkreds, men aktionærmajoritet contra aktionærminoritet."[129]

I de bolag där ingen person eller sammanhållen grupp besitter aktieägarmajoriteten kan det givetvis vara mer komplicerat att avsätta styrelsen. Redan kostnaderna för kommunikation med tillräckligt många aktieägare torde förhindra att en enskild person agerar i frågan.[130]

När det gäller utbyte av styrelseledamöterna i syfte att höja bolagets utdelning måste också tidsaspekten uppmärksammas. Såvida inte alla aktieägare är eniga kan bolagsstämman inte nybesätta fler styrelseplatser än vad som angivits i kallelsen till den aktuella stämman, 9 kap 10 § ABL. Ovan[131]

[126] Prop 1975:103 s 237.

[127] Kedner & Roos II 1988 s 249 (12:3.01).

[128] Rodhe 1989 s 170 f.

[129] Werlauff i UfR 1985 B s 193. Se om minoritetsskyddsproblematiken i samband med vinstutdelning nedan i avsnitt 7.3.5.

[130] Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 315 (§ 12-6, 2).

[131] Avsnitt 3.6.4.1.

har hävdats att extra bolagsstämma inte får fatta beslut om vinstutdelning. Ett på en extra bolagsstämma företaget nyval av styrelsens ledamöter kan därför inte resultera i utdelning förrän vid nästkommande ordinarie stämma.[132]

Även Gomard hävdar att de styrelseposter som ej angivits i kallelsen inte kan nybesättas förrän på en extra stämma,[133] samt att extra bolagsstämma inte kan besluta om vinstutdelning.[134] Likväl anser han att det höjda vinstutdelningsförslaget "kan sættes på dagsordenen for den 2. generalforsamling [d v s den stämma där den nya styrelsen väljs] og vedtages dér med den nyvalgte bestyrelses tiltrædelse, men der kan også gives den nye bestyrelse bedre tid til at tænke over sagen, således at et af den stillet forslag behandles på endnu en (3.) generalforsamling."[135]

Det skall vidare noteras att styrelsens vinstutdelningsförslag ej begränsar ramarna för bolagsstämmans beslut, i den mån skyldighet att besluta om vinstutdelning föreligger enligt bestämmelse i bolagsordningen, 12 kap 3 § 1 st 2 meningen ABL. Eftersom det är stämman som beslutar om ändringar av bolagsordningen, har den alltså makt att för framtiden avgöra att viss utdelning skall ske i strid med styrelsens önskan. Även när det gäller beslut om ändring av bolagsordningen måste kallelsereglerna uppmärksammas. Bolagsstämman kan inte, såvida inte alla aktieägare samtycker, besluta om ändring i bolagsordningen, utan att detta ärende finns angivet i kallelsen. Risken för tidsutdräkt blir således densamma som den som beskrivits vid behandlingen av stämmans möjligheter att byta ut styrelsen. Ett beslut om att ändra bolagsordningen får vidare inte verkställas innan registrering skett, 9 kap 14 § 3 st 1 meningen ABL, varför tidsutdräkten i denna situation kommer att överstiga den fördröjning som uppstår vid utbyte av styrelseledamöter.

Rodhe anför att "[v]etorätten kan /.../ sättas ur kraft genom bestämmelse i bolagsordningen."[136] Härmed avses inte mer än att stämman, oberoende av styrelsens förslag till resultatdisposition, i bolagsordningen kan åläggas skyldighet att inom ramen för utdelningsbara medel besluta om viss utdelning, 12 kap 3 § 1 st 2 meningen ABL. Det är inte möjligt att genom bestämmelse i bolagsordningen frånta styrelsen dess vetorätt avseende en utdelning som stämman inte är skyldig att besluta om.[137]

[132] Jfr Werlauff 1983 s 92 f.

[133] 1986 s 152 f.

[134] A a s 221.

[135] A a s 218.

[136] 1989 s 171.

[137] Nial i Festskrift till Rodhe 1976 s 334 f.

7.3.5. Minoritetsskydd.

"Erfarenheten har visat, att bolagsstämmans majoritet kan vilja bruka sin makt till att inte dela ut intjänad vinst, i syfte att trötta ut minoriteten och förmå den att sälja sina aktier billigt till majoriteten. Man brukar beteckna en sådan politik som utsvältning."[138]

Werlauff anser risken, att majoritetsaktieägarna genom utsvältning tvingar minoriteten att sälja sina aktier till ett underpris, vara särskilt skrämmande. "Set i dette lys bliver en konsekvent og vedvarende udsultning ikke blot noget, der generer en aktionærgruppe, som vil have flere penge ud fra selskabet, men noget, der kan gribe temmelig dybt ind i grundlæggende aktionærrettigheder."[139]

Risken för utsvältning har medfört att minoritetsaktieägarna i många länder givits rätt att påverka vinstutdelningsbeslutet.

7.3.5.1. Danmark.

Den danska aktieselskabsloven innehåller inga direkta regler om utsvältning.[140] Redan tidigare ansågs det dock att lagen skyddade en minoritet mot en allt för konsolideringsinriktad politik från majoritetens sida.[141] 1973 års lag "indeholder flere bestemmelser, der gør det muligt for domstolene at yde minoriteten beskyttelse, jfr. f.eks. generalklausulen i § 80."[142] "Det må anses som en minoritetskrænkelse at unddrage aktionærerne et efter selskabets stilling forsvarligt og efter praksis i andre selskaber sædvanligt udbytte, dersom den deraf følgende betydelige konsolidering savner begrundelse i selskabets behov for sikkerhed eller i rimelige planer for fremtiden."[143]

UfR 1985 s 183. I ett bolag innehades aktiemajoriteten av Revisions-Institutets Fond. Enligt bestämmelse i bolagsordningen skulle en del av vinsten gå till fonden, medan aktieägarna om möjligt skulle erhålla minst ett till aktiekapitalet relaterat belopp. Bolagets aktier var noterade på Efterbørsen. Under årens gång hade bolaget ständigt tillämpat en mycket restriktiv utdelningspolitik. I och med att bolagets vinst - men inte aktiekapitalet - steg, minskade utdelningens storlek ställt i relation till aktiernas värde. De på bolagsstämmorna 1981 och 1982 fattade utdelningsbesluten klandrades, såsom stridande mot generalklausulen, 80 § DASL. Kärandena hävdade att de låga

[138] Rodhe 1989 s 248. Se också SOU 1941:9 s 291 f och Kedner & Roos II 1988 s 253 (12:3.04). Jfr Werlauff i UfR 1985 B s 193 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 254, Anm 11.

[139] Werlauff i UfR B 1985 s 199.

[140] Græsvænge & Thomsen 1985 s 332 (§ 112, 2).

[141] Gomard 1970 s 264 och 269.

[142] Græsvænge & Thomsen a st. Se också Werlauff 1983 s 215 ff.

[143] Gomard 1986 s 171.

utdelningarna innebar en otillbörlig fördel för fonden, som fick dels utdelning, dels avsättning enligt bestämmelsen i bolagsordningen. Dessutom möjliggjordes för fonden att köpa upp bolagets aktier till den mycket låga börskursen, vilken självfallet påverkats av bolagets vinstutdelningspolitik. Det var med andra ord enligt kärandenas mening fråga om en klassisk utsvältningssituation. HøR pekade på bolagets stora kapitalbehov, och på att den försiktiga utdelningspolitiken hade tillämpats under en lång följd av år. Vidare ansåg domstolen att vikt skulle läggas vid att "appellanterne ved erhvervelsen af deres aktier har haft nøje kundskab til denne politik og dens mulige indflydelse på aktiekurserne."[144] Talan ogillades.

UfR 1985 s 183 har kritiserats av Gomard. "Kendskab til en praksis kan ikke uden vidare sidestilles med samtykke".[145] Utan att inta en direkt kritisk inställning, hävdar Werlauff att det inte kan uteslutas att domstolen genom hänvisningen till minoritetsaktieägarnas vetskap om bolagets utdelningspolitik velat hålla dörren öppen för en annorlunda bedömning "hvor det er selskabets udbyttepolitik, der er svinget om, og hvor minoriteten er blevet fanget deraf til skade for deres aktionærintresser."[146]

Minoritetens möjligheter att med stöd av generalklausulen klandra ett utdelningsbeslut, innebär enligt Werlauff inte en möjlighet att få ett annat beslut satt i det fattades ställe.

"Ganske vist giver AL § 81, stk. 4, domstolene hjemmel til efter påstand at ændre en beslutning, /.../ men betingelsen herfor er, at retten kan fastslå, hvilket indhold beslutningen retteligt burde have haft, og denne betingelse kniber det med at opfylde i udsultningssituationen. /.../ [M]an [kan] næppe forestille sig, at retten vil kunne fastslå, om 12, 14 eller 16 % ville have været rimeligt."[147]

Werlauffs ståndpunkt innebär att företagsekonomiskt betingade avgöranden skall förbehållas affärsmännen och inte övertas av domstolarna. Han hyser emellertid stor sympati för det norska systemet,[148] vilket han anser ger minoriteten "et rimeligt hurtigt retsmiddel," oberoende av bevisning om missbruk "eller andre værdiladede begreber".[149]

7.3.5.2. England.

Engelsk rätt synes inte möjliggöra för minoritetsaktieägarna att kräva

[144] Ref s 189.

[145] Gomard 1986 s 171 not 35.

[146] UfR 1985 B s 200.

[147] A a s 195.

[148] Se härom nedan i avsnitt 7.3.5.3.

[149] A a s 196.

vinstutdelning.

"English courts have traditionally shown a marked reluctance to intervene in anything which may be described as a 'business decision', and have always refused to substitute their own judgment for that of the directors or shareholders in general meeting. /.../ [T]he shareholders and directors are generally in a better position than the judge to decide what course of action should be taken in particular circimstances".[150]

"I am not aware of any case in which the court has compelled [the directors] to pay when they have expressed their opinion that the state of the accounts did not admit of any such payment. In a matter depending on evidence and expert opinion, it would be a very strong measure for the court to override the directors in such a manner."[151]

Om styrelsen i bolagsordningen givits rätt att bestämma utdelningen, är styrelsens makt exklusiv.

"[T]he profits which /.../ the preferred shareholders are entitled to share equally with the ordinary shareholders, are only those which the directors decide shall be distributed."[152]

En av minoriteten väckt talan om att bolaget, på grund av utebliven vinstutdelning, skall tvångslikvideras med stöd av sec 517 (1) (g) CA,[153] har dock ansetts möjlig att föra.[154]

7.3.5.3. Norge.

Den norska regleringen på området är speciell. Aktieägare som äger aktier motsvarande tio procent av aktiekapitalet kan begära att domstol ökar den av bolagsstämman fastställda utdelningen, 12 kap 6 § 2 st 1 meningen NASL.

"Skifteretten skal ved kjennelse forhøye utbyttet dersom det er urimelig lavt ut fra hensynet til aksjeeierne, selskapets likviditet og forholdene for øvrig."[155]

Frågan om huruvida domstolen är tvungen att behandla en begäran från majoriteten av bolagets aktieägare är tvistig. Skåre & Knudsen synes anse att så är fallet.[156] Marthinussen & Aarbakke anser det dock vara "tvilsomt om skifteretten plikter å behandle krav fra en majoritet av aksjeeiere." Författarna motiverar sin inställning

[150] Redmond-Cooper i 9 CL (1988) s 169.

[151] Bond v. Barrow Hæmatite Steel Co [1902] 1 Ch 353, [1900-3] All ER Rep 484. Ref i All ER Rep s 491.

[152] Re Saltdean Estate Co Ltd [1968] 3 All ER 829, [1968] 1 WLR 1844. Ref i All ER s 832.

[153] Sec 517 (1) (g) CA innehåller en regel om att ett bolag kan tvångslikvideras när domstolen finner åtgärden i fråga vara "just and equitable". Se vidare nedan i avsnitt 7.6.2.

[154] Re a Company (No 00370 of 1987), 10 CL (1988) s 197. Fallet är ännu ej avgjort.

[155] 12 kap 6 § 2 st 2 meningen NASL.

[156] 1987 s 314 (§ 12-6, 2).

med att majoritetsaktieägarna "selv [kan] sørge for utdeling".[157]

Domstolen skall närmast från företagsekonomiska utgångspunkter göra en rimlighetsbedömning av den beslutade utdelningens storlek. Rätten är vid sitt avgörande inte bunden av styrelsens eller bedriftsforsamlingens - respektive representantskapets - utdelningsförslag.[158] Utdelningen måste dock rymmas inom det område som lämnas i den av stämman fastställda balansräkningen,[159] och får ej stå i strid med bestämmelser i bolagets bolagsordning. Domstolen kan ej heller besluta om en utdelning överstigande fem procent av bolagets egna kapital.

Vid domstolens avgörande skall särskild vikt läggas vid frågan huruvida likhetsprincipen iakttagits vid fördelningen av bolagets vinster.[160] Det är därför möjligt för domstolen att besluta om vinstutdelning i strid med likhetsprincipen, i syfte att återställa en uppkommen snedfördelning.[161] En restriktiv utdelningspolitik som varat under flera år, anses också böra tilläggas stor betydelse.[162] En av domstolen beslutad utdelning kan därför kompensera flera års låga utdelningar. "For framtidige årsoppgjør har skifterettens avgjørelse ikke noen bindende virkning."[163] Ytterligare en förutsättning för ett domstolsingripande är att en aktieägare gjort försök att åstadkomma en högre utdelning än den som beslutats,[164] 12 kap 6 § 2 st 4 meningen NASL. "Forslaget behøver neppe å ha vært fremsatt av den (de) aksjeeier(e) som fremmer krav overfor skifteretten."[165]

7.3.5.4. USA.

I USA är det sällsynt att domstolarna bifaller en minoritetstalan om utdelning. Även i close corporations har domstolarna traditionellt sett varit motvilliga att

[157] Marthinusse & Aarbakke 1986 s 450 (§ 12-6, 6).

[158] Skåre & Knudsen a st.

[159] Ot prp nr 19 (1974-75) s 190 och Skåre & Knudsen 1987 a st. Marthinussen & Aarbakke har samma principiella inställning men anför att "[d]et er tvilsomt om skifteretten kan anses bundet av et årsregnskap som er ulovlig." Marthinussen & Aarbakke 1986 s 451 (§ 12-6, 6). Jfr Werlauff i UfR 1985 B s 195 f.

[160] Marthinussen & Aarbakke a st och Skåre & Knudsen 1987 s 313 f (§ 12-6, 2).

[161] Marthinussen & Aarbakke a st.

[162] A st.

[163] Skåre & Knudsen 1987 s 314 (§ 12-6, 2).

[164] Se, angående hur stora krav som kan ställas på aktieägarnas försök att påverka utdelningen, Skåre & Knudsen 1987 s 314 f (§ 12-6, 2).

[165] Marthinussen & Aarbakke a st.

ålägga ett bolag att företa vinstutdelning.[166] Det har hävdats att rättsutvecklingen går mot en mer nyanserad syn på problematiken i close corporations.[167]

Redan i Dodge v. Ford Motor Co.[168] har en domstol beordrat ett bolag att företa vinstutdelning. Henry Ford hade, trots att Ford Motor Company hade både höga vinster och stora tillgångar, förklarat sig ämna kraftigt sänka aktieutdelningen i bolaget. Fords inställning motiverades dels av omsorg om arbetstagarna, dels av ett generellt socialt patos. Domstolen fann att - om hänsyn enbart togs till bolagets tillgångar och dess tidigare utdelningspolitik - "a refusal to declare and pay further dividends appears to be not an exercise of discretion on the part of the directors, but an arbitrary refusal to do what the circumstances required to be done."[169] Fords syfte var att bolagets vinstmedel skulle användas till investeringar, vilka skulle göra det möjligt att anställa fler personer. Bolagets politik var också att varje år sänka priset på sina bilar. Angående de syften bolagets affärsinriktning avsågs att tillgodose, yttrade domstolen bl a följande: "A business corporation is organized and carried on primarily for the profit of the stockholders. The powers of the directors are to be employed for that end. The discretion of directors is to be exercised in the choise of means to attain that end, and does not extend to a change in the end itself, to the reduction of profits, or to the nondistribution of profits among stockholders in order to devote them to other purposes."[170] Vad gäller betydelsen av styrelsens plikt att sträva efter vinst, yttrade domstolen att "it is not within the lawful powers of a board of directors to shape and conduct the affairs of a corporation for the merely incidental benefit of shareholders, and for the primary purpose of benefiting others, and no one will contend that, if the avowed purpose of the defendent directors was to sacrifice the interests of shareholders, it would not be the duty of the courts to interfere."[171] Bolaget ålades att betala viss utdelning.

Miller v. Magline, Inc.[172] behandlar ett bolag med åtta aktieägare, vilka även var anställda i bolaget. Tre av dem (Miller, Thorpe och Law) ersattes dels genom en låg lön, dels genom tantiem. Bolaget lämnade ingen utdelning. Sedermera avgick Miller och Thorpe. I samband med vietnamkriget ökade bolagets vinster - och därmed Laws tantiem - kraftigt. Miller och Thorpe vände sig till domstol och begärde att bolaget skulle lämna utdelning. Domstolen citerade Dodge v. Ford Motor Co[173] och fann att

[166] Cary & Eisenberg 1988 s 1369. Se t ex Gottfried v. Gottfried, 73 N.Y.S.2d 692 (1947), refererat ovan i avsnitt 7.3.4.3.

[167] Cary & Eisenberg 1988 s 1370.

[168] 204 Mich. 459, 170 N.W. 668, 3 A.L.R. 413 (1919). Fallet har beskrivits som "[o]ne of the most famous of all cases involving judicial review of dividend policy - indeed, one of the most famous of all corporation law cases". Cary & Eisenberg 1988 s 1372.

[169] Ref i 3 A.L.R. s 439.

[170] Ref i 3 A.L.R. s 441. Se om bolagens vinstsyfte, och möjligheterna att uppnå syftet, även Ratner i 56 Cornell L Rev (1970-71) s 38.

[171] Ref i 3 A.L.R. s 441.

[172] 76 Mich.App. 284, 256 N.W.2d 761 (1977).

[173] Se not 168.

utebliven utdelning kunde stå i strid med vad som motiverades av förtroendeförhållandet mellan styrelseledamöterna och aktieägarna. "Under the circumstances here, [the directors'] participating in a distribution to them of those profits and a squirreling away of the balance to meet future needs is, in our opinion, inequitable in not giving consideration properly to the needs and requirements of all of the stockholders of the corporation."[174] Med utgångspunkt i den intagna ståndpunkten prövade och avvisade domstolen samtliga bolagets invändningar. Käromålet bifölls.

Även i Cole Real Estate Corp. v. Peoples Bank & Trust Co.[175] har käromålet bifallits då det riktat sig mot att styrelsens ledamöter för egen del lagt beslag på bolagets vinst.

Den än idag gällande huvudregeln fastlades i Dodge v. Ford Motor Co:[176]

"The discretion of the directors will not be interfered with by the courts, unless there has been bad faith, wilful neglect, or abuse of discretion."[177]

7.3.5.5. Västtyskland.

Det västtyska skyddet mot utsvältning påminner till viss del om det norska.

Ett utdelningsbeslut kan klandras och av domstol ändras "wenn die Hauptversammlung aus dem Bilanzgewinn Beträge in Gewinnrücklagen einstellt oder als Gewinn vorträgt, die nicht nach Gesetz oder Satzung von der Verteilung unter die Aktionäre ausgeschlossen sind, obwohl die Einstellung oder der Gewinnvortrag bei vernünftiger kaufmännischer Beurteiligung nicht notwendig ist, um die Lebens- und Widerstandsfähigkeit der Gesellschaft für einen hinsichtlich der wirtschaftlichen und finanziellen Notwendigkeiten übersehbaren Zeitraum zu sichern und dadurch unter die Aktionäre kein Gewinn in Höhe von Mindestens vier vom Hundert des Grundkapitals abzüglich von noch nicht eingeforderten Einlagen werden kann." 254 § 1 st AktG.

Domstolen skall göra en prövning utgående från ekonomiska rimlighetsaspekter. Det är inte tillräckligt att bolagets ledning finner att en viss del av den utdelningsbara vinsten bör stanna i företaget. Även "vernünftiger kaufmännischer" måste enligt domstolens åsikt kunna förväntas komma till samma resultat.[178]

Regelns minoritetsskyddande effekt begränsas av att domstolen inte kan besluta om

[174] Ref i 256 N.W.2d s 770.

[175] 160 Ind.App. 88, 310 N.E.2d 275 (1974).

[176] Se not 168.

[177] Ref i 3 A.L.R. s 437.

[178] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 254 Anm 19.

utdelning överstigande fyra procent av aktiernas nominella värde.[179] En förutsättning för att en aktieägare skall kunna klandra ett utdelningsbeslut är att han erhållit en utdelning understigande fyra procent av aktiernas nominella värde. Om olika aktieägare erhållit olika utdelning föreligger klanderrätt enligt 254 § AktG endast för de som fått mindre än fyra procent av sina aktiers nominella värde.[180] Stadgandet kan endast begagnas för att angripa dispositionen av den vinst som framträder i balansräkningen. Det är inte möjligt att med stöd av 254 § AktG ifrågasätta årsredovisningens innehåll.[181]

254 § AktG utesluter inte en klandertalan med stöd av någon av de grunder som anges i 243 § AktG. Generalklausulen, 243 § 2 st AktG, kan t ex tillämpas om "die Mehrheit durch 'Aushungern' der Mindreheit das Ziel verfolgt, die Anteile der Minderheit billig in die Hand zu bekommen."[182] Vid en klandertalan enligt 243 § AktG är inte heller de i 254 § AktG angivna begränsningarna tillämpliga.[183]

I GmbHG saknas uttrycklig bestämmelse som skyddar minoriteten mot utsvältning. Liksom i Danmark innebär lagens tystnad inte att skydd mot utsvältning saknas. Inom GmbH-rätten finns en "gesellschafterliche Treuepflicht",[184] vilken begränsar "die Entscheidungsmacht der Mehrheit."[185] Tveksamt är dock var gränserna för majoritetens möjligheter att begränsa utdelningen går.[186]

7.3.5.6. Finland och Sverige.

I Norge och Västtyskland har domstolarna givits rätt att göra en rimlighets- eller lämplighetsprövning av bolagens utdelningsbeslut. Finsk och svensk rätt ansluter sig mer till vissa av de tankar som kommer till uttryck i den i USA tillämpade "business judgment rule".[187] Likväl fordras i Finland och Sverige ej,

[179] Hueck 1983 s 246 och 266.

[180] Zöllner a a § 254 Anm 13.

[181] A a § 254 Anm 3 ff och 14 ff.

[182] A a § 254 Anm 11.

[183] A a § 254 Anm 7 ff.

[184] BGHZ 65 s 15 (1975), där en majoritetsbolagsman genom att missbruka sin makt förklarats kunna bryta sin lojalitetsplikt mot minoritetsbolagsmannen, och Fischer m fl 1987 s 147 (§ 14 Rn 9).

[185] Fischer m fl 1987 s 223 (§ 29 Rn 23).

[186] Se härom a a s 224 (§ 29 Rn 24 f).

[187] Se t ex Auerbach v. Bennett, 47 N.Y.2d 619, 419 N.Y.S.2d 920, 393 N.E.2d 994 (1979), där domstolen förklarat sig ej kunna pröva skälen till att styrelseledamöter försökt förhindra att aktieägarna på bolagets vägnar förde skadeståndstalan mot styrelsens ledamöter; Kamin v. American Express Co., 86 Misc.2d 809, 383 N.Y.S.2d 807, *affd.* 54 A.D.2d 654, 387 N.Y.S.2d 993 (1976), där frågan om vinst skulle utdelas, och andra utbetalningar ske, ansetts vara beroende av rena affärsbedömningar, och inte kunna prövas av domstol, och Pollitz v. Wabash Railroad Co., 207 N.Y. 113, 100 N.E. 721 (1912), där frågor "of policy of management, expediency of contracts or action, adequacy of consideration, lawful appropriation of corporate funds to advance corporate interests" (ref i 207 N.Y. s 124) ansetts höra till styrelsens affärsavgöranden, och inte kunna

såsom i Danmark, att ett utdelningsbeslut för att vara angripbart innebär någon form av majoritetsmissbruk.

Enligt den svensk-finska regeln skall, om ägare till minst en tiondel av bolagets samtliga aktier på ordinarie bolagsstämma yrkar det, bolagsstämman besluta om utdelning av ett belopp motsvarande hälften av årets nettovinst, med avdrag för den del av en eventuell balanserad förlust som överstiger bolagets övriga egna kapital och reservfonden, och för belopp som enligt lag eller bolagsordning skall avsättas till bundet eget kapital eller användas till något annat än utdelning. Med årets nettovinst avses årets verkliga nettovinst, d v s en vinst beräknad utan avsteg från kongruensprincipen.[188] Ett minoritetsyrkande om utdelning innebär dock aldrig en skyldighet för stämman att besluta om utdelning av ett belopp som överstiger fem procent av bolagets egna kapital, 12 kap 3 § 2 st 4 meningen ABL.

Minoritetsaktieägarnas begäran om vinstutdelning måste framställas innan stämman fattar sitt utdelningsbeslut, 12 kap 3 § 2 st 2 meningen ABL. Även om minoritetsaktieägarnas krav framställs för sent torde dock stämman ej vara förhindrad att öka en tidigare beslutad utdelning.[189] I denna situation måste dock uppmärksammas att stämman, eftersom minoriteten inte längre har rätt att kräva vinstutdelning, är bunden av det belopp styrelsen föreslagit eller godkänt, 12 kap 3 § 1 st 2 meningen ABL.

Åtminstone så länge minoriteten kräver maximal utdelning blir vinstutdelningens storlek inte beroende av vare sig bolagsledningens, aktieägarmajoritetens eller domstolens bedömning. Liksom enligt motsvarande stadgande i 1944 års aktiebolagslag, 75 § 2 st 1944 års ABL, innebär 12 kap 3 § 2 st ABL i och för sig ingen rätt för minoriteten att själv besluta om vinstutdelning.[190] Om stämman ej beslutar i enlighet med ett av minoriteten framställt berättigat krav kan dock varje aktieägare klandra beslutet, 9 kap 17 § 1 st ABL, och "domstolen fastställa en ändring av stämmans beslut, så att det ger minoriteten dess rätt",[191] 9 kap 17 § 4 st ABL.

I princip har lagstiftaren en gång för alla, och avseende alla bolag, fastslagit vad som är minsta skäliga utdelning. Det kan ifrågasättas huruvida det är en bra lösning att ha en generell regel i detta fall. Om avgörandet såsom i Norge och Västtyskland överläts till domstolen kan antagas att

underställas domstols prövning. Se Cary & Eisenberg 1988 s 972 ff. Jfr prop 1975:103 s 250.

[188] SOU 1971:15 s 293; prop 1975:103 s 449 och 480 och Kedner & Roos II 1988 s 92 (BFL 18.02) och 254 f (12:3.05).

[189] NJA 1894 s 228, där en bolagsstämma, trots att en tidigare stämma beslutat motsatsen, ej ansetts förhindrad att fatta beslut om förvärv av aktier i annat bolag. Jfr Werlauff 1983 s 505 ff. Se vidare nedan i avsnitt 9.5.5.

[190] SOU 1971:15 s 319 f och prop 1975:103 s 481.

[191] SOU 1971:15 s 319.

bedömningen skulle bli mer nyanserad och anpassad till det enskilda fallet, även om en domstol i och för sig knappast kan anses vara bästa tänkbara forum för en bedömning av en utdelnings lämpliga storlek. En fördel med den svensk-finska regeln är emellertid att effekterna av bestämmelsen är relativt lätta att förutse. Det är lätt för bolagets ledning respektive dess aktieägarmajoritet att i förhand räkna ut hur stor utdelning minoriteten kan komma att kräva. Inom de norska, västtyska och danska rättsområdena är det inte möjligt att i förväg åstadkomma mer än en gissning angående vad domstolen kommer att anse vara rimligt och skäligt. Även om den svensk-finska regeln riskerar att ofta resultera i ett materiellt otillfredsställande resultat synes dess fördelar överväga. I praktiken har också bolagsledningen stora möjligheter att, med stöd av den allmänna försiktighetsregeln i 12 kap 2 § 2 st ABL och genom att begagna de spelrum som redovisningsreglerna medger, påverka den vinst som minoriteten kan kräva att få utdelad. Vidare är det möjligt att minoritetsskyddsregeln kan ha en preventiv verkan mot allt för låga utdelningsbeslut,[192] vilket i så fall givetvis blir fallet i alla de länder som har bestämmelser avsedda att skydda minoriteten mot utsvältning.[193]

En särskild fråga är om minoriteten med stöd av vinstutdelningsregeln kan angripa de avskrivningar som gjorts i bokslutet.

I NJA 1965 s 157[194] anförde HD följande. "Med hänsyn till att avskrivningar förorsaka minskning av vinsten kan majoriteten av aktieägarna genom att besluta om stora avskrivningar i ej obetydlig utsträckning betaga minoriteten dess rätt enligt aktiebolagslagen att påkalla utdelning. /.../ Äro i ett väl konsoliderat bolag av majoriteten beslutade avskrivningar helt opåkallade eller avsevärt större än vad allmänna bokföringsgrunder och god köpmansed bjuder, lärer minoriteten i samband med hävdandet av sin rätt till utdelning kunna få till stånd rättelse av avskrivningsbeslutet."[195]

Högsta domstolens citerade yttrande i NJA 1965 s 157 har ansetts antyda att en klandertalan om nödvändigt "torde /.../ böra innefatta även yrkande om ändring /.../ av bolagsstämmans beslut om balansräkningens fastställande."[196]

I den allmänna motiveringen till 1975 års aktiebolagslag anför föredragande statsrådet följande.

[192] Prop 1975:103 s 503.

[193] Jfr Gower i 69 Harv L Rev (1955-56) s 1387.

[194] Fallet gällde i första hand frågan om huruvida avsättning till investeringsfond för konjukturutjämning skulle betraktas som en kostnad i bolaget. Idag anses klart att så är fallet. Se prop 1975:103 s 447 och 481.

[195] Ref s 163. Se också UfR 1936 s 1033, där ett bolag, som gjort mycket stora avsättningar, förpliktats att göra om räkenskaperna utan att avsätta mer än vad som motsvarades av verkliga skulder.

[196] SOU 1971:15 s 320.

"En regel om minoritets rätt till vinstutdelning får inte fungera så, att minoriteten får möjlighet att pressa bolagsledningen att göra mindre avskrivningar än vad som i ett mer långsiktigt perspektiv är motiverat. Vinstutdelningsregeln måste alltså konstrueras så att man inte beskär möjligheten att genom avskrivningar konsolidera företagen. /.../ För min del har jag kommit till den slutsatsen att det inte är tillrådligt att låta vinstutdelningsregeln gälla även avskrivningsbesluten. Det är givet att detta innebär en försvagning av minoritetsskyddet på denna punkt. Men intresset av konsolidering inom företagen är så framträdande att man måste godta en sådan försvagning."[197]

Borgenärsskyddsintresset och intresset av bolagens fortlevnad har alltså i den allmänna motiveringen tillmätts större tyngd än minoritetsaktieägarnas intresse av att kunna angripa stora avskrivningar. I specialmotiveringen till 12 kap 3 § 2 st hävdas dock att "minoriteten med stöd av andra stycket torde kunna få till stånd rättelse av avskrivningsbeslut, om den beslutade avskrivningen är helt opåkallad eller avsevärt större än vad god redovisningssed bjuder (jfr NJA 1965 s 157)."[198]

En i doktrinen framförd uppfattning är att minoriteten inte med stöd av vinstutdelningsregeln kan angripa avskrivningar som inte står i strid med god redovisningssed. Om emellertid avskrivningarna är helt opåkallade eller avsevärt större än vad god redovisningssed bjuder, anses minoriteten med stöd av 12 kap 3 § 2 st ABL kunna vinna rättelse av avskrivningsbeslutet i fråga.[199]

Nial å andra sidan hävdar att den av Högsta domstolen i NJA 1965 s 157 uttalade principen gäller generellt:

"En associationsmedlem har /.../ rätt att kräva att undervärdering inte sker i strid mot nämnda princip."[200]

Om bolagsstämman har fastställt en balansräkning som innehåller en allt för stor avskrivning skulle därmed beslutet stå i strid med den allmänna principen och alltså vara klanderbart enligt de vanliga reglerna i 9 kap 17 § ABL. I samma process kan minoriteten givetvis föra en klandertalan gentemot bolagsstämmans beslut i strid med 12 kap 3 § 2 st ABL.

Oavsett om man vill betrakta minoritetens möjlighet att föra talan mot allt för stora avskrivningar som en följd av vinstutdelningsregeln i 12 kap 3 § 2 st ABL, eller om man vill se den som ett utflöde av en fristående allmän princip, synes resultatet bli detsamma. Den avvägning som härvid företas synes också

[197] Prop 1975:103 s 250.

[198] Prop 1975:103 s 480 f.

[199] Lind 1981 s 265 f och Rodhe 1989 s 248. Inställningen överensstämmer med den som framfördes i SOU 1941:9 s 292 f och SOU 1971:15 s 318.

[200] Nial 1988 s 203.

vara lämplig. Skälet till föredragande statsrådets i den allmänna motiveringen restriktiva inställning till minoritetens möjligheter att angripa avskrivningsbeslut är en önskan om att öka garantierna för bolagens konsolidering och därigenom deras fortbestånd.[201] Bolagens konsolideringsbehov beaktas inom ramen för god redovisningssed, varför det ej står i strid med tankarna i lagens förarbeten att låta minoriteten angripa avskrivningar som är uppenbart högre än erforderligt. Likaledes torde avskrivningar som tillåts vara resultatpåverkande i skattehänseende även stå i överensstämmelse med god redovisningssed.[202]

Till skydd för bolagens konsolideringsbehov verkar också bestämmelsen att minoriteten inte kan framtvinga en vinstutdelning som överstiger fem procent av bolagets egna kapital,[203] 12 kap 3 § 2 st 4 meningen ABL. Även den allmänna försiktighetsregeln, 12 kap 2 § 2 st ABL, är tillämplig på vinstutdelningsbeslut som fattas på yrkande av minoriteten enligt 12 kap 3 § 2 st ABL.[204]

Eftersom minoritetsaktieägarnas krav på vinstutdelning inte ansetts överordnat önskan att tillgodose bolagens konsolideringsbehov betraktas vinstutdelningsregeln inte som särskilt effektiv.

"Majoriteten kan /.../ i stor utsträckning förhindra, att någon vinst överhuvud taget uppstår, om den, inom ramen för vad som kan betecknas som god redovisningssed, gör avskrivningar och nedskrivningar av tillgångarnas bokföringsvärden utöver vad lagen föreskriver. /.../

Härtill kommer att den allmänna försiktighetsregeln i 12 kap 2 § 2 st /.../ skall beaktas också i detta sammanhang. Majoriteten har alltså stora möjligheter att med större eller mindre fog möta en begäran om utdelning från minoritetens sida med ett påstående att utdelningen med hänsyn till bolagets konsolideringsbehov, likviditet eller ställning i övrigt skulle stå i strid mot god affärssed."[205]

Vidare kan pekas på den svåra bevissituation som ofta drabbar en minoritet som begär vinstutdelning. I normalfallet är det bolagets ledning som har access till bolagets bokföring och andra handlingar.[206] Då det ofta även torde vara ledningen som är bäst förtrogen med bolagets förhållanden, framstår uppgiften att, mot bolagsledningens bestridande, bevisa att en viss utdelning med hänsyn till bolagets ställning i övrigt inte står i strid med god affärssed som svårbemästrad.

[201] Prop 1975:103 s 249 ff. Se också SOU 1941:9 s 292 och Bökmark & Svensson 1989 s 121.

[202] Jfr prop 1975:103 s 251.

[203] SOU 1941:9 s 292.

[204] Prop 1975:103 s 482; Kedner & Roos II 1988 s 256 (12:3.05) och Rodhe 1989 s 248 f.

[205] Rodhe a st.

[206] Jfr Gower i 69 Harv L Rev (1955-56) s 1387.

Även om man således kan hävda att "[m]inoritetens rätt att påyrka vinstutdelning /.../ inte [har] någon större praktisk betydelse",[207] har dock regelns ineffektivitet vissa gränser. Dels går det inte att avskriva tillgångar till ett värde under noll.[208] Dels "förefaller [det] mindre sannolikt, att en majoritet skulle vilja driva maktmissbruket så långt att den skulle besluta om avskrivningar som inte godtas vid beskattningen."[209] Vidare måste beaktas att bolagens framtida kapitalförsörjning kan vara beroende av en tillräckligt expansiv utdelningspolitik. "Det är från den synpunkten också i bolagets intresse, att disponibel vinst delas ut i den omfattning som kan anses rimligt bl a med hänsyn till företagets behov av konsolidering."[210]

7.3.6. Sammanfattning.

Syftet med ett aktiebolags verksamhet är in dubio att tillföra aktieägarna vinst. Vinstutdelning kan beslutas av ordinarie bolagsstämma, efter att balansräkningen fastställts. Så kallad förtäckt vinstutdelning har underkänts av Högsta domstolen i två äldre fall.[211] Idag synes det dock klart att en förtäckt vinstutdelning är möjlig att genomföra, under förutsättning att inte borgenärernas rätt träds förnär och att ingen aktieägare motsätter sig åtgärden.

När det gäller vinstutdelningens storlek har styrelsen vetorätt. I lagens förarbeten anförs dock att stämman alltid kan avsätta styrelsens ledamöter och välja nya, vilka kan ha en mer positiv inställning till höga utdelningar. Möjligheten att byta ut styrelsens ledamöter synes ha en begränsad praktisk betydelse.

Minoritetsaktieägarnas intresse av vinstutdelning beaktas genom en regel om att bolagsstämman på yrkande av ägare till minst en tiondel av bolagets aktier skall besluta om viss utdelning. Aktiebolagslagen avviker i här aktuellt hänseende från vad som gäller i många andra länder. I Sverige har storleken av den utdelning som skall ske på yrkande av en minoritet, fastslagits i lagtext, och alltså undandragits såväl bolagsledningens och majoritetsaktieägarnas som domstols bedömning. Minoritetens rätt att begära utdelning är försedd med så vittgående undantag att den inte framstår som särdeles effektiv.

[207] Rodhe 1989 s 248.

[208] Se HD i NJA 1965 s 157. Ref s 163.

[209] Prop 1975:103 s 251.

[210] Kedner & Roos II 1988 s 252 (12:3.04). Se också prop 1975:103 s 249.

[211] NJA 1920 s 231 och 1922 s 122.

7.4. Decharge.

I Finland,[212] Sverige[213] och Västtyskland (såvitt gäller Aktiengesellschaft)[214] - men inte i övriga här undersökta länder - är frågan om beviljande av ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter och VD ett obligatoriskt ärende på den ordinarie bolagsstämman. I Danmark,[215] Finland,[216] Norge[217], Sverige[218] och Västtyskland (såvitt gäller GmbH)[219] - men inte i övriga här undersökta länder - har vidare ett beslut om ansvarsfrihet direkt betydelse för bolagets möjligheter att göra ett skadeståndskrav gällande mot sina styrelseledamöter. Den svenska regleringens utformning är alltså jämförelsevis säregen.[220]

Här och i fortsättningen avses endast bolagets möjligheter att gentemot styrelseledamöterna eller VD göra ett skadeståndskrav gällande på grund av ett handlande som företagits i egenskap av bolagsorgan. Om handlingen i fråga utförts i någon annan egenskap (t ex som kund, leverantör e dyl) följer talan de allmänna skadeståndsreglerna.[221]

Græsvænge & Thomsen påpekar att danska allmänna skadeståndsrättsliga principer överensstämmer med aktieselskabslovens regler.[222] Detsamma är fallet i Norge.[223]

Om bolaget är i likvidation har likvidatorerna samma ansvar som de hade haft om de varit styrelseledamöter,[224] 13 kap 7 § 4 st jfrt m 15 kap 1 § ABL, vilket innebär en nyhet jämfört med 1944 års aktiebolagslag, enligt vilken varje enskild aktieägare hade rätt att på bolagets vägnar föra skadeståndstalan mot likvidatorerna, 171 § 1 mom 1 st 2 meningen. Ändringen motiverades dels av en önskan om nordisk rättslikhet, dels av att det är fråga om en talan på bolagets - och därmed samtliga aktieägares - vägnar,

[212] 9 kap 5 § 2 st 3 p finska ABL.

[213] 9 kap 5 § 2 st 3 p ABL.

[214] 120 § 1 st AktG.

[215] 144 § 2 st DASL och 114 § 2 st DApL.

[216] 15 kap 5 § och 6 § 1 st finska ABL.

[217] 15 kap 4 och 5 §§ NASL.

[218] 15 kap 5 § ABL.

[219] Fischer m fl 1987 s 436 (§ 46 Rn 12a).

[220] C. M. Roos, Företagsformer (1987) s 59.

[221] SOU 1971:15 s 353; prop 1975:103 s 543; Kedner & Roos II 1988 s 365 (15:1.03) och 304 (15:2.01); Kleineman 1987 s 311 ff och Nial 1988 s 312. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 401 (§ 140, 6) och Olsson i JFT 1964 s 263.

[222] Græsvænge & Thomsen 1985 s 401 (§ 140, 6). Se även Borum i Juristen 1963 s 253 f.

[223] Skåre & Knudsen 1987 s 355 (§ 15-5, 1).

[224] SOU 1971:15 s 331 och prop 1975:103 s 507.

varför samma krav på minoritetens storlek som i övriga fall bör gälla.[225]

Här behandlas enbart bolagsstämmans beslut om ansvarsfrihet och dechargebeslutets betydelse. Förutsättningarna för att någon skall ha ådragit sig skadeståndsskyldighet enligt aktiebolagslagens regler faller i princip utanför ramarna för denna framställning. Problematiken berörs dock kortfattat ovan.[226]

7.4.1. Danmark och Norge.

I Danmark och i Norge är dechargefrågan inte ett obligatoriskt ärende på bolagsstämman. Stämman kan dock - antingen på grund av en bestämmelse i bolagsordningen eller ad hoc - ändå meddela ett ansvarsfrihetsbeslut.

Har frågan om ansvarsfrihet inte gjorts obligatorisk för den ordinarie stämman genom en bestämmelse i bolagsordningen, förutsätter ett dechargebeslut att ärendet i fråga upptagits i kallelsen till stämman 74 § 1 meningen DASL, 55 § 1 meningen DApL och 9 kap 10 § 1 meningen NASL. Ett ansvarsfrihetsbeslut är alltså inte ett sådant med godkännande av räkenskaperna sammanhängande beslut som kan fattas även om det inte upptagits i kallelsen till stämman.[227]

Werlauff uttalar, i anslutning till art 32, 3 st b i förslaget till femte EG-direktiv på bolagsrättens område,[228] att ett beslut om att anställa en skadeståndstalan mot styrelsens ledamöter de lege ferenda borde kunna fattas oberoende av om ärendet tagits upp i kallelsen till stämman.[229]

Om ansvarsfrihet meddelas får beslutet, under förutsättning att inte en minoritet av viss storlek motsatt sig det, betydelsen att en framtida skadeståndstalan på bolagets vägnar inte kan väckas avseende handlingar om vilka stämman haft full och korrekt information, 144 § 2 st DASL, 114 § 2 st DApL och 15 kap 4 § och 5 § 1 st 1 meningen NASL.

7.4.2. England och USA.

I England och USA förekommer inte ansvarsfrihetsbeslut i den mening som brukar tilläggas termen här.[230] I England är det förbjudet för bolagen att, i bolagsordningen eller på annat sätt, avtala bort direktörernas ansvarighet,[231] sec

[225] SOU 1971:15 s 361 f.

[226] Avsnitt 1.2.1.

[227] Gomard 1986 s 329; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 543 (§ 15-4, 4) och Werlauff 1983 s 409. Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 358 (§ 15-4, 1).

[228] (1983) OJ C 240/2.

[229] Werlauff 1983 s 409.

[230] Jfr Olsson i JFT 1964 s 245.

[231] Se vidare Gower 1979 s 601 f.

I England tillämpas den s k "the rule in Foss v Harbottle". Regeln härleds ur åtminstone två rättsfall.[232] I Foss v Harbottle[233] har domstolen vägrat låta två aktieägare på bolagets vägnar föra en skadeståndstalan mot styrelsens ledamöter. Motiveringen var att det var bolaget - och ingen annan - som var berättigat att föra talan på bolagets vägnar. I Mozley v Alston[234] har en talan av minoritetsaktieägare på bolagets vägnar ej accepterats då det varit möjligt för majoriteten av aktieägarna att genom ett bolagsstämmobeslut med absolut majoritet fatta det nu felaktiga beslutet. Innebörden av regeln i Foss v Harbottle ges en klassisk sammanfattning[235] av Jenkins i Edwards v Halliwell:[236]

"First, the proper plaintiff in an action in respect of a wrong alleged to be done to a company /.../ is *prima facie* the company /.../ itself. Secondly, where the alleged wrong is a transaction which might be made binding on the company /.../ and on all its members by a simple majority of the members, no individual member of the company is allowed to maintain an action in respect of that matter for the simple reason that, if a mere majority of the members of the company /.../ is in favour of what has been done, then *cadet quaestio*."[237]

Det görs några undantag från regeln i Foss v Harbottle.[238] Talan kan föras då handlandet varit ultra vires eller olagligt samt då det fordrats kvalificerad majoritet för ett bolagsstämmobeslut angående åtgärden i fråga. Det görs vidare undantag från regeln om aktieägarna personligen lidit skada och slutligen även om bolagets ledning gjort sig skyldig till bedrägeri i förhållande till minoritetsaktieägarna.

Det händer även att en bolagsstämma godkänner en på ett eller annat sätt felaktig handling av styrelsen. Det synes klart att åtminstone en ratihibering som skett i efterhand i princip befriar styrelsen från ansvar för det aktuella handlandet.[239] I England kan bolagsstämman fatta sitt beslut med absolut majoritet.[240] I USA måste beslutet i vissa situationer - t ex när det gäller gåvor

[232] Fallen refereras här efter Farrar 1985 s 360 ff och Pennington 1985 s 724 ff.

[233] (1843) 2 Hare 461.

[234] (1847) 1 Ph 790.

[235] Farrar 1985 s 360 och Redmond-Cooper i 9 CL (1988) s 169.

[236] [1950] 2 All ER 1064.

[237] Ref s 1066 (kurs i original).

[238] Se härom Farrar 1985 s 362 och Pennington 1985 s 730 f.

[239] Se t ex Kerbs v. California Eastern Airways, 33 Del.Ch. 69, 90 A.2d 652, *rearg. den.* 33 Del.Ch. 174, 91 A.2d 62 (1952), där en bolagsstämma ansetts kunna ratihabera en underkursemission som riktats till styrelsens ledamöter; Rolled Steel Products (Holdings) Ltd v British Steel Corp [1985] 2 WLR 908 (särskilt Slade på s 947 f), där ett p g a jäv ogiltigt styrelsebeslut behandlats av stämman, och Smith v. Brown-Borhek Co., 414 Pa. 325, 200 A.2d 398 (1964), där bolagsstämma förklarats kunna befria styrelseledamöter från ansvar för vårdslös företagsledning.

[240] Farrar 1985 s 297 f.

från bolaget - fattas av alla aktieägare.[241]

Det har i USA diskuterats om det är möjligt att godkänna ett bedrägligt förfarande från styrelsens sida. I Keenan v. Eshleman[242] gällde frågan om ett skadeståndsgrundande bedrägeri medförde skyldighet att ersätta bolaget all dess skada, eller om det var tillräckligt att de aktieägare som inte godkänt handlandet i fråga ersattes.[243] Domstolen fann med följande motivering att bolagets hela skada skulle ersättas.

"The action here was a derivative one, brought on behalf of the corporation /.../. If such were the action, releases to the individual defendants by one or more stockholders would be without legal effect, and in a derivative suit, such as this, releases, ratifications or waivers are equally ineffective. To permit recovery to be diminished by an amount in proportion to the stock holdings of the ratifying stockholders would tend to encourage fraud /.../. It would tend to weaken, if not to destroy, the efficacy of a stockholder's action to correct a corporate wrong /.../.

It is true that the benefit of an action brought by a corporation /.../ necessarily results to all of the shareholders equally, even when some of them have been wrongdoers, or have by acquiescence, or ratification, forfeited their equitable claims to redress; but the best method to work out the rights of the parties in a case of this kind is to preserve the fiction of the corporate entity. /.../ It is an old saying that one should be just before being generous, and this common sense truth is especially applicable to stockholders who /.../ are willing to condone a wrong done to their corporation and themselves."[244]

När det gäller frågan om det är möjligt att i förväg acceptera ett felaktigt handlande måste för engelsk rätts del skiljas på två situationer. Bolagsstämman kan inte lämna instruktioner angående hur styrelsen skall agera.[245] Det är sålunda inte möjligt för stämman att i förväg beordra styrelsen att handla utanför sin befogenhet.

Farrar är kritisk mot regelsystemets bristande konexitet:

"It seems rather anomalous that the general meeting cannot instruct the directors to act in a particular way, because this would be altering the mandate by way of an ordinary resolution which is forbidden, yet if the directors disobey the mandate, their conduct can be approved and, the mandate can effectively be altered by an ordinary resolution. Directors who do not command a sufficient majority in the general meeting to have their mandate altered for all time can then go ahead and act in excess of their authority and use the support of a simple majority to ratify that extension of their powers.

It seems somewhat artificial to insist that ratification does not amount to an

[241] Kerbs v. California Eastern Airways (se ovan i not 239), gåva; Saxe v. Brady, 40 Del.Ch. 474, 184 A.2d 602 (1962), extremt höga konsultarvoden, och Schreiber v. Bryan, 396 A.2d 512 (1978), höga bidrag till moderbolaget och högre skatt än nödvändigt.

[242] 23 Del.Ch. 234, 2 A.D.2d 904, 120 A.L.R. 227 (1938).

[243] Se angående denna fråga också Chicago Macaroni Mfg. Co. v. Boggiano, 202 Ill. 312, 67 N.E. 17 (1903), där en ersättningstalan på bolagets vägnar ej ansetts kunna leda till ett åläggande att ersätta endast en skadelidande aktieägare, och Gower i 69 Harv L Rev (1955-56) s 1314 ff.

[244] Ref i 120 A.L.R. s 237 f.

[245] Farrar 1985 s 298.

alternation of the articles when the net result is the same, although the proper procedures have not been followed and the protection which they afford to minority shareholders has been swept aside."[246]

En annan fråga är om bolagsstämman på styrelsens begäran kan godkänna ett framtida handlande. Pennington hävdar att så är fallet:

"[M]embers may authorise directors to do an act which is outside the directors' own powers, but within the company's powers, by passing an ordinary resolution either before or after the directors act; /.../ in acting under such authority the directors act as agents for the members and not as directors of the company, and consequently the members may revoke or vary the authority by ordinary resolution at any time; and /.../ it is only necessary to amend the articles when the members wish to add to the powers of the directors as such."[247] Frågan synes dock tveksam.[248]

7.4.3. Västtyskland.

I Västtyskland är det obligatoriskt för den ordinarie bolagsstämman att, efter att årsredovisningen framlagts,[249] fatta beslut angående ansvarsfrihet för ledamöterna av Vorstand och Aufsichtsrat,[250] 120 § 1 st 1 meningen AktG.[251] En speciell regel stadgar dock att ett ansvarsfrihetsbeslut inte förhindrar att ett skadeståndsanspråk reses, 120 § 2 st 2 meningen AktG. Det anses även att det är möjligt att återkalla en meddelad decharge.[252]

Bolagen kan tidigast tre år efter uppkomsten av ett skadeståndsanspråk besluta att avstå från att göra sitt krav gällande. En minoritet bestående av ägare till aktier motsvarande tio % av aktiekapitalet kan förhindra ett dylikt beslut, 93 § 4 st 3 meningen AktG. Beslutet måste utformas som ett uttryckligt avstående från skadeståndsanspråk.[253]

[246] A st.

[247] 1985 s 655. Se också t ex Rolled Steel Products (Holdings) Ltd v. British Steel Corporation [1985] 2 WLR 908 (särskilt Slade på s 947 f).

[248] Jfr Farrar 1985 s 297 f.

[249] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 120 Anm 7 ff.

[250] Großmann 1980 s 177 ff och Zöllner a a § 120 Anm 4.
Eventuellt föreligger ett undantag i enmansbolag, för vilka det hävdats att ett ansvarsfrihetsbeslut ej ens bör vara tillåtet, och alltså än mindre obligatoriskt. Se Zöllner a a § 120 Anm 32 f med vidare hänvisningar. Även motsatt åsikt har framförts. Se Kraft i Kölner Kommentar zum AktG § 1 Anm 43.

[251] Avvikelse från 120 § kan inte göras genom bestämmelse i bolagsordningen, 23 § 5 st 1 meningen AktG. Se Fussan 1978 s 473.

[252] Zöllner a a § 120 Anm 39.

[253] Zöllner a a § 93 Anm 63 och § 120 Anm 23. Se angående motsvarande stadgande i 1937 års Aktiengesetz Schönle i ZHR 1964 s 221 f.

Beviljad ansvarsfrihet har karaktären av en förtroendeförklaring.[254]

"Dem kommt in erster Linie psychologische Bedeutung zu."[255] Dessutom "wird vor allem im negativen Fall, d h bei der Verweigerung der Entlastung deutlich, die regelmäßig große Beachtung in der intressierten Öffentlichkeit findet."[256]

Enligt äldre rätt ansågs att ett ansvarsfrihetsbeslut innebar ett avstående från skadeståndsanspråk, under förutsättning att beslutet tillträtts av samtliga aktieägare.[257] I BGHZ 29 s 385 (1959) anförde BGH följande. "Wird die Entlastung jedoch von allen Aktionären erteilt, so kann § 84 Abs 4 Satz 3 AktG[258] nicht als grund dafür ausreichen, der Entlastung im Verhältnis zwischen der Gesellschaft und dem Vorstand die Wirkung eines Anspruchsverzichts vorzuenthalten. Diese Vorschrift dient dem Schutze der Minderheitsaktionäre. Das ist ein Gesichtspunkt, der bei einer vor allen Gesellschaftern beschlossenen Entlastung entfällt."[259] På grund av det utryckliga stadgandet i 120 § 2 st 2 meningen AktG förhindras en skadeståndstalan idag inte ens av ett ansvarsfrihetsbeslut som biträtts av alla aktieägare.[260]

Även om ett dechargebeslut inte begränsar möjligheterna att föra skadeståndstalan, uppkommer frågan huruvida ledamöter i bolagets ledning kan avsättas på grund av handlingar för vilka de beviljats ansvarsfrihet.[261] Av bolagsstämman valda ledamöter i Aufsichtsrat kan alltid avsättas genom ett stämmobeslut som fattas med en majoritet bestående av tre fjärdedelar av de avgivna rösterna, 103 § 1 st 1 och 2 meningen AktG. Om en viktig grund föreligger kan en ledamot, på begäran av Aufsichtsrat, även avsättas av domstol, 103 § 3 st 1 meningen AktG. Eventuellt kan domstolen härvidlag inte avsätta en ledamot enbart på grund av en handling som omfattas av meddelad ansvarsfrihet. "Kommen aber weitere Pflichtverletzungen zutage, die aus den bei Beschlußfassung über die Entlastung vorliegenden Unterlagen nicht erkennbar waren /.../, so können auch die erkennbaren und die bekannten Pflichtverletzungen bei der Gesamtwürdigung, ob ein wichtiger Grund zur Abberufung vorliegt, einbezogen werden."[262]

[254] Därmed är inte sagt att en vägrad ansvarsfrihet måste likställas med en misstroendeförklaring. Se Zöllner a a § 120 Anm 41.

[255] Zöllner a a § 120 Anm 24. Se också Henn 1984 s 50; von Rechenberg 1986 s 34 f; Schönle i ZHR 1964 s 220 f och 151 och Zöllner a a § 120 Anm 21 ff och 40 ff. Jfr avseende svensk rätt Rodhe 1989 s 223; Roos 1969 s 319 och d s 1987 s 59.

[256] Hueck 1983 s 224. Se också von Rechenberg 1986 s 37 och 155 och Zöllner a a § 120 Anm 25, 33 och 39. Jfr avseende finsk rätt Taxell 1963 s 227.

[257] Se t ex Schönle a a s 221.

[258] Avser 1937 års Aktiengesetz.

[259] Ref s 390.

[260] Obermüller m fl 1967 s 220; von Rechenberg 1986 s 34 f; Schönle a a s 223 och Zöllner a a § 120 Anm 31.

[261] Ett beslut att vägra ansvarsfrihet innebär inte detsamma som att de av bolagsstämman valda ledamöterna i Aufsichtsrat avsätts. Se Zöllner a a § 120 Anm 43. Se vidare om möjligheterna att avsätta ledamöter i Aufsichtsrat nedan i avsnitt 7.6.4.

[262] A a § 120 Anm 27.

Ledamöterna av Vorstand kan endast avsättas av Aufsichtsrat,[263] och bara om det föreligger en viktig grund härför, 84 § 3 st 1 meningen AktG.

"Eine dem [Vorstand] erteilte Entlastung schränkt daher die befugnis des [Aufsichtsrats] zur Abberufung niemals ein."[264]

von Rechenberg hävdar följande. "Ob eine Abberufung wegen Handlungen, die durch die Entlastung gebilligt wurden, dennoch möglich ist, ist aber streitig."[265] De meningsmotsättningar som framträder i de källor von Rechenberg hänvisar till gäller dock en annan fråga, nämligen huruvida Aufsichtsrat utan risk för skadeståndsansvar kan underlåta att avsätta en felande Vorstandsledamot som beviljats ansvarsfrihet av bolagsstämman. Principen är att ledamöter av Aufsichtsrat inte blir skadeståndsskyldiga när de företar en handling som "auf einem gesetzmäßigen Beschluß der Hauptversammlung beruht", 116 § jfrt m 93 § 4 st 1 meningen AktG. Se också 117 § 2 st 3 meningen AktG. Frågan i det här aktuella sammanhanget blir huruvida ett dechargebeslut är ett sådant "gesetzmäßigen Beschluß" som befriar Aufsichtsrat från ansvar. Härom anför Obermüller m fl: "Zu bejahen ist dies z B, wenn der Aufsichtsrat von einem Widerruf der Bestellung des Vorstandes trotz offenbar gewordener Verfehlungen absieht, nachdem die Hauptversammlung dem Vorstand in Kenntnis der Verfehlungen Entlastung erteilt hat; Ersatzansprüche der Gesellschaft gegen die Aufsichtsratsmitgleider wären hier ausgeschlossen."[266] Zöllner intar en något annorlunda ståndpunkt: "Zunächst ist festzuhalten, daß die der Entlastung des [Vorstands] in der Regel kein die Unterlassung der Abberufung fundierender Beschluß im Sinn von §§ 116, 93 IV 1 liegt /.../. Eine solche Wirkung kann einem Entlastungsbeschluß vielmehr nur ausnahmsweise dann beigelegt werden, wenn die Entlastung in voller Kenntnis aller relevanten Umstände und der besonderen Tragweite des Beschlusses erteilt worden ist."[267]

I GmbH "stellt [die Entlastung] den Entlasteten von allen bei der Beschlußfassung erkennbaren Ersatzansprüchen frei."[268] Dechargefrågan är inget obligatoriskt ärende på stämman. "Der [Geschäftsführer] hat entgegen der bislang [herrschende Meinung] keinen Anspruch auf Entlastung."[269]

7.4.4. Finland och Sverige.

I Finland och i Sverige är dechargefrågan ett obligatoriskt ärende på ordinarie

[263] A a § 120 Anm 28.

[264] A st. Se också a a § 120 Anm 42.

[265] von Rechenberg 1986 s 35.

[266] Obermüller m fl 1967 s 220 f.

[267] Zöllner a a § 120 Anm 28.

[268] Fischer m fl 1987 s 435 (§ 46 Rn 12). Se också Hueck 1983 s 224.

[269] Fischer m fl 1987 s 436 (§ 46 Rn 12a). Se BGHZ 94 s 324 (1985).

bolagsstämma, 9 kap 5 § 2 st 3 p finska ABL och 9 kap 5 § 2 st 3 p ABL.[270] Om ansvarsfrihet meddelas kan i princip en talan om skadestånd till bolaget inte längre väckas med stöd av aktiebolagslagens bestämmelser, 15 kap 5 § finska ABL och 15 kap 5 § 1 st ABL, avseende ett beslut eller en åtgärd som stämman haft väsentligen riktiga och fullständiga uppgifter om, 15 kap 5 § 2 st finska ABL och 15 kap 5 § 4 st ABL.

Ett ansvarsfrihetsbeslut har endast betydelse för möjligheten att väcka skadeståndstalan på bolagets vägnar. Om en aktieägare t ex vill föra talan gentemot styrelsen om skadestånd för egen räkning, 15 kap 1 § 2 meningen ABL, kan detta ske oberoende av om frågan behandlats på bolagsstämma. I lagtexten inskränks ansvarsfrihetsbeslutets betydelse till att gälla vid talan om skadestånd "till bolaget",[271] 15 kap 5 § 1 st 1 meningen ABL.

En skadeståndstalan på bolagets vägnar kan föras då majoriteten eller ägare till minst en tiondel av samtliga aktier i bolaget[272] motsatt sig ett ansvarsfrihetsbeslut, 15 kap 1 § 1 st ABL.

Alternativt kan stämman direkt behandla frågan om talan om skadestånd skall väckas, vilket är den enda beslutsform som kan komma i fråga när det gäller ersättningskrav som med stöd av aktiebolagslagen riktas mot stiftare, revisorer och aktieägare.[273] De senast nämnda grupperna omfattas inte av ett ansvarsfrihetsbeslut, 9 kap 5 § 2 st 3 p ABL. Talan kan väckas om förslaget biträtts av majoriteten eller av en minoritet av samma storlek som den som kan förhindra att decharge meddelas, 15 kap 5 § 1 st 1 meningen ABL. H 1969 s 256.

Bolagsstämmans behandling av frågan om skadeståndstalan skall väckas eller om ansvarsfrihet för den aktuella perioden utgör en processförutsättning för en skadeståndstalan.[274]

[270] Här finns alltså ingen diskussion om huruvida beslutet om ansvarsfrihet eller ett beslut om att väcka skadeståndstalan kan delegeras. Se, för norsk rätts del, Rt 1931 s 495, där en bolagsstämma inte ansetts ha möjlighet att till en kommitté delegera frågan om skadeståndstalan skulle väckas mot styrelseledamöter; Hjort 1939 s 20; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 543 (§ 15-4, 1) och Skåre & Knudsen 1987 s 357 f (§ 15-4, 1) och, angående västtysk rätt, Henn 1984 s 50; von Rechenberg 1986 s 34 och Zöllner a a § 120 Anm 11.

[271] Jfr Gomard i Scandinavian Studies in Law 1984 s 60 f; d s 1986 s 331; Græsvænge & Thomsen 1985 s 413 (§ 144, 1); Olsson i JFT 1964 s 257 f; Taxell 1963 s 235 f och Werlauff 1983 s 114.

[272] I Finland även ägare till en tredjedel av de vid stämman företrädda aktierna, 15 kap 6 § 1 st finska ABL.

[273] Prop 1975:103 s 778 (lagrådet) och Bökmark & Svensson 1978 s 121.

[274] Prop 1975:103 s 545 (föredragande statsrådet), 779 (lagrådet) och 788 f (statsrådet); Bökmark & Svensson 1989 s 143 f; Kedner & Roos II 1988 s 374 (15:5.02); Lind 1982 s 295; Nial 1988 s 312 f; Rodhe 1989 s 224. Jfr Rt 1982 s 1720; Gomard i Scandinavian Studies in Law 1984 s 60; d s 1986 s 328 f; Græsvænge & Thomsen 1985 s 413 (§ 144, 1); Marthinussen & Aarbakke 1986

Liksom i Norge torde det vara tillräckligt att bolagsstämmans beslut fattas innan domstolen avgjort frågan om huruvida talan skall avvisas. Se Rt 1982 s 1720, där, efter att svaranden gjort invändning om att talan skulle avvisas, men innan avvisningsfrågan avgjordes i första instans, extra bolagsstämma sammankallades och beslutade att skadeståndstalan skulle föras. Domen motiverades med att norsk processrätt lämnar stor frihet för olika möjligheter att uppfylla processförutsättningar.

Även i Danmark är ett stämmobeslut en processförutsättning för en skadeståndstalan mot de i lagen uppräknade personerna, 144 § 1 st DASL och 114 § 1 st DApL. I förarbetena till den danska aktieselskabsloven hävdas att bolaget, oberoende av bolagsstämmobehandling, skulle vara oförhindrat att väcka ett motkrav i en process där en styrelseledamot väckt en skadeståndstalan mot bolaget.[275] Gomard hävdar en annan åsikt. Om 144 § 1 st DASL är tillämplig, skall enligt Gomard frågan föreläggas för bolagsstämman oberoende av hur kravet processuellt presenteras för domstolen.[276] Då det i Sverige finns vissa explicita undantag från kravet på bolagsstämmobehandling[277] torde det här inte komma på fråga att låta något annat krav - såsom t ex ett motkrav i en process där en styrelseledamot väckt skadeståndstalan mot bolaget - föras utan föregående bolagsstämmobeslut. Det kan också noteras att om den sittande styrelsen vill föra en talan mot bolaget, måste en stämma sammankallas för att utse ställföreträdare att föra bolagets talan, 9 kap 18 § 1 st ABL. I denna situation finns det därmed ett osökt tillfälle att låta bolagsstämman ta ställning till bolagets eventuella krav mot styrelsens ledamöter.

En lika stor minoritet som kan förhindra ansvarsfrihet kan i Sverige också förhindra en uppgörelse mellan bolaget och en skadeståndsskyldig styrelseledamot eller VD, 15 kap 5 § 1 st 2 meningen ABL.

Beslutet om uppgörelse måste fattas av bolagsstämman, 15 kap 5 § 1 st 2 meningen ABL, och får ej ske i strid med önskemål från minoritetsaktieägare som för talan för bolagets räkning,[278] 15 kap 5 § 1 st 3 meningen ABL.

Finsk rätt saknar, liksom aktiebolagsutredningens förslag,[279] bestämmelser om

s 532 f (§ 15-1, 4) och 543 (§ 15-4, 1) och Werlauff 1983 s 113 f, 332 och 537.

I Högsta domstolens beslut nr SÖ 210 den 14 maj 1990 i mål nr Ö 258/89 har kravet på bolagsstämmobeslut ansetts omfatta även en skadeståndstalan mot revisorers arbetsgivare.

Kravet på bolagsstämmobeslut gäller även om bolaget är i likvidation. Nial 1988 s 183 (jfr s 312 f). Jfr Rt 1931 s 41, där likvidatorer ej ansetts kunna besluta att föra talan, och Gomard 1986 s 329.

[275] Betænkning nr 540/1969 s 178. Se också Græsvænge & Thomsen 1985 s 413 (§ 144, 1) och Werlauff 1983 s 114.

[276] 1986 s 329 not 10.

[277] Se nedan i avsnitt 7.4.4.3.

[278] Prop 1975:103 s 779 (lagrådet); Kedner & Roos II 1988 s 374 f (15:5.03); Lind 1982 s 295 och Nial 1988 s 313.

[279] SOU 1971:15 s 357 f.

Den svenska regeln infördes i propositionen till aktiebolagslagen. Se prop 1975:103 s 545 f.

uppgörelse mellan bolaget och den skadeståndsskyldige. Ett dylikt avtal torde ändock vara möjligt att ingå, "under förutsättning att bolagsstämmans behörighet inte rubbas och att en aktieägarminoritets rätt att agera inte åsidosätts."[280]

7.4.4.1. Beslutet om ansvarsfrihet.

Ett ansvarsfrihetsbeslut innebär inte att stämman konstaterar att inga mot bolaget ansvarsgrundande handlingar förekommit, utan bara att bolagsstämman funnit att några ansvarsåtgärder inte skall vidtas mot styrelsens ledamöter eller VD:n med anledning av de uppgifter som framkommit vid stämman.[281] Ett beslut om att bevilja ansvarsfrihet är slutgiltigt.[282]

Revisionsberättelsen skall ange om det under året förekommit någon handling som kan vara ersättningsgrundande, samt ett uttalande angående ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter och VD, 10 kap 10 § 3 st 1 och 2 meningen ABL. I samklang med bolagsstämmans frihet att bevilja eller neka ansvarsfrihet, kan revisorerna tillstyrka att ansvarsfrihet meddelas trots förekomsten av en åtgärd som grundar skadeståndsskyldighet.[283]

Skälet till aktieägarnas ställningstagande kan vara antingen - och kanske vanligen - att inga ansvarsgrundande uppgifter framkommit, eller att stämman av ett eller annat skäl inte önskar ställa bolagets förvaltning till ansvar.[284]

Om ansvarsfrihet inte beviljas, följer härav inte automatiskt att skadeståndsanspråk skall väckas mot den eller de som nekats ansvarsfrihet.[285] Det är möjligt för stämman att i syfte att "pricka" en eller flera styrelseledamöter vägrat meddela decharge.[286] Bolagsstämman kan antagligen också välja att meddela ansvarsfrihet för vissa delar av det gångna årets förvaltning, medan

[280] Taxell 1983 s 49.

[281] Rodhe 1989 s 222; Taxell i JFT 1947 s 83 f och d s 1963 s 228.

[282] Se vidare nedan i avsnitt 7.4.4.3.

[283] Bökmark & Svensson 1978 s 55 och Moberg 1986 s 151. Se, avseende frågan om hur mycket som måste framgå av en revisionsberättelse, Gometz i Balans 12/89 s 48 och Müllern i Balans 8-9/89 s 23 ff.

[284] Taxell i JFT 1947 s 84.

[285] Rodhe 1989 s 222. Jfr Augdahl Aksjeselskapet s 375 f; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 544 (§ 15-4, 4); Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 120 Anm 41 och Werlauff 1983 s 468. Givetvis innebär beslutet inte heller automatiskt att styrelsens ledamöter avsätts. Jfr Zöllner a a § 120 Anm 43.

[286] Prop 1975:103 s 779 (lagrådet); Bökmark & Svensson 1989 s 144; Kedner & Roos II 1988 s 374 (15:5.02); Nial 1946 s 188 och d s, Om aktiebolag (2 uppl 1948) s 99.

ansvarsfrihet vägras avseende resterande delar.[287] Särskilt i den sistnämnda situationen synes det troligt att stämmans avsikt endast varit att markera att ett visst handlande framstår som olämpligt, medan förtroendet för styrelsen i stort kvarstår orubbat. Om styrelsens medlemmar vägrats ansvarsfrihet är det upp till styrelsen, vilket i praktiken torde innebära den nyvalda styrelsen, att avgöra om skadestånd skall krävas eller ej.[288] I det fall bolagsstämmomajoriteten - eventuellt efter ett beslut om att vägra ansvarsfrihet - beslutat att väcka talan, ankommer det på den nyvalda styrelsen att verkställa beslutet.[289] Styrelsens lydnadsplikt mot stämman gäller endast då beslutet samlat absolut majoritet.[290] Att en minoritet röstar för ett förslag att väcka talan eller mot ett förslag om att bevilja ansvarsfrihet, medför inte någon skyldighet för styrelsen att resa ersättningsanspråk för bolagets räkning.[291]

Styrelseledamöternas ansvar mot bolaget är individuellt,[292] 15 kap 1 § 1 meningen ABL, och detsamma gäller en meddelad ansvarsfrihet.[293] Det är möjligt för stämman att bevilja vissa styrelseledamöter decharge medan andra vägras ansvarsfrihet. Möjligheten att differentiera ansvarsfrihetsbeslutet kan ha stor betydelse t ex i bolag vars styrelse innehåller representanter för arbetstagarna.

Werlauff anser det för "utilstedeligt" att behandla ansvarsfrihetsfrågan individuellt för vissa styrelseledamöter medan kollektiv decharge beslutas avseende övriga.[294] Zöllner hävdar att det för västtysk del inte går att fatta ansvarsfrihetsbeslut avseende olika grupper av Aufsichtsrat. Det är alltså inte möjligt att fatta ett beslut för ledamöter

[287] Taxell 1963 s 225 och 232. Jfr Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 120 Anm 20 och 36. För västtysk del har anförts att det inte är möjligt att vägra ansvarsfrihet avseende enbart ett visst handlande. Se Zöllner a a § 120 Anm 37.

[288] Prop 1975:103 s 779 (lagrådet); Bökmark och Svensson a st och Lind 1982 s 295.

[289] SOU 1971:15 s 359; Nial 1946 s 188 och d s 1948 s 99.

[290] SOU 1971:15 s 358 och Bökmark & Svensson a st. Jfr Borum i Juristen 1963 s 260.

[291] I den här behandlade situationen är det inte otänkbart att de gamla styrelseledamöterna sitter kvar på sina poster. En eventuell ersättningstalan skulle då få väckas av styrelsen mot sig själv, vilket inte låter sig göras redan p g a jävsstadgandet i 8 kap 10 § ABL.

[292] Se t ex Dotevall 1989 s 122; Kedner & Roos II 1988 s 364 (15:1.02); Taxell 1963 s 51 och 79; d s i NJM 1981 Del I s 364 och d s i NJM 1981 Del II s 224. Jfr Boe i UfR 1984 B s 387; Borum i Juristen 1963 s 255 f; Gomard i Scandinavian Studies in Law 1984 s 52 f; d s 1986 s 324; Græsvænge & Thomsen 1985 s 397 (§ 140, 4) och Marthinussen & Aarbakke 1986 s 530 (§ 15-1, 2).

Även för revisorerna är ansvaret individuellt. Se Moberg 1986 s 169.

[293] Kedner & Roos I 1988 s 235 (9:5.04); d s II 1988 s 374 (15:5.01); Moberg 1986 s 151; Nial 1946 s 188; d s 1948 s 99; Olsson i JFT 1964 s 255 f och Rodhe 1989 s 222. Jfr Henn 1984 s 51; Hueck 1983 s 224; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 544 (§ 15-4, 4); von Rechenberg 1986 s 36; Werlauff 1983 s 442 och 493 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 120 Anm 14 ff och 20.

[294] 1983 s 442.

utsedda av kapitalägarna, och ett beslut för ledamöter utsedda av arbetstagarna.[295]

Angående revisorernas uttalande om ansvarsfrihet för styrelsens ledamöter och VD, 10 kap 10 § 3 st 2 meningen ABL, uttalar Moberg följande. "Någon möjlighet att uttala sig om partiell ansvarsfrihet för en enskild styrelseledamot föreligger ej",[296] ett yttrande som harmonierar mindre väl med bolagsstämmans möjlighet att fritt välja vem som skall ges ansvarsfrihet.

Det enda kravet som aktiebolagslagen uppställer, avseende hur ansvarsfrihetsbeslut skall fattas, är att ordinarie bolagsstämma skall fatta beslut "om ansvarsfrihet åt styrelseledamöterna", 9 kap 5 § 2 st 3 p ABL. Det torde därför inte vara fel - om än stundom kanske olämpligt - att fatta ett individuellt beslut avseende endast en eller några styrelseledamöter, medan övriga beviljas kollektiv decharge. Styrelsens ledamöter och VD kan inte, i denna deras egenskap, åberopa likhetsprincipen, vilken enbart gäller i förhållandet mellan de rättigheter som följer med aktieägande. Inte heller generalklausulen torde gå att tillämpa. Ett selektivt individuellt beslut kan i och för sig kanske någon gång anses vara till nackdel för bolaget. Det torde dock mer sällan vara möjligt att hävda att beslutet i fråga är ägnat att bereda någon otillbörlig fördel.

Såväl ansvarsfrihetsbeslutets karaktär av obligatoriskt beslut vid den ordinarie bolagsstämman som den ettåriga preskriptionstiden för talan mot styrelseledamöter och VD, 15 kap 5 § 3 st ABL, motiveras av att "det är av central betydelse för bolaget att frågan om ansvar för bolagsledningen snabbt avgörs."[297] "Att denna fråga hålls svävande under längre tid kan lätt verka störande på bolagets verksamhet."[298]

7.4.4.2. Minoritetsskydd.

Om en minoritet bestående av ägare till minst en tiondel av samtliga aktier i bolaget röstat mot beviljande av ansvarsfrihet eller för ett förslag att anställa skadeståndstalan, står möjligheten till en talan på bolagets vägnar öppen, 15 kap 5 § 1 st 1 meningen ABL.

I Norge kan, i bolag med mer än 100 aktieägare, talan också föras av minst en tiondel av aktieägarna, 15 kap 5 § 1 st 2 meningen NASL.

Eftersom det i Danmark kan finnas rösträttslösa aktier, 169 § 1 st DASL, och det minoritetsskydd som ligger i möjligheten att föra skadeståndstalan är knutet till innehav av aktier motsvarande en viss andel av aktiekapitalet, 144 § 3 st 1 meningen DASL, är det här tillräckligt att en tillräckligt stor andel av aktieägarna på bolagsstämman gett tillkänna att de motsätter sig ansvarsfrihet (eller ett beslut om att inte väcka talan) för

[295] A a § 120 Anm 19.

[296] Moberg 1986 s 151.

[297] Prop 1975:103 s 545. Se också Lind 1982 s 293.

[298] SOU 1971:15 s 229. Se också a a s 357 och 359; Nial 1948 s 99 och d s 1988 s 312.

att möjligheten till en minoritetstalan å bolagets vägnar skall stå öppen.[299]

Utformningen av stämmans beslut ankommer i första hand på bolagsstämmomajoriteten. Om majoriteten önskar fatta ett ansvarsfrihetsbeslut avseende hela styrelsen, kan minoritetens motförslag utformas så att vissa personer beviljas ansvarsfrihet medan möjligheten till skadeståndstalan lämnas öppen för andra. Resultatet av ett dylikt beslut blir att en skadeståndstalan inte längre kan föras mot de som beviljats ansvarsfrihet av såväl majoritet som minoritet. Om minoriteten är tillräckligt stor hålls möjligheten till skadeståndstalan öppen avseende de som endast omfattas av majoritetens ansvarsfrihetsbeslut.

I Västtyskland är ansvarsfrihetsbeslutet frikopplat från de skadeståndsrättsliga reglerna, 120 § 2 st 2 meningen AktG. Minoriteten har istället givits rätt att påverka själva utformningen av ansvarsfrihetsbeslutet. Om det begärs av majoriteten, ägare till aktier motsvarande minst en tiondel av aktiekapitalet eller ägare till aktier med ett nominellt värde av minst 2 000 000 DEM skall ansvarsfrihetsbeslutet fattas för varje ledamot av Vorstand och Aufsichtsrat för sig, 120 § 1 st 2 meningen AktG. Att ansvarsfrihetsbeslutet fattas för varje ledamot för sig, har ingen inverkan på stämmomajoritetens möjlighet att besluta om ansvarfrihet.[300]

I Norge anses en ny ägare till aktier, vars förre ägare röstat för ansvarsfrihet, inte kunna ingå i den minoritet som för skadeståndstalan.[301] Det råder mer tvekan om huruvida en aktieförsäljning i sig förhindrar den nye aktieägaren från att delta i en minoritetstalan. Så har ej ansetts vara fallet i Rt 1930 s 533, där det t o m var en majoritetspost aktier som bytt ägare.[302] Augdahl anser dock inte att minoritetsaktieägarna skall ha möjlighet att i efterhand agera mot ett beslut de inte kunnat påverka när det fattades.[303]

Om ansvarsfrihet ej har beviljats kan en ersättningstalan på bolagets vägnar föras av en aktieägarminoritet av samma storlek som den som har möjlighet att förhindra ett ansvarsfrihetsbeslut, 15 kap 5 § 2 st 1 meningen ABL.

"Lagrummets ändamål är att förhindra aktieägarmajoriteten att missbruka sin makt till nackdel för bolaget så, att den skyddar de personer, som genom bolagsverksamhetens ledande och utövande tillskyndat bolaget skada. Den ersättningstalan, som lagrummet tillåter, utföres av en aktieägarminoritet för bolaget."[304]

I Danmark kan, då ägare till aktier motsvarande minst tio % av aktiekapitalet motsatt sig ett ansvarsfrihetsbeslut, talan om skadestånd till bolaget föras av varje

[299] Gomard 1986 s 330 f och Græsvænge & Thomsen 1985 s 414 (§ 144, 3).

[300] Henn 1984 s 51.

[301] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 546 (§ 15-5, 2).

[302] Se också a st.

[303] Aksjeselskapet s 379.

[304] Taxell i JFT 1947 s 85 f. Se också SOU 1941:9 s 523; Nial 1948 s 99 och Rodhe 1989 s 256. Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 547 (§ 15-5, 4).

enskild aktieägare,[305] 144 § 3 st 1 meningen DASL och 114 § 3 st 1 meningen DApL.

Det behöver inte vara samma aktieägare som röstat mot ett förslag om att bevilja ansvarsfrihet som väcker talan.[306] Sedan väl talan väckts hindras processen inte av att någon aktieägare beslutar sig avstå därifrån, 15 kap 5 § 2 st 2 meningen ABL. Även om det inte går att utläsa direkt ur lagtexten, torde en minoritetstalan inte heller förhindras av att en aktieägare av något annat skäl ej fullföljer processen.[307] Det är de minoritetsaktieägare som anställt talan som får svara för eventuella rättegångskostnader. Vad som sålunda erlagts ersätts dock av bolaget i den mån summan ryms inom det som kommit bolaget tillgodo genom processen, 15 kap 5 § 2 st 3 meningen ABL.

Minoritetens rätt att föra skadeståndstalan är enbart beroende av att ansvarsfrihet ej beviljats, samt att frågan behandlats av bolagsstämma. Det är ingenting som hindrar att flera minoritetsgrupper för talan samtidigt,[308] och inte heller att en minoritetstalan utförs parallellt med en skadeståndstalan som beslutats av majoriteten av aktieägarna.[309] Skälet till att en så opraktisk ordning som en med flera parallella processer tillåtits, är en strävan att hindra en grupp av aktieägare från att sabotera en skadeståndsprocess som en annan grupp anser befogad.[310] I Norge förhåller det sig annorlunda. Här kan inte två processer föras om samma fråga. Om bolaget eller en annan minoritetsgrupp än den som väckt talan vill göra sina synpunkter gällande, får de istället intervenera i den påbörjade rättegången.[311]

7.4.4.3. Ansvarsfrihetsbeslutets verkningar.

I aktiebolagslagens förarbeten anförs att "[d]et får anses ligga i sakens natur att, om ansvarsfrihet beviljats, detta beslut är slutgiltigt i så måtto att ny bolagsstämma ej kan besluta att bolaget skall väcka skadeståndstalan."[312] Ett ansvarsfrihetsbesluts slutgiltiga verkningar omfattar givetvis även en talan som på bolagets vägnar förs av en eventuell framtida konkursförvaltare, jfr 15 kap

[305] Gomard i Scandinavian Studies in Law 1984 s 60 och Werlauff 1983 s 463 och 468.

[306] SOU 1971:15 s 359; prop 1975:103 s 546 och 779 (lagrådet); Kedner & Roos II 1988 s 375 (15:5.04); Lind 1982 s 294; Nial 1946 s 188; d s 1948 s 99; d s 1988 s 313 och Rodhe 1989 s 257. Jfr Gomard 1986 s 331 och Werlauff 1983 s 468.

[307] Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 546 f (§ 15-5, 2).

[308] SOU 1941:9 s 526; SOU 1971:15 s 359; prop 1975:103 s 546 och Lind 1982 s 294.

[309] SOU 1971:15 s 359; prop 1975:103 s 546; Bökmark & Svensson 1989 s 144; Kedner & Roos II 1988 s 375 (15:5.04) och Lind a st.

[310] SOU 1971:15 s 359; prop 1975:103 s 546 och Lind a st.

[311] Augdahl Aksjeselskapet s 379 och Marthinussen & Aarbakke 1986 s 548 (§ 15-5, 6).

[312] Prop 1975:103 s 779 (lagrådet). Se också Kedner & Roos II 1988 s 374 (15:5.02) och Taxell 1963 s 228.

6 § 2 st ABL.

Ovan[313] hävdas att det inte finns något hinder för en extra stämma att besluta om ansvarsfrihet avseende ett förflutet räkenskapsår. Det citerade lagrådsuttalandet saknar betydelse för frågan om huruvida ett beslut att inte bevilja ansvarsfrihet är slutgiltigt eller ej.[314]

Werlauff synes vilja se möjligheten, att trots beviljad ansvarsfrihet föra en skadeståndstalan på grund av uppgifter som inte stod till stämmans förfogande vid beslutstillfället,[315] som ett undantag från regeln att ett beslut om ansvarsfrihet har slutgiltig verkan.[316] Det synes vara en terminologiskt mer tilltalande lösning att anse att dechargebeslutet endast omfattar de handlingar som bolagsstämman haft kännedom om.[317] Möjligheten att föra skadeståndstalan avseende handlingar som stämman inte känt till ses således inte som ett undantag från ansvarsfrihetsbeslutets slutgiltighet, utan följer av att decharge inte meddelats avseende det aktuella agerandet. Rodhe kan vid en första blick tyckas ha en annan åsikt.[318] Om Rodhes yttrande sätts in i sitt sammanhang synes det emellertid inte möjligt att dra några säkra slutsatser om vilken terminologi han föredrar.

Trots att en bolagsstämma i princip kan ändra såväl sina egna som tidigare stämmors beslut[319] är det inte möjligt att återta en en gång meddelad decharge. Motiveringen för ansvarsfrihetsbeslutets slutgiltiga karaktär är dels önskan om ett snabbt avgörande av ansvarsfrågorna i bolagen,[320] dels hänsynen till att även den som vållat en skada någon gång skall kunna veta att han inte kan utsättas för några krav på grund av händelsen.[321]

I Västtyskland är ansvarsfrihetsbeslutet frikopplat från skadeståndsreglerna.[322] Det anses också vara möjligt att ge den offentliga signal som ett återtagande av ett dechargebeslut innebär.[323]

[313] Avsnitt 3.6.2.

[314] Jfr Taxell 1963 s 241.

[315] Se närmare härom strax nedan.

[316] 1983 s 509.

[317] Jfr Gomard 1970 s 404 och Werlauff 1983 s 438.

[318] Rodhe 1989 s 223. Se t ex Werlauff 1983 s 509 not 22.

[319] Se nedan i avsnitt 9.5.5.

[320] SOU 1971:15 s 359 och prop 1975:103 s 545.

[321] SOU 1941:9 s 523 ff; SOU 1971:15 s 357 och Olsson i JFT 1964 s 249 ff. Se J. Hellner, Skadeståndsrätt (4 uppl 1985) s 330.

[322] Se ovan i avsnitt 7.4.3.

[323] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 120 Anm 39.

Att ansvarsfrihetsfrågan behandlats av bolagsstämman utgör inte en processförutsättning då talan grundas på brottslig handling av styrelsens ledamöter, 15 kap 5 § 1 st finska ABL och 15 kap 5 § 5 st ABL. Bestämmelsen motiveras av att det ur bolagets synvinkel kan vara önskvärt att utan tidsutdräkt kunna föra en målsägandetalan i straffprocessen.[324] Om bolagsstämman beviljat ansvarsfrihet omfattas brottslig handling endast i den mån beslutet "uppenbarligen avsett även nämnda handling".[325]

Dansk rätt saknar motsvarighet till 15 kap 5 § 5 st ABL. Det har därför debatterats huruvida skadeståndstalan på bolagets vägnar, oberoende av bolagsstämmobeslut därom, kan föras då en styrelseledamot gjort sig skyldig till brottslig handling. I vissa rättskällor kan man finna en positiv inställning till en dylik möjlighet.[326] Efter en jämförelse med reglerna om skadeståndskrav på grund av t ex överträdelse av ett anställningskontrakt, vilket inte omfattas av aktieselskabslovens regler, anför dock Gomard att när det gäller krav riktade mot styrelseledamöter eller VD, i denna deras egenskap, måste aktieselskabslovens reglering vara explicit. "[K]rav, der falder ind under denne bestemmelse må forelægges generalforsamlingen, uanset hvordan de processuelt præsenteres for retten."[327]

Ett ansvarsfrihetsbeslut förhindrar inte heller en skadeståndstalan på grund av åtgärder om vilka bolagsstämman inte haft riktiga och fullständiga uppgifter vid sitt beslutsfattande, 15 kap 5 § 2 st finska ABL och 15 kap 5 § 4 st ABL.

Bestämmelsen gäller även vid en talan mot stiftare, revisorer eller aktieägare. Om frågan huruvida skadeståndstalan skall väckas har behandlats av bolagsstämman, och stämman härvid beslutat att inget krav skall resas, kan således talan ändå föras om stämman inte haft korrekt beslutsunderlag.[328]

Enligt 1944 års aktiebolagslag omfattade ett ansvarsfrihetsbeslut inte "åtgärd, om vars vidtagande eller betydelse för bolaget styrelsen /.../ uppsåtligen eller av vårdslöshet i redovisningshandlingarna eller eljest till bolagsstämman /.../ lämnat i väsentliga hänseenden oriktiga eller ofullständiga upplysningar", 128 § 4 st 1 meningen 1944 års

[324] Prop 1975:103 s 780 (lagrådet) och 788 f (föredragande statsrådet) och Kedner & Roos II 1988 s 377 (15:5.07).

[325] Jfr 128 § 4 st 2 meningen 1944 års ABL. Se SOU 1941:9 s 523 och 525 f; prop 1975:103 s 547; Lind 1982 s 294; Nial 1946 s 189; d s 1948 s 100 och d s 1985 s 308 (i 4 uppl 1988 s 313 anförs att talan "alltid" kan väckas inom den normala preskriptionstiden).

Bestämmelsen har ansetts onödig i 1975 års aktiebolagslag. Har beslut om ansvarsfrihet fattats utan att stämman haft kännedom om den brottsliga handlingen följer redan av 15 kap 5 § 4 st ABL att talan kan föras oberoende av stämmans beslut. Se SOU 1971:15 s 361 och Kedner & Roos II 1988 s 377 (15:5.07).

[326] Betænkning nr 540/1969 s 178; Græsvænge & Thomsen 1985 s 413 (§ 144, 1) och Werlauff 1983 s 114.

[327] Gomard 1986 s 329 not 10.

[328] Moberg 1986 s 182.

ABL. Uppgifter som styrelsen ej bort lämna till stämman omfattades således av ansvarsfriheten.[329] Först då en uppgift skolat lämnas, men styrelsen uppsåtligen eller på grund av vårdslöshet underlåtit att fullgöra sin skyldighet, frånkändes dechargebeslutet ansvarsbefriande verkan.[330] Det fordrades inte att det var samma styrelseledamot som underlåtit att lämna upplysning och som företagit den skadeståndsgrundande handlingen. Om ledamoten X uppsåtligen underlåtit att lämna vissa upplysningar, kunde alltså en skadeståndstalan, trots meddelad decharge, föras mot ledamoten Y.[331] Bifall till en skadeståndstalan fordrade även att styrelsens ledamöter genom uppsåtligt eller vårdslöst handlande orsakat bolaget skada, 208 § 1 st 1944 års ABL.

I 1975 års aktiebolagslag har kravet på att de aktuella uppgifterna utelämnats på grund av uppsåt eller vårdslöshet borttagits.[332] Eftersom ett ansvarsfrihetsbeslut innebär ett från bolagets sida ensidigt avstående från skadeståndsanspråk, kan det finnas anledning att uppställa särskilt stränga krav på bolagsstämmans beslutsunderlag i just detta ärende.[333] Idag är det alltså möjligt att, trots beviljad ansvarsfrihet, föra en skadeståndstalan med anledning av att styrelsen eller VD uppsåtligen eller genom vårdslöshet orsakat bolaget skada, 15 kap 1 § ABL, så snart inte uppgifterna om det aktuella handlandet varit kända för stämman vid dess beslutsfattande.[334] Eftersom frågan om ansvarsfrihet för den aktuella perioden behandlats av stämman en gång fordras inte ett förnyat bolagsstämmobeslut med anledning av de nya uppgifterna.[335]

Det är bolagsstämman som skall informeras. Förhållandet att revisorerna utan anmärkning haft vetskap om uppgifterna i fråga innebär inte att handlandet omfattas av ansvarsfriheten.[336] Ett ansvarsfrihetsbeslut torde inte ens omfatta uppgifter som bolagets styrelse och revisorer varit eniga om att

[329] SOU 1941:9 s 524 f och Kedner & Roos II 1988 s 376 (15:5.06).

[330] Nial 1948 s 100 och Stenbeck m fl 1970 s 362 f.

[331] SOU 1941:9 s 525; Nial 1946 s 189 och d s 1948 s 99.

[332] SOU 1971:15 s 360 f; prop 1975:103 s 546 f och Lind 1982 s 293.

[333] Jfr Werlauff 1983 s 413 och 437 f.

[334] Rodhe 1989 s 223.

[335] SOU 1941:9 s 526; prop 1975:103 s 780 (lagrådet) och 788 f (föredragande statsrådet); Kedner & Roos II 1988 s 376 f (15:5.06) och Rodhe 1989 s 224. Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 546 (§ 15-5, 1).

[336] SOU 1971:15 s 360; prop 1975:103 s 544 (redogörelsen för Skånes handelskammares remissyttrande på denna punkt) och 547 (statsrådet) och Kedner & Roos II 1988 s 376 (15:5.06). Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 545 (§ 15-4, 5).

Rättsläget antogs vara annorlunda enligt 1944 års aktiebolagslag. Se SOU 1941:9 s 524 f och Stenbeck m fl 1970 s 362 f. Jfr dock SOU 1971:15 s 360 f. Motsvarande bedömning gjordes för äldre finsk rätts del. Se Olsson i JFT 1964 s 259 ff.

inte offentliggöra på bolagsstämman.[337] En meddelad decharge omfattar inte heller åtgärder om vilka upplysningar lämnats först efter stämman - eventuellt till revisorerna - med stöd av 9 kap 12 § 2 och 3 st ABL.[338]

De omfattande undantagen från dechargebeslutets ansvarsbefriande verkan har lett till att det utsatts för kritik.

"[B]olagsstämman måste ha varit i väsentliga hänseenden riktigt och fullständigt informerad angående just det felaktiga beslut eller den felaktiga åtgärd, som skulle kunna grunda skadeståndsskyldighet, om bolaget skall kunna avstå från sitt skadeståndsanspråk eller genom passivitet gå miste om detta. Detta krav uppställes alldeles oavsett om det beslut eller den åtgärd, varom är fråga normalt skulle höra till det som skall omtalas i årsredovisningen eller i revisionsberättelsen. Denna bestämmelse medför, att ett beslut att bevilja ansvarsfrihet i allmänhet blott är en gest utan någon som helst juridisk betydelse."[339]

Även om det av Rodhe anförda är träffande[340] kan nog inte dechargeinstitutet helt avfärdas. Ett ansvarsfrihetsbeslut har betydelse dels på det moraliska planet, dels genom att det öppnar en möjlighet för styrelsen att i efterhand få bolagsskadliga åtgärder godkända av bolagsstämman.[341] Styrelsens ledamöter vet vilka åtgärder som vidtagits under året, och de kan därför se till att stämman ges riktig och fullständig information angående sådant agerande som kan leda till skadeståndsskyldighet. Genom ett dylikt handlande kan styrelsen se till att ett ansvarsfrihetsbeslut förhindrar en framtida skadeståndstalan.[342]

För aktiemarknadsbolags del kan anföras att bristerna med dechargeinstitutet synes vara de motsatta mot de som påpekas av Rodhe. Vid ordinarie stämma skall årsredovisningen framläggas, 9 kap 5 § 1 st 2 meningen ABL. Årsredovisningen består av balansräkning, resultaträkning och förvaltningsberättelse, 11 kap 1 § 1 st 2 meningen ABL. I publika bolag är trenden att årsredovisningarna görs mycket informationsrika. Några slumpvis utvalda årsredovisningar[343] är mellan 30 och 50 sidor långa, det

[337] Jfr Rt 1930 s 533, där domstolen inte ansett att ett visst förhållande omfattats av ett dechargebeslut, när styrelsen och revisorerna, men inte bolagsstämman, haft tillgång till erforderlig information.

[338] SOU 1971:15 s 361 och Kedner & Roos II 1988 s 376 (15:5.06).

[339] Rodhe 1989 s 223.

[340] Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 544 f (§ 15-4, 5) och Werlauff 1983 s 399 och 565. Se också ovan i avsnitt 7.4.3. om ansvarsfrihetsbeslutets verkan enligt västtysk rätt.

[341] Jfr Marthinussen & Aarbakke a st.

[342] Jfr A st och Werlauff 1983 s 399.

[343] Cabanco AB 1985, AB Electrolux 1977, Independent Finans AB 1987/1988, Nordström & Thulin AB 1988 och PKbanken 1987.

presenterade siffermaterialet[344] omfattar mellan 12 och 23 sidor, och förvaltningsberättelserna är 1,5 till 7 sidor långa. Det är givetvis vällovligt att bolagen i syfte att informera sina aktieägare presenterar innehållsrika årsredovisningar, och ett minskat informationsflöde torde som helhet inte få positiva effekter. De rikhaltiga upplysningarna riskerar dock medföra att många aktieägare inte hinner eller kan sätta sig in i all relevant information innan det är dags att fatta ett ansvarsfrihetsbeslut. En tillräckligt stor minoritetsaktieägargrupp kan i och för sig åstadkomma att stämmans beslut att fastställa resultat- och balansräkningen ajourneras minst en månad, 9 kap 5 § 3 st ABL. En dylik åtgärd fordrar dock att ägare till minst en tiondel av samtliga aktier i bolaget förenar sig i en begäran om ajournering, och torde enbart tillgripas i de fall oegentligheter misstänks. En effekt av den omfattande informationen är alltså att bolagsstämman, på grundval av de framlagda handlingarna, kan meddela styrelsen ansvarsfrihet utan att alla aktieägare är medvetna om vilka ageranden från styrelsens sida som omfattas av beslutet, vilket givetvis är ägnat att ge ansvarsfrihetsbeslutet större betydelse än aktieägarna avsett.

7.4.4.4. Avtal om ansvarsfrihet.

Ovan[345] anfördes att det i samband med överlåtelser av majoritetsaktieposter kan finnas ett praktiskt behov av att låta en extra bolagsstämma besluta om ansvarsfrihet avseende en del av ett räkenskapsår. Ett alternativ är att parterna löser sitt mellanhavande genom bestämmelser i överlåtelseavtalet. Det torde vara vanligt att parterna i avtalet inför en förpliktelse för köparen att på kommande ordinarie bolagsstämma rösta för ansvarsfrihet åt den gamla styrelsen.[346] I detta avsnitt skall betydelsen av ett dylikt avtal kort beröras.[347]

Generellt sett har aktieägaravtal obligationsrättslig verkan, men saknar betydelse på det bolagsrättsliga planet.[348] Vare sig det finns några avtalsrättsliga förpliktelser att rösta för ansvarsfrihet eller inte, kan därför bolagsstämman fatta beslut om att vägra decharge. I förhållandet mellan avtalsparterna

[344] Inklusive noter, översikter, utvecklingsbeskrivningar och i förekommande fall upplysningar om dotterbolag och om aktiens utveckling.

[345] Avsnitt 3.6.2.

[346] Nial 1935 s 9 och Roos 1969 s 145 och 319. Jfr Werlauff & Nørgaard 1987 s 297 f.

[347] Se något mer ingående om aktieägaravtal nedan i avsnitt 9.5.4.

[348] Se t ex NJA 1972 s 29 (nedan i avsnitt 9.5.4.1.); SOU 1971:15 s 159; prop 1975:103 s 314; Kedner & Roos I 1988 s 232 (9:3.06); Nial 1934 s 13; d s 1988 s 274 och Roos 1969 s 332 ff och 343.

Jfr t ex RGZ 119 s 386 (1928), avtal om att aktieägare skulle rösta i enlighet med Aufsichtsrats anvisningar; Augdahl Aksjeselskapet s 314 och 316; Baumbach & Hueck 1968 s 385 (§ 118 Anm 8); Borum i Juristen 1962 s 265 f; d s i UfR 1966 B s 97 ff; Græsvænge & Thomsen 1985 s 126 (§ 17, 1); Hueck i Baumbach & Hueck 1985 s 63 (§ 3 Anm 57); Meuer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1336 (§ 47 Anm 20); C. Olsson, Aktieförvärvares rätt i förhållande till bolaget (Helsingfors 1949) s 80; Schmidt 1986 s 455 f; Skåre & Knudsen 1987 s 195 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 136 Anm 85 och 110 f.

torde kanske ofta kunna antagas att en köpare av en majoritetspost aktier "nøje har undersøgt selskabets stilling før handelen, og at købesummen er afpasset herefter."[349] Båda parter kan antas ha ett skyddsvärt intresse av att köpeavtalet "utgör en definitiv uppgörelse av parternas ekonomiska mellanhavanden."[350] Mellan parterna torde det därför vara fullt möjligt att sluta en överenskommelse av den här aktuella arten.[351]

I England förekommer som ovan nämnts inte ansvarsfrihetsbeslut av den typ som finns i det kontinentala rättssystemet. I samband med större aktieöverlåtelser är det dock vanligt att säljaren förbinder sig tillförsäkra köparen en styrelsepost.[352] Ett dylikt avtal har giltighet mellan parterna,[353] men det binder inte bolaget.[354]

Om en tillräckligt stor majoritet kan uppnås föreligger inte heller något hinder mot att bolaget sluter en uppgörelse med den avgående styrelsen, 15 kap 5 § 1 st 2 meningen ABL. Om bolaget trots avtalet sedermera skulle väcka en skadeståndstalan[355] kan handlandet i fråga vara att anse som avtalsbrott. Uppgörelsen saknar dock betydelse för den förda talan. Från köparens sida sett bör givetvis köpeskillingen anpassas efter eventuella uppgörelser mellan bolaget och den avgående styrelsen.[356]

7.4.4.5. Förutsättningarna för talan mot stiftare m fl.

För en på bolagets vägnar förd skadeståndstalan mot stiftare, revisorer[357] eller aktieägare är det en processförutsättning att frågan om huruvida talan skall

[349] Werlauff & Nørgaard 1987 s 297. Se Roos 1969 s 145 och 319. Jfr Werlauff 1983 s 236.

[350] Roos 1969 s 145.

[351] Roos 1969 s 318 ff. Jfr dock d s 1969 s 290.

[352] Pennington 1985 s 613.

[353] C H Giles & Co Ltd v Morris [1972] 1 All ER 960, [1972] 1 WLR 307, avtal om att säljaren skulle utses till VD för en period om fem år.

[354] Pennington a st.

[355] Se t ex situationen i Rt 1930 s 533, där ett bolag, efter att aktierna i bolaget bytt ägare, ansetts kunna föra talan mot f d styrelseledamot, trots att ledamoten meddelats ansvarsfrihet och trots att aktieförvärvaren det ersättningsgrundande förhållandet.

[356] Jfr Werlauff 1983 s 236.

[357] Reglerna gäller även för på minoritetsaktieägarnas begäran utsedda granskare, 10 kap 14 § 2 st ABL.

väckas har behandlats av bolagsstämman,[358] 15 kap 5 § 1 st 1 meningen jfrt m 15 kap 1-3 §§ ABL. Vad gäller minoritetsskyddsreglerna och undantagen från kravet på stämmobehandling kan hänvisas till det som ovan anförts angående talan mot styrelseledamöter respektive VD.

Liksom när det gäller styrelseledamöters och VD:s ansvar, är de här aktuella personernas ansvar enligt aktiebolagslagen begränsat till handlingar som utförs i egenskap av stiftare, revisorer eller aktieägare.[359] För en aktieägare som skadar bolaget genom t ex ett kontraktsbrott blir ansvaret att bedöma enligt de kontraktsrättsliga och inte de aktiebolagsrättsliga reglerna.

När det gäller de här aktuella grupperna behöver stämman inte fatta något beslut angående ansvarsfrihet.[360] Det finns å andra sidan inte heller något hinder mot att ett beslut avseende skadeståndsskyldighet utformas så att stämman meddelar ett ansvarsfrihetsbeslut.[361]

För stiftares ansvar mot bolaget fanns ett speciellt stadgande i 1944 års aktiebolagslag. Stiftare blev skadeståndsskyldig mot bolaget om han uppsåtligen eller av vårdslöshet undervärderat apportegendom, 207 § 1 st 1944 års ABL.[362] Någon motsvarande regel finns ej uttryckligen upptagen i 1975 års lag. Någon saklig ändring har dock ej varit avsedd.[363] Stiftare som uppsåtligen eller av vårdslöshet skadar bolaget är idag skyldig att ersätta skadan, 15 kap 1 § 1 meningen ABL. Felvärdering av apportegendom ansågs därmed täckt av huvudregeln och det saknades alltså skäl att behålla en specialregel för just denna situation.[364]

Angående revisors ansvar anför Moberg att det i aktiebolagslagspropositionen hävdas "att beviljad ansvarsfrihet för styrelsen och VD ej hindrade skadeståndstalan mot bl a revisor på grund av åtgärd som redovisas ofullständigt

[358] Moberg 1986 s 181 f. Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 542 f (§ 15-4, 1).
Kravet på bolagsstämmobeslut som förutsättning för skadeståndstalan mot stiftare, revisorer och aktieägare är en nyhet som infördes i 1975 års aktiebolagslag. Se SOU 1971:15 s 358; prop 1975:103 s 545 och Kedner & Roos II 1988 s 374 (15:5.02). Se även Högsta domstolens beslut nr SÖ 210 den 14 maj 1990 (ovan i not 274).

[359] SOU 1971:15 s 353; Kedner & Roos II 1988 s 365 f (15:1.03) och 368 (15:2.01); Kleineman 1987 s 311 ff; Olsson i JFT 1964 s 263 och Nial 1988 s 312, 314 och 315. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 401 (§ 140, 6).

[360] Rodhe 1989 s 256 och Taxell 1963 s 234.

[361] SOU 1971:15 s 361 och Taxell 1963 s 235.

[362] Se angående tillämpningen av stadgandet om stiftares ansvar i 1910 års aktiebolagslag (24 §) NJA 1943 s 55 (övervärderad apportegendom) och härom Nial i SvJT 1945 s 267 f.

[363] SOU 1971:15 s 352 och prop 1975:103 s 540.

[364] Kedner & Roos II 1988 s 363 (15:1.01).

eller oriktigt i revisionsberättelsen."[365] I propositionen anför föredragande statsrådet på det av Moberg angivna stället att "beviljad ansvarsfrihet enligt 15 kap 5 § inte hindrar skadeståndstalan mot styrelseledamot, verkställande direktör eller revisor på grund av beslut eller åtgärd som redovisats ofullständigt eller oriktigt i årsredovisningen eller revisionsberättelsen."[366]

För styrelseledamöter och VD följer det som anförs i propositionen direkt av 15 kap 5 § 4 st ABL. Avseende revisorer meddelas inget formellt ansvarsfrihetsbeslut, varför de slutsatser som dras i de citerade uttalandena är relativt självklara. Ett intressantare spörsmål är om en skadeståndstalan gentemot revisorerna är utesluten då bolagsstämman, med full tillgång till relevanta upplysningar, meddelat styrelsens ledamöter och VD ansvarsfrihet.

Möjligheterna att väcka en skadeståndstalan mot revisorerna torde ej vara beroende av huruvida ansvarsfrihet meddelats styrelsens ledamöter och VD.[367] Enligt lagtexten är en förutsättning för en skadeståndstalan mot någon av de i aktiebolagslagen nämnda personerna att frågan därom, eller, "såvitt gäller styrelseledamot eller verkställande direktör," frågan om ansvarsfrihet, behandlats av bolagsstämman, 15 kap 5 § 1 st 1 meningen ABL. Ett vanligt ansvarsfrihetsbeslut omfattar alltså endast styrelsens ledamöter och VD. Även en uppgörelse beträffande skadeståndsskyldighet avseende de här aktuella personerna måste beslutas av bolagsstämman, 15 kap 5 § 1 st 2 meningen ABL. Ett bolagsstämmobeslut om att ge ansvarsfrihet åt styrelsens ledamöter och VD torde sällan kunna anses innebära en uppgörelse med revisorerna angående de senares skadeståndsskyldighet gentemot bolaget. Revisorernas ansvar påverkas sålunda inte av stämmans ställningstagande i frågan om ansvarsfrihet åt styrelsens ledamöter och VD. En annan sak är att en beviljad decharge stundom kan få bevisverkan angående revisorernas vårdslöshet.

Aktieägares aktiebolagsrättsliga ansvar gentemot bolaget är inskränkt till situationer då han genom medverkan till överträdelse av aktiebolagslagen eller bolagsordningen uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet orsakar skada, 15 kap 3 § 1 meningen ABL. Motiveringen till delägarnas begränsade ansvar är att aktieägarna i större bolag ofta är okända för varandra. "De deltar ofta inte i stämmorna, och när de gör det kan man inte kräva att de skall mera noggrant sätta sig in i associationens angelägenheter eller ens i den fråga vari de röstar."[368].

Särskilt från danska utgångspunkter - där culparegeln sedan länge ansetts ha allmän giltighet - kan aktieägarnas nuvarande ansvar kritiseras såsom varande allt för

[365] Moberg 1986 s 187 f.

[366] Prop 1975:103 s 575.

[367] Olsson i JFT 1964 s 257.

[368] Nial 1988 s 315. Se också Taxell i NJM 1981 Del II s 225. Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 356 f (§ 15-1, 3) och Werlauff 1983 s 585.

begränsat.[369] Enligt äldre dansk rätt ansågs dock aktieägarna ha ett ännu mer begränsat ansvar för handlingar de utfört i egenskap av aktieägare.[370]

Aktieägarna kan orsaka bolaget skada inte bara genom att rösta på visst sätt på bolagsstämma, utan också genom någon annan form av påtryckning på bolagets ledning. Av lagtextens ord "medverka till överträdelse" följer att skadeståndsansvaret omfattar även den senare typen av handlande.[371]

7.4.5. Sammanfattning.

De svenska och finska reglerna om ansvarsfrihet saknar i princip motsvarighet inom övriga här undersökta länder. Frågan om decharge är ett obligatoriskt ärende på ordinarie bolagsstämma. Om ansvarsfrihet meddelats är huvudregeln att en skadeståndstalan mot styrelsens ledamöter och VD inte längre kan väckas på bolagets vägnar. Eftersom styrelseledamöternas ansvar mot bolaget är individuellt, är det också möjligt att meddela vissa styrelseledamöter decharge medan ansvarsfrihet vägras för övriga. Ett beslut om att meddela ansvarsfrihet kan inte senare återtas.

En minoritet bestående av ägare till minst en tiondel av aktierna i ett bolag kan, på bolagets vägnar, föra en skadeståndstalan mot styrelsens ledamöter och VD. En minoritet av enahanda storlek kan också förhindra att styrelseledamöterna och VD meddelas ansvarsfrihet.

Även för en på bolagets vägnar förd skadeståndstalan mot stiftare, revisorer eller aktieägare är det en processförutsättning att frågan om talan skall väckas har behandlats på bolagsstämma. Något formellt ansvarsfrihetsbeslut behöver dock ej fattas avseende dessa grupper. Det faktum att styrelsens ledamöter och VD beviljats ansvarsfrihet torde vara utan betydelse för möjligheten att föra en skadeståndstalan mot såväl revisorerna som stiftare eller aktieägare.

7.5. Arvoden åt styrelsens ledamöter och revisorerna.

Ett uppdrag som styrelseledamot medför åtminstone i normalfallet ett krav på en viss arbetsinsats. "Daß den [Aufsichtsratsmitgleidern] eine Vergütung

[369] Boe i UfR 1984 B s 386 och Gomard i Scandinavian Studies in Law 1984 s 51 och 57. Jfr dock Gomard 1986 s 324 f, där han synes ansluta sig till en motivering till varför aktieägarnas ansvar bör vara begränsat.

[370] Borum i Juristen 1963 s 258 f och d s i Juristen 1965 s 123 f.

[371] SOU 1971:15 s 355; Kedner & Roos II 1982 s 371 (15:3.02); Lind 1982 s 297 och Nial 1988 s 316. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 411 (§ 142, 1); Marthinussen & Aarbakke 1986 s 538 (§ 15-1, 10); Skåre & Knudsen 1987 s 356 (§ 15-1, 3) och Werlauff 1983 s 586.

gewährt werden darf /.../, bedurfte keiner Normierung."[372] Här skall undersökas vilket organ som har kompetens att besluta om styrelse- och revisorsarvoden (avsnitt 7.5.1.). Vidare undersöks effekterna av ett uteblivet stämmobeslut i arvodesfrågan (7.5.2.). Även några aspekter på bolagsstämmobeslutets utformning behandlas (7.5.3.). Slutligen undersöks de speciella regler som kan aktualiseras i samband med gränsdragningen mellan beslut motiverade av bolaget intresse, och arvodesbeslut (7.5.4.).

7.5.1. Vilket forum har kompetens att besluta om arvoden?

Varken arvoden åt styrelseledamöter eller åt revisorer finns uttryckligen behandlade i aktiebolagslagen.

Av lagens tystnad torde inte ens i de fall inget belopp fastställts i förväg gå att dra slutsatsen att inget arvode skall utgå.[373] I aktiebolagslagens förarbeten sägs uttryckligen att revisor som utsetts på annat sätt än genom bolagsstämmobeslut, t ex en genom länsstyrelsens försorg utsedd minoritetsrevisor, 10 kap 1 § 4 st ABL, har rätt till arvode från bolaget.[374]

På ett generellt plan framgår uppdragstagares rätt till arvode av HB 18:5,[375] där det stadgas att en syssloman har rätt till "skälig arvodes lön".[376] Det har även anförts att det vid "yrkesmässig verksamhet finns en presumtion för att ersättning skall utgå."[377] Resultatet blir detsamma med en tillämpning av de arbetsrättsliga principerna på området, vilka innebär att en arbetstagare har rätt till skälig lön för sitt arbete.[378] Oavsett vilken metod som föredras[379] synes styrelsens ledamöter respektive bolagets revisorer oberoende av bolagsstämmobeslut och eventuella förtida avtal därom ha rätt att kräva viss ersättning för nedlagt arbete.[380] En annan sak är att omständigheterna i det enskilda fallet givetvis kan vara sådana att avsaknaden av ett stämmobeslut måste tolkas så att inget arvode skall utgå.[381]

[372] Mertens i Kölner Kommentar zum AktG § 113 Anm 3.

[373] Jfr Taxell 1983 s 107.

[374] SOU 1971:15 s 252 och prop 1975:103 s 420 f. Jfr 142 § 6 st 2 meningen, 146 §, 258 § 5 st 1 meningen AktG och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 142 Anm 41.

[375] Tiberg 1986 s 27.

[376] Se angående arvodets storlek nedan i avsnitt 7.5.2.

[377] Hellner 1984 s 207. Jfr Mertens i Kölner Kommentar zum AktG § 113 Anm 3.

[378] Jfr 35 § 3 meningen MBL. Se t ex Göransson 1988 s 256, med vidare hänvisningar i not 129, s 258 och 396.

[379] Jfr Karlgren 1929 s 236 not 2.

[380] Se, angående arvode till revisorer, SOU 1941:9 s 453 och SOU 1971:15 s 252. Jfr Augdahl Aksjeselskapet s 255 f

[381] SOU 1941:9 s 312; Stenbeck m fl 1970 s 198 och Kedner & Roos I 1988 s 236 (9:5.05).

I Danmark, Norge och Västtyskland synes motsatt huvudregel gälla.[382] I UfR 1958 s 574 vägrades en styrelseledamot arvode för ett visst år trots att ersättning utgått för tidigare år. Bolagsstämman hade inte fattat något arvodesbeslut avseende det aktuella året. Domstolen anförde bland annat att det "ikke [findes] at kunne gives indstævnte medhold i, at der efter almindelige kontraktretlige regler om vederlæggelse af arbejdsydelser tilkommer ham honorar".[383]

I England synes frågan oklar. Om varken bolagsordningen eller ett avtal reglerar frågan anses att styrelseledamöterna i princip inte har rätt till arvode.[384] Samtidigt hävdas att de eventuellt, trots avsaknaden av uttrycklig arvodesbestämmelse, under vissa omständigheter har rätt att erhålla ersättning i proportion till utförda tjänster.[385]

Det är styrelsen som svarar för bolagets organisation och för förvaltningen av bolagets angelägenheter, 8 kap 6 § 1 st 1 meningen ABL. Principiellt sett är därför fastställelse av arvoden åt styrelseledamöterna[386] ett ärende som ankommer på styrelsen själv.[387] Till skydd för styrelseledamöternas huvudman, d v s bolaget,[388] har emellertid stadgats jäv för styrelseledamot[389] vid handläggningen av fråga om avtal mellan honom och bolaget, 8 kap 10 § 1 meningen ABL. "Jävsregeln kan naturligtvis inte kringgås så, att man i en styrelse om tre ledamöter låter två besluta om arvode åt den tredje och fortsätter på detta vis laget runt. Dylika arvoden måste bestämmas av bolagsstämman."[390]

Kravet på att det är bolagsstämman som skall fatta beslut om arvoden till styrelsens ledamöter gäller även för arvode till styrelseledamöter som utsetts

[382] Gomard 1986 s 146; Græsvænge & Thomsen 1985 s 256 (§ 64, 4); Hueck 1983 s 222; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 250 (§ 8-16, 1) och Mertens i Kölner Kommentar zum AktG § 113 Anm 21. Se dock för norsk rätts del även Augdahl Aksjeselskapet s 255 f, vilken intar motsatt ståndpunkt.

[383] Ref s 578.

[384] Farrar 1985 s 288 och Pennington 1985 s 635.

[385] Farrar 1985 s 288 och Pennington 1985 s 638. Se t ex Craven-Ellis v Canons Ltd [1936] 2 KB 403, [1936] 2 All ER 1066 (där dock käranden utförde arbete för bolagets räkning dels i egenskap av styrelseledamot, dels som fastighetsmäklare) och Re Richmond Gate Property Co Ltd [1964] 3 All ER 936, [1965] 1 WLR 335 (där dock arvodesfrågan genom bestämmelse i bolagsordningen överlämnats till styrelsen, vilken beslutat att inget arvode skulle utgå).

[386] Styrelseledamöterna kan även ersättas genom tantiem. Tantiem skiljer sig emellertid i här aktuella avseenden inte från ett vanligt arvode.

[387] Att det inte är möjligt för VD att fastställa arvoden åt styrelsens ledamöter framgår strax nedan.

[388] Rodhe 1989 s 226.

[389] Bestämmelsen gäller även för VD, vilken alltså även om han är styrelseledamot är förhindrad att delta i styrelsens behandling av frågan om ersättning till VD.

[390] Rodhe 1989 s 226. Se också SOU 1971:15 s 217; Birke 1988 s 26; Dahlgren & Moberg 1987 s 74; Dotevall 1989 s 301 och Kedner & Roos I 1988 s 235 (9:5.05). Jfr Taxell 1983 s 59.

av någon annan än bolagsstämman, t ex av arbetstagarna.[391]

Även enligt dansk rätt fordras bolagsstämmobeslut angående styrelsearvoden.[392] Om styrelsen skall ersättas genom tantiem måste reglerna för hur ersättningen skall fastställas framgå av bolagsordningen,[393] 64 § 1 st 2 meningen DASL. Det synes vara tillräckligt om bolagsordningen stadgar att tantiemet skall fastställas på ordinarie bolagsstämma.[394]

För att en bolagsstämma i England skall kunna besluta om styrelsearvoden, måste frågan regleras i bolagsordningen.[395] I de engelska bolag som såsom bolagsordning antagit Companies (Table A) Regulations 1985 skall styrelsearvodet beslutas av bolagsstämman, art 82 Table A. Det finns inget hinder mot att bolagsordningen istället överlämnar arvodesfrågan åt styrelsen.[396] När det gäller avgångsvederlag o dyl krävs ett beslut av bolagsstämman, sec 312 CA, såvida inte ersättningen följer av avtalet mellan bolaget och ledamoten i fråga, sec 316 (1) och (3) CA.[397] Bolaget och styrelseledamöterna kan vidare ingå ett kontrakt som reglerar arvodesfrågan.[398] En bolagsordningsbestämmelse i sig innebär inte ett avtal mellan bolaget och dess styrelseledamöter, utan bolagsordningens enligt sec 14 (1) CA bindande verkan är begränsad till förhållandet mellan bolaget och aktieägarna samt mellan enskilda aktieägare.[399]

I Norge är det som huvudregel bolagsstämman som skall fastställa styrelsearvodet, 8 kap 16 § 1 st NASL. Eftersom det i de norska bolag där det finns bedriftsforsamling är denna som väljer styrelse, skall också styrelsearvodet i dessa fall avgöras av bedriftsforsamlingen, 8 kap 16 § 1 st NASL. Antagligen skall bedriftsforsamlingen fastställa arvodet till samtliga styrelseledamöter, alltså även då vissa av dem med stöd i bolagsordningen utses av bolagsstämman.[400] Arvodet till ledamöterna av bedriftsforsamlingen bestäms i sin tur av bolagsstämman, 8 kap 21 § 3 st 1 meningen NASL.

I USA fastställs, om inte annat framgår av bolagsordningen, ofta ersättningen till styrelseledamöterna av styrelsen självt.[401]

Enligt västtysk rätt skall arvodet till Aufsichtsrats ledamöter fastställas i bolagsord-

[391] Jfr Taxell a st.

[392] Gomard 1986 s 146 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 240.

[393] Anpartsselskabsloven innehåller inte någon motsvarande bestämmelse. Jfr 45 § 1 st DApL.

[394] Gomard 1986 s 235 och Græsvænge & Thomsen 1985 s 258 (§ 64, 8).

[395] Pennington 1985 s 635.

[396] Farrar a st.

[397] A st och Pennington 1985 s 639 ff.

[398] Farrar a st.

[399] Beattie v E & F Beattie Ltd [1938] Ch 708, [1938] 3 All ER 214 (som behandlar motsvarande stadgande (sec 20) i CA 1929), där en aktieägares talan mot styrelseledamot, grundad på olovliga utbetalningar från bolaget, ogillats; Farrar 1985 s 288 not 20 och 292 not 10 och Pennington 1985 s 65 och 67.

[400] Bråthen 1982 s 118 f och Marthinussen & Aarbakke 1986 s 250 (§ 8-16, 1).

[401] Se t ex sec 141 (h) DGCL, sec 8.05 (c) IBCA och sec 713 (e) NYBCL.

ningen eller av bolagsstämman, 113 § 1 st 2 meningen AktG. Det är också möjligt med en kombination av bolagsordningsbestämmelse och bolagsstämmobeslut.[402] Ersättningen skall stå i proportion till bolagets ställning och till ledamotens arbetsinsats, 113 § 1 st 3 meningen AktG. För det fall arvodet fastställs i bolagsordningen, medger lagen att bolagsordningen, genom bolagsstämmobeslut fattat med absolut majoritet, ändras i sänkande riktning, 113 § 1 st 4 meningen AktG.

Enligt Moberg skall "liksom styrelsearvode /.../ ersättning till revisorer bestämmas av bolagsstämman. Någon uttrycklig bestämmelse därom finns ej i aktiebolagslagen."[403] Däremot följer direkt av jävsbestämmelsen avseende styrelsens ledamöter, att styrelsen inte kan behandla frågan om revisorsarvoden.[404] Styrelseledamöterna får inte handlägga en fråga om avtal mellan bolaget och tredje man, om de kan ha ett gentemot bolagets intressen stridande väsentligt intresse i saken, 8 kap 10 § 2 meningen ABL. Revisorernas uppgift är till stor del att kontrollera hur styrelsens ledamöter och VD skött sina uppdrag. Om revisorsarvodet skulle vara beroende av styrelsebeslut, skulle därför ett beroendeförhållande lätt kunna uppstå.[405] Eftersom styrelsen sålunda ej kan fastställa arvoden åt sig själva eller åt revisorerna bör uppgiften givetvis än mindre kunna överlåtas på någon styrelsen underställd person, t ex VD. Revisorsarvoden kan därför endast fastställas genom bolagsstämmobeslut, vilket ofta torde ske genom att stämman beslutar att arvode skall utgå enligt räkning,[406] eller genom att ett visst belopp anslås, vilket sedermera får korrigeras då man vet hur mycket arbete revisorerna utfört.

Även enligt engelsk rätt skall revisorsarvodet, eller metoden för hur det skall fastställas, bestämmas av bolagsstämman, sec 385 (1) CA. Stämman kan alltså överlåta avgörandet på styrelsen.[407] Arvode åt revisor som utsetts av handelsministern bestäms dock av honom, sec 385 (2) CA.

I Norge skall revisorsarvodet godkännas av bolagsstämman,[408] 10 kap 1 § 3 st 1 meningen NASL. Minoritetsrevisors arvode fastställs av domstol, 10 kap 1 § 3 st 2 meningen NASL.

Arvodet åt av bolagsstämman utsedda revisorer bestäms i Västtyskland genom avtalet mellan bolaget och revisorn i fråga. Det blir alltså Vorstand som för bolagets del får ta ställning till frågan om revisorsarvoden, 78 § 1 st AktG. Om inget arvode

[402] Mertens i Kölner Kommentar zum AktG § 113 Anm 29.

[403] Moberg 1986 s 83. Jfr Taxell 1983 s 107.

[404] Birke 1988 s 26.

[405] Moberg a st.

[406] Dahlgren & Moberg 1987 s 75 och Moberg a st. Jfr Taxell a st.

[407] Pennington 1985 s 778.

[408] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 336 (§ 10-1, 7).

bestämts utgår ersättning enligt 612 § 1 st BGB,[409] vilken ger rätt till ersättning beräknad efter sedvana, 612 § 2 st BGB. Minoritetsrevisors arvode fastställs av domstol, 142 § 6 st 2 meningen, 258 § 5 st 1 meningen AktG och 318 § 5 st 2 meningen HGB.[410]

I propositionen till aktiebolagslagen påstås att styrelsearvoden i praktiken brukar bestämmas av styrelsen.[411] Detta påstående torde dock inte överensstämma med de verkliga förhållandena.[412] Som framgått ovan kan styrelsen inte fatta ett arvodesbeslut utan att komma i konflikt med jävsbestämmelsen i 8 kap 10 § 1 och 2 meningen ABL. I NJA 1981 s 1117 har dock HD funnit att 1944 års aktiebolagslags jävsbestämmelser ej var tillämpliga på en styrelseledamot som själv ägde samtliga aktier i bolaget. Rättsläget avseende enmansbolag anses vara detsamma även enligt 1975 års aktiebolagslag.[413]

Om bolagsstämman fattat ett arvodesbeslut i förväg eller inte saknar betydelse avseende kompetensen att besluta i arvodesfrågan. En arvodesräkning från en styrelseledamot eller en revisor är principiellt sett ett styrelseärende, 8 kap 6 § 1 meningen ABL. Som ovan anförts är styrelsens ledamöter jäviga i arvodesfrågan, 8 kap 10 § 1 och 2 meningen ABL. Arvoden till styrelsens ledamöter och till revisorerna måste därför alltid förr eller senare behandlas av bolagsstämman. Det bör kanske avslutningsvis anmärkas att styrelsen givetvis inte genom jävsregeln är förhindrad att verkställa ett bolagsstämmobeslut om arvoden.[414]

7.5.2. Arvodesbeslutets utformning.

"Det anses /.../ tillåtet, att bolagsstämman anslår en viss summa för arvoden åt styrelsens ledamöter och överlämnar åt styrelsen att besluta om summans fördelning."[415] Jävsregeln för styrelseledamöter har tillkommit i bolagets intresse.[416] Om bolagsintresset avseende styrelsearvoden endast är avhängigt av hur mycket som betalas ut finns det givetvis ingenting som hindrar att det överlåts åt styrelsen själv att avgöra den interna fördelningen av den ersättning

[409] Claussen i Kölner Kommentar zum AktG § 163 Anm 19.

[410] 318 § 5 st 2 meningen HGB behandlar arvode åt revisor som utsetts av domstol då bolagsstämman ej fullgjort sin skyldighet att välja revisorer.

[411] Prop 1975:103 s 414.

[412] "Detta påstående saknar emellertid uppenbarligen täckning i verkligheten." Birke 1988 s 26. Jfr Taxell 1983 s 107.

[413] Rodhe 1989 s 225.

[414] Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 336 (§ 10-1, 7).

[415] Rodhe 1989 s 226. Se också Dahlgren & Moberg 1987 s 73 f.

[416] Rodhe a st.

bolagsstämman beslutat om.

Det kan ifrågasättas om inte bolagets intresse bör anses sträcka sig längre än vad som antagits här. Förutom en önskan om att styrelseledamöterna inte skall tillerkännas ett oskäligt högt arvode, torde det även ligga i bolagets intresse att styrelseposterna skall kunna besättas med kompetenta och motiverade personer.[417] Till skillnad från vad som är fallet i Västtyskland,[418] finns för svensk rätts del inget krav på en likabehandling av styrelseledamöterna. Om en bolagsstämmas beslut att avsätta en klumpsumma till styrelsearvoden utnyttjas till att ge styrelsens majoritet hög ersättning, medan övriga ledamöter får lite eller inget alls, kan antagas att en styrelsepost framstår som mindre attraktiv för en utomstående betraktare. Om en viss summa ställs till styrelsens disposition att fördelas internt inom styrelsen kan sålunda fördelningen komma att stå i strid med bolagets intressen, varför en tillämpning av jävsregeln i 8 kap 10 § 1 meningen ABL kan diskuteras. Jävsbestämmelsen torde dock ej böra betraktas som ett absolut förbud. Regelns tillkomst motiveras av omsorg om styrelseledamöternas huvudman, och om huvudmannens intresse i en viss fråga är mycket svagt synes man utan att komma i konflikt med lagens motiv kunna bortse från jäv. I den här behandlade situationen kan antagas att bolagets intresse av arvodesfördelningen är svagt. För det första kan stämman, om aktieägarna inte litar på att styrelsen företar en skälig fördelning, i arvodesbeslutet bestämma hur fördelningen skall ske. För det andra kan stämman alltid återta sin rätt att bestämma över arvodets fördelning. Aktieägarna har alltid möjlighet att få till stånd en extra stämma, 9 kap 6 § 2 meningen ABL, och kan därvid öka ersättningen till de styrelseledamöter som bedöms ha fått för lite. En av styrelsen beslutad oskälig fördelning behöver således inte mot stämmans vilja få effekt under längre tid än ett år. Styrelsen torde därför inte på grund av jäv vara förhindrad att besluta om fördelningen av en klumpsumma som stämman ställt till styrelsens förfogande.[419] Om det är känt hur summan kommer att fördelas kan styrelsen inte hemlighålla fördelningen för stämmodeltagarna,[420] 9 kap 12 § 1 st 1 meningen ABL.

Ett i praktiken stundom använt tillvägagångssätt är att låta bolagsstämmans beslut utformas som dels ett beslut om att vissa styrelseledamöter (t ex styrelsens ordförande och de ledamöter som utför sitt uppdrag på betald arbetstid)[421] skall erhålla ett för varje enskild ledamot bestämt belopp, dels att en klumpsumma skall fördelas internt inom styrelsen mellan övriga ledamöter. Med denna lösning får aktieägarna uttryckligen ta ställning till arvodet åt de ledamöter vars ersättning på ett mer markant sätt kan förväntas komma att avvika från genomsnittsarvodet.

[417] Aktiemarknadsnämndens uttalande 1990:2 s 6. Jfr de överväganden som ligger till grund för den s k "pilotskolan". Se Ds Fi 1986:21 s 103 ff.

[418] 4 § 3 st Montan-MitbestG, 5 § 4 st MitbestErgG och, på ett för hela aktiebolagsrätten generellt plan, Mertens i Kölner Kommentar zum AktG § 113 Anm 6, 9 och 25.

[419] I Västtyskland råder delade meningar i frågan. Se Mertens i Kölner Kommentar zum AktG § 113 Anm 25 f, med vidare hänvisningar

[420] Dahlgren & Moberg 1987 s 74.

[421] Se Dahlgren & Moberg 1987 s 73 f. Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 173 (§ 8-16, 1) och Werlauff & Nørgaard 1987 s 240 not 2.

Arvode till yrkesrevisorer beslutas ofta att utgå enligt räkning.[422] Häremot synes ej finnas något att invända. Skälet till att revisorsarvodet skall fastställas av bolagsstämman är som ovan utvecklats att frågan inte får överlämnas åt det organ som revisorerna skall kontrollera, d v s styrelsen, 8 kap 10 § 2 meningen ABL. Om avgörandet istället överlåts på revisorn själv finns inget skäl att anta att revisorernas oberoende gentemot styrelsen skulle hotas.[423]

7.5.3. Ansvarsförsäkring.

I sig finns det givetvis ingenting som hindrar att arvoden utgår i annan form än genom kontanta medel.[424] Särskilt revisorer, vilka är skyldiga att utföra sitt arbete i enlighet med vad som följer av god revisionssed,[425] 10 kap 7 § 1 och 3 st ABL, torde dock böra iakttaga viss försiktighet med arvoden in natura.

I ett av kommerskollegiums tillsynsärenden hade en godkänd revisor, förutom att sedvanligt arvode betalats till revisorns arbetsgivare, erhållit viss kontantersättning samt fått tillgång till en bil som tillhörde klienten, och även erhållit drivmedel till bilen i fråga. Revisorns förmåner ansågs ej stå i överensstämmelse med god revisorssed.[426]

Dansk rätt medger inte att styrelsens ledamöter ersätts på annat sätt än genom fast vederlag eller tantiem,[427] 64 § 1 st 1 meningen DASL och 45 § 1 st DApL.

I princip skall arvoden behandlas lika oavsett om de utgår kontant eller in natura. Ett problem uppstår vid åtgärder som befinner sig i gränsområdet mellan arvoden och utbetalningar som i förhållandet till bolagets förtroendemän sker enbart i bolagets intresse. Här skall några ord sägas om ansvarsförsäkringar för styrelseledamöter.

Styrelseledamöter i aktiebolag som vid utförandet av sina uppdrag orsakar skada kan bli skadeståndsskyldiga enligt 15 kap 1 § ABL. Det förekommer att aktiebolag tecknar ansvarsförsäkring som täcker styrelseledamöternas ansvar.[428] Häremot synes inte vara något att invända. Frågan blir istället om en dylik ansvarsförsäkring är att betrakta som ett arvode och alltså måste beslutas av bolagsstämman, eller om det är fråga om en sådan bolagsåtgärd som kan

[422] Dahlgren & Moberg 1987 s 75 och Moberg 1986 s 83. Jfr Taxell 1983 s 107.

[423] Givetvis finns risken att revisorn i den här aktuella situationen sänder en räkning som upplevs som oskäligt hög. Tvist härom får prövas i vanlig ordning. Se härom Moberg 1986 s 83 ff.

[424] Dahlgren & Moberg 1987 s 73. Jfr Pennington 1985 s 634.

[425] Se härom Moberg 1986 s 25 ff.

[426] Kommerskollegium. Tillsynsärende. Dnr Rev 367/79. Se härom Moberg 1986 s 84.

[427] Græsvænge & Thomsen 1985 s 256 (§ 64, 3).

[428] Jfr sec 317 (i) CGCL, sec 145 (g) DGCL, sec 8.75 (g) IBCA och sec 726 NYBCL.

beslutas av styrelsen enligt 8 kap 6 § 1 st ABL. I praktiken synes båda uppfattningarna finnas företrädda. I vissa bolag fattas beslutet som en självklarhet av styrelsen, medan andra med samma självklarhet låter bolagsstämman fälla avgörandet.

Om beslutet angående försäkringen måste fattas av bolagsstämman beror styrelsens begränsade kompetens på bestämmelsen i 8 kap 10 § 2 meningen ABL, där det stadgas att styrelseledamot ej får handlägga fråga om avtal mellan bolaget och tredje man om styrelseledamoten har ett gentemot bolagets intressen stridande väsentligt intresse i saken. Uppenbart är att styrelseledamöterna har ett intresse av att bolaget betalar försäkringen. Inte sällan torde styrelseledamöternas intresse också få betraktas som väsentligt. Alternativet vore att styrelseledamöterna själva fick betala försäkringspremierna eller personligen stå för en eventuell skadeståndsskyldighet.

En ansvarsförsäkring för styrelsens ledamöter aktualiserar flera bolagsintressen. För det första har bolaget ett intresse av att verkligen erhålla ersättning om styrelseledamöterna skulle orsaka en skada. Ett aktiebolags verksamhet kan vara av sådan omfattning att det ligger helt utanför en privatpersons möjligheter att ersätta större skador. För det andra ligger det i bolagets intresse att dess styrelseledamöter är kompetenta och motiverade för sin uppgift. Den trygghet som ligger i en vetskap om att vårdslöst orsakade skador inte medför katastrofala följder för den skadevållande styrelseledamotens privatekonomi, torde främja såväl rekryteringen till styrelseposterna som styrelseledamöternas motivation. För det tredje ligger det givetvis i bolagets intresse att dess utgifter hålls på en låg nivå. För det fjärde kan det ligga i bolagets intresse att standarden på styrelseledamöternas arbete hålls uppe genom skadeståndsreglernas preventiva effekt.

Styrelseledamöternas intresse i frågan synes inte strida mot något av de två första av de ovan nämnda bolagsintressena. När det gäller bolagets intresse av att hålla utgifterna nere står detta intresse i motsättning till styrelseledamöternas intresse av en av bolaget finansierad ansvarsförsäkring. Om bolaget ej tecknar ansvarsförsäkring synes det dock kunna antagas att styrelseledamöterna, i de fall detta är möjligt, skulle kräva ett ökat arvode till täckning även av försäkringspremierna. Det kan alltså ifrågasättas huruvida en utebliven ansvarsförsäkring från bolagets sida verkligen medför någon besparing. Det synes alltså enbart vara skadeståndsreglernas preventionsverkan som odelat talar för att jävsregeln bör tillämpas på beslut om att teckna ansvarsförsäkring åt styrelsens ledamöter. Skadeståndsreglernas preventiva effekt kan dock diskuteras. Ofta torde andra faktorer - såsom t ex den handlande personens omsorg om sitt rykte och omgivningens inställning - påverka ett agerande minst lika mycket som förekomsten av skadeståndsregler. Dessutom ersätter ansvarsförsäkringar endast kostnader upp till det avtalade försäkringsbeloppet, varför skadeståndsreglernas preventiva effekt upprätthålls vad gäller stora skador.

De bolagsintressen som ligger i ersättningsgarantin och i strävan efter

kompetenta och dugliga styrelseledamöter synes vid en samlad bedömning vara så tunga att de motsättningar som ändå finns inte bör aktualisera en tillämpning av jävsregeln. Saken kan uttryckas så att styrelseledamöternas och bolagets intressen sammanfaller i så stor utsträckning att ledamöternas intresse i saken inte bör anses stå i strid med bolagets. Beslut om ansvarsförsäkring åt styrelsens ledamöter bör sålunda kunna fattas av styrelsen enligt huvudregeln i 8 kap 6 § 1 st ABL.[429]

7.5.4. Sammanfattning.

Styrelseledamöter och revisorer torde in dubio ha rätt att erhålla skälig ersättning för sitt arbete. Arvode till styrelseledamöter och revisorer måste behandlas av bolagsstämman, antingen genom att ersättningen fastställs i förväg eller genom att stämman får ta ställning till en arvodesräkning. Bolagsstämman kan utforma sitt beslut om styrelsearvode så att en klumpsumma ställs till styrelsens förfogande, att internt fördelas mellan ledamöterna. Revisorernas arvode kan bestämmas att utgå enligt räkning. Beslut om tecknande av en ansvarsförsäkring avseende styrelseledamöternas skadeståndsskyldighet enligt aktiebolagslagen torde kunna fattas av styrelsen.

7.6. Styrelseval.

I samtliga här undersökta rättsområden är styrelsevalet en mycket viktig fråga på bolagsstämman. I detta avsnitt behandlas först den utomnordiska rätten (avsnitt 7.6.2., 7.6.3. och 7.6.4.), varefter rättsläget i Danmark, Finland, Norge och Sverige undersöks (avsnitt 7.6.5.).

I alla de undersökta rättsområdena finns - eller finns möjlighet att i bolagsordningen införa - regler med kvalifikationskrav för styrelseledamöter. Det kan t ex stadgas att styrelseledamot inte får vara försatt i konkurs,[430] att styrelseledamot, såvida inte bolagsstämman bestämmer annat, inte får vara över 70 år,[431] eller att styrelseledamöterna måste äga aktier i bolaget.[432] De speciella kvalifikationskraven för styrelseledamöter ligger utanför ämnesområdet för avhandlingen och kommer därför inte att vidare behandlas.

[429] Se också Dotevall 1989 s 313.

[430] Så t ex i 8 kap 4 § 3 meningen ABL.

[431] Så t ex i sec 293 (1), (2) och (5) CA.

[432] Möjligheten att införa ett dylikt krav i bolagsordningen öppnas t ex i sec 141 (b) DGCL.

7.6.1. Inledning.

Styrelsevalets betydelse har två aspekter. För det första aktualiseras frågan om kontrollen över bolagen, d v s närmast minoritetsskyddsproblematiken. Eftersom det är styrelsen som leder bolaget har den stora möjligheter att vidta åtgärder som drabbar minoriteten av aktieägarna på ett sätt som kan betraktas som oskäligt. I USA har därför tonvikten i skyddsreglerna lagts på möjligheten att åstadkomma en minoritetsrepresentation i styrelsen. I andra rättssystem, främst de där stämman betraktas som ett styrelsen överordnat organ, ligger minoritetsskyddsreglernas övervägande betydelse i bestämmelserna om bolagsstämman. För det andra är ett sätt att ge arbetstagarna inflytande över företagen att tillförsäkra dem representation i bolagens styrelser. I flera av de undersökta länderna finns gentemot bolaget tvingande lagstiftning om styrelserepresentation för arbetstagarna.

I samband med bestämmelserna om styrelseval förtjänar också reglerna om avsättande av styrelseledamöter att uppmärksammas. Ju mer institutionaliserat aktiebolagsväsendet är i ett land, desto mer betraktas styrelseledamöterna som från bolaget och aktieägarna fristående intressenter vars intressen förtjänar ett fristående skydd. De rättsordningar som istället ser aktiebolagen som en av flera möjligheter för samarbete tenderar att betrakta styrelseledamöterna som sysslomän i förhållande till bolaget, och ibland även till aktieägarna. I de senast nämnda länderna är det därför otänkbart att styrelsens ledamöter skulle kunna ha ett från bolaget fristående skyddsvärt intresse. Skillnaden i synsätt framträder i regleringen av möjligheterna att avsätta styrelseledamöter. Om styrelsens ledamöter anses ha ett eget intresse av verksamheten kan en avsättning ofta bara ske under vissa förutsättningar. Då styrelseledamöterna istället betraktas som sysslomän kan avsättning ske oberoende av grunderna för beslutet. De olika aspekter som motiverat bestämmelserna om styrelseval har också i vissa fall lett till att regleringen av möjligheterna att avsätta styrelseledamöter utformats olika beroende på vem som tillsatt ledamoten i fråga.

7.6.2. England.

Engelska public companies måste som huvudregel ha minst två styrelseledamöter, sec 282 (1) CA.[433] För private companies är det tillräckligt med en ledamot, sec 282 (3) CA. Lagen innehåller få föreskrifter om styrelseval.[434] I bolagsordningen kan rätten att utse styrelseledamöter tilläggas bolagsstäm-

[433] Undantag görs för bolag registrerade före den 1 november 1929, för vilka det räcker med en ledamot, sec 282 (2) CA.

[434] Gower 1979 s 141.

man,[435] styrelsen eller någon annan,[436] t ex bolagets arbetstagare eller en fackförening.[437] Om bolagsordningen inte reglerar frågan utses styrelseledamöterna av bolagsstämman,[438] genom beslut fattat med absolut majoritet.[439] Vakanser i styrelsen kan ofta fyllas av styrelsen själv,[440] art 79 Table A.

Styrelsens rätt att fylla sina vakanta poster innebär vanligtvis inget hinder för aktieägarna att utse ledamöter till en vakant post, art 78 Table A. Motsättningen löses genom att den ledamot som valts först erhåller styrelseposten. När väl styrelsen eller aktieägarna utsett en ny styrelseledamot finns inte längre någon vakans att fylla.[441]

Bolagsstämman kan vanligen ändra antalet styrelseledamöter, art 64 Table A. Antalet kan ökas helt enkelt genom att ytterligare ledamöter utses.[442] Det anses dock inte vara möjligt att minska antalet genom att avsätta en ledamot före utgången av hans valperiod.[443]

Mandatperiodens längd kan regleras i bolagsordningen. En vanlig bestämmelse är att en tredjedel av styrelseposterna ny- eller ombesätts varje år,[444] art 73 Table A. Även om ingen bolagsstämma kommer till stånd medför en bolagsordningsbestämmelse om att styrelseledamöterna utses för en viss period att de anses ha avgått vid utgången av det kalenderår då stämman skulle ha hållits.[445] Styrelseledamöterna kan ofta omväljas, art 80 Table A, och det kan även finnas regler om automatiskt omval, art 75 Table A.

Styrelsevalet i public companies måste, såvida inte samtliga vid stämman närvarande röstberättigade aktieägare samtycker, ske individuellt för varje enskild ledamot, sec 292 (1) CA. Om så ej sker är valet ogiltigt, sec 292 (2) CA. Tanken bakom regeln är att ingen aktieägare skall tvingas acceptera en styrelseledamot, bara därför att omröstningen om hans post samordnas med omröstningen avseende någon annan ledamot.[446]

[435] Så i art 78 och 80 Table A.

[436] Se härom Pennington 1985 s 612 f.

[437] Pennington 1985 s 610.

[438] A st. Se också Gower i 69 Harv L Rev (1955-56) s 1389.

[439] Gower 1979 s 141 f.

[440] Se vidare härom Farrar 1985 s 286 och Pennington 1985 s 611 f.

[441] Pennington 1985 s 612.

[442] Pennington 1985 s 611, med vidare hänvisningar i not 12.

[443] Pennington 1985 s 611, med vidare hänvisningar i not 13.

[444] Gower 1979 s 141; Pennington 1985 s 619 samt Farrar 1985 s 291.

[445] Morris v Kanssen [1946] AC 459, [1946] 1 All ER 586, där ett bolag ansetts sakna styrelseledamöter då ett visst år ingen bolagsstämma hållits.

[446] Farrar 1985 s 286 och Pennington 1985 s 611.

Regleringen är inte tillämplig i private companies, sec 292 (1) CA, där det tvärtom är vanligt att styrelsens ledamöter utses i grupp.[447]

Det kan även observeras att lagen förutsätter att ett bolag kan vara styrelseledamot i ett annat bolag, sec 289 (1) (b) CA.[448] I de nordiska länderna torde endast fysiska personer kunna vara styrelseledamöter.[449]

Oberoende av vem som för bolagets räkning ingår styrelseledamöternas uppdragsavtal, får en ledamot inte genom ett ouppsägbart avtal knytas till bolaget för längre period än fem år, såvida inte uppdragstiden godkänts av bolagsstämman, sec 319 (1) och (3) CA. Om ett avtal som innefattar längre tjänstgöringstid än fem år ingås, och bolagsstämmans godkännande inte erhålls, är avtalet i sig giltigt.[450] Avtalsvillkoret avseende tiden är dock ogiltigt och avtalet betraktas istället som från bolagets sida uppsägbart, sec 319 (6) CA. Att bolagsstämman i efterhand godkänner avtalet torde inte bota bristen.[451] Bolagets lagstadgade uppsägningsrätt motsvaras antagligen av en rätt för styrelseledamoten i fråga att, oberoende av avtalets lydelse, frånträda sitt uppdrag i förtid.[452]

En bolagsstämma som sammankallats genom special notice[453] kan, oberoende av vad som står i bolagsordningen eller i avtalet mellan bolaget och styrelseledamoten, alltid genom beslut fattat med absolut majoritet avsätta en styrelseledamot under löpande mandatperiod, sec 303 (1) CA. Möjligheten att avsätta styrelseledamöter anses ha störst betydelse i samband med uppkomsten av en ny aktieägarmajoritet.[454] Regeln har ingen inverkan på styrelseledamotens i fråga möjligheter att kräva skadestånd av bolaget på grund av avtalsbrott, sec 303 (5) CA, vilket naturligtvis kan spela en betydelsefull roll då bolaget överväger att avsätta en styrelseledamot.[455] Sec 303 (5) CA måste dock sättas i samband med sec 319 (1) och (3) CA,[456] vari som nyss nämnts stadgas att ett avtal med en styrelseledamot inte utan bolagsstämmans godkännande

[447] Pennington a st.

[448] Farrar 1985 s 286 och Gower 1979 s 143. Se också art 69, 1 st i EG:s förslag till statut för europabolag (COM(89) 268 final - SYN 218).

[449] Augdahl Aksjeselskapet s 242 ff och Nial 1935 s 102.

[450] Pennington 1985 s 616.

[451] A st.

[452] A st.

[453] Se härom sec 379 CA.

[454] Gower i 69 Harv L Rev (1955-56) s 1389 f.

[455] Farrar 1985 s 292.

[456] Farrar 1985 s 292 f.

får sträcka sig över en längre tidsperiod än fem år. Förutseende aktieägare har alltså en möjlighet att, genom att inte godkänna längre tjänstgöringsperioder än fem år, hålla nere bolagets kostnader då någon av styrelsens ledamöter avsätts i förtid.

Ytterligare en risk med tillämpningen av sec 303 (1) CA visar sig i rättspraxis angående tillämpningen av reglerna om tvångslikvidation. I sec 517 (1) CA stadgas följande:

"A company may be wound up by the court if -

/.../

(g) the court is of the opinion that it is just and equitable that the company should be wound up."

The House of Lords har i Ebrahimi v Westbourne Galleries Ltd[457] ansett det vara "just and equitable" att ett bolag försattes i likvidation på grund av att en av dess styrelseledamöter avsatts. Avsättningsbeslutet hade fattats i överensstämmelse med 1948 års lags motsvarighet till sec 303 CA.[458] Möjligheterna att med domstols hjälp få bolaget försatt i likvidation på grund av ett beslut att avsätta en styrelseledamot, finns bara i vissa ytterlighetsfall,[459] och ger inte en styrelseledamot någon möjlighet att med domstols hjälp förhindra ett avsättningsbeslut.[460]

Det finns inget hinder mot att en styrelseledamot utövar rösträtt för egna aktier vid omröstningen om han skall avsättas.[461] Det är också möjligt att i bolagsordningen införa en bestämmelse om att en aktieägande styrelseledamots aktier vid omröstningen skall ge rätt till fler röster än vid andra frågor.[462] Oavsett om den styrelseledamot som planeras att avsättas är aktieägare eller inte har han rätt att försvara sig inför stämman, sec 304 (1) CA. När en styrelseledamot, som med stöd av en bolagsordningsbestämmelse utsetts av någon utomstående, avsätts anses att vakansen bör fyllas av den som gjort det ursprungliga valet.[463]

[457] [1973] AC 360, [1972] 2 All ER 492.

[458] Sec 184 CA 1948.

[459] Se härom Ebrahimi v Westbourne Galleries Ltd [1973] AC 360, [1972] 2 All ER 492 (främst Lord Wilberforce på s 496 och 500 i referatet i All ER); Farrar 1985 s 293, 370 f och 372 ff och Gower 1979 s 149, 628 ff och 666 ff.

[460] Se Bentley-Stevens v Jones [1974] 2 All ER 653, [1974] 1 WLR 638 (ref i All ER s 655 f), där en bolagsstämma fattat beslut om att avsätta en styrelseledamot. Domstolen förklarade att beslutet som sådant inte kunde angripas, och hänvisade den avsatte styrelseledamoten till en talan om tvångslikvidation Se också Gower 1979 s 149 not 72.

[461] Bushell v Faith [1969] 2 Ch 438, [1969] 1 All ER 1002; *affd* [1970] AC 1099, [1970] 1 All ER 53, där bolagsordningen t o m gav styrelseledamöter extra stort inflytande över avsättningsbeslut.

[462] Bushell v Faith [1969] 2 Ch 438, [1969] 1 All ER 1002; *affd* [1970] AC 1099, [1970] 1 All ER 53. Fallet kritiseras i denna del i Gower 1979 s 149.

[463] Pennington 1985 s 624.

7.6.3. USA.

I så gott som alla stater i USA skall styrelseledamöterna utses av bolagsstämman.[464] Till skillnad från vad som är fallet i England[465] medför ett uteblivet bolagsstämmobeslut oftast inte att bolaget ställs utan styrelse, utan de gamla ledamöterna kan fortsätta att agera som de facto-ledamöter.[466] I den senast beskrivna situationen har vanligtvis en eller flera aktieägare rätt att kräva en omedelbar bolagsstämma för val av styrelseledamöter.[467]

Tidigare var det bara aktieägarna som kunde fylla uppkomna vakanser i styrelsen. På grund av att regeln medförde ett behov av att sammankalla en extra stämma har den traditionella bestämmelsen ansetts vara opraktisk. Idag ger lagarna i de flesta stater styrelsen själv möjlighet att, för tiden intill nästa styrelseval, fylla sina vakanser.[468]

I några stater kan en styrelseledamot när som helst, och oberoende av skälet därtill, avsättas av aktieägarna.[469] Stundom kan styrelsens ledamöter avsättas utan anledning enbart om möjligheten härtill finns angiven i stiftelseurkunden.[470]

I de stater som tillämpar cumulative voting[471] kan det uppstå problem om styrelseledamöterna utan skäl kan avsättas genom vanligt majoritetsbeslut.[472]

Terminologiskt kan anmärkas att termen "cummulative voting" kommer att begagnas i avsnittet om USA. Avseende övriga här behandlade rättsområden kommer termen "proportionell valmetod" att användas för att beskriva regler med motsvarande verkan.

I USA är huvudprincipen att styrelsen kan besluta i alla frågor som inte uttryckligen hänförts till stämmans kompetensområde.[473] Särskilt då styrelsens

[464] Cary & Eisenberg 1988 s 206 f och 242 och Hills 1977 s 16.

[465] Morris v Kanssen [1946] AC 459, [1946] 1 All ER 586. Se ovan i avsnitt 7.6.2., vid not 445.

[466] Se t ex sec 141 (b), 142 (d) och 211 (c) DGCL; sec 7.05 och 8.10 (d) IBCA; sec 703 (b) och 602 (b) NYBCL och Klingbiel i Wolfson v. Avery, 6 Ill.2d 78, 126 N.E.2d 701 (1955) (ref i N.E.2d s 711 f).

[467] Se t ex sec 600 (c) CGCL; sec 211 (c) DGCL; sec 7.05 IBCA och sec 603 (a) NYBCL.

[468] Se t ex sec 305 (a) CGCL; sec 223 (a) och (d) DGCL; sec 8.10 IBCA och sec 705 (a) NYBCL.

[469] Se t ex sec 303 (a) CGCL; sec 141 (k) DGCL och sec 8.35 (a) IBCA.

[470] Se t ex sec 706 (b) NYBCL. Se vidare Cary & Eisenberg 1988 s 206.

[471] Se härom strax nedan.

[472] 22 U Chi L Rev (1954-55) s 752 f. Se om de särskilda majoritetskraven i dessa fall t ex sec 303 (a) (1) CGCL, sec 141 (k) (2) DGCL sec 8.35 (a) (2) IBCA och sec 706 (c) (1) NYBCL.

[473] En annan sak är att makten i praktiken utövas på lägre nivåer. Se Cary & Eisenberg 1988 s 206 ff.

ledamöter inte kan avsättas utan godtagbara skäl blir därför styrelsevalet av mycket stor vikt.[474] Betydelsen av tillsättningen av styrelseposterna visar sig t ex i reglerna om cumulative voting och staggered voting.[475] I ett fall har en domstol vidare ogiltigförklarat ett styrelseval med motiveringen att det skett på endast tio minuter.[476]

Styrelsens starka ställning har lett till att många stater i USA försökt att genom bestämmelser om cumulative voting skapa en möjlighet för minoritetsaktieägare att erhålla representation i bolagens styrelser.[477] Vissa stater har t o m garanterat rätten till cumulative voting genom en bestämmelse i konstitutionen.[478] Reglerna avser ej att garantera att varje aktieägare alltid är representerad i styrelsen.[479] Bestämmelserna kan vara antingen fakultativa eller tvingande.[480]

Cumulative voting innebär att varje aktieägare vid val av styrelseledamöter får lika många röster som han har aktier, multiplicerat med det antal ledamöter som skall väljas.[481] Rösterna får fördelas mellan kandidaterna på det sätt som aktieägaren önskar.[482] En minoritetsaktieägargrupp som äger tillräckligt många aktier kan alltså genom att koncentrera sina röster åstadkomma att en viss styrelseledamot - en s k "watch dog"[483] - väljs mot aktieägarmajoritetens önskan. Cumulative voting har rönt mycket uppmärksamhet i USA. Det har t ex publicerats formler för hur rösterna bör fördelas mellan olika kandidater för att maximal effekt skall uppnås.[484]

[474] Jfr Caplin i 39 Va L Rev 1953 s 150 f, vilken behandlar den principiella betydelsen av möjligheten att avsätta styrelseledamöter.

[475] Se härom strax nedan.

[476] In re Kirshner, 81 N.Y.S.2d 435 (1948).

[477] Klingbiel i Wolfson v. Avery (se ovan i not 466), (ref i N.E.2d s 704 och 710); 22 U Chi L Rev (1954-55) s 752 och 758 f; 41 Va L Rev (1955) s 809 och Mattes i 63 Cal L Rev (1975) s 464 f. Se t ex sec 708 (a)-(d) CGCL, sec 214 DGCL, sec 7.40 IBCA och sec 618 NYBCL.

[478] Se t ex tidigare art XI, sec 3 Constitution of Illinois. Stadgandet är numera upphävt men gäller fortfarande för bolag bildade före den 1 juli 1971, sec 8 övergångsbestämmelserna till Constitution of Illinois, 1970.

[479] 103 U Pa L Rev (1954-55) s 824 och Sell & Fuge i 17 U Pi L Rev (1955-56) s 157.

[480] 22 U Chi L Rev (1954-55) s 751 och 41 Va L Rev (1955) s 809.

[481] Se närmare t ex R. W. Hamilton, Cases and materials on corporations (3rd ed St. Paul Minn 1986) s 425 ff och Sell & Fuge a a s 151 ff.

[482] Sell & Fuge a a s 152 och 174.

[483] 22 U Chi L Rev (1954-55) s 752.

[484] Mills i 1968 Duke L J s 28 ff.

Cumulative voting som företeelse, och även dess effekter, har debatterats flitigt.[485] Som argument för cumulative voting kan anföras att den kan ha en preventiv verkan på bolagsledningens handlande, och därigenom vara till förmån för hela bolaget. Vidare innebär cumulative voting att kontrollen över företagsledningen förstärks samt att aktiviteten och motivationen i styrelsens arbete ökar. Dessutom torde möjligheterna till minoritetsrepresentation öka allmänhetens förtroende och intresse för aktiemarknaden.[486] Nackdelarna med systemet är risken för minoritetsstyre i bolagen,[487] att för bolagets verksamhet förlamande dödlägen riskerar att uppstå, samt att minoritetsaktieägarrepresentationen riskerar att leda till att styrelsens hindras från att agera effektivt.[488] Mattes hävdar vidare att styrelseledamöternas skadeståndsansvar påverkas av om de är valda kumulativt eller ej.[489]

Ett problem som reglerna om cumulative voting medfört är att bestämmelserna stundom medfört minoritetsstyre i bolag.[490] Särskilt i de stater där styrelseledamöterna inte kan avsättas utan godtagbara skäl står en dylik effekt i direkt strid med majoritetsprincipen.[491] Domstolarna har likväl accepterat även de negativa effekterna av ett stadgande om cumulative voting.

I Chicago Macaroni Mfg. Co. v. Boggiano[492] hade bolaget tre aktieägare: B1 (som ägde 501 aktier), B2 (som ägde 10 aktier) och R (som ägde 488 aktier). Vid den ordinarie bolagsstämman 1897 skulle tre styrelseledamöter väljas genom kumulativ omröstning. Till styrelseposterna kandiderade fyra personer: B1, B2, R och U. Den senare var lierad med R. Omröstningen utföll så att R fick 1 286 röster, U 689 röster och B1 och B2 511 röster var. Det visade sig att R fördelat sina (488 x 3) 1 464 röster på enbart sig själv och U, medan majoritetsaktieägargruppen hade fördelat sina röster jämnt på sig själva och R. Domstolen godkände resultatet och anförde att "[t]he motives which actuated any stockholder in distributing his votes is not a subject of inquiry or control."[493]

I sec 7.28 (d) RMBCA stadgas att cumulative voting bara får utnyttjas om röstförfarandet klart framgår av kallelsen, eller någon aktieägare som har rätt att kumulera sina röster senast 48 timmar före stämman anmält sin avsikt att göra så.

Även om alla aktieägare utnyttjar sina röstmöjligheter så effektivt som möjligt kan

[485] Se t ex Cary & Eisenberg 1980 s 260 f, med vidare hänvisningar och Hamilton 1986 s 426, med not 5. I Steadman & Gibson i 11 Bus Law (1955-56) s 9 ff finns en debatt där Steadman argumenterar för och Gibson mot tvingande regler om cumulative voting.

[486] Young i 1950 Wis L Rev s 49 ff.

[487] Se härom strax nedan.

[488] Young a a s 50.

[489] Hamilton 1986 s 466 f.

[490] A a s 426.

[491] Se, om majoritetsprincipen i USA, t ex Hills 1977 s 341 ff.

[492] 202 Ill. 312, 67 N.E. 17 (1903).

[493] Ref i 67 N.E. s 18.

givetvis resultatet bli oproportionellt.[494]

Aktieägarmajoriteten i ett bolag där styrelsen väljs kumulativt har alltså stor anledning att ta hänsyn till reglernas effekt. Ett första alternativ är givetvis att majoriteten accepterar reglernas syfte och koncentrerar sina röster på styrelsemajoriteten. Ett dylikt handlande leder, helt i enlighet med lagens syfte, till en minoritetsrepresentation i styrelsen.

I praktiken synes aktieägarmajoriteterna ha en viss motvilja mot att dela med sig av makten. Det finns härvid olika metoder för att undgå minoritetsinflytandet. En möjlighet är att förlägga själva bolagsledningsarbetet utanför styrelsen och en annan att minska antalet styrelseledamöter.[495]

Den mest uppmärksammade möjligheten för majoritetsaktieägarna att undvika effekterna av cumulative voting är att utnyttja s k staggered voting.[496] Bestämmelser om staggered voting kan - och enligt vissa källor bör - införas genom lag,[497] och innebär att styrelseledamöterna väljs för flera år i taget enligt ett roterande schema.

I ett bolag med t ex nio styrelseledamöter kan mandatperioden bestämmas till tre år, och bara tre ledamöter väljas varje år. "It is not disputed that in an election of only three members of a nine-member board, approximately 250 per cent as many votes are required to elect a single director as would be necessary if all nine members were to be elected at the same time."[498] Med den beskrivna konstruktion tar det också tre år att byta ut samtliga styrelseledamöter.[499]

Även om staggered voting kan stå i strid med syftet bakom reglerna om cumulative voting kan ett roterande schema även motiveras av helt lojala skäl. Kontinuiteten i styrelsearbetet torde t ex främjas om inte hela styrelsen

[494] Sell & Fuge a a s 163 not 42.

[495] 22 U Chi L Rev (1954-55) s 752 f; 103 U Pa L Rev (1954-55) s 825 och Sell & Fuge a a s 165 med not 47.

[496] Jfr 106 § 1 st 1 meningen 1944 års ABL, vilken på grund av att revisorerna enligt 1944 års aktiebolagslag kunde utses genom proportionellt val, 105 § 3 st 1944 års ABL, stadgade att samtliga revisorer måste utses för samma tid. Se härom SOU 1941:9 s 454 och Stenbeck m fl 1970 s 314.

[497] Struckmeyer i Bohannan v. Corporation Commission, 82 Ariz. 299, 313 P.2d 379 (1957) (ref i P.2d s 382); 22 U Chi L Rev (1954-55) s 759 och Sell & Fuge i 17 U Pi L Rev (1955-56) s 175. Se t ex sec 141 (d) DGCL, sec 8.10 (e) IBCA och sec 704 NYBCL.

[498] Klingbiel i Wolfson v Avery (se ovan i not 466) (ref i 126 N.E.2d s 704).

[499] 103 U Pa L Rev (1954-55) s 824 f.

omväljs varje år.[500] Dessutom kan långa mandatperioder avskräcka den som funderar på att lägga ett fientligt take over bud på bolaget.[501]

I Wolfson v. Avery[502] har en lagregel som tillät att bolagen i Illinois genom bestämmelse i bolagsordningen införde staggered voting vid styrelseval ansetts stå i strid med delstatens konstitution, vari föreskrevs att styrelseval skulle avgöras genom cumulative voting. Det synes inte vara någon överdrift att påstå att domen i Wolfson v. Avery slog ned som en bomb. Den diskussion som följde på fallet var mycket livlig. Många författare synes ha ansett att staggered voting i sig inte stod i strid med bestämmelser om cumulative voting[503] och i Bohannan v. Corporation Commission[504] blev också utgången den motsatta.

7.6.4. Val av ledamöter i Aufsichtsrat och Geschäftsführer i GmbH.

Ett GmbH måste ha en eller flera Geschäftsführer, 6 § 1 st GmbhG. Aufsichtsrat i ett Aktiengesellschaft skall, såvida inte bolagsordningen anger ett högre antal, ha tre ledamöter, 95 § 1 och 2 meningen AktG, som utses på högst fyra år, 102 § 1 st AktG. Aufsichtsrat är dock aldrig beslutsfört med färre än tre ledamöter närvarande, 108 § 2 st 3 meningen AktG. I ett Aufsichtsrat som består av endast tre ledamöter kan alltså tillfälligt förhinder för en ledamot leda till att verksamheten förhindras.[505] Det högsta antalet ledamöter som kan utses är beroende av bolagets aktiekapital, 95 § 4 meningen AktG. Anledningen till att det finns en övre gräns är en önskan om att Aufsichtsrat skall hållas så litet att det behåller sin effektivitet.[506] Antalet ledamöter i Aufsichtsrat måste vara jämnt delbart med tre, 95 § 3 meningen AktG, vilket förklaras av att enligt 76 § BetrVG en tredjedel av posterna skall besättas av arbetstagarrepresentanter.[507]

Aktiengesetz regler om antalet ledamöter i Aufsichtsrat är tillämpliga endast i den mån arbetstagarrepresentationslagstiftningen inte innehåller avvikande bestämmelser, 95 § 5 meningen AktG.

[500] Struckmeyer i Bohannan v. Corporation Commission (se ovan i not 497) (ref i P.2d s 380); 22 U Chi L Rev (1954-55) s 758; 103 U Pa L Rev (1954-55) s 824 f och Sell & Fuge a a s 162.

[501] Gower i 69 Harv L Rev (1955-56) s 1389 f och Hamilton 1986 s 434.

[502] Se ovan i not 466.

[503] 22 U Chi L Rev (1954-55) s 757 ff; 103 U Pa L Rev (1954-55) s 826 och Sell & Fuge a a s 172 och 174 f. Motsatt ståndpunkt intas i 41 Va L Rev (1955) s 810, med en hänvisning till "public policy", samt av Gower a st.

[504] Se ovan i not 497.

[505] Mertens i Kölner Kommentar zum AktG § 95 Anm 10 och § 108 Anm 49.

[506] Hueck 1983 s 205 f.

[507] A a s 206 och Mertens a a § 95 Anm 9.

Bland de personliga förutsättningarna för ett uppdrag som Aufsichtsratsledmot skall här endast nämnas att enbart fysiska personer kan komma i fråga, 100 § 1 st AktG, samt att en person som huvudregel inte kan inneha uppdrag som ledamot i mer än tio bolag, 100 § 2 st 1 p AktG. Avsikten är att förhindra att en mängd uppdrag hindrar ledamoten från att ägna det enskilda bolaget tillräckig uppmärksamhet.[508]

Aktieägarrepresentanterna i Aufsichtsrat och Geschäftsführer i GmbH utses som huvudregel av bolagsstämman, 101 § 1 st 1 meningen AktG och 46 § 5 p jfrt m 48 § 1 st GmbHG.

Detsamma gäller arbetstagarrepresentanterna i de bolag som regleras av Montan-Mitbestimmungsgesetz.[509] I de bolag som regleras av Mitbestimmungsgesetz, Mitbestimmungsergänzungsgesetz eller Betriebsverfassungsgesetz väljs arbetstagarledamöterna direkt av arbetstagarna, 9 § MitbestG, 6 § 2 st MitbestErgG och 76 § 2 st 1 meningen BetrVG.

Såvida inte annat framgår av bolagsordningen sker valet med absolut majoritet, 133 § AktG och 45 § 2 st och 47 § 1 st GmbHG. Någon lagstadagd rätt för minoriteten att kräva representation i bolagsledningen finns inte i Västtyskland.[510] Möjligheten att garantera en minoritetsrepresentation genom bestämmelser i bolagsordningen är omstridd. Baumbach & Hueck anser att en dylik bestämmelse ej är tillåten,[511] medan Zöllner hävdar motsatsen.[512] Bolagsstämman är, förutom vid val av arbetstagarrepresentanter, inte bunden av något tidigare framställt valförslag,[513] 101 § 1 st 2 meningen AktG, och det finns inte heller några hinder mot att en ledamot omväljs.[514] Bolagsordningen kan bestämma att någon eller några ledamöter skall utses av viss aktieägare eller andelsägare,[515] eller av ägare till vissa aktier eller andelar, 101 § 2 st 1 meningen AktG och 6 § 3 st 2 meningen GmbHG. Bolagsordningen får inte överlåta till någon annan än bolagsstämman att utse mer än en tredjedel av ledamöterna i Aufsichtsrat, 101 § 2 st 4 meningen AktG.

104 § AktG öppnar möjligheten för domstol att utse ledamöter i Aufsichtsrat då det

[508] Hueck a st och Mertens a a § 100 Anm 11.

[509] Hueck 1983 s 217 och Mertens a a Anh § 96 Anm 130.

[510] Baums 1987 s 97 och von Rechenberg 1986 s 32.

[511] 1968 § 101 Anm 4.

[512] Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 94. Se också Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1331 (§ 47 Rn 5).

[513] Mertens a a § 101 Anm 15 och von Rechenberg 1986 s 31.

[514] Hueck 1983 s 207.

[515] Baums 1987 s 81 ff.

antal som utsetts understiger det enligt lag eller bolagsordning nödvändiga.

Suppleanter för Aufsichtsratsledamöter kan inte väljas, 101 § 3 st 1 meningen AktG. Det är dock möjligt att i samband med valet även utse ersättningsledamöter, vilka träder i tjänst om en ordinarie ledamot permanent bortfaller ur Aufsichtsrat,[516] 101 § 3 st 2 och 3 meningen AktG.

De Geschäftsführer som utsetts av stämman kan alltid, såvida inte bolagsordningen bestämmer annat, avsättas genom ett bolagsstämmobeslut,[517] 38 § GmbHG. Ett avsättningsbeslut i Aktiengesellschaften fordrar, såvida inte bolagsordningen bestämmer annat,[518] en kvalificerad majoritet om tre fjärdedelar av de avgivna rösterna, 103 § 1 st AktG. En aktieägarrepresentant som utsetts av någon annan än bolagsstämman kan alltid avsättas av den som utsett honom, 103 § 2 st 1 meningen AktG. Om bolagsordningens förutsättningar för att någon annan än bolagsstämman skall få utse en Aufsichtsratsledamot bortfaller, kan en redan utsedd ledamot avsättas genom stämmobeslut fattat med absolut majoritet, 103 § 2 st 2 meningen AktG.

En ledamot i Aufsichtsrat kan också, på begäran av Aufsichtsrat eller - såvitt gäller aktieägarrepresentanter i Aufsichtsrat som utsetts av någon annan än bolagsstämman - av ägare till aktier motsvarande minst en tiondel av aktiekapitalet eller ett nominellt belopp på 2 000 000 DEM, avsättas av domstol. Förutsättningen för ett avsättningsbelut är att det avseende den aktuelle ledamotens person föreligger en viktig grund för att avsätta honom, 103 § 3 och 4 st AktG.

7.6.5. Danmark, Finland, Norge och Sverige.

Även i de nordiska länderna är det som huvudregel bolagsstämman som utser styrelsens ledamöter, 49 § 2 st 1 meningen DASL, 32 § 1 st 1 meningen DApL, 8 kap 1 § 2 st 1 meningen finska ABL, 8 kap 1 § 2 st 1 meningen NASL och 8 kap 1 § 2 st ABL.

Ett undantag från huvudregeln återfinns, förutom i Finland,[519] i regleringen av arbetstagarnas rätt till styrelserepresentation.[520] Arbetstagarrepresentanterna väljs direkt

[516] Hueck 1983 s 208 och Mertens a a § 95 Anm 14 och § 101 Anm 70.

[517] Schmidt 1986 s 807.

[518] Bolagsordningen kan inte minska det erforderliga röstkravet till mindre än absolut majoritet, 133 § 1 st AktG. Se Henn 1984 s 57.

[519] Jfr 8 kap 1 § 2 st 1 och 2 meningen och 8 kap 11 § 3 st 1 och 2 meningen finska ABL och Taxell 1983 s 54 f.

[520] 49 § 2 st 3 och 4 meningen, 3-5 och 7 st DASL, 32 § 1 st 3 och 4 meningen, 2-4 och 6 st DapL, 8 kap 17 § och 8 kap 18 § 3-5 st jfrt m 8 kap 20 § 1 st NASL, 8 kap 1 § 5 st ABL och lagen (1987:1245) om styrelserepresentation för de privatanställda.

av arbetstagarna eller deras representanter.[521]

I Danmark och Finland kan genom bestämmelse i bolagsordningen ytterligare ett organ (represæntantskab respektive förvaltningsråd) inskjutas i bolagsorganisationen, mellan bolagsstämman och styrelsen, 59 § 1 st 1 meningen DASL och 8 kap 11 § 1 st 1 meningen finska ABL. Om ett danskt bolag inrättat ett repræsentantskab, kan bolagsordningen överlåta rätten att välja styrelseledamöter på detta organ, 59 § 3 st 3 meningen DASL. I ett finskt bolag som inrättat förvaltningsråd skall rådet, såvida inte annat framgår av bolagsordningen, utse styrelsens ledamöter, 8 kap 11 § 5 st 1 meningen finska ABL.

I Norge kan, och i vissa fall skall, bolagen ha en bedriftsforsamling,[522] 8 kap 18 och 22 §§ NASL. Om bedriftsforsamling finns skall denna välja styrelsens ledamöter, 8 kap 20 § 1 st 1 meningen NASL. I bolag som är helägda av staten skall dock styrelsevalet ske på bolagsstämman även om bolaget har bedriftsforsamling, 18 kap 3 § 1 st 1 meningen NASL. Stämmans starka ställning motiveras av att förvaltningen av statsegendom bör ske under starkare styrning och kontroll från ägarnas sida än vad som är fallet i privata bolag.[523] I de bolag som saknar bedriftsforsamling kan genom bestämmelse i bolagsordningen ett representantskap inrättas, 8 kap 23 § 1 st 1 meningen NASL. Om inte annat framgår av bolagsordningen är det, i överensstämmelse med tidigare förekommande praxis,[524] representantskapet som väljer styrelsens ledamöter, 8 kap 23 § 3 st 1 meningen NASL.

I samtliga fyra länder kan bolagsordningen föreskriva att styrelseledamöterna skall utses av någon annan än bolagsstämman, 49 § 2 st 2 meningen DASL, 32 § 1 st 2 meningen DApL, 8 kap 1 § 2 st 2 meningen finska ABL, 8 kap 1 § 2 st 2 meningen NASL och 8 kap 1 § 2 st ABL. I Danmark, Finland och Norge måste mer än hälften av styrelseledamöterna väljas av bolagsstämman, eller av repræsentantskabet (eller däremot svarande organ), 49 § 6 st DASL, 32 § 5 st DApL, 8 kap 1 § 2 st 2 meningen finska ABL och 8 kap 1 § 2 st 3 meningen NASL. I Sverige finns däremot ingen uttrycklig lagregel som begränsar det antal styrelseledamöter som genom bestämmelse i bolagsordningen kan väljas av annan än stämman. Det har därför ansetts att det är möjligt att låta någon annan än bolagsstämman utse samtliga styrelsens ledamöter.[525]

Enligt tidigare aktiebolagslagar fordrades särskilt tillstånd för att införa en bolagsordningsbestämmelse om att någon eller några styrelseledamöter skulle utses av någon

[521] 177 § 3 st 1 meningen och 4 st DASL, 136 § 3 st 1 meningen och 4 st DApL, 8 kap 17 § 1 och 2 st och 8 kap 18 § 3 st jfrt m 8 kap 20 § 1 st 2 meningen NASL och 7 § lagen (1987:1245) om styrelserepresentation för de privatanställda.

[522] Se närmare ovan i avsnitt 1.3.4.

[523] Mestad 1985 s 129 f.

[524] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 205 (§ 8-1, 2).

[525] Birke 1988 s 54 (med någon tvekan); Bökmark & Svensson 1989 s 40; Lind 1981 s 175 och Rodhe 1989 s 189. Jfr SOU 1990:1 Bilaga 2 s 67.

annan än bolagsstämman, 57 § 2 st 1910 års ABL och 77 § 2 st 1 meningen 1944 års ABL. En dylik bestämmelse ansågs inte kunna avse samtliga styrelseledamöter.[526]

Nial var tidigare, utan att ta uttrycklig ställning i frågan, tveksam till möjligheten att låta någon annan än bolagsstämman utse samtliga styrelsens ledamöter.[527] Enligt 21 § 1951 års FL kunde hela styrelsen i en ekonomisk förening utses av någon annan än stämman.[528] I 1987 års FL överenstämmer lagtextens ordalydelse (6 kap 1 § 2 st FL) med aktiebolagslagens motsvarande regel. I förarbetena anges uttryckligen att den nya regeln är avsedd att motsvara 21 § i 1951 års FL.[529] Under åberopande av uttalandet i propositionen ansluter sig även Nial nu, om än under protest med hänvisning till "associationsrättsliga grundsatser", till åsikten att bolagsordningen i ett aktiebolag kan ange att samtliga styrelsens ledamöter skall kunna utses av någon annan än bolagsstämman.[530] Även om uttalanden i förarbeten till senare lagar inte skall påverka tolkningen av en tidigare lag, kan aktiebolagslagens text tolkas så att den inte begränsar möjligheten att överlåta rätten att utse styrelseledamöter, varför den intagna ståndpunkten synes acceptabel. Oftast torde väl även aktieägarna ha kvar viss möjlighet att reagera genom att ändra bolagsordningen.[531]

Även en jämförelse mellan aktiebolagslagens och lagens om ekonomiska föreningar regler om revisorsval stöder den här framförda ståndpunkten. För aktiebolags revisorers del stadgas uttryckligen att inte alla får väljas utanför stämman, 10 kap 1 § 1 st 2 meningen ABL.[532] Om detsamma avsetts gälla även för styrelseval borde lagtexten i de två stadgandena ha varit likalydande. Vidare överensstämmer den här aktuella ordalydelsen i lagens om ekonomiska föreningar bestämmelse om revisorsval, 8 kap 1 § 1 st 2 meningen FL, med aktiebolagslagens motsvarande stadgande om styrelseval, 8 kap 1 § 2 st ABL. Regeln i lagen om ekonomiska föreningar anses medge att samtliga revisorer utses av någon annan än föreningsstämman.[533]

Aktiebolagslagens text avviker från aktiebolagsutredningens förslag, vilket överensstäm-

[526] SOU 1941:9 s 310; SOU 1971:15 s 204 f; Roos 1969 s 114 och Stenbeck m fl 1970 s 197.

[527] 1985 s 103.

[528] A st och Rodhe 1982 s 131.

[529] Prop 1986/87:7 s 101.

[530] Nial 1988 s 106 f.

[531] Svante Johansson i JT 1989/90 s 145 f. Jfr prop 1975:103 s 369.

[532] Se närmare om revisorsval nedan i avsnitt 7.7.1.

[533] Prop 1986/87:7 s 146 och Nial 1988 s 192.

de med regleringen i de övriga nordiska länderna.[534] Förslaget kritiserades i kommerskollegiums remissyttrande och i anslutning härtill anförde föredragande statsrådet "att det inte finns några bärande skäl för den av utredningen föreslagna regeln om att minst hälften av styrelseledamöterna alltid måste tillsättas av bolagsstämma."[535]

Av lagens organisations- och ansvarsfördelningssystem anses följa att rätten att utse styrelseledamöter inte får överlåtas på bolagets revisorer eller VD.[536] Frågan om styrelsen i ett svenskt bolag kan göras självförnyande är svårare att lösa.

För norsk rätts del följer direkt av lagtexten att rätten att utse styrelseledamöter inte kan överlåtas på styrelsen eller på enskild styrelseledamot,[537] 8 kap 1 § 2 st 3 meningen NASL. Detsamma har anförts för dansk och finsk rätts del.[538]

Som framgått ovan[539] är det inte ovanligt att en styrelse i ett bolag i England eller i USA har möjlighet att utse styrelseledamöter, åtminstone för att fylla uppkomna vakanser intill tiden för nästkommande bolagsstämma. För Sveriges del hävdar Sandström att regleringen "inte gärna [kan] utnyttjas därhän att styrelsen sätts i tillfälle att utse samtliga nya styrelseledamöter."[540] I propositionen till aktiebolagslagen anför föredragande statsrådet att situationen med en helt självförnyande styrelse, även om den kan vara otillfredsställande, knappast förekommer i praktiken.

"Fallet behöver därför knappast lagregleras. Skulle någon gång en styrelse missbruka en sådan bestämmelse har f ö aktieägarna alltid möjlighet att reagera exempelvis genom att ändra bolagsordningen."[541] I propositionen till lagen om ekonomiska föreningar anförs att det inte är "lämpligt att styrelsen utser sina egna ledamöter".[542]

Birke anför, utgående från organisations- och kompetensfördelningssynpunkter, att det enligt hans mening inte kan vara tillåtet att låta styrelsen vara till någon del

[534] SOU 1971:15 s 204 f och 49 § 2 st i förslaget till lagtext.

[535] Prop 1975:103 s 369.

[536] A st; prop 1986/87:7 s 101 (avseende ekonomiska föreningar); Kedner & Roos I 1988 s 193 (8:1.04) och Nial 1988 s 107. Jfr Taxell 1983 s 55.
För norsk rätts del hävdas motsatsen. Se Marthinussen & Aarbakke 1986 s 206 (§ 8-1, 5).

[537] Jfr Augdahl Aksjeselskapet s 249.

[538] Betænkning nr 540/1969 s 102; Werlauff 1983 s 115 och 145 och Taxell a st.

[539] Avsnitt 7.6.2. och 7.6.3.

[540] Sandström 1976 s 173. Se även Kedner & Roos I 1988 s 194 (8:1.04).

[541] Prop 1975:103 s 369.

[542] Prop 1986/87:7 s 101.

självförnyande.[543]

Vad gäller situationen att samtliga styrelseledamöter utses genom styrelsebeslut kan anföras att aktiebolagslagens kompetensfördelningssystem synes tala däremot. Styrelsen är det gentemot bolagsstämman underordnade organet, vilket i princip har att lyda stämmans instruktioner. Det kan därför hävdas vara principvidrigt att undandra bolagsstämman möjligheterna att utöva inflytande över styrelsens sammansättning.[544] Samma sakförhållanden kan även anföras till stöd för rakt motsatt ståndpunkt. Eftersom styrelseledamöterna är bolagets sysslomän, och de - oavsett om de valts av stämman eller ej - har att lyda stämmans instruktioner, saknas anledning att påtvinga bolagsstämman ett inflytande som aktieägarna inte önskar besitta. Om aktieägarna är missnöjda med ordningen i ett visst bolag kan de ändra bolagsordningen och därigenom öka sitt inflytande.[545] Oberoende av vem som utsett styrelseledamöterna gäller också samma regler för styrelsens arbete och ansvar.[546] Ståndpunkten att det enligt dagens lagstiftning är möjligt att genom en bestämmelse i bolagsordningen överlåta åt styrelsen att utse styrelsens ledamöter, vilket står i överensstämmelse med lagens ordalydelse, synes vara ägnad att leda till ett tillfredställande rättsläge.

7.6.5.1. Styrelsevalet.

I Norden är det majoritetsprincipen som är avgörande vid styrelseval.[547] Den som kan utöva rösträtt för så många aktier att han besitter majoriteten på bolagsstämman kan utse samtliga styrelsens ledamöter.[548] De nordiska lagarna innehåller således ingen motsvarighet till de amerikanska reglerna om cummulative voting,[549] och inte heller någon annan obligatorisk rätt till styrelserepresentation för minoritetsaktieägarna.[550] Om majoritetsaktieägarna

[543] Birke 1988 s 53 f. Se också Kedner & Roos a st och Nial 1988 s 107.

[544] Sandström 1976 s 172 f. Jfr Taxell 1983 s 54.

[545] Prop 1975:103 s 369.

[546] Dotevall 1989 s 128. Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 143 f (§ 8-1, 2) och Taxell 1983 s 58.

[547] Birke 1988 s 65; Taxell 1983 s 40 ff och Werlauff 1983 s 455.

[548] Bråthen 1982 s 71 f; Gomard 1986 s 124; Græsvænge & Thomsen 1985 s 214 (§ 49, 3); Skåre & Knudsen 1987 s 225 (§ 9-13, 3); Werlauff 1983 s 453 och 497 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 174.

[549] SOU 1971:15 s 205; Kedner & Roos I 1988 s 193 (8:1.03) och Werlauff 1983 s 55 f. Frågan om dylika regler skulle införas diskuterades i förarbetena till den danska och den norska lagen. Se för Danmarks del betænkning nr 362/1964 s 136 f och 140 f och betænkning nr 540/1969 s 99 f, och avseende Norge Ot prp nr 19 (1974-75) s 91 f.

[550] Prop 1975:103 s 251 f och Birke 1988 s 52 och 55.

önskar ge minoriteten representation i bolagets styrelse måste det därför ske på frivillig basis, t ex genom avtal.[551] En minoritetsrepresentation kan åstadkommas genom att minoritetsaktieägarna tillåts nominera en person till en styrelsepost, varefter stämman väljer den som nominerats.[552] En mer permanent lösning kan åstadkommas genom att minoritetsaktieägarna genom en bestämmelse i bolagsordningen ges rätt att välja en eller flera styrelseledamöter.[553] Det är också möjligt att i bolagsordningen uppställa från lagen avvikande röstregler, 77 § 1 meningen DASL, 58 § 1 meningen DApL, 9 kap 13 § 2 st 1 meningen finska ABL, 9 kap 13 § 3 st NASL och 9 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL. I bolagsordningen kan alltså t ex föreskrivas att styrelsen skall väljas genom en proportionell valmetod.[554]

Med undantag för norska bolag skall styrelseledamöternas mandatperiod anges i bolagsordningen, 4 § 1 st 6 p och 49 § 7 st 2 meningen DASL, 4 § 6 p DApL, 2 kap 3 § 1 st 6 p och 8 kap 1 § 3 st 1 meningen finska ABL och 2 kap 4 § 6 p och 8 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL.

I Norge är styrelseledamöternas mandatperiod som huvudregel två år, 8 kap 2 § 1 st 1 meningen NASL. Bolagsordningen kan stadga en annan uppdragstid, 8 kap 2 § 1 st 2 meningen NASL.

Mandatperioden får inte överstiga fyra år, 49 § 7 st 3 meningen DASL, 8 kap 1 § 3 st 2 meningen finska ABL, 8 kap 2 § 1 st 2 meningen NASL och 8 kap 1 § 3 st 2 meningen ABL.

Genom att utnyttja de ovan beskrivna möjligheterna att åstadkomma en särreglering i bolagsordningen är det i ett nordiskt bolag fullt möjligt att t ex utse styrelsens ledamöter genom staggered voting.[555] Även i ett bolag som inte begagnar sig av en proportionell valmetod kan det vara av intresse att minska risken för att samtliga styrelsemedlemmar byts ut på en gång.[556] En kontinuitet i ledningen kan vara av godo för hela bolaget, då därigenom erfarenheten av

[551] Werlauff 1983 s 232 f.

[552] Hemström i Perspektiv på arbetsrätten 1983 s 172 f (avseende styrelserepresentation för det almänna och för de anställda).

[553] Birke a st; Bråthen 1982 s 72; Gomard 1986 s 124 f; Græsvænge & Thomsen 1985 s 214 f (§ 49, 3); Kedner & Roos I 1988 s 193 (8:1.03); Roos 1969 s 112 ff; Taxell 1983 s 55; Werlauff 1983 s 117 och 453 f och Werlauff & Nørgaard 1987 s 174 f.

[554] SOU 1971:15 s 237; prop 1975:103 s 406; Gomard 1986 s 124 f; Kedner & Roos I 1988 s 248 (9:13.02); Skåre & Knudsen 1987 s 225 (§ 9-13, 3) och 226 (§ 9-13, 4); Taxell 1983 s 42; Werlauff 1983 s 453 och 454; Werlauff & Nørgaard 1987 s 174. Jfr Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 552 (§ 47 Rn 16).

[555] SOU 1990:1 Bilaga 2 s 66; Skåre & Knudsen 1987 s 145 (§ 8-1, 1) och Stenbeck m fl 1970 s 197.

[556] Birke 1988 s 22; Hjejle i UfR 1931 B s 283; Rodhe 1989 s 190 och Werlauff 1983 s 397.

tidigare misstag kan föras vidare.[557]

Däremot kan - liksom är fallet i England och Västtyskland - staggered voting troligen inte användas för att avskräcka någon som önskar lägga ett fientligt take over bud på bolaget. En styrelseledamot kan alltid avsättas av den som valt honom, 50 § 1 st 3 meningen DASL, 8 kap 2 § 1 st 3 meningen finska ABL, 8 kap 3 § 1 st 3 meningen NASL och 8 kap 2 § 1 st 1 meningen ABL, d v s i normalfallet av bolagsstämman.[558]

7.6.5.2. Omröstningen.

Även om omröstningar är sällsynta på svenska bolagsstämmor,[559] framstår de rättsliga frågorna i samband med styrelseval tydligt vid en granskning av omröstningsreglerna varför dessa bestämmelser kommer att upptas till granskning i detta avsnitt.

Bortsett från i Danmark är aktiebolagslagarnas huvudregel för omröstningar att beslut fattas med absolut majoritet, d v s med mer än hälften av de avgivna rösterna, 9 kap 13 § 1 st 1 meningen finska ABL, 9 kap 13 § 1 st 1 meningen NASL och 9 kap 13 § 1 st 1 meningen ABL.

I Danmark anses att det normala majoritetskravet endast innebär ett krav på relativ majoritet,[560] 77 § 1 meningen DASL och 58 § 1 meningen DApL.

Vid val görs ett undantag från kravet på absolut majoritet, och lagen nöjer sig här med att kräva relativ majoritet, 9 kap 13 § 1 st 2 meningen finska ABL, 9 kap 13 § 2 st 1 meningen NASL och 9 kap 13 § 1 st 2 meningen ABL. Ett i lagen intaget (om än fakultativt) krav på endast relativ majoritet vid val är en nyhet i svensk rätt, införd genom i 1975 års aktiebolagslag.

Åsikten att det vid val bör vara tillräckligt med relativ majoritet har gamla anor i Sverige. Redan Hagströmer hävdade att huvudregeln var att beslut fordrade absolut majoritet. Vid val däremot ansåg han att "i öfverensstämmelse med stadgad praxis, relativ pluralitet [måste] anses tillfyllestgörande."[561] Den stadgade praxis som hänvisas

[557] Jfr SOU 1986:23 s 131 f.

[558] Se vidare nedan i avsnitt 7.6.5.4.

[559] Bolagsstämmans beslutsfattande behandlas närmare nedan i kapitel 9.

[560] UfR 1957 s 88, där en bestämmelse om "simpel Stemmeflerhed" inneburit att beslut - i och för sig i en fråga om val - kunnat fattas med relativ majoritet; Græsvænge & Thomsen 1985 s 282 (§ 77, 2); Ricard i UfR 1977 B s 154 och 155 och Werlauff 1983 s 457. På sidan 450 f är Werlauff mer tveksam. Även här anser han dock att "det i praksis [må] antages, at relativ majoritet er tilstrækkelig." Cit s 451.

[561] 1872 s 232.

till i det citerade uttalandet är hämtad ur bolagsordningsbestämmelser.[562] 1848 års aktiebolagslag innehöll inga bestämmelser om bolagsstämma och följdriktigt inte heller några regler om bolagsstämmobeslut.

I aktiebolagsutredningens förslag fanns inte regeln om relativ majoritet vid val upptagen,[563] utan det var först i lagrådsremissen som föredragande statsrådet, med hänvisning till norsk rätt, anförde att det var en "riktig lösning" att val som företagits med relativ majoritet var giltiga.[564]

För äldre norsk rätts del anför Augdahl att relativ majoritet måste accepteras vid val; "ellers ville det ofte være umulig å få istand et valg."[565] Någon motivering till varför ett valsystem med voterings- och kontrapropositioner inte skulle kunna användas vid val lämnas dock ej.

Regeln att val förrättas med relativ majoritet har främst fördelen att förfarandet blir enklare då man slipper arbeta med voterings- respektive kontrapropositioner.[566] Vidare kan en regel om relativ majoritet leda till att ovidkommande personliga hänsyn och konflikter ej (varken medvetet eller omedvetet) blir avgörande för valprocedurens utformning, och därigenom indirekt för valets utgång.[567]

Det kan även anföras argument mot ett krav på endast relativ majoritet vid val. Om t ex en styrelseledamot skall väljas och det är tre personer föreslagna till posten, finns risken att den som utses kommer att besitta endast en minoritets förtroende.[568] Problemet kan relativt enkelt lösas genom en förutseende ledning av valförfarandet,[569] t ex genom provval.

Det bör observeras att ordföranden lojalt torde böra sträva efter att majoritetsaktieägarnas vilja tillåts bli avgörande för beslutens utformning. Han har annars stundom i praktiken vissa möjligheter att diktera besluten efter eget huvud. Trolle ger ett roande exempel på en situation då en mötesledare åstadkommer ett beslut i enlighet med sina egna preferenser för stek till middag, trots att han var ensam bland de röstande om sin åsikt.[570]

[562] A a s 232 not 4 och Nial 1988 s 140.

[563] SOU 1971:15 s 237.

[564] Prop 1975:103 s 406.

[565] Augdahl Aksjeselskapet s 323.

[566] Jfr Taxell 1983 s 42.

[567] Nial 1985 s 139 (jfr det förkortade avsnittet i 4 uppl 1988 s 140 f).

[568] Nial 1985 s 139. Jfr Nial 1988 s 140 och Werlauff 1983 s 450 f.

[569] Gomard 1986 s 126 och Ricard i UfR 1977 B s 155 f.

[570] UfR 1957 B s 177 f. Exemplet finns även kortfattat refererat av Ricard i UfR 1977 B s 156.

I engelska public companies är huvudregeln att varje styrelseledamot måste väljas för sig.[571] För nordisk rätts del synes frågan mer tveksam. Om de som nominerats inför valet inte är fler än antalet lediga platser synes ostridigt att samtliga kan utses genom ett beslut.[572] Det torde också vara meningslöst att kräva mer än ett beslut då samtliga är överens om resultatet. Något mer invecklad blir problemställningen om antalet nominerade personer överstiger det antal som skall väljas. Kedner & Roos hävdar generellt att såvida inte annat framgår av bolagsordningen besätts samtliga lediga styrelseposter på en gång.[573] Nial å andra sidan anför att då "förslag står kvar på för många personer måste omröstning ske om alla kvarstående nominerade, *en i sänder.*"[574] Varken Kedner & Roos eller Nial motiverar sitt ställningstagande.

Sec 292 (1) CA motiveras av att ingen skall behöva rösta på en styrelseledamot han inte har förtroende för bara för att den person den röstande önskar skall erhålla en styrelsepost.[575] Även för nordisk rätts del synes det vara ett berättigat önskemål att varje enskild styrelseledamot skall åtnjuta förtroende hos så många aktieägare som möjligt.[576] Såväl Kedner & Roos' som Nials ståndpunktstaganden synes vara förenliga med detta önskemål. I de fall röstsedlar används kommer omröstningen att avse samtliga lediga styrelseposter på en gång. På varje röstsedel får aktieägarna ange namnen på de personer de önskar välja. De som fått flest antal röster är valda. Om omröstningen å andra sidan sker genom upprop måste en person i taget föreslås stämman. Om valet skulle avse olika tänkbara kombinationer av sammansättningar av styrelsen skulle antingen valproceduren bli praktiskt ogenomförbar[577] eller vissa aktieägare riskera att tvingas rösta för personer de inte önskar invalda i styrelsen.

7.6.5.3. Dispositiva regler.

När det gäller möjligheten att avvika från lagens regler om röstning vid val, uppvisar de olika lagarna vissa skillnader.

[571] Se sec 292 (1) CA, och härom ovan i avsnitt 7.6.2.

[572] Nial 1988 s 167 f och Kedner & Roos I 1988 s 248 (9:13.03).

[573] A st. Se även Birke 1988 s 68; F. Kaijser & C. Riberdahl, Kommunallagen m m (6 uppl 1983) s 382 f och 384 (om val i kommunfullmäktige); Roos 1969 s 135 f och Werlauff & Nørgaard 1987 s 174.

[574] 1988 s 168 (kurs här). Jfr Werlauff 1983 s 452.

[575] Se ovan i avsnitt 7.6.2.

[576] Se vad som ovan i inledningen till avsnitt 7.6.5.1. anförts om majoritetsprincipen.

[577] Om t ex sju personer nominerats till en styrelse som skall bestå av fem ledamöter finns 21 olika kombinationer.

Enligt dansk rätt kan avvikelse från röstreglerna för bolagsstämman endast ske genom bestämmelser i bolagsordningen, 77 § 1 meningen DASL och 58 § 1 meningen DApL.

Även i Finland kan avvikelse från reglerna göras genom bestämmelser i bolagsordningen, 9 kap 13 § 2 st 1 meningen finska ABL. Dessutom kan bolagsstämman före valet besluta att det skall företas med absolut majoritet, 9 kap 13 § 1 st 3 meningen finska ABL. En avvikelse från regeln att val vid lika röstetal skall avgöras genom lottning, 9 kap 13 § 1 st 4 meningen finska ABL, måste sålunda ske genom en reglering i bolagsordningen.[578]

I Norge kan bolagsstämman före valet besluta att det skall hållas omval om ingen kandidat erhåller mer än hälften av rösterna, 9 kap 13 § 2 st 2 meningen NASL. Omvalet förutsätts ske mellan endast de två kandidater som erhållit flest röster i den första omgången.[579] I bolagsordningen kan dessutom införas särregler om erforderlig röstmajoritet, och om avvikelse från lagens bestämmelse om lottdragning vid lika röstetal, 9 kap 13 § 3 st NASL.

Svensk rätt medger att bolagsstämman före ett val beslutar att valet vid lika röstetal skall avgöras på annat sätt än genom lottdragning, 9 kap 13 § 1 st 3 meningen ABL.[580] Det är också möjligt att i bolagsordningen införa särskilda regler avseende erforderlig röstmajoritet och effekterna av lika röstetal, 9 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL.

I RÅ 1951 nr 34 har motsvarande stadgande i 1944 års aktiebolagslag, 119 § 2 st 1 meningen jfrt m 119 § 1 st 6 p, vilket utan att någon saklig ändring i här aktuellt hänseende varit avsedd[581] överförts till 1975 års lag, inte ansetts medge ett bolagsordningsstadgande om att bolagsstämmobeslut vid lika röstetal skulle avgöras av skiljemän.[582] "Skälet därtill torde ha varit att det ansetts stridande mot aktiebolagslagstiftningens grunder att tillägga en utomstående rätt att på dylikt sätt avgöra ett bolagsstämmobesluts innehåll."[583]

Sammanfattningsvis kan konstateras att alla lagarna tillåter att valproceduren särregleras i bolagsordningen. En förändring av valproceduren genom ett vanligt bolagsstämmobeslut är inte tillåtet i Danmark, medan det i Norge (till viss del) och i Sverige är möjligt att genom stämmobeslut avvika från lagens

[578] Taxell 1983 s 42.

[579] Ot prp nr 19 (1974-75) s 225; Marthinussen & Aarbakke 1987 s 225 (§ 9-13, 3) och Skåre & Knudsen 1987 s 225 (§ 9-13, 3).

[580] Regeln upptogs, med en hänvisning till norsk rätt, i lagrådsremissen. Se prop 1975:103 s 406. Av vad som anförts strax ovan framgår att föredragande statsrådets uppfattning om norsk rätt ej var helt korrekt. Se Nial 1988 s 171.

[581] SOU 1971:15 s 237.

[582] Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 315 (§ 9-13, 6).

[583] Nial i SvJT 1955 s 258.

regel om effekten av lika röstetal. I Finland kan bolagsstämman besluta att valet skall ske med absolut majoritet, men inte avvika från regeln om lottdragning vid lika röstetal.

7.6.5.4. Avsättning av styrelseledamöter.

En styrelseledamot kan alltid avsättas av den som valt honom, 50 § 1 st 3 meningen DASL,[584] 33 § 1 st 3 meningen DApL, 8 kap 2 § 1 st 3 meningen finska ABL,[585] 8 kap 3 § 1 st 3 meningen NASL[586] och 8 kap 2 § 1 st 1 meningen ABL,[587] d v s i normalfallet av bolagsstämman.

UfR 1976 s 755. I en bolagsordning stadgades följande. "Af bestyrelsens medlemmer afgår det ældst valgte medlem hvert år, de første 4 år efter lodtrækning. Fratrædende medlemmer kan genvælges." Trots bolagsordningens bestämmelse avsattes och omvaldes under lång tid samtliga styrelsens ledamöter. Vid en bolagsstämma 1975 avsattes alla styrelseledamöter. En av dem omvaldes inte, vilket föranledde honom att klandra beslutet. Domstolen fann att bolagsordningen ej hindrade det aktuella förfarandet.

1976 års fall åberopas i den danska doktrinen som stöd för tolkningen av 50 § 1 st 1 meningen DASL.[588] En alternativ möjlighet vore att fallet angår tolkning av bolagsordning.[589] Som påpekas av Werlauff[590] så finner sig domstolen inte "med fornøden sikkerhed" kunna anse den aktuella bestämmelsen som ett mellan stiftarna ingått avtal som förhindrade att ledamoten avsattes. Domstolens ordval kan tyda på att man försökt tolka bestämmelsen. Stadgandet i fråga talar enbart om när styrelseledamot skall avgå och säger ingenting om förutsättningarna för han skall kunna avsättas i förtid. Med denna tolkning skulle alltså domen endast innebära att den avsatte ledamoten ej lyckats bevisa att den under lång tid i praktiken tillämpade valproceduren innebar att bolagsordningsbestämmelsen skulle tolkas så som han hävdade. Fallets

[584] Gomard 1986 s 125 och 126 f; Græsvænge & Thomsen 1985 s 227 (§ 50, 4) och Werlauff 1983 s 121, 122 f och 455.

För äldre dansk rätts del föreslogs att styrelsen skulle kunna avsättas i förtid om avsättningsbeslutet fattades med samma majoritet som fordrades för bolagsordningsändring. Se Hjejle i UfR 1931 B s 281. Även andra lösningar anfördes. Se t ex C. Torp, Den danske selskabsret (København 1919) s 245.

[585] Taxell 1983 s 57 f.

[586] Augdahl Aksjeselskapet s 264 f; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 211 (§ 8-3, 3) och 212 f (§ 8-3, 6) och Skåre & Knudsen 1987 s 146 (§ 8-3, 2).

[587] SOU 1971:15 s 205; prop 1975:103 s 370; Bökmark & Svensson 1978 s 33; Hagströmer 1872 s 246 f; Karlgren 1929 s 240; Kedner & Roos I 1988 s 195 (8:2.01); Nial 1988 s 106; Philipson 1947 s 83 f; Rodhe 1989 s 190 och Stenbeck m fl 1970 s 198.

[588] Gomard 1986 s 125 och Werlauff 1983 s 122 f.

[589] Græsvænge & Thomsen 1985 s 226 (§ 50, 3) och Werlauff & Nørgaard 1987 s 325 och 330. En dylik tolkning skall ske utgående från objektiva kriterier. Se Werlauff 1983 s 220.

[590] 1983 s 123.

värde som illustration till bolagsstämmans rätt att i alla situationer kunna avsätta av stämman valda styrelseledamöter synes med denna tolkning vara relativt ringa.[591]

Den som förvärvat tillräckligt många aktier för att ha majoriteten på stämman har en principiell rätt att omedelbart ersätta hela den gamla styrelsen med sina egna kandidater.[592] Rättsläget påverkas inte ens av om de avsatta styrelseledamöterna undantagsvis skulle ha en på avtal baserad rätt att kräva arvode avseende hela sin mandatperiod.[593]

Som ovan[594] antytts torde stämmans rätt att avsätta styrelsens ledamöter medföra att det inte är möjligt att begagna regler om staggered voting i syfte att avskräcka den som planerar att lägga ett fientligt take over bud på ett bolag.[595] De formella kraven på bolagsstämmobeslut kan dock skärpas genom bolagsordningsbestämmelser, 77 § 1 meningen DASL, 58 § 1 meningen DApL, 9 kap 13 § 2 st 1 meningen finska ABL, 9 kap 13 § 3 st NASL och 9 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL. Eventuellt kan - till skillnad från vad som är fallet i England och Västtyskland, där majoritetskraven på avsättningsbeslut finns fastslagna i lag - staggered voting fungera avskräckande om tillsättningsreglerna samverkar med en bestämmelse som uppställer krav på kvalificerad majoritet för beslut om att styrelseledamöter skall avsättas. Det bör dock observeras att den som utsett en styrelseledamot har en lagstadgad rätt att kräva att ledamotens uppdrag upphör i förtid. Det torde inte vara möjligt att genom bestämmelser i bolagsordningen ta ifrån stämman rätten att när som helst avsätta de av stämman valda styrelseledamöterna.[596] En regel om kvalificerad majoritet som innebär att styrelsens ledamöter i praktiken blir oavsättliga, riskerar därför att bli bedömd som lagstridig.[597]

Werlauff & Nørgaards bedömning är till och med "at alt, hvad der besværliggør den frie afskedigelsesret - herunder forhøjet majoritetskrav /.../ m v - er udelukket."[598] Härvid synes författarna emellertid ej tillräckligt uppmärksamma distinktionen mellan bolagsstämmans rätt att fritt avsätta styrelsens ledamöter och möjligheterna att ändra de formella förutsättningarna för att bolagsstämmobeslut skall kunna fattas.

[591] Se, om fallets betydelse för verkningarna av aktieägaravtal, nedan i avsnitt 9.5.4.2.

[592] Gomard 1986 s 125; Græsvænge & Thomsen 1985 s 227 (§ 50, 4); Taxell 1983 s 58; Werlauff 1983 s 122 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 176 f.

[593] Rt 1930 s 481, där t o m en styrelseledamot som innehade sitt uppdrag i kraft av en bestämmelse i bolagsordningen, ansetts kunna avsättas då han misskött sig, och UfR 1976 s 755.

[594] Avsnitt 7.6.5.1.

[595] Betænkning nr 540/1969 s 102 och Græsvænge & Thomsen 1985 s 227 (§ 50, 4).

[596] Werlauff & Nørgaard 1987 s 176.

[597] SOU 1990:1 Bilaga 2 s 65.

[598] A a s 177.

7.6.6. Sammanfattning.

Ett aktiebolags verksamhet leds direkt eller indirekt av bolagets styrelse, varför valet av styrelseledamöter får särskilt stor vikt. Generellt sett är det två grupper som givits möjlighet att utse styrelseledamöter: kapitalägarna och arbetstagarna. Genomgående gäller att de styrelseledamöter som representerar aktieägarna in dubio utses av bolagsstämman. Undantag från bolagsstämmans rätt att välja styrelse kan göras genom bestämmelse i bolagsordningen. I England, i USA samt eventuellt även i Sverige är det t o m möjligt att överlåta rätten att utse styrelseledamöter på styrelsen själv.

I många stater i USA har minoriteten genom stadganden om cumulative voting givits viss rätt till styrelserepresentation. Någon lagstadgad rätt till minoritetsrepresentation finns ej i något annat av de här undersökta rättsområdena. Det är dock möjligt att i bolagsordningen införa avvikande bestämmelser, t ex om rätt att kumulera röster. Bolagsordningen kan även innehålla regler om staggered voting. I England och Västtyskland är det inte möjligt att använda staggered voting som ett effektivt medel mot fientliga take over bud. I de nordiska länderna synes en viss avskräckande effekt kunna uppnås, dock ej i samma grad som är fallet i USA.

Styrelsevalet följer majoritetsprincipen. Valet sker förutom i Västtyskland in dubio med relativ majoritet. Valförfarandet kan särregleras i bolagsordningen och till viss del även genom bolagsstämmobeslut före valet.

I England och i de nordiska länderna kan en styrelseledamot alltid, oberoende av skälen härför, avsättas av den som utsett honom. Detsamma gäller i Västtyskland, varvid dock beslutet, såvida inte annat framgår av bolagsordningen, fordrar kvalificerad majoritet

7.7. Revisorsval.

En revisor "har till uppgift att granska bolagets årsredovisning jämte räkenskaperna samt styrelsens och VD:s förvaltning."[599] Revisorer väljs som huvudregel av bolagsstämman, 10 kap 1 § 1 st 1 meningen ABL (avsnitt 7.7.1.). Även aktieägarminoriteten har ansetts ha ett berättigat krav på att få utöva inflytande över revisionen i bolaget. Det har därför tillskapats möjligheter för minoriteten att efter yrkande på bolagsstämma få en minoritetsrevisor utsedd, 10 kap 1 § 4 st ABL (avsnitt 7.7.2.). I avsnitt 7.7.2. kommer även minoritetsaktieägarnas rätt att enligt 10 kap 14 § ABL begära utseende av särskild granskningsman och att enligt 10 kap 3 § 5 st ABL begära auktoriserad revisor

[599] Rodhe 1989 s 206.

att behandlas.

Eftersom revisorns uppgift är att kontrollera hur bolaget sköts, och kontrollen sker i syfte att skydda ett flertal intressenters intressen,[600] är det även av intresse att undersöka reglerna för avsättande av revisor (7.7.3.).

7.7.1. Revisor.

Antalet revisorer skall anges i bolagsordningen,[601] 2 kap 4 § 6 p ABL. Aktiebolagslagen och HGB[602] innehåller ingen regel om det minsta antal revisorer som skall utses.

Rättsläget skiljer sig härvid från vad som gäller i försäkrings- och bankaktiebolag, vilka båda måste ha minst två revisorer, 10 kap 1 § 1 st 1 meningen FRL och 3 kap 1 § 1 st 1 meningen BRL. Det högre minimiantalet revisorer motiveras av bankers och försäkringsbolags "särart" och "betydelsefulla verksamhet".[603]

Danska börsnoterade bolag måste ha minst två revisorer, varav den ene måste vara "statsautoriseret", 84 § 1 st DASL. Eftersom anpartsselskaber inte kan börsnoteras saknar anpartsselskabsloven motsvarande bestämmelse.[604]

Revisorn anses emellertid vara ett obligatoriskt bolagsorgan, varför bolagsordningen ej torde kunna ange att antalet revisorer skall understiga en.[605]

Revisorskravet finns uttryckligen stadgat i 8 kap 1 § 1 st 1 meningen FL. Detsamma är fallet i 82 § 1 st 1 meningen DASL, 63 § 1 st 1 meningen DApL, sec 384 (1) CA, 10 kap 1 § 1 st 1 meningen finska ABL och 10 kap 1 § 1 st 1 meningen NASL.

Ett undantag från kravet på prövning av årsbokslutet föreligger för mindre

[600] Se t ex SOU 1971:15 s 249 f; prop 1975:103 s 242 och 244; Kedner & Roos I 1988 s 263; Moberg 1986 s 36 f och 53; Nial 1988 s 190 f och 196; Rodhe i Balans 6/77 s 4 f och d s 1989 s 174 f och 213.

[601] Det är sålunda inte helt korrekt att, såsom i prop 1986/87:12 Band 1 s 256, påstå att stämman i ett aktiebolag fritt kan bestämma antalet revisorer.

[602] Genom en lagändring 1986 (BGBl I 1985 s 2355) flyttades de västtyska bestämmelserna angående årsbokslut och revisorer, i stort sett utan saklig ändring, från Aktiengesetz till HGB. Se Schmidt 1986 s 685 f.

[603] SOU 1984:27 s 284; Ds E 1980:6 s 292 och prop 1986/87:12 Band 1 s 256. I propositionen till försäkringsrörelselagen nöjer sig föredragande departementschefen med att konstatera att det föreslagna stadgandet överensstämmer med äldre rätt. Se prop 1981/82:180 s 231.

[604] Werlauff 1987 s 102 not 74.

[605] SOU 1983:36 s 23; prop 1981/82:171 s 6; prop 1984/85:30 s 9; LU 1981/82:38 s 2; Lind 1981 s 204; Moberg 1986 s 73; Nial 1988 s 190; Rodhe 1989 s 206. Jfr Fischer m fl 1987 s 375 (Anh § 42 Rn 1); Hueck 1983 s 253 och 261 och Schmidt 1986 s 690.

GmbH,[606] 316 § 1 st 2 meningen HGB.

Revisorskravet framgår även indirekt av kravet på att minst en av bolagsstämman utsedd revisor skall vara auktoriserad eller godkänd, 10 kap 3 § 1 st ABL. Vidare är det en förutsättning för vinstutdelning att årsredovisningen granskats av revisorerna.

Vinstutdelning kan bara ske av de vinstmedel som framgår av den fastställda balansräkningen, 12 kap 2 § 1 st ABL. Årsredovisningen, inklusive balansräkningen, skall granskas av bolagets revisorer, 10 kap 7 § 1 st ABL. Balansräkningen fastställs av ordinarie bolagsstämma, 9 kap 5 § 2 st 1 p ABL, där även revisionsberättelsen skall framläggas, 9 kap 5 § 1 st ABL.

I Västtyskland kan årsredovisningen endast fastställas om den prövats av revisor, 316 § 1 st 2 meningen HGB.[607] Vinstutdelning kan endast ske av den vinst som framgår av årsredovisningen, 174 § 1 st 2 meningen AktG.[608]

En revisor är dock alltid tillräckligt.[609]

Revisor utses som huvudregel av bolagsstämman, 10 kap 1 § 1 st 1 meningen ABL.[610] Frågan om på offentliga revisorer har diskuterats men ej föranlett lagstiftning.[611] Om flera revisorer skall utses är det möjligt att genom bestämmelse i bolagsordningen överlåta valrätten på någon annan, 10 kap 1 § 1 st 2 meningen ABL,[612] dock ej på styrelsen eller VD.[613]

I England har styrelsen möjlighet att fylla uppkomna vakanser intill nästkommande

[606] Balser m fl 1987 s 76; Fischer m fl 1987 s 375 (Anh § 42 Rn 1); Schmidt 1986 s 880 och H. Sudhoff, Rechte und Pflichten des Geschäftsführers einer GmbH (12 Aufl Köln 1987) s 72.

[607] Claussen i Kölner Kommentar zum AktG § 162 Anm 32; Fischer m fl 1987 s 386 (Anh § 42 Rn 36) och Hueck 1983 s 260 (§ 27 IV 1).

[608] Hueck 1983 s 262.

[609] Kedner & Roos 1988 s 267 (10:1.01) och Moberg 1986 s 73. Jfr Claussen a a § 163 Anm 10 och Marthinussen & Aarbakke 1986 s 334 (§ 10-1, 3).

[610] 82 § 1 st 1 meningen DASL, 63 § 1 st 1 meningen DApL, sec 384 (1) CA, 10 kap 1 § 1 st 2 meningen finska ABL, 10 kap 1 § 1 st 1 meningen NASL och 318 § 1 st 1 meningen HGB.

[611] SOU 1970:41 s 96 ff och 128; SOU 1983:36 s 44 ff; prop 1975:103 s 243 ff; prop 1984/85:30 s 15 f och Kedner & Roos I 1988 s 264 (10 kap 01).

[612] 82 § 1 st 4 meningen DASL (se härom Græsvænge & Thomsen 1985 s 301 (§ 82, 6)); 63 § 1 st 4 meningen DApL; 10 kap 1 § 1 st 3 meningen finska ABL och 318 § 1 st 2 meningen HGB (vad gäller GmbH).

[613] SOU 1983:36 s 41; SOU 1984:27 s 284; prop 1975:103 s 419; prop 1986/87:7 s 146 (avseende ekonomiska föreningar); Kedner & Roos I 1988 s 267 (10:1.01) och Lind 1981 s 207. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 300 (§ 82, 5) och Werlauff 1983 s 126.

ordinarie bolagsstämma, sec 384 (4) CA.[614] I västtyska GmbH är det möjligt att genom bestämmelse i bolagsavtalet överlåta rätten att utse revisorer på bolagsledningen.[615]

Minst en revisor måste alltid väljas av stämman. I ekonomiska föreningar är det möjligt att i stadgarna föreskriva att samtliga revisorer skall utses på annat sätt än genom föreningsstämmobeslut,[616] 8 kap 1 § 1 st 2 meningen FL.

Enligt norsk och västtysk rätt (i Västtyskland dock endast vad gäller Aktiengesellschaften) kan revisorer inte utses av någon annan än bolagsstämman eller domstol.[617]

Val av revisor sker genom vanligt bolagsstämmobeslut, varvid det är tillräckligt med relativ majoritet, 9 kap 13 § 1 st 2 meningen ABL.

I Västtyskland sker valet, såvida inte annat framgår av bolagsordningen, med absolut majoritet,[618] 133 § AktG och 47 § 1 st GmbHG.

I 1944 års aktiebolagslag fanns regler om en proportionell valmetod för de fall att mer än en revisor skulle utses, 105 § 3 st 1944 års ABL. De övriga nordiska länderna ansåg det svenska systemet vara allt för invecklat,[619] och i 1975 års aktiebolagslag återfinns minoritetsskyddet i samband med revisorsval enbart i bestämmelserna om minoritetsrevisor, 10 kap 1 § 4 st ABL, och om särskild granskningsman,[620] 10 kap 14 § ABL. Den som besitter röstmajoriteten på bolagsstämman kan alltså idag ensam utse bolagets revisor.[621]

I 1944 års aktiebolagslag stadgades jäv för styrelseledamot och VD vid revisorsval, 117 § 2 st 1944 års ABL. Om styrelseledamöterna samtidigt var majoritetsaktieägare kunde alltså bolagets ordinarie revisorer komma att utses av aktieägarminoriteten,[622] ett förhållande som fått motivera att reglerna om jäv för styrelsens ledamöter och VD vid

[614] Se härom Pennington 1985 s 778.

[615] Fischer m fl 1987 s 380 (Anh § 42 Rn 16).

[616] Prop 1986/87:7 s 146 och Nial 1988 s 192.

[617] Claussen a a § 163 Anm 4; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 334 f (§ 10-1, 4); von Rechenberg 1986 s 38 och Skåre & Knudsen 1987 s 240 (§ 10-1, 3).

[618] Claussen a a § 163 Anm 9; Fischer m fl 1987 s 379 (Anh § 42 Rn 16) samt ovan i avsnitt 7.6.4. Se angående valförfarandet i de nordiska länderna ovan i avsnitt 7.6.5.1.-3.

[619] SOU 1971:15 s 251.

[620] SOU 1971:15 s 250; prop 1975:103 s 419 och Nial 1988 s 158.

[621] Kedner & Roos I 1988 s 265 (10 kap 01) och 268 (10:1.01) och Rodhe 1989 s 207.

[622] SOU 1941:9 s 453 och Stenbeck m fl 1970 s 313. Se för ett exempel RÅ 1947 H 21, vilket gällde motsvarande stadgande i 1910 års aktiebolagslag, 77 § 2 st.

revisorsval numera avskaffats.[623] Detsamma är fallet i lagen om ekonomiska föreningar, jfr 7 kap 3 § FL. Den utredning som ligger till grund för lagen "finner det dock naturligt att styrelseledamöter i vanliga fall inte deltar i valet av revisorer."[624] Det är möjligt att utredningens åsikt är riktig. Några rättsliga effekter kan den dock inte beräknas medföra. Taxell uttrycker förhållandet på följande sätt: "När ett ärende för en aktieägare är förknippat med ett personligt intresse motsatt bolagets - utan att jäv formellt föreligger - kan god sed vanligen anses förutsätta att aktieägaren avhåller sig från att rösta."[625]

Bolagsstämman kan vidare välja att även utse revisorssuppleanter, 10 kap 3 § 1 st ABL.[626] Bestämmelser om suppleanter för revisorer behöver ej finnas i bolagsordningen (jfr 2 kap 4 § 6 p ABL). Att lagen inte uppställer något krav härom innebär givetvis inget hinder mot att en bestämmelse om revisorssuppleanter intas i bolagsordningen.[627]

Enligt finsk rätt måste minst en suppleant utses då bolaget bara har en fysisk person som revisor,[628] 10 kap 1 § 2 st 2 meningen finska ABL.

7.7.2. Minoritetsskyddsregler.

Varje aktiebolag måste ha minst en auktoriserad eller godkänd revisor, 10 kap 3 § 1 st ABL.[629] Trots de kvalifikationskrav som ställs på revisorerna har det ansetts "naturligt att minoriteten ibland kan ha svårt att känna förtroende för revisorer som har tillsatts av en gentemot minoriteten avogt inställd majoritet."[630] Minoriteten har därför givits ett visst inflytande över revisorsvalen.

[623] SOU 1971:15 s 228 och prop 1975:103 s 391 f.

[624] SOU 1984:9 s 189.

[625] Taxell 1983 s 32. Jfr också Werlauff 1987 s 66 f, vilken i samband med motsvarande situationer avseende bolagsstämmoordföranden talar om "fair mødeledelse".

[626] 82 § 1 st 3 meningen DASL, 63 § 1 st 3 meningen DApL, 10 kap 1 § 2 st 1 meningen finska ABL och 10 kap 1 § 1 st 1 meningen NASL. Se för västtysk del Claussen a a § 163 Anm 12.

[627] SOU 1971:15 s 251; prop 1975:103 s 419; prop 1986/87:12 Band 1 s 257 (avseende bankrörelselagen); Birke 1988 s 23 och 100; E. Gabrielsson, L. Persson & H. Wunderman, Försäkringsrörelselagen (1983) s 188; Lind 1981 s 208; Moberg 1986 s 79 och Rodhe 1989 s 207. Jfr Werlauff & Nørgaard 1987 s 252.

[628] Taxell 1983 s 107.

[629] Motsvarande krav finns i 83 § 2 st DASL, 64 § 2 st DApL, sec 389 (1) CA, 10 kap 2 § 1 st 1 meningen NASL och 319 § 1 st HGB.

I Finland finns inget krav på kvalificerade revisorer i mindre bolag, jfr 10 kap 4 § 1, 2 och 4 st finska ABL.

[630] Prop 1975:103 s 252. Se också Kedner & Roos I 1988 s 264 f (10 kap 01). Jfr Gomard 1986 s 241.

För försäkringsaktiebolag har försäkringsinspektionens tillsynsverksamhet fått motivera att inga regler om minoritetsrevisor eller särskild granskningsman intagits i lagen.[631] Lagstiftaren synes ej hysa samma tillit till bankinspektionens kontroll. Se 3 kap 2 § BRL.

7.7.2.1. Minoritetsrevisor.

Varje enskild aktieägare kan hos länsstyrelsen begära utseende av en minoritetsrevisor för bolaget.[632] En förutsättning för att länsstyrelsen skall kunna agera är att ett förslag om att framställa begäran om minoritetsrevisor framlagts på bolagsstämma där revisorsval skall ske eller frågan om att utse minoritetsrevisor angetts i kallelsen, och därvid biträtts av ägare till en tiondel av samtliga aktier eller till en tredjedel av de vid stämman företrädda aktierna, 10 kap 1 § 4 st ABL.[633] Om kallelsen till en bolagsstämma anger att revisorsval skall förekomma synes ärendet om begäran om att minoritetsrevisor skall utses kunna behandlas utan att just detta ärende har angetts i kallelsen.[634] Det kan inte erfordras att det är en av de aktieägare som röstat för att minoritetsrevisor skall utses som framställer begäran till länsstyrelsen.[635]

82 § 2 st DASL, som i övrigt överensstämmer med 10 kap 1 § 4 st ABL, saknar bestämmelse om rätt för ägare till en tredjedel av de vid stämman företrädda aktierna att påkalla utseende av minoritetsrevisor. Se 82 § 2 st 1 meningen DASL. I anpartsselskaber är kravet satt till en fjärdedel av andelskapitalet, 63 § 2 st DApL.

I Norge har ägare till aktier motsvarande en tiondel av aktiekapitalet rätt att kräva att revisor utses av domstol om bolagsstämma avslagit ett förslag om val av revisor, 10 kap 1 § 2 st 1 meningen NASL. En förutsättning för att domstolen skall bifalla minoritetens begäran är att den vilar på "rimelig grunn",[636] 10 kap 1 § 2 st 2 meningen NASL. Rätten att kräva minoritetsrevisor kan utövas även av ägare till rösträttslösa

[631] Gabrielsson m fl 1983 s 187.

[632] Enligt västtysk rätt tillkommer motsvarande rätt dessutom Vorstand och Aufsichtsrat, 318 § 3 st 1 meningen HGB.

[633] 10 kap 1 § 3 st finska ABL.

[634] SOU 1971:15 s 235; prop 1975:103 s 402; prop 1986/87:7 s 129 (avseende ekonomiska föreningar) och Kedner & Roos I 1988 s 242 (9:10.04). Jfr Gomard 1986 s 253 not 16; Græsvænge & Thomsen 1985 s 301 (§ 82, 8) och Werlauff 1983 s 407.

Jfr även, avseende begäran om att särskild granskningsman skall utses, prop 1986/87:7 s 171; Græsvænge & Thomsen 1985 s 321 (§ 95, 1) och Taxell 1983 s 132. Jfr dock 124 § 4 st 1 meningen AktG; Henn 1984 s 98 f och Kronstein & Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 142 Anm 18.

[635] Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 302 (§ 82, 13). Jfr även a a s 322 (§ 95, 6). Jfr även Henn 1984 s 115 och Taxell 1983 s 132.

[636] Se härom Marthinussen & Aarbakke 1986 s 335 f (§ 10-1, 6).

aktier,[637] 9 kap 3 § 2 st 1 meningen NASL. En norsk revisor kan enbart utses på obestämd tid, 10 kap 5 § 1 st 1 meningen NASL. Revisorsval är alltså inget obligatoriskt ärende på en bolagsstämma och kan därför bara behandlas om frågan framgår av stämmans dagordning, 10 kap 5 § 1 st 2 meningen NASL. Följdriktigt kan även minoritetsaktieägarnas rätt att påverka revisorsvalet endast utövas när frågan om revisorsval upptagits på dagordningen.[638]

I Västtyskland kan minoritetsrevisor begäras av dels ägare till aktier motsvarande en tiondel av aktiekapitalet, dels ägare till aktier med ett nominellt värde av minst 2 000 000 DEM, 318 § 3 st 1 meningen HGB. Det västtyska systemet uppvisar även andra speciella drag. Om förutsättningarna för att domstolen skall kunna ingripa är uppfyllda, avsätts den av bolagsstämman valda revisorn och ersätts med en som utsetts av domstolen,[639] 318 § 3 st 1 meningen HGB. Ett förordnande av minoritetsrevisor är beroende av motiven för begäran. Domstolen har att "einen anderen Abschlußprüfer zu bestellen, wenn dies aus einem in der Person des gewählten Prüfers liegenden Grund geboten erscheint, inbesondere wenn Besorgnis der Befangenheit besteht", 318 § 3 st 1 meningen HGB. Den västtyska regleringen motsvarar motiven för det svenska stadgandet om minoritetsrevisor.[640]

Ägare till en tiondel av samtliga aktier har möjlighet att påkalla att en extra stämma hålls, 9 kap 6 § 2 meningen ABL. En minoritet av tillräcklig storlek behöver därför inte invänta en ordinarie bolagsstämma för att få en minoritetsrevisor tillsatt.[641] Även en enskild aktieägare har möjlighet att väcka förslag om utseende av minoritetsrevisor.[642] Härvid fordras att han till bolagets styrelse framställer skriftligt yrkande i så god tid att ärendet kan tas med i kallelse till stämma som skall hållas för annat ändamål, 9 kap 7 § ABL. I syfte att förhindra att en minoritetsaktion kommer som en överraskning kan förslag om utseende av minoritetsrevisor inte väckas på en extra stämma utan att ärendet angetts i kallelsen.[643]

Det är en medveten konsekvens av pluralitetskravens utformning att det i praktiken blir

[637] Skåre & Knudsen 1987 s 239 (§ 10-1, 2). Se även Marthinussen & Aarbakke 1986 s 361 (§ 10-13, 3) och, avseende krav på utseende av särskild granskningsman i Västtyskland, Henn 1984 s 115 och Kronstein & Zöllner a a § 142 Anm 27.

[638] Skåre & Knudsen 1987 s 239 (§ 10-1, 2).

[639] Claussen i Kölner Kommentar zum AktG § 163 Anm 23 f och 27 och Schmidt 1986 s 690.

[640] Prop 1975:103 s 252.

[641] SOU 1971:15 s 252; prop 1975:103 s 420; prop 1986/87:7 s 147; prop 1986/87:12 Band 1 s 258; Kedner & Roos I 1988 s 269 (10:1.05) och Lind 1981 s 208.

[642] Moberg 1986 s 233.

[643] Jfr 9 kap 17 § 3 st 3 p ABL. Se SOU 1971:15 s 252 (jfr även s 272); prop 1986/87:7 s 147 (jfr även s 171); prop 1986/87:12 Band 1 s 258; Kedner & Roos I 1988 s 269 (10:1.05) och Lind 1981 s 208. Jfr även Moberg 1986 s 243.

lättare att få en minoritetsrevisor tillsatt i mindre bolag än i större.[644] Effekten mildras dock till viss del av möjligheten att få minoritetsrevisor utsedd genom att samla en tredjedel av de vid stämman närvarande aktierna,[645] 10 kap 1 § 4 st 1 meningen ABL. I 1975 års aktiebolagslags ursprungliga lydelse uppställdes kravet på kvalificerade revisorer endast för bolag vars bundna egna kapital översteg en miljon kronor, 10 kap 3 § 1 st 1975 års ABL i dess lydelse före den 1 januari 1983. Behovet av en möjlighet att få en minoritetsrevisor tillsatt ansågs därför vara större i små bolag.[646] Frågan berördes inte i förarbetena till ändringen av 10 kap 3 § ABL.[647]

Antalet av länsstyrelsen utsedda minoritetsrevisorer är begränsat till högst en,[648] 10 kap 1 § 4 st 1 meningen ABL. Minoritetsrevisorn fyller samma funktion som de revisorer som valts av bolagsstämman. En minoritetsrevisor ingår i bolagets ordinarie revisorsorgan, men tjänstgör endast till och med den ordinarie stämma som hålls under räkenskapsåret efter det år han utsetts, 10 kap 1 § 4 st 2 meningen ABL. Om minoritetsaktieägarna önskar bibehålla minoritetsrevisorn, och revisorsval ej skall ske på den ordinarie stämman, måste alltså begäran om att få nytt förordnande behandlad, framställas i så god tid att ärendet kan tas upp i kallelsen till stämman.

I England kan handelsministern[649] på en minoritets begäran "appoint one or more competent inspectors to investigate the affairs of a company", sec 431 (1) och (2) CA.

7.7.2.2. Särskild granskningsman.

Som nämndes i föregående avsnitt ingår en minoritetsrevisor i bolagets ordinarie revisorsorgan. I vissa situationer, t ex inför en planerad skadeståndstalan mot styrelsens ledamöter, kan det finnas önskemål hos minoriteten att utreda händelser som inträffat före det löpande räkenskapsåret.[650] Det kan även stundom vara motiverat med en särskild undersökning av enbart ett visst agerande eller ett visst förhållande i bolaget. Aktiebolagslagen ger därför en minoritet av aktieägarna rätt att framtvinga att en särskild granskningsman

[644] SOU 1971:15 s 252 och Kedner & Roos I 1988 s 269 (10:1.04).

[645] SOU 1971:15 s 252 och Nial 1988 s 183.

[646] Prop 1975:103 s 419 f.

[647] Prop 1981/82:171 s 8 f och 13.

[648] Se härom och till det följande SOU 1971:15 s 252; SOU 1983:36 s 42; prop 1975:103 s 420 f; prop 1986/87:7 s 148 (avseende ekonomiska föreningar); prop 1986/87:12 Band 1 s 258 (avseende banker); FT 1954 s 31; Kedner & Roos I 1988 s 270 (10:1.05); Lind 1981 s 208 f och Moberg 1986 s 237. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 301 (§ 82, 10-11); Skåre & Knudsen 1987 s 240 (§ 10-1, 2); Taxell 1983 s 107 och Werlauff 1983 s 468.

[649] "The Secretary of State for Trade."

[650] Jfr Hueck 1983 s 203 och Kronstein & Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 142 Anm 2.

utses genom länsstyrelsens försorg, 10 kap 14 § 1 st ABL.[651]

Västtyska revisorer[652] har till enda uppgift att granska årsredovisningen,[653] 316 § 1 st 1 meningen HGB. I särskilda granskningsmäns[654] arbetsuppgifter ingår att pröva åtgärder vidtagna av bolagsledningen,[655] 142 § AktG, d v s närmast vad som i Sverige kallas förvaltningsrevision (se 10 kap 7 § 1 st ABL). Däremot är det inte möjligt för särskilda granskningsmän att pröva årsredovisningen i dess helhet.[656] Här begränsas framställningen till att behandla de västtyska granskningsmännen i den funktion som motsvaras av det svenska granskningsinstitutet.

I GmbH har varje delägare[657] rätt till insyn i bolagets bokföring,[658] 51 a § 1 st GmbHG. Regeln kritiseras av Schmidt.[659] Även om också Lutter är tveksamt inställd till bestämmelsen anför han lugnande följande. "Obwohl nun aber § 51 a GmbHG vom *Gesetzgeber* sicherlich nicht genügend bedacht worden ist, darf man doch *dem Gesetz* selbst nicht den Willen zum Chaos unterstellen."[660] Rättigheten behöver inte utövas personligen utan som fullmäktige kan utnyttjas t ex en revisor, som på grund av sitt yrke har tystnadsplikt.[661] Lagen saknar bestämmelser om särskild granskning.[662]

I Västtyskland kan särskild granskningsman i Aktiengesellschaften, på begäran av en aktieägarminoritet, även utses i syfte att pröva de värderingar som gjorts i årsredovisningen, 258 § AktG. Granskningsman kan också, på begäran av enskild aktieägare, utses i samband med viss koncernbildning, 315 § AktG.

Förfarandet och kraven på minoritetens storlek överensstämmer i stora delar med vad som gäller vid utseende av minoritetsrevisor.

För dansk rätts del är kravet på minoritetens storlek satt till 25 procent av aktiekapitalet, 95 § 2 st 1 meningen DASL och 76 § 2 st 1 meningen DApL, vilket kritiserats som

[651] 95 § 1 och 2 st DASL, 76 § 1 och 2 st DApL, 10 kap 14 § 1 st finska ABL, 10 kap 13 § 1 st NASL och 142 § 2 och 4 st AktG.

[652] "Abschlußprüfer."

[653] Fischer m fl 1987 s 385 (Anh § 42 Rn 31 f); Henn 1984 s 51 och Kübler 1986 s 267.

[654] "Sonderprüfer."

[655] Henn 1984 s 89 och Kronstein & Zöllner a a § 142 Anm 8 f.

[656] Kronstein & Zöllner a a § 142 Anm 10 f.

[657] Grunewald i ZHR 146 (1982) s 215.

[658] Balser m fl 1987 s 103 f (Rn 267); Kübler 1986 s 239 och S. Schwarz, Die GmbH als Konzerntochtergesellschaft (Bielefeld 1988) s 45 f.

[659] 1986 s 782 ff.

[660] Lutter i ZGR 1982 s 5 (kurs i original).

[661] Fischer m fl 1987 s 481 f (§ 51a Rn 14). Jfr även Lutter i ZGR 1982 s 13.

[662] Jfr Grunewald a a s 217 f och Lutter a a s 7 f och 9, vilka båda betonar insynsrättens betydelse som medel för kontroll av bolagsledningen.

en allt för hög gräns.[663] I Danmark är det vidare en förutsättning för att särskild granskningsman skall utses genom skifterettens försorg att inte minoritetens förslag bifallits av bolagsstämmans majoritet, 95 § 2 st 1 meningen DASL. Om förslaget bifalles av stämman utses granskningsmannen av bolaget,[664] vilket anses kunna ha betydelse för bolagets anseende utåt.[665] Möjligheten att genom majoritetsbeslut bifalla minoritetsförslaget kan dock inte utnyttjas för att hindra minoriteten från att utöva sin rätt. Minoritetsaktieägarna kan vända sig till domstol med begäran om en särskild granskare för att undersöka ett annat tema än det som omfattas av stämmans beslut och även med begäran om en annan granskningsman än den bolaget utsett.[666]

I Västtyskland kan även ägare av rösträttslösa aktier kräva att en särskild granskningsman utses.[667] Även i västtysk rätt är det vidare uttryckligen stadgat att bolagsstämmans majoritet kan utse särskild granskningsman, 142 § 1 st AktG. Beslutet, som ej kan delegeras,[668] fattas med absolut majoritet.[669] Om granskningsman utses av bolagsstämman är minoritetens möjligheter att få till stånd en alternativ granskning beroende av den av bolagsstämman utseddes personliga kvalifikationer, såsom hans kunskaper och tillförlitlighet samt även om han är jävig,[670] 142 § 4 st 1 meningen AktG.

Trots att de finska, norska och svenska aktiebolagslagarna saknar uttryckliga bestämmelser därom torde det vara möjligt för bolagsstämmans majoritet att besluta om särskild granskning av tidigare åtgärder eller beslut.[671] En av bolagsstämman beslutad frivillig granskning måste här vara utan betydelse för minoritetens rätt att påkalla särskild granskning enligt 10 kap 13 § NASL eller 10 kap 14 § ABL respektive finska ABL.[672]

Ett generell skillnad gentemot regleringen av förfarandet vid utseende av minoritetsrevisor föreligger i och med att det inte finns någon begränsning i det antal särskilda granskningsmän som kan utses.[673]

[663] Gomard 1986 s 242 och 255.

[664] Werlauff 1983 s 133 och 433. Se även a a s 459.

[665] Gomard 1986 s 253.

[666] Græsvænge & Thomsen 1985 s 322 (§ 95, 6) och Werlauff 1983 s 471.

[667] Henn 1984 s 115.

[668] Kronstein & Zöllner a a § 142 Anm 19.

[669] A a § 142 Anm 17.

[670] Henn 1984 s 99 och Kronstein & Zöllner a a § 142 Anm 37.

[671] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 360 (§ 10-13, 1); Skåre & Knudsen 1987 s 257 (§ 10-13, 1) och Taxell 1983 s 131.

[672] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 361 f (§ 10-13, 4); Skåre & Knudsen 1987 a st och s 257 f (§ 10-13, 3).

[673] SOU 1971:15 s 273; prop 1975:103 s 438; prop 1986/87:7 s 172 (avseende ekonomiska föreningar); prop 1986/87:12 Band 1 s 278 (avseende banker); Moberg 1986 s 245; Rodhe 1989 s 212 och Taxell 1983 s 132.

I propositionen till aktiebolagslagen hävdar föredragande statsrådet att det torde finnas behov av att förordna mer än en särskild granskningsman endast "om granskningsuppgiften är omfattande eller särskilt komplicerad."[674] Även då flera olika minoritetsgrupper begär särskild granskning, kanske avseende olika tidsperioder eller åtgärder, torde emellertid flera granskningsmän kunna komma ifråga.[675] En av en minoritet begärd undersökning skulle annars lätt kunna förhindras genom att en konkurrerande aktieägargrupp lägger beslag på granskningsmannen.[676] Eventuellt kan kanske den beskrivna situationen anses vara särskilt komplicerad och därigenom motivera ett med föredragande statsrådets uttalande överensstämmande beslut om utseende av flera granskningsmän.

I det förslag som underställs bolagsstämman skall anges vad granskningen skall avse. Eftersom det är tänkbart att eventuella oegentligheter ej framkommer förrän i och med själva granskningen är det inte möjligt att kräva någon exakt precisering av granskningstemat.[677]

I FT 1950 s 35, som behandlar motsvarande stadgande i 1944 års aktiebolagslag,[678] beskrivs ett fall där granskning begärts avseende "styrelsens åtgärder i förhållande till andra än" en viss person. Begäran ansågs vara tillräckligt precis för att medge att det begärda förordnandet meddelades. - I 1944 års aktiebolagslag gjordes ingen direkt skillnad på minoritetsrevisor och särskild granskningsman. För båda användes termen minoritetsrevisor. Nial beskriver 1950 års fall som "förordnande av minoritetsrevisor med specialuppdrag".[679] Det är tänkbart att det generella granskningstema som angavs i fallet ej skulle betraktas som tillräckligt preciserat idag.

I aktiebolagsutredningen föreslogs att länsstyrelsen skulle göra en prövning av om det anförts rimliga skäl för att utse en särskild granskningsman innan sådan förordnades.[680] Utredningens förslag avvisades av föredragande statsrådet med motiveringen att det skulle vara olämpligt att anförtro länsstyrelsen en dylik prövningsrätt.[681]

Enligt dansk rätt skall särskild granskningsman utses "såfremt skifteretten finder [anmodningen] tilstrækkeligt begrundet", 95 § 2 st 3 meningen DASL och 76 § 2 st 3

[674] Prop 1975:103 s 438. Se också SOU 1971:15 s 273; prop 1986/87:7 s 172; prop 1986/87:12 Band 1 s 278; Kedner & Roos I 1988 s 321 (10:14.01) och Moberg a st.

[675] SOU 1941:9 s 466 f och Stenbeck m fl 1970 s 322.

[676] Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 257 f (§ 10-13, 3).

[677] SOU 1971:15 s 272; prop 1975:103 s 437; prop 1986/87:7 s 171; prop 1986/87:12 Band 1 s 277; Gomard 1986 s 254; Kedner & Roos a st samt även Marthinussen & Aarbakke 1986 s 361 (§ 10-13, 2).

[678] 109 § 1 st 1944 års ABL.

[679] SvJT 1955 s 258.

[680] SOU 1971:15 s 273.

[681] Prop 1975:103 s 438.

meningen DApL.[682] I Norge skall en begäran om särskild granskningsman bifallas om den har "rimelig grunn", 10 kap 13 § 2 st 2 meningen NASL.

Även i England krävs att aktieägarna kan visa goda skäl för sin begäran,[683] sec 431 (3) CA. I Norwest Holst Ltd v Department of Trade[684] har däremot handelsministern ej ansetts behöva motivera att en inspektör utses för att granska bolagets affärer.[685]

Även i Finland skall länsstyrelsen endast bifalla minoritetens framställan "om vägande skäl för granskningen anses föreligga", 10 kap 14 § 2 st 2 meningen finska ABL. Ansökan bör bifallas om den "gör det sannolikt att det förekommit missbruk, felaktiga dispositioner, vårdslöshet eller försummelser etc och att en granskning är ägnad att utreda påtalade förhållanden och skapa klarhet." Om å andra sidan ansökan "är framställd i syfte att skada bolaget eller annars uppenbart obefogad, bör den förkastas."[686]

Även i Västtyskland synes kraven ställas högre än i Sverige.[687] Minoritetens begäran skall bifallas "wenn Tatsachen vorliegen, die den Verdacht rechtfertigen, da bei dem Vorgang Unredlichkeiten oder grobe Verletzungen des Gesetzes oder der Satzung vorgekommen sind", 142 § 2 st 1 meningen AktG. Rätten att begära att särskild granskningsman utses är således inriktad på att avslöja missförhållanden i bolaget. Däremot prövar domstolen inte huruvida en särskild granskning är ägnad att uppfylla det angivna syftet.[688]

Har ett förslag väckts om granskning av viss omfattning, och förslaget antagits av en minoritet av föreskriven storlek torde ett bindande minoritetsbeslut föreligga, åtminstone i sådan mån att majoriteten ej kan anses ha rätt att göra minoritetens rätt verkningslös genom att anta förslaget och utse en särskild granskningsman, men samtidigt begränsa hans granskningsrätt.[689] Även länsstyrelsen torde, vad avser granskningens omfattning, inom de av lagen uppställda ramarna vara bunden av det antagna förslaget.[690]

I Danmark och i Norge skall domstolen göra en prövning av de skäl som anförts för minoritetens begäran, 95 § 2 st 3 meningen DASL, 76 § 2 st 3 meningen DApL och 10 kap 13 § 2 st 2 meningen NASL. För dansk del har därför det i ansökan framställda

[682] Se härom Græsvænge & Thomsen 1985 s 322 (§ 95, 9).

[683] Pennington 1985 s 757.

[684] [1978] Ch 201, [1978] 3 All ER 280.

[685] Se även Pennington 1985 s 757 f.

[686] Taxell 1983 s 132.

[687] Henn 1984 s 116.

[688] Kronstein & Zöllner a a § 142 Anm 32.

[689] SOU 1941:9 s 466 och Stenbeck m fl 1970 s 321. Se för dansk rätts del Græsvænge & Thomsen 1985 s 322 (§ 95, 6) och Werlauff 1983 s 471.

[690] Stenbeck m fl 1970 s 321 f. Jfr också RÅ 1962 H 9, refererat strax nedan.

granskningstemat karaktären av en yttre ram för domstolen.[691] I de norska lagförarbetena förutsattes utan begränsningar att domstolen kan precisera granskningstemat.[692] Marthinussen & Aarbakke vill emellertid, med hänvisning till UfR 1985 s 536, även för norsk rätts del se det framställda yrkandet som en yttre ram vid domstolens avgörande.[693]

När särskild granskningsman (med nuvarande terminologi) utsågs enligt 1910 års aktiebolagslag kunde hans uppdrag ej omfatta en avslutad redovisningsperiod.[694] I och med 1944 års aktiebolagslag ändrades rättsläget så att en avslutad revision ej längre utgjorde hinder mot att särskild granskningsman utsågs.[695] 1975 års aktiebolagslag synes ej ha medfört några förändringar i detta avseende.[696]

RÅ 1954 nr 44. Fallet gällde en ekonomisk förening. Vid samma föreningsmöte som, avseende föregående räkenskapsår, godkände styrelsens redovisning och enhälligt meddelade styrelseledamöterna ansvarsfrihet framställdes ett yrkande om särskild granskning. RegR:n fann inga hinder föreligga mot att särskild granskningsman utsågs.

För norsk rätts del hävdar Skåre & Knudsen, med hänvisning till att äldre rätt krävde att frågan om särskild granskning skulle tas upp i samband med behandlingen av årsredovisningen (70 § 1 st a 1957 års NASL), att det utan att ärendet angivits i kallelsen endast är möjligt att ta upp frågan om granskning av det senaste räkenskapsåret.[697] Marthinussen & Aarbakke intar motsatt ståndpunkt och hävdar, med hänvisning bland annat till svensk rätt, att lagtextens ordalydelse inte ger utrymme för den av Skåre & Knudsen hävdade inskränkningen.[698]

I Västtyskland stadgar lagen uttryckligen att granskningen kan avse åtgärder som vidtagits upp till fem år tidigare, 142 § 2 st 1 meningen AktG.

En särskild fråga är huruvida en särskild granskning kan avse en tidsperiod för vilken styrelseledamöterna och VD meddelats ansvarsfrihet. Frågan har behandlats några gånger i praxis.

[691] UfR 1985 s 536, där det gjordes en kraftig reducering av de förhållanden som skulle granskas, och Gomard 1986 s 254.

[692] Instilling 1970 s 148.

[693] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 363 (§ 10-13, 8).

[694] Förslag till lag om aktiebolag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar, afgifna af därtill utsedde kommitterade, 1908, motiven, s 53 ff och RÅ 1946 nr 42, där den ordinarie revisorn hade slutfört sitt arbete avseende det år för vilket granskning begärts.

[695] Nial i SvJT 1948 s 492. Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 257 (§ 10-13, 2) och Werlauff 1983 s 435.

[696] S. Lindskog, Särskild granskningsman enligt aktiebolagslagen (1988) s 26 f.

[697] A st.

[698] 1986 s 361 (§ 10-13, 2).

I FT 1952 s 108 beskrivs ett fall där KM:t upphävt ett förordnande om särskild granskare i vad avsåg år för vilka ansvarsfrihet beviljats. Fallet är svårtolkat.[699] Bland andra faktorer som betonas hade det protokoll där ansvarsfrihetsbeslutet fanns infört undertecknats av bland annat de aktieägare som begärt förordnande av särskild granskare.

RÅ 1954 nr 44, refererat strax ovan.

RÅ 1962 H 9. Länsstyrelsen hade utsett en särskild granskningsman (enligt dagens terminologi) och i strid med det av minoritetsaktieägarna framställda förslaget begränsat granskningsmannens befogenheter till år för vilka ansvarsfrihet ej beviljats. Begränsningen upphävdes av RegR:n.

En särskild granskningsman, likväl som en minoritetsrevisor, har rätt till arvode av bolaget.[700] Det torde därför kunna krävas att en särskild granskningsman inte lägger ned tid och arbete på att undersöka något som, t ex på grund av beviljad ansvarsfrihet, saknar betydelse.[701] Härvid riskerar svårbemästrade gränsdragningsproblem att uppkomma. Visserligen sägs i lagens förarbeten att särskild granskning har "karaktär av en extraordinär åtgärd, som avses skola ifrågakomma när det föreligger eller kan misstänkas föreligga oegentligheter eller andra missförhållanden i bolaget som bör utredas genom en specialundersökning."[702] Bortsett från att den person som skall utföra granskningen i lagtexten kallas för granskare och inte för revisor har dock det i förarbetena angivna syftet med granskningsinstitutet ej kommit till uttryck i lagen. Inte heller har länsstyrelsen ansetts böra kunna pröva motiven till en begärd granskning.[703]

Inte ens i dansk rätt, där det erfordras att en begäran om utseende av särskild granskningsman är "tilstrækkeligt begrundet", 95 § 2 st 3 meningen DASL och 76 § 2 st 3 meningen DApL, anses det föreligga något hinder mot att utse granskningsman för tid avseende vilken redovisningen godkänts av stämman.[704]

[699] Nial i SvJT 1955 s 258.

[700] Rätten till arvode framgår uttryckligen av 95 § 4 st 1 meningen DASL, 76 § 4 st 1 meningen DApL, 10 kap 14 § 4 st 3 meningen finska ABL, 10 kap 13 § 5 st 2 meningen NASL och 146 § AktG.

Se för svensk rätts del SOU 1971:15 s 273; prop 1975:103 s 439; prop 1986/87:7 s 172; prop 1986/87:12 Band 1 s 278; Kedner & Roos I 1988 s 322 (10:14.03) och Moberg 1986 s 246. Jfr Kronstein & Zöllner a a § 142 Anm 41 och § 146 Anm 4 och 6; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 364 (§ 10-13, 11); Skåre & Knudsen 1987 s 259 (§ 10-13, 8) och Werlauff 1983 s 434.

[701] Stenbeck m fl 1970 s 323 och Nial a st.

[702] SOU 1971:15 s 272. Se också SOU 1971:15 s 273; prop 1975:103 s 437; prop 1986/87:7 s 171; prop 1986/87:12 Band 1 s 277; Kedner & Roos I 1988 s 321 (10:14.01); Moberg 1986 s 243 och Rodhe 1989 s 219.

[703] Prop 1975:103 s 438.

[704] Græsvænge & Thomsen 1985 s 321 (§ 95, 4).

Jfr även, för norsk rätts del, Skåre & Knudsen 1987 s 257 (§ 10-13, 2).

Då det således kan tänkas att utseende av särskild granskningsman begärs av andra skäl än att aktieägarminoriteten vill ställa styrelsen till svars för vidtagna åtgärder,[705] synes det saknas skäl att ej medge granskning även av åtgärder som omfattas av beviljad ansvarsfrihet.

Skåre & Knudsen synes, med hänvisning till granskningsinstitutets funktion att avslöja kritikvärda förfaranden, inta motsatt ståndpunkt.[706]

I Västtyskland skall granskningen i Aktiengesellschaft uttryckligen grundas på misstanken om missförhållanden i bolaget, 142 § 2 st 1 meningen AktG. Även här finns viss möjlighet att åstadkomma en vidare granskning. En aktieägarminoritet som äger aktier motsvarande 5 % av aktiekapitalet eller aktier till ett nominellt värde av 1 000 000 DEM kan genom domstols försorg framtvinga en särskild granskning av de värderingar som gjorts i årsredovisningen, 258 § 2 st 2 meningen AktG.

Vidare måste uppmärksammas att en beviljad ansvarsfrihet endast befriar från skadeståndsansvar för beslut och åtgärder om vilka bolagsstämman vid sitt beslutsfattande haft väsentligen riktiga och fullständiga uppgifter, 15 kap 5 § 4 st ABL. Övriga beslut och åtgärder under en tidsperiod för vilken ansvarsfrihet beviljats måste därför under alla omständigheter kunna omfattas av en särskild granskning.[707] Slutligen bör även beaktas att en bolagslednings agerande ofta påverkas av vad som inträffat tidigare. Som exempel kan nämnas att styrelseledamöternas ställning som bolagets sysslomän torde medföra en skyldighet att i görligaste mån mildra ogynnsamma effekter av en tidigare åtgärd.[708] I syfte att undersöka styrelsens handlande måste en särskild granskningsman rimligtvis ha möjlighet att granska även de förutsättningar som agerandet i fråga bygger på.[709]

I överensstämmelse med regeringsrättens avgöranden i RÅ 1954 nr 44 och RÅ 1962 H 9 synes en rimlig slutsats vara att det minoritetsaktieägarförslag som framläggs för bolagsstämman kan innefatta en begäran om att en särskild granskningsman skall utses för granskning även av en tidsperiod som omfattas av beviljad ansvarsfrihet.[710] I den mån granskningsmannens arvodesräkning sedermera visar sig omfatta åtgärder som bedöms som betydelselösa får problemet lösas genom att bolaget vägrar betala räkningen i föreliggande

[705] Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 321 (§ 95, 3); Taxell 1983 s 131 och Werlauff 1983 s 434. Jfr också, angående skälen till en insynsbegäran i GmbH, Fischer m fl 1987 s 479 (§ 51a Rn 3); Grunewald i ZHR 146 (1982) s 222 f och Lutter i ZGR 1982 s 2 och 4 f.

[706] 1987 s 258 f (§ 10-13, 4).

[707] Nial a st.

[708] Stenbeck m fl 1970 s 322 samt Dotevall 1989 s 93 och Hemström i JT 1989/90 s 92.

[709] Stenbeck m fl 1970 s 322 f och Nial a st.

[710] Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 321 (§ 95, 4).

skick.

En avveckling av ett aktiebolag är inte fullbordad så länge några tillgångar eller obetalda skulder kvarstår.[711] Huruvida PRV har avregistrerat bolaget eller inte är, för bedömningen av bolagets bestånd, i denna situation likgiltigt. Följdriktigt har ett bolags upplösning efter konkurs ej ansetts förhindra att en särskild granskare utses.

RÅ 1950 H 61. Ett aktiebolag avfördes efter avslutad konkurs ur PRV:s aktiebolagsregister. Ett antal aktieägare vände sig därefter till den förutvarande styrelsen med en begäran om att extra stämma skulle utlysas för att behandla frågan om utseende av särskild granskningsman. Styrelsens vägran att efterkomma aktieägarnas begäran överklagades och RegR:n fann att extra stämma skulle utlysas för att behandla det begärda ärendet.

I Västtyskland övergår all granskningsrätt och granskningsskyldighet vid en konkurs på konkursförvaltaren. Det anses därför inte vara möjligt att utse en särskild granskningsman efter konkursutbrottet.[712]

En särskild granskning avslutas med att granskningsmannen avger ett yttrande som skall läggas fram på bolagsstämman, 10 kap 14 § 3 st ABL.[713]

I Norge skall yttrandet avges till domstolen, vilken i sin tur sammankallar en bolagsstämma där yttrandet läggs fram, 10 kap 13 § 4 st 1 meningen NASL.

Västtyska granskningsberättelser skall avges till handelsregistret och till Vorstand, 145 § 4 st 3 meningen AktG. Varje aktieägare har rätt att på begäran erhålla en kopia av rapporten från Vorstand, 145 § 4 st 4 meningen AktG. Berättelsen skall av Vorstand föreläggas Aufsichtsrat och uppföras som ett ärende på nästkommande bolagsstämma, 145 § 4 st 5 meningen AktG.

I doktrinen anförs stundom att granskningsberättelsen skall läggas fram på den bolagsstämma som fattar beslut med anledning av yttrandet.[714] En skyldighet för bolagsstämman att fatta beslut med anledning av granskningsmannens rapport skulle innebära att en genomförd särskild granskning alltid leder fram till ett protokollfört bolagsstämmobeslut, vilket aktieägarna genom klander har möjlighet att underställa domstols prövning, 9 kap 17 § ABL. Ett åliggande för stämman att fatta beslut skulle eventuellt kunna följa av att lagtexten kräver att yttrandet skall "avges till bolagsstämman", 10 kap 14 § 3 st 1 meningen ABL, "samt läggas fram på stämman", 10 kap 14 § 3 st 2 meningen ABL.

[711] Stenbeck m fl 1970 s 421 och Nial a st.

[712] Kronstein & Zöllner a a § 142 Anm 16.

[713] 95 § 4 st 1 meningen DASL, 76 § 4 st 1 meingen DApL och 10 kap 14 § 4 st 2 meningen finska ABL.

[714] Kedner & Roos I 1988 s 322 (10:14.03); Moberg 1986 s 245 och Taxell 1983 s 133.

Det måste emellertid observeras att lagtexten inte uttryckligen fordrar att stämman fattar beslut med anledning av granskningsmannens yttrande. Om stämman varit tvungen att fatta ett beslut med anledning av en granskningsmans rapport borde, i överensstämmelse med vad som enligt 9 kap 5 § 2 st 1 p ABL gäller de framlagda årsredovisningshandlingarna, kravet framgå av lagen. Vidare sägs ingenting om bolagsstämmobeslut med anledning av granskningsmans yttrande i förarbetena till aktiebolagslagen.[715]

I England skall inspektörernas rapport lämnas till handelsministern, sec 437 (1) CA, vilken i sin tur får - men inte behöver[716] - överlämna rapporten till aktieägarna, sec 437 (3) (b) (i) CA.

Även om det troligen stundom skulle vara ändamålsenligt att med anledning av en särskild granskningsmans yttrande öppna en klandermöjlighet för aktieägarna, synes det inte vara möjligt att utan stöd i vare sig lagtext eller förarbeten uppställa ett krav på bolagsstämmobeslut i den här aktuella situationen.[717] Varje enskild aktieägare kan också - genom att framställa begäran om att ärendet skall behandlas i så god tid att det kan upptas i kallelse till stämma, 9 kap 7 § ABL - åstadkomma ett stämmobeslut med anledning av rapporten.

Den norska situationen är speciell då den stämma där granskningsmannens yttrande behandlas sammankallas av domstolen, 10 kap 13 § 4 st 1 meningen NASL. Då lagen enbart kräver att granskningsberättelsen läses upp vid stämman innehåller kallelsen ingenting om beslut med anledning av undersökningen. I det fall aktieägarna önskar fatta ett beslut på grund av vad granskningsmannen funnit måste således en extra bolagsstämma sammankallas för detta ändamål.

En annan sak är att aktiebolagslagens utformning förhindrar att bolagsstämman undandras möjligheten att fatta beslut med anledning av granskningsberättelsen.[718]

7.7.2.3. Auktoriserad revisor.

Ytterligare en minoritetsskyddsregel med anknytning till bolagsstämman skall observeras här. Alla aktiebolag måste idag ha minst en auktoriserad eller godkänd revisor, 10 kap 3 § 1 st ABL. I större bolag krävs minst en auktoriserad revisor, 10 kap 3 § 2 st ABL.

[715] SOU 1971:15 s 273 och prop 1975:103 s 438 f. Se också prop 1986/87:7 s 172 (avseende ekonomiska föreningar), prop 1986/87:12 Band 1 s 278 och Rodhe 1989 s 212. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 322 f (§ 95, 12).

[716] Pennington 1985 s 760.

[717] Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 364 (§ 10-13, 10).

[718] Jfr Werlauff 1983 s 400 och 435.

Även i större ekonomiska föreningar krävs minst en auktoriserad revisor, 8 kap 5 § 1 st FL. Avseende mindre ekonomiska föreningar finns inget krav på kvalificerade revisorer.[719]

I de bolag där lagen inte kräver att revisorn skall vara auktoriserad skall auktoriserad revisor ändå utses om det vid bolagsstämma där revisorsval skall ske begärs av ägare till en tiondel av samtliga aktier, 10 kap 3 § 5 st ABL.[720] Det är alltså inte nödvändigt att begäran om att auktoriserad revisor skall utses framgår av kallelsen till stämma eller annars anmälts i förväg.[721]

I ekonomiska föreningar är det möjligt att i stadgarna bestämma att samtliga revisorer skall utses av någon annan än föreningsstämman,[722] 8 kap 1 § 1 st 2 meningen FL. I de fall stämman inte skall utse någon revisor uppkommer följdriktigt aldrig möjligheten för minoriteten att begära att revisorn skall vara auktoriserad.[723]

Rätten att begära auktoriserad revisor innebär en rätt att kräva att bolagets ordinarie revisor skall vara auktoriserad.[724] Om således bolagsordningen anger att ett bolag skall ha en revisor och en tillräckligt stor minoritet kräver att denne skall vara auktoriserad, förhindras aktieägarmajoriteten från att själv utse den man önskar till revisor, under förutsättning givetvis att den som majoritetsaktieägarna önskar utse inte är auktoriserad revisor. Minoritetens rätt enligt förevarande stadgande innebär ingen rätt att avsätta en revisor. Ett avsättningsbeslut fordrar absolut majoritet, 10 kap 5 § 2 st 1 meningen ABL. Det är alltså, såvida inte revisorsval ändå skall ske, inte möjligt att enbart med stöd av en minoritet av aktieägarna ersätta den av majoriteten utsedde revisorn med en auktoriserad sådan. Inte heller innebär minoritetsrättigheten någon möjlighet för minoriteten att begära att en suppleant utses för en av minoriteten påkallad auktoriserad revisor, jfr 10 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL. Lika lite som när det gäller utseende av minoritetsrevisor eller särskild

[719] Prop 1986/87:7 s 68 f.

[720] 84 § 2 st DASL (i anpartsselskaber är gränsen satt till en fjärdedel av andelskapitalet, 65 § DApL) och 10 kap 4 § 5 st finska ABL.
Regeln saknar motsvarighet i Norge, jfr 10 kap 3 § NASL.

[721] Prop 1975:103 s 423; prop 1986/87:7 s 153; Kedner & Roos I 1988 s 282 (10:3.08); Lind 1981 s 207 och Moberg 1986 s 72. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 304 (§ 84, 4) och Werlauff 1987 s 102.

[722] Prop 1986/87:7 s 146.

[723] Prop 1986/87:7 s 153.

[724] Se till det följande prop 1975:103 s 423; prop 1986/87:7 s 153; Kedner & Roos I 1988 s 281 f (10:3.08); Lind 1981 s 207 och Moberg 1986 s 72. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 304 (§ 84, 5); Werlauff 1983 s 467 och d s 1987 s 102.

granskningsman, innebär rätten att begära auktoriserad revisor någon möjlighet för minoriteten att själv utse revisor. Om bolagsstämman vägrar att efterkomma en av en tillräckligt stor minoritet framförd begäran om utseende av auktoriserad revisor skall istället länsstyrelsen på begäran av aktieägare förordna sådan, 10 kap 6 § 3 st ABL.[725] Det torde inte erfordras att den som framställer begäran ingått i den minoritet som röstat för förslaget att utse auktoriserad revisor.[726]

7.7.3. Avsättning av revisor.

Den tid för vilken revisorerna skall väljas skall framgå av bolagsordningen, 10 kap 1 § 2 st 1 meningen och 2 kap 4 § 6 p ABL. Lagen innehåller ingen begränsning av tjänstgöringstiden utan det är möjligt att i bolagsordningen stadga att revisor skall utses tills vidare, 10 kap 1 § 2 st 2 meningen och 5 § 1 st ABL.

Västtyska revisorer väljs för ett år i taget,[727] 318 § 1 st 3 meningen HGB.

I art 56 i utkastet till EG:s femte direktiv på bolagsrättens område[728] stadgas att en revisor skall utses på minst tre och högst sex år.

Om revisorn utses för viss tid gäller hans uppdrag till och med den ordinarie bolagsstämma där hans efterträdare väljs, 10 kap 1 § 2 st 2 meningen ABL. Ett revisorsuppdrag på obestämd tid upphör när ny revisor utsetts, 10 kap 5 § 1 st ABL.

Trots att revisorerna utses av bolagsstämman anses de ha att tillse många olika intressenters intressen.[729] Det vida ändamålet med revisionen har inte förhindrat att den som utsett en revisor getts rätt att när som helst avsätta

[725] 87 § 2 st DASL, 68 § 2 st DApL och 10 kap 6 § 3 st finska ABL.

[726] Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 309 (§ 87, 8).

[727] Claussen i Kölner Kommentar zum AktG § 163 Anm 6 och Fischer m fl 1987 s 380 f (Anh § 42 Rn 19).

[728] (1983) OJ C 240/2.

[729] SOU 1971:15 s 249 f; SOU 1983:36 s 25; prop 1975:103 s 242 och 244; prop 1984/85:30 s 9; Kedner & Roos I 1988 s 263 (10 kap 01); Lind 1981 s 204; Moberg 1986 s 36 f och 53; Nial 1988 s 190 f och 196; Rodhe i Balans 6/77 s 4 f och d s 1989 s 174 f och 213.

Jfr Ot prp nr 19 (1974-75) s 137; art 53 (3) (g) i Romfördraget; Farrar 1985 s 427; Fischer m fl 1987 s 344 (Vor § 41 Rn 5), 375 (Anh § 42 Rn 3) och 391 (Anh § 42 Rn 50); inledningen (preambeln) till EG:s fjärde direktiv på bolagsrättens område (1978) OJ L 222/11 (78/660/EEC); Kropff i AktG Kommentar § 162 Rn 2; Lasok & Grace i 10 CL (1989) s 14 ff; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 351 f (§ 10-7, 4); Olsson i Festskrift till Rodhe 1976 s 351 och Taxell 1983 s 105 f, 107 och 127 ff.

honom, 10 kap 5 § 2 st 1 meningen ABL.[730]

Enligt art 61 i utkastet till femte EG-direktiv på bolagsrättens område[731] kan revisor, innan den period han utsetts för gått till ända, avsättas endast om det föreligger viktig grund härför.

Tidigare kunde även västtyska revisorer fritt avsättas av bolagsstämman.[732] Efter 1986 års lagändring kan ett revisorsuppdrag endast bringas till ett förtida slut genom att den av stämman utsedde personen, med stöd av 318 § 3 st HGB, ersätts med en revisor som utsetts av domstol,[733] 318 § 1 st 5 meningen HGB.

En av bolagsstämman tillsatt revisor kan sålunda avsättas av stämman och en minoritetsrevisor av länsstyrelsen. Även en särskild granskningsman torde kunna avsättas endast av den som utsett honom.[734]

I England kan en revisor avsättas av bolagsstämman, sec 386 (1) CA. Avsättningsmöjligheten gäller även revisorer utsedda av styrelsen respektive av handelsministern.[735]

I Norge är det inte möjligt att utse en revisor för bestämd tid.[736] Det är därför inte heller möjligt att påstå att en revisor avsätts i förtid.[737] En norsk revisors tjänstgöringstid upphör istället då en annan revisor väljs i hans ställe, 10 kap 5 § 1 st 1 meningen NASL. "Men loven er ikke til hinder for å si opp revisor uten samtidig å velge ny."[738]

Om aktieägarmajoriteten önskar avsätta en revisor under löpande räkenskapsår måste en extra bolagsstämma sammankallas för detta ändamål.[739] Före den 1 januari 1985 fanns i den här aktuella situationen i princip inga medel till skydd för andra än majoritetsaktieägarnas intressen.

Ett visst skydd för tredje man ansågs ligga i förhållandet att om en revisor entledigats, "exempelvis för att denne påtalat åtgärder från bolagsledningen som stått i strid med de i lagen upptagna reglerna om skydd för tredje mans intressen, torde åtgärden ofta utgöra ett led i sådant åsidosättande av nyssnämnda regler att åsidosättandet medför

[730] 86 § 2 st DASL, 67 § 2 st DApL och 10 kap 2 § 2 st 2 meningen finska ABL.

[731] (1983) OJ C 240/2.

[732] 163 § 5 st 1 och 3 meningen AktG i dess lydelse före den 1 januari 1986.

[733] Fischer m fl 1987 s 384 (Anh § 42 Rn 28).

[734] Moberg 1986 s 245. Jfr Kronstein & Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 142 Anm 44 f.

[735] Pennington 1985 s 780.

[736] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 346 (§ 10-5, 1) och Skåre & Knudsen 1987 s 246 (§ 10-5, 1).

[737] Skåre & Knudsen 1987 s 246 f (§ 10-5, 1).

[738] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 347 (§ 10-5, 1).

[739] Prop 1984/85:30 s 16; Kedner & Roos I 1988 s 289 (10:5.02). Jfr Werlauff 1983 s 128.

skadeståndsskyldighet."[740]

Med anledning av ett av kommissionen mot ekonomisk brottslighet avlämnat delbetänkande[741] ändrades emellertid lagen.[742] Det äldre rättsläget ansågs kunna missbrukas så att bolaget gjorde sig av med en obekväm revisor innan denne hann "fullgöra sin lagstadgade rapporteringsplikt."[743] Idag fordras att en revisor, vars uppdrag upphör i förtid, genast anmäler förhållandet till länsstyrelsen, 10 kap 5 § 2 st 1 meningen ABL.[744] Härmed avses att garantera att åtgärden i fråga ges offentlighet.[745] En revisor vars uppdrag upphör i förtid är också skyldig att i anmälan till länsstyrelsen lämna en redogörelse för den granskning som utförts före uppdragets avslutande, 10 kap 5 § 3 st 2 meningen ABL.[746]

Det är inte möjligt för en avsatt revisor att uttala sig om vad som inträffat efter att han lämnat uppdraget. Inte heller har han rätt att kräva att i efterhand få del av bokföring, årsredovisning eller andra handlingar.[747]

Revisorns anmälan, innefattande en redogörelse för granskningen, skall förutom till länsstyrelsen också sändas till PRV och bolagets styrelse, 10 kap 5 § 3 st 4 meningen ABL. Ändamålet med redogörelsen och dess offentliggörande är att ge offentliga myndigheter och andra intressenter ett incitament att reagera mot eventuella missförhållanden i bolaget.[748] Revisors anmälningsskyldighet aktualiseras endast om han avsätts eller avgår i förtid, 10 kap 5 § 3 st 1 meningen ABL. Anmälningsskyldigheten inträder inte om revisorn inte omväljs efter uppdragstidens utgång och inte heller om en revisor som utsetts på obestämd tid avsätts.[749]

[740] Prop 1975:103 s 426. Se också Kedner & Roos I 1982 s 250 (10:5.02).

[741] SOU 1983:36.

[742] Prop 1984/85:30, LU 1984/85:13, rskr 1984/85:65 och SFS 1984:945.

[743] SOU 1983:36 s 50. Se också prop 1984/85:30 s 17; prop 1986/87:7 s 156 (avseende ekonomiska föreningar); prop 1986/87:12 Band 1 s 265; Kedner & Roos I 1988 s 289 (10:5.02); Moberg 1986 s 77 och Nial 1988 s 194.

[744] Jfr sec 386 (2) CA.

[745] SOU 1983:36 s 50 och Rodhe 1989 s 208.

[746] Jfr sec 390 (1) och (2) CA och 318 § 6 st 4 meningen HGB.

[747] Prop 1986/87:7 s 157; Kedner & Roos I 1988 s 289 f (10:5.02) och Moberg 1986 s 78.

[748] SOU 1983:36 s 50 f. Se också prop 1984/85:30 s 17 och Rodhe 1989 s 208. Jfr Claussen i Kölner Kommentar zum AktG § 163 Anm 36.

[749] Prop 1986/87:7 s 156 f; prop 1986/87:12 Band 1 s 266; Kedner & Roos I 1988 s 289 (10:5.02) och Moberg 1986 s 77.

I England och i Norge har en revisor som skall avsättas en lagstadgad rätt att med anledning av det tilltänkta beslutet vara närvarande och yttra sig vid bolagsstämma, sec 391 (1) CA och 10 kap 5 § 1 st 3 meningen NASL. Stämmans beslut skall således grundas på ett allsidigt beslutsunderlag.[750]

Även utan explicit stadgande torde en svensk revisor åtminstone till viss del ha samma möjligheter som revisorerna i England och i Norge. Revisorsuppdraget upphör i och med bolagsstämmans avsättningsbeslut, 10 kap 5 § 2 st 1 meningen ABL. Fram till tidpunkten för stämmans beslut innehar den avsättningshotade personen således en revisorspost i bolaget. Revisor har rätt att närvara vid bolagsstämma, 10 kap 12 § 1 meningen ABL. Med närvarorätten följer en yttranderätt i de frågor som behandlas vid stämman.[751] Den avsättningshotade revisorn har alltså möjlighet att på bolagsstämma försvara sig. Sec 391 (1) CA ger också revisorn viss möjlighet att till stämman framföra synpunkter på vad han funnit vid sin granskning. I Sverige kan en dylik önskan leda till en kapplöpning med tiden. En revisor har möjlighet att begära extra bolagsstämma för behandling av ett visst ärende, 9 kap 6 § 2 meningen ABL. Däremot har en revisor inte rätt att kräva att få ett visst ärende uppfört i kallelsen till en stämma som sammankallats av någon annan, 9 kap 7 § ABL e contrario. Revisorns möjligheter att direkt till bolagsstämman framföra kritik är alltså i den här behandlade situationen beroende av om han före den stämma där han avsätts lyckas få till stånd en extra stämma för att behandla kritiken. För norsk rätts del har hävdats att även en revisor vars uppdrag upphört har rätt att kräva avhållandet av en extra stämma som han begärt före uppdragets slut.[752] Åtminstone för svensk rätts del medför den eventuella förekomsten av en dylik rätt inte någon skillnad i här aktuellt hänseende. Oavsett om en före detta revisor har rätt att begära avhållandet av extra stämma eller inte, har han ingen rätt att vara närvarande vid bolagsstämma. Aktieägarnas möjligheter att få del av upplysningar angående missförhållanden som upptäckts av en avsatt revisor synes alltså i praktiken ligga i möjligheten att läsa revisorns anmälan och redogörelse hos PRV, samt - under förutsättning att minoriteten är tillräckligt stor - genom att begära utseende av minoritetsrevisor eller utseende av särskild granskningsman.

I den mån revisorernas skyldighet att iaktta även andra än aktieägarnas intressen anses böra upprätthållas synes regleringen av revisorers agerande i samband med avsättningar vara ändamålsenlig. Bolagsstämman har kvar möjligheten att avsätta de av stämman utsedda revisorerna, varför eventuella motsättningar inte behöver leda till låsta och för bolaget skadliga positioner. Även i samband med att en majoritetspost aktier byter ägare kan det finnas ett lojalt och beaktansvärt intresse av att kunna avsätta en revisor i förtid.[753]

[750] Jfr angående motiven till den äldre 163 § 5 st 1 meningen 2 ledet AktG Claussen a a § 163 Anm 36.

[751] Se ovan i avsnitt 5.8.2.

[752] Rt 1980 s 900, där en revisor efter sin avgång krävde att en kallelse till en av revisorn påkallad extra stämma skulle utformas i enlighet med vad revisorn ursprungligen begärt, och Grini & Lilleholt 1983 s 104 f § 32 not 2).

[753] Taxell 1983 s 107 f.

Samtidigt fattas numera ett förtida avsättningsbeslut med risk att förhållandena i bolaget kommer till bolagets intressenters kännedom. Det torde därför i praktiken inte vara möjligt att i förtid avsätta en revisor för att hindra honom från att avslöja vad han upptäckt. Den nya regelns effektivitet minskas av att ingen anmälningsplikt inträder för en avsatt revisor vars uppdrag löpt på obestämd tid.[754]

7.7.4. Sammanfattning.

Revisorerna är aktiebolagens kontrollerande organ. Minst en revisor måste finnas i varje aktiebolag. I sitt arbete skall revisorerna ta hänsyn till alla bolagets olika intressenter. Trots de krav som sålunda uppställs på revisionen är huvudregeln att revisorerna utses av bolagsstämmans majoritet. Kvalitén på revisionen garanteras genom att lagen kräver att aktiebolag har minst en kvalificerad revisor.

Minst en revisor måste väljas av bolagsstämman. Om flera revisorer skall utses är det möjligt att genom bestämmelse i bolagsordningen ge någon annan, dock inte styrelsen eller VD, rätt att välja revisorer. Bolagsstämman kan även utse revisorssuppleanter.

Minoritetens starkaste skydd mot att den av aktieägarmajoriteten valde revisorn inte tar vederbörlig hänsyn till minoritetens intressen ligger i kravet på kvalificerade revisorer. Minoritetsaktieägare av en viss storlek har också givits rätt att kräva att bolagets ordinarie revisor skall vara auktoriserad även i de fall något dylikt krav inte framgår av lagen. Av traditionella och naturliga skäl har minoriteten också givits rätt att kräva att länsstyrelsen skall tillsätta en minoritetsrevisor. Kravet på att minoritetsrevisor skall utses skall framställas på bolagsstämman. Om förslaget biträds av en minoritet av viss storlek kan varje enskild aktieägare hos länsstyrelsen begära att en minoritetsrevisor utses. Bortsett från förfarandet vid hans tillsättning skiljer sig en av länsstyrelsen utsedd minoritetsrevisor inte från de övriga revisorerna.

I de fall aktieägarna misstänker att oegentligheter begåtts av bolagsledningen kan det finnas ett behov av en speciell undersökning av vad som inträffat. I mindre aktiebolag och i GmbH har delägarna en viss möjlighet att utföra en dylik undersökning på egen hand, 9 kap 12 § 4 st ABL och 51 a § GmbHG. Detsamma är fallet i många stater i USA.[755] I de flesta fall medför dock praktiska hänsyn och önskan om sekretess att inte varje aktieägare kan ges möjlighet att enskilt granska bolagets bokföring eller andra handlingar. Minoritetsaktieägare av en viss storlek har istället givits rätt att framtvinga att en eller flera särskilda granskningsmän utses, vilka under tystnadsplikt utför

[754] Moberg 1986 s 77.

[755] Se t ex 1601 CGCL, sec 220 (b) DGCL, sec 7.75 (b) IBCA och sec 624 (b) NYBCL. Se vidare nedan i avsnitt 8.1.1.4.

en granskning av de misstänkta förfarandena. Mer än en granskningsman kan utses då den begärda granskningen är invecklad eller omfattande. Lagen torde ej heller nödvändiggöra en kapplöpning mellan olika minoritetsgrupper, utan det synes vara möjligt att utse flera granskningsmän även då begäran framställts från flera håll.

Förfarandet vid utseende av särskild granskningsman överensstämmer i stora drag med tillvägagångssättet vid framställande av begäran om minoritetsrevisor. I det förslag som underställs bolagsstämmans prövning skall det önskade granskningstemat anges. Det är inte möjligt att ställa allt för höga krav på temats precisering. I praxis har till och med ett granskningstema som angivits avse "styrelsens åtgärder i förhållande till andra än" en viss person godtagits.[756] Det synes tveksamt om ett så generellt tema skulle accepteras idag. En särskild granskning kan avse såväl avslutade redovisningsperioder som tidsperioder för vilka styrelsen fått ansvarsfrihet. Avseende tidigare tidsperioder bör observeras att den särskilde granskningsmannen åtminstone i arvodeshänseende är att betrakta som bolagets syssloman, varför det torde kunna krävas att granskningen ej utsträcks till att omfatta en meningslös undersökning. En särskild granskning avslutas med att granskningsmannen avger ett yttrande till bolagsstämman. I den mån majoriteten motsätter sig det torde det - med undantag för de enskilda aktieägarnas rätt att få ärenden upptagna vid stämman - inte vara möjligt för minoritetsaktieägarna att framtvinga ett bolagsstämmobeslut med anledning av granskningsresultatet. Rapportens adressat förhindrar dock att bolagsstämman undandras möjligheten att fatta ett formellt beslut på grundval av vad som framkommit.

En revisor kan som huvudregel avsättas av den som tillsatt honom. Om en av bolagsstämman vald revisor skall avsättas i förtid måste således en extra stämma sammankallas, varigenom även minoritetsaktieägarna ges möjlighet att framföra sina åsikter angående den tilltänkta åtgärden. När en revisor avsätts i förtid skall han avge en anmälan till bolagets styrelse och till PRV. Anmälan skall innehålla en redogörelse för vad revisorn funnit under den tid uppdraget varat. Syftet med anmälningsskyldigheten är att aktieägarmajoriteten inte skall ha möjlighet att genom avsättande av revisorn dölja oegentligheter. Regelns effektivitet begränsas dock av att avsättning av en revisor som utsetts på obestämd tid inte anses som en avsättning i förtid.

[756] FT 1950 s 35 (ovan i avsnitt 7.7.2.2.).

8. Aktieägares frågerätt på bolagsstämma.

8.1. Styrelsens upplysningsskyldighet.

Inom de här undersökta rättsområdena betraktas principiellt sett bolagsstämmans uppgifter ur två skilda perspektiv.[1] I samtliga här undersökta länder är det generellt sett styrelsen som skall sköta den löpande verksamheten. Stämman kan å ena sidan ses som bolagets yttersta kontrollorgan, vilket har att tillsätta, avsätta och övervaka styrelsens arbete. Om stämmans viktigaste uppgift ses som enbart övervakande bör aktieägarna som sådana inte ges (eller ta sig) möjlighet att direkt styra bolagets verksamhet.

Synen på stämman som enbart ett kontrollorgan är tydligast i Västtyskland där bolagsstämmans kompetens är inskränkt till de i lagen uttryckligen angivna ärendena, 119 § 1 st AktG. När det gäller frågor om den dagliga företagsledningen kan stämman fatta beslut endast om Vorstand begär det,[2] 119 § 2 st AktG.

Även i USA anses huvudregeln vara att det är styrelsen som ensam har att sköta företaget, medan bolagsstämmans huvudsakliga funktion är att utse styrelseledamöter. Det är i vissa fall möjligt att skapa en från huvudregeln avvikande uppdelning av kompetensen.[3] I vissa stater ges close corporations t o m rätt att genom bestämmelser i bolagsordningen helt avstå från styrelsen som bolagsorgan.[4]

Å andra sidan kan stämman betraktas som i princip överordnad styrelsen. I den tidigare framställningen har ett flertal gånger betonats att bolagsstämman i Sverige är ett aktiebolags högsta beslutande organ. Aktieägarna har, med några undantag, på stämman möjlighet att besluta i samtliga frågor angående bolaget.

8.1.1. Enskild aktieägares frågerätt på bolagsstämma.

Aktieägarnas behov av upplysningar angående bolagsverksamheten är givetvis

[1] Se närmare om kompetensfördelningen mellan bolagsstämman och styrelsen ovan i avsnitt 3.6.

[2] Se dock BGHZ 83 s 122 (1982), utförligt refererat ovan i avsnitt 3.6.

[3] Republic Corporation v. Carter, 22 A.D.2d 29, 253 N.Y.S.2d 280, *affd.* 15 N.Y.2d 661, 255 N.Y.S.2d 875, 204 N.E.2d 206 (1964), där förhållandet att bolagsordningen gav VD rätt att kalla till bolagsstämma, förhindrat styrelsen från att inställa en av VD sammankallad stämma.

[4] Se t ex sec 351 DGCL och sec 1212 ICICoA.

stort, oberoende av vilken roll stämman spelar i bolaget.[5] Vilka upplysningar som är av betydelse varierar beroende på den enskilda situationen.[6] Enligt aktiebolagslagen har aktieägare och aktieägares ombud rätt att på bolagsstämma begära upplysningar av styrelsen och VD angående sådant som kan ha betydelse för bedömandet av årsredovisningen samt av bolagets ställning i övrigt.[7] Rätten till upplysningar omfattar även andra uppgifter som kan ha betydelse för ett ärende på stämman,[8] 9 kap 12 § 1 st 1 meningen ABL.[9]

Däremot har styrelsen ingen skyldighet att besvara aktieägarnas frågor utanför bolagsstämman. Frågan om styrelsen har rätt att lämna information utanför stämman är svårare att besvara.[10]

För dansk rätts del är aktieägarnas frågerätt en nyhet i 1973 års aktieselskabslov. Redan tidigare ansågs aktieägarna, åtminstone såvitt gällde stora redovisningsposter, ha "et naturligt Krav paa Oplysninger, der i regnskabsmæssige Henseende kan tjene til Forklaring af det omhandlede Forhold."[11]

I USA tillgodoses aktieägarnas informationsbehov främst genom en rätt att inspektera bolagets bokföring,[12] varför behovet av en av rättsordningen skyddad frågerätt på bolagsstämma anses vara begränsat:

"It is the general practice of the chairman to answer questions put to him from the floor if he knows the answer, or to refer questions to some member of management who is more familiar with the subject posed by the question. It is also customary and proper that the chairman refuse to answer questions in certain areas, and that he limit

[5] Nord i JT 1989/90 s 489.

Jfr P. Deuss, Das Auskunftsrecht des Aktionärs in der Hauptversammlung der Aktiengesellschaft nach § 112 AktG und als problem der Aktienrechtsreform (München och Berlin 1962) s 25; Hommelhoff i ZHR 151 (1987) s 509; Hueck 1983 s 227 f; von Rechenberg 1986 s 50; Schmidt 1986 s 642; Werlauff & Nørgaard 1987 s 266 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 131 Anm 2 och 6.

[6] Jfr 51 a § GmbHG och, angående 9 kap 12 § 4 st ABL, nedan i avsnitt 8.1.1.4.

[7] Jfr Taxell 1983 s 49. Däremot har ingen annan rätt att kräva information utöver den som offentliggörs, inte ens om någon icke aktieägare skulle ha rätt att närvara vid stämma. Jfr a a s 51.

[8] I bolag inom en koncern är upplysningsskyldigheten vidgad till att avse förhållanden inom koncernen, 9 kap 12 § 1 st 2 meningen ABL. Jfr även 131 § 1 st 2 meningen och 337 § 4 st AktG. Se t ex Ebenroth i AG 1970 s 104 ff.

I Norge omfattar upplysningsskyldigheten information "om virksomheten i selskap som selskapet deltar i", 9 kap 12 § 1 st NASL, d v s sträcker sig även utanför koncernförhållanden. Se Marthinussen & Aarbakke 1986 s 312 (§ 9-12, 2) och Skåre & Knudsen 1987 s 224 (§ 9-12, 1).

[9] Den övrig nordiska lagstiftningens motsvarigheter till 9 kap 12 § ABL är 76 § DASL, 57 § DApL, 9 kap 12 § finska ABL och 9 kap 12 § NASL.

[10] Se härom nedan i avsnitt 8.1.3. samt, avseende bolag med mindre än tio aktieägare, avsnitt 8.1.1.4.

[11] UfR 1936 s 1033 (ref s 1038).

[12] Se härom nedan i avsnitt 9.4.5.

or generalize his answers to avoid a disclosure of confidential or competitive information.

There are no established standards which can be applied in determining whether and to what extent, or in what detail, a particular question, or a question in a particular area, should be answered. As a strict matter of law, but not necessarily of prudence, the chairman can refuse at the risk of his position to answer any questions put to him and can even refuse to give a reason for not answering. The answering of questions from the floor is therefor largely a matter of courtesy and of common sense, tempered with the recognition that the principal purpose of an annual meeting is to give management an opportunity to account for its stewardship since the last annual meeting and to enable the shareholders to interrogate management on all proper subjects."[13]

I England är aktieägarna i princip hänvisade till den information styrelsen önskar lämna. Handelsministern har dock möjligheter att utse en offentlig granskningsman för att undersöka ett bolag, Part XIV CA. Det engelska systemet har kritiserats som ineffektivt.[14]

Den västtyska regleringen avseende Aktiengesellschaften motsvarar till stor del den nordiska. Aktieägarna har rätt att på bolagsstämma begära upplysningar som erfordras för att kunna bedöma något ärende på dagordningen ("Auskunftsrecht"),[15] 131 § 1 st 1 meningen AktG.

Även i GmbH har delägarna en rätt att ställa frågor till bolagsledningen, 51 a § 1 st GmbHG. Frågerätten är inte begränsad till stämman.[16]

En viss begränsning av bolagsledningens upplysningsskyldighet finns redan i urvalet av de ärenden som kan bli föremål för frågor.[17] Termen "bolagets ställning i övrigt" är dock omfattande[18] och torde innebära att de ärenden om vilka frågor inte kan ställas är begränsade till frågor om förhållanden som över huvudtaget inte berör bolaget och viss information om bolagsledningens rent personliga förhållanden och liknande spörsmål.[19]

Ett annat spörsmål är om frågerätten kan begränsas tidsmässigt. Rätten att utfråga bolagsledningen är en rättighet som tillkommer varje aktieägare, och om det vore möjligt för majoriteten att begränsa den tid aktieägarna får

[13] Hills 1977 s 482.

[14] Farrar 1985 s 442 f.

[15] Se härom Zöllner a a § 131 Anm 23 och 48.

[16] Sudhoff 1987 s 88.

[17] H. Nial & P.-O. Jansson, Banksekretessen (5 uppl 1987) s 63. Jfr Taxell 1983 s 49 och Werlauff 1987 s 136.

[18] Jfr Hueck 1983 s 228; Kübler 1986 s 202; von Rechenberg 1986 s 47 f och Zöllner a a § 131 Anm 18.

[19] Jfr Henn 1984 s 39 f; von Rechenberg 1986 s 48 och Zöllner a a § 131 Anm 19 och 48 f.

begagna till att framställa frågor skulle frågerättens minoritetsskyddande effekter beskäras. I princip bör det därför inte vara möjligt att tidsbegränsa aktieägarnas frågor. I praktiken måste det dock säkerligen accepteras att någon form av begränsningar införs, om inte annat så i syfte att förhindra att en stämma helt havererar på grund av en filibuster. Det bör alltså vara möjligt att avbryta en aktieägare som frågat ut bolagsledningen under några timmars tid. Minoritetsskyddsaspekterna bör dock även i den senare situationen ges sådan genomslagskraft att aktieägaren i fråga avbryts genom att det fastställs en viss längsta tid (t ex en halvtimme) för hans återstående frågor. Frågeställaren ges därigenom möjlighet att prioritera särskilt betydelsefulla obesvarade frågor.

Angående förhållanden som kan ha betydelse för bedömningen av årsredovisningen och bolagets ställning i övrigt synes Rodhe vilja begränsa frågerätten till den stämma där årsredovisningen framläggs.[20] Något liknande har anförts av Gomard: "Oplysningspligten omfatter endeligt kun årsregnskab og koncernregnskab og *i forbindelse hermed* selskabets økonomiske stilling i øvrigt".[21] Någon dylik begränsning går ej att utläsa ur lagtexten. I Danmark har också hävdats att "[r]egeln vedrører alle generalforsamlinger."[22]

Frågerätten förändrades i 1944 års aktiebolagslag. I lagens förarbeten betonas att avsikten var att utvidga aktieägarnas frågerätt till att gälla även på extra stämma.[23] 1971 års aktiebolagsutredning pekar på skillnaden mellan utredningens förslag och tidigare gällande rätt i de övriga nordiska länderna där möjligheten att ställa frågor var begränsad till i samband med att årsredovisningen lades fram.[24]

I synnerhet när det gäller att bedöma bolagets ställning i övrigt framstår det inte som rimligt att utan stöd i lagtexten begränsa frågerätten till den ordinarie bolagsstämman. På en extra bolagsstämma kan t ex uppkomma frågan om tvångslikvidation på grund av kapitalförlust, 13 kap 2 § ABL. Även om det skulle vara så att bolagets ställning i övrigt någon gång inte skulle kunna anses ha samband med ärendet i fråga synes det motiverat att tillåta aktieägarna att inför ett beslut i en tvångslikvidationssituation ställa frågor angående bolagets ställning.

Styrelsens skyldighet att "på bolagsstämma lämna upplysningar", 9 kap 12 § 1 st 1 meningen ABL, torde enbart innebära en plikt att ge muntlig information. Aktieägarna torde inte kunna ställa något krav på en skriftlig redogörelse eller

[20] Rodhe 1989 s 250 f.

[21] Gomard 1986 s 156 (kurs här).

[22] Werlauff 1983 s 424 f. Se också betænkning nr 362/1964 s 158 och Græsvænge & Thomsen 1985 s 281 f (§ 76, 2).

[23] SOU 1941:9 s 516.

[24] SOU 1971:15 s 236.

på att få ta del av befintlig skriftlig information.[25]

8.1.1.1. Upplysningar angående uppgifter som inte finns tillgängliga på stämman.

Bolagsledningen är inte skyldig att lämna upplysningar som inte finns tillgängliga vid stämman.[26] Informationen i fråga skall istället inom två veckor efter bolagsstämman skriftligen hållas tillgänglig för aktieägarna och sändas till den aktieägare som begärt upplysningen, 9 kap 12 § 2 st ABL.

För dansk rätts del hävdar Werlauff att bolaget även är skyldigt att när det är möjligt utan större omgång på stämman låta hämta upplysningar som styrelsen ej har till hands. Även en kortare ajournering av stämman anses kunna krävas i syfte att skapa tid för att hämta saknad information.[27] I Sverige kan bolagsstämmomajoriteten besluta att ajournera stämman och beordra styrelsen att hämta de begärda uppgifterna. Någon rättighet av den typ Werlauff förordar synes dock i avsaknad av lagstöd inte kunna antas föreligga i Sverige. Bolaget är vidare förhindrat att äga egna aktier, 7 kap 1 § 1 st 1 meningen ABL, och kan därför inte vara representerat vid stämman[28] och saknar sålunda de praktiska möjligheterna att ajournera en bolagsstämma.[29]

Västtysk rätt saknar uttrycklig begränsning avseende information som ej finns tillgänglig vid stämman, jfr 131 § 3 st AktG. Vorstand anses ha en skyldighet att vara berett att svara på alla förutsebara frågor, samt att ordna rutiner för att snabbt kunna ta fram information avseende icke förutsebara frågor.[30] "Alle diese Vorkehrungen dürfen sich aber im Rahmen des Zumutbaren halten. Stellt ein Aktionär ein unvorhersehbares Auskunftsverlangen, das zumutbarerweise in der HV nicht erfüllt werden kann, /.../ so

[25] Jfr, avseende finsk och dansk rätt, Taxell 1983 s 50 och Werlauff 1983 s 426. Jfr även för västtysk del AG 1989 s 330; Baiser m fl 1987 s 104 (Rn 267); Fussan 1978 s 490; och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 131 Anm 81 f.

[26] Rodhe 1989 s 251.

[27] 1983 s 426. Frågan om ett ärende skall uppskjutas till en senare bolagsstämma ankommer på stämmomajoriteten. Se Græsvænge & Thomsen 1985 s 282 (§ 76, 3) och Werlauff 1983 s 426 f. Jfr också Werlauff & Nørgaard 1987 s 268.

[28] Inte ens i de undantagsfall då ett bolag kan äga egna aktier (se 7 kap 1 § 2 st ABL) kan aktierna företrädas vid bolagsstämma, 9 kap 1 § 4 st 1 meningen ABL.

[29] Att det i en process angående den här aktuella frågan möjligen är bolaget som är rätt svarande är en annan fråga. Se 9 kap 17 § 1 st 1 meningen ABL.

[30] RGZ 167 s 151 (1941), där ett dechargebeslut ogiltigförklarades då bolagsledningen ej kunnat besvara frågan om vad som dolde sig bakom posten övriga utgifter ("sonstigen Aufwendungen") i årsbokslutet; BGHZ 32 s 159 (1960), där Vorstand, trots att bolagsstämman hölls på en söndag, ansetts vara skyldig att förbereda införskaffandet av information som inte fanns tillgänglig vid stämman; Hommelhoff i ZHR 151 (1987) s 510 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 131 Anm 56 och 77.

entfällt die Auskunftspflicht."[31] I RGZ 167 s 151 (1941) anför Reichgericht följande: "Soweit der Vorstand die Unterlagen für die Auskunfterteilung ohne wesentliche Verzögerung der Hauptversammlung herbeischaffen und daraufhin die werlangte Auskunft erteilen konnte, hätte er dies also auch tun müssen."[32]

För att undvika att ett ärende förhalas genom att styrelsen åberopar att begärda upplysningar inte finns tillgängliga vid stämma rekommenderas stundom att aktieägarna tillställer styrelsen sina frågor i förhand.[33] I Västtyskland medför en i förväg framställd fråga att Vorstand kan förutse att det angivna spörsmålet kommer att uppkomma vid stämman. Vorstand får därmed en skyldighet att förbereda ett svar.[34] För svensk rätts del saknas regler om att styrelsen, även om den har kännedom om vilka upplysningar som kommer att efterfrågas, skulle ha någon skyldighet att tillse att den begärda informationen finns tillgänglig vid stämman.[35]

Att styrelsen har en moralisk skyldighet att förbereda svar på i förväg framställda frågor kan knappast förnekas, och i praktiken innebär en i förväg framställd fråga givetvis oftast att bolagsledningen infinner sig väl förberedd, om inte annat så av hänsyn till styrelsens goodwill inför aktieägarna.[36] Om styrelsen trots en förhandsförfrågan inte skulle ha medfört det material som behövs för att kunna besvara den aktuella frågan, kan och behöver givetvis ingen upplysning i ärendet lämnas vid stämman. Frågan blir huruvida styrelsen förfarit lagstridigt då den inte, trots förtida kännedom om frågan, sett sig föranledd att förbereda ett svar.

Styrelsens sysslomannaställning torde ej ge något principiellt svar på den här uppställda frågeställningen. Styrelseledamöterna har att tillvarata sin huvudmans intressen samt att lyda huvudmannens instruktioner. Styrelsens huvudman är bolaget som helhet[37] medan aktieägarnas frågerätt är en rättighet som tillkommer varje enskild aktieägare. Det är tänkbart att styrelsen bryter mot sitt sysslomannaansvar om den inte förbereder ett svar på en fråga som i förväg framställts av samtliga aktieägare i bolaget.[38] Något

[31] Zöllner a a § 131 Anm 56. Se också von Fussan 1978 s 492 och Zöllner a a § 131 Anm 78.

[32] Ref s 169 f.

[33] Kedner 1983 s 82; Kedner & Roos I 1988 s 245 (9:12.03) och Stenbeck m fl 1970 s 360. Jfr BGHZ 32 s 159 (1960) (ref s 166); Hommelhoff i ZHR 151 (1987) s 510 och Zöllner a a § 131 Anm 57 och 77.

[34] Zöllner a a § 131 Anm 57.

[35] Jfr Rodhe 1989 s 251.

[36] Jfr Treffenberg i NJM 1931 s 84.

[37] Se t ex prop 1975:103 s 376 f och 540; prop 1987/88:10 s 66; Karlgren 1929 s 236; Moberg 1986 s 92 f och 100; Nial 1988 s 117 f och Rodhe 1989 s 172 och 226. Jfr Taxell 1963 s 51 och d s Ansvar 1983 s 19.

[38] Se vidare nedan i avsnitt 8.1.2.

direkt sysslomannaförhållande kan dock ej anses föreligga mellan styrelseledamöterna och de enskilda aktieägarna, varför ansvar på denna grund generellt sett ej torde kunna aktualiseras.

I förarbetena till 1944 års aktiebolagslag anförde lagrådet att det var onödigt att såsom lagberedningen föreslagit införa ett stadgande som gav aktieägarna explicit rätt att framställa frågor i förväg.[39] En dylik extensiv lagtolkning synes kunna motiveras dels med styrelsens uttryckliga skyldighet att besvara frågor, dels med betydelsen av att aktieägarna får upplysningar om sitt bolag. Om aktieägarnas rätt att framställa frågor i förväg inte skall bli meningslös, måste styrelsens skyldighet att på stämma besvara frågor även innefatta en plikt att förbereda svar på i förväg framställda frågor. Denna plikt sanktioneras av skadeståndsreglerna och klanderrätten. Skadeståndsskyldighet kan uppkomma om stämman p g a den uteblivna informationen fattar ett skadebringande beslut som inte skulle ha kommit till stånd om de röstande haft tillgång till ett mer fullödigt beslutsunderlag. En klandertalan skulle kunna vinna bifall om kontrollaktieägare med tillgång till de saknade upplysningarna skulle ha röstat annorlunda än som skett. Ur ett praktiskt perspektiv framstår dock båda de nämnda sanktionerna som relativt tandlösa. Den som i den här beskrivna situationen väcker en skadestånds- eller klandertalan torde ha en svårbemästrad uppgift i att bevisa sambandet mellan den uteblivna informationen och skadan respektive stämmobeslutets innehåll.

8.1.1.2. För bolaget skadliga upplysningar.

Styrelsens och VD:s upplysningsplikt på bolagsstämma gäller endast uppgifter som kan utlämnas utan väsentligt förfång för bolaget, 9 kap 12 § 1 st 1 meningen ABL.

I 8 kap 11 § BAL, 3 kap 14 § BRL och i 7 kap 11 § och 8 kap 16 § FL är "det ålderdomligare uttrycket förfång" utbytt mot termen "nackdel". "Någon saklig skillnad är inte avsedd med det nya uttrycket."[40] Termen "förfång" har tidigare tolkats i betydelsen "skada".[41] I finska aktiebolagslagen används istället uttrycket "men", 10 kap 13 § finska ABL. Även uttrycket "nackdel" i bankrörelselagen och i lagen om ekonomiska föreningar synes rimligtvis böra tolkas på motsvarande sätt och alltså ges en inskränkt betydelse omfattande endast skadebegreppet. I propositionen till bankrörelselagen begagnas också termerna "skada" respektive "nackdel" till synes

[39] SOU 1941:9 s 518 och 133 § 3 st i förslaget till lagtext; SOU 1942:47 s 51; prop 1944 nr 5 s 167 (lagrådet) och 361 (föredragande departementschefen).
Nedan i avsnitt 8.2.4. framgår att revisorerna synes ha en mer markerad skyldighet att förbereda sig väl inför de stämmor de deltar i.

[40] Prop 1986/87:7 s 169.

[41] Prop 1975:103 s 436; prop 1979/80:143 s 83; Moberg 1986 s 205 och Rodhe 1989 s 251.

synonymt.[42]

Om styrelsen anser att en begärd upplysning skulle kunna allvarligt skada bolaget skall informationen istället på aktieägarens begäran lämnas till revisorerna, 9 kap 12 § 3 st 1 meningen ABL.[43] Revisorerna skall till styrelsen avge ett yttrande, vari skall framgå huruvida den begärda upplysningen lämnats samt om informationen i fråga bort medföra ändring i revisionsberättelsen eller annan erinran, 9 kap 12 § 3 st 2 meningen ABL. Däremot skall revisorerna inte ta ställning till huruvida upplysningarna i fråga bort lämnas till stämman.[44] Revisorernas yttrande skall hållas tillgängligt för aktieägarna och sändas till den som framställt frågan, 9 kap 12 § 3 st 3 meningen ABL.

Reglerna om bolagsledningens rätt och skyldighet att vägra utlämna för bolagets skadliga upplysningar föranleder att tre särskilda frågor undersöks. För det första uppkommer spörsmålet om i vilka fall det uppstår väsentligt förfång för bolaget om en viss information avslöjas, samt om vem det är som i sista hand har att avgöra frågan. För det andra framgår ej av lagtexten vem som skall ta initiativ till att informationen i fråga överlämnas till revisorerna. Slutligen kan 9 kap 12 § 3 st ABL vid första anblicken synas innehålla en anomali genom att revisorerna i sitt yttrande skall ange huruvida den aktuella informationen lämnats till dem. För det fall styrelsen inte efterkommer begäran att lämna upplysningarna till revisorerna blir alltså den tredje frågeställningen hur revisorerna om de inte själva varit närvarande vid stämman skall veta att de förväntas avge ett yttrande med innebörden att ingen information lämnats till dem.

Väsentlighetskravet är en nyhet i 1975 års aktiebolagslag.[45] I förarbetena anges att kravet införts som ett led i de strävanden att öka insynen i bolagens förhållanden som var en grundtanke vid 1975 års lagstiftning.[46] Frågerätten är en rätt som tillkommer varje enskild aktieägare, varför en avvägning måste göras mellan den enskilde aktieägarens informationsintresse och "det samfällda bolagsintresset."[47] Som exempel på situationer då väsentlighetskravet är uppfyllt anges att "styrelsen inte får lämna upplysningar, varigenom bolagets

[42] Prop 1986/87:12 Band 1 s 275 f.

[43] Någon motsvarande regel finns ej i något annat av de här undersökta länderna.

[44] Se särskilt SOU 1941:9 s 519; Kedner & Roos I 1988 s 318 (10:13.02); Moberg 1986 s 230; Rodhe a st och Stenbeck m fl 1970 s 360 f.

[45] I Västtyskland begagnas uttrycket "nicht unerheblichen Nachteil". Se 131 § 3 st 1 p AktG och 51 a § 2 st 1 meningen AktG.

[46] Prop 1975:103 s 404. Se också K. Moberg, Företaget och sekretessen (1981) s 130. Jfr Taxell 1983 s 3 och 48.

[47] Prop 1975:103 s 404. Se också SOU 1941:9 s 517; SOU 1984:27 s 268 och prop 1986/87:12 Band 2 s 119. Jfr Cederberg i NJM 1931 s 77; Hueck 1983 s 228 och Kübler 1986 s 202.

affärshemligheter skulle yppas för utomstående eller konkurrerande intressen främjas eller som annars skulle vara till väsentligt men för bolaget."[48] Särskild vikt bör kanske läggas vid risken för att konkurrenter till ett bolag med stöd av ett aktieinnehav försöker utnyttja frågerätten i sina egna intressen.[49] Enbart förekomsten av ett mot bolaget som helhet stridande intresse hos en aktieägare torde ej i sig utgöra tillräcklig grund för att vägra lämna begärd information.[50] Av reglerna om årsredovisningens offentlighet drar Skåre & Knudsen slutsatsen att upplysningar angående bolagets ekonomi inte kan vara så bolagsskadliga att styrelsen kan vägra lämna information därom.[51] För svensk rätts del torde inte finnas en så generell inskränkning i styrelsens rätt att vägra lämna bolagsskadlig information. Särskilt sett i samband med andra tänkbara tillåtna frågor kan detaljupplysningar angående bolagets ekonomi mycket väl tänkas leda till väsentligt förfång för bolaget. Däremot kan styrelsen givetvis ej vägra lämna begärd information i syfte enbart att hindra minoritetsaktieägarna från att utnyttja det lagstadgade minoritesskyddssystemet,[52] inte ens om det kan sägas att ett utnyttjande av minoritetsskyddsreglerna skulle leda bolaget till väsentligt förfång.

I BGHZ 86 s 1 (1982) påpekas att bolaget kan ha ett intresse av att pliktförsummelser hos bolagsledningen offentliggörs. När det på objektiva grunder kan antagas att det förekommit oegentligheter, kan därför Vorstand i princip inte vägra att besvara en fråga, med motiveringen att ett offentliggörande av informationen skulle leda till skada för bolaget.[53]

Lagtexten anger att det är styrelsen som skall avgöra om det skulle innebära väsentligt förfång för bolaget lämna en viss upplysning, 9 kap 12 § 3 st 1 meningen ABL.[54] Oberoende av om det är styrelsen eller VD som skall svara

[48] Prop 1975:103 s 404. Se även SOU 1984:27 s 268; prop 1986/87:12 Band 2 s 119 och Lind 1981 s 197. Jfr Schmidt 1986 s 644 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 131 Anm 35 f.

[49] Kedner 1983 s 82; Moberg 1981 s 44 ff och 130 f och Nial 1988 s 121. Jfr Bråthen 1982 s 215; Hills 1977 s 482; Skåre & Knudsen 1987 s 223 (§ 9-12, 1) och s 256 (§ 10-12, 1) (avseende revisorers tystnadsplikt) och Werlauff 1983 s 428.

[50] Så är fallet i Västtyskland. Se RGZ 167 s 151 (1941), där den frågande kunde misstänkas vilja få dels plats i Aufsichtsrat, dels högre utdelning än bolagsledningen föreslagit, och Zöllner a a § 131 Anm 44.

[51] 1987 s 223 (§ 9-12, 1).

[52] Jfr a st.

[53] Se Kübler 1986 s 202. Se även Werlauff 1983 s 428 not 57a.

[54] "Finner styrelsen att /.../".
I Norge är det den som skall besvara den framställda frågan som avgör om det skulle leda till skada för bolaget att upplysningen i fråga lämnas. Se Bråthen 1982 s 215; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 312 (§ 9-12, 2) och Skåre & Knudsen 1987 s 224 (§ 9-12, 3).

på en framställd fråga är det således upp till styrelsen att avgöra huruvida svaret skulle innebära allvarlig skada för bolaget.[55]

I GmbH har i princip varje delägare rätt att när som helst få upplysningar om bolaget och att få tillgång till bolagets böcker,[56] 51 a § 1 st GmbHG. Om de bedömer att det skulle leda till skada för bolaget att en delägare erhåller information kan dock die Geschäftsführer vägra att lämna begärda upplysningar och tillgång till bolagets böcker, 51 a § 2 st 1 meningen GmbHG. En dylik vägran måste underställas stämman,[57] 51 a § 2 st 2 meningen GmbHG.

I propositionen till aktiebolagslagen anförs att om en aktieägare anser att styrelsen, då den vägrat besvara en framställd fråga, felbedömt upplysningens betydelse för bolaget, har aktieägaren möjlighet att "föra talan inför domstol med yrkande om utlämnande av begärd upplysning."[58]

För dansk rätts del synes den övervägande meningen vara att en talan om att utfå begärda upplysningar endast kan föras som en prejudiciell fråga i samband med en klandertalan.[59] Även motsatt mening har dock framförts, åtminstone avseende uppenbara fall.[60]

Werlauff kritiserar den svenska regeln att en för bolaget skadlig upplysning som styrelsen vägrar lämna till stämman istället skall ges till revisorerna, 9 kap 12 § 3 st ABL.[61] Han synes dock ej ha observerat att svensk rätt anses medge en talan inför domstol om att utfå upplysningen i fråga.

[55] SOU 1941:9 s 517 och 518 f; SOU 1984:9 s 199 (avseende ekonomiska (kooperativa) föreningar); SOU 1984:27 s 269; prop 1975:103 s 405; prop 1986/87:7 s 133 (avseende ekonomiska föreningar); prop 1986/87:12 Band 2 s 119; Kedner 1983 s 82; Kedner & Roos I 1988 s 245 (9:12.04); Lind 1981 s 197; Moberg 1981 s 130 och Stenbeck m fl 1970 s 360. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 281 (§ 76, 1); Henn 1984 s 37 f; Hueck 1983 s 228; Werlauff 1983 s 427 och 622; Werlauff & Nørgaard 1987 s 267 not 1 och Zöllner a a § 131 Anm 15.

[56] Jfr 9 kap 12 § 4 st ABL.

[57] Balser m fl 1987 s 104; Fischer m fl 1987 s 483 f (§ 51a Rn 20) och Sudhoff 1987 s 89.

[58] Prop 1975:103 s 405. Se också NJA 1923 s 284 (Fråga om storlek på tantiem. Då bolaget vid HD:s prövning trätt i likvidation meddelades ej föreläggande att lämna de begärda uppgifterna.) och 1933 s 168 (Diverse frågor angående bolagets bokföring och ekonomi. Avseende de frågor som bedömdes som nödvändiga för att bedöma bolagets ställning, och som inte besvarats före HD:s prövning och inte heller krävde allt för omfattande utredning, förelades bolaget att lämna de begärda upplysningarna.) (Båda fallen angående motsvarande stadgande i 1910 års aktiebolagslag: 85 § 3 st.); SOU 1941:9 s 519; SOU 1971:15 s 237; SOU 1984:9 s 199 (avseende ekonomiska (kooperativa) föreningar); SOU 1984:27 s 269; prop 1986/87:7 s 133 (avseende ekonomiska föreningar); prop 1986/87:12 Band 2 s 120; Kedner 1983 s 83; Kedner & Roos I 1988 s 245 f (9:12.04); Lind 1981 s 198 och Stenbeck m fl 1970 s 361. Jfr Taxell 1983 s 50.

[59] Betænkning nr 362/1964 s 153; betænkning nr 540/1969 s 116 och Græsvænge & Thomsen 1985 s 281 (§ 76, 1).

[60] Gomard 1979 s 42 och Werlauff 1983 s 429 ff. Jfr även Werlauff & Nørgaard 1987 s 267.

[61] Werlauff 1983 s 430 f.

I Aktiengesellschaften kan aktieägare som inte erhållit begärd upplysning kräva att hans fråga och den grund på vilken svar vägrats införs i protokollet, 131 § 5 st AktG. Den aktieägare som inte fått svar på en fråga kan hos domstol begära att upplysningen i fråga lämnas, 132 § 1 st 1 meningen och 2 st 1 meningen 1 ledet AktG. Om beslut fattats avseende det ärende som en fråga hänfört sig till, kan även övriga vid stämman närvarande aktieägare som anmält sin protest till protokollet föra talan om att upplysningen i fråga lämnas, 132 § 2 st 1 meningen 2 ledet AktG. Även en vägran att lämna upplysningar i ett GmbH kan underställas domstols prövning. Härvid tillämpas, bortsett från kravet på protokollsanteckning, samma regler som i Aktiengesellschaft, 51 b § GmbHG.

Marthinussen & Aarbakke antar avseende norsk rätt att det inte "er adgang til noen overprøvelse" av ett beslut att inte lämna begärda upplysningar som motiveras med att det skulle leda till skada för bolaget om informationen offentliggjordes.[62]

Möjligheten att inför domstol yrka att en upplysning lämnas torde vara beroende av att styrelsen på stämma vägrat ge informationen i fråga.[63] Däremot kan rimligtvis inte krävas att det är just den aktieägare som framställt begäran som för talan.[64]

De begärda upplysningarna behöver bara lämnas till revisorerna om aktieägaren begär det, 9 kap 12 § 3 st 1 meningen ABL. Varken lagtexten eller lagens förarbeten ger någon direkt ledning angående vem som skall ta initiativet till begäran om att informationen skall överlämnas till revisorerna.

När lagtexten begagnar termen "aktieägarens" (d v s i bestämd form) synes det uteslutet att någon annan aktieägare än den som har framställt frågan skulle ha rätt att begära att upplysningarna lämnas till revisorerna.

Varken styrelsen eller bolagsstämmoordföranden torde ha en plikt att tillfråga den undrande aktieägaren huruvida han önskar att upplysningarna i fråga tillställs revisorerna.[65] Möjligheterna att ställa frågor till bolagsledningen vid en bolagsstämma är en rättighet som tillkommer aktieägarna. I rättigheten innefattas rätten att begära att information som inte kan lämnas till stämman istället ges till revisorerna. Det torde knappast åligga varken styrelsen eller bolagsstämmoordföranden någon plikt att ex officio efterforska huruvida aktieägaren i fråga önskar utnyttja sina rättigheter eller ej.

Senast en månad efter stämman skall revisorerna avge ett yttrande till styrelsen. Av yttrandet skall bland annat framgå huruvida de begärda upplysningarna lämnats till revisorerna, 9 kap 12 § 3 st 2 meningen ABL.

[62] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 312 (§ 9-12, 2).

[63] Jfr för västtysk del Zöllner a a § 132 Anm 3.

[64] Jfr 132 § 2 st AktG. Se Henn 1984 s 110 f; von Rechenberg 1986 s 47 och Zöllner a a § 132 Anm 14.

[65] Jfr avseende bolagsstämmoordföranden Zöllner a a § 131 Anm 14.

Revisorerna har ingen absolut plikt att vara närvarande vid bolagsstämma.[66] Eftersom ett bolagsstämmoprotokoll är ett rent beslutsprotokoll,[67] 9 kap 11 § 3 st 3 meningen ABL, är det inte heller säkert att en aktieägares begäran om att viss information skall lämnas till revisorerna enligt 9 kap 12 § 3 st 11 meningen ABL framgår av protokollet.

Om styrelsen inte efterkommer en begäran att lämna upplysningar till revisorerna riskerar således en något underlig situation att uppkomma. Revisorerna skall då avge ett yttrande till styrelsen. I yttrandet skall framgå att de upplysningar som aktieägaren, utan att det kommit till revisorernas kännedom, efterfrågat vid stämman inte lämnats till revisorerna. Revisorernas uppgift i sammanhanget kan synas något svårbemästrad. Den uppkomna motsättningen är emellertid till övervägande delen av endast skenbar art. Eftersom revisorernas åligganden bygger på att styrelsen fullgör sina skyldigheter kan givetvis inte revisorerna klandras om de på grund av styrelsens pliktförsummelse inte skulle kunna fullgöra sina plikter. Problemets lösning får istället sökas i styrelsens skyldighet att översända revisorernas yttrande till den aktieägare som framställt den aktuella frågan, 9 kap 12 § 3 st 4 meningen ABL. Om aktieägaren i fråga inte erhåller det efterlängtade yttrandet kan han agera genom att ta kontakt med revisorerna, vilka då får veta vad som skett och kan - om än något för sent - fullgöra sin plikt. Styrelsens handlande torde vidare leda till att revisorerna finner det motiverat att granska den hemlighållna informationen extra noggrant, varför stadgandets syfte också vid styrelsens obstruens kan antas komma att uppfyllas.

Eftersom styrelsens agerande i den senast beskrivna situationen strider mot aktiebolagslagen kan handlandet givetvis också få betydelse vid tillämpningen av 13 kap 3 § 1 st och 15 kap 1 och 3 §§ ABL.

8.1.1.3. För bolaget skadliga upplysningar angående uppgifter som inte finns tillgängliga på stämman.

Det är tänkbart att båda undantagsreglerna i 9 kap 12 § ABL blir tillämpliga avseende samma upplysning. En fråga kan t ex framställas på bolagsstämma varvid styrelsen finner sig ej ha tillräckligt underlag för att omedelbart kunna lämna något svar. När sedan material sammanställs i avsikt att hålla de begärda upplysningarna tillgängliga för aktieägarna kan styrelsen finna att informationen i fråga är sådan att dess avslöjande för aktieägarna skulle leda till allvarlig skada för bolaget. I den här beskrivna situationen måste styrelsen ha rätt att vägra lämna ut de aktuella upplysningarna. Lagtexten begränsar inte styrelsens prövningsrätt respektive -skyldighet till själva stämmotillfället utan

[66] Jfr 10 kap 12 § 2 meningen ABL.

[67] Se närmare nedan i avsnitt 9.4.4.

stadgar helt allmänt att om "styrelsen [finner] att begärd upplysning icke kan lämnas till aktieägarna utan väsentligt förfång för bolaget, skall" istället revisorerna utnyttjas, 9 kap 12 § 3 st 1 meningen ABL.

I anslutning till samspelet mellan de två undantagsreglerna uppstår ett särskilt problem i samband med de i lagen angivna tidsfristerna. Upplysningar angående information som inte finns tillgänglig vid stämman skall inom två veckor hållas tillgängliga för aktieägarna, 9 kap 12 § 2 st ABL. För bolaget skadliga upplysningar skall på aktieägares begäran inom två veckor överlämnas till revisorerna, 9 kap 12 § 3 st 1 meningen ABL. Revisorerna skall inom en månad efter stämman avge yttrande med anledning av upplysningarna i fråga, 9 kap 12 § 3 st 2 meningen ABL.

Samspelet mellan de olika tidsfristerna synes ej ha beaktats i någon större utsträckning. Om en styrelse på en bolagsstämma vägrar besvara en framställd fråga med hänvisning till att den erforderliga informationen inte finns tillgänglig vid stämman, och efter två veckor meddelar att de begärda upplysningarna med hänsyn till bolagets intressen inte kan avslöjas, kan den frågande aktieägaren begära att informationen överlämnas till revisorerna. Styrelsen skall i denna situation inom två veckor "därefter" - vilket synes böra innebära efter aktieägarens begäran - överlämna det aktuella materialet till revisorerna. Det åligger sedan revisorerna att inom en månad "efter stämman" (!) avge sitt yttrande till styrelsen. Under förutsättning att styrelsen utnyttjar fristerna maximalt samt att aktieägaren i fråga framställer sin begäran utan tidsutdräkt, har revisorerna i bästa fall[68] tre dagar på sig att utarbeta sitt yttrande.

Bankaktiebolagslagens regler motsvarar aktiebolagslagens förutom att styrelsen, då den vägrat lämna en upplysning med hänvisning till att ett avslöjande av informationen i fråga skulle lända bolaget till förfång, på aktieägarens begäran skall lämna de efterfrågade upplysningarna till revisorerna inom två veckor "efter stämman", 8 kap 11 § 3 st 1 meningen BAL. I bankaktiebolag löper således de två tidsfristerna parallellt, varför styrelsens skyldigheter blir i motsvarande mån tyngre än i vanliga aktiebolag. Eftersom styrelsen under alla omständigheter måste skaffa fram den aktuella informationen för att kunna avgöra om det skulle leda till skada för bolaget att den avslöjades, synes emellertid inga oskäligt höga krav ställas på styrelsen i bankaktiebolag.

De krav som lagen ställer på revisorerna i aktiebolag i samband med aktieägarfrågor på bolagsstämma framstår inte som rimliga. Inom ramen för nu gällande lagstiftning synes emellertid ingen annan lösning än den som ovan presenterats vara möjlig. Problemets förekomst kan förklaras av att ingen synes ha uppmärksammat möjligheten till ett samspel mellan 2 och 3 st i 9 kap 12 § ABL. Stadgandet har istället ansetts ge styrelsen möjlighet att *antingen*

[68] Det vill säga om den aktuella månaden är januari, mars, maj, juli, augusti, oktober eller december.

hävda att den begärda informationen inte finns tillgänglig *eller* att upplysningarnas avslöjande skulle lända bolaget till förfång.[69] Ett undantag kan möjligen spåras i utredningen som låg till grund för 1944 års aktiebolagslag som i här aktuellt hänseende överensstämde med nuvarande lagstiftning.

"Om upplysning, *mot vars lämnande styrelsen anser hinder ej möta*, begäres men för lämnande av svaret erforderliga uppgifter ej äro tillgängliga på stämman, skall /.../ upplysningen inom två veckor från stämman skriftligen för aktieägarna hållas tillgänglig hos bolaget och /.../ översändas till den som framställt begäran om upplysningen."[70]

Lagberedningens observation av samspelet mellan de två undantagsreglerna synes inte ha lett till några konsekvenser.[71] Det citerade uttalandet skulle kunna tolkas som att styrelsen har en skyldighet att redan på stämman avgöra huruvida viss upplysning skall undanhållas aktieägarna med hänsyn till bolagets intressen. Yttrandet kan dock lika gärna tolkas som att styrelsen, även då det gäller upplysningar som inte finns tillgängliga på stämman, har att innan informationen lämnas till aktieägarna pröva huruvida det skulle leda bolaget till förfång att upplysningarna offentliggörs. Oavsett vad lagberedningens avsikt var 1941 synes härur ingen hjälp kunna hämtas vid tolkningen av dagens regler.

Ur ett de lege ferenda perspektiv synes problemet kunna lösas på två olika sätt. Antingen skulle revisorernas tidsfrist kunna knytas till den tidpunkt då informationen överlämnas istället för till tidpunkten för stämman, eller skulle styrelsen, liksom styrelser i bankaktiebolag, 8 kap 11 § 3 st 1 meningen BAL, kunna åläggas att inom två veckor efter stämman till revisorerna överlämna information man av sekretesskäl ej anser böra delges aktieägarna på bolagsstämma. Med tanke på att information avseende bolagets förhållanden kan ha betydelse för en klandertalan mot ett beslut på den stämma där den aktuella frågan framställdes, förefaller, med beaktande av reglerna om tre månaders klanderpreskription, 9 kap 17 § 2 st 1 meningen ABL, den senare lösningen vara att föredra.

8.1.1.4. Insynsrätt i små bolag.

Ju större inflytande aktieägarna utövar över den dagliga verksamheten, desto mer detaljrik information behöver de ha tillgång till. Skillnaden i informationsbehov har också uppmärksammats av den svenske lagstiftaren. I bolag med högst tio aktieägare - d v s bolag där aktieägarnas företagsledande roll kan

[69] SOU 1971:15 s 236 f; SOU 1984:9 s 199; SOU 1984:27 s 269; prop 1975:103 s 405; prop 1986/87:7 s 133; prop 1986/87:12 Band 2 s 119 f; Kedner 1983 s 82 f; Kedner & Roos I 1988 s 245 f (9:12.03 och 04); Lind 1981 s 196 ff; Rodhe 1989 s 250 ff och Stenbeck m fl 1970 s 360 f.

[70] SOU 1941:9 s 518 (kurs här).

[71] SOU 1941:9 s 518 f.

förväntas vara särskilt utpräglad[72] - har varje enskild aktieägare rätt att även utanför bolagsstämman ta del av bolagets handlingar,[73] 9 kap 12 § 4 st ABL. Också minoritetsaktieägarnas möjligheter att effektivt utnyttja aktiebolagslagens minoritetsskyddsbestämmelser främjas av en omfattande insynsrätt.[74] Däremot är inte informationsrätten i 9 kap 12 § ABL någon utpräglad minoritetsskyddsregel utan en "Individualrecht" som kan utnyttjas av varje aktieägare oberoende av hur många aktier han äger.[75] I samband med minoritetsskyddsreglerna kan noteras att det i Västtyskland av allmänna aktiebolagsrättsliga principer följer att en felaktig vägran att lämna begärda upplysningar presumeras stå i kausalsamband med de fattade bolagsstämmobesluten.[76] I 243 § 4 st AktG stadgas:

"Für eine Anfechtung, die auf die Verweigerung einer Auskunft gestützt wird, ist es unerheblich, daß die Hauptversammlung oder Aktionäre erklärt haben oder erklären, die Verweigerung der Auskunft habe ihre Beschlußfassung nicht beeinflußt."

"Die Bestimmung soll verhindern, daß die Mehrheit durch Beschluß das Auskunftsrecht illusorisch macht."[77]

Minoritetsskyddsaspekterna i samband med aktieägarnas upplysningsrätt har alltså ansetts vara så viktiga att lagen ruckar på det annars dominerande kausalitetskravet i samband med klander av bolagsstämmobeslut.[78] "Deshalb genügt es zur Wiederlegung der Kausalitätsvermutung nicht, daß die verweigerte Auskunft dem Mehrheitsaktionär der Gesellschaft bereits bekannt gewesen ist".[79]

I 51 a § GmbHG bereds bolagsmännen i GmbH en insynsrätt som till viss del motsvarar den som enligt 9 kap 12 § 4 st ABL tillförsäkras aktieägarna i svenska bolag med mindre än tio aktieägare. I GmbH har varje delägare rätt till insyn i bolagets bokföring,[80] 51 a § 1 st GmbHG. Rättigheten behöver inte utövas personligen utan som

[72] Jfr 2 kap 5 § HBL. Se även 19 § 1 st MBL.

[73] SOU 1978:66 s 200 och prop 1979/80:143 s 179.

[74] SOU 1978:66 s 199; prop 1979/80:143 s 106 och Rodhe 1989 s 252 f. Jfr Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 131 Anm 2.

[75] Jfr Cederberg i NJM 1931 s 76; Schmidt 1986 s 465 och Werlauff 1983 s 424.

[76] Zöllner a a § 131 Anm 94.

[77] Hueck 1983 s 228.

[78] Henn 1984 s 35 och 123 och von Rechenberg 1986 s 49. Se angående kausalitetskravet ovan i avsnitt 1.2.2.

[79] Zöllner a st.

[80] Balser m fl 1987 s 103 f (Rn 267); Grunewald i ZHR 146 (1982) s 215; Kübler 1986 s 239 och Schwarz 1988 s 45 f.

fullmäktige kan utnyttjas t ex en revisor, som på grund av sitt yrke har tystnadsplikt.[81] Insynsregeln kritiseras av Schmidt.[82] Även om också Lutter är tveksamt inställd till bestämmelsen anför han lugnande följande: "Obwohl nun aber § 51 a GmbHG vom *Gesetzgeber* sicherlich nicht genügend bedacht worden ist, darf man doch *dem Gesetz* selbst nicht den Willen zum Chaos unterstellen."[83]

I USA har aktieägarna insynsrätt i bolagens handlingar oberoende av det aktuella bolagets storlek.[84]

Insynsrätten omfattar enligt aktiebolagslagen en rätt för aktieägarna att ta del av bolagets handlingar, dock endast i den omfattning som fordras för en bedömning av bolagets ställning eller av ett ärende som skall behandlas på bolagsstämma, 9 kap 12 § 4 st 1 meningen ABL. Styrelsen och VD är skyldiga att om "det kan ske utan oskälig kostnad eller omgång /.../ biträda aktieägaren med den utredning som behövs /.../ samt tillhandahålla behövliga avskrifter", 9 kap 12 § 4 st 2 meningen ABL. Aktiebolagslagens stadgande är utformat med 19 § MBL som förebild.[85]

Enligt 19 § 1 st 1 meningen MBL har arbetsgivare en primär[86] informationsskyldighet mot arbetstagarna.[87] Arbetsgivaren har vidare en skyldighet att om "det kan ske utan oskälig kostnad eller omgång /.../ biträda [arbetstagar-] organisationen med utredning som den behöver", 19 § 2 st MBL. Arbetsgivarens biträdesplikt innebär enligt uttalanden i förarbetena "en skyldighet att presentera informationsmaterialet på ett lättillgängligt och förståeligt sätt."[88]

Insynsrätten enligt 9 kap 12 § 4 st ABL aktualiseras endast på enskilda aktieägares initiativ. Informationen till arbetstagarna enligt 19 § 1 st MBL skall lämnas oberoende av om arbetstagarorganisationerna ber om information eller ej. På grund av skillnaderna i lagtextens utformning aktualiseras frågan om huruvida styrelsen i ett aktiebolag som faller under 9 kap 12 § 4 st ABL är skyldig att utanför bolagsstämman (eventuellt muntligen) besvara av aktieägarna framställda frågor.

[81] Fischer m fl 1987 s 481 f (§ 51a Rn 14). Jfr även Lutter i ZGR 1982 s 13.

[82] 1986 s 782 ff.

[83] Lutter a a s 5 (kurs i original).

[84] Se härom nedan i avsnitt 9.4.5.

[85] SOU 1978:66 s 199 f.

[86] Här kan observeras att termen "primär" i anslutning till 19 § MBL ej ansetts ha samma innebörd som när ordet används avseende förhandlingsskyldigheten enligt 11 § MBL. Se AD 1978 nr 166 och 1979 nr 1.

[87] I art 4 d i förslaget till femte EG-direktiv på bolagsrättens område, (1983) OJ C 240/2, öppnas möjligheten att i länder anslutna till EG införa en liknande reglering. Se Dine i 10 CL (1989) s 10 f.

[88] Prop 1975/76:105 Bilaga 1 s 366. Se också O. Bergqvist & L. Lunning, Medbestämmandelagen (1986) s 263.

I förarbetena till 9 kap 12 § 4 st ABL anges att det som anförts i förarbetena till 19 § MBL i tillämpliga delar bör "kunna tjäna som vägledning för tillämpningen av den aktuella bestämmelsen".[89] Vidare bör troligen även styrelsens skyldighet att biträda vid utredningen innefatta "ett krav på lättillgänglig presentation och förklarande kommentarer".[90] Kedner & Roos drar slutsatsen att "det inte [verkar] möjligt för bolagsledningen att motsätta sig krav på muntlig information utanför bolagsstämma," inom ramen för informationsrätten enligt 9 kap 12 § 4 st ABL.[91] Kedner & Roos' ställningstagande kan ifrågasättas. Frågan om arbetstagarna med stöd av 19 § MBL har rätt att kräva muntlig information har inte diskuterats i medbestämmandelagens förarbeten. Medbestämmandelagens uppbyggnad, med en primär informationsplikt för arbetsgivaren samt en uttrycklig rätt för arbetstagarna att granska arbetsgivarens handlingar, leder till att frågan om formen för hur information lämnas blir principiellt ointressant. Enligt 9 kap 12 § 4 st ABL är det istället de enskilda aktieägarna som måste ange vilken information de önskar. Styrelsens skyldighet att biträda vid utredningen och önskemålet om lättillgänglighet och förklaringar måste, förutom gentemot lagtextens ordalydelse, även sättas i relation till vad som gäller i aktiebolag i allmänhet. I bolag med elva aktieägare har minoritetsaktieägarna ingen rätt att kräva information utanför bolagsstämman.[92] Det synes därför ej heller i de bolag som faller under 9 kap 12 § 4 st ABL vara möjligt att utan stöd i lagtexten ålägga styrelsen en skyldighet att utanför bolagsstämma lämna information till aktieägarna utöver vad som följer av plikten att biträda vid utredningen av de undersökningar som initierats av aktieägarna.

Betydelsen av insynsrätten i småbolag minskas av att en aktieägare inte har rätt att kräva att få utöva sin rätt genom ombud.[93] Aktieägarna har inte ens rätt att begära biträde av bolagets revisor.[94] Styrelsen har dock en skyldighet att inom rimliga gränser tillhandahålla avskrifter av bolagets handlingar, 9 kap 12 § 4 st 2 meningen ABL, varför en mindre kunnig aktieägare har viss möjlighet att efter en informationsbegäran hos bolaget konferera med en sakkunnig person.

Rätten till information gäller inte om det skulle innebära en "påtaglig risk för allvarlig skada för bolaget" om de aktuella uppgifterna lämnades ut, 9 kap 12 § 4 st 3 meningen ABL. Eftersom stadgandet bygger på tanken att

[89] SOU 1978:66 s 200.

[90] Kedner & Roos I 1988 s 247 (9:12.05).

[91] A st.

[92] Jfr Nial 1988 s 182.

[93] Jfr Rodhe 1989 s 252.

[94] Moberg 1986 s 203 och Nial 1988 s 197.

aktieägarna i små bolag ofta arbetar tillsammans inom bolaget och att verksamheten därför kräver ett stort förtroende mellan delägarna är undantaget avsett att tillämpas endast i rena extremfall.[95] "[E]n vägran måste vara grundad på objektiva fakta som förknippar risk för sådan skada med utlämnande av information till just den [aktieägare] som begärt informationen."[96] Utrymmet för att enligt 9 kap 12 § 4 st 3 meningen ABL vägra lämna information är således mycket mindre än vad som följer av 9 kap 12 § 3 st ABL.

8.1.2. Frågor från bolagsstämmomajoriteten.

Bolagsledningens möjligheter att undvika att besvara av enskilda aktieägare framställda frågor är relativt goda. Saken har uttryckts så att "aktieägaren väl har en rätt att fråga men inte en rätt att få svar."[97] Ett särskilt problem blir därför huruvida bolagsledningen är skyldig att besvara frågor som framställts av bolagsstämmans majoritet. Ovan[98] anfördes att bolagsstämmomajoriteten kan ta upp diskussion (men ej fatta beslut) angående vilket ärende som helst, oberoende av om det angivits i kallelsen eller ej. Möjligheten att oberoende av kallelsen ta upp ärenden till diskussion i förening med styrelsens principiella lydnadsplikt gentemot stämman[99] torde medföra att bolagets ledning i princip ej borde kunna undandra sig från att besvara frågor som framställts i stämmans namn.[100]

I Västtyskland har dock frågeställningen besvarats nekande. "Neben dem Auskunftsrecht des einzelnen Aktionärs steht *kein* besonderes Auskunftsrecht der HV".[101] Eftersom bolagsledningen i västtyska bolag inte har någon principiell lydnadsplikt i förhållande till bolagsstämman (119 § AktG) är skillnaderna i rättsläget lättförståeliga.

Också för dansk och finsk rätts del avvisas emellertid, under åberopande av att avgörandet enligt lagtexten är underkastat styrelsens skönsmässiga bedömning, tanken på att bolagsstämmomajoriteten skulle kunna beordra styrelsen att lämna information. "Generalforsamlingsflertalet kan ikke pålægge bestyrelsen at give oplysningen i strid

[95] Prop 1979/80:143 s 106 och Rodhe 1989 s 252.

[96] SOU 1978:66 s 200.

[97] Rodhe 1989 s 251. Se också Moberg 1981 s 131. Jfr Treffenberg i NJM 1931 s 83 och Werlauff 1983 s 431.

[98] Avsnitt 4.1.

[99] Se t ex prop 1975:103 s 236.

[100] Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 223 (§ 9-12, 1).

[101] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 131 Anm 10 (kurs i original). Avseende 1937 års Aktiengesetz intogs motsatt ståndpunkt i Deuss 1962 s 26 f.

med bestyrelsens skøn".[102]

För svensk rätts del måste ytterligare en regel observeras i sammanhanget. I förarbetena till lagen om ekonomiska föreningar anförs att "föreningsstämman inte [får] fatta något beslut i saken som förpliktigar styrelsen att lämna ut upplysningen."[103] Styrelsen får ej verkställa ett bolagsstämmobeslut som innebär ett uppenbart åsidosättande av bolagets intressen.[104] Om bolagsstämmans majoritet beslutar att en viss upplysning skall lämnas till stämman är styrelsen därför tvungen att göra en avvägning mellan sin principiella lydnadsplikt och bolagets intressen.[105] Avvägningen torde dock endast i uppenbara fall kunna resultera i en vägran att lämna den begärda upplysningen.

Betydelsen av regeln att styrelsen ej får verkställa bolagsskadliga stämmobeslut ligger på ansvarsplanet.[106] Efter klanderfristens utgång kan styrelsen - såvida inga förutsättningar ändrats - utan risk för att drabbas av skadeståndsansvar verkställa ett bolagsskadligt stämmobeslut. Det synes därför principiellt föreligga en skyldighet för styrelsen att efter klandertidens utgång lämna de begärda upplysningarna. Eftersom dels stämman vid det laget torde vara avslutad, dels det torde vara en enklare och kanske även ändamålsenligare utväg att agera genom revisorerna enligt 9 kap 12 § 3 st ABL synes informationsplikten i den här behandlade situationen sakna betydelse.

I Norge anses bolagsstämmans majoritet alltid ha rätt att kräva svar på framställda frågor: "Når det foreligger flertallsvedtak er plikten til å gi svar ubetinget: Mener vedkommende at opplysningen kan skade selskapet om den kommer ut, må han gjøre oppmerksom på dette og eventuelt argumenter for at han bør slippe å gi oppplysningen. Generalforsamlingen kan imidlertid fastholde at opplysningene skal gis."[107] Om de sålunda framtvingade upplysningarna leder till skada för bolaget kan de aktieägare som deltagit i beslutet åläggas skadeståndsskyldighet.

Styrelsens skyldighet att vägra utlämna uppenbart bolagsskadlig information bortfaller om samtliga aktieägare i bolaget förenat sig i en begäran om att viss information skall lämnas.[108] I den här aktuella situationen åligger alltså

[102] Werlauff 1983 s 429. Se också Taxell 1983 s 49 och 50.

[103] Prop 1986/87:7 s 133. Se också avseende bankaktiebolag prop 1986/87:12 Band 2 s 120.

[104] Se t ex Nial 1988 s 110 f. Jfr 92 § 1 st 3 meningen 1944 års ABL.

[105] Nial 1988 s 155.

[106] SOU 1971:15 s 216 och prop 1975:103 s 382.

[107] Skåre & Knudsen a st. Se också Augdahl Aksjeselskapet s 328 f; Bråthen 1982 s 214 f och Marthinussen & Aarbakke 1986 s 311 (§ 9-12, 1).

[108] Nial 1988 s 155. Jfr NJA 1981 s 1117, där aktieägande styrelseledamot i enmansbolag ej ansetts jävig vid behandling av fråga om avtal mellan ledamoten och bolaget. Græsvænge & Thomsen och Werlauff hävdar att det som huvudregel räcker med ett majoritetsbeslut på en stämma där alla aktieägare är närvarande för att styrelsen skall vara skyldig att lämna den begärda upplysningen. Se Græsvænge & Thomsen 1985 s 281 (§ 76, 1) och Werlauff 1983 s 429.

styrelsen en, om än osanktionerad, skyldighet att ge upplysningen i fråga.[109] En förutsättning härför måste dock vara att upplysningen finns tillgänglig på stämman.[110] Det torde inte kunna krävas att styrelsen mot sin vilja tvingas inlåta sig på rena gissningar.

8.1.3. Information utanför bolagsstämman.

Bortsett från i bolag med mindre än tio aktieägare[111] har aktieägarna i ett bolag ingen rätt att utanför bolagsstämman kräva styrelsen på upplysningar angående bolaget.[112] En annan fråga är om styrelsen har rätt att informera aktieägarna då de ej är samlade till stämma. Problemet har främst intresse ur minoritetsskyddssynvinkel. För det fall styrelsen skulle ägna sig åt att selektivt lämna information är det antagligt att det i första hand skulle vara bolagets majoritetsaktieägare som skulle erhålla upplysningar. När det gäller möjligheterna att utöva aktieägarinflytande över bolagen riskerar därför minoriteten att genom att styrelsen utnyttjar selektiva informationskanaler sättas i en mindre förmånlig ställning än majoriteten.

Inledningsvis kan konstateras att om aktieägarmajoriteten är representerad i bolagets styrelse löser gällande svensk rätt problemet till minoritetsaktieägarnas nackdel. Aktiebolagsrätten innehåller ingen regel av innebörd att den information som inhämtats av majoritetsaktieägaren i egenskap av styrelseledamot också måste kommuniceras till minoritetsaktieägarna.

Rättsläget är detsamma i Västtyskland.[113] I 131 § 4 st AktG behandlas endast information som en aktieägare erhållit "wegen seiner Eigenschaft als Aktionär".

De lege lata blir den här aktuella frågeställningen enbart intressant i de fall då aktieägarna utgör en från styrelsen skild grupp.

8.1.3.1. Västtyskland.

I Västtyskland har hävdats att aktieägarna har en oskriven rätt att även

[109] Nial a st.

[110] Jfr 9 kap 12 § 2 st ABL.

[111] Se härom ovan i avsnitt 8.1.1.4.

[112] Prop 1986/87:7 s 133 (avseende ekonomiska föreningar) och Kedner & Roos I 1988 s 246 (9:12.05). Jfr Bråthen 1982 s 216; Græsvænge & Thomsen 1985 s 282 (§ 76, 2); Marthinussen & Aarbakke 1986 s 312 (§ 9-12, 2); Taxell 1983 s 50 och Werlauff 1983 s 427.

[113] BGHZ 86 s 1 (1982), där domstolen uttryckligen betonar skillnaden mellan att lämna information till en aktieägare i egenskap av ledamot i Aufsichtsrat, och att lämna upplysningar till en aktieägare i egenskap av aktieägare; Henn 1984 s 36 f; Kübler 1986 s 202 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 131 Anm 60 f och 63 ff.

utanför stämman begära svar på vissa typer av frågor, främst avseende sådana förhållanden om vilka kunskap kan vara erforderlig som förberedelse inför en bolagsstämma.[114]

Om någon i egenskap av aktieägare erhållit information utanför bolagsstämman skall samma upplysningar på begäran av någon annan aktieägare lämnas till stämman, 131 § 4 st 1 meningen AktG. Av de annars tillgängliga undantagsreglerna[115] kan endast 131 § 3 st 5 p AktG åberopas mot ett på stämman framfört krav på information som tidigare lämnats utanför stämman, 131 § 4 st 2 meningen AktG.

Det anses att regeln inte bör tolkas extensivt. Det kan t ex tänkas att det är straffbart för Vorstands ledamöter att till bolagsstämman lämna för bolaget skadlig information. I så fall bör informationen, även om den utanför stämman lämnats till någon aktieägare, hemlighållas med stöd av 131 § 3 st 5 p jfrt m 131 § 4 st 2 meningen AktG, trots att 131 § 3 st 1 p AktG uttryckligen inte får åberopas som stöd för ett beslut att vägra lämna begärda upplysningar, 131 § 4 st 2 meningen AktG.[116]

Eventuellt behöver upplysningar inte heller lämnas då "kein sinnvoller Zusammenhang mit der Tagesordnung besteht."[117] Kravet på att information som lämnats utanför stämman på begäran också måste ges vid stämmotillfället anses harmoniera med likhetsprincipen,[118] 53 a § AktG.

[114] Henn 1984 s 14 f.

[115] Vägran att lämna upplysningar får ske i följande fall (131 § 3 st AktG):

"1. soweit die Erteilung der Auskunft nach vernünftiger kaufmännische Beurteilung geeignet ist, der Gesellschaft oder einem verbundenen Unternehmen einen nicht unerheblichen Nachteil zuzufügen;

2. soweit sie sich auf steuerliche Wertansätze oder die Höhe einzelner Steuern bezieht;

3. über den Unterschied zwischen dem Wert, mit dem Gegenstände in der Jahresbilanz angesetzt worden sind, und einem höheren Wert dieser Gegenstände, es sei denn, daß die Hauptversammlung den Jahresabschluß feststellt;

4. über die Bilanzierungs- und Bewertungsmethoden, soweit die Angabe dieser Methoden im Anhang ausreicht, um ein den tatsächlichen Verhältnissen entsprechendes Bild der Vermögens-, Finanz- und Ertragslage der Gesellschaft im Sinne des § 264 Abs 2 des Handelsgesetzbuchs zu vermitteln; dies gilt nicht, wenn die Hauptversammlung den Jahresabschluß feststellt;

5. soweit sich der Vorstand durch die Erteilung der Auskunft strafbar machen würde."

[116] Zöllner a a § 131 Anm 73.

[117] A a § 131 Anm 70.

[118] Henn 1984 s 12 och 36 och Zöllner a a § 131 Anm 60.

Det har dock även ifrågasatts huruvida bestämmelsen är ett uttryck för likhetsprincipen. Zöllner hävdar att om likhetsprincipen skulle tillämpas i den här aktuella situationen skulle varje aktieägare ha rätt till information utanför bolagsstämman så fort någon fått det. Vidare anser han att likhetsprincipen inte kräver att upplysningar som lämnats i förtroende till en pålitlig aktieägare också måste upprepas offentligt.[119]

Angående frågan om hur aktieägarna skall bära sig åt för att få reda på att information lämnats utanför stämman råder delade meningar. Henn hävdar att Vorstand som en följd av likhetsprincipen har skyldighet att meddela stämman vilka upplysningar som givits aktieägare under hand.[120] Zöllner å andra sidan anför att Vorstand inte ens har skyldighet att besvara av aktieägarna framställda frågor om huruvida upplysningar lämnats utanför stämman.[121] Regeln är även tillämplig på information som först ej lämnats på stämma men som sedan lämnats på domstols order.[122] Däremot är mer tveksamt huruvida bestämmelsen kan tillämpas på upplysningar som lämnats av någon annan än Vorstand.[123]

Den formaliserade frågerätt som tillkommer aktieägarna på bolagsstämma kan inte utövas utanför stämman.[124] "[D]iese Einschränkung soll inbesondere verhindern, daß die Aktionäre in unterschiedlichem Umfang informiert werden."[125] Om en aktieägare vägrats svar på stämman och vänt sig till domstol för att få ut den begärda informationen skall upplysningarna dock, om talan bifalls, lämnas även utanför stämman,[126] 132 § 4 st AktG.

8.1.3.2. Norden.

I propositionen till lagen om ekonomiska föreningar anförs att "styrelsen /.../ naturligtvis [är] oförhindrad att tillhandagå en medlem med upplysningar även utanför stämman."[127] Föredragande departementschefen hävdar även att det "säger sig självt att styrelsen i sådana fall har att gå fram med varsamhet, så

[119] A st.

[120] Henn 1984 s 12 och 36.

[121] A a § 131 Anm 74.

[122] Henn 1984 s 113 och Zöllner a a § 132 Anm 24.

[123] Zöllner a a § 131 Anm 62.

[124] Fussan 1978 s 489; Henn 1984 s 36; Kübler 1986 s 185; von Rechenberg 1986 s 46; Schmidt 1986 s 464 och Zöllner a a § 131 Anm 3, 77 och 81.

[125] Kübler 1986 s 202.

[126] Henn 1984 s 113 och Zöllner a a § 132 Anm 24.

[127] Prop 1986/87:7 s 133. Jfr Bråthen 1982 s 216 och Taxell 1983 s 50.

Börsreferna!

att föreningens intressen inte skadas."[128] Den allmänna omsorgsplikt som följer av styrelsens sysslomannaställning gentemot ett bolaget medför givetvis att styrelseledamöterna inte får avslöja information som kan skada bolaget,[129] jfr 9 kap 12 § 1 st ABL. Härigenom löses emellertid inte problemet med information som differentieras mellan olika aktieägare.

Werlauff & Nørgaard hävdar att det är möjligt att i bolagsordningen föreskriva att ägare av aktier av en viss klass även utanför bolagsstämman skall ha rätt till information.[130] En dylik bolagsordningsbestämmelse torde få accepteras även i Sverige. Likhetsprincipen föreskriver endast att alla aktier har lika rätt i bolaget, såvida inte annat framgår av bolagsordningen, 3 kap 1 § 1 och 2 st ABL. Regeln har i och för sig undantag[131] men ingen begränsning synes gälla i här aktuellt avseende.

I övrigt synes likhetsprincipen generellt sett föranleda att information som lämnats till någon aktieägare utanför stämman inte får undanhållas de övriga aktieägarna.[132] Härav följer dock ej att de aktuella upplysningarna måste eller kan lämnas vid bolagsstämma. Beroende på situationen i det enskilda fallet kan ett avslöjande av viss information vid bolagsstämma tänkas leda till sådan offentlighet att likhetsprincipen inte kan anses medföra upplysningsskyldighet för bolagsledningen.[133] Varje aktieägare får istället i det senast nämnda fallet anses ha en av likhetsprincipen betingad rätt att av styrelsen utanför stämman erhålla samma underhandsupplysningar som givits en annan aktieägare.

Vidare måste observeras att likhetsprincipen kan åsidosättas om avsteget kan motiveras av sakliga skäl.[134] Taxell anför att "[d]et kan vara till gagn för bolaget att det existerar ett relativt öppet förtroendeförhållande mellan bolagsledningen och t ex aktieägare med stora aktieposter."[135] Det citerade uttalandet i sig torde ej föranleda slutsatsen att information kan ges vissa aktieägare men undanhållas andra. Även om det skulle vara till fördel för bolaget att vissa aktieägare hålls utförligt informerade om bolagets verksamhet

[128] Prop 1986/87:7 s 133.

[129] Nial 1988 s 120 f samt Dotevall 1989 s 93 och Hemström i JT 1989/90 s 92. Jfr Bråthen 1982 s 216 och Taxell Ansvar 1983 s 19.

[130] 1987 s 268 f.

[131] Se t ex 3 kap 1 § 3 st ABL.

[132] Hjerner i Festskrift till Welamsson 1987 s 292 (angående information till aktieägarna angående ett bolag som är utsatt för ett uppköpserbjudande). Jfr Holmboe i Lov og Rett 1989 s 77 och Bråthen 1982 s 216.

[133] Jfr Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 131 Anm 60.

[134] NJA 1977 s 393; prop 1973:93 s 137 och Pehrson i Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1987 s 500 f. Jfr BGHZ 33 s 175 (1960) och Obermüller m fl 1967 s 28 och 30. Se närmare ovan i avsnitt 3.4.4.

[135] Taxell 1983 s 50.

följer härav inte automatiskt att det skulle vara av sakliga skäl motiverat att undanhålla övriga aktieägare motsvarande upplysningar. Härför torde även fordras att det på objektiva grunder kan antas komma att leda till skada för bolaget om informationen lämnas ut.

8.1.3.3. De lege ferenda.

Om en bolagsledning lämnat underhandsinformation till en aktieägare framstår idag rättsläget för övriga aktieägare såsom oklart, även om likhetsprincipen sannolikt ofta leder till att alla aktieägare har krav på samma upplysningar. I förtydligande syfte synes en lagreglering böra övervägas.

Inledningsvis kan antas att information som lämnats en aktieägare i någon annan egenskap än som aktieägare, t ex som styrelseledamot, inte nödvändigtvis bör behöva delges även övriga aktieägare. Lagen utgår, till synes främst på grund av konkurrensskäl, från att ett aktiebolags styrelse kan besitta information som inte bör komma till alla aktieägares kännedom, 9 kap 12 § 1 st 1 meningen ABL. Om lagens utgångspunkter såtillvida accepteras, att styrelsen även fortsättningsvis anses böra ha möjlighet att i vissa fall neka aktieägarna upplysningar, synes en partiell differentiering av informationsflödet mellan aktieägarna i de fall en aktieägare innehar en post som styrelseledamot vara oundviklig. En följd av det anförda blir att såväl aktieägarnas möjligheter att inneha styrelseposter som styrelsens rätt att vägra lämna begärda upplysningar bör ifrågasättas. En sådan kritisk granskning ligger dock inte inom ramarna för denna avhandling.

Av det ovan sagda framgår att även en ändrad lagstiftning kan förväntas uppvisa brister i konformiteten. Svårigheterna att uppnå perfektion bör dock inte förhindra förbättringar där sådana kan ske. Frågorna blir därför huruvida ett i förhållande mellan aktieägarna jämnare informationsflöde kan garanteras, samt om så är fallet huruvida dylika regler skulle innebära en förbättring jämfört med gällande rätt.

Svaret på den första frågan synes vara tämligen enkelt. Självfallet skulle det vara möjligt att, t ex med förebild i västtysk rätt, ge varje aktieägare rätt att ta del av den information som lämnats till en annan aktieägare. Den andra frågan synes för svensk rätts del vara mer svårhanterlig. Eftersom aktiebolagen i Västtyskland är institutionaliserade på ett helt annat sätt än i Sverige kan den västtyska regleringen ej förväntas stöta på samma svårigheter i sin egen rättsordning som skulle riskera bli fallet om motsvarande bestämmelser infördes här. Problemet ligger i att uppgifter som lämnas till bolagsstämman riskerar att bli offentliga på ett sätt som skiljer sig radikalt från vad som är fallet med information som under hand tillställts en pålitlig aktieägare.

Det i föregående stycke preciserade problemet är ej olösligt. Två alternativa extremlösningar är tänkbara. Dels kan man tänka sig att lägga ansvaret på styrelsen, så att den information som lämnats en aktieägare också måste ges till övriga aktieägare. Uppgifter som är av den art att de inte bedöms böra komma till alla aktieägares kännedom får då undanhållas samtliga aktieägare. Dels kan krävas att den information som under hand lämnats någon aktieägare utanför stämman också måste lämnas övriga aktieägare utanför stämman. De aktieägare som inte erhållit den primära informationen skulle alltså, eventuellt mot tystnadslöfte, ha rätt att begära att utanför stämman få ta del av de aktuella upplysningarna.

Gentemot båda de angivna lösningsalternativen kan allvarliga invändningar göras. Nackdelen med det först angivna alternativet är att det inte skulle fungera i praktiken.

Bra!

En majoritetsaktieägare som av de styrelseledamöter han utsett får höra att viss information om bolaget inte kommer att utelämnas till honom kan regelmässigt förväntas ersätta den laglydiga styrelsen med styrelseledamöter som är mer tjänstvilliga. En regel av det först skisserade slaget kan därför antas komma att få begränsad praktisk effekt.

Den andra extremlösningen ger anledning till tre invändningar. Dels kan ifrågasättas huruvida det eftersträvade syftet skulle uppnås med den angivna regeln. Av de aktieägare som inte erhållit den primära informationen skulle krävas dels att de på något sätt tog reda på att upplysningar lämnats, dels tog initiativ till att begära motsvarande information. Dels skulle syftet bakom styrelsens rätt att vägra lämna ut information riskera att förfelas. Det förefaller inte helt otänkbart att regeln i fråga av en aktieägande konkurrent till bolaget skulle kunna utnyttjas i syfte att på bolagets bekostnad uppnå konkurrensfördelar. Slutligen kan regeln även riskera att medföra stora praktiska svårigheter för bolaget och dess ledning. En av fördelarna med att begränsa aktieägarnas rätt att ställa frågor vid bolagsstämman är att bolagsledningens insatser då begränsas till ett eller några få tillfällen under året. I bolag med ett stort antal aktieägare skulle en rätt att när som helst kunna begära information riskera att leda till att bolaget fann sig nödsakat att inrätta en speciell organisation enbart för att besvara aktieägarfrågor.

Ingen av de två angivna extremlösningarna förefaller innebära en förbättring jämfört med dagens aktiebolagslag. Avslutningsvis skall därför ett mer nyanserat mellanalternativ presenteras och analyseras. Problemet med den först angivna lösningen skulle kunna undgås genom att behålla dagens rättsläge och även fortsättningsvis låta styrelsens ledamöter på eget ansvar lämna information även utanför stämman. Svårigheterna med det andra lösningsalternativet skulle kunna minskas genom att behålla begränsningen av aktieägarnas frågerätt till bolagsstämman. Styrelsen kan emellertid åläggas att upplysa stämman huruvida selektiv information lämnats någon aktieägare. Aktieägarna får då kännedom om vad som inträffat och har en möjlighet att direkt på stämman framställa begäran att erhålla samma upplysningar. Ytterligare en förutsättning är att frågerätten utvidgas till att alltid omfatta information som lämnats utanför stämman. Gentemot framställda krav på att de aktuella upplysningarna skall ges till stämman bör styrelsen ha kvar sin rätt att vägra svara med hänsyn till att informationens offentliggörande skulle kunna leda till väsentlig skada för bolaget. Som en acceptabel motivering från styrelsens sida bör ej kunna anföras enbart att det är till fördel för bolaget att stora aktieägare hålls informerade om verksamheten, utan ett beslut att vägra lämna begärda svar måste stödjas på att ett offentliggörande skulle kunna leda bolaget till väsentligt förfång.

Av det ovan framförda framgår att likhetsprincipens betydelse för aktieägarnas rätt till information skulle kunna ges en tydlig markering genom två marginella ändringar i 9 kap 12 § ABL. Dels bör aktieägarnas frågerätt utvidgas till att omfatta även sådana upplysningar som lämnats aktieägare utanför stämman. Dels bör styrelsen åläggas att upplysa stämman om underhandsinformation lämnats till någon aktieägare.

8.2. Revisorers upplysningsskyldighet.

Revisorernas upplysningar till aktieägarna regleras primärt i 10 kap 10 §

ABL.[136] Revisorerna åläggs att varje år avge en revisionsberättelse till bolagsstämman, 10 kap 10 § 1 st 1 meningen ABL. Genom revisionsberättelsen garanteras att aktieägarna får tillgång till viss minimiinformation innan de fattar beslut på stämman.[137] Angående revisionsberättelsen skall här endast anmärkas att revisorerna "kan [utöver vad som följer av lagens krav] i berättelsen meddela upplysningar som de önskar bringa till aktieägarnas kännedom", 10 kap 10 § 3 st 3 meningen ABL. Revisorerna har dessutom närvaro- och yttranderätt vid bolagsstämma.[138] I den mån revisorerna själva finner att viss information bör kommuniceras med aktieägarna finns alltså en lagreglerad möjlighet att lämna de aktuella upplysningarna. Det bör dock observeras att all revision skall ske i enlighet med god revisionssed, 10 kap 7 § 1 st ABL. God revisionssed i förening med revisorernas sysslomannaliknande ställning gentemot bolaget[139] torde medföra att revisorerna är förhindrade att i revisionsberättelsen lämna ut icke obligatoriska upplysningar vars offentliggörande kan leda till skada för bolaget.[140]

För dansk rätts del har hävdats att det i sista hand tillkommer stämman att avgöra om vissa upplysningar som kan vara skadliga för bolaget skall ingå i revisionsberättelsen.[141]

I Västtyskland stadgas uttryckligen att "[d]er Abschlußprüfer /.../ sind /.../ zur Verschweigenheit verpflichtet", 323 § 1 st 1 meningen HGB. Tystnadsplikten, och det därmed förenade skadeståndsansvaret, omfattar även information som lämnats i revisionsberättelsen.[142]

Utöver plikten att avge revisionsberättelse har revisorerna också skyldighet att lämna av bolagsstämman begärda upplysningar, 10 kap 13 § 2 st ABL.[143] I GmbH skall revisor som prövat årsbokslutet vara närvarande vid bolagsstämma om det begärs av någon delägare, 42 a § 3 st GmbHG. Med närvaroplikten följer en skyldighet att besvara av delägarna ställda frågor.[144]

Dansk rätt innehåller ingen explicit rätt för bolagsstämman att kräva upplysningar av

[136] 91 § DASL, 72 § DApL, sec 263 CA, 10 kap 10 § finska ABL, 10 kap 9 § NASL och 321 § HGB.

[137] Jfr Fischer m fl 1987 s 390 (Anh § 42 Rn 46) och Werlauff 1983 s 421 f.

[138] Se ovan i avsnitt 5.8.2.

[139] Moberg 1986 s 54. Jfr Pennington 1985 s 788.

[140] Jfr 10 kap 13 § 1 st ABL. Se prop 1975:103 s 433 och Moberg 1986 s 226.

[141] Græsvænge & Thomsen 1985 s 317 f (§ 91, 4).

[142] Claussen i Kölner Kommentar zum AktG § 168 Anm 5.

[143] 10 kap 13 § 2 st finska ABL och 10 kap 12 § 1 meningen NASL.

[144] Fischer m fl 1987 s 408 (§ 42a Rn 38).

revisorerna. Stämman anses lika fullt ha rätt att ställa frågor till bolagets revisorer.[145] I England har revisorerna rätt att närvara och yttra sig vid bolagsstämma, sec 387 (1) CA. Någon motsvarande skyldighet synes ej föreligga.[146]

Inte heller i västtyska Aktiengesellschaften kan revisorerna avkrävas information på bolagsstämma. Tystnadsplikten gentemot enskilda aktieägare följer direkt av 176 § 2 st 2 meningen AktG. Att inte heller bolagsstämman som helhet kan avkräva revisorerna upplysningar följer av ett e contrarioslut från 119 § 1 st AktG. Det är istället Vorstand som har möjlighet att besluta att en begärd upplysning skall lämnas av revisorerna på stämman.[147] Utanför ramen för tystnadsplikten anser Henn att 176 § 2 st 2 meningen AktG skall tolkas motsattsvis, så att det står revisorerna fritt att välja att ge aktieägarna begärda upplysningar.[148]

I 10 kap 13 § 1 st ABL[149] stadgas att revisor inte får meddela upplysningar till enskilda aktieägare om det kan leda till skada för bolaget. Det är alltså uteslutet att en revisor skulle kunna lämna känslig information till aktieägarna utanför bolagsstämman.[150]

Tidigare var revisorers brott mot tystnadsplikten straffbelagt, 132 § 1 st 8 p 1910 års ABL och 214 § 4 p 1944 års ABL.[151] Det uttryckliga straffstadgandet upptogs ej i 1975 års aktiebolagslag. Istället hänvisades till övriga sanktionsmöjligheter,[152] vilka främst är skadeståndsskyldighet[153] (15 kap 2 § ABL) och straff för trolöshet mot huvudman[154] (10:5 BrB), men även de sanktioner som kan förekomma enligt intresseorganisationernas stadgar.[155]

Enligt 10 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL är revisorn skyldig att på bolagsstämma lämna den information stämman begär, dock endast i den mån de begärda

[145] B. Gomard, Revisors stilling i retlig belysning (København 1979) s 42; Græsvænge & Thomsen 1985 s 319 (§ 93, 1) och Werlauff 1983 s 422 f.

[146] Pennington 1985 s 783.

[147] Claussen a a § 176 Anm 6 och Henn 1984 s 38.

[148] Henn 1984 s 37 f.

[149] 10 kap 13 § 1 st ABL motsvaras av 94 § 1 meningen DASL, 75 § 1 meningen DApL, 10 kap 13 § 1 st finska ABL och 176 § 2 st 2 meningen AktG.

[150] Rodhe 1989 s 218.
Här bortses från enmansbolag, där rättsläget eventuellt kan vara ett annat.

[151] Se också 173 § 1 st 5 p i 1971 års aktiebolagsutrednings (SOU 1971:15) förslag till lagtext.

[152] Prop 1975:103 s 575.

[153] SOU 1984:27 s 299; prop 1986/87:7 s 169; prop 1986/87:12 Band 1 s 275 och Gabrielsson m fl 1983 s 199. Jfr Taxell 1983 s 126 och Werlauff 1983 s 584.

[154] Jfr Taxell 1983 s 126.

[155] Moberg 1986 s 201. Se närmare om olika sanktionsmöjligheter Moberg 1986 s 206 ff och Rodhe i Balans 6/77 s 4 och 19.

upplysningarna kan avslöjas utan väsentligt förfång för bolaget. Som synes påminner reglerna om revisorers upplysningsskyldighet i vissa delar om styrelsens plikt att besvara aktieägarnas frågor på stämma. För den fortsatta framställningen hänvisas därför delvis till vad som anförts i föregående avsnitt. Nedan kommer endast de för revisorernas upplysningsplikt specifika frågorna att uppmärksammas.

8.2.1. Allmänt.

Revisorernas upplysningsplikt gentemot bolagsstämman kan tänkas få betydelse i två situationer. Dels kan det tänkas att revisorerna funnit viss information inte vara tillräckligt betydelsefull för att meddelas stämman. Aktieägarna kan ha en annan mening i frågan och har då möjlighet att, i sista hand genom ett formellt bolagsstämmobeslut,[156] besluta att de aktuella upplysningarna skall lämnas till stämman. Dels kan revisorernas samarbete med styrelsen, 10 kap 8 § ABL, leda till att upptäckta missförhållanden inte rapporteras till stämman utan istället endast under hand påpekas för styrelsen. Genom ett dylikt agerande förnekas aktieägarna tillgång till ett fullgott beslutsunderlag på bolagsstämman. Givetvis rättar sig en styrelse oftast efter ett påpekande av revisorerna och i normalfallet kan därför antas att ingen skada är skedd.[157] Även i sistnämnda fall synes dock principiella invändningar kunna riktas mot att aktieägarna tvingas till att fatta beslut utan tillgång till relevant underlag. Det kan t ex tänkas att aktieägarna om de hade haft kännedom om de aktuella upplysningarna hade valt att inte omvälja den gamla styrelsen, trots att ingen skada orsakats bolaget.

För engelsk rätts del har hävdats att revision som inte kommer till aktieägarnas kännedom strider mot god revisionssed:

"[O]ff-balance sheet accounting is intrinsically repugnant to the true and fair view: it necessarily involves concealing from members of the company /.../ information relevant to their interests."[158]

I Sverige måste i revisionsberättelsen anmärkas om styrelseledamot eller VD gjort sig skyldig till handling som kan vara skadeståndsgrundande eller i övrigt handlat i strid med aktiebolagslagen eller bolagsordningen,[159] 10 kap 10 § 3 st 1 meningen ABL. I övrigt öppnas uttryckligen möjligheten för revisorerna att

[156] SOU 1984:27 s 300; prop 1986/87:12 Band 1 s 276; Kedner & Roos I 1988 s 317 (10:13.02) och Niai & Jansson 1987 s 64.

[157] Rodhe 1989 s 218.

[158] Lasok & Grace i 10 CL (1989) s 17.

[159] Se angående kraven på revisionsberättelsens innehåll Müllern i Balans 8-9/89 s 23 ff och Gometz i Balans 12/89 s 48.

lämna erinringar direkt till styrelsen eller VD, 10 kap 11 § ABL. I den mån aktieägarna får reda på att något förevarit kan möjligheten att på stämman kräva revisorerna på upplysningar komma till användning.

8.2.2. Upplysningar utanför stämman.

En revisor får inte meddela upplysningar om ett bolag utanför bolagsstämman, "om det kan lända till förfång för bolaget", 10 kap 13 § 1 st ABL.[160] Undantag görs inte ens i bolag som har mindre än tio aktieägare,[161] jfr 9 kap 12 § 4 st ABL. Stadgandet är avsett att tolkas e contrario. Revisorn kan alltså utanför stämman lämna upplysningar som inte riskerar att skada bolaget.[162] Härvid måste givetvis likhetsprincipen observeras så att ej upplysningar lämnas som ensidigt gynnar en aktieägare.[163]

I GmbH har revisorn utanför bolagsstämman en upplysningsskyldighet endast gentemot bolaget. En delägare som önskar upplysning mellan stämmorna får istället vända sig till die Geschäftsführer, 51 a § 1 st GmbHG, "damit diese die Frage dann als Frage der [Gesellschaft] an den Abschlußprüfer weiterleiten".[164]

10 kap 13 § 1 st ABL innehåller inte något väsentlighetskrav. Varje skada för bolaget är alltså tillräcklig för att revisorns tystnadsplikt skall inträda. En allt för pratglad revisor kan vidare ha åsidosatt sina åligganden även om ingen skada faktiskt inträffat. För tystnadspliktens inträde fordras enbart att lämnandet av upplysningarna "kan" leda till förfång för bolaget. Däremot kräver inte lagen att hänsyn skall tas till något annat än bolagets intressen. Om någon gång en enskild aktieägare, men inte bolaget, skulle riskera att drabbas av en skada på grund av upplysningar från bolagets revisor inträder ingen tystnadsplikt enligt 10 kap 13 § 1 st ABL. Revisorernas möjligheter att lämna information utanför bolagsstämman torde vara koncentrerade främst till offentliga uppgifter. Det synes t ex alltid vara möjligt för en revisor att redogöra för innehållet i ett bolags offentliggjorda balansräkning.

Lagtexten förbjuder endast att revisorn lämnar information som han "fått kännedom om vid fullgörandet av sitt uppdrag", 10 kap 13 § 1 st ABL. Begränsningen torde ej kunna tolkas e contrario. Revisorns sysslomannalik-

[160] Här och i fortsättningen bortses från de i lagen uttryckligen angivna undantagen, 10 kap 13 § 2 st 2 och 3 meningen ABL.

[161] Moberg 1986 s 203 och Nial 1988 s 197.

[162] SOU 1984:27 s 299; prop 1975:103 s 436; prop 1986/87:7 s 169; prop 1986/87:12 Band 1 s 275 och Kedner & Roos I 1988 s 317 (10:13.01). Jfr Taxell 1983 s 125.

[163] Jfr Taxell a st och Werlauff 1983 s 423 f. Jfr också Græsvænge & Thomsen 1985 s 320 (§ 94, 2).

[164] Fischer m fl 1987 s 409 (§ 42a Rn 38).

nande ställning i förhållande till bolaget[165] torde enligt allmänna sysslomannaregler medföra en sådan lojalitetsplikt att han, oberoende av hur han kommit över upplysningarna i fråga, inte får sprida information till skada för bolaget.[166]

8.2.3. Bolagsstämmans rätt att begära information.

Revisorn är skyldig att till stämman lämna alla upplysningar "som bolagsstämman begär," 10 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL. I Norge föreligger motsvarande upplysningsskyldighet även i förhållande till representantskapet eller bedriftsforsamlingen,[167] 10 kap 12 § NASL. Rätten att begära information av revisorerna är således ingen minoritetsrättighet. Den västtyska Aktiengesetz stadgar:

"Die Abschlußprüfer ist nicht verpflichtet, einem Aktionär Auskunft zu erteilen", 176 § 2 st AktG.

Det är istället endast bolagsstämman som bolagsorgan som kan begära att få upplysningar.[168]

Ett undantag från det senast sagda föreligger i GmbH, där varje enskild delägare på bolagsstämma, men inte annars,[169] har rätt att begära information av revisorn.[170]

10 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL är relativt intetsägande i den del den anger att stämman har rätt att kräva upplysningar av revisorerna. Stadgandet uttrycker här enbart den allmänna principen "att stämman i sin egenskap av associationens högsta bestämmande organ har rätt att kräva upplysningar av

[165] Moberg 1986 s 54. Jfr Pennington 1985 s 788.

[166] Jfr Nial 1988 s 200. Jfr också Marthinussen & Aarbakke 1986 s 359 (§ 10-12, 3) och Taxell 1983 s 125 f. En annorlunda tolkning, som emellertid leder till samma resultat, görs i Moberg 1986 s 204 f.

[167] För representantskapets del är det bara organet som kan begära upplysningar, medan varje enskild ledamot av bedriftsforsamlingen har en informationsrätt, 10 kap 12 § 1 meningen NASL. Om en enskild ledamot av bedriftsforsamlingen skulle begära upplysningar har dock revisorn rätt att begära att få svara på ett sammanträde i bedriftsforsamlingen, 10 kap 12 § 2 meningen NASL. Se Bråthen 1982 s 204 f.

[168] SOU 1984:27 s 300; prop 1986/87:12 Band 1 s 276; Kedner & Roos I 1988 s 317 (10:13.02); Moberg 1986 s 230; Nial 1988 s 198 och Rodhe 1989 s 218. Jfr Bråthen 1982 s 204 f (avseende bedriftsforsamlingen); Marthinussen & Aarbakke 1986 s 359 (§ 10-12, 1 f); Skåre & Knudsen 1987 s 255 (§ 10-12, 1) och Taxell 1983 s 124 f.

Som anförts ovan i avsnitt 8.2. har bolagsstämman i Västtyskland ingen rätt att begära information av revisorerna.

[169] Fischer m fl 1987 s 409 (§ 42a Rn 38).

[170] A a s 408 (§ 42a Rn 38).

revisorerna".[171] Bestämmelsens betydelse ligger istället i meningens andra led,[172] vilket stadgar ett undantag från huvudregeln.[173]

8.2.4. Undantag från informationsskyldigheten.

Revisorernas upplysningsplikt gentemot bolagsstämman är inte absolut. I lagtexten anges uttryckligen att revisorerna inte har skyldighet att informera stämman i den mån det skulle kunna leda till väsentligt förfång för bolaget, 10 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL. Vidare kan antagas att ytterligare några begränsningar föreligger. Frågan kan t ex ställas om huruvida revisorerna är skyldiga att inlåta sig på gissningar angående okända framtida förhållanden, och om vilket eller vilka ämnesområden som omfattas av revisorernas upplysningsskyldighet. Med anledning av styrelsens rätt att gentemot aktieägarnas frågor på bolagsstämma värja sig med ett påstående att den för frågans besvarande erforderliga informationen inte finns tillgänglig vid stämman, 9 kap 12 § 2 st ABL,[174] kan vidare ifrågasättas huruvida någon motsvarande möjlighet står revisorerna till buds.

Om det skulle leda till väsentligt förfång för bolaget att lämna en viss upplysning till bolagsstämman skall informationen hållas inne, 10 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL.[175] Väsentlighetskravet[176] innebär en skillnad gentemot vad som gäller vid meddelande av upplysningar utanför stämman. Avsikten är att markera "att upplysning till stämman endast i sällsynta undantagsfall får vägras."[177]

Väsentlighetskriteriet avseende revisorernas möjligheter att vägra lämna upplysningar till stämman är enligt Nial avsett att motsvara det väsentlighetskrav som måste vara uppfyllt för att styrelsen skall kunna vägra besvara av aktieägarna framställda frågor,[178] 9 kap 12 § 1 st 1 meningen ABL. Motsvarande uttalande i förarbetena till den danska aktieselskabsloven[179] kritiseras av Werlauff, som hävdar att gränserna för revisorernas upplysningsplikt måste fastställas oberoende av vad styrelsen får respektive kan upplysa

[171] Nial 1988 s 198.

[172] Se härom nedan i avsnitt 8.2.4.

[173] Moberg 1986 s 228 och Nial a st.

[174] Se närmare ovan i avsnitt 8.1.1.1.

[175] Den norska aktieselskapsloven innehåller ingen motsvarande regel. Se 10 kap 12 § NASL.

[176] Se närmare om väsentlighetskravet ovan i avsnitt 8.1.1.2.

[177] Nial a st. Se också Moberg 1986 s 228.

[178] Nial a st. Se också Nial & Jansson 1987 s 64.

[179] Betænkning nr 540/1969 s 125 f.

aktieägarna om.[180] Vad Werlauff anför synes böra äga giltighet även för svensk rätts del. Till skillnad från i Danmark är emellertid rekvisiten för att det skall vara möjligt att vägra att lämna ut upplysningar i Sverige likalydande för revisorerna respektive styrelsen. Om det skulle leda till väsentligt förfång för bolaget att offentliggöra en upplysning saknas skäl att betrakta saken på olika sätt beroende på vem som lämnar informationen i fråga. Även en tillämpning av den av Werlauff anförda tolkningsmetoden leder således för svensk rätts del till det resultat Nial förordar.

För revisorernas del hävdade Nial 1985 följande. "Om det begärs av samtliga bolagets aktieägare bortfaller hindret att lämna upplysning."[181] Uttalandet har kritiserats av Moberg som anser att det som huvudregel "gäller [ett] förfångsrekvisit även gentemot en enhällig och fulltalig stämma".[182] Moberg grundar sin åsikt på att det inte finns någon tystnadsplikt för aktieägare, samt att det "bland aktieägarna kan finnas någon, vars intressen ej överensstämmer med bolagets."[183] 1988 har det kritiserade yttrandet utgått ur Nials framställning.[184] Även när det gäller enmansaktiebolag anser Moberg att stämman inte kan lösa revisorn från hans tystnadsplikt. Han finner det emellertid "mycket osannolikt att revisorn skulle kunna hänvisa till ett förfångsrekvisit i denna situation, då aktieägarens och bolagets intressen får antas sammanfalla."[185] Det synes i här aktuellt hänseende saknas skäl att göra skillnad på situationen då ett bolag har en aktieägare och då det har flera delägare. En revisor som av en enhällig och fulltalig stämma får en begäran om en upplysning som han anser kunna lända bolaget till väsentligt förfång, kan och bör meddela den aktuella skaderisken till bolagsstämman. Om samtliga aktieägare trots revisorns upplysning vidhåller den framställda begäran synes bolagets intressen ej kunna åberopas som hinder mot att informationen i fråga lämnas.[186]

Av lagtexten framgår inte vem som primärt har att avgöra huruvida det skulle leda till skada för bolaget om begärd information lämnas ut. I västtyska GmbH tillkommer avgörandet stämman.[187] Även i Norge anses att revisorn är obetingat skyldig att följa ett majoritetsbeslut på stämman.[188] Kedner & Roos anför för svensk del att revisorn "inte genom beslut av bolagsstämman [kan] fritas från skyldigheten att pröva, om det skulle lända till väsentligt förfång för

[180] 1983 s 422 f.

[181] 1985 s 197.

[182] 1986 s 229.

[183] A a s 229 f.

[184] 1988 s 198.

[185] 1986 s 230.

[186] Jfr Bråthen 1982 s 215 och Græsvænge & Thomsen 1985 s 319 (§ 93, 1).

[187] Jfr 51 a § 2 st 2 meningen GmbHG. Se Fischer m fl 1987 s 409 (§ 42a Rn 39).

[188] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 359 (§ 10-12, 2) och Skåre & Knudsen 1987 s 255 (§ 10-12, 1). Jfr för bedriftsforsamlingens del Bråthen 1982 s 205 och 215.

Jfr angående äldre norsk rätt Hjort 1939 s 57, vilken synes vilja tillägga styrelsen ensam möjligheten att avgöra huruvida viss information skall lämnas till stämman.

bolaget att han lämnar en viss upplysning till denna stämma."[189]

Förfångsreglerna i samband med aktieägares informationsrätt leder till att en frågvis aktieägare inom bolaget har möjlighet till en dubbel prövning av huruvida en viss information skall lämnas. Aktieägaren kan först begära upplysningar av styrelsen, 9 kap 12 § 1 st 1 meningen ABL. Styrelsen har då att pröva huruvida den begärda upplysningen kan lämnas utan att det skulle leda till väsentligt förfång för bolaget. Om så befinnes vara fallet skall informationen istället lämnas till revisorerna, 9 kap 12 § 3 st 1 meningen ABL. Aktieägaren i fråga kan då, under förutsättning att han kan samla majoriteten på stämman, på nästa bolagsstämma begära att revisorerna lämnar den aktuella upplysningen, 10 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL. Revisorerna har då att på eget ansvar avgöra om informationens avslöjande skulle leda till väsentligt förfång för bolaget.

Enligt lagtexten är revisorn skyldig att "lämna alla upplysningar som bolagsstämman begär," 10 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL. Stadgandet torde ej kunna tillämpas helt enligt sin ordalydelse. Det kan för det första inte ha varit avsikten att ålägga revisorn en skyldighet att besvara frågor om sådant som inte omfattas av det mänskliga vetandet.

En fråga om t ex vem som kommer att vinna det tredje löpet på Solvalla nästkommande lördag, varken behöver eller kan besvaras. Inte heller kan revisorn avkrävas upplysningar om hur den framtida utvecklingen av räntan kommer att bli.

För det andra torde revisorns upplysningsskyldighet vara inskränkt till förhållanden rörande hans uppdrag.[190] Den finska aktiebolagslagen anger uttryckligen att revisorn är skyldig att lämna upplysningar "om bolaget", 10 kap 13 § 2 st finska ABL. Norska aktieselskapsloven stadgar att revisorn är skyldig att "innenfor rammen av sine oppgaver å gi opplysninger om forhold vedrørende selskapet som han har fått kjennskap til under utførelsen av sitt oppdrag", 10 kap 12 § 1 meningen NASL. I Sverige återfinns den aktuella bestämmelsen i aktiebolagslagens kapitel om revision och paragrafen är placerad efter reglerna om revisorns uppgifter. När upplysningsskyldigheten placeras i sin kontext synes den omfatta endast revisorsuppdraget.[191] En annan sak är att bolagsstämman, inom ramen för lagstiftning, bolagsordning och god revisions-

[189] I 1988 s 317 (10:13.02). Se också Moberg 1986 s 229. Jfr Gomard 1986 s 251; Taxell 1983 s 125 och Werlauff 1983 s 423.

[190] Jfr Bråthen 1982 s 205; Fischer m fl 1987 s 408 (§ 42a Rn 38); Hjort 1939 s 57; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 359 (§ 10-12, 3); Skåre & Knudsen 1987 s 256 (§ 10-12, 2) och Werlauff 1983 s 422 f. Jfr sec 387 (1) CA och härom Pennington 1985 s 783.

[191] Nial 1988 s 198.

sed, kan ge revisorn bindande föreskrifter,[192] 10 kap 7 § 3 st ABL. Stämman har alltså rätt att dels inom vissa gränser bestämma revisorns uppdrag, dels avkräva revisorn på upplysningar i anledning av uppdraget.

För det tredje har revisorerna tystnadsplikt angående upplysningar de i uppdraget fått kännedom om, 10 kap 13 § 1 st ABL.[193] Stämman kan därför inte begära information som en revisor erhållit i samband med sitt uppdrag för ett annat bolag.[194]

Här återstår att behandla frågan om hur en revisor bör agera då stämman begär upplysningar angående ett förhållande för vilket redogörelse ej kan lämnas utan tillgång till information som inte finns tillgänglig vid stämman. Som framgått ovan[195] behöver styrelsen ej vid stämman besvara aktieägarnas frågor om svaret kräver tillgång till uppgifter som inte finns tillgängliga vid bolagsstämman, 9 kap 12 § 2 st ABL. En motsvarande bestämmelse saknas för revisorernas del. Frågan kan tänkas besvarad på två olika sätt. Stadgandet om styrelsens rätt att vägra besvara frågor då tillgång till erforderlig information saknas kan för det första böra för revisorernas del tolkas analogivis. En analogitolkning skulle leda till att revisorerna mot en begäran om information kan värja sig genom att påstå att den begärda informationen inte finns tillgänglig vid stämman.[196] För en tolkning ex analogia talar givetvis att det av praktiska skäl är omöjligt att lämna begärda upplysningar om de inte finns tillgängliga vid stämman.

Starkare skäl synes dock tala för att för revisorernas del tolka 9 kap 12 § 2 st ABL e contrario. Lagstiftaren har för styrelsens del funnit det nödvändigt att införa ett speciellt stadgande som ger styrelsen rätt att vägra besvara frågor då erforderliga uppgifter inte finns tillgängliga. Om en motsvarande inskränkning varit avsedd i revisorernas upplysningsplikt borde ett motsvarande stadgande införts i 10 kap 13 § 2 st ABL. Avsaknaden av en dylik bestämmelse talar för att en invändning om bristande tillgång till information ej kan göras. Vidare finns i 9 kap 12 § 2 st ABL ett speciellt förfarande anvisat för det fall begärd information inte finns tillgänglig vid stämman. Lagen anger ingen lösning på problemet med hur av revisorerna begärd information skall kommuniceras med aktieägarna efter stämman. Även bristen på regler om hur en av revisorerna begärd men ej tillgänglig information skall tillhandahållas talar mot att revisorerna skulle ha möjlighet att gentemot en begäran om upplysningar invända att erforderliga uppgifter inte finns tillgängliga.

[192] Rodhe i Balans 6/77 s 4.

[193] Se ovan i avsnitt 8.2.2.

[194] Gomard 1979 s 44.

[195] Avsnitt 8.1.1.1.

[196] En liknande tolkning görs av Nial (a st), vilken hävdar att informationen då efteråt bör sändas till aktieägarna eller lämnas på en senare stämma.

Innan den ovan angivna e contrario tolkningen accepteras måste ifrågasättas om den ger en praktiskt tillämpbar lösning på det här behandlade problemet. Så synes vara fallet. Om revisorerna får en fråga som inte kan besvaras utan tillgång till icke tillgängliga uppgifter kan i och för sig givetvis inget svar lämnas. Den här förordade tolkningen innebär därför ingenting mer än att revisorernas skyldighet att ta med relevant information till stämman kan sanktioneras. Den risk för skadeståndsskyldighet och straff som uppkommer, se 15 kap 2 § ABL och 10:5 BrB,[197] kan bemötas genom att revisorn infinner sig till stämman väl förberedd. Rätten att begära information av revisorerna är inte heller någon minoritetsrättighet utan tillkommer bolagsstämmans majoritet, d v s desamma som valt revisorerna. I de allra flesta fall synes kunna antas att aktieägarmajoriteten och revisorerna har en dialog varigenom revisorerna i förväg får veta vilka upplysningar som kommer att begäras av dem vid stämman.

I den mån minoritetsaktieägarna önskar upplysningar av revisorerna får de begagna sin rätt att fråga styrelsen,[198] 9 kap 12 § 1 st 1 meningen ABL. Styrelsen å sin sida har rätt att vägra besvara framställda frågor med hänvisning till att erforderlig information inte finns tillgänglig vid stämman, 9 kap 12 § 2 st ABL.

Vidare har revisorerna ingen absolut närvaroplikt vid bolagsstämma, jfr 10 kap 12 § ABL. Om revisorns närvaro vid något tillfälle erfordras synes troligt att han även i förväg kan få veta vilka upplysningar som kommer att krävas av honom. Skadeståndsskyldighet förutsätter även att skada uppkommit.[199] Det synes troligt att, då revisorernas ansvar inte redan uteslutits på grund av vad som anförts ovan, ett uteblivet svar i de allra flesta fall inte kan leda till någon påvisbar skada för bolaget eller någon aktieägare.

8.3. Sammanfattning.

Aktieägarna har rätt att på bolagsstämma ställa frågor till styrelsen och VD, 9 kap 12 § 1 st 1 meningen ABL. Frågerätten gäller bara sådant som kan ha betydelse för att bedöma årsredovisningen, bolagets ställning i övrigt eller ett ärende som skall behandlas på stämman. Inom de uppställda ramarna synes frågerätten kunna utövas på såväl ordinarie som extra stämma. Frågor som

[197] När det gäller straff för trolöshet mot huvudman fordras att skada uppkommit för huvudmannen, 10:5 BrB, d v s bolaget. Huvudmannens skada måste vidare täckas av gärningsmannens uppsåt, 1:2 1 st jfrt m 10:5 BrB. Möjligheterna att i den här aktuella situationen tillgripa en straffsanktion mot revisorerna synes därför vara mycket begränsade.

[198] Nial a st.

[199] Jfr Pennington 1985 s 787.

inte kan besvaras utan tillgång till uppgifter som inte finns tillgängliga vid stämman behöver inte besvaras.

Upplysningar som skulle kunna leda till ett väsentligt förfång för bolaget om de offentliggörs behöver ej lämnas vid stämman. Om den frågande aktieägaren begär det skall upplysningarna istället lämnas till bolagets revisorer. Revisorerna skall lämna ett yttrande varav skall framgå dels huruvida upplysningarna lämnats till revisorerna, dels om informationen bort föranleda någon ändring i revisionsberättelsen. Däremot skall revisorerna inte yttra sig över frågan om det skulle lett till skada för bolaget att avslöja informationen. Om en aktieägare anser att styrelsen har felbedömt den begärda informationens vikt för bolaget har han rätt att föra talan inför domstol och begära att upplysningen i fråga skall lämnas. Det synes inte kunna krävas att det är den aktieägare som framställt frågan som för talan. Om styrelsen inte tillställer revisorerna de begärda upplysningarna kan revisorerna få problem med att uppfylla kravet på att i sitt yttrande ange att informationen inte lämnats till dem. Problemet synes dock lösas på ett tillfredsställande sätt genom att den aktieägare som begärt att revisorerna skall uttala sig kan förväntas efterlysa revisorerna yttrande om det dröjer allt för länge.

En upplysning som inte finns tillgänglig vid stämman, och som sedermera visar sig kunna föranleda skada för bolaget om den offentliggörs, kan sätta revisorerna i en tidsmässigt sett omöjligt situation. De lege ferenda synes den mest ändamålsenliga lösningen vara att anknyta styrelsens skyldighet att överlämna informationen till revisorerna till bolagsstämmotidpunkten och inte till tidpunkten för aktieägarens begäran.

I bolag med mindre än elva aktieägare har varje aktieägare rätt att även utanför bolagsstämman ta del av bolagets handlingar, 9 kap 12 § 4 st ABL. Insynsrätten är inspirerad från medbestämmandelagen, och gäller i den omfattning som fordras för att kunna bedöma bolagets ställning eller ett ärende som skall tas upp på bolagsstämma. Betydelsen av insynsrätten minskar genom att aktieägarna inte synes ha rätt att utnyttja ombud och genom att styrelsen troligen inte behöver stå till tjänst med muntlig information.

Om bolagsstämmomajoriteten begär att styrelsen skall lämna en upplysning är styrelsen i princip skyldig att lyda stämman. I den mån styrelsen anser att det skulle allvarligt skada bolaget att lämna de begärda upplysningarna skall dock styrelsen vägra att svara. Efter klanderfristens utgång bör dock upplysningen lämnas. Om alla aktieägare förenar sig i en begäran att styrelsen skall ge viss information bortfaller hindret mot att lämna bolagsskadlig information.

Om någon aktieägare erhållit upplysningar utanför bolagsstämman har övriga aktieägare åtminstone i princip en motsvarande rätt. Sett ur ett de lege ferenda perspektiv synes likhetsprincipens betydelse kunna tydligt markeras genom två marginella ändringar i stadgandet om aktieägarnas frågerätt. Dels bör aktieägarna ges en generell rätt att erhålla upplysningar som lämnats till andra aktieägare utanför stämman. Dels bör styrelsens skyldigheter utökas

med en plikt att upplysa bolagsstämman om att information lämnats utanför stämman.

Revisorernas upplysningar till aktieägarna står främst att finna i revisionsberättelsen, 10 kap 10 § ABL. I övrigt har aktieägarna ingen rätt att begära upplysningar av bolagets revisorer utanför bolagsstämman. Revisorerna har en av likhetsprincipen begränsad rätt att utanför bolagsstämman meddela information så länge bolaget inte lider någon skada därav, 10 kap 13 § 1 st ABL. Lagtexten begränsar revisorns tystnadsplikt till upplysningar "som han fått kännedom om vid fullgörande av sitt uppdrag". Härav kan inte dras slutsatsen att revisorn skulle vara oförhindrad att avslöja för bolaget skadlig information som han erhållit kännedom om på annat sätt.

Bolagsstämman, men inte en minoritet av aktieägarna, har en rätt att kräva information av bolagets revisorer, 10 kap 13 § 2 st ABL. Revisorerna synes vara skyldiga att på bolagsstämmans begäran ge upplysningar om kända förhållanden inom ramen för deras uppdrag. Begärd information får inte avslöjas om revisorn bedömer att det skulle kunna leda till väsentlig skada för bolaget att lämna den aktuella upplysningen, 10 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL. Det torde inte finnas något utrymme för att tillämpa skaderekvisitet då upplysningen i fråga begärs av en enhällig och fulltalig stämma som har informerats om den aktuella skaderisken. Bristen på explicit reglering och på ett anvisat förfarande för informationsförmedling efter stämman ger vid handen att revisorerna gentemot en framställd fråga inte kan invända att erforderliga upplysningar ej finns tillgängliga vid stämman. Lagens system medför att skadeståndssanktionen i vissa fall kan tillgripas mot en revisor som infinner sig oförberedd vid en stämma.

9. Beslut på bolagsstämma.

9.1. Inledning.

Omröstningar är sällsynta på svenska bolagsstämmor.[1] En vanligt förekommande metod är istället att ett förslag - ofta framställt av styrelsen - redan före stämman förankrats hos majoritetsaktieägarna.[2] Bolagsstämmans beslut fattas sedan med acklamation. Även om allt tyder på att varje enskild aktieägare har rätt att begära votering i varje enskild fråga,[3] framställs en dylik begäran mycket sällan.[4]

9.2. Rättspolitiska aspekter på formen för stämmans beslutsfattande.

Det kan finnas två skäl som förklarar varför voteringar förekommer så sparsamt. Dels drivs de flesta bolag på ett tillfredsställande sätt och det saknas därför vanligtvis anledning för aktieägarna att motsätta sig styrelsens förslag.[5] Dels upplevs det troligen ofta som meningslöst att framtvinga ett tidskrävande och invecklat omröstningsförfarande när resultatet ändå är klart i förväg.[6]

Om antalet omröstningar är ringa uppkommer vissa fördelar då det innebär såväl tids- som kostnadsbesparingar. I de länder där omröstningar på bolagsstämmor är vanliga får man ofta räkna med att stämmorna drar ut på tiden. Mot de beskrivna fördelarna måste ställas minoritetsaktieägarnas krav på att få vara med och utöva inflytande över bolagens skötsel.

Minoritetsaktieägarnas möjligheter till inflytande över bolagen torde emellertid vara i endast ringa grad beroende av hur bolagsstämman fattar beslut. Som redan nämnts synes varje aktieägare kunna begära votering och

[1] Kedner & Roos I 1988 s 248 (9:13.01) och Nial 1988 s 164 f.

[2] SIND 1980:5 s 42.

[3] Se nedan i avsnitt 9.3.1.

[4] Kedner & Roos a st och Roos 1969 s 164.

[5] Jfr Eisenberg i 83 Harv L Rev (1969-70) s 1490.

[6] Kedner & Roos a st och Nial 1988 s 164 f. Jfr Christians i AG 1990 s 47.

därigenom ändra den av majoriteten önskade beslutsformen.[7] Dessutom bygger aktiebolagsrätten på majoritetsprincipen och om väl det framställda förslaget förankrats hos majoriteten av aktieägarna kan därför inte gärna några principiella invändningar riktas mot att beslut fattas med acklamation. Skyddet för minoritetsaktieägarna bör istället ligga i information om de beslut stämman fattar. En risk med att i förväg förankra beslut hos majoritetsaktieägarna är att det ofta glöms bort att meddela även minoritetsaktieägarna vad besluten får för konsekvenser. Risken för att även minoriteten skall ställa sig bakom dåligt genomtänkta beslut är dock principiellt sett densamma oavsett om beslutet fattas genom omröstning eller ej. Minoritetens möjligheter att reagera mot vad som upplevs som felaktiga beslut bör därför i första hand säkerställas genom en tillfredsställande information och inte genom formella krav på beslutsfattandet.

9.3. Procedurfrågor.

Aktiebolagslagen innehåller inga regler om hur ett bolagsstämmobeslut skall fattas.[8] Det är fullt godtagbart att beslut fattas genom acklamation.[9] Möjligheten att fatta beslut med acklamation framgår klart av 9 kap 11 § 3 st 3 meningen ABL, där det stadgas att ett bolagsstämmoprotokoll skall ange stämmans beslut och, "om röstning skett", hur denna utfallit. Lagtextens ordalydelse talar för att beslut kan fattas på annat sätt än genom omröstning.

Även förarbetena till lagen om ekonomiska föreningar utgår uttryckligen från att beslut kan fattas med acklamation.[10]

I Västtyskland anses att "nur Abstimmungsformen, die eine klare Ermittlung des Beschlußergebnisses erlauben", är tillåtna. Beslut genom acklamation "wird danach nur bei kleineren Versammlungen mit ganz wenigen Teilnehmeren in Betracht kommen."[11]

Även beslut som fordrar kvalificerad majoritet torde kunna fattas med acklamation.[12] Om bolagsstämmoprotokollet utvisar att stämman vid förfrågan om huruvida beslutet varit enigt svarat jakande och ingen begärt votering torde

[7] Se närmare härom nedan i avsnitt 9.3.1.

[8] Nial 1988 s 163. Jfr avseende GmbHG Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 550 f (§ 47 Rn 10).

[9] Nial 1988 s 164 ff. Jfr Andenæs 1981 s 165; Hills 1977 s 548 ff och 564; Werlauff 1983 s 442 och Zöllner a a s 551 (§ 47 Rn 10).

[10] Prop 1986/87:7 s 120.

[11] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 45.

[12] Jfr Andersson 1973 s 81 och Andenæs 1981 s 165.

även PRV acceptera att beslut som fordrar kvalificerad majoritet fattas med acklamation.[13]

I riksdagen är acklamation det normala beslutsförfarandet, 5:3 2 st 1 meningen RO. Om ett beslut fordrar något annat än absolut majoritet skall dock omröstning ske, 5:3 2 st 2 meningen RO. Vid kommunfullmäktigebeslut är det alltid, även då beslutet fordrar kvalificerad majoritet, möjligt att fatta beslut genom acklamation,[14] 2 kap 22 § KL.

Även beslut genom handuppräckning eller något liknande förfarande torde vara acceptabelt.[15] I England är handuppräckning vanligtvis det primära tillvägagångssättet då en bolagsstämma fattar beslut, art 46 Table A. Huvudregeln är dock att en aktie - och inte en aktieägare - ger en röst, varför det anses vara förenat med vissa risker att fatta beslut genom att räkna de röstande.

"A poll /.../ will be a far more accurate reflection of the voting strengh among the members."[16] I England avgörs dock vanligtvis en omröstning genom handuppräckning enligt principen en röstande - en röst, art 54 Table A.

I samband med beslut som fattas av bolagsstämman uppkommer några av lagen olösta procedurfrågor. I normala fall fattas beslut med acklamation. Frågan är om votering kan krävas, och i så fall vem som har möjlighet att framställa ett sådant krav (avsnitt 9.3.1.). Ett annat spörsmål är om aktieägare har rätt att kräva att en omröstning skall vara sluten (avsnitt 9.3.2.).

Aktiebolagslagens och de övriga associationsrättsliga lagarnas tystnad på de angivna punkterna föranleder att ledning för att kunna svara på de uppställda frågorna får sökas på annat håll. Härvid kommer den offentligrättsliga regleringen att i relevanta delar uppmärksammas.[17] Försiktighet måste dock iakttas vid en analogitolkning av bestämmelser utformade för riksdagens och kommunfullmäktiges sammanträden.[18] Befintliga bestämmelser måste

[13] Nial 1988 s 165 f och Rodhe 1989 s 187.

[14] SOU 1974:99 s 216 och Kaijser & Riberdahl 1983 s 384. Jfr avseende äldre rätt RÅ 1911 nr 55.

[15] Dahlgren & Moberg 1987 s 21. Jfr Farrar 1985 s 281; Fischer m fl 1987 s 440 (§ 47 Rn 4); Gower 1979 s 546; Hills 1977 s 564; Kübler 1986 s 239; Pennington 1985 s 713; Werlauff 1983 s 442; Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 551 (§ 47 Rn 10) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 45.

[16] Farrar a st. Se även Gower a st och Pennington a st. Jfr också Hills 1977 s 553 och 568 f och Zöllner a a § 133 Anm 52.

[17] Jfr Nial 1988 s 163 f och Gomard i Scandinavian Studies in Law 1972 s 99.

[18] Jfr Gomard a st.

tolkas i belysning av allmänna regler för gott mötesskick,[19] och bestämmelser som för riksdagens eller kommunfullmäktiges del skärper kraven härutöver kan endast undantagsvis ges en avgörande betydelse för bolagsstämmans del.

Självfallet ger såväl riksdagsordningen som kommunallagen i allmänhet uttryck för en lämplig metod för beslutsfattande.[20] Undantagen torde vara sällsynta och föranledas av de speciella politiska hänsyn som ligger till grund för den offentligrättsliga regleringen.

9.3.1. Begäran om votering.

I riksdagen och i kommunfullmäktige kan varje ledamot begära att det företas votering avseende en fråga,[21] 5:3 2 st 1 meningen RO och 2 kap 22 § 1 st 2 meningen och 2 st 1 meningen KL. Aktiebolagslagen saknar uttryckliga regler om när votering skall ske. Lagtextens ord, som stadgar att det beslut skall anses fattat som erhållit över hälften av "de avgivna rösterna", 9 kap 13 § 1 st 1 meningen ABL, avgör bara den erforderliga majoriteten för beslut och torde inte kunna tjäna till ledning i den här aktuella frågan.[22]

I England hade tidigare varje enskild aktieägare, såvida inte annat framgick av bolagsordningen, rätt att begära votering.[23] Idag uppställer Companies Act ett relativt invecklat regelsystem där huvudprincipen är att votering skall ske om det begärs av minst fem aktieägare eller av ägare till aktier motsvarande minst tio procent av de vid stämman företrädda rösterna,[24] sec 373 (1) CA. Bolagsordningen kan minska men inte öka de krav som måste vara uppfyllda för att votering skall kunna framtvingas. Art 46 Table A stadgar att votering skall ske redan när det begärs av två aktieägare, samt att även bolagsstämmoordföranden har rätt att kräva votering.

I Second Consolidated Trust Ltd v Ceylon Amalgamated Tea and Rubber Estates Ltd[25] har ansetts att om bolagsstämmoordföranden genom en bestämmelse i bolagsordningen givits rätt att begära votering, är det också hans skyldighet att göra så då han har anledning att anta en votering skulle ge ett annat resultat än röstning genom handuppräckning.[26] "But if the chairman has no right to demand a poll himself /.../, it appears that he is under no obligation to invite a demand for a poll from the requisite

[19] Rodhe 1989 s 187. Jfr Gomard 1986 s 157 och Taxell 1983 s 36.

[20] Nial 1988 s 163.

[21] RÅ 1952 I 146; 1971 C 446 och Kaijser & Riberdahl 1983 s 387.

[22] Nial 1988 s 164 f.

[23] Farrar a st.

[24] Se närmare Farrar 1985 s 281 f och Pennington 1985 s 713 f.

[25] [1943] 2 All ER 567.

[26] Se också Gower 1979 s 547.

number of members /.../ merely because he has cause to believe that the result of the vote on a show of hands would be reversed on a poll."[27]

Även i USA har i princip varje aktieägare rätt att begära votering. Frågan avgörs dock av bolagsstämmoordföranden.

"The chairman need not conduct a poll unless he believes that it would serve a useful purpose. The maneuver of demanding a poll will not serve a useful purpose when the management proxy committee holds sufficient proxies to control the meeting and this fact is known to the assembled stockholders. Under such circumstances, it is suggested that the chairman rule the demand out of order as being a dilatory motion which need not be recognized nor put to a vote by the chair."[28]

I Norden synes rättsläget ha uppfattats så att varje enskild aktieägare har möjlighet att begära votering.[29] Nial synes till och med anse att det redan i acklamationsförfarandet ligger en rätt för varje röstberättigad person att begära votering.[30]

Mot en rätt för varje aktieägare att begära votering talar framför allt praktiska hänsyn. Det kan ifrågasättas huruvida en enskild minoritetsaktieägare skall ha möjlighet att påtvinga övriga bolagsstämmodeltagare det besvär och den tidsutdräkt ett voteringsförfarande innebär. Särskilt tveksam blir frågan när bolaget har en majoritetsaktieägare och utgången av omröstningen därför är given på förhand. Det skulle kunna diskuteras huruvida det borde finnas någon form av regel om minsta aktieinnehav för att kunna framtvinga votering.

Det synes emellertid ej kunna ifrågasättas att det de lege lata är möjligt för en enskild aktieägare att begära votering. Även ur ett de lege ferenda perspektiv synes rättsläget idag vara att föredra. Bolagsstämman är det forum där aktieägarna kan utöva sina befogenheter i bolaget, 9 kap 1 § 1 st ABL. Aktieägarnas möjligheter att uttrycka sina åsikter manifesteras inte bara i yttranderätten vid bolagsstämman utan också i rätten att genom röstning påverka stämmans beslut. Varje aktieägare bör därför ha rätt att kräva att få avge sin röst. Vidare torde de i riksdagsordningen och kommunallagen uttryckta reglerna om voteringsbegäran, 5:3 2 st 1 meningen RO och 2 kap 22 § 1 st 2 meningen och 2 st 1 meningen KL, kunna anses vara uttryck för en allmän princip om gott mötesskick. Några tyngre skäl att för aktiebolagens del göra avsteg från denna princip synes ej finnas. Det kan också tänkas att den minoritetsaktieägare som begär votering har en från majoriteten skild uppfattning om röstlängdens korrekta utseende. Slutligen kan en enskild

[27] Pennington 1985 s 714. Fallet har också åberopats i USA. Se Hills 1977 s 567 not 10.

[28] Hills 1977 s 569.

[29] Andersson 1973 s 48 och 49 och Gomard 1986 s 160 not 15.

[30] Nial 1988 s 164 och 165.

aktieägare inför en klandertalan önska att få stämmans beslut protokollfört på så sätt att det framgår att stämman ej varit enig. De skäl som talar för aktieägarnas rätt att begära votering synes överväga de praktiska olägenheterna med ett voteringsförfarande.

9.3.2. Sluten omröstning.

Av aktiebolagslagen framgår ej huruvida omröstningar på bolagsstämma skall vara öppna eller slutna. I de politiska församlingarna är en omröstning som huvudregel öppen, 5:5 2 st 1 meningen RO och 2 kap 22 § 2 st 1 meningen KL. Ledamöterna av riksdagen och kommunfullmäktige intar emellertid sin ställning som representanter för sina väljare. Den som röstar på bolagsstämma representerar inte någon annan än sig själv, eller, om det är fråga om omröstning genom ställföreträdare, ombudets huvudman. Det kan därför finnas anledning att anlägga ett annorlunda synsätt på omröstningar vid bolagsstämmor i aktiebolag.

För slutna omröstningar talar att aktieägarna kan ha ett intresse av att inte öppet behöva ta ställning i en strid mellan olika falanger i bolaget. Även utan pågående maktkamper kan enskilda aktieägare tänkas ha en motvilja mot att avslöja hur de lägger sina vota. Werlauff hävdar att en sluten omröstning "er en så væsentlig forudsætning for hemmelighed, korrekt stemmeopgørelse og efterfølgende kontrol af resultatet, at retten til at forlange en sådan afstemning bør være en individualret."[31] Då något lagstadgande härom inte finns synes det dock åtminstone för svensk rätts del inte finnas någon absolut rätt för enskilda aktieägare att kräva sluten omröstning.[32] Istället kan givetvis stämman besluta att bifalla ett yrkande om sluten omröstning.[33] Frågan blir om även bolagsstämmoordföranden kan ta ställning i frågan. För dansk och norsk rätts del har hävdats att det är ordföranden som har avgörandet i sin hand.[34] Som anförts ovan[35] har en svensk bolagsstämmoordförande ingen egen kompetens. Även i Sverige synes det dock vara lämpligt att frågan i första hand avgörs av ordförande, vilken givetvis kan välja att underställa stämman avgörandet, och stämman kan även "köra över" ordföranden genom att fatta ett eget beslut.[36]

Även om de enskilda aktieägarna inte kan kräva sluten omröstning bör

[31] Werlauff 1983 s 443. Se också d s 1983 s 449.

[32] Jfr Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 46.

[33] Kedner & Roos I 1988 s 248 (9:13.02) och Nial 1988 s 169. Jfr Skarstedt 1937 s 245.

[34] Andenæs 1981 s 165; Augdahl Aksjeselskapet s 321; Werlauff 1983 s 443 och d s 1987 s 16 f.

[35] Avsnitt 6.2.

[36] Birke 1988 s 68 f och Mallmén 1989 s 254. Jfr Andenæs 1981 s 165 och Werlauff 1983 s 443.

vanligtvis ett yrkande från en aktieägare om sluten omröstning bifallas,[37] men om så ej sker - kanske på grund av att yrkandet anses framställt i chikanöst syfte - torde de beslut som fattats i normala fall ej vara möjliga att med framgång angripa med en klandertalan.[38] Vid stämmans beslut huruvida öppen eller sluten omröstning skall begagnas bör frågan, i den mån det ej kan ske genom acklamation, avgöras medelst öppen omröstning. "Det finns knappast skäl att medlemmarna i denna fråga skall kunna kräva den sekretess som sluten omröstning innebär."[39]

Vid val kan det möjligen finnas anledning att modifiera det ovan anförda.[40] Situationen vid val är speciell och ömtåliga situationer riskerar lätt att uppkomma. Det kan t ex tänkas att en nära vän eller släkting till en aktieägare är nominerad till en styrelsepost. Även om aktieägaren i och för sig är mycket förtjust i den nominerade personen, behöver aktieägaren inte nödvändigtvis anse att den nominerade skulle vara lämplig på den föreslagna posten. Om omröstningen sker öppet kan dock aktieägaren av personliga skäl känna sig tvungen att rösta på sin bekant, vilket kan leda till att den som väljs inte har majoritetens förtroende.

De känsliga situationer som kan uppkomma vid val har också observerats vid lagstiftningsarbetet. Huvudregeln är att val avgörs med relativ majoritet, 9 kap 13 § 1 st 2 meningen ABL, och det är därför inte nödvändigt att i upprepade valomgångar slå ut de minst populära kandidaterna för att slutligen välja den som den flesta röstande föredrar. Vid val har vidare som huvudregel ordföranden inte utslagsröst, utan vid lika röstetal avgörs valet genom lottning, 9 kap 13 § 1 st 3 meningen ABL. Ordföranden behöver därigenom inte försättas i en situation där han öppet måste ta ställning i en motsättning mellan olika kandidater.

Önskemålet om att styrelsens ledamöter skall åtnjuta förtroende hos så många aktieägare som möjligt, och förhållandet att lagen avseende vissa frågor uppenbarligen utformats just med tanke på den speciella situationen vid val, synes motivera att varje enskild aktieägare de sententia ferenda ges rätt att begära sluten omröstning vid val.

9.4. Protokoll.

Vid varje bolagsstämma måste protokoll föras, 9 kap 11 § 3 st 1 meningen ABL. Protokollförandet skall ske genom ordförandens försorg. Ett bolagsstämmoprotokoll skall vara ett beslutsprotokoll. I den mån omröstning skett skall

[37] Birke a st; Kedner & Roos I 1988 s 248 (9:13.02) och Nial 1988 s 169. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 282 (§ 77 anm 1) och Werlauff a st.

[38] Nial 1988 s 169.

[39] A st.

[40] Mallmén a st.

protokollet dock även ange utgången av omröstningen,[41] 9 kap 11 § 3 st 3 meningen ABL.

Det kanske förtjänar att inledningsvis påpeka att reglerna om protokolls innehåll är minimiregler.[42] Aktiebolagslagen förhindrar inte att bolagsstämmoprotokoll utformas mer utförligt än vad lagen kräver.

I Danmark skall protokoll föras över "forhandlingerne" vid stämman, 75 § 2 st DASL. Ett danskt bolagsstämmoprotokoll måste därför förutom de fattade besluten innehålla även huvudpunkterna i den förda debatten.[43] Detsamma gäller i England, 382 § 1 st CA.

Bolagsstämmans protokoll skall undertecknas av stämmans ordförande och minst en vid stämman utsedd justeringsman, 9 kap 11 § 3 st 4 meningen ABL. Aktieägarna skall ha möjlighet att senast två veckor efter stämman hos bolaget ta del av protokollet, 9 kap 11 § 3 st 5 meningen ABL. Protokoll skall slutligen förvaras på ett betryggande sätt, 9 kap 11 § 3 st 6 meningen ABL.

Aktiebolagslagens bestämmelser om bolagsstämmoprotokoll reser ett antal frågor. Inledningsvis kommer protokollets juridiska betydelse att tas upp till behandling (9.4.1.). Vidare skall innebörden av bolagsstämmoordförandens åligganden i detta sammanhang undersökas (9.4.2.). Framställningen tar även upp frågan om möjligheten att fatta beslut genom att enbart skriva ett protokoll, s k per capsulam beslut, (9.4.3.). Därefter behandlas aktieägarnas eventuella rätt att få yttranden, yrkanden och reservationer förda till protokollet (9.4.4.). En i praktiken förekommande metod att försöka försvåra en klandertalan mot ett bolagsstämmobeslut, är att inte tillhandahålla bolagsstämmoprotokollet i tid. Betydelsen av ett dylikt förfarande och andra frågor i samband med reglerna om att bolagsstämmoprotokoll skall tillhandahållas aktieägarna behandlas i avsnitt 9.4.5. Avslutningsvis tas några övriga frågor upp (9.4.7.).

9.4.1. Protokollets betydelse.

Även om det går att finna tillfällen då protokoll i sig ges direkta rättsverkningar[44] är svensk rätts huvudregel att det som finns infört i ett protokoll endast utgör bevis - om än ett starkt sådant - för vad som förekommit vid det

[41] Röstlängden skall infogas i protokollet, eller utgöra en bilaga till detta, 9 kap 11 § 3 st 2 meningen ABL. Se ovan i avsnitt 6.3.

[42] Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 222 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 130 Anm 49.

[43] Werlauff 1983 s 385.

[44] Se t ex 7 kap 1 § 2 st 1 meningen kommunallagen (1977:179); Kaijser & Riberdahl 1983 s 605 f och Ragnemalm 1989 s 118.

sammanträde som protokollet hänför sig till.[45] Unger uttrycker att ett "protokoll är en redogörelse. Det innehåller påståenden om hur någonting ser ut, eller om vad som hänt eller om vad som sagts."[46]

I Högsta domstolens beslut nr SÖ 210 den 14 maj 1990 i mål nr Ö 258/89 utvisade ett bolagsstämmoprotokoll att stämman beslutat följande: "Styrelsens förslag till åtgärder, innefattande bl a två processer inför domstol mot [en av bolagets före detta anställda], samt skadeståndskrav mot revisorerna för bolaget biträddes av bolagsstämman." I sitt beslut har HD tillåtit bolaget att föra bevisning om att stämman genom det protokollförda beslutet fattat beslut om att skadeståndstalan skulle väckas mot revisorerna.

Ett bolagsstämmoprotokoll uttrycker protokollförarens, ordförandens och justeringsmannens (-männens) åsikter om vilka beslut som fattats av stämman. Oavsett protokollets lydelse är styrelsen i princip skyldig att verkställa det beslut som verkligen fattats av stämman. Likaledes har protokollet enbart bevisverkan i en eventuell klanderprocess. Om det visas att ett beslut inte fattats med erforderlig majoritet, trots att så uttrycks i protokollet, "eller att beslutet hade ett annat innehåll än det protokollförda, kan beslutet undanröjas eller ändras."[47]

Även i Danmark,[48] Finland[49] och Norge[50] är ett protokolls verkan inskränkt till det bevismässiga planet. Detsamma är huvudregel i England.[51]

Den engelska rätten är mer nyanserad på denna punkt. Om beslut fattas med kvalificerad majoritet utgör i vissa fall förhållandet att bolagsstämmoordföranden konstaterat att beslutet fattats, under förutsättning att inte votering begärs, fullt bevis för att erforderlig majoritet uppnåtts,[52] sec 378 (4) CA. Vidare får bolagsordningen innehålla en bestämmelse om att bolagsstämmoordförandens protokollförda mening angående vilket beslut som fattats, "shall be conclusive evidence of the fact without proof of the number or proportion of the votes recorded in favour of or against the resolution", art 47 Table A. Även den senast nämnda bestämmelsen är endast tillämplig under förutsättning att inte votering begärts. De möjligheter som öppnas i och med art

[45] Dotevall 1989 s 136 och 138; Hagströmer 1872 s 233; Nial 1934 s 19 och 59; d s 1935 s 91 f; d s 1988 s 172 och H. Strömberg, Allmän förvaltningsrätt (14 uppl 1989) s 128.

[46] Unger i Advokaten 1986 s 103.

[47] Nial 1988 s 172.

[48] Græsvænge & Thomsen 1985 s 414 (§ 144 anm 3); Werlauff 1983 s 392 ff och d s 1987 s 37.

[49] Taxell 1983 s 39.

[50] Augdahl Aksjeselskapet s 325; Bråthen 1982 s 97; Grini & Lilleholt 1983 s 113 (§ 35 not 10) (om boligbyggelag) och Hjort 1939 s 53 f.

[51] Sec 382 (1) och (4) CA; Gower 1979 s 200 och 551 och Pennington 1985 s 719.

[52] Se Gower 1979 s 546 och Pennington 1985 s 717, som emellertid vill göra ett undantag om ordföranden bedrägligt ("fraudulently") felbedömer omröstningsresultatet.

47 Table A förhindrar inte i sig att motbevisning förs angående vad som uttryckts i protokollet. I Kerr v. John Mottram Ltd[53] har dock en bestämmelse i bolagsordningen om att protokollet utgjorde fullt bevis för vad stämman beslutat ansetts förhindra motbevisning mot protokollets riktighet och fullständighet. Utgången av målet har förklarats med att tvisten berörde ett förhållande mellan bolaget och en aktieägare i denna den senares egenskap. Aktieägaren var då bunden av bolagsordningen såsom av ett av honom själv ingånget kontrakt,[54] sec 14 (1) CA.

Också i USA begagnas samma huvudregel som den som tillämpas i de ovan behandlade länderna.[55] Bolagsstämmobeslut kan dock bli ogiltiga på grund av brister i protokollet om skyldigheten att föra protokoll framgår av det aktuella bolagets bolagsordning.[56]

I Young v. Janas[57] hade ett bolag av misstag valt en styrelseledamot för mycket. Tvist uppkom bl a angående vilken av de två senast valda personerna som var först utsedd. I protokollet utpekades Young som den som valts först. Flera vittnen hävdade dock att han utsetts sist. Domstolen fann att protokollet innebar en presumtion för de protokollförda besluten. Eftersom styrelsens ledamöter "were under the impression that the election of both Young and Cook were valid, there is no reason to believe that thay would deliberately misstate the facts in this respect. Considering this fact and the oral conflict I accept the minutes and conlcude that Young was elected before Cook."[58]

In re Lousiana Investment and Loan Corporation:[59] "The mere submission of so-called minutes of a shareholders' meeting is insufficient to establish the fact of such a meeting where the evidence clearly shows /.../ that no meeting /.../ was held or contemplated /.../. Minutes cannot make a meeting if none was in fact held."[60]

I Västtyskland är regleringen något speciell. Inledningsvis kan sägas att protokollet även här endast har bevisverkan för att de protokollerade besluten är korrekta.[61] I aktiebolag är det ett krav att protokoll upprättas och bevittnas,[62] 130 § 1 st AktG. Beslut som inte protokollförts är ogiltiga,[63] 241 §

[53] [1940] Ch 657, [1940] 2 All ER 629.

[54] Se Gower 1979 s 200 not 95. Sec 14 (1) CA motsvarar sec 20 CA 1948, d v s den lag som behandlas i Gower.

[55] 18A Am Jur 2d s 812 ff (§ 951 f) och Hills 1977 s 658 f.

[56] 18A Am Jur 2d s 813 (§ 952).

[57] 34 Del.Ch. 287, 103 A.2d 299 (1954).

[58] Ref i 103 A.2d s 303.

[59] 224 F.Supp. 274 (1963), *affd.* 342 F.2d 999 (1965).

[60] Ref i 224 F.Supp. s 276.

[61] Henn 1984 s 42 och Hueck 1983 s 228.

[62] Hueck a st; Kübler 1986 s 201 och Schmidt 1986 s 641.

2 p AktG.

I GmbHG finns inget generellt krav på att protokoll skall föras. När det gäller beslut om ändring av bolagsavtalet måste dock "[d]er Beschluß /.../ notariell beurkundet werden", 53 § 2 st 1 meningen 1 ledet GmbHG.[64]

Protokollet har ytterligare en betydelse. En förutsättning för att en aktieägare skall kunna klandra ett bolagsstämmobeslut är att han till protokollet framfört invändningar mot beslutet ("Widerspruch zur Niederschrift"), 245 § 1 p AktG. GmbHG innehåller inget motsvarande krav på att en bolagsman måste ha protesterat mot ett beslut för att ha möjlighet att klandra det.[65]

I Aktiengesellschaften kan klandertalan även i andra fall föras av aktieägare om det förekommit fel i kallelsen, fel vid dagordningens offentliggörande eller aktieägaren med orätt vägrats tillträde till stämman,[66] 245 § 2 p AktG.[67] Zöllner hävdar vidare att en klandertalan kan föras oberoende av om protester förts till protokollet när den aktuella klandergrunden inte var känd för aktieägaren vid stämman.[68]

Det är alltså som huvudregel inte möjligt för en aktieägare att klandra beslut som fattats vid en stämma där han inte varit närvarande. Regeln motiveras av att "[d]ie Verwaltung soll möglichst sofort wissen, ob mit einer Anfechtung zu rechnen ist."[69]

En aktieägares protester mot ett beslut behöver inte vara motiverade.[70] När det gäller frågan om huruvida en aktieägare framfört sina protester till protokollet har protokollet dock, i enlighet med huvudregeln, endast bevisverkan.[71] Slutligen skall för västtysk del anmärkas att ett felaktigt beslut som införts i handelsregistret - t ex ett beslut om ändring av bolagsordningen - inte längre går att angripa, 242 § 1 st AktG. Registreringen, som grundar sig på protokollet, har konstitutiv verkan.[72]

Sammanfattningsvis är huvudregeln i alla de undersökta rättssystemen att

[63] Baums 1981 s 75 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 99.

[64] Fischer m fl 1987 s 504 (§ 53 Rn 8) och Hueck 1983 s 336.

[65] Fischer m fl 1987 s 460 (Anh § 47 Rn 47).

[66] Jfr 9 kap 17 § 1 st 2 meningen ABL.

[67] Fussan 1978 s 487; Hueck 1983 s 237; Kübler 1986 s 208 och Schmidt 1986 s 656 f.

[68] Zöllner a a § 245 Anm 42.

[69] Hueck a st.

[70] Henn 1984 s 41 f; Schmidt 1986 s 657 och Zöllner a a § 245 Anm 35.

[71] Henn 1984 s 42 och Zöllner a a § 245 Anm 37.

[72] Baums 1981 s 75 och Schmidt 1986 s 657 f.

ett bolagsstämmoprotokoll endast utgör ett bevis angående vad som beslutats vid stämman. Presumtionen går att motbevisa.[73] För svensk rätts del är huvudregeln utan undantag. Ett protokoll kan aldrig lägga till något till, dra ifrån något från eller förändra de beslut som fattats av bolagsstämman.[74] Inte heller om det saknas ett protokoll påverkas giltigheten av stämmans beslut.

En annan sak är att möjligheterna att verkställa ett bolagsstämmobeslut kan vara beroende av att ett stämmoprotokoll registrerats hos PRV.[75]

9.4.2. Protokollets förande.

Det är ordförandens uppgift att se till att det förs protokoll vid stämman,[76] 9 kap 11 § 3 st 1 meningen ABL. Självfallet innebär bestämmelsen inte att ordföranden själv måste föra protokoll. Ofta utses istället en speciell protokollförare för ändamålet. Protokollet kommer i dessa fall att ge uttryck för protokollförarens uppfattning om vad som beslutats vid stämman.

I protokollet skall "anges de beslut som fattats av stämman och konstaterats av ordföranden."[77] Risken för att ordföranden och protokollföraren skall ha olika uppfattning om protokollets innehåll synes därför inte vara stor. Eftersom ordföranden skall skriva under protokollet, 9 kap 11 § 3 st 4 meningen ABL, synes det ändock vara lämpligt att han för egna anteckningar om stämmans beslut, så han kan reservera sig på de eventuella punkter där hans uppfattning om vad som förevarit inte stämmer överens med protokollförarens. Åtminstone i de fall även protokollföraren undertecknar protokollet torde det vara uteslutet att ordföranden (eller någon annan) skulle få begära ändringar i redogörelsen.[78] De som justerar ett protokoll får istället, om inte enighet kan uppnås, anföra sina synpunkter särskilt.

9.4.3. Per capsulam beslut.

I princip måste bolagsstämma hållas även om alla inblandade på förhand vet vilka beslut som kommer att fattas. Särskild vikt får stämman givetvis när det

[73] Se t ex In re Lousiana Investment and Loan Corp., 224 F.Supp. 274 (1963), *affd.* 342 F.2d 999 (1965), där domstolen, trots förekomsten av ett bolagsstämmoprotokoll, ansåg det bevisat att ingen stämma hållits.

[74] Unger i Advokaten 1986 s 104.

[75] Se t ex 9 kap 14 § 3 st 1 meningen ABL.

[76] I dansk rätt åvilar skyldigheten att föra protokoll bolaget och inte bolagsstämmoordföranden, 75 § 2 st DASL och 56 § 2 st DApL. Se Werlauff 1983 s 381 och d s 1987 s 36.

[77] Nial 1988 s 171. Se också Kedner & Roos I 1988 s 243 (9:11.03).

[78] Unger a a s 103 f.

föreligger stridigheter eller motsättningar inom ett bolag.

I den senast nämnda situationen lyckas parterna ofta "in generating a surprising amount of heat considering that both sides know that it is little more than shadow boxing; little, but nevertheless more, for a mistake at the meeting may still dash the cup of victory from the lips of the triumphant party, since any breach of the regulations governing the conduct of the meeting may cause any resolutions passed to be quashed."[79]

I den mån aktieägarna inte är oeniga kan å andra sidan ifrågasättas om det skall vara nödvändigt att alltid avhålla ett formellt stämmomöte, eller om en bolagsstämma kan ersättas av ett mer informellt tillvägagångssätt. Vad som närmast kommer i fråga är s k per capsulam beslut.

"Det är i bolag med ett fåtal aktieägare vanligt, att man överhuvud taget inte håller någon stämma utan skriver ett protokoll, som undertecknas av samtliga aktieägare och innehåller de beslut, om vilka man är ense. Emot ett dylikt arrangemang har lagstiftaren inte haft något att erinra. Reglerna om bolagsstämma har ju till syfte att ge varje aktieägare möjlighet att utöva det inflytande på bolagets förvaltning, som skall följa med hans aktier, och om han är tillfredsställd med att skriva på ett dylikt protokoll, så blir ingen utomstående lidande på detta."[80]

Den generella principen i Sverige idag är att ett bolagsstämmobeslut under vissa förutsättningar kan fattas utan något egentligt sammanträde.[81] Ett beslut per capsulam bör givetvis vara ett beslut och inte utformas som endast en justering av ett protokoll över tidigare fattade beslut.[82]

Angående ekonomiska föreningar föreskrivs att stadgarna kan ändras genom föreningsstämmobeslut, 7 kap 14 § 1 st 1 meningen FL. Om beslutet endast fattats på en stämma är det giltigt om "samtliga röstberättigade i föreningen har förenat sig om det", 7 kap 14 § 1 st 2 meningen FL. I kooperationsutredningens förslag anges att regeln "innebär att om några röstberättigade inte närvar vid stämman så måste deras godkännande av beslutet inhämtas i annan ordning, t ex genom att de tillskrives, för att beslutet skall kunna verkställas."[83]

[79] Gower 1979 s 542.

[80] Rodhe 1989 s 187 f.

[81] Kedner & Roos I 1988 s 227 (9:1.08); Nial 1935 s 90 (om enmansbolag); d s 1988 s 187 (om styrelsesammanträden); Roos 1969 s 164 f; Stenbeck m fl 1970 s 339 f och Unger a a s 166 f (främst avseende styrelsesammanträden). Se även Karlgren 1929 s 238 med not 2.

Åtminstone för flermansbolag har Nial tidigare anfört betänkligheter gentemot möjligheten att ersätta en bolagsstämma med ett cirkulerat protokoll. Se Nial 1934 s 50 ff.

[82] Unger a a s 168.

[83] SOU 1984:9 s 203.

Samma huvudprincip som i Sverige gäller i Finland.[84]

Även i England kan bolagsstämmobeslut under vissa förutsättningar fattas utan att en bolagsstämma hålls.[85] Principen om "unanimous informal assent" är väl förankrad i rättspraxis.[86] I Cane v Jones[87] uttalas att "it is a basic principle of company law that all the corporators, acting together, can do anything which is intra vires the company".[88] Några fall går till och med så långt att ett beslut ges bolagsstämmobeslutets verkningar så snart alla aktieägare kände till och accepterade beslutet.[89] Idag diskuteras också om lagregler som tillåter per capsulam beslut i frågor där alla delägare är överens skall införas.[90] Dylika regler finns redan i art 53 Table A.

Också i vissa delstater i USA har eniga och skriftliga aktieägarbeslut utanför bolagsstämma godtagits.[91] I sec 228 DGCL sägs till och med att alla bolagsstämmobeslut kan fattas genom skriftligt samtycke av endast så många röstberättigade att de kunnat fatta motsvarande beslut på en stämma.[92]

För dansk rätts del är möjligheten att fatta stämmobeslut per capsulam uttryckligen lagreglerad vad avser anpartsselskab,[93] 46 § 1 st 1 meningen DApL. För aktieselskab finns ingen motsvarande regel, vilket anses medföra att "cirkulationsbeslutninger eller urafstemninger" inte kan ersätta bolagsstämman.[94] Om aktieägarna är ense är det dock möjligt att alla aktieägare utfärdar fullmakt till samma person, varvid "antallet af deltagere i 'forsamlingen' begrænses til én fælles fuldmægtig med den opgave at indføre de beslutninger, som aktionærerne /.../ er enige om, i generalforsamlingsproto-

[84] Taxell 1959 s 9 och d s 1983 s 24.

[85] Pennington 1985 s 720. I Multinational Gas and Petrochemical Co v Multinational Gas and Petrochemical Services Ltd [1983] Ch 258, [1983] 2 All ER 563, [1983] 3 WLR 492 hade ett bolag bildats av tre andra bolag. Styrelsen i det först nämnda bolaget utgjordes av anställda i de tre ägarbolagen. När styrelsen agerat på direkta gemensamma instruktioner från aktieägarna, har aktieägarna ansetts fatta för bolaget bindande beslut.

[86] Se t ex Re Pearce, Duff & Co Ltd [1960] 3 All ER 222, [1960] 1 WLR 1014, där aktieägare ansetts i efterhand kunna godkänna ett stämmobeslut som varit behäftat med brister, och Re Bailey, Hay & Co Ltd [1971] 3 All ER 693, [1971] 1 WLR 1357, där aktieägare genom konkludent handlande ansetts ha biträtt ett bristfälligt stämmobeslut.

[87] [1981] 1 All ER 533, [1980] 1 WLR 1451.

[88] Ref i All ER s 539.

[89] Re Duomatic Ltd [1969] 2 Ch 365, [1969] 1 All ER 161, där aktieägares tysta samtycke till att arvoden skulle betalas ansetts jämställt med ett bolagsstämmobeslut, och Re Halt Garage (1964) Ltd [1982] 3 All ER 1016.

[90] Graham i 10 CL (1989) s 27 f.

[91] Hills 1977 s 9.

[92] Se också sec 603 (a) CGCL och sec 7.10 (a) (i) IBCA.

[93] Se härom Græsvænge & Thomsen ApL 1985 s 209 f (§ 46, 3) och Werlauff & Nørgaard 1987 s 170.

[94] Werlauff 1983 s 79. Även i Danmark kan ett protokoll från en stämma cirkuleras bland aktieägarna för underskrift, ett förfarande som anses öka referatets bevisvärde. Se a a s 393 f.

kollen."[95] För aktieselskabs del är det vidare möjligt att utöver lagens majoritetskrav för beslut, i bolagsordningen stadga att vissa typer av beslut måste godkännas av en viss andel - eventuellt samtliga - av aktieägarna, och att ett dylikt samtycke kan lämnas genom godkännande av bolagsstämmoprotokollet.[96]

Västtysk rätt påminner i här aktuellt hänseende om den danska. I GmbH kan enligt uttryckligt lagstadgande bolagsstämman ersättas med en överenskommelse mellan bolagsmännen, 48 § 2 st GmbHG.[97] Undantag görs endast för beslut om ändringar av bolagsavtalet, vilka "muß notariell beurkundet werden," 53 § 2 st 1 meningen GmbHG.[98] Aktiengesetz innehåller ingen motsvarande regel. I Aktiengesellschaften skall istället stämmoprotokollet utarbetas under medverkan av notarius publicus, 130 § 1 st 1 meningen AktG. Det anses därför inte vara möjligt att ersätta bolagsstämmobeslut med beslut per capsulam.[99]

Det danska och västtyska rättsläget är relativt lättförståeligt. De två bolagsformerna är avsedda att vara anpassade efter bolag med många respektive få delägare.[100] Beslut per capsulam torde i praktiken inte vara möjliga att fatta i bolag med mer än ett litet antal aktieägare.[101]

Norsk rätt synes inte ha tagit ställning till frågan. Augdahl hävdar att de beslut som lagen inte uttryckligen kräver att stämman avgör kan fattas per capsulam.[102] Skåre & Knudsen anser att alla beslut bör kunna fattas utan möte, förutsatt att aktieägarna är överens, att bolaget bara har ett fåtal delägare samt att aktieägarna har den insikt i bolaget som gör ett beslut per capsulam försvarligt.[103] Andenæs å andra sidan hävdar att bolagsstämmobeslut endast kan fattas på bolagsstämma, och att det alltså inte är möjligt att fatta beslut per capsulam. Andenæs anför emellertid även att beslut som fattats per capsulam kan bli gällande efter klanderpreskription. Han synes alltså erkänna en bolagsstämma per capsulam i den mån att de fattade besluten inte blir att betrakta som nulliteter.[104]

För svensk rätts del bör problemställningen struktureras något. En fråga är om ett sammanträde kan hållas per capsulam då inte alla som är berättigade att delta är överens härom. Härifrån måste avskiljas spörsmålet om ett beslut kan

[95] Gomard 1986 s 154.

[96] Werlauff 1983 s 441 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 170.

[97] Se även 48 § 3 st GmbHG, som innehåller motsvarande regel för enmans-GmbH.

[98] Hueck 1983 s 336.

[99] A a s 225 och Schmidt 1986 s 639.

[100] Före tillkomsten av anpartsselskabsloven, ställde sig också Gomard positiv till möjligheten att i aktieselskaber fatta bolagsstämmobeslut per capsulam. Se Gomard i Juristen 1969 s 357 f.

[101] Se det ovan (vid not 80) citerade uttalandet ur Rodhe (1989 s 187). "Det är i bolag med ett fåtal aktieägare /.../."

[102] Augdahl Aksjeselskapet s 331.

[103] 1987 s 193.

[104] 1981 s 152.

fattas per capsulam om inte samtliga är överens om beslutsinnehållet.

Vad gäller den första frågan torde svensk rätts ståndpunkt idag vara att en bolagsstämma per capsulam fordrar enighet mellan alla aktieägare.[105] Slutsatsen kan anses framgå direkt ur lagtexten. I 9 kap 1 § 1 st ABL stadgas att "[a]ktieägarnas rätt att besluta i bolagets angelägenheter utövas vid bolagsstämma." Vidare finns föreskrifter bl a om orten för stämma, 9 kap 4 § 1 meningen ABL, och om kallelse till bolagsstämma, 9 kap 8 och 9 §§ ABL. Lagens avsikt är att bolagsstämma skall hållas genom egentligt sammanträde.[106] Regler som berör de enskilda aktieägarnas rätt kan endast åsidosättas med samtliga aktieägares samtycke.[107] Varje enskild aktieägare kan alltså kräva att en egentlig bolagsstämma avhålls.[108]

I RG 1975 s 505[109] hade ett bolagsstämmobeslut fattats med en rösts övervikt. Styrelsen försökte upphäva beslutet genom en skriftlig "uravstemning" i efterhand. Domstolen kom med en intetsägande motivering fram till att förfarandet inte var godtagbart. - Eftersom aktieägarna i det aktuella bolaget inte var överens synes avgörandet stå i överensstämmelse med vad som kan antas gälla enligt svensk rätt.

Frågan om enighet kan krävas även avseende beslutsinnehållet är svårare att avgöra. Bolagsstämman skall vara ett forum där en fri debatt kan påverka besluten. Först efter de olika argumentens konfrontation utkristalliseras det slutliga ställningstagandet.[110] Möjligheterna att påverka de övriga aktieägarna kan synas små vid en bolagsstämma per capsulam. Det är tänkbart att stämmans beslut skulle blivit annorlunda om en dissiderande aktieägare fått plädera för sin åsikt vid en egentlig stämma. Skäl kan sålunda även anföras för ett krav på enighet angående beslutsinnehållet vid en stämma per capsulam.

Det måste emellertid antas att de skäl som anförts i föregående stycke inte är av den tyngd som kan krävas för att avgöra den här aktuella frågan. Om en aktieägare önskar plädera för sin ståndpunkt vid en egentlig bolagsstämma kan han helt enkelt vägra gå med på att bolagsstämma hålls per capsulam. Om han å andra sidan är tillfredsställd med att skriva på ett cirkulerat bolagsstämmoprotokoll synes det inte finnas någon anledning att anse stämman ogiltig bara

[105] Se det ovan (vid not 80) citerade uttalandet av Rodhe (1989 s 187 f) och Unger a a s 167 (främst avseende styrelsesammanträden).

[106] Nial 1934 s 51.

[107] Prop 1975:103 s 387. Se vidare ovan i avsnitt 1.2.2.

[108] "Minutes cannot make a meeting if none was in fact held." In re Lousiana Investment and Loan Corporation, 224 F.Supp. 274 (1963), *affd.* 342 F.2d 999 (1965). Ref i 224 F.Supp. s 276.

[109] Fallet omnämns även nedan i avsnitt 9.5.5.

[110] Nial 1935 s 18. Jfr Hasselbalch 1983 s 116 f.

av det skälet att aktieägaren reserverar sig mot något beslut.[111] Slutsatsen blir att bolagsstämmobeslut som, med alla aktieägares samtycke, fattats per capsulam är godtagbara även om inte enighet uppnåtts angående beslutens innehåll.[112]

9.4.4. Protokollering av skiljaktiga meningar.

En protokollsanteckning av en vid en bolagsstämma framförd avvikande mening kan ha betydelse framför allt vid klander av bolagsstämmobeslut,[113] men även vid en skadeståndstalan mot bolagets aktieägare och vid en talan om personligt betalningsansvar enligt 13 kap 2 § ABL. Ett klandrat bolagsstämmobeslut kan såväl upphävas som ändras, 9 kap 17 § 1 st 1 meningen ABL. En ändring av ett beslut kan endast komma i fråga om rätten kan avgöra vilket innehåll beslutet rätteligen borde ha haft, 9 kap 17 § 4 st 2 meningen ABL. I en klanderprocess kan en protokollsanteckning om en avvikande mening ha bevisverkan angående vilket innehåll det aktuella beslutet rätteligen borde ha haft. En aktieägare kan bli skadeståndsskyldig om han uppsåtligen eller av grov vårdslöshet medverkar till överträdelse av aktiebolagslagen eller bolagsordningen, 15 kap 3 § 1 meningen ABL. En ansvarsgrundande medverkan kan ske genom röstning på bolagsstämma.[114] I en gentemot aktieägarna riktad skadeståndsprocess med anledning ev ett bolagsstämmobeslut kan därför en protokollssanteckning om avvikande meningar och ställda motförslag ha betydelse som bevis i ansvarsbefriande riktning. Om en aktieägare deltar i ett beslut att fortsätta bolagets verksamhet trots att förutsättningarna för tvångslikvidation på grund av kapitalbrist föreligger kan han ådra sig personligt ansvar för bolagets förpliktelser, 13 kap 2 § 4 st 3 meningen ABL. En anteckning i protokollet om att en aktieägare motsatt sig att bolagets verksamhet fortdrivs, trots att grund för tvångslikvidation föreligger, kan ha en betydande bevisverkan i en process om personligt betalningsansvar för aktieägaren i fråga.

Dansk rätt synes ge aktieägarna en rätt att få avvikande meningar förda till protokollet.[115] Ståndpunkten motiveras närmast av en önskan om att underlätta framtida klan-

[111] Jfr Rodhe 1989 s 187 f.

[112] Jfr Skarstedt 1937 s 247.
Som Rodhe påpekar (1989 s 188) bör givetvis även beslut per capsulam ges formen av bolagsstämmobeslut.

[113] Jfr Werlauff 1983 s 388.

[114] SOU 1971:15 s 355.

[115] Werlauff 1983 s 387 f och Werlauff & Nørgaard 1987 s 158 f.

derprocesser.[116]

I England skall bolagen "cause minutes of all proceedings of general meetings," sec 382 (1) CA.[117] Ett rent beslutsprotokoll torde därför inte vara tillräckligt. Frågan om någon som inte deltagit i debatten - och därigenom fått sin ståndpunkt protokollerad - har rätt att reservera sig till protokollet, synes ej vara besvarad för Englands del.

För finsk rätts del hävdar Taxell att de som "vid omröstning har stannat i minoritet har rätt att på uttrycklig anhållan få sin avvikande mening antecknad i protokollet."[118] Rättigheten motiveras med att en dylik anteckning kan få betydelse i en kommande klanderprocess. Även Taxell vill emellertid beteckna ett bolagsstämmoprotokoll som ett beslutsprotokoll, vilket inte "behöver /.../ återge motiveringar eller förda diskussioner."[119]

För amerikansk rätts del har anförts att den moderna trenden är att bolagsstämmoprotokoll skall hållas så rena som möjligt, och att alltså dissenser inte införs däri.[120]

I Västtyskland skall "Minderheitsverlangen" protokollföras i tre fall,[121] 130 § 1 st 2 meningen AktG, nämligen vid begäran att omröstning om decharge skall ske för en enskild ledamot av Aufsichtsrat eller Vorstand, 120 § 1 st 2 meningen AktG, vid förslag till val av ledamot i Aufsichtsrat, 137 § AktG, samt då minoriteten begär att bolaget skall rikta skadeståndsanspråk mot stiftare eller ledamöter av Aufsichtsrat eller Vorstand, 147 § 1 st AktG. Vidare måste bolagsstämmans beslut att inte anta ett av minoriteten framfört förslag införas i protokollet.[122] Även den ovan nämnda[123] klanderförutsättningen i 245 § 1 p AktG medför ett krav på protokollets innehåll. Om en aktieägare till protokollet framfört rättsliga invändningar mot ett beslut skall detta framgå av protokollet.[124]

Av de här undersökta rättssystemen är det det norska som är klarast i här aktuellt hänseende. I bolag där staten äger samtliga aktier har enligt uttryckligt lagstadgande VD och ledamöter av styrelsen, representantskapet och bedriftsforsamlingen rätt att få dissiderande meningar tagna till bolagsstämmoprotokollet,[125] 18 kap 4 § 2 st 2 meningen NASL.[126] Någon motsvarande lagstadgad

[116] Werlauff 1983 s 388.

[117] Farrar 1985 s 279 och Pennington 1985 s 719 f.

[118] 1983 s 38 f.

[119] A a s 39.

[120] 18A Am Jur 2d § 951 (s 813).

[121] Fussan 1978 s 486.

[122] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 130 Anm 22.

[123] Avsnitt 9.4.1.

[124] Zöllner a a § 245 Anm 35 och 37.

[125] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 567 och Mestad 1985 s 138. Skåre & Knudsen (1987 s 376) hävdar att regeln även måste medföra att den som har rätt att få sin dissens antecknad också har rätt att få skälen till sitt ställningstagande infört i protokollet.

rätt finns ej avseende övriga bolag,[127] jfr 9 kap 11 § 3 st NASL. Helt följdriktigt finns i de bolag där inte staten äger samtliga aktier ingen rätt för någon att kräva att få en avvikande mening förd till protokollet.[128]

För svensk rätts del är det, trots de skäl som kan åberopas till förmån för en rätt att få en avvikande mening förd till protokollet, tillräckligt att ett bolagsstämmoprotokoll är ett beslutsprotokoll, 9 kap 11 § 3 st 3 meningen ABL. Protokollet behöver inte innehålla något referat av de diskussioner som förts vid stämman.[129] Om omröstning skett måste dock utgången av omröstningen anges i protokollet, 9 kap 11 § 3 st 3 meningen 2 ledet ABL. Rodhe tolkar bestämmelsen så att "protokollet i dessa fall också måste utvisa, vilka yrkanden som framställts."[130] Rodhe anvisar naturligtvis den i de allra flesta fall naturligaste lösningen. Det synes emellertid inte vara möjligt att betrakta ett bolagsstämmoprotokoll, vilket enbart anger att omröstning skett och att ett visst beslut fattats med ett visst antal röster för och ett visst antal röster emot men utan att uttryckligt ange motförslaget, som felaktigt. Regeln i 9 kap 11 § 3 st 3 meningen 2 ledet ABL synes böra tolkas så att protokollet i dessa fall också *bör* utvisa, vilka yrkanden som framställts.

Nedan[131] framförs att det i vissa situationer antagligen går att företa en samtidig omröstning om mer än två beslutsalternativ. Om denna uppfattning är riktig synes det ofrånkomligt att protokollet måste utvisa de framställda yrkandena i de fall mer än två alternativ har behandlats.

I Sverige finns inte heller något lagstadgande som uttryckligen ger aktieägarna rätt att få en avvikande mening förd till protokollet. En stämmodeltagare synes sålunda inte ha möjlighet att kräva att få en avvikande mening förd till protokollet. Om han begär omröstning kan han dock uppnå så mycket som att protokollet kommer att utvisa att det förelegat delade meningar angående ett visst beslut vid stämman. För att undvika tidsödande och kanske meningslösa omröstningar kan det därför vara ändamålsenligt att, även om ingen skyldighet därtill föreligger, anteckna avvikande meningar i protokollet.

Vid per capsulam-beslut är situationen en annan. Som angivits ovan är en förutsättning för ett per capsulam-beslut att alla aktieägare är överens

[126] För svensk rätts del torde, i enlighet med vad som utvecklats ovan avseende aktieägare, varken VD eller enskilda styrelseledamöter ha något krav på att få avvikande meningar förda till protokollet.

[127] Marthinussen & Aarbakke a st.

[128] A a s 310 och Skåre & Knudsen 1987 s 222.

[129] SOU 1941:9 s 496 och Rodhe 1989 s 186.

[130] A st.

[131] Avsnitt 9.5.1.

åtminstone om beslutsformen. En minoritetsaktieägare som har en från majoritetens åsikt avvikande mening i en fråga kan som förutsättning för att delta i beslutet kräva att få sin mening förd till protokollet.

9.4.5. Tillhandahållande av protokoll.

Inom två veckor efter stämman skall bolaget hålla protokollet tillgängligt för aktieägarna, 9 kap 11 § 3 st 4 meningen ABL. Till skillnad från de handlingar som skall behandlas på bolagsstämma (se t ex 4 kap 4 § 1 st 2 meningen och 9 kap 9 § 4 st ABL) har bolaget ingen skyldighet att sända ett bolagsstämmoprotokoll till de aktieägare som önskar det.[132] Aktieägarna torde inte ens kunna kräva att bolaget mot avgift skall stå till tjänst med kopior av protokollet. Den som vill veta ett protokolls innehåll kan alltså vara tvungen att infinna sig hos bolaget och där skriva av de avsnitt som är av intresse,[133] eller - i de fall protokollet sänds till PRV - vänta tills protokollet blir offentlig handling. Självfallet förhindrar aktiebolagslagen inte att bolagen lämnar en mer vittgående service åt de aktieägare som önskar ta del av ett bolagsstämmoprotokoll. Likhetsprincipen förhindrar dock att kopior av protokollet sänds till vissa aktieägare, men inte till andra som begärt samma service.

Protokollet skall hållas tillgängligt "hos bolaget". Det torde härvid vara tillfyllest att det finns tillgängligt på bolagets huvudkontor.[134]

I England har aktieägarna rätt att ta del av bolagsstämmoprotokollen, sec 383 (1) CA. Det finns ingen föreskrift om hur snart efter stämman protokollet skall ligga färdigt för aktieägarnas inspektion. Engelska aktieägare har även rätt att kräva att mot avgift erhålla en kopia av protokollet,[135] 383 (3) CA. Däremot har aktieägarna i England, till skillnad från vad som är fallet i USA, ingen rätt att ta del av bolagets bokföring. "English law has in this respect treated the stockholder as a creditor rather than a partner."[136]

Även i Norge saknas föreskrift om hur snart efter bolagsstämman som protokollet måste finnas tillgängligt för aktieägarna, jfr 9 kap 11 § 3 st 5 meningen NASL, "men forutsetningen må være at dette skal skje straks den er gjort ferdig."[137]

I USA skiljs inte mellan aktieägarnas rätt att ta del av aktieboken, sammanträdes-

[132] Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 280 (§ 75, 5) och Marthinussen & Aarbakke a st.

[133] Jfr Skåre & Knudsen a st.

[134] Jfr Græsvænge & Thomsen a st.

[135] Farrar 1985 s 279 och Pennington 1985 s 720.

[136] Gower i 69 Harv L Rev (1955-56) s 1381.

[137] Marthinussen & Aarbakke a st.

protokoll respektive bolagets bokföring.[138] Rätten att ta del av de angivna handlingarna anses även om lagstadgande härom saknas följa av common law. "In many States this principle has received statutory recognition, but such statutes are generally held to be declaratory of the common law right of inspection."[139] En helt obegränsad rätt för aktieägarna att ta del av bolagets bokföring skulle dock riskera att leda till att bolagets verksamhet förlamas och till att det blir omöjligt att föra en ordnad redovisning.[140] Inspektionsrätten får därför inte utövas utan godtagbara skäl.[141]

Om ett västtyskt bolagsstämmoprotokoll införs i handelsregistret kan vem som helst ta del av det, 9 § HGB. Även vad gäller övriga protokoll har aktieägarna en insynsrätt hos bolaget, 810 § BGB. Aktieägarna torde även ha rätt att erhålla kopior av bolagsstämmoprotokoll.[142]

I England[143] och USA[144] har aktieägarna en explicit rätt att vända sig till domstol för att få ut ett bolagsstämmoprotokoll. Någon motsvarande rättighet finns ej stadgad i Sverige, utan här får istället det vanliga processrättsliga regelsystemet begagnas. Ett särskilt problem är att skyldigheten att inom två veckor hålla protokollet tillgängligt för aktieägarna, bortsett från bestämmelserna i 13 kap 3 § och 15 kap 1 och 3 §§ ABL, inte är sanktionerad.[145] Det har förekommit att, då ett bolagsstämmobeslut förväntades bli klandrat, protokollet från en bolagsstämma inte funnits att tillgå förrän mycket lång tid efter stämman. Då klanderfristen endast är tre månader från dagen för beslutet, 9 kap 17 § 2 st ABL, kan lätt inses att en process som syftar till att få ut ett bolagsstämmoprotokoll innebär att möjligheten att klandra stämmans beslut försitts.

[138] I Sverige har aktieägarna rätt till insyn i bolagets bokföring endast i bolag med högst tio aktieägare, 9 kap 12 § 4 st ABL.

[139] Durnin v. Allentown Federal Sav. and Loan Ass'n, 218 F.Supp. 716 (1963) (ref s 718), där en föreningsmedlem begärt att få ta del av medlemsförteckningen.

[140] Cooke v. Outland, 265 N.C. 601, 144 S.E.2d 835 (1965), där domstolen konstaterar att en obegränsad rätt för aktieägarna i större bolag att gå igenom bolagens arkiv och andra handlingar, skulle leda till att det blev omöjligt för bolagen inte bara att ha en ordnad bokföring utan även att bedriva verksamheten på ett nöjaktigt sätt, och State ex rel. Pillsbury v. Honeywell, Inc., 291 Minn. 322, 191 N.W.2d 406 (1971), där domstolen citerade Cooke v. Outland (ref i 191 N.W.2d s 410), och fann att en aktieägare inte hade rätt att inspektera bolagets böcker, när begäran enbart var motiverad av aktieägarens politiska ställningstagande till Vietnamkriget.

[141] Se t ex sec 1601 (a) CGCL, sec 220 (b) DGCL, sec 7.75 (b) IBCA och sec 624 (c) NYBCL. Se, angående vad som kan utgöra godtagbara skäl, State ex rel. Pillsbury v. Honeywell, Inc. (se föregående not) och Cary & Eisenberg 1988 s 256 med vidare hänvisningar.

[142] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 119 Anm 63 och § 130 Anm 89.

[143] Sec 383 (5) CA.

[144] Se t ex sec 1603 (a) CGCL, sec 220 (c) DGCL, sec 7.75 (c) IBCA och sec 624 (d) NYBCL.

[145] Motsvarande bestämmelse i 1944 års aktiebolagslag var straffsanktionerad. Se 216 § 6 p jfrt m 118 § 6 st 1944 års ABL.

Om någon aktieägare som önskar klandra ett beslut varit närvarande vid stämman är problemet litet. Han känner då till vad som beslutats och kan väcka talan utan tillgång till protokollet. Påståendet i stämningsansökan om det klandrade beslutets innehåll får sedan styrkas genom en komplettering med protokollet i efterhand. Endast om aktieägaren i fråga inte uppfattat beslutet riktigt kan protokollet komma att spela någon avgörande betydelse.

En värre situation riskerar att uppstå om en aktieägare som inte deltagit i stämman önskar klandra ett fattat beslut. Innan han får tillgång till protokollet vet han inte vilka beslut som fattats. Om protokollet tillgängliggörs först lång tid efter stämman kan därigenom hans klanderrätt ha gått förlorad.

Problemet löses lämpligen inte genom en kraftigt förlängd klanderfrist. Det är av stort värde för bolagen att det relativt kort tid efter stämman går att avgöra om något beslut kommer att klandras.[146] I belysning av lagens stadgande synes det dock inte obilligt att ändra klanderfristen så att preskriptionstiden börjar löpa i och med att protokollet från stämman blir tillgängligt.[147] Ändringen skulle för den stora majoritet av bolag som redan idag lojalt rättar sig efter lagens regel innebära att klanderfristen förlängs med högst två veckor, en nackdel som synes överkomlig. Det vore givetvis även tänkbart att förkorta klanderfristen till tio veckor.

9.4.6. Övrigt.

"Protokollet /.../ skall [naturligtvis] ange tid och plats för stämman samt vanligen också uppgift om hur kallelse till stämman skett".[148] Det av Nial anförda kravet på att protokollet skall ange tid och plats för stämman finns inte angivet i lagtext. Det finns inte heller någon anledning att anta att en redogörelse för en bolagsstämmas beslut skulle förlora karaktären av protokoll bara för att handlingen inte är daterad eller anger den plats där mötet hållits. Skälen till att ett protokoll bör ange tid och plats för stämman torde istället vara hänförliga till protokollets bevismässiga verkan, vilken givetvis blir större om det direkt ur handlingen går att utläsa att redogörelsen hänför sig till den stämma varom tvisten står.

Enligt 118 § 6 st 3 meningen 1944 års ABL skulle protokollet innehålla uppgift om att kallelsen till bolagsstämman prövats av stämman. Något motsvarande stadgande har inte upptagits i 1975 års aktiebolagslag. Någon saklig ändring har ej varit avsedd. Det "torde /.../ utan uttrycklig bestämmelse stå klart att bolaget i samband med registreringsanmälan till patentverket är

[146] Prop 1975:103 s 415. Jfr Hueck 1983 s 237 om motiven till 245 § 1 p AktG.

[147] Jfr 7 kap 1 § 2 st 1 meningen kommunallagen (1977:179).

[148] Nial 1988 s 171. Se också Unger i Advokaten 1986 s 164 (om styrelseprotokoll). Jfr 130 § 2 st AktG; art 84, 2 st b i utkastet till statut för europabolag (COM(89) 268 final - SYN 218); 18A Am Jur 2d § 951 (s 812 f); T. Baums, Eintragung und Löschung von Gesellschafterbeschlüssen (Heidelberg 1981) s 75 och 77; Werlauff 1983 s 385 och Zöllner a a § 130 Anm 29.

skyldigt att inge vad som fordras för att styrka att kallelse till bolagsstämman utfärdats i behörig ordning."[149] När bolagsstämman skall fatta ett beslut som skall registreras är det lämpligt att stämman också prövar om den blivit behörigen sammankallad. En dylik prövning accepteras av PRV som bevis för att korrekt kallelse skett.[150] Om stämman ej själv fattat beslut i frågan om kallelsen varit korrekt, måste kallelsen vid registreringsanmälan styrkas på annat sätt.[151]

I Danmark är det bolagsstämmoordförandens uppgift att avgöra om stämman blivit behörigen sammankallad. Hans beslut i frågan bör framgå av protokollet.[152]

9.5. Beslutsfattandet.

En bolagsstämmas beslut fattas som huvudregel enligt majoritetsprincipen, 9 kap 13 § 1 st 1 meningen ABL (avsnitt 9.5.1.).

"Es bedeutet, daß zur Annahme eines Beschlußantrages nicht Zustimmung aller [Gesellschafter] erforderlich ist, /.../ sondern nur Zustimmung einer Mehrheit."[153]

Huvudregeln är att beslut fattas med absolut majoritet.[154]

Birke, Kedner och Taxell begagnar istället, det enligt Nial oklara,[155] uttrycket "enkel majoritet".[156]

För samfällighetsföreningars del begagnas fortfarande den äldre terminologien: "Som stämmans beslut gäller den mening för vilken de flesta rösterna avgivits", 49 § 2 st 3 meningen SFL.[157] Med formuleringen bör dock "förstås att stämmobeslut skall

[149] Prop 1975:103 s 403 f. Se också SOU 1971:15 s 236.

[150] Rodhe 1989 s 182.

[151] Stenbeck m fl 1970 s 345.

[152] Werlauff 1983 s 385 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 157.

[153] Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 552 (§ 47 Rn 13).

[154] Prop 1986/87:7 s 136 och Nial 1988 s 139 och 163. Jfr Augdahl Aksjeselskapet s 322; Henn 1984 s 27 f; Hueck 1983 s 229; von Rechenberg 1986 s 105 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 66.

[155] Nial 1988 s 139 f. Se också Ricard i UfR 1977 B s 155.

[156] Birke 1988 s 64 (se dock även s 65); Kedner 1987 s 91 och Taxell 1983 s 40. Se också 2 kap 22 § 2 st 3 meningen KL och Taxell Ansvar 1983 s 47.

[157] Jfr 119 § 1 st 5 p 1944 års ABL.

fattas genom absolut majoritet".[158]

I Danmark anger lagtexten att beslut skall fattas med "simpelt stemmeflertal", 77 § 1 meningen DASL. Eftersom lagen i vissa fall kräver att beslut skall fattas (se t ex 69 § 2 st DASL, om obligatoriska ärenden på ordinarie bolagsstämma) men inte anvisar någon lösning då inget förslag uppnått absolut majoritet, anses huvudregeln innebära ett krav på endast relativ majoritet.[159]

I England kan alla beslut som inte uttryckligen fordrar kvalificerad majoritet fattas genom en s k "ordinary resolution".[160] Ett vanligt bolagsstämmobeslut är "a resolution of the company in general meeting passed by a majority no greater than a simple majority of the votes cast at the meeting."[161]

Enligt norska aksjeselskapsloven är stämmans beslut "det som flertallet av stemmene er avgitt for", 9 kap 13 § 1 st 1 meningen NASL. Uttrycket anses dock innebära ett krav på absolut majoritet.[162]

I USA är huvudregeln att ett förslag är bifallet om det biträtts av en majoritet av de vid stämman representerade aktierna.[163]

133 § 1 st AktG stadgar att bolagsstämmobeslut som huvudregel "bedürfen der Mehrheit der abgegebenen Stimmen (einfache Stimmenmehrheit)".[164]

Undantag från kravet på absolut majoritet görs dels vid val,[165] dels när lagen uppställer krav på kvalificerad majoritet för beslut (avsnitt 9.5.2.). Undantag från lagens regel kan även göras genom bestämmelse i bolagsordningen, 9 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL. Bestämmelsen är alltså fakultativ.[166]

I västtyska Aktiengesellschaften är huvudregeln avseende majoritetskravet för bolagsstämmobeslut endast möjlig att ändra i skärpande riktning, 133 § 1 st AktG. Detsamma anses gälla i GmbH.[167]

[158] Hemström 1986 s 202. Se också s 162 f.

[159] Gomard 1986 s 160; d s 1990 s 74 f; Græsvænge & Thomsen 1985 s 282 (§ 77 anm 2); Ricard i UfR 1977 B s 155 (med en redogörelse för tidigare framförda olika meningar i frågan); Werlauff 1983 s 457 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 162 och 173. På s 178 synes Werlauff & Nørgaard vilja förstå lagens krav så att ett förslag för att antas skall ha "opnået flertal forstået som mere end halvdelen af stemmerne."

[160] Pennington 1985 s 692.

[161] Bushell v. Faith [1969] 2 Ch 438, [1969] 1 All ER 1002; *affd* [1970] AC 1099, [1970] 1 All ER 53 (ref i [1969] 1 All ER s 1004).

[162] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 313 (§ 9-13, 2) och Skåre & Knudsen 1987 s 224 (§ 9-13, 1).

[163] Cary & Eisenberg 1988 s 242.

[164] Se också 47 § 1 st GmbHG.

[165] Se angående kravet på relativ majoritet vid val ovan i avsnitt 7.6.5.2.

[166] Se nedan i avsnitt 9.5.2. angående möjligheterna att genom bestämmelser i bolagsordningen avvika från lagens krav på kvalificerad majoritet.

[167] Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1332 (§ 47 Rn 9)

Art 15, 2 st i utkastet till EG:s femte direktiv på bolagsrättens område[168] och art 78, 1 st i utkastet till statut för europabolag[169] stadgar att det inte får uppställas krav på mer än absolut majoritet för beslut om att å bolagets vägnar anställa skadeståndstalan mot bolagsledningen.

En bolagsstämmas beslut påverkas även av om någon aktieägare är jävig i någon av de frågor i vilka beslut skall fattas (avsnitt 9.5.3.).

9.5.1. Majoritetsbeslut.

Enligt huvudregeln är det bolagsstämmans majoritet som har rätt att besluta i bolagets angelägenheter.[170] En bolagsstämmas omröstning måste därför ske så att ett förslag erhåller mer än hälften av de avgivna rösterna,[171] 9 kap 13 § 1 st 1 meningen ABL. De aktier för vilka aktieägare avstått från att rösta eller röstat blankt räknas inte med då stämmans beslut skall fastställas.[172] Om endast två beslutsförslag framställts uppkommer inga större problem. Varje aktieägare får rösta, öppet eller genom att avge röstsedel, varefter rösterna sammanräknas och beslutet klubbfästes.

I Sverige torde klubbfästandet enbart ses som ett uttryck för vilket beslut ordföranden anser fattat. En utebliven klubbfästning torde inte kunna påverka innehållet i eller verkningarna av ett beslut.[173]

I Aktiengesellschaften görs skillnad mellan fastställelse och avkunnande av vilket beslut som fattats. En förutsättning för ett giltigt stämmobeslut är att beslutet i fråga

[168] (1983) OJ C 240/2.

[169] COM(89) 268 final - SYN 218.

[170] Prop 1975:103 s 245 och Birke i TSA 1969 s 11. Jfr Farrar 1985 s 279; Taxell 1983 s 40; Werlauff 1983 s 455 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 59.

[171] SOU 1971:15 s 237; SOU 1984:9 s 201; prop 1975:103 s 405; prop 1986/87:7 s 136; Lind 1981 s 198; Nial 1988 s 140 f och 163. Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 224 (§ 9-13, 1) och Taxell 1983 s 41.

[172] Nial 1988 s 139.

Jfr det föreningsrättsliga fallet BGHZ 83 s 35 (1982); Augdahl Aksjeselskapet s 322; Balser m fl 1987 s 107; Fischer m fl 1987 s 440 (§ 47 Rn 4); Gomard 1986 s 160 och 163 not 23; Gower 1979 s 544 f; Græsvænge & Thomsen 1985 s 284 (§ 78 anm 8); Henn 1984 s 28; Hueck 1983 s 229; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 314 f (§ 9-13, 5); Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1330 (§ 47 Rn 4) och s 1461 (§ 53 Rn 14); Pennington 1985 s 692; Taxell 1983 s 41; Werlauff 1983 s 458; d s 1987 s 116; Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 552 (§ 47 Rn 14) och 714 (§ 53 Rn 31) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 61 och 66.

[173] Nial 1988 s 171.

fastställts.[174] Kravet att ett beslut måste fastställas uppställs dels för att tredje man ur protokollet skall kunna utläsa vad som beslutats, dels för att säkerställa aktieägarnas klandermöjligheter.[175] Vid beslut i GmbH som inte erfordrar kvalificerad majoritet utgör det ordföranden fört till protokollet dock endast ett bevismedel avseende vilket beslut som fattats.[176] "Der Beschluß wird durch die Verkündung des Vorsitzenden vollendet".[177] Att beslut avkunnats anses dock inte - åtminstone inte i alla situationer - vara en förutsättning för beslutets giltighet.[178]

Antalet förslag kan genom ordförandens mötesledning minskas till två genom att chanslösa förslag återtas eller genom att förslag sammanjämkas.[179] En generell regel är också att formaliefrågor behandlas för sig, före det sakliga avgörandet av ett ärende.[180]

Om det således finns två sakliga förslag i ett ärende, och därutöver ett förslag om att frågan skall bordläggas till nästa stämma, skall först bordläggningsförslaget avgöras isolerat och först när stämman beslutat att inte bordlägga ärendet upptas det till saklig behandling.

Om det trots allt finns mer än två sakliga förslag i en fråga måste någon form av selektionsförfarande tillgripas.[181] Ordföranden, och i sista hand bolagsstämmans majoritet, får härvidlag ett relativt stort inflytande över beslutsprocessen.[182] Om t ex tre förslag (A, B och C) föreligger sker först omröstning mellan två av förslagen (t ex mellan B och C). Det förslag som erhåller mer än hälften av de avgivna rösterna i den första voteringen (t ex B) ställs sedan

[174] Hueck 1983 s 229 och Zöllner a a § 133 Anm 95.

Avseende vanliga stämmobeslut förhåller det sig annorlunda i GmbH. Se Meyer-Landrut a a s 1461 (§ 53 Rn 14) och Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 553 (§ 47 Rn 18).

En annan sak är att det varken i Aktiengesellschaften eller i GmbH torde räcka med att ett beslut fastställs. Beslutet måste dessutom ha samlat erforderlig majoritet. Se BGHZ 51 s 209 (1968), där ordföranden fastställt ett beslut i protokollet, trots att det inte fått tillräcklig anslutning bland de röstande.

[175] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 96 f.

[176] BGHZ 51 s 209 (1968) (ref s 212).

[177] Zöllner a a § 133 Anm 3.

[178] A a § 133 Anm 98.

[179] Andersson 1973 s 40 f; Nial 1988 s 166 och Werlauff 1987 s 121.

[180] Andersson 1973 s 45 och 69; Kaijser & Riberdahl 1983 s 381 f och Nial a st. Jfr Gower 1979 s 546 och Werlauff 1983 s 444 f. Jfr också Hills 1977 s 612 f.

[181] Se härom Kobbernagel 1976 s 114 ff.

[182] Andersson 1973 s 64 ff och Nial a st. Jfr också det roande exemplet i Trolle i UfR 1957 B s 177 f (även refererat av Ricard i UfR 1977 B s 156) och T. Tännsjö, Demokratimätning (1978) s 12 f.

i en andra röstningsomgång mot det kvarstående förslaget (A), varefter det förslag som då erhåller mer än hälften av de avgivna rösterna utgör stämmans beslut. Det synes inte finnas några regler som anger hur ordföranden skall matcha de olika förslagen mot varandra.[183] Så länge inte bolagsstämmoordförandens huvudman - d v s bolaget - önskar reagera är det svårt att tänka sig någon typ av sanktion mot en ordförande som ställer "fel" förslag mot varandra i voteringsordningen.

I England och i USA begagnas företrädesvis en annan metod. Ett beslutsförslag - i normala fall styrelsens förslag - betraktas som huvudförslag medan övriga förslag anses vara förslag till ändringar i huvudförslaget. Beslut fattas inledningsvis angående det slutgiltiga huvudförslagets lydelse. Omröstning företas angående ett ändringsförslag och om ändringsförslaget förkastas kvarstår det ursprungliga huvudförslaget, men om ändringsförslaget antas förfaller det gamla huvudförslaget och ändringsförslaget blir nytt huvudförslag.[184] När så beslut fattats avseende alla ändringsförslag och endast ett huvudförslag kvarstår sker omröstning om huvudförslaget skall antas eller förkastas.[185]

I Västtyskland begagnas en liknande metod. Röstning på stämma sker genom att avge ja- eller nejröster angående ett förslag. "Die gleichzeitige abstimmung über mehrere Anträge ist nicht möglich."[186] Om mer än ett förslag framställts måste alltså omröstning ske om ett förslag i taget.[187]

I avsaknad av uttryckligt lagstadgande torde det inte vara felaktigt att, åtminstone i vissa fall, begagna ett enklare förfaringssätt än att arbeta med huvud- respektive kontrapropositioner.[188] Om det t ex på bolagsstämman finns en aktieägare med 75 % av rösterna förefaller det onödigt att ha mer än en omröstning i en fråga. Även om ingen aktieägare ensam besitter majoriteten på stämman synes det rimligt att anta att en omröstning mellan fler än två förslag kan företas. I den mån inget av de framställda förslagen erhåller absolut majoritet måste dock systemet med huvudproposition och kontrapropositioner tillgripas. I den sistnämnda situationen kan därför en omröstning mellan fler än två förslag leda till merarbete.

Även om bara ett förslag framställts kan, och om det begärs skall,

[183] Jfr t ex 2 kap 22 § KL och härom Kaijser & Riberdahl 1983 s 381. Jfr dock Andersson 1973 s 55 ff och Kaijser & Riberdahl 1983 s 383 ff.

[184] Terminologiskt betraktas inte huvudförslaget som förkastat, utan "the main motion is then referred to as the original main motion as amended." Se Hills 1977 s 598.

[185] Gower 1979 s 546 och Hills 1977 s 598 ff.

[186] Zöllner a a § 119 Anm 58. Se också d s i Baumbach & Hueck 1985 s 549 (§ 47 Rn 6) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 66.

[187] Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 550 (§ 47 Rn 9).

[188] Enligt Werlauff & Nørgaard (1987 s 173) är den ovan beskrivna metoden, trots att lagen endast anses innefatta ett krav på relativ majoritet, möjlig att använda även i Danmark, "men bliver det sikkert aldrig i praksis."

omröstning ske.[189]

Avseende val uttrycker Werlauff och Werlauff & Nørgaard en annan mening.[190] Om det inte vore möjligt att ha en omröstning enbart av det skälet att det endast är en kandidat nominerad till en post uppstår dock risken att den som utses inte åtnjuter förtroende från majoriteten av aktieägarna. I UfR 1917 s 899 hade endast en kandidat nominerats till en post. Omröstningen utföll så att det avgavs fler nej-röster än ja-röster. Bolagsstämmoordföranden förklarade den föreslagne personen vald, och antecknade nej-rösterna som en missnöjesyttring över valutgången. Domstolen fann att stämman inte valt någon till den aktuella posten. Även Gomard hävdar att omröstning kan ske trots att endast en kandidat nominerats.[191]

Då bara ett förslag finns kommer voteringen att avse bifall eller avslag till det framställda förslaget.[192]

För amerikansk rätts del anför Hills en annorlunda mening vad gäller val: "In an election /.../, votes can be cast for someone but cannot be cast against any person. The negative vote does not exist in an election. The only way to vote against a certain person is to vote for someone else."[193]

Särskilt när det är fråga om beslut som måste fattas, såsom t ex vid val av styrelseledamöter, riskerar en omröstning med enbart ett förslag att ställa till problem. I extremfallet kan till och med underlåtenhet att utse styrelse leda till att bolaget tvångslikvideras, 13 kap 4 § 1 st 3 p ABL.

Möjligheten att genom bestämmelser i bolagsordningen avvika från det grundläggande kravet på absolut majoritet för bolagsstämmobeslut, 9 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL, aktualiserar en speciell fråga. Enligt 15 kap 5 § 1 st 1 meningen ABL kan en skadeståndstalan å bolagets vägnar väckas mot styrelsens ledamöter eller VD "om vid bolagsstämma majoriteten eller en minoritet bestående av ägare till minst en tiondel av samtliga aktier" röstat mot ett förslag om att bevilja styrelseledamöterna eller VD ansvarsfrihet. Kravet på minoritetens innehav av aktier i förhållande till bolagets samtliga aktier torde i bolagsordningen kunna minskas men inte ökas,[194] men är det möjligt att med stöd av 9 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL öka kravet på det

[189] Nial 1988 s 167. Jfr Gomard 1986 s 160 not 15.

[190] Werlauff 1983 s 451 f och Werlauff & Nørgaard 1987 s 174.

[191] Gomard 1986 s 126 och 160 med not 15.

[192] Nial a st. Jfr Augdahl Aksjeselskapet s 324; Jacobi i UfR 1975 B s 132; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 313 (§ 9-13, 2); Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1330 (§ 47 Rn 4) och Werlauff 1983 s 456. Jfr också Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 6 och 60.

[193] Hills 1977 s 538.

[194] Se ovan i avsnitt 3.4.

majoritetsbeslut vid stämman som kan ligga till grund för en skadeståndstalan? För västtysk del har rekommenderats att frågan skall besvaras nekande.[195]

"Dieser Auffassung ist zuzustimmen. Sie entspricht nicht nur vernünftiger technischer Auslegung, nach der es unsinnig wäre, wenn der Gesetzgeber das Prinzip des § 133 I bei bestimmten Beschlußgegenständen ausdrücklich wiederholen würde, sondern hat bei den in Frage kommenden Angelegenheiten auch einen guten Sinn."[196]

Även för svensk rätts del synes frågan böra besvaras på motsvarande sätt. 9 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL gäller enligt sin ordalydelse enbart det majoritetskrav som uppställs i första stycket av samma paragraf. Mot en extensiv tolkning av stadgandet talar de minoritetsskyddsaspekter som manifesteras i 15 kap 5 § ABL. I och för sig kunde väl anses att om en majoritet själv vill begränsa sina möjligheter till skadeståndstalan mot bolagsledningen finns det ingen anledning att förhindra ett dylikt förfarande. En majoritet på stämman kan emellertid besluta att vägra meddela styrelseledamöterna och VD ansvarsfrihet även om majoriteten i fråga inte innehar en tiondel av samtliga aktier i bolaget, 15 kap 5 § 1 st 1 meningen ABL. Eftersom jävsreglerna avseende bolagsstämman förhindrar en styrelseledamot från att rösta om sin egen ansvarsfrihet,[197] är det inte otänkbart att en minoritet, bestående av ägare till mindre än en tiondel av aktierna i bolaget, just vid dechargebeslutet kan formera en majoritet på stämman. Bortsett från möjligheten att öka minoritetens skydd förefaller det inte motiverat att tillåta bolagsordningen att stadga avvikelser från de i 15 kap 5 § 1 st 1 meningen ABL uppställda beslutsförutsättningarna.

Såvida inte bolagsstämmans ordförande också är aktieägare har han ingen rösträtt på stämman.[198] Ett undantag görs vid lika röstetal då ordföranden oavsett om han är aktieägare eller inte givits utslagsröst,[199] 9 kap 13 § 1 st 1 meningen ABL. Härvidlag måste särskild uppmärksamhet ägnas åt aktiebolagslagens jävsregel avseende stämmobeslut, 9 kap 3 § 2 st ABL. Om bolagsstämmoordföranden är jävig och ärendet i fråga inte kan avgöras genom acklamation måste någon annan tillfälligt överta ordförandeskapet.[200] Eftersom en jävig ordförande inte kan begagna sig av sin utslagsröst är risken annars att det uppstår dödlägen eller låsta positioner.

[195] Baumbach & Hueck 1968 s 413 (§ 133 Anm 4).

[196] Zöllner a a § 133 Anm 87.

[197] Se nedan i avsnitt 9.5.3.2.

[198] SOU 1984:9 s 201; prop 1986/87:7 s 136 och Nial 1988 s 171. Jfr Taxell 1983 s 42.

[199] SOU 1971:15 s 237. Jfr Taxell a st.

[200] Nial 1988 s 158 f. Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 314 (§ 9-13, 5) och Werlauff 1983 s 132, 499, 613 och 622. Jfr också Werlauff 1987 s 66 f.

Vid val avgörs frågan vid lika röstetal som huvudregel genom lottning, 9 kap 13 § 1 st 3 meningen ABL.[201]

Den äldre regeln om att ett ärende vid lika röstetal skulle avgöras efter antalet röstande har utmönstrats ur lagen.[202] Det är dock möjligt att avvika från lagens reglering genom bestämmelser i bolagsordningen, 9 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL. I den mån så önskas är det alltså möjligt att behålla en beslutsprocedur motsvarande den i äldre rätt.[203]

Enligt dansk rätt har ordföranden inte utslagsröst vid lika röstetal, jfr 67 § 4 st DASL och 48 § 3 st DApL. Lagens jävsregler är därför inte direkt tillämpliga på bolagsstämmoordföranden, utan vad som gäller då han kan betraktas som jävig får avgöras "ud fra friere overvejelser."[204]

Om ordföranden inte är aktieägare är beslutsordningen relativt enkel att fastställa. Inledningsvis företar aktieägarna en omröstning mellan två förslag. I den mån omröstningen utfaller med lika röstetal för de båda alternativen ankommer det på ordföranden att begagna sin utslagsröst.[205] För det fall bolagsstämmoordföranden också är aktieägare i bolaget uppkommer svårare avvägningsfrågor, särskilt vid sluten omröstning. Tidigare hävdades att omröstningen då bolagsstämmoordföranden var aktieägare skulle tillgå så att ordförandens röst lades åt sidan och användes först då det visade sig vara nödvändigt.[206] Idag anses att även ordföranden så långt det är möjligt bör ha rätt att åtnjuta den sekretess en sluten omröstning innebär.[207] Han bör därför delta i omröstningen på likställd fot med övriga aktieägare. Om omröstningen resulterar i paria vota tvingas dock ordföranden att öppet förklara vilken mening han biträtt.[208] Den största fördelen med den moderna inställningen till problematiken är att ordföranden - eftersom han först röstar som vilken aktieägare som helst - i de fall han innehar en vågmästarställning på stämman kan avgöra frågan utan att behöva avslöja hur han röstar.[209]

[201] Se närmare ovan i avsnitt 7.6.5.2.

[202] Jfr Taxell 1983 s 41.

[203] Birke 1988 s 68. Jfr Skåre & Knudsen 1987 s 227 (§ 9-14, 1).

[204] Werlauff 1987 s 66. Se också d s 1983 s 499 och 613.

[205] Nial 1988 s 171. Jfr Marthinussen & Aarbakke a st och Skåre & Knudsen 1987 s 225 (§ 9-13, 2).

[206] SOU 1971:15 s 237 och Skarstedt 1937 s 244.

[207] Prop 1975:103 s 406.

[208] SOU 1984:9 s 201; SOU 1984:27 s 270; prop 1975:103 s 406; prop 1986/87:7 s 136; prop 1986/87:12 Band 2 s 120; Lind 1981 s 198 f och Nial 1988 s 170. Jfr Taxell 1983 s 41 f. Jfr också Werlauff 1983 s 461.

[209] Prop 1975:103 s 406.

Tyngden av sekretessargumentet minskas givetvis av att det endast finns begränsade möjligheter att hemlighålla en röstning på en bolagsstämma.[210] Det är aktieägaren som vill hemlighålla hur han röstat medan det är aktierna som medför rösträtt. Det torde därför ofta, särskilt i bolag med ett fåtal delägare, vara möjligt att se hur olika aktieägare röstat helt enkelt genom att undersöka hur många röster som lämnats för respektive mot ett förslag.

En nackdel med den ovan beskrivna lösningen är att det ofta inte är möjligt att kontrollera att ordföranden, efter att den slutna omröstningen resulterat i paria vota, verkligen tillkännager hur han röstat. Givetvis talar en bolagsstämmoordförande i de allra flesta fall ärligt om hur han röstat. Det kan emellertid tänkas att ordföranden under intryck av omröstningsresultatet ändrar mening och han har då i praktiken möjlighet att avgöra ärendet på ett bredare beslutsunderlag än övriga aktieägare haft till sitt förfogande. Ett tänkbart alternativ vore att kräva att ordföranden i förväg, öppet eller slutet, anger hur han kommer att rösta. Ordföranden skulle sedan delta i omröstningen på samma basis som övriga aktieägare, varefter det avslöjas hur han röstat endast om behov därav uppkommer.[211] Utan stöd i lagtext eller etablerad sedvana torde det dock inte vara möjligt att kräva att ordföranden avger förtida utslagsröst. Om ordföranden inte är aktieägare avger han inte utslagsröst förrän det är klart att omröstningen resulterat i lika röstetal för de framställda förslagen.[212] Ordföranden fattar med andra ord sitt beslut på ett bredare beslutsunderlag än vad aktieägarna haft till sitt förfogande. Det synes mot denna bakgrund inte vara möjligt att ålägga en aktieägande ordförande att avge sin utslagsröst i förtid.

Taxell aktualiserar ett speciellt problem. Det torde inte vara någon bolagsstämmoordföranden åvilande skyldighet att använda sin utslagsröst.[213] Frågan blir därför vad som inträffar om ordföranden vid lika röstetal ej tar ställning för endera förslaget och det, i det fall ordföranden är aktieägare, även är omöjligt att utröna hur han röstat. Enligt Taxell innebär situationen att inget bolagsstämmobeslut kan anses fattat.[214] Varken dansk rätt eller anglo-amerikansk praxis innehåller någon regel om utslagsröst för ordföranden,[215] jfr 77 § DASL, utan stämman anses istället, förutom vid val i Danmark då lagen i 77 § 2 meningen föreskriver lottdragning, vid lika röstetal ej ha fattat något beslut.[216]

[210] Jfr Werlauff 1983 s 449.

[211] Aktiebolagsutredningens uttalanden i frågan kan tänkas böra tolkas på det här angivna sättet. Se SOU 1971:15 s 237.

[212] Nial 1988 s 171.

[213] Jfr Andenæs 1981 s 166.

[214] Taxell 1983 s 42. Se också Augdahl Aksjeselskapet s 324.

[215] Farrar 1985 s 282 och Hills 1977 s 509 f.

[216] Farrar a st; Gomard 1986 s 125 och 160; Græsvænge & Thomsen 1985 s 283 (§ 77 anm 5); Hills 1977 s 509 f; Kobbernagel 1976 s 95; Werlauff 1983 s 461 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 178.

Inte heller i Västtyskland har ordföranden utslagsröst, jfr 133 § 1 st AktG och 47 § GmbHG. I den mån ett förslag inte samlat minst en ja-röst mer än antalet nej-röster,[217] anses att stämman beslutat att inte anta förslaget i fråga.[218]

I England ges idag ordföranden vanligtvis utslagsröst genom bestämmelser i bolagsordningen.[219] Så stadgas i art 50 Table A.

Aktiengesetz anses inte medge att ordföranden genom ett stadgande i bolagsordningen tilläggs utslagsröst.[220] Undantag görs för val.[221] I GmbH kan såväl ordföranden som någon annan ges utslagsröst.[222]

I brist på annan ledning torde även i Sverige resultatet bli att stämman anses ha underlåtit att fatta beslut. Ingendera förslaget har ju uppnått mer än hälften av de avgivna rösterna.[223] Det är dock möjligt att stämman senare, eventuellt efter byte av ordförande, kan ta upp frågan till förnyad behandling.[224]

9.5.2. Kvalificerad majoritet.

Ovan[225] behandlades betydelsen av reglerna om kvalificerad majoritet sedda ur minoritetsskyddssynvinkel. Här skall den praktiska innebörden av bestämmelserna granskas.

Vid bolagsstämmobeslut om ändring av bolagsordningen[226] är det inte tillräckligt med absolut majoritet, utan lagen fordrar att beslutet fattas med en större andel än hälften av de avgivna rösterna, s k kvalificerad majoritet, 9 kap 14 och 15 §§ ABL.

Kvalificerad majoritet erfordras även för beslut i de speciella situationer då lex Leo är

[217] Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 552 (§ 47 Rn 14) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 63.

[218] Hueck 1983 s 229; Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1330 (§ 47 Rn 4);6 Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 548 (§ 47 Rn 2) och 552 (§ 47 Rn 14) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 63 f. Jfr också Sudhoff 1987 s 5.

[219] Farrar a st.

[220] Zöllner a a § 133 Anm 85.

[221] 133 § 2 st AktG. Se Zöllner a a § 133 Anm 92.

[222] 47 § jfrt m 54 § 2 st GmbHG. Se Meyer-Landrut a a s 1333 (§ 47 Rn 13).

[223] Jfr Hagströmer 1872 s 233.

[224] Se närmare nedan i avsnitt 9.5.5.

[225] Avsnitt 3.4.2.

[226] Se ovan i avsnitt 7.4.4.2. om ansvarsfrihetsbeslutet, vilket också terminologiskt kan betraktas såsom fordrande kvalificerad majoritet.

tillämplig,[227] 3 § lex Leo.

I England fordras tre fjärdedels röstmajoritet för att anta "extraordinary or special resolutions".[228] Beslut om ändring av bolagsordningen måste fattas genom special resolution, sec 9 CA. Vid både extraordinary och special resolutions måste kallelsen ange att stämman kommer att behandla ett ärende som fordrar kvalificerad majoritet, sec 378 (1) och (2) CA. Skillnaden mellan de två typerna av beslut ligger i den tidsrymd som måste finnas mellan kallelsens utfärdande och stämmans avhållande. I praktiken synes differensen vara försumbar,[229] och här görs fortsättningsvis ingen skillnad mellan extraordinary och special resolutions.[230]

Regleringen av beslut om ändring av bolagsordningen har avsevärt förenklats jämfört med tidigare lagstiftning. I 91 § 1910 års ABL fanns en invecklad reglering av hur beslut om ändring av bolagsordningen skulle fattas. Stadgandet innehöll olika kvalifikationskrav för olika typer av ändringar, och ett beslut krävde antingen biträde av alla aktieägare eller att det bifallits vid två stämmor varav den senare måste ha bifallit förslaget med viss kvalificerad majoritet. I förarbeten inför 1944 års aktiebolagslag anförde lagberedningen följande.

"Vid jämförelse med utländsk rätt framstår den svenska lagstiftningen såsom sträng i avseende å förutsättningarna för ändring av bolagsordningen. Då en uttömmande legal reglering av frågan åsyftats, hava dessutom reglerna blivit utförliga och tämligen invecklade."[231]

Trots det anförda fann lagberedningen det svårt att avvika allt för mycket från den tidigare lagstiftningen,[232] och 1944 års regler innebar därför endast marginella lättnader i jämförelse med äldre lag.[233] Nackdelarna med systemet ansågs dock ej vara allt för stora:

"Även med de av lagberedningen föreslagna reglerna komma betydande svårigheter att möta mot fattande av beslut om [mer ingripande] bolagsordningsändringar /.../ i stora aktiebolag med aktier spridda på ett stort antal ägare. Detta synes emellertid välgrundat. I dylika bolag äro aktieägarna i allmänhet ur stånd att verksamt bevaka sina intressen, och det är därför nödvändigt, att de kunna lita på att de viktigaste rättigheter, som tillkomma dem enligt bolagsordningen, ej kunna kränkas genom

[227] Se närmare härom nedan i avsnitt 9.5.2.5.

[228] Pennington 1985 s 692.

[229] Sec 369 (3) och (4) och sec 378 (3) CA och Farrar 1985 s 280.

[230] Se närmare ovan i avsnitt 4.3.1.

[231] SOU 1941:9 s 530.

[232] SOU 1941:9 s 530 f. Se också Stenbeck m fl 1970 s 366.

[233] Jfr Roos 1969 s 164.

ändringar vidtagna av en stämmomajoritet."[234]

Nackdelarna med regelsystemets komplexitet aktualiserades ånyo då 1975 års aktiebolagslag utarbetades. Aktiebolagsutredningen anförde att 1944 års aktiebolagslags system för ändring av bolagsordningen internationellt sett var unikt och framstod som "statiskt, otidsenligt och opraktiskt."[235]

"Nutidens dynamiska näringsliv, med dess intensiva konkurrens även från utländska företag och med ofta snabba förändringar av villkoren för företagsamheten i olika branscher, ställer höga krav på företagens förmåga att anpassa sig efter utvecklingens villkor. En sådan anpassning kan förutsätta omläggningar av företagets organisation och verksamhet som nödvändiggör ändringar av bolagsordningen. Men sådana ändringar visar sig ej sällan med de nuvarande reglerna mycket svårgenomförbara eller till och med helt omöjliga att åstadkomma. I synnerhet i bolag med stort antal aktieägare är det i allmänhet praktiskt uteslutet att till en bolagsstämma samla så stor del av aktiekapitalet eller av ett visst aktieslag som lagen kräver för vissa ändringar. För övrigt kan de höga pluralitetskraven möjliggöra för en relativt liten minoritet att /.../ sätta sig emot ändringar som verkligen är önskvärda för företaget och till fördel för alla i företaget intresserade."[236]

I propositionen ansluter sig föredragande statsrådet till de överväganden som låg till grund för aktiebolagsutredningens förslag,[237] och han går till och med så långt att han anför att regler om kvalificerad majoritet inte är särdeles lämpliga som minoritetsskyddsregler.[238] Just vid beslut om ändring av bolagsordningen - vilken betraktas som "det för verksamheten grundläggande bolagsavtalet" - ansågs emellertid ett krav på kvalificerad majoritet vara motiverat:

"Något annat skulle innebära att man radikalt bryter det synsätt som präglat inte bara vår gällande lag utan också de flesta andra länders, däribland våra nordiska grannländers, lagstiftning. Jag är inte beredd att föreslå något sådant utan ansluter mig i princip till utredningens förslag till /.../ system för ändring av bolagsordningen."[239]

I lagen om ekonomiska föreningar har strävandena efter förenklingar inte drivits lika långt som i aktiebolagslagen. För ekonomiska föreningars del uppställs fortfarande krav på att ett beslut om ändring av bolagsordningen måste biträdas av samtliga föreningsmedlemmar, 7 kap 14 § 1 st 2 meningen FL, eller fattas på två efter varandra följande föreningsstämmor, 7 kap 14 § 1 st 3 meningen FL, varvid det senare beslutet

[234] SOU 1941:9 s 541.

[235] SOU 1971:15 s 238. Se också SOU 1984:27 s 271.

[236] SOU 1971:15 s 238. Se också Nial 1988 s 141 f.

[237] Prop 1975:103 s 246 f. Se också prop 1986/87:7 s 137.

[238] Prop 1973:93 s 69 och prop 1975:103 s 247.

[239] Prop 1975:103 s 247.

fordrar kvalificerad majoritet. Som motivering till att lagen om ekonomiska föreningar på denna punkt ej anpassats till aktiebolagslagen anges i förarbetena huvudsakligen två skäl. Dels anförs att "anknytningen mellan föreningen och dess medlemmar ofta nog [är] av starkt personlig karaktär. Beslut om ändring av stadgarna kan ha ingripande betydelse för medlemmarna. Det är angeläget att frågor av det slaget grundligt övervägs och diskuteras av dem." Dels anses att de skäl som för aktiebolagens del anförts tills stöd för en förenkling av reglerna "inte [gör sig] gällande med samma styrka för de ekonomiska föreningarnas del."[240] De skäl som åberopats för att ta bort kravet på två bolagsstämmor för giltiga beslut om ändring av bolagsordningen i aktiebolag, är att en dylik regel skulle medföra "onödig omgång och tidsutdräkt".[241] Uppenbarligen har de ekonomiska föreningarnas behov av att snabbt kunna ändra sina stadgar bedömts vara mindre än aktiebolagens.

Som ovan nämnts[242] är huvudregeln om bolagsstämmans beslutsfattande fakultativ, 9 kap 13 § 2 st 1 meningen ABL. Reglerna om kvalificerad majoritet är tvingande till minoritetens förmån,[243] 9 kap 13 § 2 st 2 meningen ABL. Genom bestämmelser i bolagsordningen kan kraven på kvalificerad majoritet ökas men inte minskas.

Lagen begränsar inte de tänkbara varianterna för skärpning av kravet på kvalificerad majoritet för ändring av bolagsordningen. Det torde därför inte föreligga något hinder mot att t ex låta lagens krav gälla då ett ändringsförslag biträds av styrelsen, medan högre krav uppställs i andra fall. En dylik konstruktion har godkänts i Danmark,[244] trots att VLR fann att en ändring av bolagsordningen på förslag av en aktieägare "efter den nye regel /.../, praktisk talt vil være umuliggjort".[245] Konstruktionen har kritiserats i Västtyskland.[246]

Avseende dansk rätt föreligger ett undantag för anpartsselskaber, där även kravet på kvalificerad majoritet för ändring av bolagsordningen kan mildras genom bestäm-

[240] Prop 1986/87:7 s 138. Se också SOU 1984:9 s 202.

[241] SOU 1971:15 s 238. Se också prop 1975:103 s 247.

[242] Avsnitt 9.5.1.

[243] SOU 1971:15 s 237; SOU 1984:9 s 202; SOU 1984:27 s 270; prop 1975:103 s 406 f; prop 1986/87:7 s 137; prop 1986/87:12 Band 2 s 120; Birke 1985 s 62 och 64; Gabrielsson m fl 1983 s 180 f; Kedner 1987 s 91; Lind 1981 s 199; Nial 1988 s 143; Rodhe 1989 s 238 och Stenbeck m fl 1970 s 375.

Jfr betænkning nr 540/1969 s 117; Andenæs 1981 s 166 f; Augdahl Aksjeselskapet s 96 och 97; Fischer m fl 1987 s 504 (§ 53 Rn 6); Gomard 1986 s 163 och 164; Græsvænge & Thomsen 1985 s 287 (§ 79 anm 1); Marthinussen & Aarbakke 1986 s 315 (§ 9-13, 6) och 316 (§ 9-14, 2); Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1461 (§ 53 Rn 14) och 1462 (§ 53 Rn 15); Schmidt 1986 s 886; Taxell 1983 s 44 och Werlauff 1983 s 475.

[244] UfR 1966 s 465. Se Gomard 1986 s 164; Græsvænge & Thomsen 1985 s 283 (§ 77 anm 4); Werlauff 1983 s 487 f och Werlauff & Nørgaard 1987 s 170 f.

[245] Ref s 468.

[246] Eckardt i NJW 1967 s 371 f.

melser i bolagsordningen,[247] 59 § 1 st 2 meningen DApL. Detsamma är, utom när det gäller ändringar av syftet med ett bolags verksamhet, fallet enligt Aktiengesetz, 179 § 2 st 2 meningen AktG. Avseende vissa beslut som inte går ut på att ändra bolagsordningen, men som ändå fordrar kvalificerad majoritet,[248] är lagens regler att se som minimikrav.[249]

9.5.2.1. Huvudregeln för ändring av bolagsordningen.

Huvudregeln när det gäller ändring av bolagsordningen återfinns i 9 kap 14 § ABL.[250] För beslutets giltighet fordras att det biträtts av aktieägare företrädande två tredjedelar av såväl de avgivna rösterna som de vid stämman företrädda aktierna, 9 kap 14 § 1 st 2 meningen ABL.

Enligt Aktiengesetz är huvudregeln för ändring av bolagsordningen att ett dylikt beslut fordrar biträde av en absolut majoritet av de avgivna rösterna[251] och av aktier motsvarande minst tre fjärdedelar av det vid stämman företrädda aktiekapitalet, 179 § 2 st 1 meningen AktG.

Vid beslut om ändring av bolagsordningen tas sålunda hänsyn till såväl aktiernas andel av aktiekapitalet, som till att vissa aktier kan ha ett högre röstvärde än andra.[252]

Ett undantag från det senast sagda gäller för GmbH, där ett beslut om att ändra bolagsavtalet endast fordrar en majoritet av tre fjärdedelar av de avgivna rösterna,[253] 53 § 2 st 1 meningen GmbHG. Vid en omröstning på en stämma i ett GmbH berättigar, såvida inte annat framgår av bolagsavtalet,[254] en andel om 100 DEM till en röst, 47 § 2 st GmbHG.

Däremot tas, till skillnad mot vad som var fallet enligt äldre lagstiftning,[255]

[247] Werlauff 1987 s 115 f.

[248] Se, utöver 179 § 2 st, 182 § 1 st 2 meningen, 186 § 3 st 3 meningen, 193 § 1 st 2 meningen, 202 § 2 st 3 meningen, 222 § 1 st 2 meningen och 222 § 2 st 3 meningen jfrt m 1 st 3 meningen AktG.

[249] Hueck 1983 s 267 och Kübler 1986 s 217.

[250] Prop 1975:103 s 407.

[251] Kübler 1986 s 217 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 179 Anm 32.

[252] SOU 1971:15 s 239; prop 1975:103 s 407; Kedner 1987 s 91; Lind 1981 s 199; Nial 1988 s 141 och Rodhe 1989 s 238. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 285 (§ 78 anm 9); Hueck 1983 s 229; Madsen i UfR 1975 B s 344; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 313 (§ 9-13, 3) och 317 f (§ 9-14, 5); Werlauff 1987 s 117 och Zöllner a a § 133 Anm 68.

[253] Fischer m fl 1987 s 440 (§ 47 Rn 4).

[254] 45 § 2 st GmbHG.

[255] 33 § 2 st 1 meningen 1895 års ABL, 91 § 4 st 1910 års ABL och 133 § 5 mom 1944 års ABL.

ingen hänsyn till antalet röstande.[256] Vilka aktier som är företrädda vid stämman skall avgöras efter röstlängden.[257] Även blankröster skall, till skillnad från vad som synes vara fallet i Norge[258] och i Västtyskland,[259] således inräknas bland de företrädda aktierna.[260] Detsamma gäller givetvis storaktieägares övertaliga aktier i bolag som tillämpar en regel om röstmaximum (t ex 20 %-regeln).[261] I detta hänseende får 9 kap 14 § ABL alltså karaktären av en majoritetsskyddsregel.[262] Om ett aktiebolag undantagsvis, direkt eller indirekt, äger egna aktier, jfr 7 kap 1 § 2 och 3 st ABL, kan dessa inte företrädas vid bolagsstämma,[263] 9 kap 1 § 4 st 1 meningen ABL, och de skall följdriktigt inte heller medräknas vid bedömningen av vilka aktier som är företrädda vid stämman,[264] 9 kap 1 § 4 st 2 meningen ABL.

I samband med emissioner kan det på grund av bristande betalning inträffa att bolagsordningens bestämmelse om aktiekapitalets storlek kommer att underskridas.[265] I denna situation kan PRV efter bolagets hörande (men till och med utan bolagsstämmobeslut[266]) registrera en ändrad bolagsordning med ett lägre aktiekapital, 9 kap 14 § 1 st 1 meningen jfrt m 4 kap 13 § 2 st ABL. Fortsättningsvis bortses från den i 4 kap 13 § ABL angivna möjligheten till bolagsordningsändring.

En så kallad utlänningsklausul enligt 17 kap 1 § 1 st 1 meningen ABL kan införas genom vanligt bolagsstämmobeslut om ändring av bolagsordningen, 17 kap 7 § 1 st 1 meningen ABL. Om ett utlänningsförbehåll skall tas bort fordras regeringens tillstånd,[267] 6 och 15 §§ FöretförvL, dock givetvis endast om den bolagsordningsbestämmelse som skall tas bort uppfyller de krav på

[256] SOU 1971:15 s 239. Jfr Taxell 1983 s 39.

[257] SOU 1971:15 s 238 f. Även för dansk rätts del hävdar Werlauff (a a s 117) att man i "praxis vil /.../, i hvert fald i større forsamlinger, følge deltagerlisten." Se också a a s 119.

[258] Rt 1921 s 466 och Marthinussen & Aarbakke 1986 s 318 (§ 9-14, 5).

[259] Zöllner a a § 133 Anm 55 och 72.

[260] Jfr Gomard 1986 s 163 not 23; Madsen i UfR 1975 B s 344 och Werlauff 1983 s 477.

[261] Så stadgas uttryckligen i 134 § 1 st 6 meningen AktG.

[262] Jfr Madsen i UfR 1975 B s 345; Ricard i UfR 1977 B s 154; Werlauff 1983 s 478 f och Zöllner a a § 133 Anm 78 och § 134 Anm 36.

[263] Detsamma är fallet i USA. Se Lawrence v. I. N. Parlier Estate Co., 15 Cal.2d 220, 100 P.2d 765 (1940), där domstolen anförde att motivet till regeln "is to secure honesty and fairness in the administration of corporate business." (Ref i 100 P.2d s 771.)

[264] Jfr Gomard i Juristen 1969 s 21 och Madsen i UfR 1975 B s 344.

[265] Prop 1975:103 s 407.

[266] SOU 1971:15 s 237.

[267] Birke i TSA 1957 s 17, avseende motsvarande stadgande (2 § 3 st) i 1916 års inskränkningslag.

utlänningsförbehåll som uppställs i 4 § FöretförvL.[268]

6 § FöretförvL stadgar att ett utlänningsförbehåll inte får ändras utan regeringens tillstånd. Bestämmelsen kan ej tolkas strikt efter sin ordalydelse. Regeringens medgivande kan inte erfordras vid en skärpning av en utlänningsklausul.[269] Ett utlänningsförbehåll torde även kunna lindras utan regeringstillstånd så länge bestämmelsen håller sig inom de i lagen om utländska förvärv av svenska företag uppställd ramarna.[270]

Även i övrigt kan tänkas att en viss bolagsordningsbestämmelses fortsatta existens gjorts beroende av regeringens tillstånd.

Som exempel kan ett bolag ha ansökt om tillstånd att få bedriva miljöfarlig verksamhet. Ett dylikt tillstånd kan förenas med villkor, 18 § 1 st 1 meningen ML. Som villkor kan t ex tänkas uppställas ett krav på att bolagets i bolagsordningen angivna verksamhetsföremål, 2 kap 4 § 3 p ABL, begränsas så att den tilltänkta verksamheten skall bedrivas på minst störande sätt. Redan miljöskyddslagen innehåller i och för sig remedier mot brott mot i tillstånd uppställda villkor, 23 § ML. Det kan emellertid även tänkas att det i bolagsordningen, vid sidan av bestämmelsen om verksamhetsföremålet, med regeringens medgivande införs ett stadgande om att bestämmelsen om bolagets verksamhetsföremål inte får ändras utan regeringens tillstånd.

Systematiskt sett skulle en bolagsstämma, med vanlig bolagsordningsändringsmajoritet, kunna besluta att bestämmelsen om regeringstillstånd skall borttagas ur bolagsordningen, varefter alla bestämmelser i bolagsordningen skulle gå att ändra utan att blanda in regeringen. Ett dylikt förfarande förhindras emellertid av aktiebolagslagen. Om det i en bolagsordning, med stöd av författning eller efter regeringens samtycke, stadgas att en viss bestämmelse inte får ändras utan regeringens tillstånd, får inte heller bestämmelsen om tillståndskrav ändras utan motsvarande tillstånd,[271] 9 kap 14 § 2 st ABL. Enligt uttalanden i förarbetena innebär stadgandet att ett beslut om att ändra bolagsordningen, vilket ej då så erfordras får regeringens samtycke, drabbas av ogiltighet.[272] Trots att lagtexten anger att bolagsordningen i den aktuella situationen inte "får" ändras utan regeringens tillstånd avses alltså stadgandet ha till innebörd att bolagsordningen inte kan ändras utan erforderligt tillstånd.

9 kap 14 § 2 st ABL är avsett att tillämpas motsattsvis.[273] Om det i en

[268] Prop 1981/82:135 s 58 och Birke a st.

[269] Birke a a s 19 och d s i TSA 1957 s 318.

[270] Birke a a s 318 f.

[271] Prop 1975:103 s 408.

[272] SOU 1971:15 s 239 och prop 1975:103 s 408. Se också Lind 1981 s 200.

[273] SOU 1971:15 s 239; prop 1975:103 s 408 och Lind a st.

bolagsordning införts en bestämmelse om att en viss klausul i bolagsordningen endast kan ändras med regeringens samtycke, men samtyckeskravet inte grundas på författning eller regeringens medgivande, kan bolagsordningen oberoende av tillstånd ändras. Varje enskild aktieägare har emellertid "rätt att fordra att bolagsordningens bestämmelser iakttas, [varför] ett dylikt beslut av bolagsstämman [blir] giltigt endast om det biträds av samtliga bolagets aktieägare eller genom underlåten klandertalan vinner laga kraft."[274]

Det citerade yttrandet är givetvis korrekt i så måtto att den bolagsordningsklausul som enligt bolagsordningens lydelse inte kan ändras utan regeringens tillstånd, inte utan alla aktieägares samtycke[275] - uttryckligen eller genom klanderpreskription - kan ändras utan regeringens samtycke. Om emellertid kravet på regeringstillstånd införts i en egen klausul, som inte i sin tur låsts genom ett krav på regeringstillstånd, torde det inte föreligga några hinder mot att stämman först ändrar bestämmelsen om krav på regeringstillstånd,[276] varefter, då registrering av den sålunda ändrade bolagsordningen skett, 9 kap 14 § 3 st 1 meningen ABL, alla stadganden i bolagsordningen kan ändras genom ett beslut med den i lagen angivna majoriteten.[277]

Kravet på regeringstillstånd enligt 9 kap 14 § 2 st ABL är ett självständigt krav. Regeringens tillstånd kan alltså inte dispensera från kravet på kvalificerad majoritet för beslut om ändring av bolagsordningen.

Bolagsstämmans möjligheter att besluta om ändringar i bolagsordningen innebär att även en bolagsordningsbestämmelse som tillförsäkrar tredje man vissa rättigheter kan komma att ändras.[278] Som framgått ovan[279] har en bolagsstämmas beslut i princip ingen betydelse för tredje mans rätt. En ändring av bolagsordningen kan därför i sig inte medföra någon förändring i bolagets

[274] Prop 1975:103 s 408. Se också SOU 1971:15 s 239.

[275] R. Bergendal, Aktiebolagets författning och dess yttre rättsförhållanden enligt svensk rätt (1922) s 266 ff. Jfr Marthinussen & Aarbakke 1986 s 316 (§ 9-14, 2).

[276] Bergendal 1922 s 263 ff. Jfr Werlauff 1983 s 490.

För västtysk rätts del hävdas motsatsen. Se Baumbach & Hueck 1968 s 605 (§ 179 Anm 8); Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 715 (§ 53 Rn 34) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 179 Anm 36.

[277] Jfr Werlauff & Nørgaard 1987 s 171.

[278] SOU 1971:15 s 239; SOU 1984:27 s 275; prop 1975:103 s 408; Bergendal 1922 s 263; Birke 1988 s 69; Lind a st. Jfr Taxell 1983 s 45.

I det engelska fallet Southern Foundries (1926) Ltd v Shirlaw [1940] AC 701, [1940] 2 All ER 445 hade en VD, i enlighet med bolagsordningen, anställts för flera år. Bolaget ändrade sedermera sin bolagsordning så att VD kunde avsättas när som helst. Beslutet att ändra bolagsordningen har ej ansetts innebära ett kontraktsbrott, men när VD sparkades bröt bolaget mot avtalet.

[279] Avsnitt 3.3.

avtalsmässiga förpliktelser.[280]

För finsk, norsk och västtysk rätts del hävdas att ett bolagsstämmobesluts giltighet inte kan villkoras av utomståendes samtycke.[281] Avseende Västtyskland kan möjligen råda tvekan angående ett krav på samtycke från Aufsichtsrat.[282] I dansk doktrin har å andra sidan antagits att det till och med är möjligt att i bolagsordningen införa krav på att vissa typer av beslut alltid skall godkännas av någon utomstående.[283] Werlauff hävdar även att ett vanligt bolagsstämmobeslut kan göras mer eller mindre oföränderligt[284] genom att innefatta ett krav på samtycke för ändring.[285] För svensk rätts del synes det i avsaknad av uttryckligt lagstöd inte vara möjligt att hindra stämman från att fatta ett visst beslut och därvid uppställa någon utomståendes samtycke såsom villkor för beslutet.[286] Vidare torde stadgandet i 9 kap 14 § 2 st ABL inte innebära något mer än att det uppställs vissa förutsättningar för ändring av vissa bolagsordningsbestämmelser, varför det inte synes föreligga något hinder mot att i bolagsordningen uppställa ett krav på utomståendes samtycke för vissa beslut.[287] En annan sak är att det inte är möjligt att genom bestämmelse i bolagsordningen ge någon utomstående - t ex en skiljenämnd -

[280] SOU 1971:15 s 239; SOU 1984:27 s 275; prop 1975:103 s 408; Bergendal 1922 s 162 ff och Lind a st. Jfr Southern Foundries (1926) Ltd v Shirlaw (se ovan i not 278); Farrar 1985 s 111 ff och 118; Pennington 1985 s 97 och Taxell a st.

[281] Taxell a st; Augdahl Aksjeselskapet s 96 och 330; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 316 (§ 9-14, 2) och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 105 och § 179 Anm 45 (angående samtycke till beslut om ändring av bolagsordningen). Se också RGZ 169 s 65 (1942), där en bolagsordningsändring i ett GmbH inte ansetts kunna göras beroende av en utomstående tredje mans samtycke; Baumbach & Hueck 1968 s 431 (§ 133 Anm 4) och 603 f (§ 179 Anm 4) (angående samtycke till beslut om ändring av bolagsordningen) och Fischer m fl 1987 s 503 (§ 53 Rn 4) (angående samtycke till beslut om ändring av bolagsordningen). Avseende GmbH framförs en annan mening av Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1333 f (§ 47 Rn 13).

När det gäller samtyckeskrav för bolagsordningsändringar i GmbH, kan endast bolagsmän berättigas. Se Fischer m fl 1987 s 441 (§ 47 Rn 5); Meyer-Landrut a a s 1462 (§ 53 Rn 15) och Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 717 f (§ 53 Rn 42 ff).

[282] Baumbach & Hueck 1968 s 431 (§ 133 Anm 4) och 603 f (§ 179 Anm 4) (angående samtycke till beslut om ändring av bolagsordningen); Eckardt i NJW 1967 s 371 f (angående samtycke till beslut om ändring av bolagsordningen) och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 106 och § 179 Anm 46 (angående samtycke till beslut om ändring av bolagsordningen).

[283] von Eyben i Festskrift till Borum 1964 s 136; Werlauff 1983 s 486 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 168.

[284] Se om ändring av bolagsstämmobeslut nedan i avsnitt 9.5.5.

[285] Werlauff 1983 s 510.

[286] Bergendal 1922 s 186.

Jfr avseende villkorade bolagsordningsändringar i Västtyskland Dempewolf i NJW 1958 s 1213; Eckardt i NJW 1967 s 372 och Zöllner a a § 179 Anm 47 ff och § 181 Anm 20.

[287] Bergendal 1922 s 186 f.

rätt att helt överta uppgifter som ligger inom bolagsstämmans kompetensområde.[288]

9.5.2.2. Särskilt ingripande ändringar av bolagsordningen.

Avseende vissa för aktieägarna särskilt ingripande ändringar av bolagsordningen kan beslut endast fattas med ännu högre majoritet än den som följer av 9 kap 14 § ABL. Beslut om att, såvitt gäller redan utgivna aktier, genom ändring av verksamhetens syfte - men ej på annat sätt, t ex genom att öka avsättningen till reservfonden[289] - minska[290] aktieägarnas rätt till bolagets vinst eller tillgångar, införa eller skärpa en hembudsklausul[291] eller ändra rättsförhållandet mellan aktier, fordrar för sin giltighet biträde av samtliga vid stämman närvarande aktieägare, företrädande minst nio tiondelar av samtliga aktier i bolaget, 9 kap 15 § 1 st ABL, vilket är det högsta majoritetskrav som uppställs i aktiebolagslagen.[292] Inget beslut fordrar idag enighet mellan bolagets samtliga aktieägare.[293]

Härvidlag skiljer sig svensk rätt från motsvarande stadganden i de övriga nordiska länderna och i västtysk GmbH-rätt, där de mest ingripande bolagsordningsändringarna endast kan beslutas med alla aktieägares[294] samtycke, 79 § 1 st DASL, 9 kap 15 § 1 st finska ABL, 9 kap 15 § 1 st NASL och 53 § 3 st GmbHG.

Det höga majoritetskravet för beslut om ändring av rättsförhållandet mellan

[288] RÅ 1951 nr 34, där en bolagsordning inte registrerats då den stadgade att stämmans beslut vid lika röstetal skulle avgöras av skiljemän; Kedner & Roos I 1988 s 248 (9:13.03); Nial i SvJT 1955 s 258 och Roos 1969 s 121 ff. Jfr Andenæs 1981 s 40 och 166; Augdahl Aksjeselskapet s 316 f och 330; Farrar 1985 s 104 f; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 315 (§ 9-13, 6); Werlauff i UfR 1982 B s 204 och Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 713 (§ 53 Rn 26). Jfr dock för västtysk GmbH-rätts del Meyer-Landrut a a s 1333 (§ 47 Rn 13).

[289] SOU 1971:15 s 240; SOU 1984:27 s 277; prop 1975:103 s 410 och prop 1986/87:12 Band 2 s 123.

[290] Om verksamhetens syfte ändras utan att aktieägarnas rätt till bolagets vinst eller tillgångar minskas, fordras enbart majoritet enligt 9 kap 15 § 2 st ABL. Se SOU 1971:15 s 242 f; SOU 1984:27 s 277 f; prop 1975:103 s 411; prop 1986/87:12 Band 2 s 123 och Kedner 1987 s 94. Jfr också SOU 1941:9 s 536 och Stenbeck m fl 1970 s 371.

[291] Enligt højesteret i UfR 1945 s 1085 innebär en utvidgning av kretsen av hembudsskyldiga en skärpning av en hembudsklausul.

[292] Rodhe 1989 s 238.

[293] Prop 1975:103 s 408.

[294] Med alla aktieägare avses i Danmark även ägare till rösträttslösa aktier. Se Gomard 1986 s 165; Græsvænge & Thomsen 1985 s 290 (§ 79, 11) och Werlauff i UfR 1982 B s 203.

aktier har givetvis sin grund i likhetsprincipen.[295] Motsvarande bestämmelse i 1944 års aktiebolagslag (133 § 1 mom 1 st 1 meningen) har av HD tolkats bokstavligen.

NJA 1963 s 431. I en hembudsklausul stadgades att hembjudna aktier i möjligaste mån skulle fördelas mellan de som ville lösa i förhållande till deras tidigare aktieinnehav. Bolagsordningen ändrades, genom beslut fattat med endast den majoritet som enligt huvudregeln erfordras för ändring av bolagsordningen, så att hembjudna aktier istället skulle fördelas efter huvudtalet mellan de som ville lösa. Stämmobeslutet klandrades. Beslutet innebar dock inte någon förändring av rättsförhållandet mellan aktierna i bolaget varför talan i denna del ogillades. Däremot förändrades givetvis förhållandet aktieägarna emellan.[296] Aktieägare med ett litet innehav fick fördelar och större aktieägare drabbades av nackdelar. HD uttalade att generalklausulen "icke äger tillämplighet å beslut av förevarande slag".[297] Domen föranledde en debatt angående huruvida generalklausulen över huvud taget var tillämplig på beslut som för sin giltighet fordrade kvalificerad majoritet.[298] Idag är klart att generalklausulen kan tillämpas även mot beslut av förevarande slag.[299]

Även enligt engelsk rätt anses att majoritetens rätt att ändra bolagsordningen "must be exercised, not only in the manner required by law, but also bonâ fide for the benefit of the company as a whole, and it must not be exceeded."[300] Detsamma är fallet i Västtyskland.[301]

Av 9 kap 15 § 1 st ABL följer att aktieägarna har ett krav på att få behålla den rätt som tillkommer dem enligt bolagsordningen, även om det skulle innebära en olik behandling. "En sådan ändring [av bolagsordningen] att de olikberättigade aktierna blir likaberättigade faller alltså under förevarande

[295] SOU 1941:9 s 532; SOU 1971:15 s 240; SOU 1984:27 s 276; prop 1975:103 s 409; prop 1986/87:12 Band 2 s 122; Kedner 1987 s 93; och Stenbeck m fl 1970 s 369. Jfr Andenæs 1981 s 169; Gomard 1986 s 166; och Marthinussen & Aarbakke 1986 s 318 (§ 9-14, 6). Jfr även Andersen i TfR 1926 s 49 och Bergendal 1922 s 160 not 2.

[296] Jfr UfR 1927 s 617, där den föreslagna bolagsordningsändringen i och för sig faktiskt ändrade rättsförhållandet mellan aktieklasserna, se 49 § 3 st 1917 års DASL, men där domstolen uttryckligen grundade sin dom på att ändringen medförde en förändring av rättsförhållandet mellan aktieägarna.

[297] Ref s 440.

[298] Nial i SvJT 1965 s 581 ff; d s i SvJT 1965 s 696 f och Pehrsson i SvJT 1965 s 695 f.

[299] SOU 1971:15 s 244 f; Kedner & Roos I 1988 s 256 f (9:16.02); Nial 1979 s 12 f; d s 1988 s 148 f och Rodhe 1989 s 247. Se närmare ovan i avsnitt 3.5.5.1.

[300] Allen v Gold Reefs of West Africa Ltd [1900] 1 Ch 269, [1900-3] All ER Rep 746 (ref i All ER Rep s 749). Se vidare Shuttleworth v Cox Bros & Co (Maidenhead) Ltd [1927] 2 KB 9, [1926] All ER Rep 498 (ref i All ER Rep s 501); Greenhalgh v Arderne Cinemas Ltd [1951] Ch 286, [1950] 2 All ER 1120 (ref i All ER s 1126) och Rights and Issues Investment Trust Ltd v Stylo Shoes Ltd [1965] Ch 250, [1964] 3 All ER 628 (ref i All ER s 632).

[301] Hueck 1983 s 268 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 179 Anm 66.

punkt."[302] Härvidlag intar norsk rätt en annorlunda ståndpunkt.[303] Enligt 9 kap 15 § 1 st 4 p NASL krävs samtycke av samtliga aktieägare för beslut "som for så vidt angår utgitte aksjer innebærer /.../ at rettsforholdet mellom tidligere likestilte aksjer endres." Vid ändring av ett tidigare olikt rättsförhållande räcker det med majoritet enligt 9 kap 14 § 2 st NASL.[304]

Den svenska lagtexten avviker från aktiebolagsutredningens förslag, enligt vilket de beslut som idag regleras i 9 kap 15 § 1 st ABL skulle fordra enighet mellan samtliga aktieägare i bolaget.[305] Lagtextens i förhållande till utredningens förslag ändrade lydelse motiverades med praktiska svårigheter.[306] "[B]estämmelserna om kvalificerad majoritet kan i vissa fall /.../ göra det mycket svårt eller rentav omöjligt att besluta sådana ändringar av bolagsordningen som kan vara nödvändiga för att bolaget skall kunna genomföra erforderliga omläggningar av bolagets organisation och verksamhet."[307]

Det höga majoritetskravet för beslut om att inskränka rätten att förvärva aktier i bolaget gäller endast då en hembudsklausul införs eller skärps. Om rätten att förvärva aktier istället inskränks genom att ett utlänningsförbehåll införs i bolagsordningen kan beslut fattas med de majoritetskrav som följer av 9 kap 14 § 1 st 2 meningen ABL,[308] 17 kap 7 § 1 st 1 meningen ABL.

Övriga beslut som förändrar regleringen av hur bolagets tillgångar skall användas, och beslut om att begränsa det högsta antal aktier för vilka rösträtt kan utövas (jfr 9 kap 3 § 1 st ABL), fordrar biträde av två tredjedelar av de avgivna rösterna och nio tiondelar av de på stämman företrädda aktierna, 9 kap 15 § 2 st ABL. Som synes kan en aktieägare endast då det gäller de mest ingripande åtgärderna - d v s då beslut fordrar majoritet enligt 9 kap 15 § 1 st ABL - förhindra ett beslut genom att utebli från stämman. Omvänt innebär 9 kap 15 § 1 st ABL att om en aktieägare som äger mindre än tio procent av samtliga aktier vill förhindra en ingripande bolagsordningsändring måste han infinna sig vid stämman.[309]

Majoritetskravet avseende beslut om att begränsa det högsta antal aktier för vilka rösträtt kan utövas gäller även när man önskar ta bort en bolagsord-

[302] Prop 1975:103 s 409. Se också SOU 1971:15 s 240 f; SOU 1984:27 s 276; prop 1986/87:12 Band 2 s 122 och Kedner 1987 s 93.

[303] Marthinussen & Aarbakke 1986 s 318 (§ 9-14, 6) och 322 (§ 9-15, 4).

[304] A a s 321 (§ 9-15, 2).

[305] SOU 1971:15 s 240 och 79 § 1 st i förslaget till lagtext.

[306] Prop 1975:103 s 408 f.

[307] Prop 1975:103 s 247. Jfr också SOU 1971:15 s 238.

[308] SOU 1971:15 s 240.

[309] Rodhe 1989 s 239.

ningsbestämmelse som sätter den dispositiva 20 %-regeln ur spel.[310] Ett beslut om att avstå från en tidigare införd särreglering och övergå till en tillämpning av lagens huvudregel fordrar alltså i detta fall kvalificerad majoritet enligt 9 kap 15 § 2 st ABL.

De höga majoritetskraven som uppställs i 9 kap 15 § 1 och 2 st ABL kan motiveras med att aktieägarna inte mot sin vilja bör påtvingas en förändring av grundförutsättningarna för redan gjorda investeringar.[311] Ett aktieförvärv kan vara motiverat av olika skäl. En förvärvare kan t ex hoppas på en hög utdelning eller en kraftig kursstegring på aktierna. Om det vore möjligt för aktieägarmajoriteten att utan vidare förändra förutsättningarna för verksamheten, t ex genom att besluta att all bolagets vinst i framtiden skall bortskänkas till någon tredje man, skulle bolagens möjligheter att dra till sig riskkapital riskera att kraftigt försämras, samtidigt som den aktieägare som ändå gjort en investering ofta skulle komma att känna sig bedragen. Enligt aktiebolagslagen kan aktieägarna därför endast då de är i mycket liten minoritet påtvingas en allt för ingripande förändring av bolagsordningen.

9.5.2.3. Speciella situationer.

De skäl som för vissa situationer talar för generella regler om hög kvalificerad majoritet har ej samma styrka då den föreslagna förändringen endast skulle drabba vissa aktieägare. För dessa fall medger lagen därför undantag från kraven i 15 § 1 och 2 st ABL. Om den ändrade bolagsordningen endast försämrar viss eller vissa aktiers rätt kan beslutet fattas med biträde av samtliga på stämman närvarande ägare av de aktuella aktierna företrädande minst nio tiondelar av aktierna i fråga, 9 kap 15 § 3 st 1 p ABL. Om ändringen försämrar ett helt aktieslags rätt räcker det med biträde av ägare till hälften av alla aktier av detta slag, vilka måste utgöra minst nio tiondelar av de vid stämman företrädda aktierna av detta slag, 9 kap 15 § 3 st 2 p ABL. I båda de i 9 kap 15 § 3 st nämnda undantagsfallen måste bolagsstämmobeslutet som helhet dessutom uppfylla den sedvanliga bolagsordningsändringsmajoriteten,[312] 9 kap 15 § 3 st 1 ledet ABL,[313] d v s biträdas av aktieägare företrädande minst två tredjedelar av såväl de avgivna rösterna som de vid stämman företrädda aktierna.

De trots allt relativt höga majoritetskraven som uppställs även vid beslut

[310] SOU 1971:15 s 241; SOU 1984:27 s 277; prop 1975:103 s 410; prop 1986/87:12 Band 2 s 123 och Kedner 1987 s 94.

[311] Prop 1975:103 s 409 och Rodhe 1989 s 237.

[312] Prop 1924 Nr 40 s 66 f. Jfr Græsvænge & Thomsen 1985 s 291 (§ 79, 17) och Marthinussen & Aarbakke 1986 s 319 (§ 9-14, 7).

[313] Jfr även 9 kap 15 § 1 st sista ledet finska ABL.

enligt 9 kap 15 § 3 st kan motiveras med att aktieägare kan äga mer än en sorts aktier.[314] Det kan vidare anmärkas att undantagen i 9 kap 15 § 3 st ABL bara är tillämpliga då den tilltänkta förändringen "endast" försämrar vissa aktiers eller visst aktieslags rätt. Om ett visst beslut t ex skulle försämra två aktieslags rätt måste alltså lagens förutsättningar uppfyllas avseende båda de berörda aktieslagen.[315]

I Norge anses med stöd av Rt 1931 s 374 att det, om ett beslut försämrar rättsställningen för mer än en aktieklass, är tillräckligt om lagens majoritetskrav är uppfyllt för de drabbade aktieklasserna tillsammans, åtminstone så länge de olika klasserna utsätts för samma effekter.[316] Fallet har dock även kritiserats såsom ett uttryck för en allt för majoritetsvänlig inställning.[317]

9.5.2.4. Registrering.

Beslut om ändring av bolagsordningen skall registreras. Enligt lagtexten skall anmälan för registrering ske genast, 9 kap 14 § 3 st 1 meningen ABL, varav torde framgå att beslutet i den mån det är möjligt bör vara så väl förberett att det är möjligt att insända registreringsanmälan inom någon eller några dagar efter stämmans beslut.

Till ansökan om tillstånd att ändra ett utlänningsförbehåll skall fogas ett utdrag ur det bolagsstämmoprotokoll som utvisar att stämman beslutat om ändringen, 3 § 2 p FöretförvF. Det är alltså inte möjligt att söka tillstånd för en framtida ändring.[318] Eftersom aktiebolagslagens krav på att beslut om ändring av bolagsordningen skall registreras inte medger något undantag då beslutet är beroende av villkor, synes det nödvändigt att vid beslut om ändring av utlänningsförbehåll omedelbart göra en anmälan till PRV. Så länge inte regeringens tillstånd erhållits kommer anmälan att strida mot 6 § FöretförvL, varför PRV skall förelägga bolaget att förete erforderligt tillstånd, 18 kap 4 § 1 st 2 meningen ABL. Bolaget får sedan, om och när tillstånd erhållits, uppvisa detta för PRV, varefter registrering kan ske. Det av lagen anvisade förfaringssättet med anmälan, föreläggande och företeende av tillstånd synes onödigt omständligt. 181 § 1 st 3 meningen AktG stadgar att registreringsanmälan i den här behandlade situationen skall åtföljas av det erforderliga tillståndet. Eftersom det redan

[314] Jfr situationen i Rt 1925 s 88, där ägare till såväl preferens- som stamaktier inte ansetts förhindrade att delta i preferensaktieägarnas omröstning i frågan om preferensaktiernas gynnade särställning skulle avskaffas. Se härom Andersen i TfR 1926 s 32 ff.

[315] SOU 1941:9 s 533 och 539; SOU 1971:15 s 243; SOU 1984:27 s 278; prop 1975:103 s 411; prop 1986/87:12 Band 2 s 123 och Stenbeck m fl 1970 s 370. Jfr Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 179 Anm 60.

[316] Andenæs 1981 s 168 och Marthinussen & Aarbakke a st.

[317] Augdahl Aksjeselskapet s 354 not 2.

[318] A. Aurén, Utländsk företagsetablering i Sverige (1985) s 34.

vid bolagsstämmobeslutets fattande är klart att ett regeringstillstånd kommer att fordras för beslutets giltighet, synes det ej felaktigt att även för svensk rätts del tolka ordet "genast" i 9 kap 14 § 3 st 1 meningen ABL såsom medgivande att anmälan för registrering får anstå till dess samtliga förutsättningar för beslutets giltighet är uppfyllda.[319]

I samband med emissioner kan bolagsordningens bestämmelse om aktiekapitalets storlek behöva ändras. Registreringen av bolagsordningsändringen skall då ske samtidigt som registreringen av emissionsbeslutet, 18 kap 6 § ABL. Bortsett från ändringar av aktiekapitalet i samband med emissioner får beslut om ändring av bolagsordningen inte verkställas innan beslutet registrerats, 9 kap 14 § 3 st 1 meningen ABL.

Avseende ändringar av aktiekapitalet vid emissioner stadgas i finska aktiebolagslagen ett uttryckligt undantag från förbudet att verkställa en bolagsordningsändring före registrering, 9 kap 14 § 2 st 2 meningen finska ABL.

Skälen till att möjligheterna att verkställa ett beslut om att ändra bolagsordningen har begränsats framgår av lagrådets yttrande över vad som sedermera blev 1910 års aktiebolagslag.

"Att ett registreradt bolag skulle kunna med något slags laga verkan antaga regler, hvilka, om de influtit i den ursprungliga bolagsordningen, skulle utgjort hinder för bolagets registrerande, lärer ej kunna anses riktigt."[320] I och för sig, påpekade lagrådet, kunde dylika beslut föranleda såväl klander som skadeståndstalan. "Men nämnda påföljder innebära tydligen intet korrektiv i fall, där ändringens olaglighet icke inses af dem, som däraf beröras, /.../ och hvad beträffar skadeståndsskyldigheten kunna omständigheterna mången gång vara sådana, att någon skada för viss person ej kan ifrågakomma genom den lagstridiga ändringens tillämpande. Erinras må äfven huru, [såvida inte beslutens verkställighet uppskjuts till efter registrering,] svårigheter lätt kunna uppkomma däraf, att sedan beslutet vunnit laga kraft, den äldre ändrade bestämmelsen, äfven i de fall, där den nya måste anses lagstridig och därför icke bör tillämpas, dock är att betrakta såsom upphäfd genom beslutet."[321]

Dansk, engelsk och norsk rätt innehåller ingen motsvarighet till 9 kap 14 § 3 st 1 meningen ABL.[322] Frågan behandlades i förarbetena till den danska aktieselskabsloven. Utredningen framhåller att om verkställighetsåtgärder företas före registrering får bolaget stå risken för effekterna av att aktieselskabsregisteret avslår registreringsansökan. Det finns dock ingenting som

[319] Aurén 1985 s 39.

[320] Prop 1910 N:o 54 s 114.

[321] A st. Jfr Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 179 Anm 68.

[322] Jfr 78 § DASL, 59 § 1 st DApL, sec 123 och 380 CA och 9 kap 14 § NASL.

hindrar att en bolagsordningsändring tilläggs giltighet redan före registreringen.[323] En annan sak är att verkningarna i förhållande till tredje man kan vara beroende av offentliggjord registrering, 158 § 3 st 1 meningen DASL, sec 42 CA och 10 kap 1 § lov 21 juni 1985 nr 78 om registrering av foretak.

De av lagrådet 1910 anförda skälen synes för svensk del ha full giltighet än idag. I senare aktiebolagslagar har motsvarande regel införts utan utförligare behandling i förarbetena.[324] En konsekvens av att lagrådets resonemang accepteras synes bli att 9 kap 14 § 3 st 1 meningen ABL trots sin ordalydelse måste anses vara en ogiltighetsregel.[325] Det vill således synas som om det, bortsett från ovan angivet undantag, inte är möjligt för en styrelse att före registrering verkställa ett beslut om ändring av bolagsordningen.

I Västtyskland stadgas uttryckligen att registreringen har konstitutiv verkan,[326] 181 § 3 st AktG och 54 § 3 st GmbHG.

9.5.2.5. Lex Leo.

Ovan[327] behandlades generalklausulens tillämpning på beslut om riktade emissioner. De där anförda reglerna är tillämpliga i alla aktiebolag. För bolag som är aktiemarknadsbolag[328] tillkommer i vissa situationer ytterligare bestämmelser i lagen (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag, m m (lex Leo).

Bakgrunden till 1987 års lagstiftning är följande.[329] 1983 förvärvade Wilh Sonesson AB (Sonesson) samtliga aktier i AB Leo. Kort tid efter förvärvet beslutade bolagsstämman i AB Leo om en riktad nyemission. En stor del av de nya aktierna tilldelades personer med nära anknytning till Sonessons ledning. Emissionskursen var ca 50 kronor.[330] Under 1984 sålde Sonesson ett

[323] Betænkning nr 540/1969 s 118 och Græsvænge & Thomsen 1985 s 283 f (§ 78 anm 1). Jfr Farrar 1985 s 281 och 284; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 319 (§ 9-14, 8) och Skåre & Knudsen 1987 s 228 (§ 9-14, 3).

[324] SOU 1941:9 s 546; SOU 1942:47 s 53; SOU 1971:15 s 239 f; prop 1944 nr 5 s 366 och prop 1975:103 s 408.

[325] Jfr Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1470 (§ 54 Rn 12).

[326] Dempewolf i NJW 1958 s 1213; Fischer m fl 1987 s 509 f (§ 54 Rn 8); Meyer-Landrut a st; Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 725 (§ 54 Rn 26) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 181 Anm 28.

[327] Avsnitt 3.4.5.2.

[328] Se 4 § 1 st 3 p lagen (1985:571) om värdepappersmarknaden.

[329] Uppgifterna är hämtade ur Ds Fi 1986:21 s 1 ff.

[330] Emissionskursen var i själva verket 1 013 kronor. Detta belopp motsvarade, efter en split och fondemission, ca 50 kronor per aktie.

antal aktier till ett pris motsvarande 1983 års emissionskurs. Köpare var personer i Sonessons ledning samt ett par ledande befattningshavare inom näringslivet. Inför AB Leos börsintroduktion erbjöds Sonessons aktieägare och anställda att teckna aktier till en kurs om 75 kronor. Även vissa utomstående fick delta till en kurs om 85 kronor. Marknadsvärdet för aktierna i AB Leo uppgick efter börsintroduktionen till lägst 120 kronor per aktie.

Emissionen i AB Leo rönte stark kritik i massmedia. Det hävdades att Sonessons ledning och personer med stark anknytning till ledningen hade erhållit en otillbörligt stor ekonomisk fördel på Sonessons aktieägares bekostnad. Ingen av de direkt berörda - d v s Sonessons aktieägare - ansåg förfarandet vara så klandervärt att man försökte reagera mot det.[331] Lagstiftaren fann sig ändock nödsakad att ingripa. I januari 1986 tillsattes kommissionen för undersökning av vissa aktieemissioner m m (den s k Leo-kommissionen). Leo-kommissionen erhöll en tidsgräns understigande sex månader för sitt arbete och dess rapport lades fram den 30 juni 1986. I rapporten föreslogs en speciell lag, avsedd att ge aktieägarna ett ökat inflytande över ärenden om vissa riktade emissioner. Lagstiftaren anslöt sig nära till kommissionens rapport och den 4 juni 1987 utfärdades lagen (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag, m m (lex Leo). Lagen trädde i kraft den 1 juli 1987.

Lex Leo behandlar endast de formella förutsättningarna för att det skall vara möjligt att fatta beslut. Lagen säger ingenting om när riktade emissioner över huvud taget får ske. Det materiella innehållet i lex Leo är i sammanfattning att emissioner som riktas till styrelseledamöter eller anställda, eller närstående till sådana personer, i det emitterande bolaget eller annat bolag ingående i samma koncern, måste beslutas eller godkännas på bolagsstämma, 4 § 1 st och 5 § 1 st. Bolagsstämmobeslut enligt lex Leo måste biträdas av aktieägare representerande nio tiondelar av såväl de avgivna rösterna som de vid stämman företrädda aktierna, 3 §. Även överlåtelser till någon inom den utpekade personkretsen av aktier, konvertibla skuldebrev eller de till skuldebrev förenade med optionsrätt till nyteckning hörande optionsrätterna måste beslutas av bolagsstämma, om aktierna eller skuldebreven, med företrädesrätt för det överlåtande bolaget, emitterats av bolag inom samma koncern, 6 § 1 st. Ett moderbolag får vidare inte utan bolagsstämmobeslut överlåta aktier i dotterbolag till någon inom den utpekade personkretsen, 7 § 1 st. Överlåtelser i strid med lagen är ogiltiga, 8 §. Lagen förhindrar även att styrelsen bemyndigas att besluta om den aktuella typen av emissioner,[332] 4 § 1 st.

[331] Se, angående möjligheterna att väcka talan i denna fråga, Pehrson i Festskrift till Sveriges Advokatsamfund (1987) s 483 ff.

[332] Prop 1986/87:76 s 28 f.

För Västtysklands del anför Bundesgerichtshof i BGHZ 83 s 319 (1982) att de speciella förutsättningarna som gäller för beslut om nyemission med avvikelse från aktieägarnas företrädesrätt är tillämpliga inte bara på emissionsbeslut utan även på beslut att bemyndiga styrelsen att företa en nyemission med avvikelse från företrädesrätten: "Es genügt daher, daß bei Erteilung der Ermächtigung nach der gegenwärtigen Lage der Gesellschaft und dem Stand der Pläne für ihre Zukunft konkrete Anhaltspunkte dafür gegeben sind, es könnte sich innerhalb der dem Vorstand eingeräumten Frist als notwendig und /.../ vertretbar erweisen, bei der Ausgabe neuer Aktien des Bezugsrecht auszuschließen."[333]

Ett i praktiken tillämpat tillvägagångssätt för att tillförsäkra anställda och bolagsledning delägarskap utan att fatta beslut enligt lex Leo är att låta någon utomstående förvärva aktier i bolaget för att sedan överlåta aktierna, eller köpoptioner på aktierna, till den utvalda gruppen. I det fall som bedömdes i aktiemarknadsnämndens uttalande 1987:2 skulle en utomstående, enligt avtal med ett aktiemarknadsbolag, till de anställda i aktiemarknadsbolaget utfärda köpoptioner avseende aktier i bolaget. Avtalsvillkoren fastställdes på marknadsmässiga grunder. Aktiemarknadsnämnden ansåg inte att det fanns några principiella invändningar mot att, i syfte att bereda de anställda i allmänhet eller ledande befattningshavare i bolaget delägarskap, genomföra det beskrivna förfarandet. Inte heller i det speciella fallet hade det framkommit några omständigheter som föranledde att förfarandet kunde anses strida mot god sed på aktiemarknaden.

Frågan om hur kringgåendesituationer, liknande den i aktiemarknadsnämndens uttalande 1987:2, bör bedömas är vansklig att uttala sig om. Lex Leos tillkomst kan ses som ett underkännande av pilotskolan, och i så fall bör lagen tolkas extensivt, varvid aktiemarknadsnämndens uttalande framstår som tveksamt. Lex Leo kan emellertid även betraktas som en extrem åtgärd, föranledd av en önskan att lungna massmedias upprördhet med anledning av ett enskilt fall, och lagen bör då i överensstämmelse med aktiemarknadsnämndens uppfattning tolkas restriktivt. Inledningsvis anfördes att en utgångspunkten för analysen bör vara att lagen skall tolkas i enlighet med sin bokstavslydelse. Med tanke på att det finns två möjliga betraktelsesätt som kan anläggas på lex Leo, och att den av aktiemarknadsnämnden anförda lösningen står i överensstämmelse med lagtextens ordalydelse, synes därför aktiemarknadsnämndens uttalande utgöra en rimlig bedömning.

Regleringen i lex Leo påminner om den lösning som BGH kommit fram till i det s k Holzmüller-målet.[334]

[333] Ref s 325.

[334] BGHZ 83 s 122 (1982). Målet har rönt störst uppmärksamhet avseende frågan om kompetensfördelningen mellan bolagsstämman och styrelsen och har därför refererats och analyserats utförligt ovan i avsnitt 3.5.

BGHZ 83 s 122 (1982). Ett aktiebolag hade efter beslut av Vorstand överfört en del av sin förmögenhet till ett av aktiebolaget delvis ägt KGaA. En aktieägare ansåg att beslutet var en nullitet och vände sig därför till domstol med en fastställelsetalan avseende nulliteten. BGH fann att de fel som begåtts endast hade intern betydelse och att därför ingen nullitet förelåg.[335] Aktieägaren hade även begärt fastställelse av att emissioner i kommanditbolaget skulle godkännas av bolagsstämman i aktiebolaget med samma majoritet som skulle erfordrats om beslutet i fråga i stället fattats i aktiebolaget. Avseende det alternativa yrkandet fann domstolen att den valda organisationsstrukturen och utformningen av kommanditbolagets bolagsordning möjliggjorde för aktiebolagets Vorstand att ensamt besluta i frågor om emissioner, avvikelse från de gamla aktieägarnas företrädesrätt samt om bolagsordningsbestämmelser avseende en från lagen avvikande vinstfördelningsprincip för nyutgivna aktier, 60 § 3 st AktG; "das ist eine für die Aktionäre der Beklagten besonderes gefährliche Ermächtigung".[336]

Angående riskerna för moderbolagets aktieägare vid riktade emissioner i dotterbolag anförde BGH bl a följande:

"Kapitalerhöhungen in einer durch Ausgleiderung wesentlicher Betriebsteile entstandenen Tochtergesellschaft bergen für die Aktionäre der herrschenden Gesellschaft immer besondere Gefahren in sich. Sie können /.../ mittelbar dazu führen, daß die Mitgleidschaft ihrer Aktionäre beeinträchtigt, der Wert ihrer Beteiligung verwässert und ihre Bezugsrechte ausgehölt werden."[337]

Eftersom en förändring av andelen av det kapital i kommanditbolaget som ägs av moderbolaget får ett inflytande på värdet av moderbolagets aktieägares aktier, samt att moderbolagets aktieägare vid riktade emissioner i kommanditbolaget undandras möjligheten att kvantitativt och värdemässigt förbättra sin andel, "muß [es] der bislang nicht beteiligten Hauptversammlung der Beklagten überlassen bleiben zu entscheiden, ob eine Kapitalerhöhung in der [KGaA] unter diesen Bedingungen durchgeführt oder ob etwa das Bezugsrecht der Beklagten ausgeschlossen und stattdessen ihren Aktionären in entsprechender Anwendung des § 186 Abs 1, 2 und 5 AktG ein Bezugsrecht eingeräumt werden soll."[338]

Vid bolagsstämmobeslut i aktiebolaget förklarades även att lagens regler om kvalificerad majoritet skulle tillämpas som om beslutet avsett aktiebolagets självt. - I en situation till viss del motsvarande den i Leo-fallet, har BGH alltså kommit fram till en lösning som i stora delar överensstämmer med den som valts här i Sverige. Skillnaderna är att det i Västtyskland måste vara fråga om en emission som är så betydelsefull att den faller inom moderbolagets bolagsstämmas oskrivna exklusiva kompetens, samt att det inte spelar någon roll vem den tilltänkta emissionen skall riktas till. Vidare måste observeras att fallet enbart tar sikte på situationen när dotterbolaget tillförts en verksamhetsgren från moderbolaget.[339] En verksamhet som upparbetats inom ett bolag är ett resultat av aktieägarnas kapitalinsatser och det är därför

[335] Jfr ovan i avsnitt 1.2.2.

[336] Ref s 142.

[337] Ref a s.

[338] Ref s 143.

[339] Baums 1987 s 232.

aktieägarna som skall njuta verksamhetens frukter.[340] Det är inte säkert att fallets räckvidd sträcker sig även till dotterbolag där moderbolaget endast gjort en kapitalinsats.

Lex Leo gäller enbart för aktiemarknadsbolag och dotterbolag till sådana bolag, 1 §. Leo-kommissionens rapport är enbart inriktad på de bolag som lagen numera gäller för. Det ges över huvud taget ingen förklaring till varför lagens tillämpningsområde inskränkts till enbart aktiemarknadsbolag.[341] Först i propositionen tas frågan upp. Föredragande statsrådet uttalar där att riktade emissioner av den aktuella typen förekommer även inom andra aktiebolag än aktiemarknadsbolag.

"Behovet av minoritetsskyddsbestämmelser gör sig emellertid särskilt starkt gällande i aktiemarknadsbolag på grund av den ägarspridning som förekommer i sådana bolag. Härtill kommer att det är ett huvudsyfte med den nya lagen att allmänhetens förtroende för värdepappersmarknaden upprätthålls. /.../ Utvecklingen beträffande personalemissioner i andra bolag bör emellertid följas noggrant."[342]

När föredragande departementschefen anför att behovet av minoritetsskyddsbestämmelser är stort i aktiemarknadsbolag har han goda skäl för sin ståndpunkt. Det torde emellertid inte vara helt självklart att ett stort reformbehov på ett visst område nödvändigtvis innebär att problemen är mindre på andra, angränsande områden. I utskottets betänkande anförs också en något mer nyanserad syn på frågeställningen:

"[B]ehovet av minoritetsskyddsregler [gör sig] starkast gällande beträffande aktiemarknadsbolagen med hänsyn bl a till den ägarspridning som förekommer i sådana bolag. Emissioner riktade till anställda förekommer visserligen också i andra företag än aktiemarknadsbolag men här torde allmänintresset i vart fall inte för närvarande vara lika framträdande. Utskottet vill emellertid understryka vad som uttalas i propositionen om att utvecklingen beträffande emissioner till anställda i företag som inte är aktiemarknadsbolag bör följas noggrant."[343]

Det vill alltså synas som om utskottet anser att allmänintresset av effektiva minoritetsskyddsregler i mindre bolag är så svagt att det inte kan motivera att lagens tillämpningsområde vidgas. Det kan emellertid ifrågasättas huruvida behovet av minoritetsskyddsregler är större i aktiemarknadsbolag än annorledes. Som motvikt mot betydelsen av att allmänhetens förtroende för värdepappersmarknaden inte rubbas kan anföras att bolag som inte utgör aktie-

[340] BGHZ 83 s 122 (1982) (ref s 143).

[341] Ds Fi 1986:21 s 10, 119 och 120.

[342] Prop 1986/87:76 s 27.

[343] LU 1986/87:27 s 7.

marknadsbolag inte är bundna av NBK:s rekommendationer samt saknar den kontroll som massmedia och aktiemarknadsnämnden utövar. I mindre bolag är därför risken för dolt majoritetsmissbruk större än i de bolag som får finna sig i risken att få sina åtgärder mer eller mindre offentligt granskade. Sett ur minoritetsaktieägarnas synvinkel skulle därför behovet av att lagstiftningsvägen införa begränsningar i majoritetsaktieägarnas handlingsfrihet kunna tänkas vara störst i de mindre bolagen.[344] Förklaringen till den valda avgränsningen av lex Leos tillämpningsområde får antagligen sökas i den sista av de ur propositionen citerade meningarna. Lagstiftningsärendet har ansetts vara så brådskande att det inte varit möjligt att beakta de problem som finns eller kan finnas i bolag som inte utgör aktiemarknadsbolag. Föredragande departementschefens, av utskottet understrukna, yttrande visar emellertid på en insikt i problematiken, och förhoppningsvis tas minoritetsaktieägarnas ställning vid riktade emissioner upp till övervägande ur en mer principiell synvinkel vid en kommande översyn av aktiebolagslagen.

Värdepappersmarknadskommittén föreslår att lex Leos tillämpningsområde skall utvidgas till att omfatta alla aktiebolag vars aktier är allmänt spridda,[345] varmed avses bolag där aktier av ett och samma slag har mer än 200 ägare.[346]

9.5.3. Jäv.

I den tidigare framställningen har jävsreglerna omnämnts vid ett flertal tillfällen. När det gäller frågorna om hur en bolagsstämma fattar beslut får jävsproblematiken ett speciellt intresse. Vid de flesta beslut är det majoritetsprincipen som är avgörande. Huvudregeln är också att varje aktieägare har rätt att primärt tillgodose sina egna intressen då han röstar på bolagsstämma.[347] I vissa fall har emellertid aktieägares gentemot bolaget motstående intressen ansetts typiskt sett vara så starka att han uteslutits från rösträtt.[348]

[344] Nial i SvJT 1976 s 115 och Rodhe i Festskrift till Borum 1964 s 431. Jfr Gomard i Scandinavian Studies in Law 1972 s 139; Gower 1979 s 568 och Pennington 1985 s 825.

[345] SOU 1989:72 s 471.

[346] A a s 464 f.

[347] Kedner & Roos II 1988 s 370 (15:3.01). Jfr Gomard 1986 s 325; Gower 1979 s 615; Nial 1934 s 28 not 39 och Werlauff 1983 s 205 och 490 f.

[348] Hemström 1986 s 918; Nial 1988 s 157 och Rodhe 1989 s 235. Jfr Baums 1987 s 149; Hueck 1983 s 230; Kübler 1986 s 203 och 239; Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1342 (§ 47 Rn 35); Schmidt 1986 s 821; Siegmund i BB 1981 s 1674; Werlauff 1983 s 491; Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 561 f (§ 47 Rn 44) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 136 Anm 2 och 5.

Varje intressemotsättning kan inte tillåtas resultera i att rösträtten utesluts. "[D]ie Frage eines Stimmrechtsausschlusses läßt sich nur allgemein danach beurteilen, wie sich ein Gesellschafter bei der /.../ gegebenen Interessenverknüpfung typischerweise zu verhalten pflegt."[349]

Om majoritetsaktieägaren eller någon vars aktier ingår som en nödvändig del i en aktieägargrupps majoritetspost är jävig rubbas styrkeförhållandet mellan aktieägarna, och rätten att diktera stämmobeslutets innehåll tillkommer istället en annan aktieägarkonstellation.[350] Frågan om när en aktieägare är jävig på bolagsstämma kan därför bli av avgörande betydelse för utformningen av stämmans beslut.

Jävsreglerna avseende bolagsstämman utgör - till skillnad från stadgandet om styrelsejäv, 8 kap 10 § ABL, vilket avser att skydda huvudmannen/bolaget[351] - en del av det aktiebolagsrättsliga minoritetsskyddet.[352] I enmansaktiebolag och i andra fall när samtliga aktieägare är jäviga är jävsregeln därför inte tillämplig.[353] Däremot synes mera tveksamt vad som gäller då alla närvarande vid en bolagsstämma är jäviga, medan det samtidigt finns aktieägare i bolaget som inte är jäviga. Taxell anser att jävsregeln "försätts ur kraft /.../ när alla vid bolagsstämma närvarande aktieägare är jäviga."[354] Även Roos anför att "jävsregeln sättes ur spel genom att alla stämmodeltagare är jäviga".[355] Birke å andra sidan hänvisar till maximen "när alla är jäviga är ingen jävig", och hävdar att jävet bortfaller först då alla aktieägare är närvarande vid stämman

[349] BGHZ 68 s 107 (1977) (ref s 111 f).

[350] SOU 1941:9 s 493; SOU 1971:15 s 228; SOU 1984:9 s 189; prop 1975:103 s 391; prop 1986/87:7 s 119; Kedner & Roos I 1988 s 231 (9:3.03); Nial 1988 s 158 och Rodhe 1989 s 235 f. Jfr Taxell 1983 s 31 och 44 och Werlauff 1983 s 204 f.

[351] Se t ex Hemström i Perspektiv på arbetsrätten 1983 s 179 och Rodhe 1989 s 226. Jfr Werlauff 1983 s 492. Jfr dock J. Hellner, Komersiell avtalsrätt (3 uppl 1989) s 64.

Bolaget, d v s samtliga aktieägare, kan i enskilda fall välja att avstå från det skydd jävsregeln avseende styrelseledamöterna ger. Se Hemström a a s 184 och 196. Jfr Baums 1987 s 89 och Fischer m fl 1987 s 442 (§ 47 Rn 9). Jfr också NJA 1981 s 1117, där styrelseledamoten i ett enmansbolag ej ansetts omfattas av jävsregeln.

[352] Birke i TSA 1969 s 11 och Rodhe a st. Jfr Fischer m fl a st; Taxell 1983 s 30 och Werlauff 1983 s 492.

[353] SOU 1941:9 s 493; Birke a a s 12 f; Hellner a st; Kedner & Roos I 1988 s 231 (9:3.02); Nial 1935 s 93 f och Stenbeck m fl 1970 s 343. Jfr Andenæs 1981 s 161; Gomard 1986 s 146 f; Græsvænge & Thomsen 1985 s 267 (§ 67 anm 13); Kraft i Kölner Kommentar zum AktG § 1 Anm 43; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 293 (§ 9-3, 18); Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1342 (§ 47 Rn 35); Siegmund i BB 1981 s 1675; Taxell 1983 s 32 och Werlauff 1983 s 493 och 496.

[354] A st.

[355] 1969 s 188. Jfr Werlauff 1983 s 498.

och är ense.[356]

Birkes ståndpunkt - vilken liksom Roos' i och för sig avser jävsregeln i 1944 års aktiebolagslag - är den som står i bäst överensstämmelse med lagtexten. Förbudet för jävig person att deltaga i omröstning följer direkt av 9 kap 3 § 2 st ABL, medan stöd för uppfattningen att jävsregeln inte äger tillämpning då alla är jäviga närmast får sökas bland allmänna rättsprinciper. Även ändamålsskäl kan anföras för den av Birke förordade lösningen. Bestämmelsen om jäv på bolagsstämma är en minoritetsskyddsregel och det torde kunna antas att minoritetsaktieägarnas behov av skydd mot majoritetsmissbruk är lika stort antingen de är på resa i Australien eller är närvarande vid stämman. Det kan till och med ifrågasättas huruvida inte skyddsbehovet är större för just de aktieägare som inte är närvarande vid stämman, och därför är förhindrade att själva påverka beslutens utformning.

I stort sett samma ändamålsöverväganden som i föregående stycke åberopades till stöd för Birkes åsikt kan emellertid även anföras som grund för Roos' och Taxells resonemang. Risken är att ett bolag skulle kunna riskera att bli handlingsförlamat om de enda ojäviga aktieägarna reste till Australien. Med tanke på dels frånvarande aktieägares möjligheter att utfärda fullmakter till ojäviga personer, dels det fåtal frågor som drabbas av jävsregeln synes de här framförda argumenten ej väga särdeles tungt. Mot Roos' och Taxells ståndpunkt kan vidare anföras att den skulle riskera att i undantagsfall medföra att en bolagsledning lockas att i möjligaste mån (t ex genom att begagna kortast möjliga kallelsetid i förening med en otydlig kallelse) förhindra närvaron av ojäviga personer vid bolagsstämma.

9.5.3.1. 1944 års aktiebolagslag.

Äldre aktiebolagslagstiftning innehöll relativt omfattande jävsregler för aktieägare på bolagsstämma. I 117 § 1 st 1944 års ABL stadgades jäv vid behandlingen av fråga om avtal, gåva eller rättegång mellan röstberättigad och bolaget. Jävsregeln omfattade även avtal mellan bolaget och tredje man om den röstberättigade i frågan hade ett väsentligt intresse som kunde strida mot bolagets, 117 § 1 st 2 meningen 1944 års ABL. Vid beslut om ansvarsfrihet och vid revisorsval stadgades även jäv - dock endast mot att delta i beslut - för styrelsens ledamöter och VD, 117 § 2 st 1944 års ABL.[357]

Regeln om avtalsjäv vållade vissa tolkningssvårigheter. Jävet vid behandling av "fråga rörande avtal" mellan aktieägaren och bolaget ansågs ej innefatta hinder mot att en

[356] A a s 13. Jfr Græsvænge & Thomsen a st; Marthinussen & Aarbakke a st; Meyer-Landrut a st och, med betoning av att det inte räcker att samtliga vid stämman närvarande är jäviga, Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 567 f (§ 47 Rn 62).

[357] Se ovan i avsnitt 7.4.4.1.

aktieägare deltog i beslut angående uppdrag åt eller förbud för styrelsen att ingå avtal med aktieägaren i fråga.[358] Skälet till den intagna ståndpunkten var att en styrelse, oberoende av stämmobeslut, är ansvarig för sina åtgärder.[359]

9.5.3.2. 1975 års aktiebolagslag.

I 1975 års aktiebolagslag har jävsreglerna kraftigt förändrats. Idag får aktieägare inte rösta i fråga om talan mot honom eller om hans befrielse från förpliktelse gentemot bolaget, 9 kap 3 § 2 st 1 och 2 p ABL.

I Estmanco (Kilner House) Ltd v GLC[360] hade bolaget väckt talan mot GLC, som hade röstmajoriteten på bolagsstämman. På en extra stämma instruerades styrelsen, med stöd av GLC:s röster, att återta talan. En minoritetsaktieägare klandrade beslutet och domstolen tillät att processen fortdrevs med minoritetsaktieägaren som kärande. I England finns inga absoluta regler om jäv för aktieägare på bolagsstämma. Frågan om ett visst beslut är korrekt eller ej avgörs istället efter en materiell prövning av om beslutet i fråga är till fördel för bolaget såsom helhet,[361] vilket alltså ej befanns vara fallet i förevarande fall. I frågor av här aktuellt slag måste givetvis även de begränsningar som följer av regeln i Foss v Hartbottle[362] uppmärksammas.[363]

En aktieägande styrelseledamot kan inte rösta i frågan om han skall ges ansvarsfrihet.[364] Om ett ansvarsfrihetsbeslut fattas avseende styrelsen i dess helhet, är alla ledamöter jäviga. Däremot stadgas inte jäv vid omröstning om ansvarsfrihet avseende andra styrelseledamöter. Lagen synes alltså medge styrelseledamöterna att, då ett dechargebeslut fattas angående enskilda

[358] SvJT 1926 rf s 61 och SvJT 1946 rf s 27.

[359] Nial i SvJT 1948 s 491 f.

[360] [1982] 1 All ER 437.

[361] Se utförligt, avseende beslut om ändring av bolagsordningen, Pennington 1985 s 90 ff.

[362] Se närmare härom ovan i avsnitt 7.4.2.

[363] Ett exempel på en liknande jävssituation ges i BGHZ 76 s 154 (1980). På en stämma i ett GmbH företogs på föranstaltande av minoritetsbolagsmannen (M) omröstning i frågan om bolaget skulle resa ersättningsanspråk mot bl a majoritetsbolagsmannen (F). I protokollet från stämman intogs: "Es besteht Übereinstimmung darüber, daß die Frage, ob die Beschlüsse, weil mit der Stimme von Frau F zustande gekommen, wirksam sind, nicht von Herrn M zu entscheiden sei." (Cit ur ref s 155.) Majoritetsbolagsmannen ansågs jävig.

[364] SOU 1941:9 s 493; SOU 1971:15 s 228; SOU 1984:9 s 189; SOU 1984:27 s 259; prop 1975:103 s 392; prop 1986/87:7 s 120; prop 1986/87:12 Band 2 s 110; Kedner 1987 s 83 f; Kedner & Roos I 1988 s 231 (9:3.2) och Lind 1981 s 190. Jfr Rt 1929 s 1038, där ett dechargebeslut ansetts ogiltigt då en underordnad anställd utövat rösträtt med stöd av fullmakter som lämnats bolagsledningen; Græsvænge & Thomsen 1985 s 267 (§ 68 anm 13) och Werlauff 1983 s 493.

ledamöter, "vaske hinandens hænder".[365]

En möjlig lösning vore att tolka lagtexten så extensivt att även dechargebeslut avseende andra styrelseledamöter skulle anses omfattas av jäv.[366]

I BGHZ 97 s 28 (1986) väckte en av fem delägare i ett GmbH ett förslag om att bolaget skulle väcka talan mot tre av de andra delägarna. Förslaget behandlades avseende en person i taget. Resultatet blev varje gång två röster för förslaget och två röster mot detsamma, varför förslaget ej bifölls. Bundesgerichtshof anförde följande: "Ausdrücklich nimmt das Gesetz nur dem Gesellschafter das Stimmrecht, gegen den die gerichtliche Geltendmachung von Ersatzansprüchen beschlossen werden soll. Das schließt aber nicht aus, § 47 Abs 4 GmbHG in vergleichbaren Fällen sinngemäß anzuwenden, wenn nämlich das Interesse und somit auch das Ausmaß des Interessenkonflikts für mehrere Gesellschafter identisch ist."[367] Så fann domstolen vara fallet, och hela majoritetsgruppen betraktades som jävig.[368] Avgörandets innebörd kan diskuteras. En tänkbar förklaring är att alla de berörda ledemöterna var solidariskt ansvariga för eventuella "gemeinsamme Verfehlungen".[369]

I Sverige begränsar såväl lagtexten som lagens förarbeten området för jäv till decharge för den enskilde aktieägaren.[370] Den anförda extensiva tolkningen synes därför ej kunna tillräckligt underbyggas.

Ett annat alternativ vore att, vid omröstningen om ansvarsfrihet för andra styrelseledamöter, anse en aktieägande styrelseledamot jävig enligt 9 kap 3 § 2 st 3 p ABL. Ledamoten i fråga skulle alltså kunna anses ha ett så väsentligt intresse av att andra ledamöter beviljas ansvarsfrihet (annars kommer ju inte de att rösta för ansvarsfrihet åt honom själv) att han är jävig vid omröstningen. Gentemot det senast förda resonemanget kan två invändningar göras. För det första är avsikten med 9 kap 3 § 2 st 3 p ABL att täcka in fall då en aktieägare har ett intresse som direkt strider mot bolagets.[371] Den indirekta motsättning som föreligger i förevarande fall låter sig därmed inte gärna förenas med de grundtankar som ligger bakom 1975 års uppmjukning av

[365] Werlauff 1983 s 494.

[366] Jfr Werlauff 1983 s 493 f; Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 562 (§ 47 Rn 45) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 136 Anm 8.

[367] Ref s 33.

[368] Se också Fischer m fl 1987 s 443 (§ 47 Rn 14).

[369] Schmidt i NJW 1986 s 2019. Se också Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1344 (§ 47 Rn 42). Jfr också Siegmund i BB 1981 s 1676 och Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 562 (§ 47 Rn 46).

[370] SOU 1971:15 s 228 och prop 1975:103 s 392. Jfr art 34 a i utkastet till EG:s femte direktiv på bolagsrättens område (1983) OJ C 240/2.

[371] Jfr prop 1986/87:7 s 120; Hemström i Perspektiv på arbetsrätten 1983 s 182; Nial 1935 s 96 och Rodhe 1989 s 236.

jävsreglerna. För det andra förutsätter stadgandets tillämpning att det aktieägarintresse som strider mot bolagets är ett väsentligt intresse. I den här aktuella situationen kan ifrågasättas huruvida väsentlighetskravet är uppfyllt. Aktieägarens i fråga väsentliga intresse är givetvis att han själv skall erhålla ansvarsfrihet, medan hans önskan att övriga ledamöter skall beviljas decharge typiskt sett enbart är betingad av strävan att skapa ett medel för att uppnå hans primära intresse.

Lösningen på problemet synes vara att aktieägande styrelseledamöter inte är jäviga vid omröstningen om meddelande av ansvarsfrihet för andra styrelseledamöter.[372] I den mån det anförda skulle leda till att stämmobeslutet i fråga medför otillbörlig fördel för någon styrelseledamot får generalklausulen, 9 kap 16 § ABL, tillgripas istället för jävsreglerna.

I 1917 års danska aktieselskabslov fanns inget jävsstadgande för aktieägare på bolagsstämma. I UfR 1925 s 244 fann dock Højesteret ett dechargebeslut "være uden Betydning for Sagens Afgørelse, da Bestyrelsens egne Stemmer maa antages at have behersket denne Generalforsamling."[373]

Efter en lagändring 1983 nämner lagtexten i Finland uttryckligen ansvarsfriheten som en av de frågor där jäv föreligger, 9 kap 3 § 3 st 1 meningen finska ABL. Tidigare var frågan om huruvida det finska jävsstadgandet omfattade även ansvarsfrihetsbeslut mer tveksam.[374]

Även i Västtyskland stadgas uttryckligen att rösträtt inte kan utövas av den person frågan gäller när stämman skall fatta beslut om ansvarsfrihet, 136 § 1 st 1 meningen AktG och 47 § 4 st 1 meningen GmbHG.

I de fall där en aktieägare skulle varit jävig om frågan gällt honom själv, föreligger jäv även avseende bolagets förhållande till tredje man, om aktieägaren i frågan har ett väsentligt intresse som kan strida mot bolagets, 9 kap 3 § 2 st 3 p ABL, t ex vid behandling av frågan om talan skall väckas mot ett annat bolag där den röstberättigade har en stor ägarandel.[375]

Aktiengesetz saknar uttrycklig motsvarighet till 9 kap 3 § 2 st 3 p ABL, jfr 136 § 1 st AktG. Jävsregeln anses ändå stundom medföra hinder mot röstning för delägare i en jävig juridisk person. Detsamma gäller i GmbH.[376] Det hävdas dock att enbart ett stort ägarintresse inte är tillräckligt. Vidare krävs att "den Gesellschafter /.../ unterneh-

[372] Jfr Meyer-Landrut a st och Siegmund a st.

[373] Ref s 247.

[374] Taxell 1983 s 31.

[375] Prop 1986/87:7 s 120; Hemström a st; Nial 1935 s 96 och Rodhe 1989 s 236. Jfr BGHZ 68 s 107 (1977), där jäv ansågs föreligga vid beslut i fråga om styrelsen skulle bemyndigas att ingå ett avtal med ett bolag som var helägt av en av de röstande; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 292 (§ 9-3, 14) och Skåre & Knudsen 1987 s 209 f (§ 9-3, 6).

[376] Fischer m fl 1987 s 443 (§ 47 Rn 11) och Meyer-Landrut a a s 1343 (§ 47 Rn 37).

merische Funktionen wahrnimmt".[377] Å andra sidan är liksom i Sverige ett ägarintresse ingen nödvändig förutsättning för jävsregelns tillämpning. Så kan t ex en ledamot av Vorstand i en jävig juridsk person inte utöva rösträtt för aktier han äger i det bolag på vars stämmor hans huvudman är jävig. "Als Mitträger der unternehmerischen Funktion in der juristischen Person identifitziert sich das [Vorstandsmitgleid] typischerweise mit dem Schicksal der von ihm geleiteten Institution, so daß es dem gleichen Interessenkonflikt unterliegt wie die juristische Person selbst".[378] Eftersom det inte är Aufsichtsrat utan Vorstand som leder och företräder bolaget, 76 § 1 st och 78 § 1 st AktG, kan frågan vara att bedöma annorlunda avseende ledamöter i Aufsichtsrat.[379]

Enbart förhållandet att en aktieägare är företrädare, t ex firmatecknare, för en tredje man innebär ej att han drabbas av jävsregeln.[380] Liksom enligt 1944 års aktiebolag kan även idag ett ombud på grund av sina egna förhållanden vara förhindrad att utöva rösträtt för de aktier han representerar, 9 kap 3 § 3 st ABL. Den danska aktieselskabsloven, 67 § 4 st DASL, är otydligare på denna punkt men torde vara att tolka på motsvarande sätt.[381]

I NJA 1910 s 317 hade ett ombud för en aktieägare röstat för ansvarsfrihet åt styrelseledamöterna i Wallbergs fabriksaktiebolag. Aktieägaren i fråga var ett annat aktiebolag där en av styrelseledamöterna i fabriksbolaget utgjorde ensam styrelse och hade utfärdat den aktuella fullmakten. Bolagsstämmans ansvarsfrihetsbeslut klandrades och upphävdes på grund av jäv. - Kedner & Roos anför med hänvisning till fallet att jävsregeln också "gäller /.../ person som fungerar som ombud för annan aktieägare enligt tredje stycket".[382] Tredje stycket i 9 kap 3 § ABL ger emellertid ingen hjälp vid bedömningen av situationen i rättsfallet. Stadgandet säger endast att ett ombud kan vara förhindrat att rösta för en aktieägares aktiepost på grund av omständigheter hänförliga till ombudet självt.[383] Den här behandlade situationen får idag istället avgöras enligt 9 kap 3 § 2 st 3 p ABL. Om en styrelseledamot själv äger aktier i ett bolag är han på grund av jäv förhindrad att utöva rösträtt för aktierna i fråga vid behandlingen av fråga om ansvarsfrihet. Även i det fall styrelseledamoten i fråga istället har en stor ägarandel i ett annat bolag, vilket i sin tur äger aktier i det första bolaget, synes sådan väsentlig intressegemenskap föreligga att rösträtt för den aktuella aktieposten vid

[377] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 136 Anm 42 f (cit i Anm 43). Se också d s i Baumbach & Hueck 1985 s 569 f (§ 47 Rn 67).

[378] Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 136 Anm 45.

[379] A a § 136 Anm 45 och 48.

[380] SOU 1941:9 s 493; NJA 1936 s 684; Hemström a a s 181 (avseende jäv för styrelseledamöter); Nial 1988 s 118 och Stenbeck m fl 1970 s 342.

[381] Werlauff 1983 s 497 f.

[382] Kedner & Roos I 1988 s 231 (9:3.02).

[383] Se angående den motsvarande 136 § 1 st 1 meningen AktG Zöllner a a § 136 Anm 32.

ansvarsfrihetsbeslut är uteslutet enligt 9 kap 3 § 2 st 3 p ABL.[384]

Den danska aktiebolagslagstiftningen har aldrig innehållit någon regel om generellt avtalsjäv,[385] och de svenska och norska bestämmelserna om avtalsjäv har bortfallit i nuvarande aktiebolagslagar. Aktiebolagsutredningen motiverar sin ståndpunkt dels genom en hänvisning till utländsk rätt, dels genom att den äldre jävsregeln ansågs "onödigtvis hindra aktieägare att på lojalt sätt bevaka sina intressen."[386] I aktiebolagslagspropositionen anförs följande.

Reglerna om avtalsjäv innebär att man "åsidosätter /.../ majoritetens önskningar till [förmån] för minoritetens. Det är inte säkert att man därmed får garantier för en i sak riktig behandling av frågan. Likaväl som majoriteten kan missbruka sin maktställning kan en minoritet missbruka den maktställning som en jävsregel ger den. [Det är därför] bättre att i stället för regler om jäv i avtalsfrågor låta skyddet mot missbruk av majoritetsinflytande ligga i den generalklausul som upptagits i 16 §."[387]

I propositionen till bankaktiebolagslagen uppmärksammar föredragande departementschefen även att det finns andra minoritetsskyddsregler vars tillämpning kan aktualiseras i samband med bolagsstämmobeslut.[388]

Varje maktställning kan givetvis missbrukas.[389] I valet om missbruksmöjligheten vid beslut om ingående av avtal skall tilläggas majoriteten eller minoriteten[390] har lagstiftaren stannat för att välja majoriteten.[391] Det bör här betonas att vad som behandlas är missbruksmöjligheten, ej missbruksrättigheten. Det gjorda valet synes tillfredställande. Dels står regeln i överensstämmelse med lagens huvudprincip då det gäller utövande av inflytande över bolagen, d v s

[384] Jfr Meyer-Landrut a a s 1343 (§ 47 Rn 38) och Zöllner a a § 136 Anm 46 f. Jfr även Andersens exempel i TfR 1926 s 80.

[385] Jfr 56 § 6 st 1930 års DASL och 67 § 4 st 1973 års DASL. 1917 års aktieselskabslov innehöll inget stadgande om jäv för aktieägare på bolagsstämma.

[386] SOU 1971:15 s 228. Se också Nial 1988 s 158.

[387] Prop 1975:103 s 391. Se också SOU 1971:15 s 228; SOU 1984:9 s 189; SOU 1984:27 s 258 f; prop 1986/87:7 s 119; Kedner & Roos I 1988 s 231 f (9:3.03); Lind 1981 s 189; Nial 1988 s 158 och Rodhe 1989 s 236.

Jfr betænkning nr 362/1964 s 159; Græsvænge & Thomsen 1985 s 267 (§ 68 anm 14); Hueck 1983 s 230; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 291 (§ 9-3, 14); Taxell 1983 s 31 f och Werlauff 1983 s 495 f och 499. Jfr också Kübler 1986 203 f.

[388] Prop 1986/87:12 Band 2 s 110.

[389] Jfr om s k minoritetsmissbruk UfR 1921 s 283, där ett beslut fattats i strid med majoritetsaktieägarens vilja, och om möjligheterna att häremot åberopa generalklausulen Græsvænge & Thomsen 1985 s 294 (§ 80 anm 1).

[390] Jfr Rodhe 1989 s 235.

[391] Jfr prop 1986/87:12 Band 2 s 110.

majoritetsprincipen.[392] Dels finns det redan ett färdigt system för kontroll av hur en aktieägarmajoritet brukar sin makt. Maktmissbruk i samband med ingående av avtal kan alltså relativt lätt inpassas i det befintliga minoritetsskyddssystemet.

I USA har dragits de fullständiga konsekvenserna av vad som ovan anförts. Jävsregeln i USA "does not apply to stockholders where there is no trust relation with other stockholders or with the corporation."[393]

Art 34 d i utkastet till EG:s femte direktiv på bolagsrättens område[394] stadgar jäv avseende bolagsstämmobeslut om att ett avtal skall ingås mellan bolaget och en aktieägare. Detsamma är fallet enligt 47 § 4 st 2 meningen GmbHG.

Schmidt anför att de nuvarande jävsreglerna är en följd av att lagstiftaren inte velat förhindra att ett moderbolag röstar på en stämma som skall fatta beslut om att ingå ett Unternehmensvertrag. "Der Abschluß eines Unternehmensvertrags ist eine Organisationsentscheidung, an der alle Aktionäre mitwirken /.../. Aus einer solchen Sonderkonstellation darf nicht gefolgert werden, daß auch sonst ein Aktionär befugt wäre, über einen Vertrag mit sich selbst abzustimmen. Deshalb wird die Nicht-Einbeziehung dieses Stimmverbots in den § 136 I AktG heute als ein gesetzgebericher Mißgriff angesehen, und es wird eine Änderung gefordert. Aber auch schon de lege lata kann davon ausgegangen werden, daß ein *Insichgeschäft* den Aktionär vom Stimmrecht ausschließt, denn die positivrechtlichen Stimmverbote sind nur unvollkommener Ausdruck eines allgemeinen verbandsrechtlichen Prinzips".[395]

En annan nyhet i 1975 års aktiebolagslag är att en aktieägare idag aldrig är förhindrad att närvara vid och delta i debatten angående ett beslut i vilket han är jävig.[396] I 1944 års aktiebolagslag stadgades att den som var jävig inte fick "deltaga i behandling av" den aktuella frågan, 117 § 1 st 1 meningen 1944 års ABL. Bestämmelsen innebar att den jävige inte ens fick vara närvarande vid stämmans behandling av det aktuella ärendet.[397] Idag innebär jäv enbart ett förbud mot att rösta.[398] Det har till och med ansetts att "det kan vara lämpligt

[392] Jfr Taxell 1983 s 31.

[393] Hills 1977 s 546.

[394] (1983) OJ C 240/2.

[395] Schmidt 1986 s 649 (kurs i original).

[396] SOU 1971:15 s 228; prop 1975:103 s 392 och Kedner & Roos I 1988 s 231 (9:3.02). Jfr Andenæs 1981 s 161; Græsvænge & Thomsen 1985 s 267 (§ 68 anm 12); Marthinussen & Aarbakke 1986 s 291 (§ 9-3, 14); Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1343 (§ 47 Rn 40) Skåre & Knudsen 1987 s 210 (§ 9-3, 6); Taxell 1983 s 32 och Werlauff 1983 s 498.

[397] SOU 1941:9 s 493; Birke i TSA 1969 s 11 f; Stenbeck i SvJT 1949 s 310 och Stenbeck m fl 1970 s 343.

[398] Kedner 1987 s 84; Lind 1981 s 190 och Nial 1988 s 158; Jfr Andenæs a st; Gomard 1986 s 146 f; Marthinussen & Aarbakke a st; Meyer-Landrut a st; Skåre & Knudsen a st; Taxell a st; Werlauff 1983 s 492 och 498 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 136 Anm 57.

att jävig person deltar i behandlingen av ärendet på bolagsstämman så att han får tillfälle att utveckla sina synpunkter i frågan."[399]

Särskilt då jävsreglerna i 1975 års aktiebolagslag inskränkts till att gälla enbart frågor om väckande av talan mot aktieägare eller ombud och om ansvarsfrihet och om befrielse från andra aktieägaren eller ombudet åvilande förpliktelser mot bolaget framstår det som motiverat att låta den berörde deltaga i debatten och framlägga sitt försvar.[400]

En annan sak är att det kan ifrågasättas huruvida inte samma motivering borde kunna anföras avseende styrelsebeslut.[401]

Vad särskilt gäller ansvarsfrihetsbeslutet motsvarar dagens rättsläge det som gällde enligt 117 § 2 st 1944 års ABL. Styrelseledamoten i fråga gavs "således /.../ tillfälle att framlägga de skäl, som enligt hans mening talat för den åtgärd som blivit föremål för kritik."[402]

Lagtextens ordalydelse täcker, bortsett från då det handlar om befrielse från en förpliktelse gentemot bolaget, inte in situationen då en bolagsstämma behandlar frågan om hur bolaget skall ställa sig till en talan som en aktieägare - eller en talan av tredje man vari en aktieägare har ett väsentligt intresse som kan strida mot bolagets - väckt mot bolaget. Härvid kan ett analogislut verka ligga nära till hands.[403] Vilken av två parter som väljer att väcka talan mot den andre i en tvist kan ofta vara beroende av helt slumpmässiga faktorer, och att utesluta aktieägaren från inflytande om det är bolaget som väcker talan, men inte om han själv lämnar in stämningsansökan, kan verka obefogat.

GmbHG utseluter uttryckligen en jävig delägare från rösträtt angående "einer Beschlußfassung, welche /.../ die Einleitung oder Erledigung eines Rechtsstreites gegenüber einem Gesellschafter betrifft", 47 § 4 st 2 meningen GmbHG.[404] Jävet omfattar "allen für ein Verfahren relevanten Beschlüssen."[405]

Emellertid måste även de överväganden som ligger till grund för dagens kraftigt uppmjukade jävsregler tas med i bedömningen. Om aktieägarens talan inte går ut på att han skall befrias från en förpliktelse gentemot bolaget, i

[399] Prop 1975:103 s 392. Se också SOU 1971:15 s 228; SOU 1984:9 s 189; SOU 1984:27 s 259; prop 1986/87:7 s 120; prop 1986/87:12 Band 2 s 110 och Kedner & Roos a st.

[400] Hemström 1986 s 198.

[401] Jfr Werlauff 1983 s 498 f.

[402] Birke a a s 12 och Stenbeck a st.

[403] Jfr Werlauff 1983 s 493 och Zöllner a a § 136 Anm 17 f.

[404] Fischer m fl 1987 s 444 (§ 47 Rn 17); Meyer-Landrut a a s 1348 f (§ 47 Rn 52); och Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 567 (§ 47 Rn 61).

[405] Siegmund i BB 1981 s 1676.

vilket fall han är jävig direkt enligt 9 kap 3 § 2 st 2 p ABL, skulle han, istället för att väcka talan mot bolaget, lika gärna kunnat ingå ett avtal med en mot käromålet svarande lydelse, och vid stämmans behandling av avtalet är han inte jävig. En analogitolkning av jävsregeln skulle alltså innebära att aktieägaren i fråga försätts i en position där han själv, i den mån han har ett reellt inflytande över bolaget, kan avgöra om han är jävig eller ej. Det synes därför inte vara möjligt att förorda någon generell analogitolkning av 9 kap 3 § 2 st 1 p ABL då det är fråga om en aktieägare som väcker talan mot bolaget. Istället torde, i syfte att undvika stötande resultat, generalklausulen i 9 kap 16 § ABL vara att tillämpa.[406]

Ett speciellt problem är huruvida jävsreglerna är fakultativa eller tvingande. Aktiebolagslagen ger inget uttryckligt svar på frågan. I GmbH kan jävsregeln i 47 § 4 st GmbHG ändras i såväl skärpande som mildrande riktning,[407] 45 § 2 st GmbHG. Taxell hävdar att jävsgrunderna genom bestämmelser i bolagsordningen kan utvidgas men inte inskränkas.[408] Stadgandet om jäv skulle alltså som en del av lagens minoritetsskyddssystem vara tvingande till minoritetens förmån.[409] Nial å andra sidan anför följande.

"Goda skäl synes /.../ tala för att den avvägning mellan olika intressen som lagarnas jävsregler innebär är tvingande. En utvidgning av jävsgrunderna kunde inte rimligtvis sträcka sig hur långt som helst, t ex till samtliga släktingar till den primärt jävige, och var gränsen skulle sättas bleve ett vanskligt problem."[410]

Uppenbarligen vore det otillfredställande med regler som innebär att en aktieägare kunde drabbas jäv beroende på faktorer som ligger helt utanför hans kontroll och kanske till och med är helt okända för honom. Vidare kan påpekas att jävsreglerna, även om de främst är avsedda som ett skydd för minoriteten, gäller för alla aktieägare. En genom en bestämmelse i bolagsordningen utvidgad jävsregel skulle därför lätt kunna innebära att effektiviteten av de övriga minoritetsskyddsreglerna minskas. Slutligen kan anföras att, som ovan visats, uppmjukningarna av jävsregeln i 1975 års aktiebolagslag motiverades med en avvägning mellan majoritetens och minoritetens intressen, där minoriteten ej ansågs ha ett tillräckligt beaktansvärt intresse av att ha beslutanderätten i andra frågor än de i 9 kap 3 § 2 st ABL angivna. Det synes därför väl motiverat att anta att lagens regler är tvingande.

[406] Se de ovan i not 387 anförda verken.

[407] Fischer m fl 1987 s 442 (§ 47 Rn 9); Kübler 1986 s 239; Meyer-Landrut a a s 1341 (§ 47 Rn 33); Siegmund a a s 1678 f och Zöllner a a s 570 (§ 47 Rn 73).

[408] Taxell 1983 s 32. Så också Marthinussen & Aarbakke 1986 s 292 (§ 9-3, 17).

[409] Prop 1975:103 s 254 f.

[410] Nial 1988 s 158. Jfr Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 136 Anm 30 f.

9.5.3.3. Beslut om kompensation för ålagda förpliktelser.

Om förhållandet att avtalsjävet avskaffats sätts i samband med de jävsregler som behållits aktualiseras ytterligare en frågeställning. Om en majoritetsaktieägare är förhindrad att delta i omröstning angående hans förpliktelser mot bolaget, men samtidigt kan påverka ett beslut om att det skall ingås ett avtal mellan honom själv och bolaget, är det då möjligt för aktieägaren i fråga att efter stämmans beslut att han skall infria sin förpliktelse låta stämman besluta om ett avtal som ger honom kompensation för det han tvingas utge? Ofta torde det vara möjligt att besvara frågan nekande genom en hänvisning till generalklausulen, 9 kap 16 § ABL. Ett avtal som ger en aktieägare kompensation för en honom gentemot bolaget åliggande förpliktelse torde ej sällan innebära en sådan otillbörlig fördel att bolagsstämman på grund av generalklausulen är förhindrad att fatta beslut härom. I aktiebolagslagspropositionen anvisas dock en enklare lösning på problemet. Föredragande statsrådet hävdar att det "av grunderna för [jävsregeln] måste anses följa att aktieägaren är förhindrad att deltaga i röstning rörande beslut som avser att tillförsäkra aktieägaren förmåner som kompenserar honom för ålagda förpliktelser."[411] Motsvarande åsikt har framförts i Västtyskland:

"Entlastung im Sinn der Vorschrift ist nicht nur die regelmäßig alljährlich erfolgende Entlastung im Sinn von § 120 I, sondern jede Beschlußfassung, mit der die Verwaltungstätigkeit von [Vorstand] und [Aufsichtsrat] inhaltlich gebilligt wird".[412] "Der Stimmrechtsausschluß greift nicht nur bei Schuldbefreidung im eigentlichen Sinn ein, sondern auch bei Entscheidungen, die den betroffenen **in ähnlicher Weise** begünstigen".[413]

I och för sig vore det kanske stundom möjligt att hävda att ett beslut om kompensation för ålagda förpliktelser innebär att jävsreglerna kringgås, vilket skulle kunna åberopas som ett självständigt motiv för ett analogislut. Kringgåenderesonemanget synes dock ofta ej vara tillräckligt som självständigt motiv för den anförda analogitolkningen. Utöver jävsregeln innehåller aktiebolagslagen ett omfattande minoritetsskyddssystem. Om en aktieägare underlåter att rösta i en fråga i vilken han är jävig, men istället beslutar att han skall få kompensation för vad han ålagts utge, har samma resultat uppnåtts som om han röstat i den första frågan trots den föreliggande jävsgrunden. Det kan dock hävdas att effekten inte uppnåtts genom ett kringgående av jävsregeln,

[411] Prop 1975:103 s 392. Se också SOU 1984:9 s 189; SOU 1984:27 s 259; prop 1986/87:7 s 120; prop 1986/87:12 Band 2 s 110; Kedner & Roos I 1988 s 231 (9:3.2) och Lind 1981 s 190.

[412] Zöllner a a § 136 Anm 7.

[413] Zöllner a a § 136 Anm 15 (fetstil i original).

utan genom två separata beslut som kan angripas genom begagnande av de sedvanliga minoritetsskyddsreglerna.

Förutom genom ett kringgåenderesonemang kan den av statsrådet hävdade analogitolkningen emellertid även stödjas på ett ändamålsresonemang. Den grundläggande tanken bakom jävsreglerna är att då uppenbar missbruksrisk föreligger förhindra aktieägare från att avgöra bolagsstämmans beslut.[414] Då det gäller avtalsjäv har missbruksrisken generellt sett ej bedömts vara så uppenbar att den berörde aktieägaren uteslutits från beslutanderätt. Minoritetsen har istället hänvisats till övriga skyddsregler.[415] När det gäller analogier från jävsstadgandet synes kunna hävdas att en förutsättning för en sådan tolkning är att den "nicht geregelte Intressenkonflikt muß quantitativ und qualitativ dem gesetzlich geregelten entsprechen."[416] Just när det gäller avtal om kompensation för följderna av de beslut där en aktieägare är jävig torde missbruksrisken vara lika akut och lika allvarlig som vid de beslut som uttryckligen medför jäv. I den mån man inte vill se minoritetsaktieägarnas enda skydd i generalklausulen synes det därför vara motiverat att tillämpa jävsreglerna analogt i den här behandlade situationen.

9.5.4. Rösträttsöverlåtelse och aktieägaravtal.

1969 utkom Carl Martin Roos' avhandling "Avtal och rösträtt", vilken behandlar "olika former av förfoganden över rösträtten i aktiebolag."[417] Som framgått på skilda ställen i denna framställning har Roos' verk haft betydelse för den senare rättsutvecklingen angående flera olika frågor. Även bokens huvudsakliga resultat återspeglar i stora drag gällande rätt än idag. Här skall därför inte Roos' undersökning återupprepas. Avsikten är istället att dels, för fullständighetens skull, ge en uppdaterad redogörelse för rättsläget på området, dels visa på en jämfört med svensk rätt avvikande utveckling i vissa andra länder.

9.5.4.1. Rösträttsöverlåtelse.

Av äldre aktiebolagslagar framgick uttryckligen att en aktie var odelbar i förhållande till bolaget, 3 § 2 st 1895 års ABL, 3 § 3 st 1910 års ABL och 3 § 3 st 1944 års ABL.[418] Odelbarhetsprincipen har inte uttryckligen upptagits i 1975 års aktiebolagslag. Som skäl till ändringen angav aktiebolagsutredningen

[414] Hemström 1986 s 918; Nial 1988 s 157 och Rodhe 1989 s 235.

[415] Prop 1975:103 s 391.

[416] Zöllner a a § 136 Anm 28.

[417] Roos 1969 s 21.

[418] Se fortfarande 8 § 3 st AktG: "Die Aktien sind unteilbar."

att "vissa med [odelbarhetsprincipen] sammanhängande svårlösta frågor icke lämpligen kan lösas genom lagstiftning".[419] Någon saklig ändring av principen åsyftades dock ej.[420]

Odelbarhetsprincipen kan sägas bestå av två delar,[421] varav den ena är uttryckligen lagfäst. Dels är det inte möjligt att, med verkan mot bolaget, dela upp en aktie på flera ägare,[422] 3 kap 14 § 3 st ABL. Dels är "[d]ie Verwaltungsrechte /.../ mit dem Gesellschafteranteil notwendig verbunden und können von ihm nicht losgelöst und selbständig übertragen werden",[423] det s k splittringsförbudet.[424] Från splittringsförbudet görs undantag för situationen då någon genom testamente tillagt en person äganderätten och en annan nyttjande- eller avkomsträtten till aktier, 3 kap 15 § 1 st ABL.

Avseende engelsk rätt är splittringsförbudets existens tveksam.[425]

Förutom vid testamentesfallet finns ytterligare några undantag från splittringsförbudet. En åtskillnad mellan äganderätt och rösträtt görs när en aktieägare utfärdar fullmakt för någon annan att rösta för aktieägarens aktier, se t ex 9 kap 2 § 1 st ABL och finska ABL. Vidare medger västtysk rätt att en aktieägare under vissa förutsättningar (bl a att förhållandet inte får döljas för övriga aktieägare) behåller äganderätten till sina aktier men överlåter den med aktierna följande formella legitimationen, s k "Legitimationsübertragung",[426] jfr 129 § 3 st AktG.

I USA finns möjligheten att, under vissa förutsättningar, isolerat överlåta rösträtten för aktier på ett aktieägarkonsortium,[427] se t ex sec 706 (b) CGCL, sec 218 DGCL, sec 7.65 IBCA och sec 621 NYBCL. Det föreligger inte heller något absolut förbud mot oåterkalleliga fullmakter, och det är möjligt för en aktieägare att överlåta den med aktierna följande formella legitimationen till en "nominee". Splittringsförbudets betydelse ligger därför endast i att det - bortsett från genom att utfärda fullmakt - inte är möjligt för en aktieägare att, medan han är antecknad i aktieboken, låta någon

[419] SOU 1971:15 s 120.

[420] SOU 1971:15 s 120; prop 1975:103 s 289 och Kedner & Roos I 1988 s 19 (1:1.12).

[421] Kedner & Roos I 1988 s 19 (1:1.12-13); Roos 1969 s 190 ff; Sandström 1976 s 4 och Stenbeck m fl 1970 s 17. Jfr Gomard i Scandinavian Studies in Law 1972 s 104.

[422] Se ovan i avsnitt 5.2.

[423] BGHZ 3 s 354 (1951) (ref s 357), som avsåg ett OHG.

[424] Bergendal 1922 s 188; Kedner & Roos I 1988 s 232 (9:3.05); Nial 1934 s 14; d s 1988 s 252 f och Rodhe 1989 s 175 f. Jfr Baumbach & Hueck 1968 s 25 (§ 8 Anm 8); Fischer m fl 1987 s 146 f (§ 14 Rn 8) och 439 f (§ 47 Rn 2); Gomard a a s 104 f; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 18 (§ 1-1, anm 15) och Schmidt 1986 s 414.

[425] Farrar 1985 s 118.

[426] Se härom t ex Baumbach & Hueck 1968 s 203 f (§ 68 Anm 19 ff) och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 68 Anm 18 f.

[427] Termen "aktieägarkonsortium" är här en fri översättning av det engelska begreppet "voting trust".

annan rösta för hans aktier.

Avseende bolagsstämmans beslutsfattande får splittringsförbudet betydelse genom att det inte är möjligt att överflytta enbart rösträtten till aktier och inte heller att överlåta aktier men förbehålla överlåtaren rösträtten.[428] I förhållande till bolaget tillkommer rösträtten den som dels är införd i aktieboken, dels är materiell aktieägare.[429] Eventuella avtal om att rösträtten skall tillkomma någon annan saknar verkan på det bolagsrättsliga planet.[430]

I NJA 1915 s 590[431] hade A sålt aktier till B. Intill dess vissa villkor i avtalet var uppfyllda skulle A enligt kontraktet ha rätt att utöva rösträtt för aktierna. B sålde sedermera de flesta av aktierna till bland annat C. Vid en bolagsstämma nekades C, och övriga som förvärvat aktier från B, rösträtt för aktierna. Istället tilläts A rösta för aktierna i fråga. Stämmobesluten klandrades. HD fann att B blivit ägare av aktierna och att kontraktet därför "icke kunnat betaga [C] och hans medparter, sedan de i sin ordning fått 55 av aktierna på sig överlåtna, den dem såsom aktieägare enligt lag tillkommande rätt att för sina aktier utöva rösträtt vid bolagsstämman".[432] Samtliga vid stämman fattade beslut upphävdes.

Ringling Bros-Barnum & Bailey Combined Shows, Inc. v. Ringling.[433] Ringling Bros-Barnum & Bailey Combined Shows, Inc. hade tre aktieägare. Mellan två av aktieägarna hade ingåtts ett avtal angående bl a utseende av styrelseledamöter. Kontraktet stadgade att parterna före bolagsstämman skulle komma överens om hur rösterna skulle fördelas mellan kandidaterna till styrelseposterna. I den mån enighet inte kunde uppnås skulle frågan avgöras av skiljeman. Inför den ordinarie stämman 1946 enades parterna om fyra av de fem ledamöter som de hade möjlighet att utse. Angående den återstående ledamoten uppnåddes ingen överenskommelse. Vid bolagsstämman räknades, i strid med den ena avtalspartens vilja, rösterna i överensstämmelse med skiljemannens direktiv. I den följande processen uppkom bland annat frågan i vad mån det var möjligt att skilja rösträtten från äganderätten till aktier. I den då gällande motsvarigheten till nuvarande sec 218 DGCL gavs aktieägarna möjlighet att genom att ingå ett konsortial-

[428] H. Forssell, Tredjemansskyddets gränser (1976) s 189; Hult i TfR 1931 s 414; Kedner & Roos a st; Nial 1929 s 26; d s 1988 s 274; Roos 1969 s 189 och 254 f; d s i Scandinavian Studies in Law 1971 s 173 ff (särsk s 175 f) och Sandström 1976 s 5.

Jfr Andenæs 1981 s 73; Baumbach & Hueck 1968 s 26 (§ 8 Anm 11); Borum i Juristen 1962 s 262; Lutter & Grunewald i AG 1989 s 113 not 34; Marthinussen i TfR 1967 s 368; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 19 (§ 1-1, anm 15); Sieveking & Technau i AG 1989 s 18; Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 556 (§ 47 Rn 28) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 8 Anm 25 och § 134 Anm 19.

[429] Rodhe 1989 s 176 och Roos 1969 s 195. Jfr Gomard i Scandinavian Studies in Law 1972 s 107. Se närmare ovan i avsnitt 5.2., 5.4. och 5.6.1.

[430] Roos 1969 s 302.

[431] Se om fallet ur ett sakrättsligt perspektiv, H. Hessler, Allmän sakrätt (1973) s 462.

[432] Ref s 592.

[433] 29 Del.Ch. 610, 53 A.2d 441 (1947).

avtal skapa en "voting trust", och därigenom överföra rösträtten till aktierna utan att äganderätten påverkades. Domstolen fann att "it seems reasonable to infer that to establish the relationship and accomplish the purpose which the statute authorizes, its requirements must be complied with."[434]

I Abercrombie v. Davies[435] hade några aktieägare bildat ett konsortium, deponerat sina aktier, överlåtna in blanco, och utfärdat oåterkalleliga fullmakter till konsortiets företrädare. Domstolen fann att avtalet de facto innebar en voting trust. Då de i sec 218 DGCL uppställda kraven ej iakttagits, ogiltigförklarades avtalet.

I NJA 1972 s 29 hade en säljare av aktier förbehållit sig rösträtten för aktierna under hans återstående livstid. När köparen inte utövade rösträtten i överensstämmelse med säljarens vilja, vände sig säljaren till domstol och yrkade på de i avtalet stadgade påföljderna för kontraktsbrott. HD anförde bl a att i förhållande till bolaget var avtalets röstningsregel "ogiltig enligt det s k splittringsförbudet i svensk aktiebolagsrätt. Aktieägare tillkommande rösträtt får sålunda icke överlåtas separat, och ej heller får aktieägares övriga befogenheter överlåtas, medan rösträtten förbehålles överlåtaren."[436]

Splittringsförbudet kan motiveras med flera olika skäl. Ett ofta åberopat motiv är att möjligheten till inflytande över ett bolag skall åtfölja kapitalinsatsen.[437] Ett annat skäl är att det i effektivitetens intresse bör vara enkelt att avgöra vem som har rätt att utöva rösträtt.[438] Andra åberopade motiv är önskan att undvika tvister mellan aktiesäljare och aktieköpare,[439] behovet av att försvåra kringgåendet av främst förvärvslagstiftningen[440] och de komplikationer en tillåten splittring skulle medföra när det gäller att föra aktiebok, att skapa effektiva minoritetsskyddsregler samt förhållandet till aktieförvärvande tredje man.[441]

9.5.4.2. Andra aktieägaravtal.

Av NJA 1972 s 29 framgår att ett avtal om rösträttsöverlåtelse kan tolkas som

[434] Ref i 53 A.2d s 447.

[435] 36 Del.Ch. 371, 130 A.2d 338 (1957).

[436] Ref s 46.

[437] SOU 1941:9 s 488 och 489; Kedner & Roos I 1988 s 232 (9:3.05); Roos 1969 s 194 f och Sandström 1976 s 4. Jfr Gomard i Scandinavian Studies in Law 1972 s 106 och Olsson 1949 s 41.

[438] Roos 1969 s 195 och Sandström a st. Jfr Olsson 1949 s 41 f. Argumentet avvisas av Gomard a a s 107.

[439] Roos 1969 s 195 f. Jfr Olsson 1949 s 42.

[440] SOU 1941:9 s 41 och 674; Roos 1969 s 196; Sandström 1976 s 4 f och Stenbeck m fl 1970 s 18. Jfr Olsson 1949 s 42 not 108.

[441] Roos a st.

ett röstbindningsavtal.[442] Ett avtal som skiljer aktieägandet från rösträtten kan alltså tolkas så att det innebär att aktieägaren åläggs en förpliktelse att utöva sin rösträtt i överensstämmelse med avtalskontrahentens preferenser. Ett aktieägaravtal (eller konsortialavtal) är i princip tillåtet[443] och har inom ramen för de allmänna avtalsrättsliga reglerna obligationsrättslig verkan.[444]

Även i USA är den dominerande åsikten att aktieägare "may lawfully contract with each other to vote in the future in such way as they, or a majority of their group, from time to time determine."[445]

I Västtyskland finns ett uttryckligt undantag från aktieägaravtalens principiella tillåtlighet. Ett avtal är ogiltigt om det förpliktar en aktieägare att rösta i enlighet med bolagsledningens anvisningar eller att alltid rösta för bolagsledningens förslag, 136 § 2 st AktG. Se också art 35 i förslaget till EG:s femte direktiv på bolagsrättens område.[446] Avsikten med regeln är "die Verhinderung eines Einflusses der Verwaltung auf die Willensbildung der Hauptversammlung".[447] Baumbach & Hueck hävdar att regeln även medför generell ogiltighet för röstbindningsavtal ingångna med en person som på

[442] Nial i SvJT 1976 s 114. Se också Forssell 1976 s 189 och 190; Roos 1969 s 406 och d s i Scandinavian Studies in Law 1971 s 176. Jfr Andenæs 1981 s 74 och Gomard a a s 109.

[443] Se t ex SOU 1971:15 s 159; prop 1975:103 s 314; Forssell 1976 s 189; Kedner & Roos I 1988 s 232 (9:3.06); Roos 1969 s 287 ff; d s i Scandinavian Studies in Law 1971 s 179 ff (särsk s 183 f) och Wallin i NFT 1962 s 35 f.

Jfr RGZ 133 s 90 (1931) (avtal om utövande av rösträtt, bl a vid val av ledamöter i Aufsichtsrat) och BGHZ 48 s 163 (1967), där en make för sin frus medel förvärvat GmbH-andelar, och i avtal åtagit sig att rösta i enlighet med fruns instruktioner; Andenæs 1981 s 37 f; Augdahl Aksjeselskapet s 314 f; Baumbach & Hueck 1968 s 385 (§ 118 Anm 8) och 434 (§ 134 Anm 5); Farrar 1985 s 121; Fischer m fl 1987 s 441 (§ 47 Rn 5); Gomard a a s 99 f; d s 1986 s 88 f; Gower 1979 s 568 f och 615; Happ i ZGR 1984 s 170; Hueck 1983 s 233; d s i Baumbach & Hueck 1985 s 63 (§ 3 Anm 57 f); Hørlyck 1980 s 326; Jacobsen i Juristen 1974 s 126; Kübler 1986 s 204; Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1335 f (§ 47 Anm 19); Schmidt 1986 s 455 ff och 650; Skåre & Knudsen 1987 s 14 och 195; Ulmer i NJW 1987 s 1849; Werlauff 1983 s 234; Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 572 (§ 47 Anm 77); d s i Kölner Kommentar zum AktG § 136 Anm 84 f.

[444] Kansmark & Roos 1985 s 27; Nial 1929 s 78 not 292; d s 1935 s 21 ff; d s i SvJT 1976 s 114; d s, Om handelsbolag och enkla bolag (2 uppl 1983) s 132; d s 1988 s 275; Roos 1969 s 302; d s i Scandinavian Studies in Law 1971 s 183 f och Sandström 1976 s 46, 58, 194 och 276 ff. Jfr Andenæs 1981 s 37; Augdahl Aksjeselskapet s 314 f; Borum i Juristen 1962 s 266; David i UfR 1947 B s 215; Hueck i Baumbach & Hueck 1985 s 63 (§ 3 Anm 57); Madsen i UfR 1975 B s 342; Marthinussen & Aarbakke 1986 s 19 (§ 1-1, anm 15); Werlauff & Nørgaard 1987 s 332 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 136 Anm 110.

[445] Ringling Bros-Barnum & Bailey Combined Shows, Inc. v. Ringling, 29 Del.Ch. 610, 53 A.2d 441 (1947) (ref i 53 A.2d s 447). Se också Cary & Eisenberg 1988 s 347 f.

[446] (1983) OJ C 240/2.

[447] Hueck 1983 s 230. Se också Kübler 1986 s 204 och Zöllner a a § 136 Anm 4. Jfr även Andenæs 1981 s 38 och Augdahl Aksjeselskapet s 311 f.

grund av jäv är förhindrad att själv rösta.[448]

Angående terminologien kan anmärkas att det i här aktuellt avseende endast är intressant att undersöka i vad mån, och med vilken effekt, en på bolagsstämma röstberättigad person kan binda sin röstning. Termerna "aktieägaravtal" respektive "konsortialavtal" kommer därför fortsättningsvis att begagnas som synonymer.

Aktieägaravtalens obligationsrättsliga verkan torde numera vara obestridd.[449]

I England och i USA tilläggs aktieägaravtal även bolagsrättsliga effekter.[450] I Ringling Bros-Barnum & Bailey Combined Shows, Inc. v. Ringling[451] bedömdes de röster som avgivits i strid med avtalet som ogiltiga. I Re A & BC Chewing Gum Ltd, Topps Chewing Gum Inc v Coakley[452] har ett brott mot ett aktieägaravtal till och med medfört att bolagets tvångslikviderats.

Enligt den klart dominerande uppfattningen inom västtysk och nordisk rätt saknar avtalen verkan på det bolagsrättsliga planet.[453] En avvikande mening har tidigare endast framförts i Danmark.[454] På senare tid har även Bundesge-

[448] 1968 s 385 (§ 118 Anm 8). Se också Zöllner a a § 136 Anm 106. Detsamma anses vara fallet i GmbH. Se Fischer m fl 1987 s 441 (§ 47 Rn 5) och Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 572 (§ 47 Anm 78) och BGHZ 48 s 163 (1967) (ref s 166).

Rättsläget har ansetts vara detsamma i Danmark och, med viss tvekan, även i Sverige. Se Werlauff 1983 s 238 och Roos 1969 s 316.

[449] SOU 1971:15 s 159 och Nial 1988 s 275. Jfr Gomard i Scandinavian Studies in Law 1972 s 106 och 109 och Jacobi i UfR 1967 B s 32. Se även hänvisningarna i not 444.

[450] 60 Harv L Rev (1946-47) s 652; Cary & Eisenberg 1988 s 348 f och Gower 1979 s 569 och 615. Se t ex sec 7.31 RMBCA. Jfr dock Chayes i 73 Harv L Rev (1960) s 1535.

[451] Se ovan i not 445.

[452] [1975] 1 WLR 579, [1975] 1 All ER 1017.

[453] Se t ex SOU 1971:15 s 159; prop 1975:103 s 314; NJA 1972 s 29 (refererat ovan i avsnitt 9.5.4.1.); RGZ 119 s 386 (1928), där en aktieägare i ett avtal åtagit sig att rösta i enlighet med Aufsichtsrats instruktioner, men ändå röstade mot ett av bolagsledningen framställt likvidationsförslag; Andenæs 1981 s 37, 38 och 46; Augdahl Aksjeselskapet s 314 och 316; Baumbach & Hueck a st; Borum i Juristen 1962 s 265 f; d s i UfR 1966 B s 97 ff; Fischer m fl 1987 s 456 (Anh § 47 Rn 34); Forssell 1976 s 189 (jfr dock s 190); Græsvænge & Thomsen 1985 s 126 (§ 17, 1); Happ a a s 171; Hueck 1983 s 233; d s i Baumbach & Hueck 1985 s 63 (§ 3 Anm 57); Kansmark & Roos 1985 s 28; Kedner & Roos a st; Marthinussen i TfR 1967 s 370; Meuer-Landrut a a s 1336 (§ 47 Anm 20); Nial 1934 s 13; d s 1935 s 10 ff; d s i SvJT 1976 s 114; d s 1983 s 132; d s 1988 s 274; Olsson 1949 s 80; Roos 1969 s 332 ff och 343; d s i Scandinavian Studies in Law 1971 s 184 ff; Sandström 1976 s 58, 276 f och 280; Schmidt 1986 s 455 f; Seveking & Technau i AG 1989 s 22 ff; Skåre & Knudsen 1987 s 195; Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 573 (§ 47 Anm 79) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 136 Anm 85 och 110 f.

[454] Borum i UfR 1971 B s 218; David i UfR 1947 B s 215 f; Gomard i Juristen 1969 s 366 f; d s 1970 s 263 ff; d s i Scandinavian Studies in Law 1972 s 129 ff; d s 1986 s 89 f; Holmgård i UfR 1972 B s 149; Hørlyck 1980 s 325; d s 1985 s 108 f; Jacobi i UfR 1967 B s 32; Madsen i UfR 1975 B s 342; Werlauff 1983 s 240 och (troligen) 524 ff och Werlauff & Nørgaard 1987 s 325 ff och 375. Jfr också Jacobsen i Juristen 1974 s 126 med not 8 a.

richtshof ansett att aktieägaravtal i vissa situationer kan ha bolagsrättslig verkan.[455]

BB 1983 s 996. Ett stämmobeslut i ett, för 35 år sedan grundat, GmbH klandrades. Underinstanserna fann beslutet felfritt. BGH anförde att det påstått att det ingåtts ett avtal mellan bolagets grundare. Ett dylikt avtal kunde vara bindande för de nuvarande andelsägarna och även få betydelse för giltigheten av stämmobeslutet. Eftersom underinstanserna ej tagit hänsyn till det eventuella avtalet och dess verkningar återförvisade BGH målet för förnyad behandling.

BB 1987 s 218. På en stämma i ett GmbH & Co KG beslutades att avsätta en Geschäftsführer. Enligt de röstningsregler som uppställdes i bolagsavtalet kunde ett avsättningsbeslut fattas med absolut majoritet. BGH anförde dock att det kunde föreligga en giltig överenskommelse mellan andelsägarna om att en Geschäftsführer bara skulle kunna avsättas genom enhälligt beslut. "Ist die Bindung von sämtlichen Gesellschaftern eingegangen worden, so kann sie auch im Wege der Anfechtungs- oder Nichtigkeitsklage geltend gemacht werden."[456] Underinstansernas vägran att tillåta bevisföring angående det påstådda avtalet ansågs utgöra ett så allvarligt fel att målet återförvisades för förnyad prövning.[457]

Även om de två domarna utsatts för kritik, synes det allmänt ha accepterats att röstbindningsavtal, som tillträtts av alla delägare i ett GmbH, kan ha verkan även mot bolaget.[458]

BGH:s ståndpunktstagande överensstämmer med vad som för dansk rätts del anförts av Gomard:

"Selskabet er formentlig efter omstændighederne bundet af en aktionæroverenskomst, dersom denne er kendt og omfatter alle eller en stor del af aktionærerne."[459]

För svensk rätts del hävdar Nial detsamma avseende handelsbolag.[460] Gomard stödjer sin ståndpunkt på UfR 1923 s 636.

Även om Werlauff & Nørgaard i princip synes vara positivt inställda till den danska uppfattningen, varnar de för att dra allt för långtgående slutsatser utgående från det mycket magra materialet, se s 329 f, 375 och 384 ff. Författarna har emellertid inte hunnit beakta BB 1987 s 218. Jfr Werlauff & Nørgaard 1987 s 330.

[455] Se också SvJT 1929 rf s 53.

[456] Ref s 219.

[457] Jfr också BGHZ 48 s 163 (1967), avseende möjligheten att föra fullgörelsetalan mot part i aktieägaravtal.

[458] Fischer m fl 1987 s 456 (Anh § 47 Rn 34); Happ a a s 172 ff och 175 ff; Meyer-Landrut a a s 1336 (§ 47 Anm 20); Ulmer i NJW 1987 s 1854 f och Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 573 (§ 47 Anm 79) och 593 (Anh § 47 Anm 59.

[459] Gomard 1986 s 89.

[460] Nial 1983 s 132.

De tre aktieägarna i ett bolag hade slutit avtal om att bolaget under vissa angivna förutsättningar skulle likvideras. Avtalet var uppenbarligen känt för alla inblandade parter. Förutsättningarna för likvidation inträdde. Bolagsstämman beslutade dock, med stöd av enbart majoritetsaktieägarens röster, att ej försätta bolaget i likvidation. Beslutet klandrades av den ena av bolagets två minoritetsaktieägare. Domstolen fann att käranden var berättigad att fordra att bolaget skulle upplösas.[461]

Gomard drar vidare paralleller till reglerna om fullmakt samt om avtal som tillägger panthavare rösträtt för pantsatta aktier.[462] 1923 års avgörande har kritiserats av Roos.[463] Den sistnämnde finner att domen bygger på ett missförstånd[464] och att motiveringen är "uppenbart ohållbar".[465] Roos påpekar att fallet är gammalt[466] och hävdar att avtalsbrott "av allt att döma /.../ ej heller [utgör] klandergrund i dansk rätt".[467] Gomard åberopar emellertid fallet så sent som 1986[468] och hävdar att avtalet var "umiddelbart bindende for selskabet".[469]

1970 åberopade Gomard som stöd för sin åsikt även ett orefererat fall från 1957.[470]

ØLR:s dom 30.9.1957, VIII nr 347/1955.[471] I detta fall, som huvudsakligen behandlar andra frågor än den här aktuella, hade ett bolags aktieägare i ett konsortialavtal kommit överens om styrelsens sammansättning. I samband med inre stridigheter uppkom frågan om huruvida en aktieägare kunde rösta i strid med avtalet. Domstolen fann att bolaget skulle förpliktigas att "anerkende, at stemmeafgivning af sagsøgte [...] på aktieselskabets generalforsamling i strid med den ham [...] påhvilende pligt være ugyldig".

Angående 1957 års avgörande påpekar Roos att fallet i den här aktuella frågan

[461] Se också UfR 1955 s 478, där en klandertalan ogillades med motiveringen att käranden inte lyckats bevisa förekomsten av ett avtal med det påstådda innehållet.

[462] Gomard 1986 s 89 f.

[463] 1969 s 341 ff och 351.

[464] A a s 342.

[465] A a s 351.

[466] A st.

[467] A a s 342.

[468] 1986 s 89. Se även d s i Scandinavian Studies in Law 1972 s 130 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 324.

[469] Gomard 1986 s 272.

[470] 1970 s 265. Se även d s i Scandinavian Studies in Law 1972 s 130 f; Werlauff 1983 s 241 och 525 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 324 f.

[471] Fallet refererat efter Roos 1969 s 322 ff.

uteslutande avgjordes på processuell grund.[472] Bolaget hade - vilket också uttryckligen anmärktes av domstolen - medgivit talan i denna del. Redan 1970 anmärker också Gomard att utgången hänger nära samman med bolagets processuella ståndpunktstagande. Han anser dock att domen "kan måske /.../ siges at ligge nærmest den opfattelse at et sådant aftalebrud har ugyldighedsvirkning".[473]

1986 har hänvisningen till 1957 års fall bortfallit ur Gomards framställning. Åsikterna är fortfarande desamma som 1970, men de stöds ej längre genom att 1957 års avgörande åberopas.[474] Gomard hävdar nu även att det i UfR 1976 s 755[475] förutsätts att bolagsstämman genom ett aktieägaravtal om plats i styrelsen kan avskäras från sin rätt att obehindrat avsätta styrelsens ledamöter.[476] Ett aktieägaravtal om röstning vid styrelseval skulle alltså kunna vara bindande också för bolaget. Gomards tolkning kritiseras av Werlauff & Nørgaard:

"Mod dommens rækkevidde kan for det første anføres, at der faktisk ikke ansås at bestå nogen særlig retlig binding mellem parterne. Hertil kommer, at den retlige binding i givet fald måtte være indfortolket i *vedtægterne*, hvorimod der ikke var tale om at hævde en aftale helt på tværs af vedtægterne. Afgørelsen synes derfor ikke at kunne tages til indtægt for en forudsætningsvis godkendelse af stemmebindingsaftalens selskabsretlige virkning."[477]

För svensk rätts del torde inte råda något tvivel om att det är den klassiska uppfattningen som utgör gällande rätt. Uppfattningen har generellt sett ett i det närmaste överväldigande stöd i rättskällorna. Om blicken enbart riktas mot Sverige råder uppenbarligen enighet om att aktieägaravtal är bindande inter pares, men inte på det bolagsrättsliga planet. I Danmark och Västtyskland, där en avvikande uppfattning framförts, har också röster gjort sig hörda till stöd för det traditionella rättsläget.

Om aktieägaravtal skulle ges bolagsrättslig genomslagskraft skulle stämmans verksamhet riskera att allvarligt kompliceras. Stämmobesluten skulle bli beroende av tolkningen av kanske oklara avtal. Avseende beslutens giltighet skulle tillföras ytterligare ett osäkerhetsmoment. Frågan kan t ex ställas huruvida klanderfristen i 9 kap 17 § 2 st ABL är tillämplig på en klandertalan

[472] Roos 1969 s 342. Se också Borum i Juristen 1962 s 266; d s i UfR 1971 B s 218 och Werlauff & Nørgaard 1987 s 325 not 1 och 330.

[473] Gomard 1970 s 265.

[474] Jfr Gomard 1986 s 89 f.

[475] Avgörandet refereras - och ifrågasätts i andra delar - ovan i avsnitt 7.6.5.4.

[476] Gomard 1986 s 127 not 14.

[477] Werlauff & Nørgaard 1987 s 325 (kurs i original).

som grundar sig på att det ifrågasatta beslutet strider mot ett konsortialavtal.[478] "Ur olika synpunkter förefaller därför välgrundat att röstavtalen är bolaget juridiskt ovidkommande."[479]

I två situationer kan emellertid aktieägaravtal otvivelaktigen sägas ha en direkt bolagsrättslig verkan. För det första kan ett konsortialavtal konstituera en koncern,[480] 1 kap 2 § 2 st ABL. För det andra jämställs aktieägaravtal med bolagsordningen i vad gäller möjligheten att göra undantag från de anställdas rätt till styrelserepresentation,[481] 17 § 1 st 1 p SRL.

Vid förekomsten av aktieägaravtal får frågan, om en person kan rösta på olika sätt för olika aktier han äger, en speciell betydelse. Problemet har exemplifieras av Gomard:

"[A]n agreement for the transfer to a mortgagee of voting rights on some mortgaged shares does not concern any other company shares owned by the mortgagor at the time of, or subsequent to, the mortgaging of the shares. It has at times been held, however, that votes on shares held by one and the same shareholder cannot be cast in different ways. A necessary consequence of this view would be that a valid restriction on voting rights would always apply to the shareholder's shares."[482]

Gomards slutsats är att den framförda åsikten är absurd och att den inte "schould /.../ be recognized as a principle of law."[483]

I England har frågan lösts så att rösträtten inte behöver utövas på samma sätt för de olika aktier en aktieägare vill rösta för.

"[O]n a poll a member or a proxy may split his votes so that he may vote in favour, and against, and abstain on the same resolution, a power which enables proxies or nominee shareholders representing more than one beneficial owner to reflect accurately their instructions."[484]

Även i Västtyskland är den övervägande meningen att det är tillåtet för en aktieägare att rösta på olika sätt för olika aktier.

"Die Frage ist zu bejahen, da eine uneinheitliche Stimmabgabe niemanden schädigt und

[478] Jfr a a s 328 not 3, med vidare hänvisningar.

[479] Nial 1988 s 274. Se också Roos i Scandinavian Studies in Law 1971 s 185 f.

[480] Jfr Andenæs 1981 s 46.

[481] Jfr a a s 182 f.

[482] Scandinavian Studies in Law 1972 s 114.

[483] A a s 115. Se också Werlauff 1983 s 244.

[484] Farrar 1985 s 281. Se också G. Naylor, Guide to shareholders rights (London 1969) s 107 f.

sie einen berechtigten Zweck haben kann, etwa wenn der Aktionär für einen Teil seinen Aktien Bindungen eingegangen ist oder es sich um eine juristische Person mit mehreren Vertretern handelt".[485]

I Sverige och i Finland är det "vedertagen uppfattning, att den som äger flera aktier i ett aktiebolag måste rösta på samma sätt för alla sina aktier, i den mån han åberopar dem såsom stöd för sin rösträtt. Han kan då inte heller dela upp sin aktiepost på sig själv och ett ombud eller på flera ombud, utan rösträtten måste utövas antingen av honom själv eller av ett enda ombud."[486] Ett undantag från förbudet att splittra upp aktieposter görs för AP-fonden, 9 kap 2 § 3 st ABL.

I förarbetena till 119 a § 1944 års ABL (d v s nuvarande 9 kap 2 § 3 st ABL) ges inget stöd för åsikten att det existerar ett förbud mot att i röstningshänseende uppdela en aktiepost. Föredragande statsrådet redogjorde för den i doktrinen anförda uppfattningen och föreslog för säkerhets skull (d v s utan att ta ställning i sak) att en explicit rätt för AP-fonden att uppdela sina aktieposter skulle införas.[487]

Det finns inget hinder mot att ett ombud röstar på olika sätt för olika huvudmäns aktieposter.[488] Inte heller synes en aktieägare vara tvungen att rösta för alla aktier han innehar.[489] En person som äger t ex 100 aktier, varav rösträtten för 50 stycken är bunden genom ett konsortialavtal, torde alltså kunna välja att rösta för 50 aktier och att avstå från att rösta för de resterande.

Kedner & Roos hävdar att "en aktieägare /.../ måste rösta enhetligt för sitt aktieinnehav".[490] Yttrandet framställs dock i samband med förbudet mot att en aktieägare utnyttjar flera ombud. Att avstå från att utnyttja samtliga aktier vid en omröstning står inte heller nödvändigtvis i strid med ett krav på enhetlig röstning.

Den vedertagna uppfattningen synes ej vara särdeles välgrundad. Det kan finnas

[485] Baumbach & Hueck 1968 s 434 (§ 134 Anm 5). Se också t ex RGZ 137 s 305 (1932), där uppdelad röstning var tillåten enligt bolagsordningen; von Boehmer i NJW 1949 s 564 ff; Eckardt i AktG Kommentar § 134 Anm 54 (vad gäller röstande av fullmäktige); Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1337 (§ 47 Anm 23); Obermüller m fl 1967 s 100 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 50.

Se dock avseende GmbH Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 551 (§ 47 Rn 11).

[486] Rodhe 1989 s 179. Se också Kedner & Roos I 1988 s 229 (9:2.06); Rodhe i SvJT 1975 s 74 och Roos 1969 s 186. Jfr Taxell 1959 s 55.

[487] Prop 1973:168 s 22.

[488] Nial 1935 s 31 not 50 och Roos 1969 s 186. Jfr Taxell 1959 s 54.

[489] Nial a st.

[490] I 1988 s 229 (9:2.06).

flera acceptabla skäl till att en aktieägare vill dela upp sina röster.[491] Förutom fallet att en del av aktierna är bundna av ett aktieägaravtal, kan som exempel tänkas att aktieägaren i fråga fått vissa av sina aktier i gåva och därvid - även utan att något bindande avtal ingåtts - lovat att inta en viss ställning vid en framtida omröstning,[492] eller att aktieägaren är en juridisk person som vill låta sina delägares olika åsikter komma till uttryck. Som torde ha framgått ovan har inget av de här åberopade skälen någon relevans för bolaget. Bolagets möjlighet att förhålla sig neutralt är dock inget argument för att förhindra uppsplittrade aktieposter. Ett förbud mot olika röstning för olika aktier inom en aktiepost kan även hävdas medföra ökad möjlighet till förutsebarhet vad gäller bolagsstämmans beslut. Argumentet synes dock vara falskt. Om en aktieägare bara får rösta på ett sätt, och avslöjar hur han kommer att begagna sina röster, skulle han troligen lämnat samma information även om han kunnat rösta på flera olika sätt. Likaledes torde en aktieägare som inte avslöjar sina preferenser i förväg då han kan splittra upp sin aktiepost, ej heller idag lämna information om sina intentioner.

I själva verket torde endast ett argument kunna åberopas för den i Sverige vedertagna uppfattningen. En aktieägare som ingått ett aktieägaravtal torde oftast (om inte alltid) ha någon form av skyldighet att åtminstone inte motverka att avtalet fullgörs.[493] Det kan därför hävdas att en rätt för aktieägare att vid röstning splittra upp aktieposter motverkar effekterna av de avtalsrättsliga reglerna. Om emellertid aktieägaravtal ej skall ges verkan på det bolagsrättsliga planet (och bolaget alltså ej ens kan hindra en aktieägare från att utöva sin rösträtt i direkt strid med ett avtal), synes än mindre skäl tala för att de avtalsrättsliga aspekterna ges bolagsrättslig genomslagskraft i här förevarande situation. Det här skisserade problemet får istället lösas mellan avtalsparterna, t ex genom att avtalen i de fall så önskas författas så att de omfattar såväl vid avtalsslutet ägda som därefter förvärvade aktier.

Om det accepteras att förbudet mot uppdelning av aktieposter inte kan motiveras med hänsyn till eventuella aktieägaravtal, synes inga vägande skäl kunna åberopas till stöd för förbudet. Samtidigt kan en aktieägares önskan att dela upp sin aktiepost vid röstning motiveras av skäl som kan betecknas som såväl berättigade som lojala. Det kan också uppmärksammas att den i Sverige vedertagna uppfattningen inte på något sätt kan sägas ha vunnit internationell acceptans. Vidare kan påpekas att redan den idag godtagna rätten att rösta för endast en del av en aktiepost kan leda till att bolagsstämmans beslut påverkas. Sammanfattningsvis kan den svenska rättens nuvarande ståndpunkt inte motiveras med beaktansvärda skäl, medan goda skäl talar för rakt motsatt regel. Den europeiska uppfattningen i frågan framstår som värd att rekommendera även för svensk rätts del.

9.5.5. Ändring av bolagsstämmobeslut.

I den mån det inte först måste registreras enligt 9 kap 14 § 3 st 1 meningen

[491] Nial och Roos hävdar att något "lojalt skäl till en dylik röstsplittring /.../ knappast [kan] tänkas." Nial a st och Roos a st.

[492] Jfr Roos 1969 s 146 f och Werlauff 1983 s 234 f.

[493] Nial 1935 s 31. Jfr Happ i ZGR 1984 s 170.

ABL kan ett giltigt bolagsstämmobeslut i princip verkställas omedelbart.[494] Med undantag för beslut om ansvarsfrihet[495] är det likaledes principiellt sett möjligt för stämman att ändra eller upphäva ett tidigare fattat beslut.[496] Den enda möjligheten för en bolagsstämma att fatta ett för en senare stämma bindande beslut är att ändra bolagsordningen.[497] Även en senare stämma kan givetvis också ändra bolagsordningen. Eftersom en bolagsordningsändring inte får verkställas innan den registrerats, 9 kap 14 § 3 st 1 meningen ABL, binder dock en registrerad bolagsordningsändring åtminstone en senare stämma.

NJA 1894 s 228. Vid en bolagsstämma framställdes och förkastades ett förslag. Samma förslag antogs på en senare stämma. Det andra beslutet klandrades under åberopande av bland annat att det stred mot det tidigare bolagsstämmobeslutet. RR:n fastslog, i sin av HD fastställda dom, att bolaget inte "af det förhållande, att bolaget tillförne beslutat i motsatt riktning, [var] förhindrat att fatta det klandrade beslutet."[498]

I UfR 1920 s 295 hade ett bolag beslutat om en fondemission. Efter beslutet ändrades skattereglerna så att mottagandet av fondaktier beskattades på samma sätt som utdelning. En ny bolagsstämma ansågs kunna upphäva emissionsbeslutet.

NJA 1922 s 122. En extra bolagsstämma ansågs kunna upphäva vid ordinarie stämma fattade beslut om revisorsval och vinstdispositioner. Den extra stämman ansågs ej heller förhindrad att "behandla frågan om användning av de genom [de föregående stämmobeslutens] upphävande disponibla medel"[499] ävensom företaga nytt val av revisorer".[500]

Självfallet kan inte negativa beslut - d v s beslut att ett visst förslag inte skall antas - upphävas, med verkan att det tidigare avslagna förslaget anses antaget.[501]

Det torde inte heller vara meningsfullt att låta stämman besluta att ett visst beslut inte skall ändras. En ny bolagsstämma kan i denna situation helt enkelt först besluta att upphäva beslutet att inte ändra det ursprungliga beslutet, varefter det ursprungliga beslutet kan ändras.

[494] Nial 1934 s 91 ff. Jfr Taxell 1961 s 145 och Werlauff 1987 s 160.

[495] Se ovan i avsnitt 7.4.4.3.

[496] Roos 1969 s 339 f. Jfr Hills 1977 s 282 ff (med vidare hänvisningar till en omfattande rättspraxis avseende offentliga församlingars omprövning av tidigare beslut); Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1334 (§ 47 Rn 17); Werlauff 1983 s 507; Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 554 (§ 47 Rn 22) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 109. Se också, avseende vissa typer av beslut, Augdahl Aksjeselskapet s 330 och Berning i UfR 1975 B s 258 f.

[497] Jfr Augdahl Aksjeselskapet s 94.

[498] Ref s 230.

[499] De frigjorda medlen fick dock ej i strid med en aktieägares vilja användas till vinstutdelning. Se ovan i avsnitt 3.6.4.1.

[500] Ref s 127.

[501] Jfr Hills 1977 s 289.

I samband med att ett tidigare fattat beslut ändras[502] uppkommer tre frågeställningar. För det första kan ifrågasättas huruvida tredje man kan påverkas av ett ändringsbeslut. För det andra måste förutsättningarna för att en stämma skall kunna ändra ett beslut som fattats av en tidigare avhållen bolagsstämma undersökas. Slutligen är det särskilt diskutabelt huruvida ett beslut kan ändras av samma stämma som fattat det ursprungliga avgörandet.

När det gäller tredje mans rätt har ovan anförts att en utomstående inte kan åläggas vare sig förpliktelser eller rättigheter genom ett bolagsstämmobeslut.[503] Det ursprungliga stämmobeslutet har därför inte inneburit något för tredje man,[504] och han kan följaktligen inte heller anlägga några synpunkter på att ett beslut ändras.[505] I förhållande till tredje man saknar alltså ändringsfrågorna intresse.

En annan sak är att det tidigare beslutet kan ha verkställts. Bolagsstämman kan inte företräda bolaget utåt, utan företrädarrätten är primärt tillagd styrelsen, 8 kap 11 § 1 st ABL, och VD, 8 kap 12 § ABL. Om styrelsen eller annan företrädare för bolaget på grund av ett stämmobeslut ingått ett avtal med tredje man följer alltså den utomståendes rättigheter mot bolaget av avtalet i fråga och kan inte rubbas genom bolagsstämmobeslut.[506] Eftersom företrädaren i fråga i den här beskrivna situationen handlade i enlighet med ett stämmobeslut, agerade han inom ramen för sin befogenhet. Ett ingånget avtal kan givetvis inte angripas genom att stämman i efterhand fråntar bolagets företrädare den befogenhet som tillkom honom vid avtalsslutandet.

Om således tredje man inte kan anlägga några beaktansvärda aspekter på en att ett bolagsstämmobeslut ändras, uppkommer frågan om hur en dylik åtgärd skall bedömas ur ett bolagsinternt perspektiv. Inledningsvis torde kunna antas att en stämma utan problem kan ändra ett av en tidigare stämma fattat beslut. En förutsättning är givetvis att förslaget i fråga finns angivet i kallelsen till stämman,[507] 9 kap 9 § 3 st 1 meningen ABL, så att de aktieägare som är tillfreds med det ursprungliga beslutet ges möjlighet att reagera.

I RG 1975 s 505[508] försökte ett bolags styrelse upphäva ett bolagsstämmobeslut genom att i efterhand företa en skriftlig "uravstemning". Förfarandet godtogs inte.

[502] Fortsättningsvis innefattas även ett beslut om att upphäva ett tidigare fattat beslut i begreppet "ändras".

[503] Se ovan i avsnitt 3.3.

[504] Nial 1934 s 43 och Roos i Scandinavian Studies in Law 1971 s 185.

[505] Jfr Hills 1977 s 293; Meyer-Landrut a a s 1334 (§ 47 Rn 17) och Zöllner a a § 133 Anm 112.

[506] Jfr Meyer-Landrut a a s 1334 (§ 47 Rn 17) och Werlauff 1983 s 507.

[507] Jfr Hills 1977 s 289 f; Werlauff 1983 s 510; Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 554 (§ 47 Rn 22) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 111.

[508] Ovan i avsnitt 9.4.3.

Tekniskt sett blir ändringsbeslutet att betrakta som ett nytt beslut i samma ärende som det tidigare avgörandet. Det nya beslutet ersätter alltså det tidigare.[509] Under mellantiden har det gamla beslutet varit ett giltigt bolagsstämmobeslut och eventuella verkställighetsåtgärder är därför ej angripbara.[510]

Här bör anmärkas att vissa beslut får omedelbara rättsverkningar. Som exempel kan nämnas att ett beslut om att meddela en styrelseledamot ansvarsfrihet är slutgiltigt.[511] Ett beslut om att ändra ett fattat ansvarsfrihetsbeslut är i och för sig formellt sett möjligt. Ett ändringsbeslut kan dock inte påverka det ursprungliga beslutets redan inträdda verkningar.[512]

Avseende en speciell situation innehåller aktiebolagslagen själv ett stadgande om ändring av ett tidigare fattat bolagsstämmobeslut. Om en stämma beslutat att i bolagsordningen införa ett utlänningsförbehåll kan före registreringen av att beslutet verkställts en senare bolagsstämma, med absolut majoritet, besluta att frågan om införande av förbehåll skall förfalla, 17 kap 8 § 2 st 1 meningen ABL.

Förhållandet att ett ändringsbeslut är att betrakta som ett nytt, självständigt beslut får sin största betydelse i samband med beslut om ändring av bolagsordningen. Ett beslut om att ändra bolagsordningen skall registreras och får inte verkställas innan registrering skett, 9 kap 14 § 3 st 1 meningen ABL. Före registreringen torde det vara möjligt att genom stämmobeslut upphäva det ursprungliga beslutet.[513] När bolagsordningsändringen registrerats är bolagsordningen ändrad, varför stämman torde vara hänvisad till ett nytt ändringsbeslut.[514] I USA synes huvudregeln vara att ett förslag om att ompröva eller upphäva ett tidigare beslut kan antas genom vanligt majoritetsbeslut, oavsett vilka majoritetskrav som gäller för själva beslutet.[515] I Västtyskland anses att ett beslut om att upphäva ett tidigare beslut om ändring av bolagsordningen

[509] Jfr Zöllner a a § 133 Anm 109.

[510] Jfr Werlauff 1983 s 507 och Zöllner a a § 133 Anm 114.

[511] Se ovan i avsnitt 7.4.4.3.

[512] Prop 1975:103 s 779 (lagrådet) och Kedner & Roos II 1982 s 310 (15:5.02). Jfr Taxell 1963 s 228 och Zöllner a a § 133 Anm 113.

[513] Jfr Fischer m fl 1987 s 506 (§ 53 Rn 19) och 510 (§ 54 Rn 10) och Zöllner a a § 133 Anm 118, § 179 Anm 39 och § 181 Anm 14.

[514] Jfr Fischer m fl 1987 s 506 (§ 53 Rn 19); Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 554 (§ 47 Rn 22) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 118. Jfr också Marthinussen & Aarbakke 1986 s 192 (§ 6-3 Anm 8).

[515] Hills 1977 s 296 f.

före registreringen kan fattas med vanlig absolut majoritet.[516] För nordisk rätts del synes redan beslutet att ändra bolagsordningen böra ges sådana bolagsinterna verkningar[517] att ett beslut att upphäva eller ändra det ursprungliga beslutet bör kräva samma kvalificerade majoritet som det ursprungliga avgörandet.[518] Härför talar det strax ovan berörda stadgandet i 17 kap 8 § 2 st 1 meningen ABL, vilket framstår som ett undantag från den här angivna huvudregeln. Om det vore möjligt att med absolut majoritet upphäva ett beslut om ändring av bolagsordningen, framstår den hänvisning till 9 kap 13 § ABL som görs i 17 kap 8 § 2 st 1 meningen ABL som meningslös. Det kan observeras att 17 kap 8 § 2 st 1 meningen ABL till och med möjliggör att ett redan registrerat beslut om ändring av bolagsordningen upphävs.

Uppenbart torde åtminstone vara att om bolagsstämman beslutat att inte ändra bolagsordningen, kanske på grund av att förslaget ej samlat den erforderliga kvalificerade majoriteten, kan beslutet inte ändras med annat än den majoritet som fordrats för att anta det ursprungliga förslaget.

Den principiellt sett svåraste problematiken i samband med frågorna om ändring av bolagsstämmobeslut uppkommer vid bedömningen av om en stämma kan ändra ett vid samma stämma tidigare fattat beslut. Härvidlag kan urskiljas två extremsituationer där rättsläget torde vara relativt klart. Om en stämma fattat ett beslut och, utan att någon avvikit från lokalen, samtliga deltagare senare är överens om att beslutet bör ändras torde inget förhindra att ett nytt beslut fattas. En förutsättning härför är givetvis antingen att samtliga aktieägare i bolaget är närvarande vid stämman eller att det nya beslutet innefattas i de ärenden som enligt kallelsen skall behandlas vid stämman. Om å andra sidan en stämma fattat ett beslut och därefter så många aktieägare avvikit att majoritetsförhållandena vid stämman ändrats, torde det tidigare beslutet inte kunna ändras utan att en ny stämma sammankallas. De aktieägare som infunnit sig till en stämma har gjort det på grund av en kallelse, vari angivits att ett visst ärende skall behandlas av stämman. När väl den aktuella frågan avgjorts kan tänkas att några aktieägare anser sig ha utövat sitt inflytande i tillräcklig mån, varför de lämnar stämman. Ett beslut om att ändra det tidigare fattade beslutet bör då ses som ett nytt ärende, vars behandling fordrar att det angivits i kallelsen.

Den svåra uppgiften blir att avgöra var gränsen mellan de två ovan

[516] Baumbach & Hueck 1968 s 608 f (§ 181 Anm 4); Fischer m fl a st; Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 554 (§ 47 Rn 22) och 715 (§ 53 Rn 35) och d s i Kölner Kommentar zum AktG § 133 Anm 122, § 179 Anm 39 och § 181 Anm 14.

[517] Jfr Fischer m fl 1987 s 510 (§ 54 Rn 10); Meyer-Landrut i Kommentar zum GmbHG s 1470 f (§ 54 Rn 12) och Zöllner i Baumbach & Hueck 1985 s 714 (§ 53 Rn 30).

[518] Augdahl Aksjeselskapet s 94 och Werlauff 1983 s 510. Jfr också 13 kap 16 § 1 st 1 meningen NASL och Marthinussen & Aarbakke 1986 s 160 (§ 4-7 Anm 7) och 192 (§ 6-3 Anm 8).

presenterade extremsituationerna går. Är stämman förhindrad att ändra ett tidigare beslut först när så många aktieägare avvikit att majoritetsförhållandena ändrats? Eller fordras för ändring av ett beslut att stämman har exakt samma sammansättning som då det ursprungliga beslutet fattades?

Principiellt sett synes det senare alternativet böra förordas. Grundtankarna bakom bolagsstämmoorganet är att stämman skall vara det forum där aktieägarna utövar sitt inflytande över bolagen. Varje aktieägare har en ovillkorlig rätt att delta i och agera på en bolagsstämma.[519] Kallelsen till en stämma måste ange de ärenden som skall behandlas vid stämman, 9 kap 9 § 3 st 1 meningen ABL. Allvarliga brister i kallelsen kan göra bolagsstämmobeslut till nulliteter, 9 kap 17 § 3 st 3 p ABL. Möjligheten att utan stöd i kallelsen ändra ett tidigare på samma stämma fattat beslut måste alltså ses som ett principvidrigt undantag från den dominerande huvudregeln. Varje aktieägare som deltar i en bolagsstämma har rätt att yttra sig i de ärenden som behandlas och därigenom påverka övriga stämmodeltagare. Om en stämma skulle kunna ändra ett beslut efter att en aktieägare avvikit från lokalen, skulle denna person - i strid med vad som angivits i kallelsen - förvägras sin rätt att påverka stämmans beslut i det aktuella ärendet. Sett ur en principiell synvinkel bör därför ett beslut om att utan stöd i kallelsen ändra ett tidigare fattat beslut endast vara möjligt att fatta så länge ingen stämmodeltagare avlägsnat sig.[520] En annan sak är att, så som ovan anförts,[521] formella felaktigheter endast påverkar bolagsstämmobesluts giltighet om felen i fråga haft avgörande betydelse för beslutets utformning. Om majoritetsförhållandena på stämman inte ändrats synes det därför i praktiken riskfritt att ändra ett tidigare fattat beslut även om ett litet fåtal aktieägare, representerande ett fåtal röster, avvikit från stämman.[522]

Om en aktieägare kommer för sent till stämman synes ett annorlunda synsätt böra anläggas. Det finns ingen skyldighet att ändra den en gång fastställda röstlängden. Under iakttagande av likhetsprincipen kan emellertid stämmans majoritet besluta att i röstlängden uppta även aktieägare som anländer för sent.[523] Om nu stämman fattat beslut i ett visst ärende och en aktieägare som anländer därefter införs i röstlängden uppkommer frågan om det redan avgjorda ärendet kan upptas till förnyad behandling. Som huvudregel bör kunna antas att ett beslut om att uppta ett tidigare fattat beslut till

[519] Se ovan i avsnitt 5.1.

[520] Jfr Andenæs 1981 s 167.

[521] Avsnitt 1.2.2.

[522] Jfr Andersson 1973 s 113; Werlauff 1983 s 511 f och d s 1987 s 161 f.

[523] Se ovan i avsnitt 6.3.

förnyad prövning är beroende av bolagsstämmomajoritetens stöd.[524] Samtidigt synes minoritetens intresse av att en aktieägare inte skall få utöva sina rättigheter ha relativt ringa tyngd. Majoriteten bör därför ha rätt att - fortfarande så länge ingen aktieägare avvikit från stämman - besluta såväl om att införa senkomna aktieägare i röstlängden som att tidigare avgjorda ärenden skall återbehandlas.

Det som ovan anförts kan, om det är korrekt, få praktisk betydelse i två situationer. För det första kan tänkas att det ursprungliga beslutet endast fordrat absolut majoritet, och att det alltså dikterats av bolagsstämmomajoriteten. Om nu majoriteten - eller en tillräckligt stor del därav - under stämmans lopp ändrar mening är det möjligt att, trots att en senkommen aktieägare införts i röstlängden, utan att en ny stämma där frågan upptagits i kallelsen avhålls, uppta det aktuella ärendet till nytt beslut. Motsatt regel skulle leda till närmast löjeväckande resultat. Majoriteten skulle även om rättsläget var det motsatta kunna uppnå exakt samma resultat genom att helt enkelt vägra att införa den senkomne aktieägaren i röstlängden. För det andra kan tänkas att det ursprungliga beslutet fordrat en kvalificerad majoritet som ej uppnåtts. Stämman har med andra ord, mot bolagsstämmomajoritetens vilja, beslutat att inte ändra bolagsordningen. En nytillkommen aktieägare kan tänkas förändra majoritetsställningen på stämman så att det skulle leda till motsatt resultat om det aktuella ärendet återupptogs till behandling. Även här synes ändamålsenligt att låta majoriteten avgöra såväl om den nytillkomne skall införas i röstlängden, som om den tidigare avgjorda frågan skall tas upp till förnyad behandling. Som anförts strax ovan kan inte minoritetens intresse av att en aktieägare inte skall få utöva sina rättigheter anses väga särdeles tungt, särskilt inte som ett hinder mot att det aktuella ärendet återupptas i många fall endast skulle få till effekt att en ny stämma fick sammankallas för behandling av frågan.

9.6. Sammanfattning.

Det är sällsynt att det företas en formell omröstning på en bolagsstämma i Sverige. Under förutsättning att alla aktieägare kan få fullödig information om stämmans beslut, synes det inte finnas några skäl att sträva efter en ökad frekvens av voteringar.

Bolagsstämmobeslut kan fattas såväl genom formella voteringar som genom acklamation, handuppräckning el dyl. Varje aktieägare torde dock ha rätt att kräva att votering sker. Frågan om en omröstning skall vara öppen eller sluten förefaller inte ha överlämnats till de enskilda aktieägarna, utan det torde vara bolagsstämmoordföranden som, i den mån frågan inte avgörs av stämman, har att avgöra spörsmålet. Vid val synes det emellertid vara ända-

[524] Jfr Werlauff 1983 s 510 f; d s 1987 s 161 och Zöllner i Kölner Kommentar zum AktG § 119 Anm 55.

målsenligt att tillerkänna varje enskild aktieägare en rätt att begära sluten omröstning.

Vid bolagsstämma skall genom ordförandens försorg föras ett beslutsprotokoll. Protokollet skall ange tiden och platsen för stämman. Det kan vidare vara lämpligt att protokollet anger hur kallelse skett. Ett svenskt bolagsstämmoprotokoll har i sig ingen konstitutiv effekt, utan protokollet utgör endast ett bevis för vad som beslutats vid stämman. Aktieägarna bör få avvikande meningar förda till protokollet, men det synes inte finnas någon rätt att kräva att så sker. Om alla aktieägare är överens går det att hålla bolagsstämma genom att enbart underteckna ett stämmoprotokoll (per capsulam). Det torde härvidlag vara tillräckligt om enighet uppnås avseende beslutsformen, och alltså inte krävas konsensus om beslutsinnehållet. Bolagsstämmoprotokollet skall inom två veckor efter stämman hållas tillgängligt för aktieägarna hos bolaget. Skyldigheten att tillhandahålla protokoll är inte särskilt sanktionerat, vilket kan föranleda problem då en aktieägare önskar klandra ett bolagsstämmobeslut.

Bolagsstämmobeslut fattas som huvudregel med absolut majoritet. Vid beräkningen av hur stor majoritet ett förslag samlat inräknas inte blankröster eller de som avstått från att rösta. Undantag från det vanliga majoritetskravet görs vid val, då lagen kräver kvalificerad majoritet och då bolagsordningen innehåller avvikande majoritetsregler. Även lex Leo innehåller regler om kvalificerad majoritet. I samband med beslut avgörs först formaliefrågor, varefter ärendet - om så fortfarande erfordras - avgörs i sak. Om en fråga genererat mer än två förslag sker ofta en utgallring genom att huvudproposition ställs mot voteringsproposition i omgångar, till dess ett förslag är antaget. Det synes dock inte kunna betecknas som felaktigt att i vissa fall anordna en gemensam omröstning om mer än två förslag. Även om bara ett förslag framställts skall, om så begärs, omröstning ske. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst, även om han inte är aktieägare. Om ordföranden vid lika röstetal skulle lägga ned sin röst, torde stämman inte kunna anses ha fattat något beslut över huvud taget.

Jävsreglerna avseende bolagsstämman innebär att en aktieägare inte får rösta i fråga om talan mot honom eller om hans befrielse från förpliktelse mot bolaget. Detsamma gäller i vissa fall då det handlar om bolagets förhållande till tredje man, i vilken aktieägaren har ett väsentligt intresse. Om alla aktieägare är jäviga, är jävsreglerna inte tillämpliga. I de fall frågan om ansvarsfrihet avgörs för enskilda styrelseledamöter, synes jävsreglerna inte förhindra att de aktieägande styrelseledamöter, vars ansvar ej är föremål för behandling, deltar i beslutet. Lagen ger inget uttryckligt svar på frågan om jävsreglerna är tvingande eller fakultativa. Det synes dock kunna motiveras att jävsreglerna betraktas som tvingande. En aktieägare är inte jävig då stämman avgör en fråga om ett avtal mellan aktieägaren i fråga och bolaget. Eventuella obilliga resultat som härvidlag kan uppkomma torde ofta kunna lösas med hjälp av generalklausulen, 9 kap 16 § ABL. För det fall att stämman skall

besluta om att befria en aktieägare från en honom åvilande förpliktelse mot bolaget, anvisar dock aktiebolagslagens förarbeten en enklare lösning än generalklausulen, nämligen en analogisk tillämpning av jävsreglerna. I den behandlade situationen synes också ett analogislut från jävsreglerna vara väl motiverat.

Aktieägare kan genom avtal disponera över sin med aktierna följande rösträtt. De flesta frågor i detta sammanhang har utretts tidigare. I avhandlingen redogörs endast för den senare utvecklingen, framför allt i Västtyskland, och framförs några generella aspekter,

Det är inte möjligt att, med verkan mot bolaget, dela upp en aktie i flera delar. Inte heller överlåtelse av rösträtten till aktie, utan att själva aktien överlåts, får verkan på det bolagsrättsliga planet.

Ett aktieägaravtal har obligationsrättslig verkan, men saknar enligt den utanför det anglo-amerikanska rättsområdet dominerande uppfattningen verkan gentemot bolaget. I Danmark har dock åtminstone sedan 1967 även motsatt åsikt haft starkt stöd. I BB 1983 s 996 och 1987 s 218 har också Bundesgerichtshof uttalat att ett aktieägaravtal under vissa förutsättningar kan ha bolagsrättsliga effekter. För svensk rätts vidkommande synes det inte finnas några skäl att ifrågasätta den traditionella uppfattningen.

Inom doktrinen antogs på 1960-talet att den som äger flera aktier måste rösta på samma sätt för alla aktier han önskar begagna till röstning. 1973 gavs AP-fonden rätt att låta de fackliga organisationerna rösta för en del av fondens aktieinnehav. För det fall att den inom doktrinen hävdade uppfattningen skulle visa sig vara korrekt, infördes en uttrycklig regel som tillät att rösträtt utövades på olika sätt för aktier ägda av AP-fonden. Undantaget avseende AP-fondens aktier har därefter tolkats e contrario, så att det numera anses vara vedertagen uppfattning att den som äger flera aktier måste rösta på samma sätt för hela sin aktiepost, i den mån han inte avstår från att rösta för vissa aktier. De ändamålsskäl som kan åberopas till stöd för den här diskuterade regeln är inte överväldigande, och sett ur ett de sententia ferenda perspektiv framstår regeln inte som värd att upprätthålla.

Det finns ingenting som hindrar att en bolagsstämma ändrar ett beslut som fattats av en tidigare stämma.[525] Förhållandet att en stämma ändrar ett tidigare fattat beslut saknar dock betydelse för verkan av företagna verkställighetsåtgärder. Om styrelsen verkställt ett stämmobeslut kan alltså godtroende tredje man gentemot bolaget åberopa verkställighetsåtgärden oberoende av senare, gentemot det första beslutet stridande, beslut. I det fall en bolagsstämma ändrar ett av en tidigare stämma fattat, men ej registrerat, beslut att ändra bolagsordningen, synes det första beslutet, med undantag för den situation som

[525] Undantag får härvidlag göras för beslut om ansvarsfrihet.

behandlas i 17 kap 8 § 2 st 1 meningen ABL, böra ges sådana bolagsinterna verkningar att ändringsbeslutet fordrar samma kvalificerade majoritet som det ursprungliga beslutet.

Särskilt svårbedömd är situationen då en bolagsstämma önskar ändra ett beslut fattat tidigare på samma stämma. Principiellt sett bör ett beslut om att ändra ett tidigare fattat beslut endast vara möjligt att fatta så länge ingen stämmodeltagare avlägsnat sig från mötet. Formella felaktigheter påverkar dock bolagsstämmobesluts giltighet endast om felen i fråga haft avgörande betydelse för beslutens utformning. Så länge inte majoritetsförhållandena på stämman ändrats torde det därför vara riskfritt att ändra ett tidigare beslut även om ett fåtal aktieägare, representerande ett fåtal röster, avvikit från stämman.

10. Sammanfattning och slutsatser.

10.1. Allmänt.

I föreliggande avhandling har regelsystemet angående bolagsstämman i aktiebolag behandlats. I detta kapitel skall undersökningen sammanfattas. Vidare kommer några mer allmänna de lege ferenda synpunkter att anföras på regelsystemets utformning.

En utgångspunkt för all lagstiftning på aktiebolagsrättens område måste vara att lagen skall skapa ett system som möjliggör för företagen att driva en effektiv verksamhet. Samtidigt är det nödvändigt att lagen innehåller regler till skydd för minoritetsaktieägare och borgenärer. Avvägningen mellan effektivitet och skyddsregler innebär en synnerligen svår balansgång, och avhandlingen ger inga belägg för att något av de undersökta rättssystemen funnit en lösning som i något väsentligt hänseende är bättre än de alternativ som valts i övriga länder. Borgenärerna skyddas i stor utsträckning genom tvingande lagstiftning, som endast i undantagsfall skapar några problem i samband med bolagsstämman, och det är följdriktigt de regler som reglerar aktieägarnas ställning och rättigheter som upptar större delen av framställningen.

Den första svenska aktiebolagslagen tillkom 1848. Aktiebolagsinstitutet har alltså varit lagreglerat i nästan 150 år. Åtminstone såvitt gäller aktieägarnas inflytande över bolagen har utvecklingen aldrig inneburit någon riktigt genomgripande förändring. När det gäller ett rättsinstitut som utvecklats under en så lång tidsperiod är givetvis förväntningarna på lagens kvalité stora. Den övergripande slutsatsen av förevarande undersökning är också att dagens regler skapar ett relativt väl fungerande system som i princip möjliggör både effektiv företagsdrift och aktieägarkontroll.[1]

Det torde dock knappast vara möjligt att åstadkomma ett helt fulländat regelsystem, och trots att aktiebolagslagens regler om bolagsstämman framstår som väl genomtänkta kan kritik framföras mot vissa detaljer i dagens bestämmelser. Som en särskilt svag punkt kan kanske minoritetsskyddet utpekas. I samband med analysen av de olika reglerna framförs vid ett flertal tillfällen detaljanmärkningar, som ofta även diskuterats ur de lege ferenda perspektiv. De sålunda redan företagna övervägandena kommer med ett par

[1] Här måste kanske anmärkas att denna avhandling inte behandlar aktieägarnas möjligheter att utnyttja aktiebolagslagens sanktionssystem. I praktiken synes stundom även ganska grova regelbrott få passera opåtalade. Se ovan i avsnitt 1.2.

undantag ej att upprepas här, utan de rättspolitiska överväganden som görs i förevarande kapitel är avsedda att vara av mer övergripande natur.

Avhandlingen inleds med ett allmänt kapitel som diskuterar föremålet för framställningen och den metod som begagnas. Dessutom ges mycket korta översikter över hur reglerna angående bolagsstämman har utvecklats genom tiden, och över i sammanhanget viktigare skillnader mellan svensk rätt och rätten i de andra länder som omfattas av undersökningen, d v s Amerikas Förenta Stater (USA), Danmark, Finland, Förbundsrepubliken Tyskland (Västtyskland), Norge och Storbritannien (England).

I undersökningen diskuteras aktiebolagslagens regler ur det perspektiv som lagen är skriven. Svenska aktiebolag brukar uppdelas i tre grupper: öppna bolag, slutna bolag och prototypbolag. Lagen är avsedd att kunna användas i alla bolagstyper, vilket i realiteten innebär att bestämmelserna är bäst avpassade för prototypbolagen. Därmed är också inriktningen på denna avhandling angiven. Framställningen behandlar primärt lagens effekter på prototypbolagen. De speciella hänsyn som aktualiseras i öppna respektive slutna bolag behandlas genom utvikningar där det befunnits motiverat.

Ett område för sig är aktiebolagslagens sanktionssystem, vilket ofta torde upplevas som ineffektivt. Denna avhandling behandlar i princip inte aktiebolagslagens sanktionssystem. Inledningsvis anges dock vilka sanktioner som står aktieägarna till buds. Vidare betonas vissa ekonomiska konsekvenser av regelsystemets utformning, som medför att sanktionerna sällan kan tillgripas i praktiken. Som en allmän grund redogörs också för möjligheten att med alla aktieägares samtycke avvika från regler till skydd för aktieägarna, och kravet på att det skall föreligga kausalitet mellan ett begånget fel och ett fattat beslut, för att det skall vara möjligt att med framgång angripa beslutet med en klandertalan.

Av den historiska översikten kan dras en slutsats av särskilt intresse. Som nämnts tillkom den första svenska aktiebolagslagen 1848. Den första svenska aktiebolagslag som innehöll regler om bolagsstämman kom 1895. Det svenska aktiebolagsväsendet är emellertid mer än 150 år gammalt. De äldre bolagen var tvungna att reglera sina förhållanden genom bestämmelser i sina bolagsordningar. Vid lagstiftningsarbetet under 1800-talets senare hälft, fann man sig därför stifta lag på ett område där det redan fanns fungerande väletablerade företag. Det befanns då olämpligt att införa lagstadganden som skulle göra äldre bolagsordningar olagliga. Resultatet blev att vissa av lagens bestämmelser gjordes fakultativa, d v s möjliga att avvika från genom bestämmelser i bolagsordningen. För bolagsstämmans del har åtskilliga av 1895 års regler flyttats - i stort sett ograverade och utan kommentarer i förarbetena - mellan de olika lagarna fram till idag. Vid diskussioner om huruvida dagens bestämmelser är ändamålsenliga, kan det vara värt att hålla i minnet varför reglerna en gång utformades som de gjorde.

Kapitel två är i första hand avsett att utgöra en plattform för läsaren, och innehåller en översiktlig beskrivning av aktiebolagslagens nionde kapitel. Utöver den rena genomgången av lagens stadganden, innehåller kapitlet en diskussion av vad en bolagsstämma är. Stämman är för det första bolagets högsta organ, och som bolagsorgan besitter bolagsstämman viss makt som inte kan utövas av någon annan. Den makt som bolagsorganet bolagsstämma innehar är begränsad till förmån för flera olika intressen och i flera olika hänseenden. För det andra är bolagsstämman ett sammanträde, varigenom aktieägarna kan utöva sitt inflytande över bolagen. Besluten dikteras som huvudregel av den som har flest röster på mötet, den s k majoritetsprincipen. Huvuddelen av avhandlingen ägnas åt analys av de regler som styr bolagsstämmosammanträdet.

Den svenska aktiebolagslagen innehåller inga uttryckliga quorumregler.[2] Det torde dock krävas att åtminstone en aktieägare är närvarande för att en sammankomst skall anses vara en bolagsstämma. En bolagsstämma skall hållas där styrelsen har sitt säte, 9 kap 4 § 1 meningen ABL. Alternativa orter kan anges i bolagsordningen, 9 kap 4 § 2 meningen ABL. Eftersom lagen inte innehåller någon geografisk begränsning, kan det antas att bolagsordningen kan ange att bolagsstämma skall kunna hållas på en utrikes ort.

Rätt att väcka klandertalan mot bolagsstämmobeslut har aktieägare, styrelsen, styrelsens ledamöter, VD och den som styrelsen oberättigat vägrat införa i aktieboken. Den sistnämnde torde dock ej kunna vinna framgång med en klandertalan, grundad på det förhållandet att han ej tillåtits delta i stämman. Avseende beslut som är nulliteter anförs stundom att aktieägare enligt allmänna rättsregler om passivitet kan förlora sin rätt att föra talan mot besluten. Även om det framstår som tveksamt om det finns några allmänna rättsregler av den angivna innebörden, framstår det som lämpligt att aktieägare, som under mycket lång tid underlåtit att agera mot ett beslut som är en nullitet, förlorar sin rätt att angripa beslutet.

10.2. Begränsningar av bolagsstämmobeslutens materiella innehåll.

I kapitel tre diskuteras de begränsningar som finns vad gäller bolagsstämmobeslutens innehåll. Reglerna som avser att skydda andra än aktieägare innehåller ganska få komplikationer som berör bolagsstämmans kompetens. Vad gäller icke aktiebolagsrättsliga bestämmelser är ett stämmobeslut som går ut på att en kriminell handling skall företas alltid ogiltigt. Även i vissa andra extremfall - d v s beslut som står i strid med vad som i lagens förarbeten betecknas som

[2] Jfr dock 9 kap 15 § 1 st och 3 st 1 p ABL.

god sed - kan bolagsstämmobeslut bli ogiltiga p g a icke aktiebolagsrättsliga överväganden. Å andra sidan blir beslut som står i strid med vanlig dispositiv civilrättslig lagstiftning oangripbara. Även i övrigt framstår det som en lämplig lösning att inte ge regler utanför det aktiebolagsrättsliga systemet generell genomslagskraft på det bolagsrättsliga planet, utan hänvisa externa lagars genomslagskraft till verkställighetsstadiet i bolagen.

De av aktiebolagslagens bestämmelser som avser att skydda borgenärer och framtida aktieägare är i regel tvingande, och häremot stridande bolagsstämmobeslut är nulliteter. I vissa situationer kan dock även borgenärsskyddsreglerna sägas innefatta en valrätt. När det t ex gäller beslut om tvångslikvidation p g a kapitalförlust, 13 kap 2 § ABL, kan aktieägarna, med samtycke av styrelsens ledamöter, VD och revisorerna, underlåta att fatta beslut om likvidation och driva bolaget vidare, då under personligt ansvar för bolagets skulder.

Bolagsstämmobeslutens verkningar är interna. Bolagsstämman kan inte företräda bolaget i förhållande till tredje man, och ett bolagsstämmobeslut som sådant kan varken berättiga eller förpliktiga tredje man till någonting. Lagen innehåller ett stadgande som enligt sin ordalydelse innebär ett undantag från regeln att stämman inte kan företräda bolaget utåt, 15 kap 5 § 1 st 2 meningen ABL. Då emellertid varken lagen eller förarbetena innehåller någon antydan om hur den anförda bestämmelsen skulle kunna tillämpas, får antagas att bolagsstämman, liksom när det gäller andra regler, får lov att utse en företrädare som kan binda bolaget.

När det handlar om bestämmelser som avser att reglera förhållandet mellan aktieägarna är komplikationerna i samband med bolagsstämman fler. I 1944 års aktiebolagslag i dess ursprungliga lydelse var minoritetsskyddssystemet i stora delar uppbyggt genom regler som fordrade kvalificerad majoritet för beslut om vissa utpräglat "aktieägarfarliga" åtgärder. Regelsystemet var invecklat och förfarandet ofta tidsödande. De höga majoritetskraven medförde även att vissa beslut i praktiken inte kunde fattas i större bolag. Bestämmelserna om kvalificerad majoritet kompletterades av likhetsprincipen och en generalklausul med relativt begränsat tillämpningsområde. Genom lagstiftning 1973 och 1975 minskades antalet regler om kvalificerad majoritet betydligt. Avsikten var att minoritetsskyddet istället främst skulle garanteras genom ett utvidgat tillämpningsområde för generalklausulerna. Idag krävs kvalificerad majoritet endast för beslut om ändring av bolagsordningen och om att ansvarsfrihet skall meddelas styrelsens ledamöter och VD.

Med tanke på den med tiden allt mer ökande komplexiteten inom näringslivet får det bedömas vara en ändamålsenlig åtgärd att förenkla det system som fanns i 1944 års aktiebolagslag. Härvidlag skulle det antagligen kunna vara en lämplig lösning att istället koncentrera minoritetsskyddet till generalklausulerna. Generalklausulerna kan dock utgöra ett godtagbart substitut till regler om kvalificerad majoritet endast om dels förutsättningarna för stadgandenas tillämpning är någorlunda klara, dels det minoritetsskydd

som skapas av generalklausulerna har tillfredsställande effekter. Såvitt framgår av undersökningen kan svensk rätt idag anses uppvisa brister i båda de angivna hänseendena.

I lagens förarbeten och i doktrinen anges förutsättningarna för generalklausulernas tillämpning endast i mycket allmänna ordalag. Något annat är givetvis inte heller möjligt vid behandlingen av ett så vagt rekvisit som "otillbörligt". Stadgandenas precisering borde alltså istället ske genom rättspraxis. Samtidigt är naturligtvis aktieägare, i avsaknad av vägledande praxis, tveksamt inställda till att föra en kostnadskrävande talan grundad på en generalklausul. Såvitt är känt har endast en prejudikatinstans, arbetsdomstolen, i ett fall behandlat en av aktiebolagslagens generalklausuler i lydelse efter 1973.[3] Vidare innebär regler om kvalificerad majoritet endast, eller åtminstone i huvudsak, tekniska bedömningar, medan generalklausuler nödvändigtvis medför att man måste ta hänsyn till mer skönsmässiga aspekter. Den minoritetsaktieägare som önskar klandra ett bolagsstämmobeslut med stöd av 9 kap 16 § ABL har alltså i normalfallet en tyngre bevisbörda än den som för talan på grund av att ett visst beslut inte samlat den erforderliga majoriteten.

I och med att minoritetsskyddsreglerna koncentrerats till de utvidgade generalklausulerna har givetvis även undantagen från bestämmelserna måst utökas. I aktiebolagslagens förarbeten framförs t ex att generalklausulerna som utgångspunkt inte är tillämpliga på företagsekonomiskt motiverade beslut. Några liknande inskränkningar fanns inte i 1944 års aktiebolagslags regler om kvalificerad majoritet. 1973 och 1975 års lagstiftningsärenden måste i praktiken anses innebära en relativt kraftig minskning av regelsystemets minoritetsskyddande effekter. Som anförts strax ovan synes i och för sig en försämring av minoritetsskyddet ha varit motiverad. Den ensidiga koncentrationen på generalklausulerna framstår dock som väl långtgående, en åsikt som synes ha accepterats även av lagstiftaren i och med att lex Leo infördes. En mer ändamålsenlig lösning synes vara att anamma tankegångarna i aktiebolagsutredningens förslag, och skapa dels användbara regler om kvalificerad majoritet, dels kompletterande generalklausuler.

När en bolagsstämma fattar beslut är den bunden av bolagets bolagsordning. Ett beslut som strider mot bolagsordningen synes inte bli oangripbart, bara därför att det samlat den för bolagsordningsändring erforderliga majoriteten. Ett bolags verksamhetsföremål skall anges i bolagsordningen, 2 kap 4 § 3 p ABL. Ett beslut som ligger utanför de ramar som sålunda uppställs fordrar samtycke av alla aktieägare. Vid tolkningen av bolagsordningens stadgande om verksamhetsföremålet skall bolagsledningen och majoritetsaktieägarna ges en

[3] AD 1988 nr 20. Jfr dock NJA 1989 s 751, som behandlar det mot aktiebolagslagens generalklausul svarande stadgandet i lagen om ekonomiska föreningar (7 kap 16 §).

betydande handlingsmarginal.

I praxis har problem i anknytning till verksamhetsföremålet uppstått vid beslut om försäljning av ett bolags samtliga tillgångar. Idag synes rättsläget vara att ett beslut om total inkråmsförsäljning inte i sig står i strid med bolagsordningens stadgande om vilken verksamhet som skall bedrivas. Om emellertid bolagsordningen inte anger att bolaget skall ägna sig åt kapitalförvaltning, står ett beslut om total inkråmsförsäljning i strid med bolagsordningen om beslutet inte förenas med ett beslut om likvidation eller att verksamheten skall fortdrivas i annan ordning.

Såvida inte annat framgår av bolagsordningen är ett aktiebolags syfte att generera vinst åt aktieägarna. Principiellt sett innebär vinstsyftet att aktiebolaget skall sträva efter att uppnå största möjliga vinst. I praktiken måste dock vinstsyftet, liksom bolagsordningens stadgande om verksamhetsföremålet, tolkas så att det medger en betydande handlingsfrihet. Det är enbart beslut som uppenbart strider mot vinstsyftet som är möjliga att med framgång angripa med en klandertalan.

Inom aktiebolagsrätten gäller sedan gammalt den s k likhetsprincipen, 3 kap 1 § 1 st ABL, vilken här, i anslutning till lagtexten och Nial, ges definitionen att det med varje aktie skall följa samma rättigheter som med övriga aktier. Till definitionen måste vidare läggas förhållandet att aktiebolagslagen på vissa områden gör undantag från kravet på likabehandling, samt att undantag även kan införas i bolagsordningen. Utöver de i lagen angivna undantagen har Högsta domstolen funnit att en särbehandling kan vara berättigad i vissa situationer (NJA 1977 s 393 och 1989 s 751, båda avseende ekonomiska föreningar). I anslutning till den av HD i NJA 1977 s 393 begagnade terminologien anförs i avhandlingen att en särbehandling kan ske utan lagstöd om åtgärden kan motiveras av sakliga skäl.

Aktiebolagslagens generalklausul,[4] 9 kap 16 §, stadgar att bolagsstämman inte får fatta beslut som är ägnat att bereda någon en otillbörlig fördel till nackdel för bolaget eller aktieägare. Klausulen innehåller inget subjektivt rekvisit, och för dess tillämpning erfordras inte att en särbehandling rent faktiskt uppkommit. Generalklausulen är tillämplig på alla bolagsstämmobeslut, även de som fordrar kvalificerad majoritet. Den närmare innebörden av generalklausulen är som nämnts osäker. Att ekonomiska fördelar av viss omfattning kan angripas med stöd av klausulen synes klart. Härvidlag synes sannolikt att marginalerna är större om det är någon utomstående som får en fördel genom ett beslut, än om enbart vissa aktieägare gynnas. Även andra aspekter än de rent ekonomiska torde stundom kunna tas i beaktande.

Inom doktrinen har diskuterats dels huruvida både generalklausulen och

[4] Här behandlas endast generalklausulen avseende bolagsstämman. Motsvarande stadgande för styrelsens del finns i 8 kap 13 § ABL.

likhetsprincipen gäller som fristående regler, dels - i de fall den första frågan besvaras jakande - hur de två reglernas tillämpningsområde förhåller sig till varandra. Som nämnts innebar den ökade koncentrationen på generalklausulerna, på bekostnad av reglerna om kvalificerad majoritet, i och för sig en försämring av aktiebolagslagens minoritetsskydd. Däremot synes osannolikt att just 1973 års utvidgning av generalklausulens tillämpningsområde varit avsedd att försämra minoritetsaktieägarnas ställning. Eftersom likhetsprincipen dels uttrycks i lagtexten, dels i vissa delar innebär ett starkare minoritetsskydd än generalklausulen blir slutsatsen att såväl likhetsprincipen som generalklausulen utgör delar av gällande rätt. Den praktiskt viktigaste betydelsen av den angivna slutsatsen synes vara att det när likhetsprincipen är tillämplig är bolaget som skall visa att det föreligger sakliga skäl för en särbehandling, medan det vid en tillämpning av generalklausulen är den aktieägare som för talan som skall visa att det angripna beslutet kan leda till en otillbörlig fördel för någon.

I doktrinen har Nial anfört att likhetsprincipen skall tillämpas fullt ut inom hela sitt tillämpningsområde, medan generalklausulen endast skall begagnas när likhetsprincipen inte ger ett tillräckligt skydd. I denna avhandling ifrågasätts varför inte 9 kap 16 § ABL skall kunna tillämpas enligt sin ordalydelse, och anförs att den som önskar angripa ett bolagsstämmobeslut fritt bör kunna hänföra sig till likhetsprincipen och generalklausulen som han behagar.

Ett av de områden där lagen gör undantag från likhetsprincipen är vid riktade emissioner. På detta praktiskt viktiga område ligger alltså minoritetsskyddet i generalklausulen. Vid bedömningen av om en riktad emission med framgång kan angripas med stöd av generalklausulen, synes det finnas tre betydelsefulla inverkande faktorer. För det första tas hänsyn till de ekonomiska aspekterna. Om de nya aktierna emitteras till en så låg kurs att de gamla aktieägarna gör en förlust, ligger en tillämpning av generalklausulen nära till hands. För det andra beaktas hur de nya aktierna inverkar på styrkeförhållandena i bolaget. Om en riktad emission t ex förpassar en minoritetsaktieägargrupp under den i minoritetsskyddshänseende viktiga tioprocentsgränsen, fordras att majoriteten kan anföra starka skäl för att inte generalklausulen skall tillämpas. För det tredje synes hänsyn tas till de bakomliggande skälen till att emissionen riktas.

De komparativa studierna av reglerna om kompetensfördelningen mellan bolagsorganen uppvisar två dimentralt motsatta utgångspunkter. I den ena änden av skalan - representerat bl a av Sverige - betraktas bolagsstämman som bolagets högsta organ. Bolagsstämman har principiellt sett möjlighet att behandla varje fråga rörande bolaget, och de verkställande organen har i regel skyldighet att lyda stämmans direktiv. Den motsatta ytterlighetsinriktningen återfinns i Västtyskland. Den västtyska bolagsstämman betraktas principiellt sett inte som bolagens högsta organ, utan endast som en av de instanser som medverkar till att utse bolagsledning. Bolagsledningen sköter sedan bolaget

självt och på eget ansvar, och stämman kan bara besluta i de frågor som följer av lagen, och då det begärs av Vorstand. Regleringen i England och USA kan sägas inta en form av mellanställning. I och för sig anses väl att bolagsstämman i dessa länder i princip inte bör kunna lägga sig i frågor angående företagsdriften, men det är å andra sidan huvudregeln att det är stämman som väljer ledamöterna i bolagsledningen, varigenom aktieägarna indirekt ges ett avgörande inflytande över hur bolagens politik utformas.

Ingenting som framgår av den här företagna undersökningen tyder på att det finns några praktiska aspekter som kan föranleda slutsatsen att det ena systemet är att föredra framför det andra. I alla här undersökta länder förefaller ha skapats väl fungerande system. Vid första anblicken kan det västtyska systemet säkerligen förefalla tilltalande för en betraktare som önskar prioritera arbetstagarkollektivets inflytande över produktionsmedlen, medan de svenska reglerna primärt verkar inriktade på att säkerställa kapitalägarnas makt. Skillnaderna är dock huvudsakligen av skenbar natur. Enbart förhållandet att aktieägande i Sverige medför makt över bolagen, innebär inte i sig något ställningstagande i förhållandet mellan arbetstagare och kapitalägare. Aktiebolagslagens regelsystem är en teknisk lösning som anger förutsättningarna för hur makt skall utövas i aktiebolag. Vilken grupp som ska ha möjlighet att utnyttja lagens system, är en annan fråga.

Om man accepterar slutsatsen att det svenska systemet varken är bättre eller sämre än någon lösning som valts inom något annat rättsområde, finns häri ett skäl för att den principiella inställningen i svensk lagstiftning bör behållas. Såväl näringslivet i stort och de enskilda aktieägarna som fackföreningarna och arbetstagarna är idag någorlunda bekanta med regelsystemet. Att i denna situation ändra grunddragen i lagstiftningen, med därav följande besvär, kostnader och övergångsproblem, bör förutsätta att ändringen åstadkommer en förbättring och inte bara leder till ett likvärdigt system.

Trots den västtyska lagens speciella kompetensfördelningsregler har Bundesgerichtshof i ett fall funnit att Vorstand, även i situationer som inte följer av lagen, kan ha en skyldighet att underställa bolagsstämman vissa ärenden (BGHZ 83 s 122 (1982)). Det framstår som sannolikt att det även i Sverige finns en dylik oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens. Högsta domstolen har också i ett flera fall funnit att beslut om total inkråmsförsäljning är att jämställa med beslut om bolags upplösning, vilka måste fattas av bolagsstämma. På ett generellt plan kan den oskrivna exklusiva bolagsstämmokompetensen antas omfatta frågor vars faktiska effekter motsvarar de som följer av ärenden som måste behandlas av stämman.

Extra bolagsstämma kan som huvudregel fatta samma beslut som ordinarie stämma. Undantag synes föreligga avseende vissa av de ärenden som är obligatoriska på den ordinarie bolagsstämman. En extra bolagsstämmas möjligheter att fatta beslut om fondemission är till viss del begränsade, och

vinstutdelningsbeslutet synes vara förbehållet den ordinarie stämman.

10.3. Formalieregler avseende bolagsstämman och bolagsstämmobeslut.

Ett av de önskemål som framfördes vid 1975 års lagstiftning på aktiebolagsrättens område var att åstadkomma förenklingar i 1944 års aktiebolagslags många gånger invecklade regelsystem. Generella rättspolitiska aspekter på reglerna om kvalificerad majoritet som förutsättning för bolagsstämmobeslut har anförts ovan i avsnitt 10.2. Avseende de i denna undersökning ingående övriga reglerna angående förfarandet vid bolagsstämma, visar analysen att 1975 års aktiebolagslag, med något undantag, skapar ett såväl fungerande som effektivt system. På ett generellt plan kan dagens regler motiveras som delar i det system som skapar dels möjligheter till effektiv företagsdrift, dels förutsättningar för aktieägarkontroll.[5]

I kapitel fyra behandlas reglerna om kallelse till bolagsstämma. Eftersom aktiebolagslagen skall kunna tillämpas av alla bolag har det inte varit möjligt att i lagen ge närmare direktiv om hur en kallelse till stämma skall gå till. Det ankommer alltså på bolagen själva att i bolagsordningen, 2 kap 4 § 4 p ABL, införa ändamålsenliga och effektiva bestämmelser om metoden för kallelse. Det är primärt styrelsen som skall kalla till stämma, men om styrelsen inte fullgör sina skyldigheter kan kallelse ske genom länsstyrelsens försorg.

Om i aktiebolagslagen eller bolagsordningen uppställda regler om kallelse till bolagsstämma åsidosätts, blir fattade beslut antingen nulliteter eller behäftade med ett sådant fel att de kan upphävas efter en klandertalan. Undantag från effekterna av en felaktig kallelse görs dels om alla aktieägare samtycker till att stämman fattar beslut trots föreliggande brister, dels om det förelupna felet varit utan betydelse för beslutens utformning.

Förhållandet att väsentlighetskravet i samband med bristande kallelse endast hänför sig till effekterna av begångna fel, innebär att även det minsta misstag kan resultera i att fattade bolagsstämmobeslut blir möjliga att med framgång angripa med en klandertalan. Det kan ifrågasättas om inte minoritetsskyddet på denna punkt går väl långt, vilket i så fall sker på bekostnad av möjligheten att bedriva en effektiv verksamhet.

Vad gäller uppenbara skrivfel eller tryckfel i en kallelse torde i och för sig redan idag ofta kunna hävdas att dylika brister inte påverkar utformningen av bolagsstämmans beslut. I och med att ett fel är uppenbart måste det ha stått

[5] Här bör ånyo anmärkas att denna avhandling inte behandlar aktieägarnas möjligheter att utnyttja aktiebolagslagens sanktionssystem.

klart för aktieägarna hur kallelsens borde ha varit utformad, och därigenom kan aktieägarna anses ha erhållit de erforderliga upplysningarna. Gränsdragningsproblem kan givetvis uppkomma om en kallelse uppenbarligen är felaktig, men det inte går att sluta sig till den riktiga lydelsen.

Även avseende icke uppenbara fel synes emellertid effekterna av ett misstag stundom kunna vida överstiga vad som rimligtvis kan motiveras av minoritetsskyddsaspekter. Särskilt då en marginell brist i en kallelse - t ex en felplacerad punkt - kan betecknas som ett slarvfel, framstår det inte som en väl avvägd sanktion att bolagsstämmans beslut förklaras ogiltigt. Väsentlighetskravet avseende brister i kallelser borde istället anknytas till såväl effekterna av ett fel, som till hur allvarlig bristen i fråga är. Den härigenom uppkommande försvagningen av minoritetsskyddet torde få offras på effektivitetens altare.

I kapitel fem diskuteras vem som kan delta i respektive närvara vid en bolagsstämma. Rätten att delta tillkommer endast aktieägare. Som aktieägare anses den som dels är materiell ägare till aktier, dels är antecknad som aktieägare i aktieboken. Materiell aktieägare är den som tagit det med aktieägandet förenade ekonomiska risktagandet. I samband med aktieöverlåtelser kan därför vissa passiviseringseffekter uppkomma. I röstningshänseende passiviseras aktier också under ett pågående hembudsförfarande, 3 kap 3 § 5 st 1 meningen ABL. Den motivering som givits för att aktier skall passiviseras vid hembud synes inte hållbar. Utöver materiell äganderätt och anteckning i aktieboken, torde det av den som vill rösta på bolagsstämma krävas att han inte är bulvan för ett kontrollsubjekt enligt lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m m, som inte kunnat förvärva den aktuella aktieposten.

I avstämningsbolag följer rösträtten på bolagsstämma av den utskrift av aktieboken som VPC framställer avseende förhållandena tio dagar före stämman. Det synes härvidlag lämpligt att låta VPC:s utskrift vara avgörande för rösträtt på bolagsstämma, oberoende av aktieöverlåtelser som ägt rum under tiodagarsperioden före stämman.

I avsnitt 5.6. anfördes att det synes olämpligt att tvister om äganderätten till, eller rätten att företräda, aktier kan påverka giltigheten av bolagsstämmobeslut. Slutsatsen de lege ferenda var att en lämpligare lösning skulle kunna åstadkommas genom att man inför en regel om att rösträttens placering avgörs enbart efter aktiebokens lydelse, utan hänsyn till vem som innehar den materiella äganderätten.

Utöver det sålunda redan anförda skall här enbart tilläggas att dagens rättsläge ur en strukturell synvinkel innebär en minskning av möjligheterna att bedriva effektiv bolagsverksamhet. Som anförts ovan kan en effektivitetsbegränsning stundom vara motiverad av hänsyn till bolagens borgenärer eller minoritetsaktieägare. I den här behandlade situationen synes dock effekten ej kunna motiveras av dylika hänsyn. Ett bolags borgenärer har inget intresse av

vem som får rösta för en viss aktiepost, och minoritetsaktieägarna i gemen synes närmast kunna förlora på dagens regel. De enda som kan ha ett beaktansvärt intresse av att dagens rättsläge bibehålls är de verkliga materiella ägarna till omtvistade aktieposter, vilket självfallet kan vara såväl majoritetsaktieägare som minoritetsaktieägare. Den vanliga avvägningen mellan effektivitetsaspekter respektive minoritetsskyddshänsyn utfaller alltså till nackdel för dagens regel, och intresset hos de aktuella materiella aktieägarna förefaller ej vara så starkt att det motiverar de effekter som blir resultatet av dagens system.

Aktieägares rättigheter vid bolagsstämma kan utövas genom ombud, 9 kap 2 § 1 st 1 meningen ABL. En av aktieägarnas rättigheter vid bolagsstämma är att medföra ett biträde. Fullmaktsstrider ("proxy contests") är ett välkänt fenomen i USA, men än så länge sällan förekommande i Sverige, varför det idag inte torde finnas något bolagsintresse av att styrelseledamöterna i strid med aktieägarnas vilja håller sig kvar vid makten. Oavsett vem det är som befullmäktigas bör därför kostnaderna för fullmaktsinsamlingar inte tillåtas belasta bolaget.

Vid sidan av aktieägarna har styrelsens ledamöter, VD, suppleanterna för de styrelseledamöter som utsetts av arbetstagarna, revisorerna och givetvis bolagsstämmoordföranden rätt att närvara vid bolagsstämma även om de inte äger aktier. Det synes inte vara möjligt att ens tillfälligtvis utvisa de sålunda närvaroberättigade personerna. Övriga kan inte kräva att få vara närvarande vid en bolagsstämma. Stämman kan dock, genom vanligt majoritetsbeslut, tillåta att även andra - t ex representanter för pressen - ges tillträde till mötet.

I syfte att underlätta upprättandet av röstlängd kan i bolagsordningen föreskrivas att aktieägare, för att få delta i bolagsstämma, skall göra föranmälan viss tid före stämman, 9 kap 1 § 3 st 1 meningen ABL. Ett krav på föranmälan omfattar aktieägare, och antagligen ombud för aktieägare. Trots att biträden skall anmärkas i röstlängden, 9 kap 11 § 2 st 1 meningen ABL, synes ett krav på föranmälan inte omfatta biträden till aktieägare. Övriga som kan kräva att få vara närvarande vid en stämma torde inte behöva föranmäla sig. Såvida inte alla aktieägare infinner sig bör likhetsprincipen oftast föranleda att endast föranmälda aktieägare bereds tillträde till en stämma. Om icke föranmälda aktieägare tillåts närvara har de inte yttrande- eller rösträtt.

Kapitel sex behandlar vissa preliminärer vid ett bolagsstämmosammanträde. Om bolagsordningen inte utpekar den som skall öppna stämman, torde denna uppgift kunna utföras av den som styrelsen utser. Då stämman öppnats företas om möjligt ordförandeval. Eftersom det inte finns någon röstlängd måste ordföranden, om han skall kunna utses direkt efter att stämman öppnats, väljas enhälligt. Om stämmodeltagarna inte kan enas om vem som skall vara ordförande, får den som öppnat stämman upprätta ett förslag till röstlängd. När bolagsstämman godkänt röstlängden - eventuellt efter röstning på grundval av det upprättade förslaget - kan ordförande väljas.

Om alla aktieägare som är närvarande vid stämman samtycker behöver röstlängd inte upprättas. Den fastställda röstlängden ligger till grund för omröstningar på stämman. Röstlängden kan dock inte skapa några rättigheter. Stämmans beslut att fastställa röstlängden kan givetvis klandras. Av processekonomiska skäl synes det inte motiverat att förhindra att en klandertalan förs mot enbart beslutet att fastställa röstlängden. Om en aktieägare kommer för sent eller avviker i förtid får röstlängden ändras. Härvidlag måste givetvis likhetsprincipen iakttas. Det finns ingen skyldighet att ändra en röstlängd när den väl blivit fastställd. Om en stämma ajourneras till en senare dag än nästkommande vardag skall en ny röstlängd upprättas, 9 kap 11 § 1 st 3 meningen ABL. Även nytillkomna aktieägare har rätt att införas i den nya röstlängden.

De ärenden, vari den årliga ordinarie bolagsstämman skall eller bör fatta beslut, behandlas i kapitel sju. På ordinarie bolagsstämma skall årsredovisningen och revisionsberättelsen framläggas och beslut fattas om fastställelse av resultaträkningen och balansräkningen. Stämman kan givetvis besluta att ändra de framlagda handlingarna innan de fastställs, och det är också möjligt att fatta ett beslut om att inte fastställa resultat- och balansräkningen. Trots att lagen stadgar att stämman *skall* fatta beslut om fastställelse, 9 kap 5 § 2 st 1 p ABL, finns inga direkta möjligheter att framtvinga ett fastställelsebeslut. Vissa indirekta sanktioner kan dock verka nog så effektivt.

Efter att balansräkningen fastställts kan den ordinarie stämman besluta om vinstutdelning. Förtäckt vinstutdelning har prövats och underkänts av högsta domstolen i två äldre fall (NJA 1920 s 231 och 1922 s 122). Om alla aktieägare samtycker och åtgärden inte skadar bolagets borgenärer är det dock möjligt att företa vinstdispositioner - t ex i form av koncernbidrag - i annan ordning än den i lagen föreskrivna. När det gäller vinstutdelningens storlek har styrelsen vetorätt. Om aktieägarna och styrelsen inte kan komma överens, hänvisas aktieägarna till den synbarligen opraktiska lösningen att byta ut styrelsen och besluta om högre utdelning på nästa ordinarie stämma.

I syfte att förhindra utsvältning har minoritetsaktieägare givits möjlighet att påverka vinstutdelningen, 12 kap 3 § 2 st ABL. Till skillnad från vad som är fallet i de flesta här undersökta länder som har regler mot utsvältning, överlåter de svenska reglerna inte avgörandet av utdelningens storlek på någons skön. Istället har direkt i lagen angivits vad som är minsta skäliga utdelning. Då minoritetens rätt att begära utdelning ansetts underordnad såväl borgenärernas intressen som bolagens behov av konsolidering är utdelningsregelns reella effekt begränsad. Bestämmelsen torde istället framför allt ha en preventiv funktion.

De säregna svenska reglerna om decharge innebär att ordinarie bolagsstämma skall fatta beslut i frågan om ansvarsfrihet åt styrelsens ledamöter och VD, 9 kap 5 § 2 st 3 p ABL. Ett ansvarsfrihetsbeslut är individuellt och slutgiltigt. Förutom då talan grundas på att svaranden begått en brottslig

handling, är bolagsstämmans behandling av frågan om ansvarsfrihet en processförutsättning för en skadeståndstalan för bolagets räkning. Om ansvarsfrihet beviljas kan i princip inte längre väckas talan om skadestånd till bolaget, 15 kap 5 § 1 st ABL. Ansvarsfrihet kan vägras av ägare till tio procent av samtliga aktier i bolaget. Ägare till tio procent av bolagets aktier kan också föra en skadeståndstalan på bolagets vägnar, 15 kap 5 § 2 st ABL. Även om ansvarsfrihet beviljats kan en skadeståndstalan föras om den grundas på åtgärder, om vilka stämman inte hade riktiga och fullständiga uppgifter. Det förekommer att det vid en aktieöverlåtelse sluts avtal om att den avgående styrelsen skall beviljas ansvarsfrihet. Dylika avtal har obligationsrättslig verkan, men torde sakna betydelse i förhållande till bolaget.

Aktiebolagslagens jävsregler avseende styrelseledamöter, 8 kap 10 § ABL, medför att styrelsearvoden måste beslutas av bolagsstämman. Även revisorsarvoden måste i en eller annan form behandlas av stämman. Arvoden kan givetvis utgå i annan form än pengar. När det gäller frågan om vilket organ som kan fatta beslut om att bolaget skall teckna en ansvarsförsäkring för styrelsens ledamöter måste en avvägning av de inblandade intressena göras. Det vill härvidlag synas som om bolaget och styrelseledamöternas intressen till övervägande del sammanfaller, varför en tillämpning av jävsregeln i 8 kap 10 § ABL ej torde aktualiseras, och beslutet därmed kunna fattas av styrelsen.

Styrelsens ledamöter utses som huvudregel av bolagsstämman, 8 kap 1 § 2 st ABL. Bolagsordningen kan dock ange att ledamöterna skall utses av någon annan. För svensk rätts del synes inget hindra att samtliga styrelseledamöter utses utanför bolagsstämman. Rätten att utse styrelsens ledamöter får inte överlåtas på bolagets VD eller revisorer. Däremot synes det vara möjligt att göra styrelsen självförnyande.

I inget av de undersökta europeiska länderna har minoritetsaktieägarna något inflytande över vilka personer som utses till styrelseledamöter, utan den som kan rösta för majoriteten av rösterna vid bolagsstämman har möjlighet att utse samtliga ledamöter. Det är dock möjligt att åstadkomma en minoritetsrepresentation genom bestämmelser i bolagsordningen. Vid val fattar stämman, såvida inte annat följer av bolagsordningen, beslut med relativ majoritet, 9 kap 13 § ABL. Såvida inte annat framgår av bolagsordningen eller beslutas av stämman före omröstningen, avgörs val vid lika röstetal genom lottning. En styrelseledamot kan alltid avsättas av den som utsett honom.

Revisorer utses av bolagsstämman, 10 kap 1 § 1 st 1 meningen ABL. Om flera revisorer skall utses är det möjligt att genom bestämmelse i bolagsordningen överlåta valrätten på någon annan. Minst en revisor måste dock alltid väljas av stämman. Den som besitter majoriteten på stämman kan välja alla bolagets ordinarie revisorer. Minoriteten har dock rätt att genom länsstyrelsens försorg få en minoritetsrevisor utsedd. En möjlighet för minoriteten att få till stånd en granskning av vissa särskilda förhållanden, kanske främst i förfluten tid, öppnas genom möjligheten att få en särskild granskningsman utsedd. Den

som utsett en revisor har också rätt att avsätta honom, 10 kap 5 § 2 st 1 meningen ABL. En revisor som avsätts i förtid skall till länsstyrelsen avge en redogörelse för den granskning som utförts innan han avsattes, 10 kap 5 § 3 st ABL. Tanken är att en aktieägarmajoritet inte genom att avsätta en revisor skall kunna hemlighålla oegentligheter. Regelns effektivitet minskas av att en revisor som utsetts på obestämd tid inte anses kunna avsättas i förtid.

Aktieägarnas frågerätt på bolagsstämma diskuteras i kapitel åtta. Varje aktieägare har på bolagsstämma rätt att av styrelsen och VD begära upplysningar med anledning av årsredovisningen, bolagets ställning eller ett ärende på stämman. Såvitt framgår av lagtexten är frågerätten tidsmässigt obegränsad. Rimligtvis måste det dock vara möjligt att avbryta en frågande aktieägare som uppehållit talarstolen i några timmar. Minoritetsskyddsaspekterna medför emellertid att ett avbrott får ske så att det fastställs en viss längsta tid för den frågande aktieägarens fortsatta inlägg. Frågor, som endast kan besvaras med tillgång till uppgifter som inte finns tillgängliga på stämman, behöver ej besvaras. Informationen skall då istället ges efter stämman. Om styrelsen finner att det skulle kunna leda till skada för bolaget om en viss fråga besvarades, behöver inget svar ges. Upplysningarna skall istället, om aktieägaren begär det, lämnas till revisorerna, vilka skall uttala sig om informationen i fråga bort föranleda någon ändring i revisorernas information till stämman. Revisorerna skall givetvis inte lämna de efterfrågade upplysningarna, men de skall inte heller uttala sig om informationens skadlighet för bolaget. Lagtextens tekniska uppbyggnad passar mindre väl för situationen då en aktieägare efterfrågar för bolaget skadliga upplysningar som inte finns tillgängliga vid stämman. Särskilt revisorerna riskerar härvidlag att försättas i en besvärlig situation.

Huvudregeln är att aktieägarna inte har någon rätt att utanför bolagsstämma kräva att styrelsen lämnar information om bolaget. På flera ställen i avhandlingen betonas att en viktig förutsättning för att bolagsstämman effektivt skall kunna fylla sin roll som aktieägarforum, är att aktieägarna erhåller tillfredsställande information, i synnerhet om de ärenden som skall behandlas av bolagsstämma, och i allmänhet om bolaget och dess verksamhet. En annan essentiell ingrediens i det regelsystem som styr förhållandet mellan aktieägare utgörs av likhetsprincipen. Lagen borde alltså skapa ett system som garanterar dels ett tillräckligt utförligt informationsflöde, dels att alla aktieägare erhåller likvärdiga upplysningar. Det är dock klart att dagens aktiebolagslag inte uppnår här angiven standard.

Det kan t ex noteras att lagstiftningen mot insiderhandel till viss del utgår från förutsättningen att information differentieras mellan olika aktieägare.[6] Redan ett mer

[6] Jfr M. Löfmarck, Insiderbrott och svindleri (1988) s 31 ff och 38 ff.

betydande aktieinnehav kan i sig medföra att en person anses ha en insiderställning, 6 § 1 st 7 p lagen (1985:571) om värdepappersmarknaden, och förbudet mot insiderhandel gäller även köp av aktier, 7 § 2 st jfrt m 1 st och 8 § lagen (1985:571) om värdepappersmarknaden. Insiderlagstiftningen hindrar alltså vissa aktieägare från att utnyttja icke offentlig information till att göra förtjänster på andra aktieägares bekostnad.

Problemställningen behandlas ovan i avsnitt 8.1.3.3., där det inledningsvis antecknas att möjligheten för aktieägare att inneha styrelseposter idag oundvikligen leder till att en aktieägande styrelseledamot har bättre möjligheter än övriga aktieägare att få information om bolaget. Det anförs vidare att såväl aktieägarnas möjligheter att inneha styrelseposter, som styrelsens rätt att vägra lämna information till aktieägarna, vore förtjänta av en kritisk granskning, samt att en dylik analys inte ligger inom ramarna för förevarande verk.

Avseende förhållandet mellan aktieägare som inte är styrelseledamöter hävdas vidare i avsnitt 8.1.1.3. att två mindre ändringar av 9 kap 12 § ABL skulle kunna medföra ett klarläggande och en tydligare markering av att likhetsprincipen är tillämplig då information lämnas från ett aktiebolag till dess aktieägare.

Till det anförda kan läggas att informationsfrågorna synes utgöra ett område där minoritetsskyddet skulle kunna förbättras, eller i alla fall förtydligas, utan att någon hämsko läggs på företagsdriften. Om styrelsen skulle åläggas att informera bolagsstämman om lämnad underhandsinformation, och aktieägarnas frågerätt skulle utvidgas till att alltid omfatta upplysningar som någon aktieägare erhållit utanför stämman, skulle i större bolag möjligen den tidsåtgång som en bolagsstämma medför komma att ökas. Även om minoritetsaktieägarna fortfarande inte skulle kunna erhålla information vars offentliggörande styrelsen bedömer kunna vara till skada för bolaget, skulle minoritetsaktieägarna med det här framförda förslaget åtminstone garanteras att alltid kunna få tillgång till relevanta icke hemliga upplysningar, och att alltid få veta att information lämnats under hand. De ökade besvär som något förlängda bolagsstämmor skulle kunna innebära synes inte uppväga fördelarna för minoritetsaktieägarna.

Revisorernas primära upplysningsskyldighet mot aktieägarna fullgörs genom att en revisionsberättelse avges till bolagsstämman, 10 kap 10 § 1 st ABL. Vidare är revisorerna skyldiga att besvara av bolagsstämmomajoriteten framställda frågor, 10 kap 13 § 2 st ABL. Utanför stämman får revisorerna inte lämna upplysningar, om det kan skada bolaget, 10 kap 13 § 1 st ABL. Revisorerna får inte lämna upplysningar till bolagsstämma om det skulle kunna leda till allvarlig skada för bolaget. Revisorernas upplysningsplikt torde vidare vara inskränkt till förhållanden som rör deras uppdrag, och inte ens inom denna ram torde de kunna bryta sin tystnadsplikt mot en annan klient. Lagen innehåller ingen bestämmelse som medger att revisorerna vägrar att besvara en fråga med motiveringen att de inte har tillgång till erforderlig information.

Eftersom motsvarande förhållande uttryckligen lagreglerats för styrelsens del, vill det synas som om revisorerna har en markerad skyldighet att infinna sig till stämman väl förberedda.

I kapitel nio behandlas bolagsstämmas beslut. Det är fullt godtagbart att bolagsstämmobeslut fattas med acklamation, och omröstningar är också sällsynta på svenska bolagsstämmor. Varje aktieägare torde ha rätt att begära att votering företas, medan frågan om en omröstning skall vara öppen eller sluten i sista hand avgörs av stämman. Vid val kan det dock finnas anledning att ge varje enskild aktieägare rätt att begära att en omröstning skall vara sluten.

Vid varje bolagsstämma skall föras ett beslutsprotokoll, 9 kap 11 § 3 st ABL. Protokollet har bevisverkan avseende de beslut som fattas. Om alla aktieägare är överens är det möjligt att hålla bolagsstämma genom att helt enkelt underteckna ett bolagsstämmoprotokoll. Det synes härvidlag inte finnas något krav på att aktieägarna även skall vara överens om beslutsinnehållet. Eftersom ett bolagsstämmoprotokoll enbart är ett beslutsprotokoll, har aktieägarna ingen rätt att kräva att få skiljaktiga meningar förda till protokollet. Bolagsstämmoprotokoll skall hållas tillgängliga för aktieägarna hos bolaget. Lagen stadgar ingen skyldighet för bolaget att sända protokoll till aktieägarna, och inte heller att bolaget måste biträda aktieägarna med kopior e dyl. Ett särskilt problem är att skyldigheten att tillhandahålla bolagsstämmoprotokoll i princip är osanktionerad, vilket kan leda till svårigheter då en aktieägare vill klandra ett bolagsstämmobeslut. En lämpligare lösning synes kunna åstadkommas genom att räkna klanderfristen från det datum då protokollet först finns tillgängligt, istället för som idag från dagen för stämmans beslut.

Bolagsstämmobeslut fattas som huvudregel med absolut majoritet, 9 kap 13 § 1 st ABL. I princip kan omröstning därför inte ske om mer än två förslag åt gången. När det är ändamålsenligt synes det emellertid inte vara felaktigt att ordna en omröstning om mer än två förslag. Vid lika röstetal har bolagsstämmans ordförande utslagsröst. Det torde dock inte föreligga någon skyldighet för ordföranden att utnyttja sin utslagsröst, och om så ej sker kan stämman inte anses ha fattat något beslut. För beslut om ändring av bolagsordningen fordras kvalificerad majoritet, varvid kraven blir allt större ju mer ingripande ändringen är för aktieägarna. Reglerna om kvalificerad majoritet bygger på både antalet röster och antalet aktier. En ändring av bolagsordningen skall registreras, och får i princip inte verkställas före registreringen. I lex Leo finns speciella majoritetskrav för aktiemarknadsbolag som skall fatta beslut om vissa riktade emissioner. Lex Leo innehåller enbart formella förutsättningar för beslut, och innebär inget substitut för aktiebolagslagens materiella regler.

Ingen får rösta i fråga om talan mot honom eller om hans befrielse från förpliktelse mot bolaget, 9 kap 3 § 2 st ABL. Röstning får inte heller ske i motsvarande frågor i förhållande till tredje man, om aktieägaren har ett mot

bolagets intressen stridande väsentligt intresse. Styrelseledamot kan alltså inte rösta i frågan om han själv skall meddelas ansvarsfrihet. Däremot synes det inte finnas några hinder mot att styrelseledamot röstar angående decharge åt annan styrelseledamot. Jävsreglerna för bolagsstämman förhindrar enbart att aktieägare deltar i omröstning. Det finns inga hinder mot att aktieägare deltar i debatten om ett ärende vari han är jävig.

Aktieägaravtal har tidigare behandlats utförligt i doktrinen.[7] Här sker ingen upprepning av de tidigare företagna undersökningarna. Den traditionella inställningen, som fortfarande är förhärskande i Sverige, är att aktieägaravtal har obligationsrättslig verkan, men saknar effekt på det bolagsrättsliga planet. För dansk rätts del har Gomard sedan länge hävdat en annan uppfattning,[8] och i Västtyskland har Bundesgerichtshof i två nyare fall anfört att brott mot aktieägaravtal kan medföra att bolagsstämmans beslut med framgång kan angripas genom en klandertalan (BB 1983 s 996 och 1987 s 218).

Trots att ett bolagsstämmobeslut i regel kan verkställas omedelbart, är det möjligt för en stämma att ändra ett av en tidigare stämma fattat beslut. Som redan anförts kan dock inte tredje mans rätt påverkas av ett stämmobeslut. Vidtagna verkställighetsåtgärder binder alltså bolaget även om stämmans beslut sedermera ändras. Frågan om en bolagsstämma kan ändra ett av samma stämma fattat beslut innebär en mer känslig avvägning. Om ingen aktieägare lämnat stämman mellan de två besluten kan ändring ske inom ramen för vad som ryms i kallelsen. Om å andra sidan aktieägare lämnat stämman mellan besluten bör som huvudregel det gamla beslutet bli bestående. Om dock enbart ett litet antal aktieägare, representerande ett fåtal röster, har lämnat stämman - och majoritetsförhållandena härvidlag inte ändrats - torde det få accepteras att stämman ändrar ett av sina tidigare beslut.

[7] Se t ex Kansmark & Roos 1985; Roos 1969; Sandström 1976 kapitel V och VII och Werlauff & Nørgaard 1987 kapitel III och IV.

[8] Se t ex 1986 s 89 f.

11. Summary in English.

11.1. Introduction.

According to Chapter 9, section 1, of the Swedish Companies Act (1975:1385), the shareholders' right to make decisions in the company's affairs is exercised at general meetings of shareholders. The ensuing provisions in Chapter 9 of the Companies Act deal mainly with the formal prerequisites for the general meeting. Although, ever since 1895, the Swedish Company legislation has contained statutes regulating the general meeting of shareholders in limited companies, there is a great uncertainty about the exact implication of the rules.

The main purpose of the present study is to describe and analyze the rules that regulate the general meeting of shareholders in Swedish companies. Although the subject of the dissertation is Swedish law and Swedish companies, the study has been made in a comparative framework, both in order to understand the problems and to find alternative solutions and grounds for criticism. Besides the laws of the Nordic countries, except Iceland, the rules of the United Kingdom, some states of the United States of America and the Federal Republic of Germany are examined.

The present study deals mainly with two problems. The first part gives a general picture of the Swedish regulations applicable in the area (Chapters 1 and 2) and is followed by a discussion about the power of the general meeting (Chapter 3). Thereafter comes the essential part of the book, where the formal conditions regulating the relationship between shareholders in a company are analyzed, as far as they are connected with the shareholders meeting (Chapters 4 through 9). Formalities are treated roughly in the same order as they may occur before and at a general meeting. In principle, the study does not deal with the sanctions that are available when the rules are broken. Chapter 10 contains some general conclusions from the study, and discusses the Swedish regulation of today from a de lege ferenda point of view.

11.2. Chapter one. Introduction.

This dissertation begins with a presentation of the subject, the method and the purpose of the study. The corrective measures that are at the shareholders' disposal, and in particular the inefficiency of the sanctions, are

briefly dealt with. Some main differences between Swedish law and the laws of the foreign countries treated in the study are presented. The concluding section of this chapter describes the development of the Swedish rules concerning the general meeting.

In Sweden, there is only one kind of companies limited by shares. The special kind of small limited companies that are found in many other countries (private companies in the UK, GmbH in the FRG, andelsselskaber in Denmark, close corporations in the USA, etc) have no counterpart here. It must therefore be possible to use the Companies Act for every company, regardless of its size, and the main parts of the Act are written primarily to fit medium sized companies. However, the shareholders can waive their rights under the Act, and in smaller companies it is therefore possible to use a simplified procedure. Another principle of importance is that non-conformity with the formal rules affects the validity of the resolutions of a general meeting only if it has effected the content of the meeting's decisions.

The historical overview reveals one fact of particular interest. Up to 1895 there was no Swedish statute dealing with the general meeting. The founders of companies therefore had to create their own regulation in the companies' articles. When the Companies Act of 1895 was adopted it was considered inappropriate to make older articles unlawful. Therefore, many of the statutes dealing with the general meeting was made mandatory only if the articles did not provide otherwise. The same considerations as those of 1895 has prevailed during the development of the Swedish company law, and it is still possible to find statutes that can be traced to articles enacted in the middle of the 19th century.

11.3. Chapter two. The Companies Act 1975.

In this chapter, the concept of the general meeting is specified. In order to make it possible for the reader to see the study in its context, the chapter also summarizes the rules in chapter 9 of the Companies Act 1975. Generally speaking, no analysis is made in chapter 2.

Under Swedish law, the general meeting of shareholders is a compulsory organ within the company. Formally, general meetings must be held even in companies where all the shares are owned by a single shareholder. In practice, of course, general meetings in one-man-companies consist only of signing minutes, a practice which the Act does not prevent.

In Sweden, the general meeting is the supreme authority in a company. With a few exceptions, the general meeting has power to decide all matters concerning the company, and as a main rule the board of directors and the officers of the company have an obligation to obey and execute the resolutions of the general meeting. The position of the general meeting

according to the Swedish Act makes it an important question who has the power to dictate the will of the general meeting. As a starting-point, it is clear that only shareholders have the legal right to take part in the decisions of the general meeting. But in Sweden, as in other countries, it is recognized that it would be impossible to require unanimity among the shareholders to pass resolutions at a general meeting. In almost every matter that can be decided by the general meeting, a resolution can be passed by a majority of the votes. The Swedish law does not allow shares without voting rights, but there may be differences of up to 1 to 10 between the voting power of different classes of shares.

The Companies Act - as the acts of Denmark, Finland, Norway and FRG - does not include any general rule demanding a quorum for the transaction of business at a general meeting of shareholders. It is possible though, to prescribe a quorum in the articles of association. Even in the absence of statutory requirements for a quorum, it seems obvious that, to make a meeting a general meeting of shareholders, at least one shareholder must attend.

The conclusion of what has been said above is that, in reality, the power to dictate the resolutions of the general meeting most often rests in the hands of the shareholders that own shares representing the majority of votes at the meeting. In most cases, it is not required that a resolution gather support from a majority of all shareholders, nor that it must be appointed by the majority of the total number of votes that are carried by shares in the company.

The place where the general meetings of a company are to be held must be stated in the articles. According to the Companies Act of 1944, general meetings had to be held within the country. Although the Companies Act of 1975 does not contain any similar provision, it has been held that Swedish companies are still prevented from adopting articles that allows general meetings to be held abroad. A conclusion in this study is, however, that the removal of the statutory limitation should render it possible, today, to adopt articles which allow general meetings to be held in other countries.

11.4. Chapter three. Limitations of the power of the general meeting to pass resolutions.

In this chapter, limitations of the power of the general meeting are examined. As was mentioned earlier, the general meeting is the supreme authority within the company, but this does not mean that the general meeting can pass valid resolutions on any subject. In the first place it is clear that the general meeting cannot pass a valid resolution that aims at a

criminal act. It is harder to determine to what extent other laws then criminal law affect the possibilities of the general meeting to pass resolutions. In this chapter it is argued that other laws than criminal law should not affect the validity of resolutions. Legislation outside the field of company law should instead be recognized by the execution of the resolutions.

Under Swedish law, the general meeting is an internal organ. Resolutions passed by a general meeting have no effect on the rights or obligations of a third party. Therefore, relations to parties outside the company do not involve any limitation in the general meeting's capacity to pass resolutions.

The rules that regulate the protection of the creditors of a company are mandatory and cannot be set aside by the general meeting. If there is a payment of a dividend exceeding what is available according to the balance sheet, the receivers are as a main rule obliged to pay back what they have collected. If a company's equity is less than half of the registered share capital, the general meeting must decide that the company shall be wound up. Otherwise, the directors and the shareholders who have participated in the decision not to liquidate face a personal liability for the company's debts. In this situation, however, every shareholder and director has the possibility of making a petition to the court for the liquidation of the company. Another rule that regulates the relations between a company and its creditors concerns the annual report. The importance of the annual report is shown by the fact that at an ordinary general meeting, a resolution *shall* be passed in respect to adoption of the income statement and the balance sheet. There is no direct way of forcing the general meeting to pass this resolution, but if during a period of two years a company does not register adopted income statements and balance sheets, it can be wound up by decision of the court.

One of the most difficult areas in the field of company law is how to balance the protection of the minority of the shareholders against the company's need of efficiency in business. The Swedish Companies Act of 1975 to a large extent favours the aspects of efficiency at the expense of minority protection. There are requirements of a supermajority only for passing a resolution to alter the articles, and for granting the directors freedom from liability against the company. In addition, companies registered at the Stockholm Stock Exchange or at the special OTC-list, are sometimes subject to stricter rules of supermajority.

The scarcity of rules about supermajority is a conscious innovation in the 1975 Act. It is intended to be compensated by a general clause, which states that a general meeting of shareholders may not pass any resolution which is likely to give undue advantage to shareholders or any third party to the detriment of the company or other shareholders. In addition to the general clause, the Swedish law recognizes the principle of equal treatment of shareholders. The intention is that the removal of rules about supermajority

should lead to more efficient business, at the same time as the general clause should give the minority shareholders satisfactory protection. Probably, the change has made it easier to transact business in Sweden today, but this study concludes that the minority protection of today is quite weak. If the general clause shall be effective, it is necessary that the courts specify the meaning of the rule. However, during the 13 years that have passed since the Companies Act entered into force, there appears to be only one case dealing with the question (AD 1988 nr 20, cf NJA 1989 p 751).

The distribution of power between the general meeting of shareholders and the board of directors raises some theoretically interesting questions. As a main rule, the business and affairs of a company shall be managed by, or under the direction of, the board of directors. Only a few matters of special importance to the shareholders, such as alteration of the articles, are vested exclusively in the hands of the general meeting. On the other hand, the general meeting, with a few exceptions, such as appointing the executive director, has the power to make decisions in every matter concerning the company. The board, however, has the power to veto a resolution of the meeting for the payment of a dividend.

A special question is whether the general meeting has exclusive power in any questions besides those that are explicitly stated in the Act. Even though the Companies Act in FRG states that the general meeting has the power to make decisions in matters concerning the business and affairs of the company only when it is demanded by the Vorstand, the Bundesgerichtshof has found that in questions of vital importance to the shareholders, the Vorstand has an obligation to demand a decision of the general meeting (BGHZ 83 p 122). The conclusion of this dissertation is that the Swedish courts would probably take the same position as Bundesgerichtshof.

11.5. Chapter four. Notice of meetings.

In this chapter, the rules about notice of general meetings are examined. Since participating in general meetings is the only method, according to the Act, that is at the shareholders' disposal when they wish to exercise their power in their company, and since many of the rules protecting the minority presuppose the existence of a resolution by a general meeting, the rules regulating notices of meetings are of great importance. At the same time, the rules must be vague enough to fit every company, regardless of the number of shareholders.

As a main rule, it is the board of directors that has the right and the obligation to convene general meetings. If the board fails to fulfil its obligation, the County Administration, upon application by a director, the

managing director, an auditor or a shareholder, shall convene the meeting.

The form of the notice varies between different companies. The Act states that the manner of convening general meetings of shareholders must be specified in the articles of association. In practice, notices are communicated to the shareholders either by mail or by advertising in the newspapers. On some occasions, the Act demands a personal notice to every registered shareholder whose address is known to the company.

In addition to the time and the place of the meeting, the notice must state the items that are meant to be dealt with at the meeting. The articles can provide that a shareholder must register as a participant some time in advance of a meeting. If that is the case, the notice must inform the shareholders of the arrangements that must be made before the meeting. There are particular rules regarding notice of meetings that have been adjourned and of special meetings.

11.6. Chapter five. The right to participate in a general meeting of shareholders.

This chapter analyzes the problems connected with the right of participating in a general meeting. The main rule is that the shareholders, and only the shareholders, have a right to attend general meetings. The shareholders can exercise their voting rights by a free choice of proxy. Only shareholders and proxy holders have the right to influence the resolutions of general meetings by casting votes. A shareholder or a proxy holder attending a general meeting may be accompanied by an adviser.

To be a shareholder in the meaning of the Companies Act, one must, on the one hand, be registered as a shareholder, and on the other hand, be in possession of the substantive title of a shareholder. The substantive title of a shareholder generally belongs to the person who has taken the economic risk that is involved in owning shares. At the sale of shares, the seller loses his right to participate in general meetings when he enters into a binding contract, while the buyer is not treated as a shareholder until he is registered in the company's books. Swedish law does not recognize the so called Legitimationsübertragung. Votes cannot be cast for shares that are in the possession of a man of straw acting for a "real" shareholder. Such a person does not himself possess the substantive title of a shareholder, and the substantive owner is not registered as a shareholder. In this situation, therefore, the shares are pacified. However, in reality it is very rare that a person acting as a shareholder can be proven to be a man of straw.

The directors, the executive director, the auditors and those deputy members of the board that are appointed by the trade unions have the right, and sometimes the obligation, to attend general meetings. Persons belonging

to this group have a right to attend and to address the meeting, but they have no voting rights.

11.7. Chapter six. Preliminaries at a general meeting.

This chapter deals with the starting procedure of a general meeting. The meeting must be opened by someone. The chairman of the general meetings of a company may be appointed in the articles of association, and if that is the case, that person shall also open the meetings. If the articles are silent, it seems reasonable that the board of directors has the power to appoint the person who shall open a general meeting. In that case, the chairman is elected by the meeting. One problem is that the resolutions of a general meeting can only be passed by a majority of the votes that appear in the voting list, and in the beginning of a meeting there is no voting list. The chairman therefore must normally be elected unanimously. Otherwise, the person who has opened the meeting must make a voting list, whereafter the chairman can be elected.

As mentioned, there must be a voting list at a general meeting. The main rule is that the voting list shall be prepared by the chairman and approved by the meeting. Once the voting list has been approved, it governs the voting rights at the meeting until it is changed. Under Swedish law there is no obligation to make changes in the voting list just because shareholders arrive late or leave the meeting. On the other hand, nothing prevents a meeting from changing a voting list at any stage.

11.8. Chapter seven. Issues at general meetings.

In this chapter, the resolutions at the annual general meeting are examined. Chapter seven may be looked upon as the main part of that section of the dissertation which deals with the formal rules for the general meeting of shareholders.

The annual report and the audit report shall be presented at the annual general meeting. At the same meeting, a resolution must be passed concerning adoption of the income statement and the balance sheet. The meeting has the power to make changes in the documents that are to be adopted, and it is also possible to pass a resolution not to adopt the income statement or the balance sheet or both.

The purpose of running the business of a company, unless otherwise stated in the articles, is to make a profit for the shareholders. The power to declare

dividends rests in the annual general meeting, but the meeting cannot declare a dividend exceeding what has been accepted by the board of directors. Dividends can be declared only out of what is available according to the adopted balance sheet. In spite of the quite rigorous formal rules regulating the declaring and payment of dividends, it is possible for a company to pay dividends in other manners than according to the Act. Veiled dividends may be payed under two conditions. Primarily, dividends may not be payed to an extent that puts the rights of the company's creditors at risk. Secondly, the payment of veiled dividends presupposes the acceptance of all shareholders in the company.

It is sometimes quite easy for a majority of the shareholders to squeeze out the minority by not declaring any dividends. The Act therefore states that, when demanded by owners of at least ten per cent of the shares, a company must declare a dividend of at least half of the company's profit during the last fiscal year. In contrast to the rules in many other countries, the Swedish Companies Act does not empower the courts to decide the amount that, on the demand of minority shareholders, is to be paid as dividend. In Sweden, the Companies Act itself states what is a reasonable dividend. The rule that gives a minority of the shareholders a right to demand a dividend has several exceptions and is therefore not particularly efficient.

Under the Companies Act, the annual general meeting shall pass a resolution in respect to the directors' and the managing director's discharge from liability against the company. The Swedish rules are quite peculiar. With the exception of cases where the directors have committed a crime and where the general meeting did not possess information about the damaging action, a tort claim against a member of the board or the executive director on behalf of the company may be brought only if the general meeting has passed a resolution denying the accused person discharge. A minority of the shareholders can prevent the passing of a resolution granting discharge. A tort claim on behalf of the company can be brought by both the board of directors and a minority of the same size as can prevent discharge.

The remuneration to the members of the board must be decided by the general meeting. The general meeting can decide that the board of directors as a whole shall be payed a certain sum. The board itself then has the power to decide about the distribution between its members. An insurance that covers the liability of the directors against the company does not appear to be a remuneration of such a kind that must be passed by a resolution at a general meeting.

In all countries investigated in this dissertation, it is the general meeting of shareholders that has the power to elect those directors of the board that are

not appointed by the employees in the company. In the Nordic countries, the articles of association may state that directors shall be elected outside the general meeting. In Denmark, Norway and Finland though, more than half of the number of directors must be elected by the general meeting. The Swedish Act does not contain any corresponding statute. Thus it seems that the articles can empower someone else than the general meeting to elect all the directors. The managing director and the auditors, however, are excepted from this possibility. Under Swedish law, it seems possible that the articles may vest the power to elect directors in the board of directors, so that the board of directors can renew itself.

The Swedish Act does not contain any provision that gives a minority of the shareholders a right to be represented at the board. Anyone who possesses the majority of the votes at a general meeting can therefore appoint all the members of the board. It is possible, however, to enact articles that give the minority a right to cumulative voting or some other form of representation. The articles can also state that the board shall be elected by staggered voting.

A director of the board, who is elected by a general meeting, may always be removed by a general meeting. The directors can be removed without cause. The articles cannot revoke the power of the general meeting to remove directors, other than such appointed outside the meeting, but it is possible to impose a requirement of a supermajority for passing resolutions to remove directors.

The general meeting of shareholders shall appoint at least one auditor, and if the articles are silent, all auditors shall be appointed by the general meeting. A certain portion of the shareholders can vote for the appointment of a minority auditor. If such a proposal has gathered enough support, the County Administration, at the request of a shareholder, shall appoint an auditor, who shall participate in the audit together with the other auditors. A minority of the shareholders also has the possibility of making the County Administration appoint a person who shall specifically examine a certain matter.

11.9. Chapter eight. Information to shareholders at general meetings.

In chapter eight, the shareholders' right to demand information from the board of directors and the auditors is analyzed. The board has no obligation to give information to a shareholder outside the general meeting of shareholders, but every shareholder may at a general meeting demand information concerning the annual report, the company's economic situation

and any other subject that is an issue at the meeting. The obligation of the board to answer questions has two exceptions. If a question can be answered only with access to information that is not available at the meeting, the answer may be postponed. Within two weeks after the meeting, the demanded information shall then be held available to the shareholders and sent to the shareholder who asked the question. Furthermore, if the board finds that revealing some information would cause the company material prejudice, that information does not have to be given to the general meeting. Instead, if the shareholder so demands, the information shall be given to the auditors.

The auditors are under obligation to give information to the general meeting of shareholders. They are not obliged, however, to answer questions from minority shareholders, and no shareholder may demand information from the auditors outside the general meeting. The auditors may refuse to answer questions from the general meeting if the disclosure of the requested information would cause the company material prejudice, but there is no statute that gives the auditors a right to refuse to answer questions because of lack of necessary information. The Act, therefore, appears to impose an obligation on the auditors to arrive at the general meeting well prepared.

11.10. Chapter nine. Resolutions at general meetings.

In this chapter, the passing of resolutions at general meetings of shareholders is examined. The procedure of a formal poll is rarely seen at a general meeting of shareholders in Sweden. Normally a proposal from the board or the majority shareholder is passed by acclamation. Since every shareholder has the right to demand a poll, the manner in which the general meeting makes its decisions appears to be of less importance, as long as the shareholders are well informed of the proposals and their significance.

The chairman of a general meeting must make sure that minutes of the meeting are kept. Minutes have no constitutive effect, but they create a presumption about the content of the resolutions passed. The Companies Act only calls for the minutes to reflect the resolutions that have been passed. It appears that discussions at the meeting and dissenting opinions do not have to be reflected in the minutes. The company must keep the minutes available to the shareholders.

As a main rule, a general meeting can pass a resolution by more than half of the votes cast. In a matter of election, though, a resolution is passed when it is supported by the highest number of votes, and a resolution to alter the articles needs a supermajority. By a provision in the articles, it is possible to diverge from the Act's voting rules. The supermajority provided

in some cases may, however, not be reduced. In case of paria vota, the chairman has the casting vote, even if he is not a shareholder. In elections, though, a paria vota situation is solved by drawing of lots.

A shareholder may not vote in a question of legal action against himself or his release from obligations towards the company. The same rule applies when a resolution is passed concerning a legal action against others or their release from liability if, in respect of the resolution, the shareholder has a material interest which may be contrary to that of the company. A shareholder in these cases is disqualified only when it comes to voting. He is allowed to participate in the discussion, and thereby defend himself and clarify his view. A member of the board, who is also a shareholder, appears not to be disqualified when a resolution concerning the release of liability for another member of the board is passed.

Shareholders' voting agreements and other shareholder agreements under Swedish law have been relatively well examined in earlier works. Therefore, this dissertation only treats some recent foreign developments. In Sweden, Finland and Norway it seems clear that shareholders' agreements are binding upon the parties but have no effect on the company. In the UK and the USA on the other hand, the main rule seems to be the opposite to that in these Nordic countries. In Denmark also, the prevalent opinion appears to be that shareholders' agreements can in some circumstances influence the validity of resolutions passed at a general meeting of shareholders. In FRG, the traditional opinion was the same as in Sweden, Finland and Norway. The Bundesgerichtshof, however, has recently stated that a shareholders' agreement can have effect on the company, when all shareholders are parties to it (BB 1983 p 996 and 1987 p 218).

According to the predominant opinion in Sweden, a shareholder cannot, either by himself or by proxy, cast different votes for separate shares. The prevalent opinion could be questioned. There seems to be no good reasons to prevent a shareholder from casting his votes in different ways. A shareholder who has some of his shares bound by a voting agreement may have an interest in splitting his votes.

There is nothing that prevents a general meeting of shareholders from passing a resolution contrary to a resolution passed at an earlier meeting. As mentioned earlier, a resolution passed at a general meeting cannot affect the rights of a third party. A decision of a general meeting, therefore, cannot diminish the effects of the execution of an earlier decision. It appears probable that a general meeting can change an earlier decision of the same meeting, as long as the essential part of the shareholders remains at the meeting.

11.11. Chapter ten. Conclusions.

Chapter ten contains general conclusions of the investigation. A basic conclusion is that the Swedish regulation of general meetings of shareholders is well thought out and creates a system that allows both efficient business transactions and a possibility of shareholder control. Here, it should be emphasized that the shareholders' possibilities to use the available sanctions are not dealt with in this dissertation.

The rules governing the limitation of the power of the general meeting, are not generally shown to be less efficient than those of any other legal system examined here. However, the protection of the minority shareholders could be improved by the enactment of more rules demanding supermajority. It seems possible to enact a number of new supermajority rules without unduly diminishing the efficiency of the business.

The statutes regulating notice of meetings can in some occasions lead to Draconian effects. There ought to be a rule that minor mistakes should not impair the validity of resolutions passed at general meetings. The rules about the right to participate in general meetings appear to be well adapted to their purpose. Improvements could be reached by banishing disputes about the substantive title of a shareholder to the area outside the company. In connection with the rules giving shareholders a right to demand information from the management of the company, the principle of equal treatment could easily be more strongly outlined by the shareholders being given an explicit right to share information that has been obtained by other shareholders outside the general meeting.

As for the rest of the questions examined in this dissertation, the system appears to work in an acceptable way, and the criticism that has been put forward only concerns details.

Källor och litteratur.

I. Kommittébetänkanden, propositioner, m m.

Aktiebolagskommitténs betänkande den 5 februari 1908 med förslag till lag om aktiebolag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar - se Förslag till lag om aktiebolag

Beslut i Första Kammaren Nr 109 den 25 februari 1914
Beslut i Andra Kammaren Nr 138 den 25 februari 1914
Betænkning nr 362/1964 om revision af aktieselskabslovgivningen. Afgivet af den af handelsministeriet den 6 september 1957 nedsatte kommission (Danmark) *cit Betænkning nr 362/1964*
Betænkning nr 540/1969 om en fællesnordisk aktieselskabslovgivning. Afgivet af det af handelsministeriet den 6 november 1964 nedsatte udvalg (Danmark) *cit Betænkning nr 540/1969*

Dir 1984:7. Röstvärdet för aktier
Ds A 1986:1. Styrelserepresentation för de anställda
Ds E 1980:6. Ny lag om försäkringsrörelse
Ds Fi 1986:21. Riktade emissioner av aktier, m m. Rapport av kommissionen för undersökning av vissa aktieemissioner, m m (Fi 1986:A)

FiU 1983/84:20. Löntagarfonder
Förslag till en ny lag om aktiebolag (1969:A 20). Aktiebolagskommitténs betänkande jämte nordiska parallellförslag (Finland)
Förslag till lagar om enkla bolag och handelsbolag, om aktiebolag samt om föreningar för ekonomisk verksamhet m m, afgifna af den dertill i nåder utsedda komité (1890)
Förslag till lag om aktiebolag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar, afgifna af därtill utsedde kommitterade, 1908

Instilling om lov om aksjeselskaper. Avgitt i mars 1970 av lagmann Hans Fredrik Marthinussen på grunnlag av oppdrag gitt ved kongelige resolusjoner 26 januar 1962 og 22 februar 1963 (Norge) *cit Instilling 1970*

LU 1914 A Nr 9. Motion om skrivelse till Kungl Maj:t angående viss ändring i lagen om aktiebolag

LU 1973:19. Förslag till lag om konvertibla skuldebrev, m m
LU 1975/76:4. Förslag till aktiebolagslag
LU 1981/82:38. Revisors kompetens, m m
LU 1984/85:13. Effektivare företagsrevision
LU 1984/85:25. Vissa bulvanförhållanden
LU 1986/87:27. Riktade emissioner m m

Motion i Andra Kammaren 1914 A Nr 83. Av herr Röing, om skrivelse till Kungl Maj:t angående vissa ändringar i lagen om aktiebolag

NJA II 1910 nr 14. Ny lagstiftning om aktiebolag, m m
NU 1986/87:36. Om ny banklagstiftning

Ot prp nr 19 (1974-75). Om lov om aksjeselskaper (Norge)

Prop 1895 N:o 6. Förslag till lag om handelsbolag och enkla bolag, lag om aktiebolag, lag om vissa föreningar för ekonomisk verksamhet, lag om aktiebolag, som drifva försäkringsrörelse, lag angående ändring i vissa delar af strafflagen, lag om ändring i vissa delar af förordningen angående handelsböcker och handelsräkningar den 4 maj 1855, lag angående ändring i 10 § af förordningen om tioårig preskription och om årsstämning den 4 mars 1862, lag om registrering af bankaktiebolag samt lag om ändring i vissa delar af lagen angående handelsregister, firma och prokura den 13 juli 1887
Prop 1910 N:o 54. Förslag till lag om aktiebolag och till lag om vissa ändringar i lagen om handelsbolag och enkla bolag den 28 juni 1895
Prop 1924 Nr 40. Förslag till lag om ändrad lydelse av 50, 54, 80, 91, 93, 124, 132 och 133 §§ i lagen den 12 augusti 1910 (nr 88) om aktiebolag
Prop 1944 Nr 5. Förslag till lag om aktiebolag, m m
Prop 1973:93. Förslag till lag om konvertibla skuldebrev, m m
Prop 1973:129. Förslag till lag om anställningsskydd, m m
Prop 1973:168. Förslag till lag om ändring i lagen (1973:303) om ändring i lagen (1944:705) om aktiebolag, m m
Prop 1975:103. Aktiebolagslag, m m
Prop 1975/76:33. Förslag till lag om förvärv av hyresfastighet, m m
Prop 1975/76:105. Bilaga 1. Arbetsrättsreform: Lag om medbestämmande i arbetslivet
Prop 1976/77:18. Ändring i bokföringslagen (1976:125) och aktiebolagslagen (1975:1385), m m
Prop 1979/80:143. Förslag till lag om handelsbolag och enkla bolag
Prop 1981/82:135. Förslag till lagstiftning om utländska förvärv av svenska företag, m m
Prop 1981/82:171. Revisors kompetens, m m
Prop 1981/82:180. Förslag till försäkringsrörelselag, m m

Prop 1984/85:30. Effektivare företagsrevision
Prop 1984/85:111. Förslag till lag om vissa bulvanförhållanden, m m
Prop 1986/87:7. Ekonomiska föreningar
Prop 1986/87:12. Ny banklagstiftning. Band 1. Bankrörelselag; Band 2. Bankaktiebolagslag
Prop 1986/87:76. Riktade emissioner, m m
Prop 1987/88:10. Styrelserepresentation för de privatanställda
Prop 1988/89:152. Kontobaserat aktiesystem

Riksdagsberättelsen 1961 I Ju:39. Direktiv till aktiebolagsutredningen
Riksdagsberättelsen 1963 I Ju:31. Tilläggsdirektiv till aktiebolagsutredningen

SIND 1975:4. Styrelserepresentation för anställda. Erfarenheter från försöksperioden.
SIND 1980:5. Ägandet i det privata näringslivet.
SOU 1941:9. Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag, m m
SOU 1942:47. Lagrådets utlåtande över lagberedningens förslag till lag om aktiebolag, m m
SOU 1958:27. Förslag till förenklingar i vissa delar av aktiebolagslagen
SOU 1970:41. Företag och samhälle. Del I
SOU 1971:15. Förslag till aktiebolagslag, m m. Betänkande av aktiebolagsutredningen
SOU 1974:99. Enhetlig kommunallag
SOU 1975:54. Fåmansbolag
SOU 1978:66. Andelsbolagslag
SOU 1978:73. Kontroll av utländsk företagsetablering i Sverige, m m
SOU 1981:72. Att avveckla en kortsiktig stödpolitik
SOU 1983:36. Effektivare företagsrevision
SOU 1983:46. Bulvanlag
SOU 1984:9. Kooperativa föreningar
SOU 1984:27. Bankaktiebolagslag
SOU 1986:23. Aktiers röstvärde
SOU 1988:38. Ägande och inflytande i svenskt näringsliv. Bilaga 1. R. Skog, Ömsesidigt aktieägande och aktiebolagslagens regler om förvärv och innehav av egna aktier
SOU 1989:72. Värdepappersmarknaden i framtiden
SOU 1990:1. Företagsförvärv i svenskt näringsliv. Bilaga 2. A. Fällman, Motåtgärder vid företagsförvärv
Statsrådsprotokollet den 12 februari 1960 - se Riksdagsberättelsen 1961 I Ju:39
Statsrådsprotokollet den 2 november 1962 - se Riksdagsberättelsen 1963 I Ju:31

II. Övrig citerad litteratur.

Om inte annat anges nedan har verken citerats enligt följande. Uppsatser och artiklar citeras med författarnamn och samlingsverkets namn och årtal. Första gången en bok åberopas citeras författare, titel, upplaga, förlagsort (avseende utländska verk) och årtal. Därefter åberopas böcker genom författarnamn och årtal.

De orter som anges är förlagsorter. För de verk där förlagsort saknas anges istället tryckort och förlag.

22 U Chi L Rev (1954-55) s 751 ff. Cumulative Voting - Removal, Reduction and Classification of Corporate Boards (Comment)

41 Va L Rev (1955) s 809 ff. Corporations - Statute Authorizing Classification of Directors Held Unconstitutional Where State Constitution Guaranteed Right of Cumulative Voting (Recent Decisions)

57 Va L Rev (1971) s 129 ff. Corporate Meeting Procedure: A Rationale

60 Harv L Rev (1946-47) s 651 f. Corporations - Rights of Stockholders - Specific Performance Granted of Contract between Two Stockholders to Vote Together and, if in Disagreement, as Arbitrator Should Direct

103 U Pa L Rev (1954-55) s 822 ff. Corporations - Statute Permitting Classification of Directors Violates Cumulative Voting Provision of Illinois Constitution (Recent Cases)

Adlercreutz, A., Arbetstagarbegreppet. Om arbetstagarförhållandet och därtill hörande gränsdragningsfrågor i svensk civil- och socialrätt (Stockholm 1964)

- Avtalsrätt I (9 uppl Lund 1989)

Agell, A., Äganderätten till fastighet för makar och samboende. En studie av kommissionsköp (Stockholm 1985)

Aktiemarknadsnämnden - se Rättsfall m m

Aktiengesetz. Kommentar, Geßler, E., Hefermehl, W., Eckardt, U. & Kroppf, B. och från och med band 9 1984 även Bungeroth, E., Fuhrmann, H., Hüffer, U., & Semler, J. (München 1973-86) *cit [författarens namn] i Aktiengesetz Kommentar*

American Jurisprudence, vol 18-19 (2nd ed 1985-86) *cit Am Jur 2d*

Andenæs, M. H., Aksjeselskapsrett (Oslo 1981)

Andersen, C., Præferanceaktionærenes retsstilling (TfR 1926 s 32 ff)

Andersen, P. K., Aktie- og anpartsselskabsret (2 udg København 1986)

Andersson, Erik, Att sitta ordförande. Sammanträdesteknik och föreningskunskap (7 uppl Stockholm 1973)

Aspenberg, U., Börskurser och tvångsinlösen (Balans 10/89 s 45 f)

- Likabehandling vid tvångsinlösen (Balans 12/88 s 43 ff)

- Vad värderas vid tvångsinlösen: ABL är inget hinder (Balans 5/90 s 53 f)
Augdahl, P., Aksjeselskapet efter norsk rett (3 utg Oslo utan tryckår) *cit Augdahl Aksjeselskapet*
Aurén, A., Utländsk företagsetablering i Sverige (Stockholm 1985)

Balotti, R. F. & Finkelstein, J. A., The Delaware Law of Corporations and Business Organizations. Text, Forms, Law. Volume 1 (New York och Washington, supplement 1986)
Balser, H., Meyer, W. & Piorreck, K. F., Die GmbH. Ein Handbuch für die wirtschaftliche, notarielle und gerichtliche Praxis mit Erläuterungen, Beispielen, Formularen (8 Aufl Freiburg im Breisgau 1987)
Baumbach, A., Hueck, A. & Hueck, G., Aktiengesetz (13 Aufl München 1968) *cit Baumbach & Hueck 1968*
Baumbach & Hueck 1985 - se GmbH-Gesetz
Baums, T., Der Geschäftsleitervertrag. Begründung, Inhalt und Beendigung der Rechtsstellung der Vorstandsmitgleider und Geschäftsführer in den Kapitalgesellschaften und Genossenschaften (Köln 1987)
- Eintragung und Löschung von Gesellschafterbeschlüssen (Heidelberg 1981)
Bergendal, R., Aktiebolagets författning och dess yttre rättsförhållanden enligt svensk rätt (Lund 1922)
Bergqvist, O. & Lunning, L., Medbestämmandelagen. Lagtext med kommentarer (Stockholm 1986)
Berning, J., Konvertible gældsbreve (UfR 1975 B s 245 ff)
Beskattning av inkomst och förmögenhet, Lodin, S.-O., Lindencrona, G., Meltz, P. & Silfverberg, C. (5 uppl Lund 1989)
Beusch, K., Die Aktiengesellschaft - eine Kommanditgesellschaft in der Gestalt einer juristischen Person? Betrachtungen zum sogenannten Holzmüller-Urteil des Bundesgerichtshofs (Festschrift für Winfried Werner zum 65 Geburtstag am 17 Oktober 1984. Handelsrecht und Wirtschaftsrecht in der Bankpraxis, Berlin och New York 1984, s 1 ff)
Beyer, C., Skall koncerninnehav räknas samman vid tillämpning av aktiebolagslagen 9:3? (Advokaten 1989 s 22 ff)
BGB-kommentar - se Palandt Bürgerliches Gesetzbuch
Birke, G., Bolagsordning i aktiebolag. 1975 års aktiebolagslag (6 uppl Stockholm 1988)
- I vissa fall erfordras ej Konungens medgivande för ändring av förbehåll i bolagsordning om förbud i vissa fall mot förvärv av aktie (TSA 1957 s 16 ff)
- Kan utdelning å aktier beslutas å annan än ordinarie bolagsstämma eller fortsatt stämma? (SvJT 1956 s 652 ff)
- Några spörsmål i fråga om jäv för aktieägare eller ombud för aktieägare på bolagsstämma (TSA 1969 s 11 ff)
- Tolkningen och tillämpningen av 2 § 3 st i 1916 års inskränkningslag (TSA 1957 s 317 ff)

Blok, P., Ejerlejligheder (2 udg København 1982)
Boe, J., Bestyrelsesmedlemmers og direktørers ansvar (UfR 1984 B s 385 ff)
Boehmer, H. von, Die uneinheitliche Stimmrechtsausübung bei Handelsgesellschaften (NJW 1949 s 564 ff)
Boesebeck, E., "Satzungsdurchbrechung" im Recht der AG und GmbH (NJW s 2265 ff)
Bomgren, G., Fondskatteförordningen och aktiebolagslagen (SvJT 1955 s 62 ff)
Borum, O. A., Aktieselskaber. Ansvaret (Juristen 1963 s 249 ff)
- Aktionærers stemmeretsaftaler (UfR 1971 B s 213 ff)
- Anmälan av L. E. Taxell, Ansvar och ansvarsfördelning i aktiebolag (Juristen 1965 s 121 ff)
- Hvem tilkommer stemmeretten på en aktie? (Juristen 1962 s 255 ff)
- Stemmerets-aftaler (og -overdragelse.) Kursen ved udløsning (UfR 1966 B s 97 ff)
Brandes, H., Die Rechtsprechung des Bundesgerichtshofs auf dem Gebiet des Aktienrechts (WM 1984 s 289 ff)
Bratt, P. & Tiberg, H., Domare och lagmotiv (SvJT 1989 s 407 ff)
- Rättsfall om domare och lagmotiv (SvJT 1989 s 707 ff)
Brottsbalken jämte förklaringar. Band I. Brotten mot person och förmögenhetsbrotten m m, Beckman, N., Holmberg, C., Hult, B. Löfmarck, M. & Strahl, I. (5 uppl Stockholm 1987)
Bråthen, T., Bedriftsforsamlingen i aksjeselskaper (Oslo 1982)
- Nye norske regler om ansattes medbestemmelsesrett (TfR 1988 s 727 ff)
Burnham, J., The Managerial Revolution. What is happening in the world? (New York 1941)
Bökmark, J. & Svensson, B., Aktiebolagslagen. Lagkommentar (10 uppl Göteborg 1989)
Börsregler - se Hägglöf & Ponsbach
Börsrätt - se Moberg & Samuelsson

Caplin, M. L., Shareholder Nominations of Directors: A Program for Fair Corporate Suffrage (39 Va L Rev (1953) s 141 ff)
Cary, W. L. & Eisenberg, M. A., Cases and Materials on Corporations (5th ed Mineola, N Y 1980)
- Cases and Materials on Corporations (6th ed Westbury N Y 1988)
Cavallin, B., Ordförandeskap å bolagsstämma (SvJT 1923 s 388 ff)
Cederberg, L., Anmälan av Håkan Nial, Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut. Några paralleller mellan svensk och finsk aktiebolagsrätt (TfR 1935 s 435 ff)
- "Generalklausulen" i finsk aktiebolagsrätt (TfR 1937 s 423 ff)
- Minoritetsskydd i aktiebolag (NJM 1931 s 60 ff)
Cervin, U., Om passivitet inom civilrätten (Stockholm 1960)
Chayes, A., Madame Wagner and the close corporation (73 Harv L Rev

(1959-60) s 1532 ff)
Christians, F. W., Der Aktionär und sein Stimmrecht (AG 1990 s 47 ff)
Claesson, K., Effektiviteten på Stockholms fondbörs (Stockholm 1987)
Claussen, C. P. - se Kölner Kommentar zum Aktiengesetz

Dahlgren, B. & Moberg, K., Rösten på stämman. Aktieägare på bolagsstämma (Stockholm 1987)
Dahlman, R., 1848 års lag om aktiebolag. Källor och tillkomst (Rättshistoriska studier IV, Stockholm 1974, s 337 ff)
Danielsson, E., Fondskatteförordningen och aktiebolagslagen (SvJT 1955 s 273 ff)
David, C. L., I hvilket Omfang kan den til en Aktie hørende Stemmeret udøves af andre end af Aktieejeren? (UfR 1947 B s 205 ff)
Dempewolf, G., Die Rückwirkung von Satzungsänderungen aktienrechtlicher Gesellschaften (NJW 1958 s 1212)
Deuss, P., Das Auskunftsrecht des Aktionärs in der Hauptversammlung der Aktiengesellschaft nach § 112 AktG und als problem der Aktienrechtsreform (München och Berlin 1962)
Dine, J., The Draft Fifth EEC Directive on Company Law (10 CL (1989) s 10 ff)
Dotevall, R., Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör. En aktiebolagsrättslig studie i komparativ belysning (Stockholm 1989)
Dyrbye, E., Kortfattet fremstilling af Dansk Selskabsret (3 udg København 1983)

Ebenroth, C.-T., Die Erweiterung des Auskunftsgegenstandes im recht der verbundenen Unternehmen (AG 1970 s 104 ff)
Eckardt, U., Satzungsänderungen aufgrund des neuen Aktiengesetzes (NJW 1967 s 369 ff)
- se Aktiengesetz. Kommentar
Edenhofer, W. - se Palandt Bürgerliches Gesetzbuch
Eisenberg, M. A., Access to the Corporate Proxy Machinery (83 Harv L Rev (1969-70) s 1489 ff)
Eklund, R., Anställningsförhållandet vid företagsöverlåtelser (Stockholm 1983)
Engell, O., Investorbeskyttelse ved emissioner, take-over bids og handel med aktier (NJM 1987 s 195 ff)
Ericsson, Martin, Konvertibla vinstandelsbevis och den aktiebolagsrättsliga gränsdragningen mellan låneförhållande och delägarskap (Stockholm 1988)
Eyben, W. E. von, Statslige og kommunale aktieselskaber (Festskrift til professor, dr juris O. A. Borum, København 1964, s 131 ff)

Farrar, J. H., Company Law (London 1985)
Fermenta, fakta och erfarenheter. En rapport till Stockholms fondbörs. Utredningsmän: Hanner P. V. A., Rodhe, K. och Walberg, S. (Stockholm 1988) *cit Fermentautredningen*
Finna rätt - Juristens källmaterial och arbetsmetoder, Bernitz, U., Heuman, L., Löfmarck, M., Ragnemalm, H., Roos, C. M., Seipel, P och Victorin, A. (2 uppl Stockholm 1988)
Fischer, R., Lutter, M. & Hommelhoff, P., GmbH-Gesetz. Kommentar (12 Aufl Köln 1987)
Flodhammar, G., Aktieöverlåtelser och aktieägarens rättigheter (SvJT 1986 s 29 ff)
- Associationsrätt - en introduktion (Stockholm 1984)
- Företagsvärdering vid tvångsinlösen (Stockholm 1980)
- Tvångsinlösen av aktier (SvJT 1971 s 102 ff)
Forssell, H., Tredjemansskyddets gränser. En studie av principen "köp bryter lega" och indelningen i sakrätter och obligatoriska rättigheter (Stockholm 1976)
FT - se Rättsfall m m
Fussan, H. M. von, Organe der AG (Frankfurt am Main 1978)
Fällman, A. - se SOU 1990:1
Företagens styrsystem. Demokrati och effektivitet. En rapport från svenska metallindustriarbetareförbundet (Stockholm 1982)

Gabrielsson, E., Persson, L. & Wunderman, H., Försäkringsrörelselagen med kommentarer (Stockholm 1983)
Garret, R., Attitudes on Corporate Democracy - A Critical Analysis (51 Nw U L Rev (1956-57) s 310 ff)
Geßler, E., Bedeutung und Auslegung des § 23 Abs 5 AktG (Festschrift für Martin Luther zum 70 Geburtstag am 13 Juli 1976, München 1976, s 69 ff)
- se Aktiengesetz. Kommentar.
GmbH-Gesetz. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, Baumbach, A., Hueck, A., Hueck, G., Schulze-Osterloh, J. & Zöllner, W. (14 Aufl München 1985) *cit [författarens namn] i Baumbach & Hueck 1985*
Gomard, B., Aktieselskaber og anpartsselskaber (København 1986)
- Aktieselskabsledelsens erstatningsansvar (UfR 1971 B s 117 ff)
- Aktieselskabsret (2 udg København 1970)
- Board Members' Liability for Damages (Scandinavian Studies in Law 1984 s 43 ff)
- Egne aktier, aktionærlån og tomme aktieselskaber (Juristen 1969 s 17 ff)
- Hovedpunkter af selskabsretten (2 udg Gylling 1990, Jurist- og Økonomforbundets Forlag)
- Revisors stilling i retlig belysning (København 1979)

- Shareholders' Agreements in Danish Law (Scandinavian Studies in Law 1972 s 97 ff)
- Stemmeretsaftaler i aktieselskaber (Juristen 1969 s 349 ff)
Gometz, U., Revisionsberättelse för AB Möllaren (Balans 12/89 s 48)
Gower, L. C. B., Some Contrasts between British and American Corporation Law (69 Harv L Rev (1955-56) s 1369 ff)
Gower's Principles of Modern Company Law, Gower, L. C. B., Cronin, J. B., Easson, A. J. & Lord Wedderburn of Charlton (4th ed London 1979) (med supplement av Gower 1981) *cit Gower 1979*
Graham, C., Company Law. Elective regime for small companies (10 CL (1989) s 27 f)
Grauers, F., Den s k förvärvslagstiftningen. Kontrollen av förvärv av jordbruks- och hyresfastigheter och utländska förvärv samt den kommunala förköpsrätten (Lund 1983)
Grini, J. & Lilleholt, K., Borettslovene med Kommentarer (Oslo, Bergen, Stavanger och Tromsø 1983)
Grosskopf, G., Vinstbolag, aktiebolags- och skatterättsliga frågor (Malmö 1989)
Großmann, A., Unternehmensziele im Aktienrecht. Eine Untersuchung über Handlungsmaßstäbe für Vorstand und Aufsichtsrat (Köln, Berlin, Bonn och München 1980)
Grunewald, B., Einsichts- und Auskunftsrecht des GmbH-Gesellschafters nach neuem Recht (ZHR 146 (1982) s 211 ff)
- Rückverlagerung von Entscheidungskompetenzen der Hauptversammlung auf den Vorstand (AG 1990 s 133 ff)
Græsvænge, B. & Thomsen, N., Aktieselskabsloven med kommentarer (3 udg København 1985)
- Anpartsselskabsloven med kommentarer (3 udg København 1985) *cit Græsvænge & Thomsen ApL 1985*
Grönfors, K., Bulvanköp av fast egendom (SvJT 1956 s 225 ff)
- Ställningsfullmakt och bulvanskap (Stockholm 1961)
Göransson, H., Kollektivavtalet som fredspliktsinstrument. De grundläggande förbuden mot stridsåtgärder i historisk och internationell belysning (Stockholm 1988)

Hagströmer, J., Om aktiebolag enligt svensk rätt (Uppsala 1872)
Hamilton, R. W., Cases and materials on corporations, including partnerships and limited partnerships (3rd ed St. Paul, Minn 1986)
Hammarskjöld, Hj., Redogörelse för den utländska bolags- och föreningsrättens utveckling och nuvarande ståndpunkt, den svenska bolagsrättens utveckling samt de svenska föreningarna (för ekonomiskt ändamål) (Bilaga till förslag till lagar om enkla bolag och handelsbolag, om aktiebolag samt om föreningar för ekonomisk verksamhet m m, afgifna af den dertill i nåder utsedda komité, 1890)

Happ, W., Stimmbindungsverträge und Beschlußanfechtung (ZGR 1984 s 168 ff)
Hasselbalch, O., Foreningsret (København 1983)
- Praktisk forskningsarbejde (Juridisk forskning. Indlæg om den juridiske forskers arbejde og metoder, Århus 1988, s 37 ff)
Hasselrot, B., Några spörsmål angående bolagsstämmas konstituerande (SvJT 1916 s 273 ff)
- Replik (SvJT 1917 s 161 ff)
Hefermehl, W. & Bungeroth, E. - se Aktiengesetz. Kommentar
Hellner, J. Kommersiell avtalsrätt (3 uppl Stockholm 1989)
- Om obehörig vinst. Särskilt utanför kontraktsförhållanden. Ett civilrättsligt problem i komparativ belysning (Uppsala 1950)
- Rättsteori. En introduktion (Stockholm 1988)
- Skadeståndsrätt (4 uppl Stockholm 1985)
- Speciell avtalsrätt II Kontraktsrätt (Stockholm 1984)
Hemström, C., Anmälan av G. Kedner & C. M. Roos, Aktiebolagslagen. Del I (SvJT 1978 s 591 ff)
- Gemensamhetsanläggningar. Inrättande och förvaltning (Stockholm 1986)
- Något om jäv i aktiebolags och myndigheters styrelser (Perspektiv på arbetsrätten. Vänbok till Axel Adlercreutz, Lund 1983, s 169 ff)
- Om skydd för minoritet och enskilda medlemmar i ideella föreningar (Organisationerna i det moderna samhället. Relationen majoritet - minoritet. Symposium i Skokloster den 19-20 november 1974, Uppsala 1975, s 85 ff)
- Om styrelseledamots plikt mot bolaget enligt svensk aktiebolagsrätt (JT 1989/90 s 89 ff)
- Organisationernas rättsliga ställning (4 uppl Stockholm 1988)
Henn, G., Die Rechte des Aktionärs. Rechte und Pflichten in und außerhalb der Hauptversammlung (Köln 1984)
Hessler, H., Allmän sakrätt. Om det förmögenhetsrättsliga tredjemansskyddets principer (Stockholm 1973)
Hills, G. S., Managing corporate meetings. A legal and procedural guide (New York 1977)
Hjejle, B. H., Om Bestyrelsesmandatets Genkaldelighed (UfR 1931 B s 281 ff)
Hjerner, L., Några frågor i samband med tvångsinlösen av aktier i dotterbolag (Festskrift till Lars Welamson, Stockholm 1987, s 281 ff)
- Sken - bulvanskap - kringgående. Genomsyn eller förträngning? (Festskrift till Hans Thornstedt, Stockholm 1983, s 269 ff)
Hjort, J. B., Generalforsamling i aksjeselskaper (Oslo 1939)
Holmboe, M., Tilbudsplikt ved selskapsovertak - noen hjemmelsspørsmål (Lov og Rett 1989 s 73 ff)
Holmgård, P., Anmeldelse af Bernhard Gomard, Aktieselskabsret (UfR 1972 B s 141 ff)

Hommelhoff, P., 100 Bände BGHZ: Aktienrecht (ZHR 151 (1987) s 493 ff)
Hueck, G., Gesellschaftsrecht (18 Aufl München 1983)
- se GmbH-Gesetz
Hult, Ph., Om aktiebrev enligt svensk rätt (TfR 1931 s 411 ff)
Håstad, T., Sakrätt avseende lös egendom (3 uppl Stockholm 1986)
Hägglöf & Ponsbach Fondkommission AB & FöretagsJuridik, Nord & Co AB, Lüning, W. (red) Börsregler. Handlingsregler för börs och OTC (3 uppl Stockholm 1988) *cit Börsregler 1988*
Hönle, B. M. - se Peter, K. & Crezelius, G.
Hørlyck, E., Aktie- og anpartsselskaber. En introduktion (København 1985)
- Dansk andelsret (København 1980)

Jacobi, A., Anmeldelse af Bernhard Gomard, Aktieselskaber og anpartsselskaber efter lovene af 13 juni 1973. Et foreløbigt grundrids (UfR 1975 B s 129 ff)
- Uafsættelige bestyrelsesmedlemmer (UfR 1967 B s 30 ff)
Jacobsen, C. B., De nye love om aktieselskaber og anpartsselskaber (Juristen 1974 s 121 ff)
Jacobsen, E., - se Krenchel, H. B.
Johansson, Svante, Anmälan av Håkan Nial, Svensk associationsrätt i huvuddrag (JT 1989/90 s 144 ff)

Kaijser, F. & Riberdahl, C., Kommunallagarna II Kommunallagen m m (6 uppl Kristianstad 1983, Kommunförbundets förlag)
Kansmark, J. & Roos, C. M., Aktieägaravtal (Stockholm 1985)
Karlgren, Hj., Passivitet. En köprättsligt och allmänt avtalsrättslig studie (Stockholm 1965)
- Studier över privaträttens juridiska personer och samfälligheter utan rättspersonlighet (Göteborg 1929)
- Ställningsfullmakt och bulvanskap (SvJT 1962 s 327 ff)
Karnell, G., Om värdefel vid överlåtelse av rörelsedrivande aktiebolag (Festskrift till Knut Rodhe: Studier i krediträtt och associationsrätt, Stockholm 1976, s 271 ff)
Kedner, G., Kommentar till aktiebolagslagen och bokföringslagens regler om årsbokslut (7 uppl Lund 1987)
Kedner, G. & Roos, C. M., Aktiebolagslagen jämte bokföringslagens bestämmelser om årsbokslut med kommentarer, Del I och II (2 uppl Stockholm 1982)
- Aktiebolagslagen jämte bokföringslagens bestämmelser om årsbokslut med kommentarer, Del I och II (3 uppl Stockholm 1987)
Keuk-Knobbe, B., Das Klagerecht des Gesellschafters einer Kapitalgesellschaft wegen gesetz- und satzungswidriger Maßnahmen der Geschäftsführung (Beiträge zum Zivil- und Wirtschaftsrecht. Festschrift für Kurt Ballerstedt zum 70 Geburtstag am 24 Dezember 1975, Berlin 1975, s 239

ff)
Kleineman, J., Ren förmögenhetsskada, särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart (Stockholm 1987)
Kobbernagel, J., Dirigenten (København 1976)
Kôersner, A., Några förmögenhetsrättsliga spörsmål (TfR 1927 s 182 ff)
Kommentar zum GmbHG - se Meyer-Landrut m fl
Kraft, A. - se Kölner Kommentar zum Aktiengesetz
Krenchel, H. B., Aktieselskabsloven af 15 april 1930. Håndbog i dansk aktieret med formularer (2 udg København 1954) ved Estrid Jacobsen
Kronstein, H. & Zöllner, W. - se Kölner Kommentar zum Aktiengesetz
Kropff, B. - se Aktiengesetz. Kommentar
Kübler, F., Gesellschaftsrecht. Die privatrechtlichen Ordnungsstrukturen und Regelungsprobleme von Verbänden und Unternehmen. Ein Lehrbuch für Juristen und Wirtschaftswissenschaftler (2 Aufl Heidelberg 1986)
- Verrechtlichung von Unternehmensstrukturen (Kübler, F., (Hrsg) Verrechtlichung von Wirtschaft, Arbeit und sozialer Solidarität. Vergleichende Analysen, mit Beiträgen von Zacher, H. F., Simitis, S., Kübler, F., Hopt, K. & Teubner, G., Baden-Baden 1984, s 167 ff) *cit Kübler i Verrechtlichung von Wirtschaft, Arbeit und sozialer Solidarität 1984*
Kölner Kommentar zum Aktiengesetz, Biedenkopf, K. H., Claussen, C. P., Geilen, G., Koppensteiner, H.-G., Kraft, A., Kronstein, H., Lutter, M., Mertens, H.-J. och Zöllner, W. (Köln, Berlin, Bonn och München 1984-1985) *cit [författarens namn] i Kölner Kommentar zum AktG*

Lando, O., Komparative indslag i juridiske afhandlinger med andet primært sigte (Juridisk forskning. Indlæg om den juridiske forskers arbejde og metoder, Århus 1988, s 58 ff)
Lasok, K. P. E. & Grace, E., The True and Fair View (10 CL (1989) s 13 ff)
Lidén, L., Makten över företaget. En analys av ansvars- och befogenhetsfördelningen mellan olika bolagsorgan (2 uppl Stockholm 1974)
Lind, J., Aktiebolagslagen. Kommentar till 1975 års lagstiftning (2 uppl Stockholm 1981)
Lindskog, S., Särskild granskning enligt aktiebolagslagen (Stockholm 1988)
Lutter, M., Materielle und förmliche Erfordenisse eines Bezugsrechtsausschlusses - Besprechung des Entscheidung BGHZ 71,40 (Kali + Salz) (ZGR 1979 s 401 ff)
- Zum Informationsrecht des Gesellschafters nach neuem GmbH-Recht (ZGR 1982 s 1 ff)
- Zur Binnenstruktur des Konzerns (Festschrift für Harry Westermann zur 65 Geburtstag, Karlsruhe 1874, s 347 ff)
- Zur Wirkung von Zustimmungsvorbehalten nach § 111 Abs 4 Satz 2 AktG auf nahestehende Gesellschaften (Festschrift für Robert Fischer, Berlin och New York 1979, s 419 ff)
- se Kölner Kommentar zum Aktiengesetz

Lutter, M. & Grunewald, B., Zur Umgehung von Vinkulierungsklauseln in Satzungen von Aktiengesellschaften und Gesellschaften mbH (AG 1989 s 109 ff)
Lutter, M. & Schneider, U. H., Die Beteiligung von Ausländern an Inländischen Aktiengesellschaften - Möglichkeiten der Beschränkung nach geltendem Recht und Vorsläge de lege ferenda (ZGR 1975 s 182 ff)
Lüning, W. - se Hägglöf & Ponsbach
Löfmarck, M., Insiderbrott och svindleri. En studie av straffrättslig reglering till skydd för värdepappershandeln i USA och Sverige (Stockholm 1988)
- se Finna rätt

Mace, M. L., The president and the board of directors (H B R March-April 1972 s 37 ff)
Madsen, P., Nogle aktieretlige spørgsmål (UfR 1975 B s 341 ff)
- Om fortolkning af aktieselskabsloven (UfR 1984 B s 211 ff)
Mallmén, A., Lagen om ekonomiska föreningar, utfärdad den 11 juni 1987. Kommentar med formulär m m (Stockholm 1989)
Martens, K.-P., Der Ausschluß des Bezugsrechts: BGHZ 33, S.175. Zum Interesse an wirtschaftlicher Selbständigkeit (Festschrift für Robert Fischer, Berlin och New York 1979, s 437 ff)
Marthinussen, H. F., Anmeldelse af Bernhard Gomard, Aktieselskabsret (TfR 1967 s 362 ff)
- se Instilling om lov om aksjeselskaper
Marthinussen, H. F. & Aarbakke, M., Aksjeloven (Lov om aksjeselskaper av 4 juni 1976 nr 59) Med kommentarer (Oslo 1986)
Mattes, H. A., The Burden of the Corporate Director Elected Noncumulatively (63 Cal L Rev (1975) s 463 ff)
Meidner, R., Hedborg, A. & Fond, G., Kollektiv kapitalbildning genom löntagarfonder. Rapport till LO-kongressen 1976 (Lund 1976, Prisma)
Mertens, H.-J., Der Aktionär als Wahrer des Rechts? Aktuelle Probleme der Durchsetzung von Aktionärsrechten (AG 1990 s 49 ff)
- se Kölner Kommentar zum Aktiengesetz
Mestad, O., Statoil og statleg styrning og kontroll (Oslo 1985)
Mestmäcker, E.-J., Verwaltung, Koncerngewalt und Rechte der Aktionäre. Eine rechtsvergleichende Untersuchung nach Deutschem Aktienrecht und dem Recht der Corporations in den Vereinigten Staaten (Karlsruhe 1958)
- Zur aktierechtlichen Stellung der Verwaltung bei Kapitalerhöhungen (BB 1961 s 945 ff)
Meyer-Landrut, J., Miller, F. G. & Niehus, R. J., Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG) einschließlich Rechnungslegung zum Einzel- sowie zum Konzernabschluß. Kommentar (Berlin och New York 1987) *cit [författarens namn] i Kommentar zum GmbHG*
Mills, L. R., Mathematics of Cumulative Voting (1968 Duke L J 28)

Moberg, K., Bolagsrevisorn. Oberoende. Ansvar. Sekretess. (Stockholm 1986)
- Företaget och sekretessen. En rätts- och samhällsvetenskaplig studie av medinflytandeinformation och sekretess i företagen (Lund 1981)
Moberg, K. & Samuelsson, P., Börsrätt (Stockholm 1989) *cit [författarens namn] i Börsrätt 1989*
Moljord, K., Om møterett, talerett og stemmerett i aksjeselskapers generalforsamling (Lov og rett 1986 s 375 ff)
Müllern, M., Ansvarsfriheten: FAR tänker fel (Balans 8-9/89 s 23 ff)
Möller, G., Om skiljeförfarande och talan om ogiltigförklarande eller ändring av bolagsstämmobeslut (Festskrift Curt Olsson 1919 28/9 1989, Helsingfors 1989, s 256 ff)

Naylor, G., Guide to shareholders rights (London 1969)
Nial, H., Aktiebolags och andra företags borgensförbindelser (3 uppl Stockholm 1979)
- Aktiebolagsrätt. Föreläsningar över 1944 års aktiebolagslag (Stockholm 1946)
- Aktiebolagsrättsliga studier. Röstavtal. Enmansbolag och dotterbolag. Fusion (Stockholm 1935)
- En nordisk aktielag? (Festskrift til professor, dr juris O. A. Borum, København 1964, s 323 ff)
- Minoritetsskydd i aktiebolag (SvJT 1941 s 702 ff)
- Om aktiebolag enligt lagen den 14 september 1944. Översiktlig framställning för praktiskt bruk jämte formulär och lagtext (2 uppl Stockholm 1948)
- Om aktiebrev och andra aktierättsliga dokument (Stockholm 1929)
- Om förvärv i strid med legala förbud (TfR 1936 s 1 ff)
- Om handelsbolag och enkla bolag (2 uppl Stockholm 1983)
- Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut (Stockholm 1934)
- Replik (SvJT 1965 s 696 f)
- Svensk associationsrätt i huvuddrag (3 uppl Stockholm 1985)
- Svensk associationsrätt i huvuddrag (4 uppl Stockholm 1988)
- Svensk rättspraxis. Bolags- och föreningsrätt 1941-1943 (SvJT 1945 s 267 ff)
- Svensk rättspraxis. Bolags- och föreningsrätt 1944-1947 (SvJT 1948 s 491 ff)
- Svensk rättspraxis. Bolags- och föreningsrätt 1948-1953 (SvJT 1955 s 255 ff)
- Svensk rättspraxis. Bolags- och föreningsrätt 1959-1963 (SvJT 1965 s 581 ff)
- Svensk rättspraxis. Bolags- och föreningsrätt 1964-1968 (SvJT 1971 s 737 ff)
- Svensk rättspraxis. Bolags- och föreningsrätt 1969-1973 (SvJT 1976 s 110 ff)

- Till frågan om kompetensfördelningen mellan stämma och styrelse i aktiebolag (Festskrift till Knut Rodhe: Studier i krediträtt och associationsrätt, Stockholm 1976, s 329 ff)
Nial, H. & Jansson, P.-O., Banksekretessen. En rättslig undersökning (5 uppl Stockholm 1987)
Nord, G., "Corporate governance" på svenska (JT 1989/90 s 483 ff)

Obermüller, W., Werner, W. & Winden, K., Die Hauptversammlung der Aktiengesellschaft. Leitfaden für die Hauptversammlung der Aktiengesellschaft (3 Auflage Düsseldorf 1967)
Olsson, C., Aktiebolagslagens generalklausul, modell Finland (Festskrift til professor, dr juris O. A. Borum, København 1964, s 349 ff)
- Aktieförvärvares rätt i förhållande till bolaget (Helsingfors 1949)
- Om ansvarsfrihet enligt gällande aktiebolagsrätt (JFT 1964 s 244 ff)
- Om förvaltningsrevision i aktiebolag (Festskrift till Knut Rodhe: Studier i krediträtt och associationsrätt, Stockholm 1976, s 347 ff)

Palandt Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz, Verschollenheitsrecht, Beurkundungsgesetz, Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen, Abzahlungsgesetz, Gesetz über den Wiederruf von Haustürgeschäften und ähnlichen Geschäften, § 13 a Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb, Zweites Wohnraumkündigungsschutzgesetz, Erbbaurechtsverordnung, Wohnungseigentumsgesetz, Ehegesetz, Hausratsverordnung, Bassenge, P., Diedrichsen, U., Edenhofer, W., Heinrichs, H., Heldrich, A., Putzo, H. & Thomas, H. (47 Aufl München 1988) *cit [författarens namn] i BGB-kommentar 1988*
Pease, D. E., The Conduct of Shareholder Meetings (Balotti & Finkelstein 1986 s 403 ff, § 7.50 ff)
Pehrson, L., Generalklausuler i aktiebolagslagen (Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1887-1987. Rättsvetenskapliga studier, Stockholm 1987, s 483 ff)
- Lagstiftning och forskning inom den centrala förmögenhetsrätten - Aktiebolags- och börsrätt (SvJT 1988 s 262 ff)
Pehrsson, W., Kan 76 § 2 st aktiebolagslagen tillämpas vid beslut rörande ändring av bolagsordning? (SvJT 1965 s 695 f)
Pennington, R. R., Company Law (5th ed London 1985)
Penser, W., Kan utdelning å aktier beslutas å annan än ordinarie bolagsstämma eller fortsatt stämma? (SvJT 1953 s 278 ff)
Peter, K. & Crezelius, G., Neuzeitliche Gesellschaftsverträge und Unternehmensformen. Handbuch für Personen- und Kapitalgesellschaften, Familiengesellschaften und Mischtypen, Kooperation und Delegation. Handelsrechtlich, Steuerrechtlich, Wirtschaftlich. Unter Mitarbeit von Borggreve, C. H., Fichtelmann, H., Glade, A., Hönle, B. M., Schrade, U. und Winkler, K. (5 Aufl Herne och Berlin 1987) *cit [författarens namn]*

i Peter & Crezelius 1987
Philipson, B., Aktiebolagsrätt i populär framställning med kommentar till 1944 års lag (Stockholm 1947)

Ragnemalm, H., Förvaltningsprocessrättens grunder (6 uppl Stockholm 1989)
Ramberg, J., Allmän avtalsrätt (2 uppl Stockholm 1989)
Ratner, D. L., The Government of Business Corporations: Critical Reflections on the Rule of "One Share, One Vote" (56 Cornell L Rev (1970-71) s 1 ff)
Rechenberg, W.-G. Freiherr von, Die Hauptversammlung als oberstes Organ der Aktiengesellschaft (Heidelberg 1986)
Redmond-Cooper, R., Management Deficiencies and Judicial Intervention: A Comparative Analysis (9 CL (1988) s 169 ff)
Rehbinder, E., Ausgründung und Erwerb von Tochtergesellschaften und Rechte der Aktionäre (Europäisches Rechtsdenken in Geschichte und Gegenwart. Festschrift für Helmut Coing zum 70 Geburtstag Band II, München 1982, s 423 ff)
- Zum konzernrechtlichen Schutz der Aktionäre einer Obergesellschaft - Besprechung der Entscheidung BGHZ 83, 122 "Holzmüller" (ZGR 1983 s 92 ff)
Ricard, C., Anmeldelse af Jan Kobbernagel, "Dirigenten" Håndbog i mødeledelse og forhandlingsteknik (UfR 1977 B s 153 ff)
Rodhe, K., Allmänna pensionsfonden såsom aktieägare (SvJT 1975 s 74 f)
- Aktiebolagsrätt enligt 1944 års lag om aktiebolag (7 uppl Stockholm 1973)
- Aktiebolagsrätt enligt 1975 års aktiebolagslag (14 uppl Stockholm 1989)
- Behövs en särskild bolagsform för små företag? (SvJT 1974 s 1 ff)
- Bort med de allt för många värdepapperen - Förslag till ett värdepapperslöst kontobaserat VPC-system (Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1887-1987. Rättsvetenskapliga studier, Stockholm 1987, s 517 ff) (även i Balans 8-9/1987 s 12 ff)
- Föreningslagen. 1951 års lag om ekonomiska föreningar (7 uppl Stockholm 1982)
- Föreningslagen. 1987 års lag om ekonomiska föreningar (8 uppl Stockholm 1988)
- Handbok i sakrätt (Stockholm 1985)
- Kan minoritetsskyddet i aktiebolagen göras effektivare? (Festskrift til professor, dr juris O. A. Borum, København 1964, s 431 ff)
- Medbestämmandelagen och aktiebolagslagen (SvJT 1977 s 295 ff)
- Revisors ansvar (Balans 6/1977 s 4 ff)
- Vem bestämmer i de stora aktiebolagen? (Ekonomisk Revy 1950 s 287 ff)
- Yttrande i debatten angående morselskaps ansvar for datterselskaps forpliktelser (ansvarsgjennombrudd) (NJM 1984 del II s 180 ff)
Roos, C. M., Aktiebolagslagen och den nya paragraf 32 (Arbetsrätten i utveckling. Studier tillägnade Folke Schmidt, Stockholm 1977, s 177 ff)

- Anmälan av Jan Kleineman, Ren förmögenhetsskada. Särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart (SvJT 1988 s 43 ff)
- Anmälan av L. E. Taxell, Aktiebolagets organisation (SvJT 1984 s 986 ff)
- Avtal och rösträtt. En aktiebolagsrättslig studie (Uppsala 1969)
- Civilrättens grunder (Stockholm 1975)
- Comparative Notes on Shareholders' Voting Agreements (Scandinavian Studies in Law 1971 s 163 ff)
- Företagsformer. En översikt över associationsrätten (Wien 1987, Prisma)
- Stöd till anställdas aktieförvärv - generositet eller beräkning? (Festskrift till Knut Rodhe: Studier i krediträtt och associationsrätt, Stockholm 1976, s 359 ff)

Rydqvist, K., Röstvärdesdifferentiering - bra eller dåligt? (EFI Årsbok 1986 s 39 ff)
- The Pricing of Shares with Different Voting Power and the Theory of Oceanic Games (Stockholm 1986)

Sandström, J., Aktiebok och rösträtt (Festskrift till Knut Rodhe: Studier i krediträtt och associationsrätt, Stockholm 1976, s 385 ff)
- Hembud och lösningsrätt vid övergång av aktie (Stockholm 1976)

Schmidt, Folke, Domaren som lagtolkare (Festskrift tillägnad Professor, Juris och Filosofie Doktor Nils Herlitz vid hans avgång från professorsämbetet den 30 juni 1955, Stockholm 1955, s 263 ff)
Schmidt, K., Gesellschaftsrecht (Köln, Berlin, Bonn och München 1986)
- Rechtsschutz des Minderheitsgesellschafters gegen rechtswidrige ablehnende Beschlüsse. Bemerkungen zum Urteil des BGH vom 20.1.1986 (NJW 1986 s 2018 ff)

Schneider, U. H., Konzernleitung als Rechtsproblem (BB 1981 s 249 ff)
Schwarz, S., Die GmbH als Konzerntochtergesellschaft. Recht, Steuer, Betriebswirtschaft (Bielefeld 1988)
Schönle, H., Der Entlastungsbeschluß im deutschen Gesellschaftsrecht (ZHR 1964 s 199 ff)
Sell, E. W. & Fuge, L. H., Impact of Classified Corporate Directorates on the Constitutional Right of Cumulative Voting. A Critical Evaluation of the Wolfson v. Avery Problem (17 U Pi L Rev (1955-56) s 151 ff)
Sieveking, J. P. & Technau, K., Das Problem sogenannter "disponibler Stimmrechte" zur Umgehung der Vinkulierung von Namensaktien (AG 1989 s 17 ff)
Siegmund, I., Stimmverbote im GmbH-Recht (BB 1981 s 1674 ff)
Sjöberg, G., Sakrättsligt skydd vid överlåtelse av aktier i avstämningsbolag via börsen (SvJT 1986 s 385 ff)
Skarstedt, S., Allmänna aktiebolagslagen av den 12 augusti 1910 jämte därtill hörande författningar med förklarande anmärkningar, formulär och sakregister m m (7 uppl Stockholm 1937)
Skog, R. - se SOU 1988:38

Skåre, J. & Knudsen, G., Lov om aksjeselskaper. Lov 4 juni 1976 nr 59. Med kommentarer (3 utg Kolbotn 1987, Tano)
Smiciklas, M., Aktiebolagsrättens utveckling (SvJT 1989 s 39 ff)
Sneidern, N. A. T. von, Om förfarandet vid konstituering av bolagsstämma (SvJT 1917 s 156 ff)
Steadman, C. W. & Gibson, G. D., Should Cumulative Voting for Directors be Mandatory? - A Debat (11 Bus Law (1955-56) s 9 ff)
Stenbeck, E., Notis. Den nya aktiebolagslagen 117 § (SvJT 1949 s 310)
Stenbeck, E., Wijnbladh, M. & Nial, H., Aktiebolagslagen (6 uppl Stockholm 1970)
Stjernquist, P., Föreningsfirmans funktion (Lund 1950)
Strömberg, H., Allmän förvaltningsrätt (14 uppl Lund 1989)
Strömholm, S., Användning av utländskt material i juridiska monografier. Några anteckningar och förslag (SvJT 1971 s 251 ff)
Sudhoff, H., Rechte und Pflichten des Geschäftsführers einer GmbH (12 Aufl Köln 1987)
Sundell, J.-O., Tysk påverkan på svensk civilrättsdoktrin 1870-1914 (Stockholm 1987)
Svensson, Lennart, Mer om värdering vid tvångsinlösen (Balans 2/90 s 53 ff)
- Tvångsinlösen av aktier: Likabehandling och börskurser (Balans 5/89 s 36 ff)

Taxell, L. E., Aktiebolagets organisation (Åbo 1983)
- Aktiebolagets verkställande direktör. Rättslig ställning, kompetens och ansvarighet (JFT 1947 s 46 ff)
- Aktiebolagsstyrelsens kompetens att rättshandla (Åbo 1946)
- Aktieägarens rättsskydd (Åbo 1961)
- Ansvar och ansvarsfördelning i aktiebolag (Åbo 1963)
- Bolagsledningens ansvar (Åbo 1983) *cit* Taxell Ansvar 1983
- Om aktierätt vid bolagsstämma (Åbo 1959)
- Styrelseledamöters rättsliga ansvar (NJM 1981 Del II s 223 ff)
- Yttrande i debatten angående styrelseledamöters rättsliga ansvar vid Nordiska juristmötet 1981 (NJM 1981 Del I s 386 f)
Thorbek, J., Aktieselskabsorganernes kompetence i EF (Tyskland, Frankrig, Belgien, Holland, Italien og Danmark) (København 1973)
Tiberg, H., Mellanmansrätt (7 uppl Stockholm 1986)
Timm, W., Minderheitenschutz und unternehmerische Entscheidungsfreiheit im Mutterunternehmen (ZHR 153 (1989) s 60 ff)
Torp, C., Den danske selskabsret (København 1919)
Treffenberg, E., Minoritetsskydd i aktiebolag (NJM 1931 s 83 ff)
Trolle, J., Nogle Bemærkninger om Afstemningsmaaden i kollegiale Retter - samt om Culpaansvar og objektivt Ansvar (UfR 1957 B s 157 ff)
Tännsjö, T., Demokratimätning. En inblick i den statsvetenskapliga skolastiken (Holmsgård 1978, Akademilitteratur)

Ulmer, P., Ungeschriebene Mitwirkungsbefugnisse der Hauptversammlung? (AG 1975 s 15 f)
- Verletzung schuldrechtlicher Nebenabreden als Anfechtungsgrund im GmbH-Recht? (NJW 1987 s 1849 ff)
Unger, S., Om protokoll (Advokaten 1986 s 103 ff)

Wallin, G., Till frågan om de s k kompanjonsavtalens giltighet (NFT 1962 s 17 ff)
Werlauff, E., Aktieselskabers gaveydelser (UfR 1982 B s 203 ff)
- Generalforsamling og beslutning. En aktieretlig studie i generalforsamlingsbeslutningers indhold, tilblivelse og anfægtelse (Viborg 1983)
- Håndbog for dirigenter (A/S og ApS) (Viborg 1987)
- Udsultning af minoritetsaktionærer (UfR 1985 B s 193 ff)
Werlauff, E. & Nørgaard, J., Vedtægt og aktionæraftale (Viborg 1987)
Wik, C., Gäller aktiebolagslagens regler om minoritetsskydd även prissättningen av aktier vid nyemission (JFT 1989 s 418 ff)
Wyller, C. F. (red), Boligret (2 utg Bergen 1985)

Young, G. H., The Case for Cumulative Voting (1950 Wis L Rev s 49 ff)

Zöllner, W., - se Kölner Kommentar zum Aktiengesetz
- se GmbH-Gesetz

Rättsfall m m.

Sverige.

AD:	sida
1977 nr 169	100
1978 nr 166	406
1979 nr 1	406
1988 nr 20	129, 517, 535

Aktiemarknadsnämndens uttalande:

1986:3	130
1987:2	477
1987:3	145
1987:4	129, 130
1987:5	148
1988:10	190
1988:12	129, 144
1990:1	127
1990:2	341
1990:3	190

FT:

1950 s 35	377, 390
1952 s 108	380
1953 s 200	78, 184, 194
1954 s 31	374

Kommerskollegium:

Tillsynsärende.	Dnr Rev 367/79 - s 342

NJA:

1893 s 255	51
1894 s 228	113, 308, 504
1903 s 19	107, 108, 112, 155, 160
1904 s 508	120
1906 s 151	52
1906 s 251	35, 192

1906 s 514 110
1910 s 38 222, 230
1910 s 317 486
1911 s 463 222
1914 s 309 116, 117
1915 s 590 494
1920 s 231 291, 292, 312, 524
1922 s 122 173, 174, 290, 291, 292, 312, 504, 524
1922 s 403 110
1923 s 199 116, 117, 290
1923 s 284 400
1924 s 186 108, 112, 155, 160
1927 s 154 97, 98
1928 A 185 236
1929 A 238 192
1932 s 243 35
1933 s 168 400
1933 s 556 192
1934 s 11 194, 278
1935 s 270 67
1935 s 357 31, 167, 290
1936 s 684 37, 42, 230, 250, 486
1938 s 470 235, 276
1939 A 136 39, 277
1942 s 696 97
1943 s 55 333
1945 s 236 140
1947 s 603 120
1949 s 757 224
1951 s 6 I 165, 290, 291
1951 s 6 II 165, 290
1957 s 1 130, 143
1960 s 698 79, 149, 196, 203, 205
1962 s 182 116, 117
1962 s 461 292
1963 s 431 120, 127, 134, 470
1965 s 157 309, 310, 312
1966 s 475 290
1967 s 313 107, 108, 112, 123, 155, 160
1968 s 375 155
1970 s 3 97
1972 s 29 331, 495, 497
1972 s 214 130, 143
1976 s 60 174, 290

1976 s 618 290, 291
1977 s 393 89, 118, 121, 123, 133, 134, 135, 413, 518
1978 s 214 216
1980 s 311 290
1981 s 1117 81, 340, 409, 481
1982 s 589 224
1984 s 772 224
1987 s 394 114, 115
1988 s 620 97
1989 s 751 122, 127, 129, 133, 134, 135, 517, 518, 535
1989 C 100 167, 168

RÅ:

1911 nr 55 431
1912 nr 91 33, 125
1912 nr 92 119, 140
1922 H 74 119
1946 nr 42 379
1947 H 21 370
1950 H 61 382
1951 nr 34 217, 364, 469
1952 I 146 432
1954 nr 44 379, 380, 381
1962 H 9 378, 380, 381
1971 C 446 432

SvJT:

1924 rf s 83 107, 112, 155, 160
1926 rf s 61 483
1929 rf s 53 91, 498
1941 rf s 1 98
1946 rf s 27 483

Opublicerade:

Annonsbladet för Vallentuna ... m fl v Märsta Hantverkshus AB, Sollentuna tingsrätts mål nr T 221/83 - s 145, 147

Bo L m fl v Saxon & Lindströms Förlags AB, Stockholms tingsrätts mål nr T 827/83 - s 145, 147

Birger L m fl v Allmänna Ingenjörsbyrån AB, Solna tingsrätts mål nr T 374/84 och Svea hovrätts mål nr 1845/84 - s 146

Carl L v Märsta Hantverkshus AB, Sollentuna tingsrätts mål nr T 502/84 och Svea hovrätts mål nr Ö 1910/84 - s 131, 255

Esselte AB v AB Carl Lamm, Stockholms tingsrätts mål nr T 6-236-88 och Svea hovrätts mål nr Ö 1849/88 - s 37, 146, 147

Högsta domstolens beslut nr SÖ 210 den 14 maj 1990 i mål nr Ö 258/89 - s 321, 333, 437

Kammarrättens i Stockholm domar den 21 juni 1984 i mål nr 9726-1983 och 1354 1984 - s 131

Mats R m fl v Cool Carriers Svenska AB, Södra Roslags tingsrätts dom nr DT 54 den 21 januari 1988 i mål nr T 2026/86 - s 28, 29

Regeringsrättens beslut den 15 november 1984, dnr 3487-1984 och 3489-1984 - s 131

Danmark

SHT

1947 s 220	38

UfR:

1917 s 899	456
1918 s 330	205
1920 s 10	38, 41
1920 s 295	504
1921 s 250	119
1921 s 283	125, 126, 487
1923 s 636	498
1924 s 147	89, 119, 122
1925 s 244	485
1925 s 874	37, 38, 39
1927 s 617	470
1930 s 349	144
1930 s 762	205
1931 s 274	119

1934 s 1081 144
1936 s 35 70, 113, 160
1936 s 1033 309, 392
1937 s 631 112, 113, 160
1937 s 1162 38, 39
1940 s 376 149
1943 s 448 113, 160
1945 s 1085 469
1946 s 538 41
1947 s 431 193
1955 s 478 499
1955 s 887 154
1955 s 932 120
1957 s 88 100, 361
1958 s 574 337
1964 s 620 38
1966 s 465 134, 463
1966 s 739 119, 149
1970 s 795 113, 153, 154, 160
1976 s 755 365, 366, 500
1977 s 80 142
1985 s 183 130, 301, 302
1985 s 536 379

Opublicerad:
ØLR:s dom den 30 september 1957, VIII nr 347/1955 - s 499

Förbundsrepubliken Tyskland

AG:
1987 s 157 242
1988 s 304 39, 182, 209
1988 s 335 157
1989 s 38 270
1989 s 218 129, 132, 147
1989 s 330 38, 395

BB:
1983 s 996 498, 511, 529, 541
1987 s 218 498, 511, 529, 541

BGHZ:
3 s 354 (1951) 493
29 s 385 (1959) 318
32 s 159 (1960) 395, 396
33 s 175 (1960) 89, 121, 413
36 s 121 (1961) 38
48 s 163 (1967) 496, 497, 498
51 s 209 (1968) 454
65 s 15 (1975) 307
68 s 107 (1977) 481, 485
71 s 40 (1978) 121, 139
76 s 154 (1980) 483
83 s 35 (1982) 453
83 s 122 (1982) 99, 157, 159, 161, 391, 477, 478, 479, 520, 535
83 s 319 (1982) 121, 477
86 s 1 (1982) 399, 410
94 s 324 (1985) 319
97 s 28 (1986) 484

RGZ:
19 s 386 (1928) 331, 497
133 s 90 (1931) 496
137 s 305 (1932) 502
167 s 151 (1941) 395, 396, 399
169 s 65 (1942) 468

Norge

RG:
1975 s 505 ***444, 505***

Rt:
1919 s 550 120, 140
1921 s 466 70, 465
1925 s 88 122, 473
1928 s 342 36
1929 s 252 122
1929 s 1038 31, 199, 483

1930 s 481 366
1930 s 533 167, 325, 330, 332
1931 s 41 321
1931 s 374 473
1931 s 495 320
1932 s 262 37
1933 s 27 36, 40, 131
1957 s 257 37
1966 s 1120 212
1979 s 770 40
1980 s 900 388
1982 s 1720 320, 321

Storbritannien

A Company (No 00370 of 1987), Re, 10 CL (1988) s 197 - s 303

A & BC Chewing Gum Ltd, Topps Chewing Gum Inc v Coakley [1975] 1 All ER 1017, [1975] 1 WLR 579 - s 497

Allen v Gold Reefs of West Africa Ltd [1900] 1 Ch 269, [1900-3] All ER Rep 746 - s 470

Bailey, Hay & Co Ltd, Re [1971] 3 All ER 693, [1971] 1 WLR 1357 - s 36, 72, 442

Beattie v E & F Beattie Ltd [1938] Ch 708, [1938] 3 All ER 214 - s 338

Bentley-Stevens v Jones [1974] 2 All ER 653, [1974] 1 WLR 638 - s 348

Bird Precision Bellows Ltd, Re [1984] Ch 419, [1984] 3 All ER 444 - s 130, 143

Bond v Barrow Haematite Steel Co [1902] 1 Ch 353, [1900-3] All ER Rep 484 - s 303

Bushell v Faith [1970] AC 1099, [1969] 2 Ch 438, [1969] 1 All ER 1002; *affd* [1970] AC 1099, [1970] 1 ALL ER 53 - s 348, 452

C H Giles & Co Ltd v Morris [1972] 1 All ER 960, [1972] 1 WLR 307 - s 332

Cane v Jones [1981] 1 All ER 533, [1980] 1 WLR 1451 - s 72, 442

Choppington Collieries Ltd v Johnson [1944] 1 All ER 762 - s 188, 189

Craven-Ellis v Canons Ltd [1936] 2 KB 403, [1936] 2 All ER 1066 - s 337

Duomatic Ltd, Re [1969] 2 Ch 365, [1969] 1 All ER 161 - s 72, 99, 442

Ebrahimi v Westbourne Galleries Ltd [1973] AC 360, [1972] 2 All ER 492 - s 348

Edwards v Halliwell [1950] 2 All ER 1064 - s 315

Estmanco (Kilner House) Ltd v GLC [1982] 1 All ER 437 - s 483

Foss v Hartbottle (1843) 2 Hare 461 - s 315, 483

Greenhalgh v Arderne Cinemas Ltd [1951] Ch 286, [1950] 2 All ER 1120 - s 470

Halt Garage (1964) Ltd, Re [1982] 3 All ER 1016 - s 72, 99, 442

Hartley Baird Ltd, Re [1955] Ch 143, [1954] 3 All ER 695, [1954] 3 WLR 964 - s 70

Jermyn Street Turkish Baths Ltd, Re [1971] 3 All ER 184, [1971] 1 WLR 1042 - s 141

John Shaw & Sons (Salford) Ltd v Shaw [1935] 2 KB 113, [1935] All ER Rep 456 - s 149

Jon Beauforte (London) Ltd, Re [1953] Ch 131, [1953] 1 All ER 634, [1953] 2 WLR 465 - s 111

Kerr v John Mottram Ltd [1940] Ch 657, [1940] 2 All ER 629 - s 438

London Flats Ltd, Re [1969] 2 All ER 744, [1969] 1 WLR 711 - s 69

Moorgate Mercantile Holdings Ltd, Re [1980] 1 All ER 40, [1980] 1 WLR 227 - s 188, 189

Morris v Kanssen [1946] AC 459, [1946] 1 All ER 586 - s 346, 349

Mozley v Alston (1847) 1 Ph 790 - s 315

Multinational Gas and Petrochemical Co v Multinational Gas and Petrochemical Services Ltd [1983] Ch 258, [1983] 2 All ER 563, [1983] 3 WLR 492 - s 442

Musselwhite v CH Mullsewhite & Son Ltd [1962] Ch 964, [1962] 1 All ER 201 - s 39

Norwest Holst Ltd v Department of Trade [1978] Ch 201, [1978] 3 All ER 280 - s 378

Pearce Duff & Co Ltd, Re [1960] 3 All ER 222, [1960] 1 WLR 1014 - s 34, 36, 72, 442

Re - se partens namn

Richmond Gate Property Co Ltd, Re [1964] 3 All ER 936, [1965] 1 WLR 335 - s 337

Rights and Issues Investment Trust Ltd v Stylo Shoes Ltd [1965] Ch 250, [1964] 3 All ER 628 - s 470

Rolled Steel Products (Holdings) Ltd v British Steel Corp [1985] 2 WLR 908 - s 315, 317

Royal Mutual Benefit Building Society v Sherman [1963] 2 All ER 242, [1963] 1 WLR 581 - s 39

Saltdean Estate Co Ltd, Re [1968] 3 All ER 829, [1968] 1 WLR 1844 - s 303

Second Consolidated Trust Ltd v Ceylon Amalgamated Tea and Rubber Estates Ltd [1943] 2 All ER 567 - s 432

Shuttleworth v Cox Bros & Co (Maidenhead) Ltd [1927] 2 KB 9, [1926] All ER Rep 498 - s 470

Southern Foundries (1926) Ltd v Shirlaw [1940] AC 701, [1940] 2 All ER 445 - s 467, 468

Wallersteiner v Moir (No 2) [1975] QB 373, [1975] 1 All ER 849 - s 27, 28

West Canadian Collieries Ltd, Re [1962] Ch 370, [1962] 1 All ER 26 - s 38

USA

Abercrombie v. Davies, 36 Del.Ch. 371, 130 A.2d 338 (1957) - s 495

American State Bank v. Aaron, 271 Mich. 147, 260 N.W. 141, 100 A.L.R. 1266 (1935) - s 188

Andrews v. Precision Apparatus, Inc., 217 F.Supp. 679 (1963) - s 34, 40

Auer v. Dressel, 306 N.Y. 427, 118 N.E.2d 590, 48 A.L.R.2d 604 (1954) - s 196

Auerbach v. Bennett, 47 N.Y.2d 619, 419 N.Y.S.2d 920, 393 N.E.2d 994 (1979) - s 307

Beutelspacher v. Spokane Sav. Bank, 164 Wash. 227, 2 P.2d 729 (1931) - s 34, 39

Bohannan v. Corporation Commission, 82 Ariz. 299, 313 P.2d 379 (1957) - s 352, 353

Bridgers v. Staton, 150 N.C. 216, 63 S.E. 892 (1909) - s 70

Brown v. Ward, 593 P.2d 247, 20 A.L.R.4th 1272 (1979) - s 38, 41

Bushway Ice Cream Co. v. Fred H. Bean Co., 187 N.E. 537 (1933) - s 182

Camp v. Shannon, 162 Tex. 515, 348 S.W.2d 517 (1961) - s 31, 34

Campbell v. Loew's, Inc., 36 Del.Ch. 533, 134 A.2d 565 (1957); 36 Del.Ch. 163, 134 A.2d 852 (1957); 37 Del.Ch. 17, 136 A.2d 191 (1957) - s 246

Carus, People ex rel. v. Matthiesen, 269 Ill. 499, 109 N.E. 1056 (1915) - s 181

Chicago Macaroni Mfg. Co. v. Boggiano, 202 Ill. 312, 67 N.E. 17 (1903) - s 316, 351

Cole Real Estate Corp. v. Peoples Bank & Trust Co., 160 Ind.App. 88, 310 N.E.2d 274 (1974) - s 306

Commonwealth ex rel. - se parternas namn

Cooke v. Outland, 265 N.C. 601, 144 S.E.2d 835 (1965) - s 449

Dal-Tran Service Co. v. Fifth Avenue Coach Lines, Inc., 14 A.D.2d 349, 220 N.Y.S.2d 549 (1961) - s 38, 41

Darvin v. Belmont Industries, Inc., 40 Mich.App. 672, 199 N.W.2d 542, 64 A.L.R.3d 349 (1972) - s 34, 42

Des Moines Life & Annuity Co. v. Midland Ins. Co., 6 F.2d 228 (1925) - s 113, 200

Dodge v. Ford Motor Co., 204 Mich. 459, 170 N.W. 668, 3 A.L.R. 413 (1919) - s 294, 296, 305, 306

Duffy v. Loft, Inc., 17 Del.Ch. 376, 152 A. 849 (1930) - s 70

Durnin v. Allentown Federal Sav. and Loan Ass'n, 218 F.Supp. 716 (1963) - s 449

Frankel v. 447 Central Park West Corp., 176 Misc. 701, 28 N.Y.S.2d 505 (1941) - s 34

Giant Portland Cement Co., In re, 26 Del.Ch. 32, 21 A.2d 697 (1941) - s 216, 232

Goldfield Corp. v. General Host Corp., 29 N.Y.2d 264, 277 N.E.2d 387, 327 N.Y.S.2d 330, *affg.*, 36 A.D.2d 125, 318 N.Y.S.2d 378 (1971) - s 38

Gottfried v. Gottfried, 73 N.Y.S.2d 692 (1947) - s 296, 305

Humphrys v. Winous Co., 125 N.E.2d 204 (1955) - s 180

In re - se partens namn

Kamin v. American Express Co., 86 Misc.2d 809, 383 N.Y.S.2d 807, *affd.* 54 A.D.2d 654, 387 N.Y.S.2d 993 (1976) - s 307

Keenan v. Eshleman, 23 Del.Ch. 234, 2 A.D.2d 904, 120 A.L.R. 227 (1938) - s 316

Kerbs v. California Eastern Airways, 33 Del.Ch. 69, 90 A.2d 652, *rearg. den.* 33 Del.Ch. 174, 91 A.2d 62 (1952) - s 315, 316

Kirshner, In re, 81 N.Y.S.2d 435 (1948) - s 350

Lawrence v. I. N. Parlier Estate Co., 15 Cal.2d 220, 100 P.2d 765 (1940) - s 187, 465

Levin v. Metro-Goldwyn-Mayer, Inc., 264 F.Supp. 797 (1967) - s 247

Levisa Oil Corp. v. Quigley, 217 Va. 898, 234 S.E.2d 257 (1977) - s 70

Lousiana Investment and Loan Corp., In re, 224 F.Supp. 274 (1963), *affd*, 342 F.2d 999 (1965) - s 72, 438, 440, 444

Melloh's Petition, In re, 17 Misc.2d 902, 187 N.Y.S.2d 203 (1959) - s 35

Miller v. Magline, Inc., 76 Mich.App. 284, 256 N.W.2d 761 (1977) - s 305

P. B. Mathiason Mfg. Co., In re, 122 Mo.App. 437, 99 S.W. 502 (1907) - s 32, 34

People ex rel. - se parternas namn

Pillsbury, State ex rel. v. Honeywell, Inc., 291 Minn. 322, 191 N.W.2d 406 (1971) - s 449

Pollitz v. Wabash Railroad Co., 207 N.Y. 113, 100 N.E. 721 (1912) - s 115, 307

Republic Corporation v. Carter, 22 A.D.2d 29, 253 N.Y.S.2d 280, *affd.* 15 N.Y.2d 661, 255 N.Y.S.2d 875, 204 N.E.2d 206 (1964) - s 391

Ringling Bros-Barnum & Bailey Combined Shows, Inc. v. Ringling, 29 Del.Ch. 610, 53 A.2d 441 (1947) - s 494, 496, 497

Rosenfeld v. Fairchild Engine & Airplane Corp., 309 N.Y. 168, 128 N.E.2d 291 (1955) - s 156, 248

Saxe v. Brady, 40 Del.Ch. 474, 184 A.2d 602 (1962) - s 316

Schreiber v. Bryan 396 A.2d 512 (1978) - s 316

Sheip, Commonwealth ex rel. v. Vandegrift, 232 Pa. 53, 81 A. 153 (1911) - s 70

Smith v. Brown-Borhek Co., 414 Pa. 325, 200 A.2d 398 (1964) - s 315

Smith v. Upshaw, 217 Ga. 703, 124 S.E.2d 751 (1962) - s 182, 183

Starr v. Tomlinson, 7 Misc.2d 916, 166 N.Y.S.2d 629 (1957) - s 246

State ex rel. - se parternas namn

Steinberg v. Adams, 90 F.Supp. 604 (1950) - s 156

Stokes v. Continental Trust Co., 186 N.Y. 285, 78 N.E. 1090 (1906) - s 149

Synnott v. Cumberland Bldg. Loan Ass'n., 117 F. 379 (1902) - s 34

Textron, Inc. v. American Woolen Co., 122 F.Supp. 305 (1954) - s 70

Tomlinson v. Loew's, Inc., 36 Del.Ch. 516, 134 A.2d 518, *rearg. den.* (1957), *affd.*, 37 Del.Ch. 8, 135 A.2d 136 (1957) - s 246

Watseka Telephone Co., People ex rel. v. Emmerson, 302 Ill. 121, 171 N.E. 707, 21 A.L.R. 636 (1922) - s 211

Weise v. Land O'Lakes Creameries, Inc., 191 N.W.2d 619 (1971) - s 34

Wolfson v. Avery, 6 Ill.2d 78, 126 N.E.2d 701 (1955) - s 349, 350, 352, 353

Young v. Janas, 34 Del.Ch. 287, 103 A.2d 299 (1954) - s 438

Sakregister.

A

A:I och A:II listorna 21
Abschlußprüfer 375
Acklamation 87, 429, 430, 435, 457
ADB 231
ADHGB 44
Ajournering 77, 102, 163, 192, 278, 282, 285, 331, 395
Aktiebok 79, 90, 186, 211, 214, 215, 218, 221, 230, 231, 234, 236, 242, 259, 274, 276, 494, 495, 522
Aktiebolagets organisatoriska uppbyggnad 97
Aktiebolagslagens regler till skydd för utomstående *3.4.*
Aktiekonto 213
Aktiemarknadsbolag *5.5.*, 79, 80, 88, 124, 138, 161, 190, 210, 213, 218, 260, 262, 283, 330, 475, 477
Aktieägaravtal *9.5.4.2.*, 214, 331
Aktieägare, allmänt *5.2.*
- frågerätt på bolagsstämma *2.11., kap 8*
- föranmälan *5.9.2.*
Aktieöverlåtelse 331
Allmänna förutsättningar för giltiga bolagsstämmobeslut *3.5.1.*
Allmänna försiktighetsregeln 309, 311
Allmänna pensionsfonden 23, 241, 502
Allmänt om generalklausulen avseende bolagsstämman *3.5.5.1.*
American Stock Exchange, se A.S.E.
Ansvarsfrihet *7.4.*, 83, 104, 456, 482, 483, 504, 506
- beslutets verkningar *7.4.4.3.*
- på extra stämma *3.7.2.*
Ansvarsförsäkring *7.5.3.*
Antalet minoritetsrevisorer 374
- särskilda granskningsmän 376
- revisorer 368
Apportemissioner, aktieägares företrädesrätt 138
Arv 214
Arvode, beslutets utformning *7.5.2.*
- in natura 342
- till minoritetsrevisor 380
- till revisorerna *7.5.*, 84

- till styrelsens ledamöter *7.5.*, 84
- till särskild granskningsman 380
Arvodesräkning 340
A.S.E. 65, 66
Associationers röstning de lege ferenda *5.6.2.*
Auktoriserad revisor *7.7.2.3.*, 85
Automatisk databehandling, se ADB
Avskrivningar 309
Avsteg från lagens minoritetsskyddssystem 102
- från likhetsprincipen 120 ff
Avstämningsbolag, se aktiemarknadsbolag
Avsättning av ordförande 256
- av revisor *7.7.3.*. 85, 254
- av styrelseledamöter *7.6.5.4.*, 84, 299, 318, 345, 347, 349, 355, 361, 500
Avtal avseende skadeståndsskyldighet 101
- om ansvarsfrihet *7.4.4.4.*
Avtalsjäv 487
Avtalsrättsliga regler 33

B

Bankaktiebolag 116
Bankinspektionen 372
Bedriftsforsamling 45, 61, 251, 287, 296, 304, 338, 356, 420, 446
Begreppet extra bolagsstämma *3.7.1.*
Begäran om votering *9.3.1.*
Behörigen sammankallad, ärende på stämma 201
Behörigt organ vid utdelning *7.3.1.*
Beslut i strid med bolagsordningen 107 ff
- om ansvarsfrihet *7.4.4.1.*
- om kompensation för ålagda förpliktelser *9.5.3.3.*
- på bolagsstämma *2.12.*, *kap 9*
- trots brister i kallelsens innehåll eller i kallelseförfarandet *4.6.*
Beslutsfattandet *9.5.*
Beslutsförslag 188
Betriebsverfassungsgesetz 354
Betydelsen av röstande genom bulvan *5.4.2.*
BGB 340, 449
Biträden *5.7.2.*, 79, 210, 264, 266, 274
Blankröster 453, 465
Bolagets intresse 97, 123, 312, 340, 343, 409, 422, 482
Bolagsordningen som begränsare av kompetensen *3.5.3.*
Bolagsrättslig verkan av aktieägaravtal 497 ff

Bolagsstämman och tredje man *3.3.*
Bolagsstämmans beslutsfattande *2.12., kap 9*
- inledande *kap 6*
- rätt att begära information från revisorerna *8.2.3.*
Bolagsstämmobeslutens ramar *kap 3*
Bolagsstämmoordförande *2.10.*
Bordläggning 454
BrB 417, 425
Bubble Act 46
Bulvaner *5.4.*, 209, 211
Bundna aktier 129
Business judgment rule 307
Bürgerliches Gesetzbuch, se BGB
Börsnoterade bolag 23, 30, 106, 230, 368

C

Cabanco 330
Canadian Business Corporations Act 103
Certificate of incorporation 48
Close Corporations 48, 64, 296, 304, 391
Cumulative voting 211, 245, 349 ff, 359

D

Danmark, allmänt *1.3.1.*
De facto-styrelseledamöter 349
Decharge *7.4.*, se också ansvarsfrihet
Delegering av stämmobeslut 152
Deltagare i bolagsstämma *kap 5*
Differentierat ansvarsfrihetsbeslut 323
Differentierat röstvärde 66, 103, 217, 234
Dispositioner beträffande vinst eller förlust *7.3.*, se även utdelning
Dispositiva regler vid styrelseval *7.6.5.3.*
Dåliga affärer 114
Dödsbon 214

E

Effektivitet contra minoritetsskydd 25, 102, 105, 124, 513, 516, 521, 527
Efterbørsen 301

Efterföljande samtycke för att uppfylla quorum 71
EG 43, 47, 60, 111, 120, 140, 142, 289, 295, 314, 347, 385, 406, 450, 453, 488, 496
Ekonomisk utveckling 114
Electrolux 330
Emissionskurs 128, 190, 315
England, allmänt *1.3.4.*
Enkel majoritet 451
Enmansbolag 23, 62, 64, 81, 162, 182, 317, 340, 417, 422, 441, 481
Enskild aktieägares frågerätt på bolagsstämma *8.1.1.*
Externa regler *3.2.*, 95
Extra bolagsstämma *2.8.*, *3.7.*
- begreppet *3.7.1.*
- på begäran av aktieägare 52, 56, 78, 85, 183, 194, 341, 349, 373, 382

F

Fastställelse av resultat- och balansräkning *7.2.*, 83, 163, 199
Felaktigheter i årsredovisningen 284
50/50-bolag 270, 272
Fiduciariska överlåtelser 222
Finland, allmänt *1.3.2.*
Firmatecknare 486
Fondemission 85
- aktieägares företrädesrätt 140
- beslutad på extra stämma *3.7.3.*
Fondkommissionär, se mäklare
Formaliefrågor 454
Foss v Hartbottle 315, 483
Framläggande av årsredovisningen och revisionsberättelsen *7.2.*, 83
Fria aktier 129
Frågor, framställda i förväg 396
- från bolagsstämmomajoriteten *8.1.2.*
- till bolagsledningen *2.11.*, *kap 8*, 56, 80
Fullmaktsinsamling 41, 67, 156, 243, 244 ff, 283
Fullmäktige, se ombud
Funktionärer 80
- närvarorätt *5.8.3.*
Fusion 104, 140
Fåmansbolag 21, 182
För bolaget skadliga upplysningar *8.1.1.2.*
Föranmälan till bolagsstämma *5.9.*, 54, 79, 86, 126, 190, 210, 250
Förbundsrepubliken Tyskland, allmänt *1.3.6.*

Föremål, se verksamhetsföremål
Företagsledarkåren 150
Förhållandet likhetsprincipen - generalklausulen 132 ff
Förlagsbevis 148
Förlustbringande verksamhet 115
Förmyndare 238
Förskottsutdelning 170
Försäkringsbolag 23, 116
Försäkringsinspektionen 372
Förtäckt vinstutdelning *7.3.3.*
Förutsättningarna för talan mot stiftare m fl *7.4.4.5.*
Förvaltarregistrerade aktier 213
Förvaltningsbefogenheter 65, 102, 209, 215, 217
Förvaltningsrevision 375
Förvaltningsråd 356
Förverkande av aktier 103

G

Generalklausulen *2.13., 3.5.5.*, 76, 104, 115, 117, 118, 123, 138, 270, 301, 307, 324, 470, 475, 487, 490, 491, 516
Geografiska begränsningar 75
Geschäftsführung 62
Gewinnrücklagen 297
Gleichbehandlungsgrundsatz 120
God sed 95
Gott mötesskick 432, 433
Granskning av tid som omfattas av meddelad ansvarsfrihet 379
- berättelse 382
- tema 377
Grundgesetz 96
Gåva till allmännyttigt ändamål 116
Gåvoskatt 140

H

Handelsbalken, se HB
Handelsbolag 214
Handelsgesetzbuch, se HGB
Handuppräckning 431
HB 336
HBL 405

Hembud *5.3.*, 209, 213, 237, 469
HGB 44, 340, 368, 373, 375, 385, 387, 416, 449
Historik, se utvecklingen
Holzmüller 157 ff, 477 ff
Huvudregeln för ändring av bolagsordningen *9.5.2.1.*

I

Icke aktieägares rätt att närvara vid bolagsstämma *5.8.*
Independent Finans 330
Information utanför bolagsstämman *8.1.3., 8.2.2.*
Inhibition, se interimistiska åtgärder
Inkråmsförsäljning 111, 160
Innehåll i kallelse *4.4.*
Insider 526
Institutionella placerare 23
Insyn i GmbH 375
- i små bolag *8.1.1.4.*
Interimistiska åtgärder 30, 91, 106, 131, 145, 146, 147
Internationalisering 75
Intra vires 442
Inverkan av hembud *5.3.*

J

Juridisk person 61, 97, 99, 238
Justeringsman 436, 437
Jäv *2.6., 9.5.3.*, 52, 54, 84, 92, 209, 230, 252, 272, 315, 323, 337, 339, 340, 370, 376, 457, 497
Jävsregler, tvingande 490

K

Kallelse till bolagsstämma *2.9., kap 4*, 521
- innehåll *4.4.*
- till fortsatt och till ny stämma *4.5.*
Kapitalförvaltning 113
Kausalitet mellan regelöverträdelse och beslut *1.2.2.*
KL 431, 433, 436, 450, 455
Klander av bolagsstämmobeslut *2.14.*, 29
Klanderpreskription, se preskription

Klubbfästande 453
Kommissionär 221
Kommunallagen, se KL
Kommunfullmäktige 431, 432, 434
Kompensation för ålagda förpliktelser *9.5.3.3.*
Kompetensfördelningen mallan bolagsstämman och styrelsen *3.6.*, 519
Koncern 392, 476, 501
Koncernbidrag 171, 292
Koncession, se oktroj
Kongl Förordn om aktiebolag d 6 Okt 1848, allmänt *1.4.1.*
Kongruensprincipen 308
Konkludent handlande, som samtycke 34
Konkurrensklausul 112
Konkurs 382
Kontantemissioner, aktieägares företrädesrätt 141
Kontrollsubjekt 211, 223
Konvertibla skuldebrev 66, 146, 190, 476
Kopior av protokoll 448
Kraven för rösträtt de lege ferenda *5.6.1.*
Krig 74
Kriminell åtgärd 95
Kupongskattelagen 174
Kvalificerad majoritet *9.5.2.*
- som villkor för stämmobeslut *3.5.2.*
Kvalifikationskrav för styrelseledamöter 344
Könsdiskriminerande åtgärd 96
Köp 212

L

Lag d 12 aug 1910 (nr 88 s 1) om aktiebolag, allmänt *1.4.3.*
Lag, om aktiebolag; gifven Stockholms slott d 28 juni 1895, allmänt *1.4.2.*
Lag om aktiebolag given Stockholms slott d 14 sept 1944, allmänt *1.4.4.*
Lagen om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag m m, se lex Leo
Landsorganisationen, se LO
Legitimationsübertragung 215, 222, 493
Lex Leo *9.5.2.5.*, 88, 124, 138, 148, 161, 218, 460, 517
Lika röstetal 457 ff, se även lottning
Likhetsprincipen *3.5.4.*, 80, 87, 88, 115, 117, 124, 138, 181, 206, 250, 255, 270, 278, 293, 304, 324, 411, 413, 419, 448, 470, 508
Likvidatorer 320
LO 140
Lottning 51, 54, 55, 88, 272, 364, 435, 458, 459

Länderberichte 42
Länsstyrelsen 78, 85, 184, 194, 336, 372, 374, 375, 377, 380, 385, 386
Löntagarfonder 23, 140

M

Majoritetsbeslut *9.5.1.*
Majoritetsprincipen 34, 54, 55, 67, 101, 351, 359, 363, 430, 451, 480, 488
Massmedia, se press
MBL 61, 153, 218, 234, 294, 298, 336, 405, 406
Medrevisor, se minoritetsrevisor
Metod 20
Miljöskyddslagen 466
Minoritetsmissbruk 125, 487
Minoritetsrevisor *7.7.2.1.*, 85, 339, 367, 370, 377, 380, 384, 386, 388
Minoritetsskydd vid ansvarsfrihetsbeslut *7.4.4.2.*
- vid revisorsval *7.7.2.*
- vid utdelning *7.3.5.*
Misstroendeförklaring 318
Mitbestimmungsergänzungsgesetz 354
Mitbestimmungsgesetz 354
Montan-Mitbestimmungsgesetz 354
Muntlig information från styrelsen 394
Mäklare 213

N

Nachgründung 70
Naturlig utveckling 113
Nedsättning av aktiekapitalet 55, 104, 171, 197, 283
New York Stock Exchange, se N.Y.S.E.
1975 års aktiebolagslag, allmänt *kap 2*
Nordirland 46
Nordisk rättslikhet 59, 313
Nordström & Thulin 330
Norge, allmänt *1.3.3.*
Nullitet 29, 31, 38, 86, 90, 118, 141, 157, 160, 181, 198, 223, 230, 244, 291, 443, 478, 508
N.Y.S.E. 65
När skall bolagsstämma hållas? *2.4.*
Närvarorätt vid stämma *2.5.*

O

O-listan 21
Obligationsrättslig verkan av aktieägaravtal 497
Obligatoriska ärenden på bolagsstämma *kap 7*
Obligatoriskt bolagsorgan 62
Odelbarhetsprincipen 492
Offentliga revisorer 369
Oktroj 46, 49
Olovlig vinstutdelning, begreppet 290
Ombud och biträden *5.7.*
Ombud 54, 55, 79, 80, 210, 214, 250, 261, 274, 375, 406, 407, 482, 486, 493, 502
- föranmälan *5.9.3.*
Omnipotens 81, 149, 251, 253
Omröstning 87, 239, 276
- vid styrelseval *7.6.5.2.*
Omyndig 238
Optionsrätter till nyteckning 66
Ordförande vid bolagsstämma *6.2.*, 82, 254, 265, 274
Ordinarie stämma p g a stadgande i bolagsordningen 163
Ordningsfrågor 256, 269, 273
Ort för stämma *2.3.*, 55, 56, 104
Oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens 153, 271
OTC-listan 21

P

Partiell fondemission 127, 140
Passivisering 212, 216, 232, 237
Passivitet 92
Patent- och registreringsverket, se PRV
Per capsulam beslut *9.4.3.*, 23, 63
Personlig kallelse 186
Pilotskolan 477
PKbanken 330
Plats, se ort för stämma
Preskription 29, 33, 52, 76, 90, 93, 160, 181, 324, 404, 443, 467
Press 80, 210, 257, 262, 476, 477
Private companies 47, 142, 345
Procedurfrågor vid stämmobeslut *9.3.*
Processkostnader, se rättegångskostnader

Proportionell valmetod, se cumulative voting
- vid revisorsval 370
Prospectus of Canada Southern Petroleum, Ltd. 66
Protokoll *2.10., 9.4.*, 52, 54, 82, 90, 99, 273, 430, 434
Protokollförare 440
Prototypbolag 21
Proxy contests 245
PRV 75, 119, 145, 173, 174, 201, 260, 271, 285, 382, 387, 388, 431, 440, 448, 451, 465, 473
Public Issue Corporations 48
Public companies 47, 345, 363
Publika bolag 21, 330

Q

Quorum 68

R

Radioaktiv nedsmutsning 74
Ram för bolagets verksamhet 65
Ramar för stämmobeslut *kap 3*
Rasdiskriminerande åtgärd 96
RB 29, 276
Regeringens tillstånd till bolagsordningsändring 465, 473
Registrering *9.5.2.4.*, 88, 108, 125, 162, 201, 300, 451, 465, 467, 504, 506
Regler till skydd för bolagets aktieägare *3.5.*
Represæntantskab 356
Representantskap 45, 251, 287, 296, 304, 356, 420, 446
Representativt organ 64
Reservfond 289, 295, 308, 469
Revisorer, arvode, se arvode till revisorerna
- närvarorätt *5.8.2.*
- upplysningsskyldighet *8.2.*
- val *7.7.*, 84, 482, 504
Riksdagen 431, 432, 434
Riksdagsordningen, se RO
Riktade emissioner *3.5.5.2.*, 88, 105, 121, 124, 129, 158, 190, 218, 475, 478
RO 431, 433
Rule in Foss v Harbottle 315
Räkenskapsår 76
Räknefel i årsredovisning 284

Rättegångsbalken, se RB
Rättegångskostnader 26, 30, 106, 277
Rättsfrågor 272, 273
Rättspolitiska aspekter på formen för stämmans beslutsfattande *9.2.*
Rättssociologi 20
Rösta med fötterna 67
Röstlängd *6.3.*, 35, 39, 55, 70, 82, 204, 222, 233, 250, 254, 255, 259, 261, 266, 269, 433, 436, 465, 508
Röstning, som samtycke till felaktigheter 34
Rösträtt på stämma i bulvanfall *5.4.1.*
Rösträttskrav *5.4., 5.6.1.*, 79
Rösträttslösa aktier 52, 103, 211, 324, 373, 376, 469
Rösträttsöverlåtelse och aktieägaravtal *9.5.4.*
Rösträttsöverlåtelse 242
Röstsedel 363, 453
Röstvärdesdifferentiering, se differentiering av rösträtt

S

Samnordiskt utredningsarbete 59
Samtycke till regelöverträdelser *1.2.1.*
Samägare 214
Sanktionssystemet *1.2.*
Satzungsdurchbrechung 108
SCB 21
Secretary of State for Trade 374
Securities Exchange Act 48, 283
Securities Act 48, 283
Självdeklaration 285
Självförnyande styrelse 358
Skadestånd, allmänt 26
Skadliga upplysningar som inte finns tillgängliga på stämman *8.1.1.3.*
Skandia 66
Skiljaktiga meningar, protokollering *9.4.4.*
Skiljeavtal 93, 217, 364, 468, 494
Skottland 47
Skriftlig information från styrelsen 395
Skrivfel i årsredovisning 284
Skuldebrev förenade med optionsrätt till nyteckning 190, 476
Skyddsomfång 31
Sköntaxering 285
Sluten omröstning *9.3.2.*
Slutna bolag 21

Sociala välfärdsanordningar 115
Socialt motiverade åtgärder 115
Sonderprüfer 375
South Sea Bubble 46, 48
Sovjetunionen 45
Spaltgesellschaft 39
Specialister i företagsledningen 150
Speciella situationer vid ändring av bolagsordningen *9.5.2.3.*
Speciellt om deltagare i avstämningsbolags stämma *5.5.*
- om extra bolagsstämmas kompetens *3.7.*
Splittringsförbudet 214, 229, 242, 493
Staggered voting 350, 352, 360, 366
Statistik 21, 44, 47, 138
Stiftare *7.4.4.5.*, 62, 320, 328
Stockholms fondbörs 21, 128, 215, 223
Storbitannien, allmänt 1.3.4.
Styrelse, arvode, se arvode till styrelseledamöterna
- inflytande på vinstutdelningsbeslut *7.3.4.*
- närvarorätt *5.8.1.*
- skyldighet att kalla till stämma *4.2.*
- talan mot bolaget *2.15.*
- upplysningsskyldighet *8.1.*
- val *7.6.*, 84, 91, 211, 283, 494
- val utanför stämman 356
Styrelserepresentation för anställda 61, 64, 151, 234, 252, 297, 323, 337, 345, 354, 355, 501
Ställföreträdare, se ombud
Suppleant 80, 252, 355, 371
Supplerande kallelse *4.7.*
Svek 33
Sveriges Aktiesparares Riksförbund 23
Syfte *3.5.3.2.*, 83, 105, 109, 286, 305, 469
Säkerhet vid interimistiska åtgärder 30
Särskild granskningsman *7.7.2.2.*, 85, 370, 385, 386, 388
Särskild granskning av avslutad redovisningsperiod 379
Särskilt ingripande ändringar av bolagsordningen *9.5.2.2.*
Särskilt om riktade emissioner *3.5.5.2.*
Sätt för kallelse *4.3.*

T

Take over 243, 245, 248, 353, 361, 366, 413
Talan om utlämnande av begärd upplysning 400

Tantiem 337, 338, 342, 400
Taxeringslagen 285
Teckningskurs, se emissionskurs
Teknisk utveckling 114
Testamente 214, 493
Tid för stämma *2.4.*, 55, 194
- för kallelse *4.3.*
Tillhandahållande av protokoll *9.4.5.*
- av redovisningshandlingar 191
10 %-regeln 66
20 %-regeln 51, 55, 65, 222, 234, 465, 472
Tolkning av bolagsordning 365
Tredje man *3.3.*, 26, 54, 64, 108, 110, 152, 153, 155, 162, 184, 220, 339, 343, 386, 454, 467, 475, 482, 485, 489, 495, 505
Trivselåtgärder 115
Trolöshet mot huvudman 417, 425
Tvångsförsäljning av aktier 226
Tvångslikvidation 26, 28, 33, 39, 62, 91, 97, 200, 271, 285, 303, 348, 394, 445, 456, 497
Tyska Demokratiska Republiken 39
Tyst röstning 229
Tystnadsplikt 406, 417, 419, 422, 424

U

Ultra vires doktrinen 110, 315
Unanimous informal assent 72, 442
Undantag från revisorers informationsskyldighet 8.2.4.
Underhandsinformation 527
Understödjande av verksamheten 113
Uppdelning av aktieposter 501
Uppgifter som inte finns tillgängliga på stämman *8.1.1.1.*
Uppgörelse angående skadestånd 166
Upplysningar utanför stämman 87
Uppskov, se ajournering
USA, allmänt *1.3.5.*
Utbetalningsförbudet 118, 171
Utdelning *7.3.*, 32, 77, 83, 85, 88, 121, 151, 163, 167, 199, 243, 284, 285, 369, 504
- på extra stämma *3.7.4.*
Utländsk rätt, allmänt *1.3.*, 20
Utlänningsförbehåll 465, 473, 506
Utomordentliga omständigheter 74

Utomstående *3.4.*
Utskiftning 171
Utsvältning *7.3.5.*, 83, 111, 130, 296
Utvecklingen *1.4.*, 20

V

Vad är en bolagsstämma? *2.2.*
Val, sluten omröstning 435
Val, se styrelseval respektive revisorsval
Var skall bolagsstämma hållas? *2.3.*
VD, närvarorätt *5.8.1.*
Vem är aktieägare? *5.2.*
Vem har rätt att vara närvarande vid bolagsstämma? *2.5.*
Verkningar av ansvarsfrihetsbeslut *7.4.4.3.*
Verksamhetens syfte, se syfte
Verksamhetsföremål *3.5.3.1.*, 32, 52, 105, 109, 123, 146, 154, 161, 466
Verkställande av bolagsordningsändring 474
- av stämmobeslut 504, 505
- organ 98, 150, 152, 252
Verkställighetsförbud, se interimistiska åtgärder
Veto, styrelsens mot utdelning *7.3.4.*, 83, 288
Vilket forum har kompetens att besluta om arvoden? *7.5.1.*
Villkor vid aktieköp 213
Vinstandelsbevis 66, 103
Vinstdispositioner på extra stämma *3.7.4.*
Vinstutdelning, se utdelning
Vinstutdelningsbeslutets plats på dagordningen *7.3.2.*
Vite 285
Volvo 23, 244
Votering *9.3.1.*, 87, 239, 273, 429
Voting trust 493, 495
VPC 21, 79, 186, 210, 212, 213, 219, 233, 243, 261
Värdepapperslöst värdepapperssystem 212
Västtyskland, allmänt *1.3.6.*

W

Wales 46, 47
Widerspruch zur Niederschrift 90, 439

Z

ZPO 157

Å

Åskådare 257
Åslingdoktrinen 115
Återkallande av fullmakt 243

Ä

Äganderättsförsäkran 54, 210, 219, 222
Ändamål, se syfte
Ändring av bolagsstämmobeslut *9.5.5.*, 126, 308, 327
Ärende föranlett av annat ärende 202
- initierat av aktieägare 53, 56, 81, 373, 383
- på bolagsstämma *2.7.*, *kap 7*

Ö

Öppen vinstutdelning, begreppet 290
Öppen omröstning 435
Öppna bolag 21
Öppnande av stämma 269
Övriga, närvarorätt *5.8.4.*
Övriga frågor på extra stämma *3.8.*
Övriga, föranmälan *5.9.4.*

SVANTE
JOHANSSON

BOLAGS-STÄMMA

Framställningen behandlar dels bolagsstämman som ett av aktiebolagets organ, d v s främst kompetensfrågor, dels de regler som styr själva bolagsstämmosammanträdet. Stor vikt läggs bl a vid frågan om gränsdragningen mellan bolagsstämmans och styrelsens kompetens samt vid de ärenden som i princip skall behandlas vid varje ordinarie bolagsstämma.

Bland de frågor som behandlas kan t ex nämnas följande:
- Finns det en oskriven exklusiv bolagsstämmokompetens?
- Kan extra bolagsstämma besluta om vinstdispositioner?
- Vilken inverkan har ett bulvanförhållande på möjligheten att utöva rösträtt för aktier vid bolagsstämma?
- Kan styrelsens ledamöter göras oavsättliga under löpande mandatperiod?
- Hur skall man hantera situationen då en aktieägare vid bolagsstämma efterfrågar information som inte finns tillgänglig vid stämman, och det senare visar sig att ett avslöjande av informationen skulle leda till skada för bolaget?
- Vilken betydelse har bolagsstämmoprotokollet?

Svante Johansson är jur kand.

ISBN 91-7598-395-8